

ס פ ר

שבת מוסר

ה שלם

כתבו איש רבי מרבי המלך היושבים ראשונה עם המלך במלאכתו
בדרכיו כמעלליו אשר פעל ועשה ורבים השיב מעון ושבת
פושעים הגיע לפרשת דרכים פתח להם פתוח פתוח פפתחו של אולם
להשיג ידי פפרם מוסר ה' ודרכיו הישרים זכה וזכה את הרבים

ה"ה החכם השלם הדיין המצויין הרב הכולל

מוהר"ר אליהו הכהן זצ"ל

מתושבי ק"ק איזמיר יע"א

חלק ראשון

פרקים א-כד

מהדורה חדשה מנוקדת ומושלמת
מוגהת ע"פ דפוס קושטנדינא תעב
בתוספת אלפי מקורות וביאורים
בצירוף מפתח ענינים כללי

נערך והובא לדפוס בחמלת ה' עלי ובסייעתא דשמיא ע"י

חיים יוסף וולדמן

פעיה"ק ירושלים תובב"א

בשנת תלמדו שבת מוסר לפ"ק

במהדורה זו הושקעו זיעה ועמל רב ודמים תרתי משמע, ולכן בתוקף זכות היוצרים המוקנית מדין תורה, ולהבדיל – מהחוק הבינלאומי, אנו אוסרים לצלם או להעתיק ממהדורה זו בכל צורה שהיא, ואפילו העתקה חלקית.

כל הזכויות שמורות
למכון למחקר ולהפצת ספרי מוסר ותורת החסידות
אור המוסר – מפעל שבט מוסר השלם
מנשסתר – אנגלי'

הכתובת בארץ ישראל:
רחוב הטורים 30 ירושלים
טלפון: 382161

מכתב עוז

מאת כ"ק מרן הגה"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א

ישבר דוב רוקח מבעלזא

ירושלים ת"ו

כס"ד, חודש הרחמים והסליחות שנת תשמ"ט לפ"ק

חזיתי איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתייצב, ה"ה ידידנו האברך החסיד המפואר, ברוך הכשרון, ירו"ש המופלג בתורה הרה"ג מוה"ר חיים יוסף וולדמאן שליט"א, שו"ב בקרתא דשופריא, שטרח ועמל להו"ל מחדש ברוב פאר והדר את הספה"ק שבט מוסר מהרה"ק ר' אליהו הכהן זצ"ל, אשר השיב רבים מעון בדרשותיו ובתוכחותיו כמתק לשונו, כלשון הרב חיד"א בשה"ג. ומע"כ המו"ל נ"י ביאר כל חמירא ופענח כל תעלומה בהספר הק' הנ"ל בהארות והערות ומראה מקומות שיהיו שוים לכל נפש. וכבר אתמחי גברא בביאור הספרים "ראשית חכמה" ו"אור הישר" שנתקבלו באהדה רבה בקרב מבקשי השם שוחרי מוסר ויראת ה' טהורה. על כן אמינא לפעלא טבא יישר כוחו וחילו לאורייתא, ואבקש מכבוד אחב"י החרדים לדבר ה' ומכל אנ"ש שיחיו להביא ברכה אל תוך ביתם ולקנות את הספר הק' במחיר מלא כאשר יצא מבית הדפוס, ויקיימו בנפשם מאמר החכם "אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו" (משלי כב, טו). וגם אני אקח אי"ה בלי"נ ספר במחיר אשר יושת על ידי המו"ל וממני יראו וכן יעשו.

יתן השי"ת שיזכה המו"ל שליט"א להמשיך ולהתמיד במפעליו הטובים והברוכים לזכות את הרבים מתוך בריאות השלימות, ויזכה לשבת באהלה של תורה כל ימי חייו מתוך נחת והרחכת הדעת ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות לאויוש"ט.

הכו"ח לכבוד התוה"ק ולומדיה, ונזכה לכוח"ט

ושנה טובה ומבורכת, ולשנת גאולה וישועה

הק' ישבר דוב

תוכן הספר

ה	הסכמות
יא	עם הספר
יט	תוכן הפרקים
לד	הקדמת המחבר
לה	חלק ראשון
שלז	חלק שני
תרפז	קונטרס המפתחות

הסכמת הקדושים אשר בארץ המה לספר שבט מוסר

הסכמה וחרמא. דמרנא ורבנא. הגאון הגדול המפורסם
כמוהר"ר ברוך כהנא. אב"ד ור"מ דק"ק פיורדא:

באשר שידוע ומפורסם תועלת גדול לנשמתו של אדם לעסוק בספרי מוסר בכל יום ויום תמידין כסדרן כדי להחזיקו ביראת ה' וכבר שקרו קדמונינו ז"ל בתקנתן ה"ה המחבר ספר חובת הלבבות וראשית חכמה אמנם לאו כו"ע דינא גמירי לעסוק בספרים הנ"ל. והנה ראיתי ומצאתי שאהבה נפשי ספר **שבט מוסר** שגדפס בקושטנטינ"א זה עשר שנים אשר הוא דבר השווה לכל למען ירוץ בו הקורא בלשון קל וזך אמנם אינו בנמצא במדינתנו כ"א א' מעיר וב' ממשפחה והנה קם האלוף המחוקק התורני כהר"ר צבי הירש כהר"ר חיים מתושבי קהילתנו יצ"ו לזכות בו הרבים ולהביאו לדפוס שנית בכך תוקף גזירתי בגזירת נח"ש שלא יעלה על לב שום אדם מבני עמינו יהיה מי שיהיה הן ע"י עצמו או ע"י אחרים בשום ערמה ותחבולה בעולם להדפיס הספר שבט מוסר הנ"ל בלתי רשות והרמנא מהר"ר צבי הנ"ל עד כלות עשר שנים מיום הנזכר למטה והעובר על דברינו אלה לטרקי' חוי' דרבנן דלית בי' אסותא והשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב.

כ"ד המדבר לכבוד אכסניה של תורה

יום א' י"ב אדר דהאי שתא עבדו את ה' ביראה לפ"ק

נאם ברוך כהנא רפא פורט ח"פ ק"ק פיורדא יצ"ו

ופקודתי על ק"ק שנייטיך והמדינה יצ"ו

ווילהרמשדורף תפב

הסכמות וחרמות בי דינא רבא ומ"צ
דק"ק אשכנזים באמשטרדם יע"א:

באשר שהספר הנכבד **שבט מוסר** מצא חן בעיני אלקים ואדם וכי טוב הוא להשיב רבים מעון למשמש ולפשפש במעשיו נדפס כעת ביתר שאת מהראשונים בתוספות ביאור המלות חמורות ומה גם במערכה מול מערכה לשון הקודש ולשון אשכנז והוא תועלת מבואר לאשר דעתן קלות כנשים בכך גם אנחנו מסכימים עם הרבנים המאורות הגדולים החכמים השלמים דק"ק ספרדים יצ"ו. וגזירותיהם כפי אשר גזרו וגדרו יצא מתח'

דינו יום ב' ד' טבת לסדר ולפרט והבאתי אתכם אל הארץ לפ"ק. הלא כה דברי דייני
ומורה צדק לעדת קהל קודש אשכנזים אשר באמשטרדם אי"ע:

נאום הקטן יוסף בלא"א מוה"ה כמוהר"ר שמעון עקיבה בער וצלה"ה
הקטן משה בן מהור"ר שמעון פרנקפורט וצלה"ה

הסכמות שני המאורות הגדולים החכמים המופלגים ה"ה
כמהור"ר דוד ישראל עטיאם נר"ו וכמהור"ר יצחק חיים
ן' די בריטו רבני ומ"צ דק"ק ספרדים באמשטרדם יע"א:

הגם הלום ראינו ספר נחמד שבט מוסר אשר הכינו וגם חקרו החכם השלם הדיין
המצויין הרב המובהק כמוהר"ר אליה הכהן נר"ו מתושבי אזמיר יע"א. מיוסד
על אדני המוסר והחזיק בו בתוכחת מגולה בדברי חכמים כדרכונות כדרכן וכמלמד ללמוד
וללמד את בני ישראל אורחות חיים וכל אמרותיו אמרות טהורות כמסמרות נטועים ליטע
אהבת הבורא בלבבות בני אדם הנמשלים לעין הגדול כחכמת התורה הנמשלה במים מקור
מים חיים ראשית חכמה יראת ה' מטע ה' להתפאר ולהיות ספר הנו' יקר ותועלתו גדול
רפואה לגוף ומרפא לנפש ורכים מבני ישראל היראים והחרדים אל דברים מתאווים לקנותו
ואינו בנמצא כי לא נדפסו כי אם ב' פעמים והראשונים כבר תמו והשניים נשאר מעט מזער
על כן קמו ונתעוררו האלופים התורנים יצ"ו ה"ה האלוף המרומם הר"ר אליעזר זוסמן
בן יצחק רודלסום ז"ל והאלוף המרומם הר"ר יעקב בר שלמה ז"ל להעלותו על
מזבח הדפוס מחדש ומחודש בנופך שהוסיפו משלהם לבאר היטב המילות זרות שאין הכל
דשים בהן וגם נדבה לבם להדפיסו בלשון הקודש עם לשון אשכנז בסמוך לו ולהטיב אר"ש
בתיקון הלשון וכמה דברים שלא נזהרו בהעתק הראשון וגם בלשון הקודש לבד למען ימצאו
כל אחד חפ"ן ורצון להשיב רבים מעון יחד עשיר ואביון ומאחר שהאלופים המדפיסים הנ"ל
טרחו ויגעו כמה יגיעות באונם והוגם לזכות את הרבים להרים מכשול והזיק הניכר למסיגי
גבול באנו בתוקף גזרתנו נחש שרף ועקרב שלא ידפיס שום בר ישראל הספר הנ"ל על
האופנים הנזכרים בשום פנים כמשך עשר שנים בלתי רשות והרמנא מהאלופים הנ"ל
ולשומעים דברינו אלה ישכנו בטח ויכלו ימיהם בנעימים דשנים ורעננים. כ"ד החותמים פה
אמשטרדם ט"ו תמוז בסדר ובשנת משכנתך ישראל העומדים לשרת בקדש בק"ק ת"ת ה"י:

דוד ישראל עטיאם יצחק חיים ן' דנא די בריטון

אמשטרדם תצב

הסכמת הרב המאור הגדול המפורסם בדורו מוהר"ר נתנאל אשכנזי
ווייל אב"ד ור"מ דק"ק קארלסרוא והמדינה יע"א:

בהיות הספר. אמרי שפר. שבט מוסר. מדרך ביושר מסילה. המעורר לשוב בתשובה
בני סגולה. והוא לשם ולתהילה. וגלל כן עלו השער עד למעלה. עד אשר לא

נמצא ממש אף הבלאות כלה. ועכשיו התעורר הנעלה. כהר"ר איצק בן כהר"ר ליב ב"ב מדפים מק"ק פּיֹרדא המהוללה. להיות על מזבח הדפוס עולה. עם ההגהות כאשר נדפסו באמשטרדם בתחילה. אך מתירא פן יבחו זרים יגיעו לחללה. בכך הנני גוזר בנח"ש ובאלה. שמיום כלות הדפוס משך עשר שנים בלתי רשות של כהר"ר איצק הנ"ל בלי להתפעלה. ולהשומע יונעם ויזכה לראות בנין ירושלים על תילה. כ"ד המדבר לכבוד התורה ר"ח מנחם דהאי שתא כל השומע יצחק לי:

נתנאל אשכנזי ווייל מפראג

ח"פ ק"ק קארלסרוא ומדינות בהדין ומדינות טורלך יע"א

פּיֹרדא תקכא

הסכמות הרבנים המוכהקים הי"ו אדוני הארץ אומיר יע"א

כאשר בא יעקב הוא זה הנבון ונעלה כה"ר יעקב ואלאנסי הי"ו יבו"ש יעקב החו"י והיבוס"י מגיד דבריו אשר העלה ואשר הביא ויתן לצב"י זה ספר **שבט מוסר** מעי"ר וקדיש רב כהנ"א לישראל לאב ולאדון אלהינו רבא דעמיה אין ערוך אליו בכל חכמי ישראל ומי כהחכם יודע פשר. כאשר יענ"ו כל העם אשר בשער והזקנים והיה כל יודעו אומרים עליו מקודש מקודש הן הן עדי"ו בחותמיו אין גומרין עליו אחד ממאה ואם יהיו הימ"ם ימי סופרו אין די בא"ר מי כאן מעשר.

כאשר ישאל איש קולו אחד קול יעקב זה יקרא הקו"ל כמנהג שנהגו להסכי"ם יתבי רבנן בין הגזרי"ם והמשכילי" יזהירו יביעו ידברו אם יעברו עוברי דרכים ואינהו בדידהו שמו אותות"ם פתוחי חותם לכל אשר יאמרו קשר קשר.

כאשר ל"ו עשינו אותותנו ל"ו רצנו ויהי נא פי שנים אל אר"ש גזר"ה היא תבאנה שתים והיו כל לאחדים הרי אלו באזהרה איש לא יעלה למען דפו"ם זה ספר התורה אם יהיו השנים מן יומא דנן למטה מעשר.

כאשר יקום איש על רעהו ויהיו ידיו מושכים בשבט מוסר בחס"ר חבירו שלא מדעתו מלא דבר שלת ביעק"ב נפשו גחלים אנמר"א בדדמי אשר ל"ו יכו"ה ואשא דגרמי גם כל מדוי נכסיו מתמוטטין ואבד העושר.

כאשר צוה ה' בני ישראל לסי"ג איש מאת רעהו את דברינו זה הן מדבריו"ת ואשר ל"ו ישמע הני מילי את הברכ"ה ואת אתעל"ה בעדניה יתיה ובחמיניה שבע רצון ומלא ואושר בארץ וכל יש"ר.

קול אלה נאם החותמים פה **אומיר** בסדר פתוחי חותם איש על שמו ימי שנתינו. שנת הלא היא כתבה על ספר הישר לפ"ג.

חיים בכמהר"ר דוד אבואלעפיא הי"ו יעקב אלבעלי הי"ו

איזמיר תקכז

הסכמת הרב המאור הגדול מהור"ר גרשון הכהן אב"ד ור"מ דפק"ק ווענגראב וב"ד הצדק הרבנים המופלגים דפק"ק יע"א:

המתאוים בדרך ה' המבקשים שובע לנפשם ימצאו מרגוע כחפצם בספר **שבט מוסר** אשר כבר נדפס זה פעמים רבים ומחמת חביבותא אף דמוכה ל' במילי דשמיא אזדו ל' ואינן בנמצא כ"א אחד בעיר וכו' אי לזאת קמו המשותפי' ה"ה הרבני מהור"ר משה בהרב הגדול מהו' ארי' יהודא ליב וגיסו הרבני הנגיד מהו' יהושע העשיל בהרבני הנגיד מהו' טובי נר"ו מפ' ק"ק ווענגראב ורוצין לקבוע כיון בהדפוס החדש אשר הוקם בה ק"ק לזכות את הרבים ואחרי אשר אמרין לפעלא טבא יישר חילם ק"ו בנו של ק"ו אשר מן הראוי והנכון לסלק מהם הזיקא דשכיחא ודלא שכיחא אשר לא יבוא אחר להשיג את גבולם בהדפסה זו: וראוי לנדות את הנחשים השרפי': כל מי אשר יעלה על רוחו: להביא את ספר הזה לדפוס תוך משך עשר שנים מהו' יהו' מי שיהי' הן תוך המדינה הן חוץ למדינה: הן ע"י עצמו הן ע"י אמצעי הן יהודי או ארמאי כ"א בדיעת וריצי שותפי' המדפיסי' הנ"ל וכל העובר על הפקודי' יחולו על ראשו כל האלות שבתורה ומכלל הן נשמע לאו אשר לכל השומע יונעם ולא עוד אלא שהן הפוכות קללות לברכות. כ"ד הכותבי' לכבוד התורה ב"ד רבא דפק"ק ווענגראב בצירוף כבוד מ"ו הרב המאה"ג אב"ד דפק"ק יע"א יום ג' כ"ד תמוז לפרט שמעו ותחי נפשכם:

הק' גרשון הכהן החו' בק"ק הנ"ל והגליל

הק' משה במהור"ר פסח זלה"ה מגיד משרי' דקהנ"ל

נאו' אברהם במהור"ח זלה"ה

ונאו' חיים במהו' מאיר כהנא זלה"ה

ונאו' נחמן במהו' מרדכי סג"ל זלה"ה

ווענגרב תקנה

הסכמת כבוד הרב המופלא ומופלג חסיד ועניו מוהר"ר אפרים מ"צ דק"ק סדליקאב חתן הרב המאה"ג איש אלוקים כמוה"ר יעקב שמשון אב"ד דק"ק שפיטיקווא:

המפורסם א"צ ראייה ספר **שבט מוסר** אשר כבר נדפס כמה פעמים וגם נדפס עם טייטש ומחמת שהלשון טייטש אינו מובן לכל אדם וכעת נתעורר הרבני מ' משה במ' טובי' ורוצה להדפיס עם פי' טייטש ככתב אשורית עם נקודות על לשון בנ"א המדברים ואמרתני יישר חילו אך שהוא ירא לנפשו פן יבואו בנ"א ויכנסו בנבולו להדפיסו עוד ויבא להפסד וכבר גזרו קדמונינו בהסכמותיהם אנחנו ג"כ שליחותיהו קא עבדינן לגזור בגזירת נחש על כל נפש כי תחטא להסיג גבולו הן ע"י עצמו והן ע"י גירי דיליה משך שמונה שנים מיום כלות הדפוס והשומע לדברינו תבא עליו ברכת טוב:

וע"ז באתי על החתום יום ג' ער"ח אייר תקפ"א

נאום הכתוב אפרים מ"צ מה"ק סדליקאב

הסכמת כבוד הרב המופלא ומופלאג מו"ר יצחק אייזק אברהם לאבין:

[1234567]

ה"ה מוה"ר משה במוה"ר טובי' הכהן הביא לנו ספר הנכבד **שבת מוסר** על כתב עברי ... לבקש מאתנו הסכמה ע"ז והנה התועלת מהספר ... להגיד ולהודיע כי גלוי וידוע לכל עמב"י גודל ... אשר הוא מלאים על גדותיו חכמה מוסר ויראה ... אשר ראינו כי לא דבר חדש ... והעובר על דברינו .. והשומע לדברינו ישכון בטח:
באנו עה"ח יום ... תשרי שנת תק"פ לפ"ק

נאם יצחק אייזיק אברהם באמ"ו מה'
יואל סג"ל ז"ל לה"ח חונה פה ק"ק לאבין

כבר קבלנו במעמד הנבחר ארור מסיג גבול רעהו וכו' ע"כ לא ירים איש את ידו להדפיס **שבת מוסר** בזה עד משך שמנה שנים ורשיון ממהו' משה הנ"ל, הן כמוהו או כתבניתו, והשומע לדברינו אלה תבא אליו ברכת טוב:

וע"ז באנו על החתום ער"ח אייר תקפא

נאם משה במוה"ר שלמה זלמן שוחט ובודק דק"ק סדליקאב

דיהאנפורט תקפא

נאם הקטן יצחק במוה"ר דוד זלה"ה דיין דק"ק סדילקאב

הסכמה מאת אדמו"ר הרב הגאון המובהק עטרת ישראל גולת אריאל
המאיר לארץ ולדרים בחיבוריו היקרים מהור"ר יוסף שאול הלוי
נאטנזאהן נ"י אבד"ק לבוב והגליל:

בן באו אלי המופלגים הנגידים מהו' צבי הירש שפערלינג ומהו' דוב בעריש
לוריא נ"י ובקשו מאתי להיות כי נגמר מתחת מכבש הדפוס שלהם הספר **שבת מוסר** עם העתקה בלשון עברי טייטש שחיבר הרב החסיד המפורסם בקי בכל חדרי תורה בנגלה ובנסתר לו עשר ידות איש חמודות מהור"ר אליהו הכהן זצ"ל ובקשו מאתי כי אתן יד להודיע לבני אדם טוב המחברת ולבלי להשיג גבולם. והנה דבר שפתים אך למחסור כי נודע בשערים חריפותו ובקיאתו בכל ספרי חז"ל והמקובלים. עיניו כיונים בכל מקום ומקום שדברי חז"ל נזכרים והנני אליכם אישים אקרא משכו וקחו לכם הספר בכסף מלא. חלילה וחלילה לשום מרפס להדפיסו שנית בלי רשות המדפיסים הנ"ל עד משך ששה שנים מהיום דלמטה הן הספר בלשון הקודש בעצמו או עם ע"ט כי כדון הוא שיטלו שכרם ויראו שכר טוב בפרי עמלם:

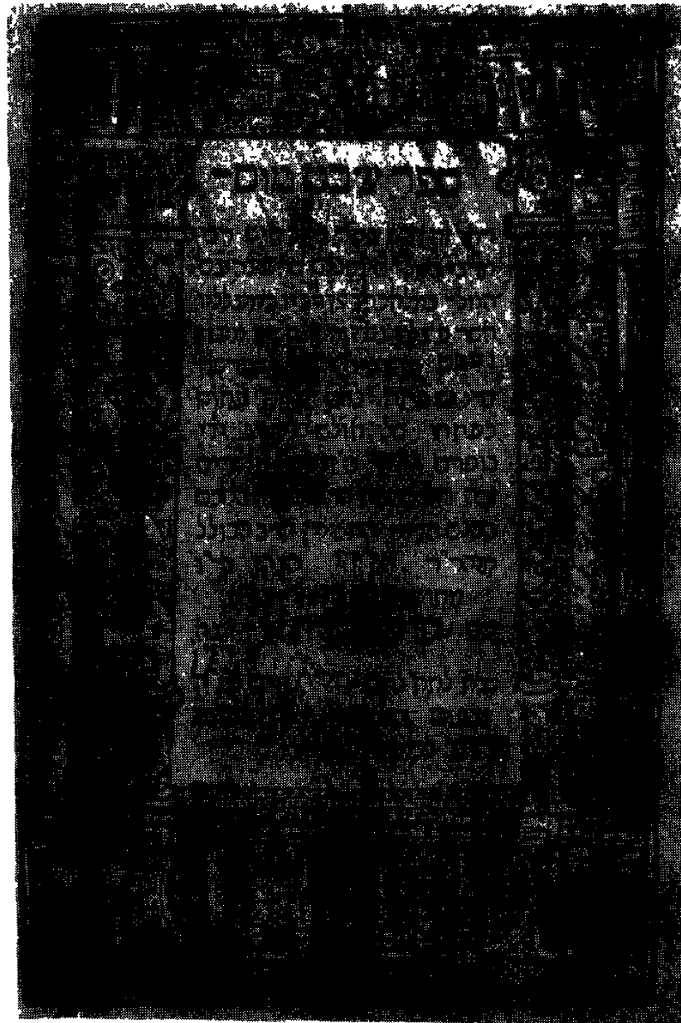
דברי המדבר לכבוד הגאון המחבר יום עש"ק פ' פקודי תבר"ך לפ"ק

הצעיר יוסף שאול הלוי נאטנזאהן אבד"ק לבוב והגליל

הסכמת גאוני הזמננו

נדרשתי לאשר שאלוני ה"ה הרבני המופלא
 מה' משה במ' טובי' הכהן היות
 עלה על לבו להדפיס מחדש ספר **שבט**
מוסר והני שנדפסו כבר אודו לעלמא ואינם
 בנמצא הנה להסכי' על גוף הספר דבר שפתי'
 אך למחסור זולת לגדור גדר בפני משיגי גבול
 גזורני בגזירת עיריין לבעל יעלה על לב שום
 אדם להדפיס ספר שבט מוסר עד שנת ת"ר
 לפ"ק מיום כלות הדפוס בבלי רשות הרבני
 המופלא מה' משה הכהן והעובר ע"ד לקום
 בארור והשומע לדברינו ישכון בטח ושאנן:
 הק' **בצלאל** בן הרב מהו' יהודא ליב זצ"ל

היות שכא לפני ה"ה מה' משה במה'
 טובי' הכהן ובקש זאת מחמת
 שרצונו להדפיס ספר **שבט מוסר** שחיבר
 החכם השלום הדיין השלום המצויין הרב
 כמהר"ר **אליהו הכהן** נר"ו. וירא לנפשו פן
 יבואו אחרים לכנוס בגבולו. ולהדפיס שנית
 ויהא לו גרמא בנוקין גלל כן באתי כמוהיר
 לבל ירום איש את ידו להדפיס בלתי רשות
 מה' משה הנ"ל עד שנת ת"ר מזמן כלות
 הדפוס וגזירתי גזירת נחש על כל נפש כי
 תחטא ואשם לכנוס בגבולו ולהדפיסו שנית
 הן ע"י עצמו והן ע"י גירי דילי' יחולו עליו כל
 הארור' והשמתו' והשומע לדברינו יחולו על
 ראשו כל הברכו' והשומע יונעם: באתי עה"ח נאום הק' **אפרים** מ"צ

ציילום שער דפוס ראשון קושטנדינא תעב

עם הספר

שבט ותוכחת יתן חכמה
(משלי כט, טו)

יתעורר האדם ויחרד הלומד בלומדו ספר הקדוש שבט מוסר להר' אליהו הכהן זצ"ל מרבני איזמיר אשר אין ערוך אליו בכל חכמי ישראל, וכבר ענו כל העם אשר בשער יחדיו ואמרו עליו: מקודש מקודש והן הן עדין בחותמיו ואין גומריין עליו אחד ממאה (עפ"י הסכמת הרבנים באיזמיר).

אמרו רבותינו ז"ל (ברכות ה, א): לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר וכו' נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה נצחו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה עי"ש. ונראה דלהזכיר לעצמו יום המיתה יכול להביא את האדם לעצבות (ולכן איתא בספרים שעצה זו היא האחרונה שהיא רק בדיעבד) ולא בזה בחר ה' ובפרט רבותה"ק הבעש"ט הק' ותלמידיו, שהזהירו מאוד בגנות העצבות ומעלת השמחה, אך בלומדו ספרי מוסר הקדמונים מקדושים אשר בארץ המה המדברים על עניני מיתה וסוף כל האדם יש בו סגולת התורה שלא יפול עליו עצבות כיון שפקודי ה' ישרים משמחי לב. ולכן מה שאמר בגמרא יזכיר לו יום המיתה היינו שילמוד בתורה מעניני יום המיתה והתורה שישמור עליו שלא יבוא לעצבות.

ובדרך זה נראה לפרש ג"כ מ"ש רש"י על הפסוק (דברים לא, יט): "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל". ופירש"י דהיינו שירת האזינו. וידוע קוש' המפרשים דאין נקראים דברי תוכחה אלו בשם שירה עי"ש בדבריהם. ופי' רבותה"ק מבעלזא על זה ידוע ואכמ"ל. אך לפי הנ"ל יש לומר דאדם הלומד בפר' התוכחה וממשיך ע"ע פחד ה' והדר גאוונו בעת הלימוד, סגולת התורה יעזור לו שלא יפול לעצבות ולכן נקראה התוכחה שירה שהוא בחי' שמחה, לרמוז על ענין זה.

והנה הרוצה להשפיל א"ע כאזוב ולהתבונן בשפלות האדם בחייו ובמותו, יעיין בספרנו שבט מוסר אשר בו האריך רבינו הרבה מאוד, מאמרים ממאמרים שונים במלות שונות*, את שפלות האדם בעוה"ז, צרותיו ותלאותיו, למה רץ ועל מה רץ לעולם שכולו הבל הבלים, ולבסוף הולך כדרך כל הארץ — הוא המוות ולא ישאר בידו כלום כ"א מצות ומעש"ט. ואז מתחיל הדין הגדול והנורא — חיבוט הקבר ויסוריה, בפרטי פרטים, מה שאין האוזן יכול לשמוע, עניני גיהנם וגלגול כפי שקבלנו מרבותינו ז"ל, ועוד דינים מדינים שונים, ארי' שאג מי לא יירא, ומי לא יפחד מיום הזה, ואבן (לב אבן) מקיר תזעק, ואם אבן הוא נמוח וכו'. ואם

* עי' בפרק כז, אות לג: והרכיתי במשלים, אם שמן האחד מובן לכולם, משום ששינוי הדברים במלות שונות מושכין את הלב כנודע ומתפעלים יותר לשומעיהם, עכ"ל. ובפרק כח, אות כד, כתב: אע"ג דפרקים דלעיל לא יחסר מדברי התוכחות הנזכרות בפרק זה, אך כתבתי בעבור מתק לשונו ושהתוכחות והמוסרים באים במלות שונות, עכ"ל. ובפרק כט, אות עו, כתב: אע"פ שראש החכמים שלמה המלך ע"ה לא הניח דבר מוסר שיכול להיות תחת השמים שלא כללו בדבריו הנעימים בספר משלי וקהלת, עכ"ז כתבתי מוסרים אלו שבהיותם במלות שונות יחשוב אדם שהם חדשים מקרוב באו וירוץ הקורא בהם, עי"ש.

אמרו ז"ל יזכיר לו יום המיתה, די לנו שנזכיר א"ע אמרותיו הקדושים של השבט מוסר וימות יצרו ויחלש כעפרא דארעא.

אך כדי שלא יפול לב האדם לעצבות האריך רבינו בכמה דברי חיזוק ונותן רפואה למכתו ומפני התועלת שבדברים נעתיק כמה דוגמאות: בפרק א' אות י"ב מחזק את לב המתאשים שאומרים: כיון שמכיר אני בעצמי שאין בדעתי להבין ולהשכיל איני עוסק בתורה, טועה הוא בדבר שהרי כתיב והגית בו יומם ולילה ולא כתיב ותבין בו, יתמיד בלימודו וסוף הבינה לבא עיי"ש. ושם אות ט"ו מחזק לאלו שלא למדו בבחורותם שלא יאמרו שוב אין לי תקוה, ואלך ואעשה מה שלבי חפץ.

בריש פרק ד' אותיות א-ה מתייעצים הגוף והנשמה כיצד לשוב ועושים הסכם ביניהם. בסוף פרק ה' מוכיח בתוכחת מגולה ואהבה מוסתרת אלו המתאווים למות בעבור שהם בצער וכתב: ולכן צריך האדם להיות שמח תמיד על איזה מצוה שקיים ואיך עבד לבוראו עוד יום אחד. ויחשוב בדעתו כי הצער והדוחק שעומד בו אינו בערך מה שהרויח מהמצוה בעבור שיהיה חי על האדמה, עכ"ל.

בפרק ו' אות ו' מדבר אל השוטים שאומרים: מוכטחים אנו בעוה"ב במה שאנו מתפללים שחרית מנחה ומעריב וכותב: הן אמת שהן מצות גדולות מה שאתם עושים אבל אינם מספיקות להשלים נפשכם שתהיו ראויים לראות את הג"ע אפילו מרחוק, וכ"ש וק"ו שעדיין לא הגעתם בקיום זה לכלל יהודים עיי"ש.

בפרק י"ב אות ה' מדבר נגד המניעות שמזמין היצה"ר לאדם בבואו ללמוד תורה או לעשות מצוה וכותב: ואל יעלה על דעת איש לומר כיון שמזדמנים לי מניעות בבואי לעשות מצוה אין רצוני של מקום בתורתי ובמצותי, זה אינו ונהפוך הוא אלא אדרבה כיון שיש לו מניעות זהו מודעה רבא שמעשיו רצוים לפני המקום והשטן מעכב בידו כאשר נצטוה וכו' עכ"ל.

ולאלו שבאים לחכם לקבל דרך תשובה כותב בפרק י"ט אות ס"א: שצריך החכם ליהרהר שלא יכביד עליו פן יתקשה בעיניו הדברים ובסברו שלא יוכל יבעט ויאמר כאשר אבדתי אבדתי ולכן צריך להקל בפניו ויאמר לו וכו' עיי"ש.

ובפרק כ"ג אות כה-כז כתב: ואתה בן אדם: אל יפתוך יצרך לומר אם כח אבנים כוחי וכו' כי לא מלאך אני שאין לפניו אכילה ושתייה וגם לא שנה, כי תשים עלי העול הכבד והקשה הזה, כי לא אוכל שאת, דע כי אלה הדברים בכלל פתוי היצה"ר וכו'.

ובפרק כה אות ה' כתב: ילמוד אדם למאוס ברע מהרשע עצמו, שאחר שעושה העבירה מתחרט, וגם תראה ברשע שאין רשע בעולם שאינו רוצה שבנו יהיה צדיק אלא שהוא חוטא שאינו יכול לכבוש את יצרו, נמצא הרשע עצמו, מעיד על הרע שהוא רע עיי"ש.

ושם באותיות ו-י כותב דרך למי שאין לו מי שידריכנו בדרך טובים ואינו יודע באיזה דרך ישכן אור כדי להלך בו.

ובפרק כז אות ט"ז כתב: אל יבטיחך יצרך לומר מה אעשה שכל אשר תאווה נפשי מכל דבר רע איני יכול מלעבור לעשותה, זה שקר וכזב מה תענה שאתה מתאווה להיות מלך ואע"פ שאינך ממלא תאוותך אינך מת עיי"ש.

ושם אותיות יז-כ האריך בענין הלימוד במקומות שפלים ובין אנשים שפלים וכתב: ואני הכותב מעיד עלי שמים וארץ שרוב מה שחנני השם לחדש בתורה למלאכת עול הדרוש שעלי מדי שבת בשבתו היה במקומות שפלים ועל הארץ ובתוך אנשים עניים נבונים שפלים ונמוכי רוח כי בודאי במקומות אלו שכונה שורה ומסייעת לאדם להבין ולחדש בתורה היפך המבקש ללמוד בעליות הגבוהות דבית גאים יסח ה', עכ"ל.

ובפרק ל' אות כ"א כתב: ראה חסדו הגדול של הקב"ה עם האדם שאפילו מה שאוכל ושותה האדם לשוכע נפשו חושבו הקב"ה חסד לתת לו שכר ע"ז וכו' עיי"ש.

ובפרק ל"ב אותיות כג-כו כתב הסכם שיעשה האדם עם היצה"ר שלא יחטיאנו עיי"ש. ובפרק ל"ג אותיות כח-מה מאריך בהשמחה שיש בעליונים ותחתונים ובכל הברואים כשאדם מקיים מצות ה'.

ונגד כת המדברים והמצפצפים שאומרים שא"צ לשמור אלא דברים הכתובים בתלמוד אבל מ"ש בזוהר או בשאר ספרי חסידי בוודאי המקיימן קדוש יאמר לו אבל מי שאינו רוצה בקיומן אין בזה עון ואין עליו עונש, ע"ז משיב רבינו בפרק מ' אות ל"א וכתב: ורבותינו הקדושים לכך לא הטילו חיובם ועונשם על כל קהל עדת ישראל כקטן כגדול לפי שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בו ולא העמידו דבריהם חיוב על כל ישראל, אבל במי שיש יכולת לעמוד בהיכל המלך ה' צבאות ולקיים כל הכתוב בזוהר ובשאר ספרי דחסידי, הקולר תלוי בצוארו לעשות ולקיים, וא"א לו לפרוק עול מעל צוארו עכ"ל.

ובפרק מ"א אותיות ט-י מחזק לב הלומדים יומם ולילה, ולא זכו לסיים כל התורה כולה, שלא יתיאשו, לומר יורשי גיהנם אנחנו וכמ"ש ז"ל, דכל ישראל נפש א' הם ובכללות והצטרפותם יחד למדו כולם את התורה כולה (ועיי"ש עוד סיבות לזה).

ואם יאמר האדם כיון שאינו יכול לקיים כל המצות בשלימות מה הוא מעלה ומוריד בקיום מקצתם, ע"ז משיב רבינו בפרק מ"ה אותיות כד-כח כמה תירוצים ומביא משל לא' שהיה בכיסו הרבה דינרים וניקב הכיס ונפלו כולם ולא נשאר כ"א דינר א' וכי בשביל שנפלו כולם על שלא נזהר לשמרם ישליך האחד שנשאר, אלא מה שיש בידו לשמור ישמור, עיי"ש.

ואחרון אחרון חביב דברים חוצבים להבות אש, טעם נורא לאריכות הגלות בפרק נ"א אות ז', וז"ל: כי הנה ראה הקב"ה שישראל מקיימים התורה והמצות בגלותם בטורח גדול ובהוצאות גדולות לכל מצוה ומצוה, ועכ"ז אין ישראל בועטים ומוסרים נפשם כדי שלא לעבור וסובלים עול המצות בכפליים מרוב הסייגים וגדרים שנחרבו, כי נתמעטו הלבבות ואין מבין, וכדי שלא ליכשל בא חומרא על חומרא וסייג על סייג וכל אחד מישראל שוקד ומחמיר עוד על עצמו, וכ"ז מורה על הדביקות הגדול והחזק עם הקב"ה, משא"כ בהיות ישראל על אדמתם, ומה גם שלא נכנסו אל הנסיון כמונו היום, בתוך הנסיון סבלנו הכל כמדובר, וערכה לה' והאריך גלותנו כי שמחה רבה לפני כסא כבודו על קיום מצותיו ותורותיו מתוך צער ודוחק בשמחה וטוב לבב, וגזרה חכמתו הרמה להאריך הגלות לראות בחשקינו עמו ובתורתו, כי שמחה רבה לפניו להראות אהבתנו עמו לכל צבא מרום במרום, ובשכר אריכות הצער להרבות בטובות סגוליות שלא נראו כמותו, ואין צר וקטרוג יכול לקטרג כיון שראו אהבתנו עמו, ונכון עכ"ל.

וכל דבריו כגחלי אש, וידוע הסיפור מה שהיה אצל כ"ק מרן אדמו"ר מוה"ר ישכר דוב

רוקח מבעלזא זצ"ל, איך שפעם אחת עבר בשבת מביהמ"ד אחד ושמע קול תורה מיהודי אחד שלומד שם. מרן ז"ל שנהנה מאוד מנעימות הקול שבוקע למרחקים, נכנס לביהמ"ד לראות מי הוא הלומד שם, והתברר שיהודי זה הוא חיל שמשרת בצבא כל ימי השבוע וביקש מהשלטונות שבשבת ישחררו אותו מהצבא, ואז הוא מנצל את הזמן אך ורק ללימוד התורה. ואמר מרן ז"ל שהמס"נ של יהודי זה מעכב את המשיח וכנ"ל.

רבינו המחבר נולד לפני כשלש מאות שנה לאביו הגאון ר' אברהם שלמה ז"ל הידוע בכינוי "האיתמרי" וכפי עדות החיד"א חיבר קרוב לארבעים ספרים, רובם ספרי דרוש ומוסר אך הנודע מכולם הוא ספר "שבט מוסר" שזכה להפצה עצומה, קרוב לששים מהדורות. חלקם נדפסו עם פי' ע"ט וחלקם עם פי' לאדני. במהדו' איזמיר תקכ"ז הילק המדפיס כל הנ"ב פרקים לנ"ב פרשיות השנה.

רבינו היה אחד מרבני איזמיר וכבר בשחר נעוריו יצא שמו כגאון בתורה בנגלה וכנסתר, אך גם כצדיק ובעל צדקות והיה אפטרופוס גדול לעניים שהיה הולך וקובץ יד על יד מהגבירים ומחלק לעניים. וא' מספריו שחיבר הוא מעיל צדקה שבו מלוקטים כל מאמרי רז"ל על עניני צדקה.

רבים השיב מעון בדרשותיו וכמו שהעיד בעצמו (פרק לו אות לג) איך שבא אליו אדם אחד אחר הדרשה שלו שהיה מוכן לעשות עבירה ובשמעי את דרוש הרב חזרתי בי.

את הספר הראשון שהביא רבינו לדפוס היה הספר שבט מוסר וכמ"ש בחתימת הספר: "ובהיות דראשית חכמה יראת ה', ספר שבט מוסר יצא ראשונה, יען מביא יראת ה' לכל הקורא בו". וכוונתו בחיבור זה היה לזכות את הרבים ולהשיב רבים מעון וכמ"ש בריש פמ"ד.

את מקורותיו לספר זה שאב רבינו מלבד ממדרשי חז"ל וזוהר גם מספרי הקדמונים וספרי האריז"ל ותלמידיהוון בעיקר שאב רבינו מלא חפניים מראשית חכמה ושלה"ק ראה בעיניך במפתח הספרים ושמות אישים בסוף הספר.

כמו בכל הספרים כן גם בזה, מרבוי הדפוסים עלו בו קמשונים ונשתבשו בו הרבה שיבושים שגיאות וחסרונות. * מלבד מהדו' הראשונה מהדו' קונשטאנטינא תע"ב שהובא לדפוס ע"י רבינו המחבר עצמו (ראה חתימת הספר) אשר לא נפלו בו הרבה שגיאות.

וכאשר העיר ה' את רוחי להביאו לדפוס במהדורא מחודשת מאירת עינים משמחת לב

* והרי כמה דוגמאות: פ"א, ח: ולהציל אחר מן החטא, צ"ל ולהציל א"ע אחר כך מן החטא. שם יט: ואתה האיש העכור, צ"ל ואתה האיש העשיר. פ"ב, יח: יכול להיות יפה יותר מיוסף וכו', צ"ל וכי יכול להיות יפה יותר מיוסף ולא נתגאה. פ"ג, א: וארמון קומת תשפילהו, צ"ל וארמון קומת הגוף תשפילהו. שם: ותבואנה ערשו, צ"ל ותבאש ערשו. שם, יג: באהבתו אותות, צ"ל באהבתו אותו ית'. פ"ד, ה: יחונן הרב על עבדו, צ"ל חננו כמו שחנן הרב את עבדו. שם, כ: אשרי הידים העמלים וכו' באמונה, בדפו"י היה חסר. ה, ו: שעשיר יכול להוכיח, צ"ל שעשיר לא יוכל להוכיח. כב, יט: בספר החסידים, צ"ל בספר החרידים. כד, כג: הרמב"ן, צ"ל הרמב"ם. כה, ו: ילמוד הרשע מן הבהמה, צ"ל ילמוד מן הרשע ומן הבהמה. כו, כ: והחסיד בעל קיצור של"ה, בדפו"י היה חסר עד אש של גיהנם. לא, יט: ויקיף התיבה פ"א בלבד, צ"ל ויקיף התיבה בכל פסוק, וכשבת יקיף פ"א בלבד. נב, נט: להנצל מאדם הריח, צ"ל מארס הריח.

נכנסתי קודש פנימה לקבל עצתו וברכתו של כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א, ואכן כ"ק מרן שליט"א האציל את ברכתו החמה עלי וגם הדריכני בעצה ותושיה ורוח נכונה לאורך כל הדרך, ואמר לי בשם זקנו זצ"ל (כ"ק מרן אדמו"ר רשכבה"ג ר' ישכר דוב רוקח זצ"ל מבעלזא) אשר צוה לכ"ק מרן דודי זצ"ל (כ"ק מרן אדמו"ר רשכבה"ג ר' אהרן רוקח מבעלזא זצ"ל) בעת שהיה אברך שילמוד בספר שבט מוסר, עכל"ק.

והנה תחלת עבודתנו בזה היה לתקן את אלפי השגיאות שהיו בו עד כה עפ"י מהדו' ראשונה הנ"ל. גם הוספנו מה שנחסר ונשמט או נשתכש. א' מהשיבושים הגדולים שראוי לציין מיוחד הוא פרק ל"ב ופרק ל"ג שנשתכשו ברוב הדפוסים ונתערבו ביחד עד שלא ניתן לקשר תחלתו עם סופו, ובעזרת השם ית', עלינו על הטעות הזאת ונתקנה במהדו' הנוכחית.

כן הוספנו בו קרוב לאלפיים מ"מ, מה שהיה חסר עד עתה מפסוקי תנ"ך מאמרי חז"ל וזוהר עד ספרי המקובלים וגם נתקנו הרבה מ"מ שהיו עד כה שהיו בו טעויות הדפוס. והנה היות שרבינו מרבה להביא פסוקי תנ"ך בדרך מליצה ואין כוונתו לתוכן הפסוק אלא להמליצה לא ציינתי את מקורו כדי שלא להלאות את הקורא ברוב ההפסקות.

א' מהעבודות הגדולות בספר הזה היתה מאחר שרבינו מרבה להביא ציטוטים מספרים שרובם הם נדירים מאוד ואינם בנמצא, והיה בהם הרבה שגיאות וחסרונות. השקענו בזה עמל רב ומיוחד למצוא כל ספר, לציין את מקומו, ולהשוות הגי' ולתקן השגיאות, וב"ה עלה בידינו למצוא רוב הספרים ולתקן הרבה שגיאות, ועל אלו שלא מצאתי את הספר או מ"מ אחרים, עשינו בסוף הספר רשימה נפרדת, ואם ימצא א' את מקומו נא להודיע לי ויבא עליו ברכות לעד.

וכדי להמשיך לב הקורא, כידוע היה עד כה הפרקים רובו ככולו בהמשך אחד בלי קטעים נפרדים, עתה חילקנו אותם לקטעים קטעים עם אות בסמוך כדי לעשות ריווח בין הדביקים. פתחנו את כל הראשי תיבות והדפסנוהו באותיות גדולות מנוקדות מאירות עיניים כדי להמשיך לב הקורא וליהנות מזיו אורו.

וכדי לעשות אזנים לתורת רבינו הוספנו לפני כל פרק ופרק תוכן הפרק בקיצור, ובתחלת הספר עשינו תוכן מפורט יותר. מלבד זה עשינו מפתח גדול על כל פסוקי תנ"ך ומאמרי חז"ל זוהר וכו', מפתח ענינים על סדר א"ב עם מפתח של רשימת הספרים ואישים שהובאו ע"י רבינו וגם מפתח של המשלים והמעשיות.

והנה הכלל ידוע: בודק עד מקום שידו מגעת, אע"פ שעשינו כמיטב יכולתנו וכוחנו לתקן כל מה דאפשר אבל שגיאות מי יבין ולא ימלט שלא יהיו בו כמה שגיאות וטעויות הדפוס. אבקש נא מהקורא המעיין, אם תוכל להודיעני, ואתקנו בעזרשי"ת בל"ג במהדו' הבאה.

טרם נסיים דברינו אזכיר לטובה ולברכה את מע"כ אבי החסיד המפורסם ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, ביתו פתוח לרווחה, הוא הגבר אשר הקים עולה של תורה בעיר מנשסתר ה"ה כמוה"ר ר' ישכר דוב ולדמן שליט"א ואמי מורתי רודפת צדקה וחסד תחי', יזכו לבריה"ג ואריכות ימים ושנות חיים ולרוות נחת מתוך אושר מכל יוצ"ח עד ביאת גו"צ בבי"א.

כן אביע את ברכתי לחותני היקר הרה"ג החסיד המפורסם מוה"ר ראובן גרוס שליט"א ונ"ב חמותי היקרה תחי' יזכו לבריה"ג ואריכת ימים ורוב נחת מכל יוצאי חלציהם עד ביאת גו"צ בבי"א.

גם אציין לשבח ולתהלה בסוד ישרים ועדה את ק"ק "מחזיקי הדת דחסידי בעלזא" בארץ ישראל על כל מוסדותיה ואגפיה אשר בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א על עזרתם החשובה להוצאת הספר, יזכו להגדיל תורה ולהאדירה לתפארת בית ישראל ובית בעלזא בפרט.

ולבסוף אודה ה' בכל לבבי שנתגלגלה זכות על ידי לזכות את הרבים ולהוציא לאור מחדש את השבט מוסר שזה עתה מלאו מאתים וששים שנה לפטירתו (כ"ד אדר תקפ"ט – כ"ד אדר תשמ"ט).

והנה רבינו כותב בפרק כ"ח אות כ"ד טעם לזה שאנו רואין לפעמים שני אנשים שלומדים בספר אחד, אחד לומד ואינו מוצא בה טעם והשני לומד וטועם בו טעם לשבח, וכתב שכל הטועם מענין הספר שלמד, יש לו איזה שורש לנשמתו בנשמת מחבר הספר כיון שהם משורש אחד לכן טועם לשונו ונרשמים הדברים בלבו, לא כן מספר שלמד ולא טעם אע"פ שהענין אחד, משום שאין לנשמתו שום קורבה ואחיזה בנשמת מחבר אותו ספר. או אפשר ג"כ שהוא עצמו חיבר ספר זה בגלגול שעבר וע"כ טועם ממנו יותר כיון שהוא בעל הספר וטועם מלשונו שכתב עיי"ש.

ולכן אקרא לאל עליון, תהא זכות המחבר הקדוש מגן עלי ועל ב"ב ועל כל יוצ"ח היקרים שיחי' שנזכה לגדלם לתורה לחופה ולמעש"ט, ויתקיים בנו נבואת ישעי' (נב, ז-ט) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך וכו' כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו בבי"א.

שלהי דקייטא, ג' לחודש אני ידודי ודודי יי תשמ"ט

חיים יוסף בלאאמו"ר ישכר דוב ולדמן

השבט מוסר שירד מן השמים

— סיפור —

והרי כה קטנה היא הפעוטה. והנה היא קרבה אל השולחן ובידה ספר, הניחה את הספר על השולחן, ובאין אומר ובאין דברים בלי נשמע קול יצאה מן החדר, כלעומת שבאה.

התבונן הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א בספר, והנה הוא הספר הנודע "שבט מוסר" מאת הגאון ר' אליהו הכהן האיזמרי זצ"ל. התבונן שוב הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א בספר והנה דף אחד בתוכו קופל, לאות ולסימן כי שם ישם עיונו בספר.

פתח הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א את הספר בדף המקופל, עבר על הדף כולו, מראשיתו ועד סופו, והנה רואות עיניו הקדושות בסוף העמוד את דברי המחבר זצ"ל, וקרא הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א את הדברים, והיו הדברים מאירי וזורחים, וכך קרא:

"ונחזור למעלת התורה, ונדבר בחכמת החכמים שנגלה להם תעלומות ובקיאם בכל. ולא מיבעיא חכמי התלמוד, שגדלה מעלתם ממלאכי השרת, אלא אפילו החכמים שבכל דור ודור" (שבט מוסר, פרק י"א).

באותה שעה באה שמחה גדולה בלבו של הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א, עיניו הקדושות זהרו באור של מעלה, ושפתיו רחשו:

— הנה אף הגאון ר' אליהו הכהן האיזמרי זצ"ל אף הוא סבור שיש חכמים כל דור ודור שמעלתם גדולה ועצומה! "בכל דור ודור" כתב הגאון בעל "שבט מוסר"! "אפילו החכמים שבכל דור ודור!"

אך באותה שעה נתפשטה תמיהה בליבו של הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א:

— "מי הגיד לה, לילדה הקטנה שתביא אלי את הספר "שבט מוסר"? ומי נתן בידה והוא מקופל בדף זה?"

סבור היה הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א כי אבי התינוקת, הרה"ק ר' ירחמיאל זיע"א הוא ששלח את הספר "שבט מוסר". אך עדין היתה

בהיכל קדשו ישוב לו הרב הקדוש ר' שמחה בונים מפשיסחא זיע"א, עיניו תלויות אל-על, מצחו הטהור כסוי יידו הקדושה. מדי פעם ישפיל מבטו אל הספר שלפניו, יתבונן בו בעיניו, עיני הברדלח, ושפתיו תרחשנה:

"שאין בדורנו עכשיו חכם לענין שיתנו לו ליטרא דדהבא אם מביישים אותי" (שולחן ערוך יורה דעה, סימן רמ"ג סעיף ב', דברי הרמ"א ז"ל).

מתבונן הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א בכתוב, מניד ראשו אט אט ושפתיו לואטות חרישית:

— "הא כיצד? היאך יתכן! ורבותי הקדושים, צדיקי הדורות, מי שכל ניע וכל זיע וכל רטט קל של תנועה קלה שבקלות לא היו עושים בלא דעת תורה שקדמה לכך, וכונה קדושה עימה, ודבקים היו בבורא יתברך בכל רגע קל, ולא סרה מחשבתם מדבקותו הנעלה, מי שהתאבקתי בעפר רגליהם, הסתופפתי בצל קדשם, ושמשתי אותם ימים ושנים, וראיתים בכל מפעלותם, וידעתי את גדלם ואת ידם החזקה, את רוח קדשם ותפארת קדושתם, הלא המה רבותי הקדושים רבנו "החווה מלובלין" זכותו תגן עלינו ורובנו "היהודי הקדוש" זכותו תגן עלינו, איך אפשר לומר שבדורנו עכשיו אין חכם, והרי הם היו בדורנו. ואם הם אינם בגדר זה של חכם שאם מביישים אותו נקנסים בליטרא של זהב — מי הוא חכם לגדר זה?"

שעה ארוכה ישב הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א, טרוד בעשתונות קדשו, עמוס במחשבותיו הטהורות. הגה לא יצא מפיו, שקט ושלו כלפי חוץ. אך בלבו הקדוש פנימה — נסערה: וכולו רגשה גדולה.

לפתע נפתחה דלת החדר, הרים הרב הקדוש ר' שמחה בונים זיע"א את עיניו הקדושות, והנה אל החדר נכנסת ילדה קטנה, כבת שנתיים, מהלכת בקושי על רגליה. בתו הקטנה של הרב ר' ירחמיאל מפשיסחא זיע"א היא זו.

ובטרם ישאל מה מבוקשה, ועל שום מה באה החדרה, ובטרם יהרהר כיצד והאיך נכנסה לחדר,

— "אם כן, אין אנו יודעים מי היה אותו יהודי זקן ששלח בספר "שבט מוסר" להשיבנו דבר?"
נענה הרב הקדוש ר' ירחמיאל זיע"א ואמר:
— "שמע מינה שהזקן ההוא היה אליהו הנביא זכור לטוב, ראה התשבי צער לבבו של הרב הקדוש ר' שמחה בונים זיע"א ושלח את הספר. ואם תאמר מהיכן לקח אליהו הנביא זכור לטוב את הספר "שבט מוסר", כלום נכנס לביתו של יהודי ונטל משם את הספר? — על כרחנו בודאי מן השמים הביאו!"

שמע הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א את הדברים, שתק ולא אמר דבר. אך בינו לבינו היה מסתפק לאמר.

"מי היה אותו זקן כלום אליהו הנביא זכור לטוב, איש פקיד על כל בשורות טובות, תשבי המתרץ קושיות ואיבעיות או שמא לא היה זה אלא הגאון רבי אליהו הכהן מאיזמיר זצ"ל, בכבודו ובעצמו, בעל מחבר הספר הקדוש "שבט מוסר"?"

והרב הקדוש ר' חנוך הענין הכהן מאלכסנדר זיע"א שהיה מספר את הדברים הללו, ומפיו בא המעשה סיים ואמר:

— "ואני בעצמי ראיתי בעיני את הספר "שבט מוסר" הזה, והיה הספר מונח תמיד לפני רבנו הקדוש, הרב הקדוש ר' שמחה בונים זיע"א, וגם למדתיו ממנו לפרקים".

...ותלמידיו הקרובים של הרב הקדוש ר' חנוך הענין הכהן מאלכסנדר זיע"א סיפרו שהרב הקדוש ר' שמחה בונים מפשיסחא זיע"א צוה לפני פטירתו למסור את זה הספר "שבט מוסר" לתלמידו הגדול הרב הקדוש ר' חנוך הענין זיע"א.

וככלות "השבעה" קיימו בני ביתו את צוואתו הקדושה ובא הפר "שבט מוסר" להרה"ק ר' חנוך הענין זיע"א, והוא שמר עליו כבבת עין, ולמד בו שיעור קבוע כל יום ויום.

ויש אומרים שעבר הספר בירושה מדור לדור, ועד היום שמור וגנוז הוא.

הוא הספר הקדוש "שבט מוסר"!

הפליאה משוטטת בחדרי לבו: "כיצד ידע הרה"ק ר' ירחמיאל זיע"א לשלוח אלי את הספר הזה דוקא, ומסומן דוקא באותו מקום — והרי לא סחתי לאיש, לא דברתי עם אדם בעניי זה, וכל מחשבותי לא היה אלא ביני לביני!"

יצאו ימים מועטים והזדמנו לאכסניה אחת שני הצדיקים, נפגשו מאורות עולם! הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א והרה"ק ר' ירחמיאל זיע"א, שמחו זה על זה, כשמחת מי אשר יפגוש את שאהבה נפשו:

בתוך הדברים פנה הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א להרה"ק ר' ירחמיאל זיע"א ואמר לו:

— "תיתי למר על אשר שלח לי את הספר "שבט מוסר" ואף סימן לי היכן לראות, וזאת בשעה שנוקק הייתי לוי!"

תמה הרה"ק ר' ירחמיאל תמיהה רבתי, פקח עיניו הקדושות לרווחה ואמר בקול של פליאה:

— "על מה ידברי והרי את הספר "שבט מוסר" לא שלחתי אליו כלל! ואף זאת — את הספר הנפלא "שבט מוסר" זה כבר זמן לא ראיתיו!"

באה התמיהה בלבו של הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א: "והרי בתו התינוקת היא שהביאה לי את הספר!" — אמר.

והרה"ק ר' ירחמיאל זיע"א משתומם, — אמר:

"אבל לא אני שלחתי לעשות כן.

אמרו:

"נקרא לתינוקת ונשאלה את פיה!"

קראו לתינוקת ושאלוה:

— "מי נתן לך את הספר ואמר לך לתתו להרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א?"

ענתה התינוקת הקטנה:

"איש זקן, זקנו יורד על פי מדותיו, עיניו טהורות וזכות כמותן לא ראיתי מעודי, הוא מסר לי את הספר ואמר לי להביאו לביתו של הרה"ק ר' שמחה בונים זיע"א!"

אז אמר הרב הקדוש ר' שמחה בונים זיע"א:

תָּכֵן הַפְּרָקִים

פרק ראשון ..... לה

א-ד ענין בריאת האדם, והחסד שעושה הקדוש-ברוך-הוא עם האדם ורשם בצורתו שמוותיו הקדושים וכל איבר ואיבר שבָּרָא בָּאָדָם לְמָה משמש. / ה-ו כל מה שבָּרָא בְּעוֹלָם בָּרָא בָּאָדָם, ובפוגם אחד מאיבריו פוגם בחלק הנרמז בו. / ז פגם שעשה אדם הראשון בחטאו. / ח באור מאמר 'אחטא ואשוב'. / ט ילמד מאדם הראשון וחוה כמה חטא אחד גורם. / י ישתדל במצוה שמתעצל לקימה, שעל זה נתגלגל. / יא יתן אל לבו ברשעים שחלפו מן העולם ומה נשאר בידם. / יב ילמד אף-על-פי שאינו מבין. / יג על מה שנפשו מתאנה ללמד יותר על זה נתגלגל. / יד על מצוה שהיצר הרע מתגבר עליו יותר על זה נתגלגל. / טו-טז אדם שלא למד בבחירותו, כיצד יתקנו בזקנתו? / יז-יט מוסר לעשיר שיחזיק בממונו עניים ותלמידי-חכמים. / כ-כב תשובה לפתוי היצר שאינו יכול להזדכך ולהבין במשכלות.

פרק שני ..... נ

א שים לבך לדור המבול כמה האריך הקדוש-ברוך-הוא אפו עמהם שישובו, ולא שמו לב לזה. / ב-ג תשובה לסברת האפיקורסים שאומרים שהאדם לא נברא אלא לנקמה ממנו. / ד היש רחמן מהקדוש-ברוך-הוא, שמיטיב עם האדם ואינו מצפה ממנו עזרה? / ה ילמד אדם ממדתו לעבד ליוצרו. / ו-זא ט"ו דרכים להשפיל הגאון. / כב השפיל לא יפל לעולם — כמה ראיות לזה. / כג המתגאה נופל ויורד והמשפיל עצמו מגביהין אותו. / כד-כז תוכחת מגלה לסובאי יין. / כח-ל במעלת הענוה וגנות הגאון.

פרק שלישי ..... סד

א-ב תוכחת מוסר שילמד האדם מהתופעות המופיעות בגופו לישר דרכיו. / ג-ט כל המדות הרעות, כיצד נתן לעשותם על צד ההתר ועוד לקבל שכר עליהם. / י-יב ילמד אדם מוסר מיום אתמול ומה נשאר בידו היום. / יג ילמד אדם מאברהם אבינו, עליו השלום, שאף-על-פי שעברו עליו כמה צרות לא סר מדרכו והרבה אהבה על אהבתו.

פרק רביעי ..... ע

א-ד התעצות הגוף עם הנשמה כיצד לשוב. / ה דברי פיוס שאומרים הגוף והנשמה להקדוש-ברוך-הוא. / ו-ז ראה ענין סדם ועמונה ודור המבול ותתחזק ידך אל התשובה. / ח עצה לשב שתשובתו תתקים ולא תסור ממנו. / ט-טו כמה עצות לבטל יצר דעריות. / טז על האדם להדמות ליוצרו ואז נקרא אדם. / יז כמה מיני אוי ואבוי. / יח איך יכול האדם להתגאות והוא מעתד לכל מיני דברים. / יט עוד כמה מיני אוי ואבוי. / כ כמה דברים שאשרי האדם המחזיק בם.

פרק חמישי ..... פא

א-ח שבע תשובות על מה שיש גם עניים וגם עשירים, ולמה דוקא זה עני והשני לא. / ט-י יסבל צער העני ולא יקוץ בחייו, כי בנקל יכול להרויח כל יום כמה מצוות. /

יא העני לא יחש על בזיונות ושנאה שמקבל, ומה שאינם רוצים להתחבר עמו, ודבריו אינם נשמעים. / יב-יג תוכחת מוסר לעני שנתעשר ומואס בחבריו העניים. / יד-כ תוכחת מגלה למי שנותן בתו לעם-הָאָרֶץ בגלל שאביו עשיר, ומעלת בן עני תלמיד-הַחֵם. / כא-כה עוד דברי מוסר לעני שממאס בחיו מכבד צער העני, ועצה לזה.

פרק ששי .....

א-ה יבאר שלא יצטער אדם כשבאו עליו כמה מיני יסורים וצער, כי כלם באו על חביבי עליון. / ו-ח לא יחשב שבזה שמתפלל שלש פעמים ביום הוא כבר בן העולם הבא ואין צריך יותר. / ט יתן אל לבו שהקדוש-ברוך-הוא מעניש את החוטא בשביל רשעתו, ואין צריך להכריז על זה במיוחד מן השמים. / י-יג על-ידי עסק התורה וקיום המצוות קונה סגלת אבנים טובות, עשבים ובעלי חיים. / יד מרקחת לרפואת הנפש. / טו בקים אדם כל המצוות נולד סגלה מחדשת מועילה לכל חלי ולכל מכה. / טז ילמד מוסר מבהמות ועופות טמאים למה אסרה התורה אכילתם. / יז-כ התעוררות והתחזקות לתשובה. / כא-כב תגרה של היצר הטוב עם היצר הרע. / כג דברים שיתן אל לבו שלא לחטא. / כד במעלת הודוי. / כה-כו יעשה תשובה עוד בימי בחרותו, כי כל מה שמאחר האדם לתקן נפשו ולשוב בזשובה, היצר הרע הולך ומתגבר.

פרק שביעי .....

א-כו תפלה יקרה לצור רם ונורא לפאר שמוותיו וסוד מחשבותיו, מהרב דוד זמרא. / כז-לו תוכחת מוסר לרבנו בחיי הקסיד. / לז תוכחת מוסר לרבי יהודה הקסיד. / לח-מא מרגניתא דבי רב. / מב-מג לזכרון יום המות יאמר אל לבו וכו', מספר הישר לרבנו תם.

פרק שמיני .....

א-ג כמה משלים, שיתן האדם אל לבו להתגבר על היצר הרע. / ד-יט כדי לסלק היצר הרע מעליו ידבר עם איבריו ויוכיח גידיו וישפט עצמותיו, וכה יאמר וכו'. / כ ישים האדם נגד עיניו במענה בלדד השחי. / כא הרשע מתחזק ברשעתו בראותו שאינו מגיע לו רע כשחוטא, ואדרבה, התלמיד-י-חכמים יראי אלקים הם במצור ובמצוק ולא הוא. / כב הפתח לרשע שיביאהו אל התשובה. / כג התעוררות לתשובה, דאם לא ישוב על מי יבטח ביצאו מן העולם. / כד-כה מונה כמה דברים שאדם "רוצה" או "מתאוה" למלאת תאוות יצרו ויעשה להפך כרצונו של הקדוש-ברוך-הוא.

פרק תשיעי .....

א-ט תפלה להשב — חלקו מספר רזיאל המלאך. / י-יב ילמד אדם משמים וְאָרֶץ, מכוכבים, מאילנות, מזבובים, לתקן דרכיו. / יג-יד הרשע בורח מלשמע דברי תורה כמו 'ויהי נעם' לשדים, וטעם לזה. / טו היצר הרע מפתה לרשע שאם יניח תענוגיו ימות, וכתוב 'וחי בהם' ולא שימות בהם. / טז-יז כמה הרפתקאות שעוברות על העני ואינו מת. / יח-יט דרכיו של עני נראים מגנים בעיני העשיר ועם כל זה הם ישרים. / כ ילמד הרשע מהעני כמה הוא מוסר את נפשו למצוות ואינו מת. / כא-כז ישים החוטא נגד עיניו מארעות רעות, מיתות משנות, מלקמות, חרבות וכו' — אָז יִכְנַע לָבָבו הָעָרֶל מִן הַפֶּחַד פֹּן תַּפְּגַע בּוֹ אַחַת מֵהֵנָּה.

פרק עשירי ..... קנד

א-ב תשובה לדברי הרשע שאומר שהקדוש־ברוך־הוא יותר לו חטָאיו. / ג-ד עד חטא רביעי הקדוש־ברוך־הוא מותר ואחר־כך חושב גם השלשה — שני טעמים לזה. / ה-ו כמה צדדי התר שהיצר הרע מפתה לאדם כדי להחטיאו. / ז-כז עשרים מיני כתות של חוטאים. / כז המטיל מום באנשים כשרים הוא מלא עונות. / כח בגנות הדבר לשבח אדם בתוך חבורה שיש לו שם שונא. / כט-לג אם תראה אדם כעסן; מלגלג על דברי חכמים; מתעסק בלשון הרע; קמצן; דובר שקרים; ליצן; בעזות מצח; רב ימיו במשתאות. / לד תורה ועברה שניהם נקראים מאכל וההבדל ביניהם. / לה-לח כמה "אוי" על המחליף טוב ברע.

פרק אחד־עשר ..... קסו

א במעלות עסק התורה שמאיר נשמתו ומרחיקו מכל רע. / ב טעם הדבר שתלמידיו חכמים מלכשים בלבושי סחבות, ושזה הגורם שעמיה־הארץ שונאים אותם. / ג-ד כל זמן שמתמרק הגוף על־ידי תורה מתגדל אורה של הנשמה, ותלמיד־הכם אם מבזים אותו על זה — יסבל הבושה, ומשל על זה. / ה עם הארץ שמתהרט על מעשיו יכבדו התלמיד־הכם. אבל אם עמיה־הארץ מבזים תלמיד־הכם, אסור להחניף להם, וכל המחניף להם מביא רעה לעולם. / ו-י כמה טעמים למה עמי הארץ שונאים תלמידיו חכמים. / יא-יג יש עמיה־הארץ חסידים, שאוהבים תלמיד־הכם ומחזיקים אותם — כמה סבות לזה, וסימן להכיר בעם־הארץ מכח איזה סבה הוא חסיד. / יב-פב הרבה מיני רפואות, חכמות וסגלות שהיו ידועים לחכמי התלמוד מכח תורתם. / פג במעלת השבטים שלא פסקו רגע מלמודם. / פד עם־הארץ ילך בשבת ויוס־טוב לבית־המדרש לשמע דברי תורה, ויספר לבני־ביתו מה ששמע. / פה הבל פיו של אדם עושה שני הפכים: מטהר האויר ומזכהו, וגם מעפשו ומזיק לבריות — שתי ראיות לזה.

פרק שנים־עשר ..... קפב

א-ד כמו שבגוף האדם יש איברים שהם ראשים על קצתם — קצתם עובדים וקצתם נעבדים, כן ראוי לכל קבוץ אנשים שיהיו קצתן שרים וקצתן עבדים. ויבחר האדם להיות עובד למי שנעבד מכלם. / ה יתגבר על המניעות שמזמין לו השטן לפני שבא לקים איזה מצוה או לומד תורה. / ו-יא כמה דברים רעים שידמה האדם בדעתו להכניע יצרו. / יב אדם שאינו יכול להכניע יצרו בשום דבר שבְעוֹלָם — מהגאות שבלבו. / יג כמה דגמאות, שבגאנה — הגבְהָתוֹ היא השפְלָתוֹ. / יד טעם הדבר שהגאות מביאה לאדם לעשות מה שלבו הפץ. / טו-טז הסבה העקרית למה הרשע מתחזק ברשעתו ואינו נותן לב לשוב. / יז הלוחם עם יצרו נצל ממלחמות מלאך המות בצאת נפשו מן העולם. / יח נפל בבחרותו במלחמת יצרו, יחזר להלחם שנית וכו'. / יט אדם שנמצא במצב אחד מיום הולדו עד עת זקנתו, ודאי נתגלגל בגלגול הקודם בבהמה. / כ ילמד אדם מהשבטים כמה לפשפש במעשים ולטהר כל כתם.

פרק שלשה־עשר ..... קצא

א-ב עוד דברים להכניע את היצר הרע. / ג כ"ג הנהגות מרבנו הרא"ש ז"ל. / ד עוד קל"ב הנהגות מהרא"ש ז"ל.

פרק ארבעה-עשר ..... רג

א יערב אדם מה שכותב בבחירתו עם מה שכותב בזקנתו. / ב יתבונן ביסורים שבאים עליו איך שהם מדה כנגד מדה. / ג יתרחק מלהסתכל אפלו על בגד שעליה. / ד יכון באכילתו להבריא גופו לעבודת בוראו. / ה הזנות מביאה את האדם לעניות, ומעשה על זה. / ו לא יעשה דבר, שמורה שמתירא מבשר ודם יותר מהקדוש-ברוך-הוא. / ז ישריש בלבו אמונה זו שאין הקדוש-ברוך-הוא עבד דינא בלא דינא. / ח צריך השב לזכר תמיד מה שחטא. / ט השב — צריך להרחיק ממנו מדה מגנה המשרשת בו, שאם לא כן יחזר למעשיו הרעים. / י ירחיק אדם עצמו מכל מחשבה פגומה בשעת הזווג. / יא ילמד מכסיל לתקן דרכיו. / יב יתן נגד עיניו החסד שעושה הקדוש-ברוך-הוא עמו יותר מהמלאכים ויבוש מלחטא. / יג אל יחשב אדם בקבלת שום שָׁכר בעולם הזה מהמצות שעושה. / יד יסתפק בהכרחיות ואל יבקש מותרות. / טו החוטא מקצר ימיו, ואותם ימים שקצר ממנו מוסיפים לצדיקים שמגיע זמנם להפטר מן העולם. / טז בשמעו איזה דבר ואפלו חדושי תורה, לא יבקש אפנים לסתרו אף-על-פי שלא ערב לו. / יז לעולם יהיו פניו שוחקות וזה מורה על מדת הבטחון שיש לו. / יח על-ידי עשית תורה ומצות בכל כחו וכונתו מתקדשים איבְּריו, ואם נגזר עליהם יסורים — מתכפרים ובטל גזר-הדין. / יט בגנות עצלות ומעלת הזריות. / כ יתבונן במעשיו של הרשע שמודה בעצמו שאינם הגונים רק אינו יכול לעזב הרגלו. / כא יתן נגד עיניו חמלתו של הקדוש-ברוך-הוא שמצטער בצער הרשע ושמח בטוב הצדיק. / כב החוטא גורם רעה לא רק לעצמו אלא גם לבניו אחריו. / כג יחשב אדם כשמוציא הוצאות למצוה, שמוציא פרוטה כדי לקח דינר. / כד ייסר בניו כשהם קטנים, ואל יאמר: כשיתגדלו יעזבו מדותיהם הרעות. / כה לא יבעט ביסורים שבאים עליו, שאז מביא על עצמו עוד. / כו יתרחק בתכלית הרחוק מלהיות מקנא בהצלחת הרשעים.

פרק חמשה-עשר ..... ריח

א-ג דברי התעוררות מה שאומרת הנפש לגוף והגוף ליצר הרע. / ד דברים המכניעים לב האדם מעניני הפטירה. / ה תפלה שיאמר אדם כל יום. / ו-יא וכו' האדם עם האדמה למה מכלה גופות בני האדם אחרי מיתתם.

פרק ששה-עשר ..... רכה

א-נט צואת רבי אליעזר הגדול להורקנוס בנו. / ס-קלד עוד הנהגות ומלי דחסידותא מאת הרב המחבר ז"ל.

פרק שבעה-עשר ..... רמו

א-ד בענין חנוך הבנים, ובגנות אב ואם ש"מרחמים" על בניהם. / ה יטיל מורא על בני-ביתו בישוב הדעת ולא מתוך כעס ולא אימה יתרה. / ו יכבד את אשתו כגופו וכו'. / ז-ח בגנות הנשים שמקללות ומלמדות בניהן לקלל. / ט בגנות ההורים שמצוים למלמד בפני הבן שלא יכה אותו. / י ראוי למלמד לחקר את הבן כיצד היא התנהגותו במצות ודרך-ארץ. / יא-יב בנזק המגיע לאדם ממדת הגאווה. / יג לאו של 'לא תשא' קשה מכל הלאוין שבְּעשרת הדברות. / יד בגנות הנשים שרגילות להשבע בחיי בעליהן. / טו הנשים יש להו גאווה וכו' ואינו יודעות הנזק המגיע מזה. / טז כמה גזרות רעות עברו

עליו בעבור הגאון, ובעניני צניעות לנשים. / יז תוכחת מגלה לאלו שבאים לבית-הכנסת על רגע אחד ועוד מדברים כל הזמן, וראוי להעמיד אחד שיגער במי שמדבר. / יח עוד בגנות מדת הגאון. / יט-כא במעלת מדת הענוה. / כב-כג ענוה הפסולה. / כד בששה אותות נכרת הענוה האמתית. / כה-כו עוד במעלת מדת הענוה. / כז-ל כמה דגמאות שהשפלות גורמת שינצל משבירה ונזק, ועוד נתעלה במעלה. / לא-לז סדר פטירת האדם מהעולם הזה – מהזרה. / לח-מא צריך השתדלות נמרצת בעוד שיש בידו לתקן מעשיו כדי לצאת מהעולם הזה טהור כדרך שבא טהור.

פרק שמונה-עשר ..... דס

א-ז תפלה להשב. / ח-יג דיני האדם ותולדותיו למען דעת הצרות הצרורות העוברות עליו. ^{החייב} שעל זה יבנע לב השומע וימנע את עצמו מלחטוא. / יד מעשה בעשיר שספר אחד מותו את ענשו על שהיה מגלח זקנו במספרים. / טו מעשה בשור שספר לאחד שהוא לגול נשמה פלונית ובקש שישחטוהו.

פרק תשעה-עשר ..... דסט

א-ב יש לנו לבקש רפואות לחליי הנפש כמו לחליי הגוף. ומעשה בשר שמצא רפואה איזה עשב. ובמעלת עניית אמן. / ג במעלת שמירת שבת כהלכתו. / ד במעלת אמירת שירת הים בקול רם ובשמחה רבה. / ה במעלת המעביר על מדותיו, ושלש מדרגות במי ששומע חרפתו ואינו כועס. / ו מעלת ההתבודדות. / ז-ח בחיוב לשמע קול המוכיח בבית המדרש, וטעם לזה. וענין הבת-קול שיוצאת כל יום ומעוררת לתשובה. / ט-י ענין נחפשה דרכינו הינו עונות שאדם דש בעקביו. / יא-יד קנאה, תאנה וכבוד מרמו בשלש פרשיות של קריאת שמע. / טו לכון בעת קריאת שמע לתקן עון העגל. / טז-לו עשרים דברים שבעל-התשובה צריך להתחזק בהם – מרבנו יונה. / לז-נד תקוני תשובה על כמה מיני עברות – מספרי המקבלים. / נה צא ולמד כחה של תשובה מקין, מאחאב וכו'. / נו צריך להתפלל שלא ימות בלא תשובה. / נז צריך השב להשיב רבים מעון. / נח מליצת מטטרוין. / נט בן-תורה לא יסגף עצמו בשביל תשובה. / ס חכם-לב מתחזק ומתקשר בעץ החיים. / סא צריך לכל הבא לשאל על תשובה שלא להכביד עליו. / סב כל המרגיל נפשו לעבודה אל יתחיל בענינים קשים רק בדברים קלים.

פרק עשרים ..... רפה

א-ב חמשה זמנים יש, כשיבקש האדם בוראו ימצא לו עוד בטרם יקרא אליו. / ג-ו לא לרדף אחר השגת תאוות העולם הזה, ודברי התעוררות לזה. / ז ל"ו דברים מבעל אזהרות הקדש כדי שתקנה עמהם מעדנים לנפשך. / ח לעשות מצוה בשמחה. / ט תפלה בכונה שלמה. / י יתודה לפני שמתפלל. / יא יתפלל או ילמד בקול רם. / יב יתפלל על זרעו שלא יהיה בהם פסול. / יג בראש השנה לא יתפלל ב"חיד. / יד יקדים תפלה לצרה. / טו יכון בתפלתו כנגד קדש הקדשים. / טז כונת הצדקה. / יז-יח חשבון הנפש קדם שנה. / יט-כ יהא זהיר בדבור היוצא מפיו. / כא יהא זהיר במדת השתיקה. / כב לא יאכל לחם של רע עין. / כג לא ידר אף בעת צרה. / כד לא לנטות זמין ושמאל ממלי דחסידות. / כה כשמוכיח לא יזכיר העברה בפרוש. / כז לא ידבר דילטורין על ישראל. / כז להיות מן הנעלבים ואינם עולבים. / כח יתרחק מגאון וידבק בענוה. / כט כשדורש ברבים לא יהנה לבו. / ל בכבוד הספרים. / לא כשבאה לו בשורה טובה

וכו'. / לב לא יפגע בנשים בהלנות המת. / לג לפרע נדךיו לפני צאתו לדרך. / לד לחדש חרושי תורה. / לה להחזיר אחרים בתשובה. / לו חלש שאוכל בזמן התענית. יכון לבריאות גופו. / לז לא לשמח עצמו בעולם הזה. / לח ידבר דברי תורה אחר אכילתו. / לט אדם שאינו מסגף עצמו, כמה יתרצה אל אדוניו. / מ לקדש אכילתו. / מא להתרחק מספק אסור אכילה. / מב יאמר פִּרְשֵׁת הַקְּרָבוֹת כָּל יוֹם. / מג יזהר מהסתכלות בנשים. / מד-מה יהא זְהִיר מִכַּעַס. / מו לכתת את עצמו למצות.

פרק עשרים ואחד .....

א-ב שידמה אדם נגד עיניו יום המיתה ויום הקבורה ויכנע יצרו. / ג-ח תחנה ובקשה לבוא עמה לפני יוצר כל, המועילה לסליחה וכפרה וכו'. / ט-טז תקון לכל העברות – לחדש חרושי תורה, וראייה על זה. ואם אינו בר הכי וכו'. / יז-יח אם יאמר האדם מה יכלת יש בהבל היוצא מפי לתקן ולבנות עולמות וכו'. / יט התורה תרופה לכל חטא ועון – מהזרה.

פרק עשרים ושנים .....

א-ב יסתכל באילנות, שבקיץ הם מלאים ודשנים ובחרף הם כלים ונפסדים, ויקח מוסר לעצמו. / ג טעם שגלו ישראל בחדש אב ובאור דברי הנביא אין ענבים בגפן וכו'. / ד-ה ידמה עצמו לאבנים היקרות והסגליות, שמצד הגוף הוא כאבן עצמה, ומצד הנשמה הוא כסגלת אבן יקרה. / ו יתן אל לבו, שכזה שחוטא מזיק לחברו גם-כן מטעם ערבות. / ז יתן אל לבו למה תהיה החנה שמתמשים בעוה אפרי מותה, טובה מן האדם שאין נהנין ממנו במיתתו. / ח ילמד מן הזמירה, שלא להפסיק פיו מעסק התורה ואפלו אם ימות בעמלו. / ט-י אל ישים אל לבו אם פניו משתחרים עלידי עסק התורה. / יא ילמד מן השועל להיות ערום ביראה. / יב ילמד מן הדבורה שאפשר להמתיק הדין עלידי עסק התורה, ושילמד בטְהֵרָה. / יג ילמד מן הנחש שמזיק לאחרים ואינו מגיע לו נזק, והאדם מזיק ומגיע גם לו נזק. / יד אל יקל בעיניו שום חרוש אפלו קטן. / טו גדל המעלה להעלות על הכתב כל מה שמחדש, ואם אינו עושה כן נענש. / טז ילמד מן החתול שלא לפל ביד הנחש – היצר הרע. / יז ילמד דרך-ארץ מסרטן של ים, ובטול הבטלה – מן הנמלה. / יח נתן הקדוש-ברוך-הוא טבע בבעלי-החי מדברים מעלים כדי שיתפעל האדם ממנו. / יט האדם מקדש ארבעה חלקי גופו עלידי התורה שמתחלקת לארבעה חלקים. / כ מעלת האדם שבעבורו נבראו כל הנבואים. / כא תשובה לטענת הרשע שאין בכחו להתגבר על היצר הרע. / כב ראה בדבקותו של חור שנהרג על קדוש השם. / כג-כד ילמד מפרו של אליהו ומן העורבים שהביאו לו לחם ובשר; מן הבהמות שבאו בעצמן למשכן שיטוו מעליהם צמר. / כה ילמד קדשה מן החסידה; תורים בנייונה ותרנגול. / כו צא ולמד לעשות חסד תמיד מתרנגול הבר.

פרק עשרים ושלושה .....

א-יז שבעה-עשר תנאים לקים המצוה כהלכתה – מספר החרדים. / יח-כד דברי התעוררות המדריכים האדם לאהבה ויראה – מבעל הרוקח. / כה-כח אל יפתך יצרף שאין בכחך לקים כל המצוות וכו'. / כט על מצוה שאדם מתאוה יותר, על זה נתגלגל. / ל ילמד מה שלבו חפץ, כי על זה נתגלגל. / לא עוד תשובה לרשע שאומר שאין בכחו לקים כל המצוות.

חלק שני

פרק עשרים וארבעה ..... שלט

א יבחר האדם אשה כשרה ממשפחה שכלם ברורים וצדיקים, כי על ידה זוכה האדם לעולם הבא. / ב-יב עשרה תנאים לאשה כשרה שתהיה חביבה בעיני בעלה. / יג-טז אזהרות לאשה בעת טבילתה ובימי עבודה. / יז אשה חשוכת בנים אל תתיאש מן הרחמים. / יח-יט אין ראוי לאיש או אשה שאין להם בנים להרבות בתענית ותפלות על ענין הבנים. / כ במעלת אשה עקרה שנותנת רשות לבעלה לשא אשה אחרת להוליד בנים. / כא-כב תפלה לאשה שזכתה לבן ומביאתו למול. / כג התנהגות האשה עם בנה הקטן – כיצד לחנכו. / כד נשים שמתחברות יחד ומדברות דברי תפלות, ראוי למחות בהן וכו'. / כה אזהרות לנשים שהולכות לשמח חתן וכלה. / כו-כז דברים השייכים למילדות העבריות, ותפלה שיאמרו בעת לכתן לבית האשה היושבת על המשכב. / כח-כט תפלות ליולדות. / ל האיש והאשה יהיו בלב אחד וכו'.

פרק עשרים וחמשה ..... שנה

א-ב בגנות העשר המשלל מחכמה ומתגאה ומתגבר על החכם. / ג שטות לאדם שיש לו די ספוקו ומשים לדרך פעמיו כדי להרבות ממונו ולהתגדל על חברו. / ד יקח מוסר מאצבעות ידיו ומהנקודות שבתורה שלא להתגדל על חברו. / ה ילמד אדם למאס ברע מן הרשע עצמו, שאחר שחטא מתחרט וגם רוצה שכניו יהיו צדיקים. / ו-ז יראה בגנות מעשה הרשע ובגנות מעשה הבהמות והעופות, ויעשה בהפך. / ח-ט מבחן לאדם לידיע על איזה מעשה שעושה אם הוא מצוה או לא. / י עצה שלא ירגיש האדם בטרח עשית המצוה. / יא-יב סדר גן-עדן וענינו. / יג השגת החיים הנצחיים רק על-ידי שמסגף את עצמו בעולם הזה, דגמת השנה שהיא המיתה שמחיה את האדם, וכזרע הנזרע בארץ. / יד-טו המסגפים את עצמם בעולם הזה משיגים חיי עולם הזה לבניהם אחריהם, ומעשה על זה. / טז כראות האדם מה שעושה עמו הבורא מיום שנוצר, ימית עצמו על אהבתו יתברך.

פרק עשרים וששה ..... שסג

א-ג ענינם של גיהנם ונהר דינור, מבעל אבקת רוכל. / ד-ז ענין הגיהנם, יש שצריך שטיפה בלבד, ויש שטיפה והגעלה, ויש שצריכין לבון, ויש שהם ככלי חרס שאין לו תקנה – מספר נשמת חיים. / ח ענין הענש של הגוף עם הנשמה בגיהנם. / ט גיהנם של מטה מהו? / י-יב כמה בני-אדם שראו פתח הגיהנם בארץ במדבר רחוק ופתח הגיהנם בים וכו'. / יג גיהנם של מעלה הוא נהר דינור וגם הבושה והצער שיש לו ממעלת חברו. / יד יש גן-עדן גם בארץ, והוא מה שראה רבה כשהוליכו אליהו, ומלאך-המות לרבי יהושע בן לוי. / טו-טז ענין אכילה ושתייה בגן-עדן וכן מה ששוחקין מן לצדיקים לעתיד לבוא, הם תענוגים רוחניים. / יז-יח גן-עדן של מעלה – ענינו. / יט מסכת גיהנם מבעל ראשית חכמה. / כ שכחה מיני גיהנם וכו', וכל גיהנם שבעה מדורים וכו', וכל מדור שבעה מיניו וכו'. / כא הבחירה ביד האדם להיות צדיק, שלא גזרו עליו להיות צדיק או רשע.

פרק עשרים ושבעה ..... **שעד**

א-ה שלש סבות לכל חטא ולכל עון, מבעל עוללות אפרים. / ו ארבע סבות המונעות מהאדם דרכי תשובה – מהנ"ל. / ז-יג עוד שש סבות המרשלות את האדם מעשות תשובה, ולכל אחת סתירתה בצדה. / יד-טו מספר אבן בחן – וישא משלו על עוזבי השם וכו'. / טז אל יפתך יצרף שאם תתגבר על התאוות תמות. / יז ילמד בחדר שפל קירות, בננין של לבנים ותקרתו עצים קטנים, וטעם לזה. / יח-כ ילמד בין אנשים עניים שפלים ונמוכי רוח. / בא ישמר עיניו בלכתו בשוק וכו'. / כב-כז אל יתאש האדם מן התשובה, וראיה מאחר; כמה פרושים על מאמר חז"ל: שובו בנים שובבים חוץ מאחר. / כח דרך להתגבר על המניעות מהיצר הרע לעשות איזו מצוה. / כט-לג כמה משלים לעורר האדם לקום בזריזות לבית הכנסת. / לד המתענה שלשה ימים רצופים ושלשה לילות – הקדוש ברוך הוא מוחל לו על כל עונותיו. / לה תענית צריכה להיות כקרבן, עם ודוי ומחשבה לשמו. / לו אם אינו יכול להתענות. / לז יעשה תשובה מיד כשחוטא. / לח-לט לא יסמך על זה שישוב בימי הזקנה סמוך למיתתו, כי אז היצר הרע מפתה את האדם שיכפר בקונו וינצל, והאיש ששמע לעצתו כל ימי חייו ישמע גם אז ויתפתה לו. ומעשה נורא על זה. / מ-מד ימסר מודעה בחייו, שאם חס ושלום יודה לדברי המסית השטן, יהיו כל דבריו בטלים ומבטלים. / מה-מח מודעה בענין זרע לבטלה. / מט-נ המזיקים שנבראו מזרע לבטלה מלויין לאדם אחר מותו – להנצל מזה. / נא להזהר בעת מותו שלא ישאר כלום מאיבריו חוץ למטה. / נב ישתדל לטהר עצמו בעולם הזה שלא ידחו את נשמתו. / נג-נד בעת תשובה צריך התרה, ואחרי שמתירין אותו יאמר וכו'. / נה תפלה למי שראה קרי.

פרק עשרים ושמונה ..... **שצו**

א-כג דברי מוסר בדרך מליצה, מספר התפוח. / כד שני טעמים למה יש אחד שמוצא טעם מיחד באיזה ספר שלומד, והשני לא. / כה ענין מיתת בני אהרן.

פרק עשרים ותשעה ..... **תו**

א-ז עוד דברי מוסר בדרך מליצה, מספר התפוח. / ח-ט אזהרה לנפש להוציא מטיט ורפש. / י-יב תוכחה יפה ומעלה להכניע את היצר הרע. / יג בגנות מדת הקנאה ודרכים להתגבר על זה. / יד-עד דברי חכמים וחידושים. / עה המקדש עצמו, השכינה שורה עליו ומדריכתו, ואין צריך מי שילמד לו דברי מוסר.

פרק שלשים ..... **תיח**

א-ב כיצד להשלים כל התר"ג מצוות, הרי יש מצוות שלא שיכות לכל אחד ואחד, מהשל"ה הקדוש. / ג-ו עוד כמה דרכים להשלים כל התר"ג מצוות. / ז כדי שיזדרז האדם למצות, יתן נגד עיניו שקיום המצוות הוא כביכול שתפות עם הקדוש ברוך הוא. ומשל על זה. / ח-ט קיום המצוות תלוי במצות מילה ושלא יפגם בריתו. / י-כד במעלת הצדקה וגמילות חסדים.

פרק שלשים ואחד ..... **תל**

א-ד סדר יציאת האדם לדרך – תפלות ונתינת צדקה וכו'. / ה דיני הלגנת אדם היוצא

לדרכו. / ו-ז סדר תפלת הדרך בארכה. / ח ימים שטוב לנסע בהם בדרך או לעבר מבית לבית. / ט פסוקים ופיוטים שיאמר האדם כשקם בבקר. / י לקבלת על מלכות שמים יאמר וכו'. / יא במעלת אמירת 'למנצח בנגינות' בצורת מנוחה. / יב משנעשה הקטן בן שלש. יעשה לו טלית קטן. / יג הפסוקים שאומר לפני ברכת הציצית ואחר כך. / יד התפלה שיאמר קדם הנחת תפלין. / טו תפלה לכוננת אמן שיאמר לפני התפלה. / טז הפסוקים שאומר אחר הנחת תפלין ובעת הכריכות. / יז הפסוקים שאומר אחר עטיפת טלית גדול. / יח-יט סדר יציאת האדם מפתח ביתו לבית הכנסת. / כ תפלה קדם התפלה. / כא יסתכל בצורת השם בשעת התפלה. / כב סגלות לבטל מחשבות רעות בעת התפלה. / כג קדם נפילת אפים יאמר וכו'. / כד-כה סדר אמירת 'והוא רחום' ו'אל ארך אפים' בשני וחמישי. / כו-כז תפלה לפני הוצאת ספר-תורה במנחה בשבת במקום 'ברוך שמה'. / כח פסוקים שיאמר בשעת פתיחת הארון והוצאת ספר-תורה. / כט-לא תפלה שיאמר קדם תפלת מנחה ומעריב. / לב פסוקים שיאמר במוצאי שבת. / לג קריאת-שמע לקטנים. / לד ודוי לפני האכילה. ובשבת שאין אומרים ודוי יאמר וכו'. / לה תפלה על המזונות לפני האכילה. / לו דיני מים אחרונים. / לז פסוקים המסגלים לומר לפני ברכת המזון. / לח מי שאין לו פנאי ללמד בעת הסעודה. / לט-מא תפלות קדם הלמוד. / מב סגלה לתינוק שלא ינזק ולמיתת הבנים. / מג כונת שמות הקדושים לכמה ברכות בתפלת שמונה-עשרה. / מד מי שרוצה לעמד על שער התבואה. / מה-מו הכל נגלה למשה, אבל אין רשות לשום חכם לגלות חלק בתורה שאינו שייך לו.

פרק שלשים ושנים .....

א-ח גדל השקר שיקבלו ישראל בעבור שמירת המצוות, מפרש לפי הברכות בפרשת בחקתי. / ט-טו עוד שקר ומעלות, מפרש לפי הברכות בפרשת כי-תבא. / טז יש בני-אדם שמתפעלים משקר הטוב עבור קיום המצוות, ויש שמתפעלים מהענשים, ויש שלא אכפת להם כלום, ועליהם נאמר "ויצאו וראו בפגרי האנשים" וכו'. / יז-כב הקללות שבפרשת בחקתי ופרשת כי-תבא. / כג-כו ידבר האדם על לב היצר הרע שלא יחטיאנו, אלא ישתף עמו פעלה לעבודת השם, ויעשה עמו שטר על זה. / כז הקללות הכתובות בתורה, אם האדם לא יקבל אותם בחינו, יסבל במותו בכפלי כפלים.

פרק שלשים ושלשה .....

א-יב יתן אל לבו הפגם שעושה החוטא בעליונים ובתחתונים, ושעל ידו מתבטלים קדושי עליון ושרפי מעלה מעבודתם ומונע כל הטובות מהבריאה. / יג-כג הפגם שפוגם האדם בנשמתו ובעשר הספירות כשחוטא. / כד-כו מסעות הנשמה היתה כעין התורה והמלכות שבכל מקום נשארה צורתה חקוקה, והפוגם בחטאיו מגיע הפגם בשרש העליון ממקום יציאת הנשמה. / כז-מו מבאר באריכות ובפרטות שמחת כל הברואים שהאדם משתמש בהם לקיום מצותיו יתברך, ומברכים אותו על זה. / מז-מח שים נגד עיניך חבת הקדוש-ברוך-הוא לישראל וענן הדגלים.

פרק שלשים וארבעה .....

א מעלת החזנים שכונתם לשם שמים, ותפלה מיחדת לחזנים. / ב חזן אין מעלתו יחוס משפחה בלבד. / ג גנות החזנים שמקצרים בתפלה בגלל הממהרים, ומאריכים בנגון

כתבות שאסור. / ד סדר הטית ראש החזן בעת ברכת כהנים. / ה כמה רמזים בתבת חזן. / ו-ח כמה מעלות ומדות טובות שצריך החזן. וגדל האסור והענש למי שאין לו. / ט רמו שם הנ"ה במקום שהחזן עומד. / י-יא בגנות החזנים שמתחנפים לעשירים ובוזים לעניים. / יב החזן יתן נגד עיניו שהוא ככהן גדול שמכפר על העם. / יג לא יאריך בנגותים עד שקצה למתפללים ישיבתם בבית הכנסת ומספרים בינם לבינם חלומותיהם וכו'. / יד יעשה החזנות לשם שמים ולא כאמנות להתפרנס ממנה. / טו חזן שאין קולו ערב. / טז-יז יתפלל קדם שיעלה לתבה, שלא יבוא מכשול על ידו וכו' ושיתן חנו בעיני הקהל וכו'. / יח יבחר נגונים ופיוטים המעורר את האדם ליראה ולא לשחוק וקלות ראש. / יט הבעל-קורא בעת קריאת התורה לא תהיה כונתו בקריאתו להודיע לעם שהוא בקי בנגון הטעמים וכו'. / כ אם יש איזה חולה, יתפלל החזן עליו. / כא לא ישמח מתועלת בשקר שבאה לו מהיותו חזן. ולא יעדיף לבקר רק בבית עשירים ולא של עניים. / כב שליח-צבור הגון כיצד — מטור שלחן-ערוך ובית-דיוסף. / כג מעשה באחד שעשה תנועות בידו, ורכ אחד מנעו מזה, ובעתוהו בחלום על זה. / כד מעלת החזן שהזקין ואומר בעצמו למנות אחר תחתיו. / כה-לה תפלה לחזן על קבלת התפלות. / לו תפלה שיאמר החזן בעת שממנים אותו לשליח-צבור. / לז יכון החזן בתפלתו לכפר על המתפללים ולהשפיע עליהם שפע רב וכו' וככהן המקריב.

פרק שלשים וחמשה ..... תפו

א גדל השמחה שיש לנשמה בצאתה מן העולם ומוצאת לבוש של תורה ומצות להתלבש בה. / ב-ד סוד הלבוש שהנשמה מתלבשת בה — מספר מקרא קדש. / ה סוד הלבוש — מספר מאירת עינים. / ו עלידי הלבוש יכולות הנשמות להתפלל על החיים. ראיה מאלהו עם האבות. / ז רבנו הקדוש שבא לביתו בכל ערב-שבת וכן רבי יוסי הגלילי הוא בסוד הלבוש. / ח בני אהרן שמתו על שנכנסו מחסרי בגדים, הוא ענין הלבושים. / ט-יור הלבוש נעשה מהימים שאדם עושה בהם תורה ומצוות. / טו עוד בענין בני אהרן שהיו מחסרי בגדים. / טז-כב כמה לבושים יש, שנים או שלשה? / כג-מא רמזים בפסוקים ומאמרי חז"ל על ענין הלבוש שנעשה מהמצוות. / מב-מח רמזים בפסוקים על ענין הלבוש שנעשה מהימים. / מט גדל המעלה לכתב חרושי תורה, ואפלו קטן.

פרק שלשים וששה ..... תקח

א-ב כחות הטמאה והחיצונים משתדלים בכל כחם להכשיל את הצדיק באיזו עברה, כדי שיוכלו לכנס שם ולהיות להם אחיזה בו. / ג-ו גדל האסור לאכל בשר אפלו למי שקרא ושנה, זולת לצדיק גמור וגם-כן עם שמירה מעלה. / ז-ט דברי התעוררות לשוחט, שיהיה צדיק לתקן את נפש הבהמה. / י תפלה לשוחט. / יא כונת האכילה לתקן הנפש שבו — מהאריז"ל והשל"ה הקדוש. / יב זהירות בענין בדיקת סכין של שחיטה. / יג-יד בענין משמוש הסרכות. / טו יזהר השוחט לברך ברכת השחיטה במקום נקי. / טז השוחט צריך להיות ירא אלהים, ויתן אל לבו לתקן את הנפש המגלגלת בתוך הבהמה. / יז יעקב שלח לעשו רק מהבא בידו ולא הכריחן לילך לעשו — טעם לזה. / יח ענין הגורל על שני השעירים. / יט הטעם שפרו של אליהו תקע רגליו בקרקע שלא ללכת. / כ גם האוכל בשר צריך לבון לתקן הנפש שבו. / כא טעם הקרבנות לתקן נפש המגלגל.

/ כב טעם שבעל-תשובה לא יאכל בשר כי אם בשבת. / כג רמזים בפסוקים על הענין לתקן הנפש בבהמה. / כד השוחט-ובודק לא יניח הסכין בלילה מראשותיו. / כה יחליף בגדיו אחר השחיטה ולא יתפלל בהם. / כו יחשב השוחט שמה שנעשה עם הבעל-חי כאלו עושין בן עמו על קדוש השם. / כז שוחט ובדק יהיה רחמן גדול. / כח יצטער אם יצאה נבלה מתחת ידו. / כט יתפלל השוחט בלבו שאם יש בו ניצוץ קדשה שיתקן על-ידי הברכה. / ל שוחט שאינו מכוון כל הכוונות והתפללות שצריך לו, סמא"ל טוב יותר ממנו. / לא נועלת השוחט-ובודק שהוא ירא אלהים וסר מרע.

פרק שלשים ושבעה .....

תקכד א מעלת השלום הנרמז באותיות. / ב מעלת השלום שנרמז בשמו של עשו. / ג עוד רמזים באותיות של שלום. / ד אפלו הרשעים צריכין לשלום. / ה-ט כמה מאמרים על גדול השלום. / י-יד עוד מאמרי חז"ל על שלום. / טו הפרוד גורם חרבן ואבדון, כמה דגמאות לזה. / טז-יח אדם האוהב שלום, מעביר על מדותיו ואין לו קנאה וכעס ולשון הרע וכו'. / יט-כא השלום חיים, והמחלקת מות. כמה ראיות לזה. / כב קשה המחלקת שלא ירד מן המחלקת של קרח. / כג מחלקת מטריח גופו של אדם, מכאיבו ומצער. / כד-כה עוד ממעלות השלום. / כו-כז כמה ראשי-תבות במלת "שלום". / כח-כט במעלת השלום שלעתידי לבוא בעלי-החיים המזיקים יעשו שלום ולא יזיקו אחד לשני. / ל-לא הגדול ידרש בשלומו של קטן, וילמד מהקדוש-ברוך-הוא שכביכול משרה שכינתו בתחתונים. / לב משה רבנו, עליו השלום, בעת מלחמת סיחון פתח השלום והקדוש-ברוך-הוא הודה לו. / לג הקדוש-ברוך-הוא עוסק בשלומם של ישראל. / לד-לה עוד מאמרים על גדול השלום. / לו רדיפת שלום של אהרן. / לז עוד מאמרי חז"ל על מעלות השלום. / לח כמה דברים מפני דרכי שלום. / לט הרודף אחר השלום שמעו הולך מסוף העולם ועד סופו. / מ-מא כעס הוא הגורם העקרי למחלקת. / מב ראה בגנות המחלקת והגזרות המשנות המגיעות לבעלי המחלקת ומשם תלמד במעלת השלום. / מג אל תקל בעיניך אפלו מחלקת קטנה. / מד-מז התעוררות לשלום ובטול הכעס. / מח-מט באור ענין תלמיד-חכמים מרבים שלום בעולם, אף-על-פי שיש ביניהם מחלקת בעיני הלקה.

פרק שלשים ושמונה .....

תקמג א-ד ישא עיניו לבעלי-חיים הרים וגבעות ימים ונהרות וכו' ולא יחטא. / ה-ז דברים שיתן האדם אל לבו שלא יחטא. / ח לרשע אפלו עברה חמורה נראית בעיניו קלה מחמת שהרגל בה. / ט דרכו של היצר הרע להתחיל עם עברות קלות, כי יודע שהאדם לא ישמע לו מיד על עברות חמורות. / י שני פרושים במאמר הגמרא: אם פגע לך מנוול זה וכו' או להמיתו או להחיותו ולשלם לו טובה תחת רעה. / יא צא וראה חסדו יתברך עם האדם שבא את היצר הרע כדי להיטיב לברואיו, וברא תשובה כי רוצה בתשובת רשעים. / יב-יג חולי הנפש כחולי הגוף ומחלקים לכתות. / יד באור הגמרא: אם ראית תלמיד-חכם שעבר עברה בלילה דיקא — ודאי עשה תשובה. / טו תלמיד-חכם אמתי אין חטא בא על ידו, ומי שחוטא הם אלו שמכריחים לרבים להחזיקם לתלמיד-חכם. / טז-כד שבע מעלות בתשובה — מספר מנורת המאור.

פרק שלשים ותשעה ..... **תקנג**

א כמה שמות שבהם נקרא הצדיק. / ב העוסק בתורה שנקרא אור, זוכה לאור הגנוז, ולא יזיק לו אור החמה כשיוציאנו לעתיד מנרתיקה. / ג יזהר במצוה קלה. / ד הצדיק משפיע גדלה לסובבים אותו. / ה כשיש דין למטה, אין הקדוש-ברוך-הוא עושה דין מלמעלה. / ו הצדיק משיג בנעלמות ובסתרי התורה. / ז הצדיק אף-על-פי שיש בו מום הוא מלא חן בעיני כל רואיו. / ח תלמיד-הכם זה זקן שקנה חכמה יש לו מעלה יתרה מזקן בשנים. / ט הצדיק משיג שבעים פנים לתורה, מה שלא מכירין אפלו המלאכים. / י אין הצדיק מת שלא מרצונו, ואם רוצה שלא למות הרשות בידו. / יא-יב הצדיק מעביר גלולים מן הארץ ומורה הישר לכל אדם. / יג הצדיק נותן מכבודו מתנה שמכבד לכל אדם. / יד על-ידי שעוסק במלחמתה של תורה גורם שלא יפלו ישראל במלחמה עם אויביהם. / טו כל מה שיש במקדש יש באדם. / טז הצדיק יכלת בידו להכריח מלאכים לעשות שליחותו. / יז-יח הצדיק מבטל גזרות רעות ומהפכם לטובה. / יט על-ידי שעוסק בתורה ובגמילות-חסדים מקים העולם. / כ הצדיק בידו להמית ולהחיות. / כא הצדיק דוקא יכול להוכיח ודבריו נשמעים. / כב הצדיק מושל ביצרו. / כג המפרש את התורה משום קבוד או איזו פניה נעקר מן העולם. / כד מלאכי מעלה שמחים בתורתו של הצדיק. / כה הצדיק מציל נפשות ממות על-ידי תורתו. / כו-כז הצדיק מעורר נרדמים לתשובה, ומדריכם כיצד לשוב. / כח הקדוש-ברוך-הוא שומע תפלות כל פה ומוריד השפע, אבל לפעמים מתעכב בדרך אם אינו זוכה לזה ונגזז לצדיקים, או שיורד בזכות צדיק אחד. / כט בזכות הצדיק אין פרעניות בעולם. / ל הצדיק הוא יותר מספר-תורה. / לא הראשונים נקראו סופרים על שהיו סופרים האותיות שבתורה. / לב על-ידי היסורים שמקבל הצדיק בשמחה ובאהבה לומדים מזה אחרים להתנהג כך. / לג כל העולם נברא בשביל הצדיק, ושאר העולם הוא כדי שהצדיק לא יהיה יחיד. / לד בזכות הצדיק אם יש גזרה רעה הצדיק הולך ומפיס. / לה הצדיק מוציא נשמות מגיהנם. / לו הצדיק מבזה את עצמו למצוה, וכהלל הזקן שרץ לפני עני בן-טובים. / לז-לח הצדיק דבוק בו ובתורתו. / לט כל רגע רוצה הצדיק לקים רצונו של הקדוש-ברוך-הוא. / מ הצדיק מוצא כל מיני אפנים להתגבר על היצר הרע. / מא הצדיק מרגיל את עצמו בתמימות עם הקדוש-ברוך-הוא. / מב הצדיק נקרא אלהים, שעושה פעולותיו של הקדוש-ברוך-הוא. / מג מעלת הצדיק וגדל שמונתיו הקדושים, וגנות הרשע וכו'. / מד באור הענין ששואלים לאדם אחר מותו מה שמו.

פרק ארבעים ..... **תקסז**

א מעשה ברשע שהניח בן רשע, וחכם אחד למד עמו והכניסו לאב בגן-עדן. / ב תפלה וצדקה לנפש רשע מת אינן מועילות, אבל בן בשביל אביו מועיל. / ג יקבל יסורים עבור נפש רבו או נשמת הוריו כדי להקל מהם ענשן בגיהנם. / ד חיוב התוכחה באסור תורה ובאסור דרבנן. / ה במעלת ענית 'אמן יהא שמה רבא' וקדשה. / ו כשמברך יכון לברך לבורא שבכאו, ולא יברך כמצות אנשים מלמדה. / ז לפני התפלה יתקן תחלה דברים המעכבים את שאלתו וכו'. וכן לפני מצוה יכין מחשבתו קדם. / ח תפלה לפני פתיבת מצוה. / ט יש שמוחקים נו של יולעלמי, ואין צורך כי 'שמה' חסר יוד. / י-יד למה רואין בני-אדם מקימין מצות שמתן שגרון בעולם הזה ואינם מקבלים אותו, וכן בני-אדם

עושים עברות שעונשים בעולם הזה ואינם מקבלים אותם – כמה תשובות בדבר. /
 טו כמה דברים שהאדם זוכה כשעוסק בפרשת הקרבנות. / טז סגלה שלא יראה קרי. /
 יז אם יצא ממנו אפלו באנס גמור, יטבל מיד בלי עכוב. / יח מאחר שלא ידע האדם את
 עתו, ישוב מיד ולא ימתין וכו'. / יט-כ קדם שילך לישן יעשה חשבון הנפש ויתודה. /
 כא הנכנס אצל חולה יזהירו וכו'. / כב בעת קדוש לבנה לא יסתכל על הלבנה. /
 כג צואת הגאון רבי שפטיל לבנותיו וכלותיו. / כד-כה לקנות לו חבר נאמן. / כו לא יעשה
 מעשיו בחפזון ובמהירות, אלא יהיה רואה את הנוגד. / כז במעלת הבטחון. /
 כח-כט ידקדק בכל מעשיו אם אין בו חטא ועון. / ל יקים המצות בכל פרטיהן ודקדוקיהן.
 / לא תוכחת מגלה לאלו שאומרים שאין צריך לקים מלי דחסידי. / לב יבדק בחורין
 ובסדקן וכו' ויבטלנו בליה וכו'. / לג דברים שאסור משום סכנה. / לד-לו בגנות
 המשתכרים וכיצד להנצל מזה. / לז אין הדברים נרשמים בלב אדם אלא כשחוזר עליהם
 פעמים הרבה.

פרק ארבעים ואחד ..... תקפד

א צריך אדם ללמד כל התורה, ושואלין אותו על זה ביום הדין – בשם המדרש. /
 ב התפלות של אלו שאינם יודעים לכון בשמות הקדושים עולות בהצטרפות התפלות
 שאומרים אלו שיודעים לכון. / ג תפלה למי שאינו יודע להתפלל בכונות הנ"ל. /
 ד-י באור המאמר שצריך ללמד כל התורה כלה, זה רק מי שקבל הכל בסיני, כי יש שקבלו
 רק חלק אחד, והם אינם צריכים ללמד הכל; סימן כיצד לדעת מה זכה בסיני; ולמה
 בסיני נתנו לאחד יותר ולאחד פחות. / יא אדם שעסק בחכמות זרות ולא בתורה, ואפלו
 לא בדברים קלים כמקרא ואגדה, כמה בושה תהיה לו. / יב אל יבזה בלבו אדם שלומד
 רק אגדה או מקרא. / יג-יד כמה רמזים בפסוקים ומאמרי חז"ל שמי שלא זכה להכל
 בסיני אין צריך ללמד הכל. / יח-כ מה מי שרוצה ללמד כל התורה רק הוא אנוס, נחשב
 כאלו למד כלו, ואין עליו טענה. ולא אמרו שצריך ללמד כל התורה כלה רק בעשיר
 שחי בהשקט וכו' – כמה ראיות לזה. / כו-לא כמה עצות לאדם שלא ישים אל לבו
 מגדופי בני-אדם עליו. / לב טעם סמיכת פרשת נדרים לפרשת מסעי.

פרק ארבעים ושנים ..... תקצט

א תוכחת מגלה לאלו שמרבים בשחוק ומבטלים מתורה וטענתם שהוא מחדד את
 השכל. / ב אלו שמבטלין שעות על-גבי שעות מתורה, הרי הם כופרים בעקר. וקשה עברה
 זו יותר מכל העברות. וטעם לזה. / ג-ד תוכחת מגלה לאלו שמרבים בשבת אחים עם
 שחוק וקלות ראש בשבת אחר מנחה. / ה-ט תוכחת מגלה לאלו בעלי-הבתים שאינם
 רוצים להשכיר את ביתם לתלמידי-החכם וטענתם בפיהם וכו'. / י-יג כמה דרכים בבאור
 דברי המדרש שלמשה רבנו, עליו השלום, לא נגלה הכל כמו לרבי עקיבא. / יד מעלת
 למוד התורה בליה. / טו באור דברי המדרש: תכלית הימים הלילות וכו'. / טז-יט דברי
 התעוררות לבטול תורה, ומעשה באחד שנחשד שגונב תכריכים מן המתים. / כ-כד סדר
 הודוי מספר צדה לדרך.

פרק ארבעים ושלושה ..... תריג

א-ב בגנות המדברים דברים בטלים ונבול פה. / ג-יא כל דבור ודבור כולל בו שם הוי"ה.

והמדבר דברי נבִּלָה וכיוצא בזה מצָרף עמו שם הַנְּיָ"ה ומכניס הקדשה לתוך הטמאָה – כְּמָה רְמִזִים בַּפְּסוּקִים וּבְדַבְרֵי חַז"ל עַל דְּבַר זֶה. / יב-יז קִנְיָה תִּאֲוָה וְכָבוֹד הֵם עֵקֶר הַגּוֹרְמִים לְרַבּוּי דְּבָרִים בְּטָלִים – עֵצָה לְהִנְצֵל מֵהֵם.

פרק אַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה ..... תריט

א-ג תפלה לתקון הברית מספר עבודת הבורא. / ד לחדש חדושי תורה תקון לפגם הברית. / ה סימן שהחטא נמחל אם אינו זוכרהו עוד. / ו תקון לברית לעם הארץ. / ז מה שיתן האדם אל לבו שלא יבוא לידי עון זה. / ח שלשה דברים שיעשה האדם כדי להשפיל את עצמו שלא לחטא – מהרמ"ק. / ט-י תפלה לקבלת על מלכות שמים – מספר עבודת הבורא. / יא שלשה דברים המביאים את האדם לכל עון ופשע – מספר עוללות אפרים. / יב שלשה דברים שישים האדם נגד עניו. / יג-יד יזושוב תמיד בקיום המצות וכו'.

פרק אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה ..... תרכז

א-כג שנים ועשרים דבר שיזהר האדם בהם – מספר עבודת הבורא. / כד-כה אם אינו יכול לקים כלו, לפחות יקים מקצת – שני משלים על זה. / כו-כח עצה לאדם שהגיע לימי הזקנה ונתרשל בבחירתו בעסק התורה והמצות, כיצד לשוב על זה.

פרק אַרְבָּעִים וְשֵׁשׁ ..... תרלד

א-יד יראה האדם מעלתו ונחשיבותו לפני הקדוש-ברוך-הוא, איך שכלל בו כל מה שבִּעֲלִיּוֹנִים וּבְתַחֲתוֹנִים וְכָל הַבְּרוּאִים, ויחזק לבו אל התשובה – מספר ארחות חיים. / טו-טז כְּמָה רְמִזִים בַּפְּסוּקִים לְהַנִּל. / יז ישמח האדם בעשיית המצוות.

פרק אַרְבָּעִים וְשִׁבְעָה ..... תרמא

א יקח האדם מוסר מן הקוף לדמות את עצמו ליצרו במצות ומעשים טובים כמו שהקוף מדמה את עצמו לאדם. / ב עוד יקח מוסר מהקוף שרוצה לחזר לכמות שהיה ואינו יכול, כך האדם – היום לעשותם ולא למחר לעשותם. / ג כל מה שבָּרָא הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּעוֹלָמוֹ לְקַח מֵהֵם מוֹסֵר.

פרק אַרְבָּעִים וְשִׁמוֹנָה ..... תרמד

א-ג יקח האדם מוסר מהתינוק לעבד לבוראו ולא יתביש מפני המלעיגים. / ד ילמד האדם לעבד לבוראו מהנאוף ומהגנב. / ה יתחיל האדם להלחם עם יצרו והקדוש-ברוך-הוא יסיע בידו.

פרק אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה ..... תרמו

א-ה ישים האדם אל לבו הרעות שגורם החוטא לכל הבריאה בהיותו מעכב הגאולה בחטָאָיו, כי בזמן הגאולה יתקומו כל הטובות והברכות והישועות, והחוטא מאחרם מלבוא.

פרק חֲמִשִּׁים ..... תרמט

א-יב ידבר האדם עם לבו על כל איבר מאיבריו, איך שמונע מהם הטובות שעתידי לבוא על כל אחד מהם בעת הגאולה. / יג ידבר עם נפשו איך שמונע ממנה טובות וגורם לה

צַעֲרָה. / יד בַּעֲלוֹת הָאָדָם בִּלְבוּ מָה שֶׁמִּפְסִיד בַּעַת הַגְּאֻלָּה, בּוֹדְאֵי יֵשׁוּב. / טו יְשִׁים אֵל לְבוּ שַׁחֲטָאוֹ עוֹשֶׂה פָּגַם גָּדוֹל כִּיּוֹן שֶׁנִּשְׁמָתוֹ עֲמָדָה עַל הַר סִינַי.

פֶּרֶק חֲמִשִּׁים וְאַחַד ..... תְּרַנֵּב

א לֹא יוֹצִיא זְמָנוֹ לְבִקֵּשׁ קִצִּין לְזִמְן הַגְּאֻלָּה, אֲלֵא יִשְׂרִישׁ בִּלְבוּ אֲמוּנַת עֵקֶר בִּיאַת גּוֹאֵל וַיִּחַשֵּׁק שִׁיהִיָּה בּוֹזְמָנוּ כְּדִי שִׁישִׁיגוּ נַפְשׁוֹ וְגוֹפּוֹ שְׁלֵמוֹת. / ב-ה הָאָדָם דּוֹמֵה לְאֱלֹהִים בְּכֶמֶה דְּבָרִים. / ו הַמַּעֲלוֹת הָעֲתִידוֹת לְיִשְׂרָאֵל בִּימֹת הַמְּשִׁיחַ. / ז-ט כְּמֵה טַעֲמִים עַל אֲרִיכוֹת הַגָּלוּת.

פֶּרֶק חֲמִשִּׁים וְשָׁנַיִם ..... תְּרַנֵּז

א לֹא חֲזוּ בַמִּדְתַּת הָעֲנָוָה כְּדִי שֶׁתַּחֲזֹר הַשְּׂכִינָה לְמִקּוֹמָהּ. / ב-ד כְּמֵה מְשָׁלִים בַּעֲנִין הָעֲנָוָה. / ה לִמְד מִהַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שֶׁהִשְׁרָה שְׂכִינָתוֹ בְּתַחֲתוֹנִים. / ו-ח בְּמַעֲלַת הַשָּׁלוֹם. / ט-י רְמִזִּים בְּדַבְרֵי חַז"ל עַל זֶה שֶׁהִשְׁרָה שְׂכִינָתוֹ בְּתַחֲתוֹנִים כְּדִי לְלַמֵּד מִדַּת הָעֲנָוָה. / יא הַשְּׁפִלוּת מְצִילָה אֶת הָאָדָם מִמּוֹת נַפְשׁוֹ. / יב יִלְמַד אָדָם שְׁפִלוּת מֵאִיבְרֵי גּוֹפּוֹ. / יג-יד סוֹף הַשְּׁפִלוּת מְעֵלָה וְכָבוֹד בַּעֲיֵנֵי אֱלֹהִים וְאָדָם. / טו יִלְמַד אָדָם מִהַנְּמָלָה שֶׁהִשְׁפִּיל שֶׁנִּחְשַׁב לְאִין הוּא יָכוֹל. / טז-יז הַמְּשִׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ קוֹנֵה חַיִּים וְדְבוּק עִם הַתּוֹכָחָה. / יח עַל-יַדֵּי הַשְּׁפִלוּת אָדָם זוֹכֵה לְתוֹרָה. / יט דְּבָרִים הַמְּקַדְּשִׁים לְאָדָם וְלִהְשִׁיגַת הַחֲכָמָה. / כ שֶׁרֵשׁ כָּל הַמִּדּוֹת הוּא הָעֲנָוָה. / כא יְשִׁים אֵל לְבוּ בְּאִיזָה מְצָב יִהְיֶה בּוֹקֵנָתוֹ וַיִּשְׁפִּיל גְּאוֹנוֹ. / כב-מז מִסְפָּר מָה שֶׁאֲרַע לְאַבְרָהָם אָבִינוּ עִם נִמְרוֹד. / מח יִלְמַד הָאָדָם מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ וּמִשֶּׁה רַבְּנוּ מִדַּת הָעֲנָוָה. / מט-נח בְּאוֹר עֲנִין צְדִיק וְטוֹב לוֹ, צְדִיק וְרַע לוֹ; רָשָׁע וְטוֹב לוֹ, רָשָׁע וְרַע לוֹ. / נט-סוּ הַמּוֹסֵר הַשְּׂכָל תִּרְעַמַת הָאָדָם עִם הַיִּצָר הַרַע.

הקדמת הרב המחבר זלה"ה

אמר הצעיר אליהו בן החכם השלם המפלג בחסידות כמהר"ר שלמה אברכהם הפהן זכר צדיק לברכה: זה ספר שבט מוסר אשר טפחתי ורביתי הוא ליסר את עצמי ולאחרים כמוני, אולי בהיותי מזכה אחרים עמי, ירחם הקדוש-ברוך-הוא עלי לקבלני בתשובה שלמה לפניו. ולא הנחתי דבר גדול וקטן שלא פללתי בתוכו למוסר האדם המכניע נפש החוטא להביא לשוב לבוראו להסתופף תחת פנפי השכינה.

ולכן מלבד פרטי המוסר, הוספתי לעשות שלשה דברים: א) להביא תקוני העברות מפי סופרים ומפי ספרים, וקצת ממה שחנן הקדוש-ברוך-הוא בדעתי, כי הבא לטהר מסייעין אותו. ב) סדרתי שלשה דרושים מדברים בענין התשובה, ובהם נכללים כמה וכמה חדושים. ג) הבאתי מאמרים מפזרים מדברים בענין התשובה, דכיון שהלוקח מוסר שב בתשובה פדי שידע עשית התשובה — כיצד יתקן המעות? וגם שידע מעלת התשובה, והעושה אותה מה מעלתו.

גם כתבתי באור על 'אבינו מלכנו' שאנו אומרים בעשרת ימי תשובה, ועל 'אדיר ונאור מי אל כמוך' שנוהגין לומר בלילי סליחות ויום-הכפורים, ובאור גם-כן על 'למענה אלהינו' שאנו אומרים קדם כל הקפה — יען כל זה הם דברים של תחנה ובקשה, שיך לכל שב בתשובה. גם כתבתי בסוף הספר חדושים מפלאים שנשמטו מספר המפלא 'מדרש תלפיות' שחברתי. ותמצא בספר הזה ב"ן פרקים, כמספר שמי אליהו. והשם יזכני להדפיס כל מה שכתבתי מיום היותי עד היום הזה לזכות הרבים, אמן ואמן, בזכות אבותי הקדושים אשר הוציאו ימיהם לזכות את הרבים. זכותם יגן עלי ועל כל ישראל, אמן.

* לא נדפס ברוב מהדור' שבט מוסר, אלא בדפוס קויטאנטינא תפ"ב

שבת מוסר

פרק ראשון

באר בו ענין בריאת האדם והלמוד מאדם הראשון כמה חטא אחד גורם:

(א) יתברך הבורא ויתעלה העושה עולמו בששת ימים, וכרא חשך, וממנו הוציא אור, והבדיל ביניהם. ועשה רקיעים, והתקין בהם מאורות להאיר על הארץ. וקבע ביבשה ימים ונהרות. וגזר עליה להוציא דשאים ומיני פרחים, ועשב מזריע זרע, ועץ עושה פרי מכל מאכל אשר יאכל, משנים בטעמיהם ונפרדים בגוניהם ומבדלים בריחם. ושם על הארץ בהמה וחיה ועוף יעופף, ובימים ובנהרות דגים מינים ממינים שונים — הכל מוכן ומזמן לאדם אשר ברא, מבחר מכל הבריאה, ונתן לו עלוי ומעלה על כל הנבראים, כי בצלם אלהים ברא אתו (בראשית ט, ו), והשליטו על כל אשר עשה, וקשט אותו, והעמידו לפניו לעבדו ושמשמר תורתו ומצותיו, כדי להיטיב עמו ולהעלותו על כל צבא מעלה, שרפים ואופנים ומלאכים.

(ב) ורמוז בתכונת צלם תבניתו שמותיו הקדושים, דשם הוי"ה רמוז בפניו (ת"ע קלא, ב), ושם שדי על-ידי המילה, פנודע (ת"ע קלא, א). והתקין בו (מכות כג, ב) רמ"ח איברים, כמספר מצותיו של עשה, ושס"ה גידים, כמספר מצותיו של לא תעשה. ורמוז בכל איבריו כל הבריאה אשר ברא, עליונים ותחתונים, דכל מה שיש בעולם יש באדם, כמאמר חכמינו ז"ל (אדר"נ לא, ג) — להראות פי כל שמה תחת רגליו (תהלים ח, ז). ויכווננהו בחכמתו הרמה והנשאה בתקון איבריו ובכנין נאה ומשבח, כמו שכתב הסמ"ג (מצות עשין, ג). ברא בו נקבים נקבים, ובחויץ עשה לו נקבי עינים להביט ולראות בהם. עשה לאדם עפעפים לעצם עיניו ולישן ושלא להביט ברע, כמו שנאמר (ישעיהו לג, טו): "ועצם עיניו מראות ברע". עשה לו

נְקִבֵי הָאֲזָנִים לְשִׁמְיָהּ. עֲשֵׂה לוֹ נְקִבֵי הַחֹטֶם לְהַרְיחַ וּלְהוֹרִיד בּוֹ עוֹדֵפוֹת לַחֹת הָרֹאשׁ. עֲשֵׂה לוֹ הֶפֶה לְמֵאֲכָל וְדַבּוּר. עֲשֵׂה לוֹ הַשְּׁנַיִם לְטַחֵן אֶת הַמֵּאֲכָל. עֲשֵׂה לוֹ הַלְּשׁוֹן לְלוֹשׁ הַמֵּאֲכָל בְּתוֹךְ הֶפֶה וּכְדֵי לְחַתֹּךְ הַדַּבּוּר. עֲשֵׂה לוֹ בֵּית הַבְּלִיעָה וְהַוֶּשֶׁט לְבָלֵעַ הַמֵּאֲכָל וְהַמְשָׁקָה. עֲשֵׂה לוֹ גְרָגְרַת לְהַעֲלוֹת וּלְהוֹרִיד נְשִׁמַת רוּחַ חַיִּים מִן הַלֵּב מִתּוֹךְ הָרָאָה אֶל הַנְּחִירִים וְאֶל הֶפֶה, וּלְהוֹצִיא הַבֵּרַת קוֹל הַדַּבּוּר הַיּוֹצֵא מִתּוֹךְ סִמְפוּנֵי הָרָאָה הַבָּאָה מִנְשִׁמַת רוּחַ חַיִּים (כְּרֵאשִׁית ב', ז', וּבְחֵרָגוֹם שֵׁם). עֲשֵׂה לוֹ הַלֵּב לְהִיּוֹת לוֹ בֵּית מְכוֹן לְרוּחַ חַיִּים וּלְחֻשָׁב מַחְשָׁבוֹת. עֲשֵׂה לוֹ הַקָּרֵב הָעֲלִיּוֹן, הַיֵּא הָאֲצִטוֹמְכָא, לְקַבֵּל הַמֵּאֲכָל וְהַמְשָׁקָה בְּתוֹכוֹ, וּלְכַלֵּל מִטַּעַם הַמֵּאֲכָל וּמְשָׁקָה כָּל הַגּוֹף לְהַחֲיוֹתוֹ. עֲשֵׂה לוֹ הַכְּבֵד לְצַד יְמִין עִם הַמָּרָה הָאֲדָמָה וְהַדָּם בְּמִקְוֹרוֹת הַכְּבֵד, לְחֻמֵם הַקָּרֵב הָעֲלִיּוֹן, וּמְחַם הַכְּבֵד וְהַמָּרָה הָאֲדָמָה וְהַדָּם מִתְבַּשֵּׁל הַמֵּאֲכָל וְהַמְשָׁקָה בְּתוֹךְ הַקָּרֵב הָעֲלִיּוֹן.

ג) עֲשֵׂה לוֹ מַעִים לְקַבֵּל פְּסֻלַת הַמֵּאֲכָל וְהַמְשָׁקָה, וּמִתְגַלְגַּל בְּתוֹכָם בְּעִקְמוּמֵי לְאֵט לְאֵט, עַד שֶׁמֵּגִיעַ לְמָקוֹם הַיּוֹצֵאת גְּדוּלִים וְקִטְנִים. עֲשֵׂה לוֹ שְׁתֵּי הַכְּלִיּוֹת, יְמִין וּשְׂמָאל, לְחֻמֵם הַבֶּטֶן הַתַּחְתּוֹן בְּחֻמַת לַחֹתוֹ, וּלְחֻזְקוֹ וּלְהוֹצִיא אֶצְרָכֵי חוּץ לַגּוֹף בְּדֶרֶךְ הָאָדָם. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (בְּרֵכוֹת ס"א, א'): הַלֵּב מְבִין, וְהַכְּלִיּוֹת יוֹעֲצוֹת. עֲשֵׂה לוֹ הַטְּחוּל לְצַד שְׂמָאל עִם הַמָּרָה שְׁחֵרָה, לְקַרֵר בְּקֻרוֹתָם הַקָּרְבִּים וְהַמַּעִים וְהַבֶּטֶן, שְׁלֵא יִתְיַבְּשׁוּ וַיִּחְרְבוּ הַמֵּאֲכָל וְהַמְשָׁקָה מִפְּנֵי חֵם רֵחוֹ הַקָּרְבִּים, הַמִּתְחַמְּמִים וּמִרְתַּחֲחִים מִחֵם הַדָּם וְהַכְּבֵד וְהַמָּרָה הָאֲדָמָה. וְעוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (בְּרֵכוֹת ס"א, ב'): טְחוּל שׁוֹחֵק. עֲשֵׂה לוֹ עֲצָמוֹת שֶׁל הַשְּׁדֵרָה וּשְׂאֵר עֲצָמוֹת, לְהִיּוֹת בְּנֵן גּוֹפוֹ חֲזָק. שֵׁם בְּשֵׁר עַל הָעֲצָמוֹת, כְּדֵי לְחַמֵּם קֵר הָעֲצָמוֹת. עֲשֵׂה לוֹ גִידֵי הַדָּם, הֵם הַוִּירִידִין, לְהַשְׁקוֹת הַגּוֹף, וְהוֹלְכִין מִצַּד לְצַד וּמִפֶּה לְפֶה. עֲשֵׂה מִיתָרִים [א], שֶׁמְחַזְּקִים דְּבֵק הָעֲצָמוֹת וְהַאִיבָרִים. עֲשֵׂה אִיבָרִים וּקְשָׁרִים וּדְבָקִים וְחִלְיֹת עַל הַשְּׁדֵרָה, וּקְשָׁרֵי אֲצָבָעוֹת יָדַיִם וְרַגְלָיִם, וְזֵרוּעוֹת וְיָרְכִים וְכַרְפִּים וְשׁוֹקִים וְקַרְסָלִים וְכַפּוֹת הַרַגְלָיִם וְחִלְיֹת הַצְּוָאר וּשְׂכָמֵי הַפֶּתִיפִים, כְּדֵי שְׁיֻכַּל אָדָם לְהַתְּפַשֵּׁט וּלְכַרְעַ וּלְזַקֵּף וּלְעַמֵּד וּלְיֹשֵׁב. קָרָם לוֹ עוֹר מִלְמַעְלָה

ואז הם כמו רצועות וחבלים לבנים הקושרים העצמות והחוליות יחד.

לְבָשׁוּ וְלַעֲצָמוֹת וְלַגִּידִים וְלַמִּיתָרִים, כְּדֵי לְכַסּוֹת אֶת הַגּוּף לְהִיּוֹת חֵם מִלְּהִתְקַרֵּר, וְלִהְיוֹן עַל לַחֹת הַגּוּף וְהַאֵיבָרִים הַפְּנִימִיִּים.

ד) עֲשֵׂה לּוֹ גִלְגֻּלַת הָרֹאשׁ, לְהִיּוֹת מְלֻךְ עַל כָּל הָאֵיבָרִים, וּמַח הָרֹאשׁ, שֵׁשׁ יָשָׁן יָשׁוּב דַּעַת הַנְּשָׁמָה וְהַחֲכָמָה. עֲשֵׂה לּוֹ לַחַה מְסָבִיב לְמַח הָרֹאשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְיַבְּשׁוּ הַמַּח וְהָעֵינַיִם מִחֵם הַקְּרִבִּים הָעוֹלָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה אֶל מְקוֹם הָרֹאשׁ. עֲשֵׂה לּוֹ שְׁעֵרוֹת הָרֹאשׁ, לְחַמֵּם הָרֹאשׁ שֶׁלֹּא יִתְקַרֵּר, עַל פִּי אֵין לּוֹ בָּשָׂר בֵּין הָעוֹר וּבֵין עֶצֶם הַגִּלְגֻּלַת. עֲשֵׂה לּוֹ שְׁעֵרוֹת הַזְּקָן מִפְּנֵי תֵּאֵר הַדֶּרֶת פְּנִי, וְלְהִיּוֹת מְבֻדָּל בְּמַרְאֵיתוֹ מִן הַנְּשִׁים. עֲשֵׂה לּוֹ לְזָכָר וְלַנְּקֵבָה טְבוּר, כְּדֵי לְקַבֵּל מַחֲיָה בְּעוֹדוֹן בְּבִטָּן אִמָּם עַד צֵאתָם לְאוֹר הָעוֹלָם, כִּי לֹא יוּכַל הַיֶּלֶד לְקַבֵּל מְזוֹן וּמַחֲיָה בְּפִי, שֶׁהוּא סָתוּם עַד צֵאתוֹ לְאוֹר הָעוֹלָם. עֲשֵׂה לּוֹ יָדַיִם כְּדֵי לְמַשְׁמֵשׁ וְלַתְּפֹשׁ וְלֵאחֹז וְלַהֲחִזִּיק וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, כְּדֵי לְהַחֲיוֹת אֶת הָאָדָם. עֲשֵׂה לּוֹ רַגְלַיִם כְּדֵי לְהַעֲמִיד עֲלֵיהֶם אֶת הַגּוּף וְלְהוֹלִיכוֹ וְלְהַבִּיאוֹ בְּכָל מְקוֹם. וְאַחַר צֵאתוֹ לְאוֹר הָעוֹלָם מְגַדְּלוֹ וְעוֹזְרוֹ בְּכָל מִינֵי עֹז.

ה) וּבִיּוֹן שָׁבֵן — אֵיךְ יוּכַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת כָּל-כֶּף, שֶׁיְכוּל לְגַמֵּל הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשָׂה הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא עִמּוֹ כְּבָר, וַיְמַה שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ תָּמִיד כָּל יְמֵי חַיָּיו? וְאֵיךְ יוּכַל יִצִּיר חֵמֶר לְעֵבֵר עַל דְּבָרָיו יִתְבָּרַךְ, לְבַטֵּל אַחַת מִמִּצְוֹתָיו, שֶׁהוּא כְּמַחְרִיב דָּבָר אֶחָד מִהַבְּרִיאָה אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים בְּעִבּוּרוֹ וְלַתּוֹעֵלָתוֹ, שֶׁהָרִי מְסַפֵּר תְּפוּנֵי צֶלֶם תְּבֻנַת אֵיבָרָיו כְּמַסְפֵּר מִצְוֹתָיו — כָּל מִצְוָה הִיא מִיַּחַדָּת לְאֵיבָר אֶחָד, וּבְפָגַם בְּאוֹתוֹ אֵיבָר, כָּאֵלוֹ מַחְרִיב פָּרֹט אֶחָד מִן הָעוֹלָם הַנִּרְמָז בְּאוֹתוֹ אֵיבָר, כִּי כָּל מַה שֶׁבְּרָא בְּעוֹלָם בְּרָא בְּאָדָם, כְּדֹאמְרֵינָן בְּאַכּוֹת דְּרַבִּי נָתָן (לֹא ג) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: קִדְשָׁא-בְּרִיךְ-הוּא, יְהִי שְׁמוֹ הַגָּדוֹל מְבָרַךְ לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, בְּחֲכָמָתוֹ וּבְתַבּוּנָתוֹ בְּרָא אֶת הָעוֹלָם כֵּלּוֹ, וּבְרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, וַיִּצֹר בְּאָדָם כָּל מַה שֶׁבְּרָא בְּעוֹלָמוֹ. בְּרָא חֲרָשִׁים וְכַן בְּעוֹלָם, בְּרָא חֲרָשִׁים בְּאָדָם — זֶה שֶׁעָרוּ שֶׁל אָדָם. בְּרָא חֲיָה רַעָה בְּעוֹלָם, וּבְרָא חֲיָה רַעָה בְּאָדָם — זֶה בְּנֵי-מַעֲיוֹ שֶׁל אָדָם (רוּצָה לֹאמַר: הַתּוֹלְעִים שֶׁבְּתוֹכָן). בְּרָא קוֹרְצִין וְגוֹ.

ובן יערות. וגן מערות.

בְּעוֹלָם, בְּרָא קוֹרְצִין בְּאָדָם — זֶה אֲזַנּוֹ שֶׁל אָדָם. בְּרָא רֵיחַ בְּעוֹלָם, בְּרָא רֵיחַ בְּאָדָם — זֶה חֲטָמוֹ שֶׁל אָדָם. בְּרָא חֲמָה בְּעוֹלָם, בְּרָא חֲמָה בְּאָדָם — זֶה אוֹרוֹ שֶׁל אָדָם. מִים סְרוּחִים בְּעוֹלָם, מִים סְרוּחִים בְּאָדָם — זֶה הוּא מִי חֲטָמוֹ שֶׁל אָדָם. מִים מְלוּחִים בְּעוֹלָם, מִים מְלוּחִים בְּאָדָם — זֶה הוּא הַדְּמָעוֹת שֶׁל עֵינָיו. נְחָלִים בְּעוֹלָם, נְחָלִים בְּאָדָם — זֶה הַדְּמָעוֹת. חוֹמוֹת בְּעוֹלָם, חוֹמוֹת בְּאָדָם — אֵלּוֹ שְׁפָתוֹתָיו שֶׁל אָדָם [ד]. דְּלָתוֹת בְּעוֹלָם, דְּלָתוֹת בְּאָדָם — זֶה שְׁנֵי שָׁל אָדָם. בְּרָא רְקִיטִין בְּעוֹלָם [ה], רְקִיטִין בְּאָדָם — זֶה לְשׁוֹנוֹ שֶׁל אָדָם. בְּרָא מִים מְתוּקִים בְּעוֹלָם, בְּרָא מִים מְתוּקִים גַּם-כֵּן בְּאָדָם — זֶה רֶקֶוֹ שֶׁל אָדָם. בְּרָא לְסַתּוֹת בְּעוֹלָם [ו], בְּרָא לְסַתּוֹת בְּאָדָם — זֶה הוּא לְחֵייוֹ שֶׁל אָדָם. מְגַדְלִים בְּעוֹלָם, מְגַדְלִים בְּאָדָם — זֶה צְוָאוֹ שֶׁל אָדָם. סְתַדְרָאוֹת [ז] בְּעוֹלָם, סְתַדְרָאוֹת בְּאָדָם — זֶה הוּא זְרוּעוֹתָיו שֶׁל אָדָם. יְתֵדוֹת בְּעוֹלָם, יְתֵדוֹת בְּאָדָם — זֶה הוּא אֲצִבְעוֹתָיו שֶׁל אָדָם. רַחִים בְּעוֹלָם, רַחִים בְּאָדָם — זֶה הוּא קֶרְקֶבְנוֹ [ח] שֶׁל אָדָם. בְּרָא נְמָסִים [ט] בְּעוֹלָם, בְּרָא נְמָסִים בְּאָדָם — זֶה הוּא טְחוּלוֹ שֶׁל אָדָם. אֲשַׁפְתּוֹת בְּעוֹלָם, אֲשַׁפְתּוֹת בְּאָדָם — זֶה הוּא כְּרָסוֹ שֶׁל אָדָם. בְּרָא בּוֹרוֹת בְּעוֹלָם, בְּרָא בּוֹרוֹת בְּאָדָם — זֶה טְבוּרוֹ שֶׁל אָדָם. בְּרָא מִים חַיִּים בְּעוֹלָם, בְּרָא מִים חַיִּים בְּאָדָם — זֶה מִי-רִגְלָיו שֶׁל אָדָם. חַיִּים [י] בְּעוֹלָם, חַיִּים בְּאָדָם — זֶה בְּנֵי שֶׁל אָדָם. עֲצִים בְּעוֹלָם, עֲצִים בְּאָדָם — זֶה הוּא עֲצָמוֹתָיו שֶׁל אָדָם. גְּבָעוֹת בְּעוֹלָם, גְּבָעוֹת בְּאָדָם — זֶה הוּא עֲגֻבוֹתָיו שֶׁל אָדָם. עֲלֵי וּמְכַתְּשֵׁת [יא] בְּעוֹלָם, עֲלֵי וּמְכַתְּשֵׁת בְּאָדָם — זֶה הוּא אֲרָכְבוֹתָיו שֶׁל אָדָם. סוּסִים בְּעוֹלָם, סוּסִים בְּאָדָם — זֶה הוּא שׁוֹקְיוֹ שֶׁל אָדָם. מְלֶאֶךְ הַמּוֹת בְּעוֹלָם, מְלֶאֶךְ הַמּוֹת בְּאָדָם — זֶה עֲקָבָיו [יב]

שגורם נימוח, וטבע הטחול לעורר תאוות האכילה מפני טעם החימוץ שבו, כדאי בשכילי אמונה נתיב ד.
 [י] כלומר שמתילדין באדמה מיני בעלי חיים, כגון שרצים ותולעים. ובאדר"נ הגי': חיים כאדם זה דמו של אדם.
 [יא] מכתשת הוא כלי שכותשין בו כשמים ודברים אחרים, ועלי הוא יד של המכתשת. ונקרא כן ע"ש שמעלים אותו ומכין בו תמיד.
 [יב] ע"ד שאז"ל (סוכה גג, א): רגלוהי דבר נש אינון ערבין ביה, לאתר דמתבעי תמן מובילין יתיה, עיי"ש.

[ד] שהם כחומות על הלשון.
 [ה] באדר"נ בסוגריים: ברא רקיעין בעולם, ור"ל הלשון מבדיל בין מים למים כמו הרקיע.
 [ו] הרים דומה ללסתות של בני"א וכן מגדלים ג"כ הכוונה על ההרים. א"נ לסתות בעולם ר"ל כוכבים כדאי' בשבת (קכא, ב): והכוכבים אלו הלסתות עיי"ש. (בנין יהושע)
 [ז] הוא תורן כלשון המשנה, פעמים מעמידין ופעמים נופל, כך זרועותיו של אדם. (בנין יהושע כשם המפרש)
 [ח] שהוא טוחן כל מאכל.
 [ט] הוא מלשון וחס השמש ונמס. ופי': דבר

שֶׁל אָדָם. הָרִים וּבִקְעוֹת פְּעוּלָם, הָרִים וּבִקְעוֹת בְּאָדָם — עוֹמֵד, דּוֹמָה לְהָר; נוֹפֵל, דּוֹמָה לְבִקְעָה. הָא לְמִדָּת, שֶׁכָּל מָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּעוֹלָם בָּרָא בְּאָדָם, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

(ו) טַעֲמוֹ שֶׁל דְּבַר: לְהוֹדִיעוֹ כִּי הוּא כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ, וּבְשִׁבִילֹו בָּרָא הַכֹּל, וּבְהִיּוֹתוֹ פּוֹגֵם בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו, פּוֹגֵם הוּא בְּחֶלֶק הָעוֹלָם הַנִּרְמָז בּוֹ; וְאִם עוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹת, דָּאז פּוֹגֵם בְּכָל אֵיבָרָיו — נִמְצָא פּוֹגֵם וּמַחְרִיב כָּל הָעוֹלָם, כְּאֲשֶׁר אָרַע בְּדוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁאָמְרוּ 'לֹאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא תִפְצְנֵנוּ' (איוב כא, יד; סנהדרין קח, א), שֶׁפָּרְקוּ מֵעֲלֵיהֶם עַל אֱלֹהֵיהֶם וְעַל מִצְוֹתָיו, וְנִמְצָא כָּל פָּרֵט וּפְרֵט שֶׁבְּעוֹלָם פָּגוּם, וְנַחֲרַב הָעוֹלָם. וְמָה יַעֲנֶה אָדָם בַּיּוֹם שֶׁיַּעֲמִידֵהוּ הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְדִין עַל מָה שֶׁחָטָא לְפָנָיו, וְגַרְם חֲרָפָה בְּדַבָּר שֶׁבָּרָא בְּעִבּוּרוֹ לְהִיטִיב לוֹ? מִשָּׁל לְמַלְךְ, שֶׁנָּתַן חֶרֶב חֲדָה לְאוֹהֲבוֹ לְהִיּוֹת נִשְׁמָר עִמָּה מִכָּל הַקָּם עָלָיו לְהִזִּיקוֹ; וּבְדַבָּר שֶׁהִיטִיב עִמּוֹ, הַשְׁחִית בְּהִיכְלוֹ וְהִכָּה בְּכַתְּלָיו וְכָרַת בְּעַמּוּדָיו וְזָלַזַל כָּל מוֹשֵׁב טוֹב שֶׁרָאָה — הַיֵּשׁ מִסִּפֵּר לְעֹנְשִׁים הָרְאוּיִים לְגֹזֵר עָלָיו? כִּן הָאָדָם, כִּיּוֹן שֶׁתִּקְנֵנוּ בּוֹרְאוֹ בְּתַכְלִית הַתִּקּוּן לְשִׁמִּירַת חַיָּיו, וְרִמְזוּ בּוֹ כָּל מָה שֶׁבָּרָא בְּעוֹלָמוֹ, לְהִיּוֹת הוּא עֶקֶר הַכֹּל בְּהִיּוֹת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּל בּוֹ כְּמַדְבָּר, דְּלָזָה נִקְרָא עוֹלָם קָטָן (תנחומא פקודי א); וּבְטוֹב אֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ מִכְּעִיסוֹ, כָּלוּם יֵשׁ כְּפָרָה לָזָה? וְעַם כָּל זֶה כְּחֶסֶדוֹ הַגָּדוֹל חוֹזֵר לְהִיטִיב עִם הָאָדָם, דְּבִשְׂוֹבוֹ בְּתִשׁוּבָה לְפָנָיו מוֹחֵל לוֹ וּמַחְזִירוֹ כְּבִתְחִלָּה (מדרש תהלים קב, ב), כְּשֶׁעָשָׂה שִׁנְיָא לְאוֹרֵי הָעוֹלָם וּכְנוֹלַד דְּמִי.

(ז) הַבֵּט יָמִין וְרָאָה בְּאָדָם הָרְאוּשׁוֹן, שֶׁהַזְּמִין מְזוֹנְנוֹתָיו קִדְּם שֶׁבָּרָא אוֹתוֹ, וְהַכִּין שֶׁלַּחַן לְפָנָיו 'עֲרוּכָה בְּכָל וְשִׁמְרָה' (ע"פ ש"ב כג, ה), וְאַחַר-כֵּן בָּרָאוּ, וְתִקְּנוּ מִמֶּנּוּ לְחֻנָּה, וְקִשְׁטָהּ וְהַעֲמִידָה לְשִׁמְשׁ לְפָנָיו כְּשִׁפְחָה, וְנִטַּע גֵּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם מִכָּל עֵץ טוֹב לְמֵאֲכָל וְנַחֲמַד לְמַרְאֵה וְתֵאוּה לְעֵינַיִם, שִׁיְהַנֶּה מֵהֶם. וְהוֹרִיד מִלְּאֲכֵי מְרוֹם לְשִׁמְשׁ לְפָנָיו, וְהָיוּ צוֹלִיִן לוֹ אֶת הַבָּשָׂר וְסוֹנְנִין לוֹ אֶת הַיַּיִן (סנהדרין נט, ב; אדר"ע א, ח). וְאַחַר אֲשֶׁר הַשְׁלִיטוֹ עַל כָּל הַטּוֹבוֹת וְכָל עֲמָלוֹת צָוָהוּ צוּוּי קָל, שֶׁלֹּא יֵאָכֵל מִפְּרֵי עֵץ אֶחָד בְּלִבְדוֹ, וְלֹא עָמַד עַל צוּוּי, וְשָׁמַע לְעֵצַת הַמַּסִּית נִחַשׁ הַקְּדָמוֹנִי, אֲשֶׁר חָרַף וְגִדַּף כְּלָפִי מֵעֵלָה, כְּמֵאֲמַר חַז"ל (ב"ר י"ט, ד): הַנִּחַשׁ מִיָּן הִיָּה, וְאָמַר לְחֻנָּה: כָּל אֲמֵן שֶׁנִּיא

לחברה, וממנו אכל ובָרָא עולמות, ולכך מצוה אתכם שלא לאכל, שלא תהיו כמוהו! ולא עוד, אלא לאחר שאכל העז פניו נגד המקום באמרו (בראשית ג, יב): "האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל". ואכלתי אינו אומר, אלא 'ואכל', רוצה לומר: אכלתי ואכל עוד! (ב"ר י"ט, יב) היש עזות מצח גדול מזה? מלבד מה שבֵּעַט במה שהיטיב עמו לברא לו אשה לשמשו, ובטוב זה שהיטיב עמו בֵּעַט ואמר: "האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי" וכו'; הפך עָרַף ולא פָּנִים ועָשָׂה כָּל מַה שֶּׁלְבוּ חֶפֶץ, כִּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (סנהדרין לח, ב): אדם הראשון מין הֵיָה, כּוֹפֵר בְּעֵקֶר הֵיָה, מוֹשֵׁף בְּעֵרְלָתוֹ הֵיָה; וְעָשָׂה פָּגָם גְּדוֹל בְּעוֹלָמוֹת, וְגַם בְּעוֹלָם שְׁנַתְּלֵבֶשׁ בְּקִלְפָה, וְגַרְם מוֹת לְכָל בְּאֵי עוֹלָם — הֵיָשׁ חוֹטָא גְּדוֹל מְזֵה?! וְעַם כָּל זֶה בְּשׁוּבוֹ בְּתִשׁוּבָה לְפָנָי בּוֹרְאוֹ, מַחֵל לוֹ עַל כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה וּבִטֵּל מִמֶּנּוּ אֶת גְּזֵרַת "בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת" (בראשית כ, יז), וְלֹא הִמִּיתוּ בְּיוֹם שֶׁאָכַל כְּאֲשֶׁר אָמַר. רֵאֵה כִּמָּה גְּדוֹל כַּח הַתְּשׁוּבָה!

ח) נאם אומר יאמר האדם: בִּינוֹן שְׂאִין דְּבַר שִׁיעֵמַד נֶגֶד הַתְּשׁוּבָה (ירושלמי פאה פ"א, סוף הל' א), אַחֲטָא וְאָשׁוּב! כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמִים זְכוֹרָנָם לְבָרְכָה (יומא פה, ב): הָאוֹמֵר אַחֲטָא וְאָשׁוּב, אַחֲטָא וְאָשׁוּב — אֵין מְסַפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה; טַעֲמוֹ שֶׁל דְּבַר: לְפִי שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא בֵּית-מְנוּס לְחוֹטָא לְנוּס וְלַהֲסַתּוֹפֵף בְּצִלָּהּ, וְכִינוּן שְׂכָן, הִיא סִנְגוֹר שֶׁלוֹ לְפָנָי הַמְּקוֹם שִׁימְחַל לוֹ; אֵךְ כְּשֶׁאָדָם חוֹטָא עַל סִמְךָ הַתְּשׁוּבָה, נִמְצָא עוֹשֶׂה הַתְּשׁוּבָה שְׂרֵשׁ הַחֲטָאִים, וּבַהֲיוֹת כֶּךָ נַעֲשִׂית הִיא קִטְגוֹר שֶׁלוֹ, וְאָנָּה יְנוּס לַעֲזָרָה כְּשִׁירְצָה לְשׁוּב, כִּי אֵין לוֹ מְקוֹם שִׁיּוּבָל לְנוּס אֶל הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִרִי עִמָּה חָטָא וְהִיא קִטְגוֹר שֶׁלוֹ. אִם-כֵּן, הָאוֹמֵר אַחֲטָא וְאָשׁוּב, אֵין מְסַפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה — הֵנָּה בְּמְקוֹם שִׁיתְחַבֵּם הָאָדָם לְבַקֵּשׁ אֶפְנִים לְחָטָא וְלַהֲצִיל אֶת עַצְמוֹ אַחֲר־כֶּף מִן הַחֲטָא בְּאָמְרוֹ: אַחֲטָא וְאָשׁוּב, יַחֲשֵׁב אֶפְנִים שֶׁלֹּא לְחָטָא כָּלֵל, בְּשׁוּמוֹ נֶגֶד עֵינָיו שֶׁטַעַם הַחֲטָא כִּמוֹ רַגַע, וְעוֹנָשׁוֹ שְׁנַיִם אֵין מְסַפֵּר, וּמְנַזְקוֹ גַּם אַחֲרָיִם נְזוּקִים עִמוֹ.

ט) הַבֵּט יָמִין וּרְאֵה מַה כְּתִיב בְּתוֹרָה (בראשית ג, ו): "וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל וְכִי תֵאוּה הוּא לְעֵינָיִם וַנַּחֲמַד הָעֵץ לְהַשְׁפִּיל וַתִּקַּח

מפּרִיו וּתְאֵכֵל, וּתְתֵן גַּם לְאִישָׁה עִמָּה וַיֹּאכֵל" — הֲרִי בְעֵבוֹר שֶׁהִתְאַוְתָּה דָּבָר אֲכִילָה שֶׁהִנָּאתוּ כְּמוֹ רֵגַע, גָּרַם לָהּ מִיתָה וּלְאִישָׁה וּלְכָל הַבָּאִים אַחֲרֶיהֶם עַד סוּף כָּל הַדּוֹרוֹת, וְגַם לְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף כָּל הַקְּלָלוֹת הַנִּמְרָצוֹת שֶׁנִּתְקַלְלוּ, וְהַנּוֹזְקִים שֶׁגָּרְמוּ בְּמַצִּיאוֹת הָעוֹלָם עֲצֻמוֹ, שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ כָּל הַדְּבָרִים בְּקִלְפָה וְנִתְקַלְקְלוּ צְנוּרֵי הַהִשְׁפָּעָה. רֵאָה בְּעֵינֶיךָ כִּמָּה חָטָא אֶחָד גּוֹרֵם! וּבְשׂוֹמוֹ אָדָם כָּל זֶה נֶגְדַּ עֵינָיו, יָבוֹא לַחֲשֵׁב, דְּכַפִּי גִדְל הַנּוֹזֵק שֶׁגּוֹרֵם בְּחָטָאוֹ כִּי עָנְשׁוֹ, וַיִּפְרֹשׁ מִלַּחֲטָא; וְאִם חָטָא, יִתְקַן אֶת הַמַּעֲוֹת.

(י) וְאִם נִתְעַצַּל מִקִּיּוֹם הַמִּצְוֹת — יִשְׁתַּדֵּל בְּכָל מְאֵמְצֵי כַּחוֹ לְקִיּוֹם, וּבִפְרָט מִצְוֵה שֶׁנִּפְשׁוֹ מִתְאַוֶּה יוֹתֵר בָּהּ מִבְּאַחֲרוֹת, שֶׁבּוֹדָאֵי עַל זֶה נִתְגַּלְגַּל בְּזֶה הָעוֹלָם. וְאִם לֹא יִחְזִיק בָּהּ לְקִיּוֹמָהּ, צָרִיךְ לְהִתְגַּלְגַּל פְּעָמִים אַחֲרֵים, עַד שִׁיקִים אוֹתָהּ מִצְוֵה; וְנִמְצָא בְּכָל פַּעַם טוֹעֵם טַעַם מִיתָה, וְכִמָּה מֵהַצְּעָרוֹת הָעוֹבְרוֹת עַל הַנְּשָׁמָה מִבְּעִתּוֹתָא דְּמִלְּאָךְ הַמּוֹת וְצַעַר שֶׁל חֲבוּט הַקָּבֶר וְכִדּוּמָה, וְנִפְשׁוֹ תוֹבַעַת מִמֶּנּוּ דִּין, שֶׁמְבִיאָהּ בְּכָל פַּעַם בְּצַעְרוֹת אֱלוֹ, כִּי נִפְשׁוֹ לְעוֹלָם נוֹטָה לְצַד הַטּוֹב, כִּיּוֹן שֶׁמִּמְקוֹם קְדוּשׁ חֲצֻבָּה (וְזֶה וַיֵּרָא קִיג, א. אֶךְ הָאָדָם בְּבַחֲרִיתוֹ מְכַרְיָחָה לְצַד הַחֲמָר וּמְכַנִּים אוֹתָהּ בְּכָלל הָעֲנָשִׁים, וְאִיךָ וְלָמָּה? בְּעֵבוֹר שֶׁעָה אַחַת שֶׁל קִרְת־רוּחַ לְהִיּוֹת יוֹשֵׁב וְכַטֵּל וְשֵׁלָא לְטָרַח בְּקִיּוֹם הַמִּצְוֹת, מְכַנִּים נִשְׁמָתוֹ בְּתוֹךְ הָעֲנָשִׁים וְדַחְקִים וְצַעְרוֹת זְמַן רַב.

(יא) לָכֵן מִי שֶׁחֲנָנוּ הַשֵּׁם בְּעֵינָיִם לְרֵאוֹת וְלֵב לְהִבִּין בְּמֵאֲרָעוֹת שֶׁאַרְעוּ לְרַשְׁעִים שֶׁעָבְרוּ חֲלָפוֹ מִן הָעוֹלָם, וּמָה נִשְׁאַר בְּיָדָם מִן הַתַּעֲנוּגִים אֲשֶׁר אַחֲרֵיהֶם רָדְפוּ, וּמִן הַמְטַעֲמִים אֲשֶׁר בָּהֶם חֲשָׁקוֹ, וּמִן הַטִּיּוֹלִים אֲשֶׁר בָּהֶם דְּבָקוֹ, וּמִן דְּבָרֵי חֲשׂוֹקִים וְהַתּוֹלִים וְדְבָרֵי לִיצְנוּת אֲשֶׁר שָׁנִיָּהֶם שָׂרְקוֹ, וּמֵהַמּוֹשְׁבוֹת זְכִי הָאוֹיֵר אֲשֶׁר בָּהֶם דְּבָקוֹ, וּמֵרַב הוּן שֶׁקִּבְצוּ וְחָטְפוּ וְגָנְבוּ וְעָשְׂקוּ — הֵאֵם נִמְצָא בְּאֶחָד מֵהֶם שֶׁהוֹלִיךְ עִמּוֹ דְּבָר לְקָבֶר? אֶךְ יֵצֵא יֵצֵא בְּפַחֲי־נַפֶּשׁ בְּעִזְבוֹ אֶת הַמְּנוּחוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם הַרְגַּל, וְהוֹלֵךְ לְאַנְחוֹת בְּמִקּוֹם עֶפְרָרָה וְתוֹלְעָה, יִזְרֶה עַל גְּוֵהוּ גְּפָרִית, יֵצַע רִמָּה תַּחֲתָיו וּמְכַסְּהוּ תוֹלְעָה, וְאִיָּה כָּל תַּעֲנוּגָיו וְנַעַם חֲשָׁקָתָם? וּבְהַבִּיטָהּ, בֶּן־אָדָם, מָה שֶׁעָבַר עַל אַחֲרֵים — לָמָּה תִּרְדֹּף אֶתְּהָ אַחַר כָּל אֵלֶּה הַדְּבָרִים הַזֵּרִים, לְהַשְׁפִּיעַ נַפְשׁ מְרוּרִים

וּלְמַסְרָהּ בְּיַד צָרִים, הִמָּה הַמְקַטְרָגִים הַצּוֹרְרִים! וְלָמָּה לֹא תַחְמַל עַל נַפְשָׁךְ וְעַל נַעַם תְּבִנִית צְלָם גּוֹפֶךְ לְמַסְרוֹ בְּיָדָם וְלִהְשָׁלִיכוֹ בְּתוֹךְ גַּחְלֵי רְתָמִים, בְּטִיט הַיּוֹן שֶׁל גִּיהֶנֶם, לְהַשְׁחִירוֹ לְהַתִּיכוֹ כַּאֲשֶׁר נָתַךְ הַזֶּפֶת בְּפָנָי הָאֵשׁ! אֲשֶׁר עַל-כֵּן תֵּן עֵצָה אֶתָּה בְּנַפְשָׁךְ לִבְחֹר בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים, בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וְגַם לְהַצְטַעַר עֲצָמְךָ זְמַן קָצוּב, הֵם חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי שְׂתַתְּעַנֵּג זְמַן רַב בְּלִתי סוּף וְתַכְלִית.

(יב) וְאֵל יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ כַּאֲשֶׁר עָלָה בְּדַעַת הַרְבֵּה שֶׁנֶּאֱבָדוּ בְּיָדָם בְּאִמְרָם: כִּיֹּן שְׂמִפִּיר אָנִי בַעֲצָמֵי שְׂאִין בְּדַעְתִּי לְהַבִּין וְלִהְשָׁפִיל, אִינִי עוֹסֵק בַּתּוֹרָה! — טוֹעָה הוּא בְּדַבָּר, שֶׁהָרִי הוּא מְחַיֵּב לַעֲשׂוֹת מַה שֶׁנֶּצְטַוָּה לַעֲשׂוֹת, וְאִם יָבִין יָבִין, שֶׁהָרִי "וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" כְּתִיב (יהושע א, ח), וְלֹא כְּתִיב "וְתָבִין בּוֹ"; וְכֵן תִּמְצָא בְּדַבְרֵי הַתַּנָּא (אבות ב, טז): אִם לְמַדַּת תּוֹרָה הַרְבֵּה, נוֹתֵנִין לָךְ שְׂכָר הַרְבֵּה, וְאִינוֹ אוֹמֵר "אִם הִבַּנְתָּ הַרְבֵּה", אֶלֶּא "לְמַדַּת" אָמְרוּ, וְתִשְׁתַּדַּל לְהַבִּין, וְאִם תָּבִין תָּבִין, וְאִם לֹא — שְׂכָר לְמוֹדָךְ בְּיָדְךָ; וְכַמֵּאֲמַר הַתַּנָּא (אבות ה, כג): לְפָסַם צַעֲרָא אֲגָרָא. וּמַה גַּם שְׂאִמְרוּ "הָאָדָם שְׂאִינוֹ לּוֹמֵד מִפָּנָי שְׂאִינוֹ מִבִּין!" הוּא פִתּוּי הַיֵּצֵר; יִתְמִיד בְּלְמוּדוֹ, וְסוּף הַבִּינָה לְבּוֹא, שֶׁבְּרֵאוֹת הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא חֲשָׁקוֹ בְּתוֹרָתוֹ וּדְבָקוֹתוֹ בָּהּ, פּוֹתַח לוֹ מֵעֵינָי הַחֲכָמָה, דְּכְתִיב (משלי ב, ו): "כִּי ה' יִתֵּן חֲכָמָה, מִפִּי דַעַת וְתַבּוּנָה".

(יג) וְהִנְנִי מוֹסֵר לָךְ דְּבַר אֲשֶׁר תִּרְדֹּף אַחֲרֶיהָ, וְיִהְיֶה חַיִּים לְנַפְשָׁךְ וְעֵנְקִים לְגַרְגְרוֹתֶיךָ (ע"פ משלי א, ט): לְעוֹלָם יִהְיֶה עֵקֶר לְמוֹדָךְ בְּדַבָּר שֶׁל תּוֹרָה שֶׁלְבָבְךָ חִפְץ יוֹתֵר (ע"ז יב, א): אִם בְּגִמְרָא — גְּמִרָא, וְאִם בְּדְרוּשׁ — דְרוּשׁ, וְאִם בְּרִמּוֹז — רִמּוֹז, וְאִם בְּקַבְּלָה — קַבְּלָה; וְרִמּוֹז לְדַבָּר: "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ" (תהלים א, ב), כְּלוֹמֵר, תּוֹרַת ה' תְּלוּיָהּ בְּדַבָּר שֶׁלְבוֹ חִפְץ לַעֲסֵק, וְכַמוֹ שֶׁכְּתַב הָאֵר"י זֹלָה"ה בְּסִפְרֵי דְרוּשֵׁי הַנְּשֻׁמוֹת וְהַגְּלָגוּלִים, פָּרַק ג (ספר הגלגולים פ"ד), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: יֵשׁ בְּנֵי-אָדָם שֶׁכָּל חִפְצָם וְעִסְקָם בְּפִשְׁטֵי הַתּוֹרָה, וְיֵשׁ שֶׁעִסְקָם בְּדְרוּשׁ, וְיֵשׁ בְּרִמּוֹז, וְיֵשׁ גַּם-כֵּן בְּגִימְטְרִיאוֹת, וְיֵשׁ בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת — הַכֹּל כְּפִי מַה שֶׁעָלִיו נִתְגַּלְגַּל בַּפֶּעַם הַהִיא, כִּיֹּן שֶׁהַשְּׁלִים פֶּעַם אַחֲרַת בְּשָׂאֵר הָעֵנְיָנִים, אֵין צָרְךָ לוֹ שֶׁכָּל גְּלָגוּל יַעֲסֵק בְּכָלָם, עַד

כֵּאֵן. וְאֵל תְּפִיט וְתִשְׁגִּיחַ לְדַבְרֵי הַמְּנַגְדִּים עַל מַה שֶּׁחֲשַׁקְתָּ לְעֶסֶק בְּתוֹרָה, בְּגִמְרָא אוֹ בַפֶּשֶׁט אוֹ בְּדְרוֹשׁ וְכוּ', בְּאִמְרָם לָךְ: לְמַה אֲתָה מוֹצִיא כָּל יְמֶיךָ בַּפֶּרֶט זֶה שֶׁל תּוֹרָה וְלֹא בַפֶּרֶט זֶה? מִשּׁוֹם שֶׁעַל מַה שֶּׁחֲשַׁקְתָּ לְלַמֵּד, עַל דְּבַר זֶה בָּאתָ לְעוֹלָם; וְאִם תִּשִּׁים דַּעְתְּךָ לְדַבְרֵיהֶם — יִכְרִיחוּךָ לְהִתְגַּלְגַּל בְּזֶה הָעוֹלָם פַּעַם אַחֲרֵת, וְלַעֲבֹר נִפְשֶׁךָ בְּחֶרֶב חֲדָה שֶׁל מְלֶאךָ הַמּוֹת וְלִטְעַם טַעַם מִיָּתֶה, וְלִכֵּן לֹא תִשְׁמַע לְדַבְרֵי הַמְּשַׁחֵת נִפְשֶׁךָ הַזֶּה, כִּי דַע שֶׁהַשֵּׁטֶן מִתְּלַבֵּשׁ בְּאֵלֵי הָאֲנָשִׁים, לְדַאֵג וְלַהֲצַטְעֵר וְלַהֲכַאִיב נֶפֶשׁ הַלּוֹמֵד וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה בַּחֲלָק שְׂאוֹתָה נִפְשׁוֹ לְעֶסֶק, כְּדִי לְהַבְדִּילוֹ מִשָּׁם, שֶׁלֹּא יִשְׁלִים נִפְשׁוֹ עַל מַה שֶּׁבָּא לְהַשְׁלִימָהּ, וְלַהֲצַרִּיכּוֹ גְּלוּלִים אַחֲרָיִם.

(ד) וּבְשֵׁם שֶׁבְּדַבָּר שֶׁחֻשַׁק יוֹתֵר הָאָדָם לְלַמֵּד, מִשָּׁם יִבִּין שֶׁעַל דְּבַר זֶה נִתְגַּלְגַּל לְהַשְׁלִים — כִּי צָרִיךְ הָאָדָם שֶׁיִּדַע שְׂרֵשׁ נִשְׁמָתוֹ וּמַהֵיכֵן נִמְשָׁךְ וְעַל מַה בָּא לְתַקֵּן וְלְהַשְׁלִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּזוֹהַר שִׁירֵי הַשִּׁירִים (ו"ח ע, ע"ד) עַל "הַגִּידָה לִי שְׂאֵהֲבָה נִפְשִׁי" וְגו' (ש"ש א, ז). וְכִדִּי שֶׁיִּבִּין, יִרְאֶה בְּאִיזָה מִצְוָה תְּקִיף יִצְרוּ יוֹתֵר לְבַטְלָהּ — יִתְחַזַּק בָּהּ לְקִיּוּמָהּ, כִּי בְּיָדָיו עַל מִצְוָה זוֹ נִתְגַּלְגַּל, וְכִדִּי שֶׁלֹּא יִשְׁלִים חֻקּוֹ, מְנַגְדּוֹ יִצְרוּ לְבַטְלָהּ לְהוֹצִיא אוֹ מִן הָעוֹלָם בְּיָדִים רִיקָנִיּוֹת. וְזֶהוּ שֶׁתִּמְצָא בְּחֻכְמֵי הַתְּלֻמוּד הַשְּׁלֵמִים, שֶׁבְּרַב חֻכְמָתָם הָיוּ מְשִׁיגִים עַל קִיּוּם אִיזָה מִצְוָה נִתְגַּלְגְּלוּ, וְהָיוּ מַחֲזִיקִים בָּהּ יוֹתֵר מִשְׂאֵר הַמִּצְוֹת, כְּדֹאמְרֵינוּן בְּשֶׁבֶת (ק"ח, ב): שָׁאֵל רַב יוֹסֵף לְרַב יוֹסֵף בְּרַחֲמֵי דְרַבְּהִי: אָבִיךָ בְּמָה הָיָה נִזְהָר טְפִי? וְהַשִּׁיבּוֹ: בְּמִצְוֹת צִיצֵת וְכוּ', וַיֵּשׁ בְּמִצְוֹת אַחֲרוֹת; וְהַטַּעַם, לְפִי שֶׁהָיוּ מְפִירִים בְּחֻכְמָתָם עַל מַה בָּאוּ לְהַשְׁלִים.

(טו) וְאִם אֵרַע לְאָדָם שֶׁלֹּא לָמַד בְּבַחֲרוּתוֹ, וְנִשְׂאָ אִשָּׁה וְהוּא מְטַפֵּל בְּבָנָיִם, בְּאִפְּן שֶׁאֵין לוֹ עוֹד פְּנָאֵי לְעֶסֶק בְּתוֹרָה כָּל יְמָיו — אֵל יִתְיַאֲשׁ חֲלִילָה לֹאמֹר: כִּיּוֹן שֶׁלֹּא לָמַדְתִּי תוֹרָה, שׁוֹב אֵין לִי תְקוּהָ, וְאֵלֶךְ וְאֶעֱשֶׂה מַה שֶׁלְּבִי חָפֵץ, וְכֹאֲשֶׁר אֲבַדְתִּי אֲבַדְתִּי! אֵל יַעֲלֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ כִּי, כִּי יֵשׁ לְאִישׁ תְּקוּהָ עַל-יְדֵי שְׁמִיעָה, דְּשׁוֹמֵעַ פְּקוּרָא (ע' סוּכָה ל"ח, ב), וְכִדְכָתִיב (ישעיה נה, א): "שְׁמַעוּ וְתַחֲיוּ נַפְשְׁכֶם" — יֵלֶךְ תְּמִיד לְשִׁמְעַ דְּבַרֵּי חֻכְמִים וְחִידוֹתָם, וּבְשַׁעֲהָ שֶׁהַחֻכָּם דּוֹרֵשׁ יִתְמִיד שְׁמִיעָתוֹ לְדַבְּרוֹ לְקַבְּלָם בְּחֶשֶׁק גְּדוּל, וַיֹּאמֶר: "יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתְּחַשֵּׁב הַשְּׁמִיעָה לִי

פְּקַרְיָאָה, כִּי כָּבַר אֲנִי דוֹאֵג עַל מַה שְּׁלֵא לְמַדְתִּי, וְתַן לִי בָּנִים עוֹסְקִים
בְּתוֹרְתְךָ יוֹמָם וְלַיְלָה, כְּדֵי שִׁישְׁלִימוּ מַה שְּׁלֵא לְמַדְתִּי אֲנִי, וַיַּחֲשֹׁב לְפָנֶיךָ
בְּעַת לְמוֹדֵם כְּאִלוֹ אֲנִי הַלּוֹמֵד, כִּי בְּנֵי חֶלֶק מִמֶּנִּי הוּא". וַיִּשְׁתַּדַּל עִם בְּנָיו
שִׁיעֲסֻקוּ בַתּוֹרָה, וַיִּתֵּן נַפְשׁוֹ עַל זֶה. וַיֵּאָהֵב תְּלַמִּידֵי־חַכְמִים לִשְׁמַע מִפִּיהֶם
כִּיצַד קִיּוֹם הַמְצוֹת.

(טז) וְאִם עָשִׂיר הוּא — יִתֵּן מְמוֹנּוֹ לְתַלְמִידֵי־חַכְמִים לְחַלֵּק עִמָּהֶם בְּשֹׁכֵר
הַלְמוּד כְּזָבוּלוֹן עִם יִשְׁשֹׁכֵר (ע"ב"ר עב, ה), וְאֵל יָחוּס עֵינָיו בְּמְמוֹנּוֹ,
פֶּן יֵצֵא מִן הָעוֹלָם בְּיָדַיִם רִיקָנִיּוֹת וַיַּעֲזֹב לְאַחֲרֵים חִילוֹ, וּמַה תּוֹעֵלֶת מַגִּיעַ
לוֹ שְׂאֲחָרִים יִתְעַנְּגוּ מִמֶּה שֶׁטָּרַח וְקִבֵּץ, וְהוּא בְּגִיהַנֶּם רוֹבֵץ! וְאִם יֹאמֵר
הָעָשִׂיר: לֹא לַחֲנָם הָעֲשִׂירֵנִי הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא, כִּי אִם שְׂאֲנִי אֱהוּב לְפָנָיו,
וְשִׂאתֵעֲנַג בְּמִמּוֹן שְׁחַנְנִי בְּכָל מִינֵי תַעֲנוּגִים שֶׁכָּרָא בְּעוֹלָמוֹ, וְלָמָּה לֹא
אֶעֱשֶׂה מַה שְּׁלִבִי חָפֵץ, שֶׁנִּרְאָה שְׂאֲנִי בּוֹעֵט בְּמַה שְּׁהֵיטִיב עִמִּי! — יָשִׁים
נֶגֶד עֵינָיו כִּי טוֹעָה הוּא, דִּינֵדַע אֲנִשׁ בְּנַפְשׁוֹ וּמַכִּיר הוּא בְּמַעֲשָׂיו הַבְּלָתִי
מֵהַגָּנִים; וְאִיךָ יִתְכַן שֶׁבְּעִבּוֹר שֶׁהַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא אֱהָבוּ הָעֲשִׂירֵי, וְאֶפְשָׁר
שֶׁהָעֲשִׂירֵי בִּהְיוֹתוֹ שְׂנֵאוֹי לְפָנָיו עַל מַעֲשָׂיו, וַיֵּשׁ מִצְוָה אַחַת בְּיָדוֹ בְּלִבָּד,
וּבִהְיוֹת שְׂאִינוֹ מִקְפַּח שֹׁכֵר שׁוֹם בְּרִיָּה (ב"ק לח, ב), מְשַׁלֵּם לוֹ בְּזֶה הָעוֹלָם כְּדֵי
לְטַרְדּוֹ מֵעוֹלָם הַבָּא (ע"י עֵירוּבֵין כב, א; קְדוּשִׁין מ, ב). אוֹ לָמָּה לֹא יֹאמֵר, שֶׁהַקְּדוֹשׁ־
בְּרוּךְ־הוּא בָּרַב חֶסֶדִּיו לְרַחֵם עָלָיו הָעֲשִׂירֵי, וּבִרְאוּתוֹ שֶׁהוּא מְשַׁלֵּל מִכָּל
מִצְוָה, וְהַעֲנִי מְעַכְּבוֹ מִלְּקִים הַמְצוּהָ, וְלִכְךָ הָעֲשִׂירֵי, לִהְיוֹת הָעֹשֶׂר לוֹ לְעֹזֵר
וְלַהוֹעִיל לְקִנּוֹת עִמּוֹ שְׁלֵמוֹת הַנַּפֶּשׁ. נִמְצָא שֶׁהָעֹשֶׂר נִתֵּן עַל אֶחָד מִשְׁנֵי
בַּחֲיִנּוֹת: אוֹ לְטַרְדּוֹ, אוֹ לְהַשְׁלִימוֹ. לָכֵן יִדִּין הָעָשִׂיר בְּעַצְמוֹ וַיֹּאמֵר: אִם
לְטַרְדְּנִי מֵעוֹלָם הַבָּא הָעֲשִׂירֵנִי — רָאוֹי לִי לְהַרְבוֹת עִמָּה בַתּוֹרָה וּבַמְצוֹת
וּלְפָדוֹת נַפְשִׁי מִנֵּי שַׁחַת, כְּדַכְתִּיב (משלי יג, ח): "כִּפְּרֹ נֶפֶשׁ אִישׁ עֲשׂוֹרוֹ",
שְׁפוּדָה הָאִישׁ אֶת נַפְשׁוֹ עַל־יָדַי עֲשׂוֹרוֹ; וְאִם כְּדֵי לְהַשְׁלִים נַפְשִׁי עִם הָעֹשֶׂר
הָעֲשִׂירֵנִי — רָאוֹי לִי לְהַשְׁלִים עִצְמִי עִמָּה לְקִים בְּעֲשָׂרֵי תּוֹרָה וּמְצוֹת.

(יז) גַּם יָשִׁים בְּלָבוֹ, שֶׁהַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא הָעֲשִׂירֵי לְהַשְׁלִימוֹ אֶפּוֹטְרוֹפּוֹס
עַל הָעֲנִיִּים; וְאִם יִמְצָא אֶפּוֹטְרוֹפּוֹס בְּלָתִי הַגּוֹן, שְׂאוּכַל מְמוֹן
הָעֲנִיִּים, יִסִּיר אוֹתוֹ וַיָּשִׁים אַחַר תַּחְתּוֹ; וְכִדְאֻמְרֵינָן בְּיַלְקוּט רוּת (רמז, רות):

זוטא ד, יא) על פסוק (רות ד, יא) "יתן ה' את האשה": מעשה בחסיד אחד שירד מנכסיו, והיתה אשתו כשרה. לסוף נעשה שכיר. פעם אחת היה חורש בשדה, פגע בו אליהו זכור לטוב בדמות ערבי, אמר לו: יש לך שבע שנים טובות — אימתי אתה מבקש אותם, עכשו או בסוף ימיה? אמר לו: קוסם אתה, אין לי מה לתן לך, אלא הפטר מעלי לשלום! וחזר אצלו עד שלש פעמים. בפעם שלישית אמר לו: אלך ואמלך באשתי! הלך אצל אשתו אמר לה: בא אלי אחד והטריח אותי עד שלש פעמים ואמר לי: יש לך שבע שנים טובות — אימתי אתה מבקש אותם, עכשו או בסוף ימיה? אמר לה: מה את אומרת? אמרה לו: לך אמר לו: הבא אותם עכשו! אמר לו: לך לביתך, ואין אתה מגיע לשער חצרך עד שתראה ברכה פרוסה בפית! והיו יושבים בניו לחפש בידים בעפר, ומצאו ממון שנזונו בו שבע שנים, וקראו לאמן, ולא הגיע לשער החצר עד שיצאת אשתו לקראתו, וכשראתה אותו מיד הגידה לו, ונחה דעתו עליו, ומיד הודה להקדוש-ברוך-הוא. מה עשתה אשתו הכשרה, אמרה לו: מפל מקום כבר משך עלינו הקדוש-ברוך-הוא חוט של חסד ונתן לנו ממון שבע שנים — נעסק בגמילות-חסדים שנים הללו, שמא הקדוש-ברוך-הוא מוסיף לנו מאצלו! וכן עשתה. מה עשתה? בכל יום ויום אמרה לבנה הקטן: כתב כל מה שאנו נותנין! וכן עשה. לסוף שבע שנים בא אליהו זכור לטוב אמר לו: כבר הגיע עונה לטל כל מה שנתתי לך! אמר לו: כשנטלתי לא נטלתי אלא ברשות אשתי, אף כשאני מחזיר, לא אחזיר אלא מדעת אשתי! הלך אצלה אמר לה: כבר בא הזקן לטל את שלו! אמרה לו: לך אמר לו, אם מצא בני-אדם נאמנים ממנו, תן להם פקדונה! וראה הקדוש-ברוך-הוא את דבריהם וגמילות-חסדים שעשו, והוסיף להם טובה, לקיים מה שנאמר (ישעיה לב, ז): "והיה מעשה הצדקה שלום", עד כאן לשונם. הרי לך בהדיא, שהעשיר אפטרופוס שמהו הקדוש-ברוך-הוא הוא בינו ובין העניים; ואם רואה הקדוש-ברוך-הוא שאוכל ממון העניים — לוקח העשר ממנו ונותנה ביד אחר.

(יח) לכן העשיר אשר חננו השם דעת ישים נגד עיניו, שבממון העניים הנתון בידו יכול הוא להרויח לקנות מקומו לעולם הבא,

ולהסיר כל הקטרוגים ולרחץ מנפשו כל פתמי העונות הדבוקות בה, ולנקות אותה ולהלבינה בשלג, כמו שאמר הנביא (ישעיה א, יח): "אם יהיו חטאיכם כשנים, כשלג ילבינו". ואיך ולמה יתגאה בממון שאינו שלו, והעולם אשר הוא בו כצל עובר, היום כאן ולמחר כקבר יובל (ברכות כח, ב). ולמה לא ישים העשיר נגד עיניו חכמת שלמה המלך, עליו השלום, ועשירותו ומעלתו, אשר נחפם מכל אדם אשר על-פני האדמה (ע' מ"א ה, יא), ונתרבה בעשר עד אשר אין כסף נחשב בימיו למאומה (שם י, כא), והשליטו הקדוש-ברוך-הוא על העליונים ועל התחתונים (סנהדרין כ, ב), ומלך מסוף העולם ועד סופו, וכל בהמות וחיות השדה ועוף השמים ושדין ורוחין ולילין מכנעים לפניו לעבדו, וכל מלכי ארץ ולאמים משמשים לפניו, וכמו שכתב בארץ גדלתו ומעלת ממשלתו בתרגום יונתן בן-עזיאל באחשורוש (אסתר א, ג); ועם כל המעלות האלו לא זחה דעתו עליו, והשפל לפני בוראו לעבדו בכל לבבו ובכל נפשו וטרח להפירו, כאשר צוה לו דוד אביו (דה"א כח, ט): "דע את אלהי אביך ועבדהו", והוציא כל ימיו במשפלות, וחרב ספרים וגלה בהם רזא דרזין וסתרא דסתרין, וקיים כל המצות בלי חסר תג אחד. ומה שלקח נשים נכריות — טעמו ונמוקו היה עמו, להוציא ניצוצות מתוך הקלפות. לכן אמרו חכמינו ז"ל (שבת נה, ב): כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה. ועם כל העשר והמעלות שהשיג יצא מן העולם נקי מנכסיו, ולא הוליד עמו פי אם שלמות נשמתו אשר השלימה בעשרו. האם זוכרים ומזכירים כל באי עולם חכמתו ועשרו ומברכים שמו? כלום היה אלא בשביל שקנה עולמו, ובנה שם בגן אלהים מושבות משפיות החכמה לתענוגי נשמתו, ונשארו ספריו ומוסריו לתקן אחרים אחריו; שאם היה מוציא כל זמנו לתענוגי גופו בלי קניית שום שלמות לנפשו, אף שנתעלה על כל המלכים בימיו ונתחפם מכל החכמים והעשיר מכל העשירים — במותו מניח הכל, ומי היה זוכר ממנו ומי היה מזכירו לטובה ומי היה מספר גדלתו? דמה אכפת לדורות הבאים בזכירת הדברים שעברו להעלותם לזכרון נגד עיניו, כיון שמהם עולה חרס בידו, ואין לו פי אם אבוד הזמן וחלשת המחשבה! לא כן בהיותו עסוק כל ימיו בשלמיות נפשיות, הכתובים על ספר בידו בשלשה

ספריו מיטיבי הנשמות, שכל הבא בעולם אוהז בהם ללמד שלמות ותקון
לנפשו, וזכרו ומברכו: ברוך מי שהדריכנו עד כה!

(ט) ואתה האיש העשיר, שים זאת נגד עיניך, ואל יהיה הממון שבידך
קרדם לכרות עמו כל עצי יער להגדיל המדורה בגיהנם,
להכין אש בווער תמיד לצלות שם כל גתח טוב שבגופך, ולהרבות עשנו
סמות בו עיניך ולהשחיר את תאר פניך! ואל תקנה עמו קטרוגים לאבדך,
שיעשו נקמות בנפשך, מה שלא יכול שום מזיק ומחבל לעשות! ולחפר
עמו בורות עמקות עד תהומא רבא, מה שאין פח לחפר אם יתקבצו כל
פועלים שבְעוֹלָם ויעסקו בחפירה כל ימי עולם להפיל עצמך בתוכה
בצאתך מן העולם, ולשוט דרך שם לצאת לים הדינין והמשפטים
המשנים! ומה זכר תשאיר לבאים אחרריך? — אם תאמר שיזכירוך על
מענינות שעשית ובנינים שבנית וכרמים שנטעת ומלבושים יקרים שלבשת,
מה תועלת עולה לך באשפתו של גיהנם, אשר אתה משלך בו ככלב
מסרח? האם יוכל הזכירה הזאת להושיעה משם ולתת מנוחות לנפשך?
כי אז בזכרם שמך על הפעלות הגופניות אשר בהם טרחת, תחיל תזעק
בחבלים נפשך ובקול תאניה ואניה ואין לך מושיע! תחת אשר טרח
הקדוש־ברוך־הוא עמך ליצרך בבטן אמך ולשמרך תשעה חדשים שלא
תצא נפל, והוציאך לאויר העולם בשלום, והגדיל עמך חסדיו כל ימי
חייה, והשפיע עליך מעשרו לגדלך; ואתה לא טרחת לכבודו פלום, ובטוב
שהיטיב עמך הכעסת אותו ולא השגחת למצותיו ולא בעסק חפצו ורצונו
להלך בדרךיו הנעימים, בכתוב בתורת משה (דברים כח, ט): "והלכת בדרךיו"
— מה הוא חנון אף אתה חנון וכו' (שבת קלג, ב). במקום אשר הכין לך על
זאת יותר מכל בני גילך [ג] בהעשיר אותך בעשר ונכסים, ולמה לא תקנה
בעשרך בית מושב עיר חומה בעולם הנצח, במקום תרשישים ואופנים,
ותכין לך עבדים לשמשך שם, הם מלאכי רום הנעשים במעשיך הטובים
ובהבל היוצא מפיה בנחום האבלים ובדברי הפיוסים לעניים ונמוכי הרוח,
ובקיום כל החיוב המטל עליך להשלים לטוב לך, כדי לצאת מעולם הזה

[ג] בני מזלך.

וְלַעֲוֹף הַשָּׁמַיְמָה לְבֵית תַּעֲנוּגֵי נַפְשָׁךְ אֲשֶׁר חָצַבְתָּ, כְּמִלֶּךְ הַהוֹלֵךְ מֵהֵיכַל לְהֵיכַל יָקָר מִמֶּנּוּ, שְׂאִין שָׁטָן וּפָגַע רַע בְּלִבְתּוֹ מִמְקוֹם לְמְקוֹם, כֵּן לֹא יִשְׁיֶגֶךְ פָּגַע רַע בְּצִאתָךְ מִן הָעוֹלָם, כִּי כֻלָּם יִבְרָחוּ מִפְּנֵיךְ מִיִּרְאַתָם שְׁלֹא יִשְׂרְפוּ מִשְׁלֵהֶבֶת אֲשֶׁר נִשְׁמַתָּךְ הַטְּהוֹרָה, תַּחַת אֲשֶׁר עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁנַמְשֵׁל לְאֵשׁ בּוֹעֵרָה.

(כ) וְנִחְזֹר לְמוֹסֵר הַנוֹגֵעַ לְכָל אָדָם, יַחַד עָשִׂיר וְאַבְיוֹן, הָאוֹמְרִים פֶּה אֶחָד: אֵיךְ יוּכַל אָדָם אֲשֶׁר מֵחֹמֶר קְרוּץ וּמִטְּפָה סְרוּחָה נִזְרַע לְהַזְדַּכֵּךְ עֲצָמוֹ לְעֵלּוֹת בְּמַעֲלּוֹת עֲלִיוֹנוֹת וּלְהִבִּין בְּמִשְׁכָּלוֹת דְּבָרִים נְעֻלָּמִים הַיּוֹשְׁבִים בְּרוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם? הַיָּאֲמָן כִּי יִסְפֹּר שֶׁהִשְׁחִיר יִתְהַפֵּךְ לְלֶכֶן? הַיִּתְהַפֵּךְ כּוֹשֵׁי עוֹרוֹ וְנֹמֵר חֲבַרְבְּרֵתִיו? (וּרְמִיָּה יג, כג) וְאִם יַעֲלֶה עַל לֵב שֶׁהַעוֹפֶרֶת יִתְהַפֵּךְ לְזֶהָב אוֹפִיר וְאֶבֶן מְקִיר לִיְהֵלֵם וְסַפִּיר, אֵף שִׁיעֲשׂוּ בָהֶם כְּמָה וְכְמָה מֵהַפְּעֵלוֹת וְהַשְּׁנוּיִים? כֶּף אִי אֶפְשָׁר לְאָדָם, אֲשֶׁר מַעֲפֹר יִסּוּדוֹ וְרוּחַ חַיּוּתוֹ, לְהַפֵּךְ הַיּוֹתוֹ לְבַחֲינָה רוּחָנִית וְלִשׁוֹם בְּמִלְאֲכֵי שָׁמַיִם חַיּוּתוֹ! — כָּל זֶה פְּתוּי הַיִּצָּר הָרַע, הַצִּיד הַסּוֹתֵם עֵינַי שְׂכָלוֹ. דְּלֹא רָאִי זֶה כְּרָאִי זֶה, כִּי אָדָם נִמְשָׁל לְאֶבֶן נֶפֶךְ סַפִּיר וְיֵהָלֵם, שְׁבַעַת שְׁמִמְחַצְבֹתָם נִחְצְבוּ אֵין מְאִירוֹת, שְׁעֲלִיָּהֶם הַחֲלָדָה וְהַקְּלָפוֹת רַבּוֹ; וּבַהֲתַעֲסֵק הָאֲמָן בָּהֶם מְעַט מְעַט לְהַסִּיר הַקְּלָפָה מֵהֶם, אִזּוֹ הוּא מְגַלָּה אֶת הַסְּתוּמִים, הִיא הָאֶבֶן הַיִּקְרָה, אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ חֲתוּם וּמְבַהִיק בְּאוֹרָה, בּוֹהֵר תַּפְאָרָה, וּמִתְנוּצֵץ לְעֵינַיִם כְּעֵצֶם הַשָּׁמַיִם. כֵּן דוֹמָה בְּדוֹמָה הָאָדָם: הַנְּשָׂמָה שָׁבוּ הִיא הָאֶבֶן הַיִּקְרָה, וְהַגּוֹף הַמְּסַבֵּכָה הִיא הַקְּלָפָה, וְהָאֲמָנִים הָעוֹסְקִים לְנִקּוֹת הַקְּלָפָה, שֶׁהוּא הַגּוֹף, הֵם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, עַד שְׁמַגְלִין זֶהֱרָה הָאֶבֶן הַגְּנוּזָה, הִיא הַנְּשָׂמָה הַטְּהוֹרָה.

(כא) הַבַּט וּרְאֵה בְּחַנוּךְ וְאֵלֶיהוּ וּמִשָּׁה רַבֵּנוּ, עֲלִיָּהֶם הַשְּׁלוֹם, אֲשֶׁר עָלוּ לְמָרוֹם בְּחַיִּים חַיִּתָּם וְנִכְנְסוּ בְּתוֹךְ לְהַבּוֹת אֵשׁ, וְנִתַּן לְחַנוּךְ לְהִיּוֹת רֹאשׁ הַמְּלָאָכִים (מִדְּרַשׁ אַגְרָה בְּרֵאשִׁית ה', יח), וְאֵלֶיהוּ — מִלְּאֵךְ הַבְּרִית (מ"ב ב, יא; ועי' פ"א סוף פ"ט), וְלִמְשָׁה — לְהִלָּחֵם עִם כַּת הָאֲבִירִים וּלְנַצַּח הָאֲדִירִים (ע' שַׁבַּת פ"ח, ב; שִׁמ'ר כ"ח, א), וְתוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל הוֹרִיד. וְכְמָה מִן הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר מִנּוּ חֻקִּים (ר"א זוטא פ"א), שְׁנִכְנְסוּ לְגִן־עֵדֶן בְּגוֹף וּבְנַפְשׁ; וְאֵף הַשְּׁלָמִים שְׁלֹא נִכְנְסוּ כְּמוֹהֶם וְהֵם קְבוּרִים בְּקַבְרֵיהֶם, אֵין הֶרְקֵבוֹן שׁוֹלֵט בָּהֶם (זוהר תְּרוּמָה קנ"א,

(א) מספּת שְׁגוּפָם נִהְפֵּף לְאוֹר בְּהִיר וּבִנְשָׁמָה מְאִיר, וְאִין הֶרְקִבּוֹן שׁוֹלֵט פִּי אִם בְּגוּף בּוֹלֵט, וְהֵם נִתְהַפְּכוּ לְצוּרָה, וְאִיךָ יִפֹּל בָּהֶם צָרָה? הֲרִי שְׁבִיד הָאָדָם, אִף שֶׁהוּא בְּשׂוֹר וְדָם, לְהִזְדַּבֵּף חֹמֶר שָׁלוֹ וּלְהַעֲלוֹתוֹ בְּכַחֲנִית רוּחָנִיּוֹת עַל עֶסְקוֹ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, כִּי בְּטֵרַח עֶסְקוֹ בָּהֶן מִתְמַרְק קְלֶפֶת הַחֹמֶר מֵעָלָיו, כִּי הִזִיעַ שְׁמִיזֵעַ בְּעֶסְקוֹ בָּהֶן מִמַּחָה אֶת הַחֹמֶר וּמְזַבֵּף אוֹתוֹ, כְּשֶׁשָׁמַשׁ הַמַּכָּה בְּרַב חֲמִימוֹתוֹ בְּמַחֲנוֹת הַזֶּהָב וּמִהֶפֶף עֶפֶר מִן הָאָדָמָה לְעַפְרוֹת זָהָב, דִּישׁ זָהָב שֶׁנַּעֲשָׂה מִחֲמִימוֹת הַשְּׁמֶשׁ הַמַּכָּה בְּכַח בְּאוֹתוֹ מְקוֹם — עֵינַן בְּסִפּוֹר "שֶׁעַר הַשָּׁמַיִם" (מֵאִמֶר ב, שֶׁעַר ב) — כֶּף גַּם־כֶּן חֲמִימוֹת עֶסְק הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשָׁלָה לְאֵשׁ (ע"י בִּיצָה כה, ב; תַּעֲנִית ז, א), דְּכָתִיב (דְּבָרִים ל, ב): "אֲשֶׁר־דָּת לְמוֹ", וְעֶסְק מִצְוֹתֶיהָ מִהֶפְכִים אֶת הַגּוּף לְצוּרָה.

(כב) כִּלְזֶה יְשִׁים הָאָדָם נֶגֶד עֵינָיו, לֹא יָסוּר לְבָבוֹ מִלְּחֹשֶׁב תָּמִיד לְדְבָרִים אֱלוֹ הַטּוֹבִים וְהַנְּעִימִים, וַיִּזְכֶּה לְחִזּוֹת בְּנַעֲם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים, כִּי אוֹהֵב דַּעַת אוֹהֵב מוֹסֵר (ע"י מִשְׁלֵי יב, א), וְהָאוֹהֵב מוֹסֵר אוֹהֵב תּוֹרָה, וְהָאוֹהֵב תּוֹרָה אוֹהֵב יְרָאָה, וְהָאוֹהֵב יְרָאָה אוֹהֵב אֱהָבָה, וְאֱהָבָה מְבִיאוֹ לְחֶקֶר בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם, לְהִדְבֵּק בּוֹ וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּלְמַסֵּר נַפְשׁוֹ עַל קְדוּשַׁת שְׁמוֹ יִתְבַּרֵּךְ, הָאֱהָבָה מְקַלְקֶלֶת הַשׁוֹרָה (ב"ר נה, ח); וְכִיּוֹן שֶׁקוֹשֶׁר אֱהָבָתוֹ בְּיוֹצְרוֹ, אֵינּוּ חוֹשֵׁשׁ עַל בְּרִיאַת גּוּפוֹ הַמְּחַלְשׁוֹ לְעַבּוּדָתוֹ, וְלֹא עַל תֵּאֵר יָפִיו לְהַשְׁחִירוֹ עַל עֶסְק תּוֹרָתוֹ, וְלֹא עַל גְּבוּהַ קוֹמַת גּוּפוֹ לְהַשְׁחִיתוֹ עַל קְדוּשַׁת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל; וְאֲדַרְבָּא — שְׁמַחָה הוּא לוֹ לֹמַר: מְתִי יָבוֹא לְיָדֵי וְאֶקְיַמְנָה, כְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁסָּרְקוֹ אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרָקוֹת שֶׁל בְּרָזֶל, וְנִפְשׁוֹ שְׁמַחָה עָלָיו כְּאִשֶּׁר אוֹתָהּ נַפְשׁוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמוֹת כֶּף עַל אֱהָבָתוֹ יִתְבַּרֵּךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים זְכוּרָנָם לְבִרְכָה (בְּרֻכּוֹת סא, ב). וְכַמָּה שְׁלָמִים כְּמוֹתוֹ מֵתוֹ עַל קְדוּשַׁת שְׁמוֹ יִתְבַּרֵּךְ, וְזָכוּ לְמַחְצָה שְׁאִין בְּרִיָּה יְכוּלָה לְכַנֵּס שָׁם (ע"י פִּסְחִים ג, א; ב"ב י, ב), וּבְנֻדָּאֵי שְׁלֵא הֵבִיאֵם לְכָלֵּל זֶה כִּי אִם הַתְּשׁוּקָה שֶׁהָיָה לָהֶם בְּאֱהָבָתוֹ יִתְבַּרֵּךְ מִיּוֹם שֶׁעָמְדוּ עַל דַּעְתָּם עַד יוֹם מוֹתָם — זְכוּתָם יִגָּן עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל אָמֵן וְאָמֵן.

פֶּרֶק שֵׁנִי

יבאר בו כמה מאריך הקדוש-ברוך-הוא אפו עם הרשעים כדי שישובו
ובמעלת הענוה וגנות הגאווה

(א) יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ כִּי צְדִיק מִצָּרָה נִחְלָץ (משלי יא, ח), זֶה
נַח, וְהוּא יִסּוּד עוֹלָם (מדרש-ההלים לד, א), כִּי בָלְתוּ 'עֲמוּדֵי שָׁמַיִם
יְרוּפְפוּ' (איוב כו, יא), וְכִמְעַט כָּל הַבְּרִיאָה הֵיחָה חוֹזֶרֶת לְתֵהוּ וְבָהוּ בְרִשְׁעַת
פּוֹעֲלֵי-אָנוּן, הֵם הַדּוֹר הַמְּבוּל, שֶׁאָמְרוּ לֵאל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא
חִפְצָנוּ (שם כא, יד; סנהדרין קח, א), וְעָשׂוּ סִנְיָף לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם לְפָרֶק מֵעֲלֵיהֶם
עַל מִי שֶׁבְּרָאֵם, וַיֵּלְכוּ אַחַר שְׁרִירוֹת לִבָּם וַיִּבְחָרוּ בְּכָל רָע, וְעָלָה בַּעֲצָתָם
לְהִרְבוֹת בְּמַטְעַת פְּרָמִים לְשִׁתּוֹת מִן הַיַּיִן לְהַשְׁתַּכֵּר עֲצָמָם, לְהַמְשִׁיךְ תַּאֲוֹת
יִצְרָם לְכָל אֲשֶׁר לִבָּם חִפֵּץ, לְבוֹא עַל הַנְּשׂוֹאָה וְעַל הַזָּכָר וּלְהַתְעַרֵּב זְרַעַם
שֶׁלֹּא בְּמִינָם עִם בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף, וְעָשׂוּ כָּל הַתּוֹעֵבוֹת, וְהָשֵׁם יִתְבַּרֵּךְ
הַשְּׁפִיעַ עֲלֵיהֶם מֵרַב טוֹבוֹ (סנהדרין קח, א), אוֹלֵי יַחֲזְרוּ וַיִּתְּנוּ לֵב לְשׁוֹב, בְּחֻמְדָּה
שֶׁלֹּא לְאַבֵּד רַב הַשְּׁלֹנָה וְהַטּוֹב אֲשֶׁר הַשְּׁלִיטָם הָשֵׁם יִתְבַּרֵּךְ. וְכִרְאוֹת כִּי לֹא
הָיוּ שָׁבִים, הִרְעִישׁ עֲלֵיהֶם אֶת הַהָרִים וְהַגְּבָעוֹת, אוֹלֵי יִפְגַּס מֶרֶךְ בְּלִבְכֶם
לְשׁוֹב (ע' ב"ר מב, ו, ע"ל סדום), וְגַם לְזֹאת לֹא שָׁמוּ לִבָּם עֲלֵיהֶם. וְהַעֲמִיד עֲלֵיהֶם
כְּרוֹז לְהַכְרִיז עֲלֵיהֶם הָרַע הָעֵתִיד לְבוֹא עֲלֵיהֶם — זֶה נַח, וְקָבַע לָהֶם זְמַן
מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה (ב"ר ל, ז) בַּעֲשִׂית הַתְּבָה שֶׁעָשָׂה נַח, אוֹלֵי יִתְּנוּ לֵב לְשׁוֹב
— וַיִּתְּנוּ כְּתֵף סוֹרֶרֶת וְעוֹד הוֹסִיפוּ לְחַטָּא. וְחָזַר וְקָבַע לָהֶם זְמַן עוֹד שְׁבָעָה
יָמִים מֵאֲבָלוֹ שֶׁל מִתּוֹשְׁלַח הַצְּדִיק (סנהדרין קח, ב), וְהַשְּׁמִיעַ מִמָּרוֹם לְכָל יוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ הַהֶסְפֵּד שֶׁעָשׂוּ לְמִתּוֹשְׁלַח בְּשָׁמַיִם, וְהָיוּ יוֹרְדִין דְּמַעוֹת שֶׁל חַיּוֹת
הַקֹּדֶשׁ לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל, הֵבִיאוּ הַיְלָקוּט סֵדֶר 'נַח' (בראשית מב, כשם
מדרש שאינו לפנינו), וְכּוֹנְנָתוֹ יִתְבַּרֵּךְ הָיָה, שֶׁיִּכְיָרוּ מֵעֲלֵת הַצְּדִיק כְּמָה הִיא וְאוֹלֵי
יִשׁוּבוּ. כְּאֲשֶׁר רָאָה כִּי לֹא שָׁבוּ מִדְּרָכָם הָרָעָה — "וַיֹּאמֶר ה' לְנַח קֵץ כָּל
בְּשֵׁר בָּא לְפָנַי וְגו'" (בראשית ו, ג), כְּלוֹמֵר, בְּאֵתִי עַד קֵץ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם
וְרִאִיתִי שֶׁאֵין צְדִיק עֵתִיד לְצֵאת מֵאֶחָד מֵהֶם, וְלִכֵּן הִנְנִי מִשְׁחִיתָם מִן
הָאָרֶץ, רַק (בראשית ז, א; ו, ג) "אַתָּה רְאִיתִי צְדִיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה — עֲשֵׂה לָךְ

תבת עצי גפר', להסתיר עצמה מן הקטרוג, והנה נצול מכלם עם בניך הצדיקים כמותך ואשתך ינשי בניך עמה, ומכל הבריאה שלא השחיתה ינצלו עמה, וממה אני מיסד עולם כבתחלה.

(ב) ואתה בן-אדם, שים לבך לדבר הזה, לראות ולהפיר גדל רחמנותו יתברך עם האדם, ועד כמה מאריך עמו שלא ימות חייב, כדי להיטיב עמו. הבט וראה כמה האריך עם אנשי דור המבול כדי שלא ימותו חייבים. וכל זה מכחיש סברת פת המינים, האומרים שהאדם לא נברא אלא לנקמה; כמו שכתב רבי ברוך בן ברוך ז"ל בספר 'קהלת-יעקב' על קהלת, דף לד, עמוד ג (שורש ג, עה"פ אני קהלת הייתי וגו'), וזה לשונו: יש סברה מהאפיקורסים, בראותם מקרי הזמן ומארעותיו הרעים והטובים שבו, הוא מזוג במי ראש ולענה — אמרו שהאדם לא נברא אלא לנקמה ממנו; ואם נותנים לו גדלה לאדם, הוא כדי להשפילו ולהשליכו משמי מרומים כדי שתכבד עליו הירידה. ומצינו שהאדם בעולם הזה לא ישקט ולא ינוח מרגזו, וכל ימיו ושנותיו מכאובים, ויכלה ימיו להכל ושנותיו לבהלה, והוא מעתד אל המקרים הרעים העתידים לבוא עליו — הן מצד המערכה, הן מצד סבובי הגלגלים המניעים את היסודות, המחייבים רעות רבות והשחתות גדולות בזה המציאות — הן מצד התחלתו הפחותה, הוא ההיולי הראשון, היותו בלתי (נמצא) [עומד] ומשתנה בכל רגע ורגע, והכל בכח ולא בפעל, ואם מצד השגותיו הם פחותות וחסרות, שהם מן המאחר אל הקודם. ואיך יאמר שיגבר ויעלה אל השלמות איש אשר בזה, נגוע, מפה אלהים ומענה? עד כאן.

(ג) והנה מכל מה שכתבנו ממה שהאריך הקדוש-ברוך-הוא עם דור המבול כדי שישובו, מפיל ארצה הסברה הרשעה והחשוכה ואפלה הזאת של האפיקורסים אלו, ימח שמים, והכתוב מכריז (תהלים קמה, ט): "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו", ודרשו רבותינו ז"ל (ב"ר לג, ג): ומרחמיו נותן לבירותיו, כלומר: מלבד שהוא רחמן, נותן לבירותיו מרחמיו, שיתנהגו במדתו לרחם כל אחד על חברו, והעולם לא נברא אלא להיטיב בריותיו, ואדם צועק בצרתו ומציל אותו, וכל התורה והנביאים

מכריזים על גדל רחמנותו יתברך עם האדם, והתלמוד והמדרש מספרים כבוד אל מעונותו יתברך שמו, אשר כביכול כמה מצטער בהגיע רעה על רשע, ואומר (חגיגה טו, ב) קלני מראשי וכו', וכתיב (תהלים צא, טו; תענית מז, א): "עמו אנכי בצרה"; וכמה שמח בהיותו משפיע ומיטיב, כי פעם עם הרשעים הוא מטעם שמונעים להשפיע טובו בעולם, וצער גדול הוא למי שטבעו ומדתו להיות ותתן, מונעים ממנו מלתת ולהרבות להיטיב. ועל זה כתיב (נחום א, ב): "נגם ה' ובעל חמה", ורבותינו ז"ל פרשו מה שפרשו (ע"ה, א), אף כפי דרכנו זה הפסוק מכריז על האמור, דכיון שמדתו יתברך להיטיב תמיד, ויש רשעים העושים מסך מבדיל בעונותיהם מלעבר השפע — מתמלא חמה עליהם לעשות נקמה בהם לאבדם כיון שאינם שבים, כדי שירד השפע ויתרבה טובתו לבריותיו. ואדרבה, עשה את האדם מפחד תמיד, כדי שיהיה משעבד לעבודתו, כדי להיטיב עמו. ואם חטא לפניו, מפחדו במקריות הזמן כדי שישוב לטוב לו.

ד) ובהיות כן — היש רע אהוב ונאמן, שיאהב את רעהו וישתדל בטובו, אף-על-פי שיצפה ממנו גמול, שאיש את רעהו יעזרו' (ישע"ה מא, ו); או היש אח שיחזק לאחיו כל-כף, אף-על-פי שבשר אחד המה אשר מבטן אחד נוצרו, ומצפה ממנו עזרה שלאחיו יאמר חזק' (ישע"ה טם); או שיש אב ואם שישתדלו כל-כף בטובת בנם, אף-על-פי שמצפים ממנו כבוד והוד והדר, ושיכלכל להם עד זקנה ועד שיבה — כהקדוש-ברוך-הוא, המשתדל כביכול להיטיב עם בריותיו אף-על-פי שאינו מגיע לו כלום, דכתיב (איוב לה, ז): "אם צדקת מה תתן-לו, או מה מיידך יקח", והוא מושל בכל (ע"פ דה"א כט, יב), מלכותו בכל משלה (תהלים קג, ט), מלך מלכי המלכים ואדוני האדונים, בורא יוצר ועושה הכל, וכתיב (איוב מא, ג): "מי הקדימני ואשלם" (ויק"ר כו, ב); ועם כל זה ברא עולמו בלבד להיטיב עם בריותיו — יש רחמן גדול ממנו? יש מרחם ומיטיב כמוהו? ולמה לא יתביש האדם וכסהו בושה וכלמה לעבר על צויו ולבטל אחת ממצותיו חלילה?

ה) ילמד אדם ממדתו לעבד ליוצרו: מדת האדם, שלא יעברו על דברו — ולמה לא ינהג כן בבוראו שלא לעבר על דבריו, פאשר

הוא חפץ בעצמו? מדת האדם, שיתרבה כבודו — ולמה הוא גם-כן לא ירבה בכבוד קונו? מדת האדם, שיכבדו אותו בניו — ולמה הוא לא ישתדל לכבוד האב של כלם, ה' צבאות שמו? ולמה לא יתקנא האדם במלאכים, שהם שוכני מרום והוא בעפר מושבו, בהיות לאל ידו להתגבר על מעלתם ולעלות על גבי מדרגתם? כי מה מועיל קנאת אדם על חברו, להתגבר לעלות על-גבי חמר כמותו? היתפאר טיט על-גבי טיט לאמר: אני למעלה ממך! היש שבח לאבן אשר בראש פנה על היותה על חברתה? אין לשבח פי אם יציר חמר נברא, המתגבר במעשיו לעלות למעלה ממלאכי השרת ולהכין מושבו תחת כסא הכבוד. וכיון שבגדה, בן-אדם, לעלות בסלם זה, איך ולמה תאחר עלותך? ולא די לזה, אלא שאתה משבר מדרגות הסלם בקרדמות על-ידי מעשיך הרעים, שהם משברים וכורתים כחרב חדה. ואיך תוכל נשמתך לעלות דרך שם במותך, כי ברצותך לעלות תפל ממרומים לארץ נפילה בלי קימה, ואל מי תקרא לעזרה להקימך? האם העברות שעשית יעזרוך? או הקטרוגים שמהם עשית יקימוך? ואם תשים פניך לרעיך אשר פתוף לחטא שיושיעוך — עוד מי לך פה שתוכל לדבר עמהם? ואם יציר שישמעו קולך — יברחו בהחבא מפחד שמעם קול פאוב אשר מארץ יצפצף! ולמה בהיות היכולת בגיך להנצל מכל זה, לא תשתדל כדי לבקש ישועת נפשך? כי הרשעים שנאבדו מן העולם קח אותן למראה וראה מה שהגיע להם, ופרש מן דרכיהם! ראה דור המבול, דשרש חטאתם היה הגאווה שנתגאו כאמרם ז"ל במדרש פרשת בראשית (לו, א; וע' סנהדרין קח, א), כי הגאווה היא שרש לכל עברות שבעולם, עד שאומר הקדוש-ברוך-הוא: אין אני והוא יכולים לדור במקום אחד, כאמרם ז"ל (סוטה ה, א). ותחזק עצמך בדבר הזה, שלא לשמע בקול יצרך לפתותך על הגאווה, ובנצחך אותו על הדבר הזה תוכל לנצחו בכל, כי פינן שנעקר השרש, הענפים נופלים מאליהם.

(ו) והגני מלמדך שלא תפנס ותכשל בטמאות הגאווה: תחלה שים נגד עיניך שאינך בן-חורין, שיש מושל עליך, נמצא אתה בחינת עבד. היש צחוק גדול מזה לעיני השמש, עבד מתגאה? ולמה תתן מקום להזכיר שפלותך?

(ז) שְׁנִית, אִם לְבִשְׁתָּ בְּגָדֵי מָשִׁי וּבָהֶם אָתָּה מִתְגַּאֵה, דַּע שְׂאִין פְּחִיתוֹת גְּדוֹל מְזֵה, שְׂאֵתָה תִתְגַּדֵּל בְּדָבָר הַיּוֹצֵא מִן תּוֹלְעִים, וְאִם עִם מָה שְׂיוֹצֵא מֵהֶם מְעֵלִים אוֹתָךְ, נִמְצָא שְׂאֵתָה טָפֵל לָהֶם! וְאִם בְּגָדֵי צֹמֵר לְבִשְׁתָּ וּבָהֶם נִתְגַּאֵית — הֵיאָמְן שֶׁהִבְהֵמָה גְּדוֹלָה מִמֶּךָ, שְׁעָמָה אָתָּה מִתְגַּאֵה? וְאִם בְּכָלֵי פֶשֶׁתָן הַיּוֹצֵא הַשְּׂדֵה שָׁנָה שָׁנָה נִתְעַטְפֶּת — דַּע שֶׁהוּא צוֹמֵחַ, וְאָתָּה חַי מְדַבֵּר, מִי גְדוֹל מִמִּי? וְאִם כֵּן, אֵיךְ תּוּכַל לְהִתְגַּאוֹת בְּכָל זֶה?

(ח) שְׂלִישִׁית, שִׁים נֶגֶד עֵינֶיךָ, שְׁלֵא תַעֲמֹד בְּיַפְיָךְ וּבְכַחֲךָ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אָתָּה חַי עַל הָאָדָמָה; וּבָבוֹא יָמֵי הַזְקָנָה לֹא תוּכַל לְנַהֵג דְּרָכֵי הַגְּאוֹת, וְהֵייתָ צָחוּק לְכָל מַפְיִרְיךָ בְּאִמְרָם: הִזֵּה הָאִישׁ הַמְשֻׁתָּפֵחַ, אֵיךְ נָפַל וְנִשְׁפָּר וְהָיָה לְקֶשׁ!

(ט) רְבִיעִית, חָשׁב בְּדַעְתָּךְ, שְׁדַרְכָּךְ כִּבְהֵמָה בְּשַׁעָה שְׂאֵתָה צָרִיךְ לְנִקְבִיךָ, וְגוֹף הַמְהַפֵּךְ כָּל פְּרֵי טוֹב הָרֵיחַ וְהַגּוֹן לְזָבֵל וְלִסְרַחוֹן, יֵשׁ-לוֹ מְקוֹם שִׁיתְגַּאֵה?!

(י) חֲמִישִׁית, תַּעֲלֶה עַל דַּעְתָּךְ יָמֵי הַחֲלָאִים הַבָּאִים עֲלֶיךָ, אֲשֶׁר לְבָךְ נִשְׁפָּר בְּקִרְבְּךָ וּכְחָךְ סָר מֵעֲלֶיךָ, וְלִשׁוֹנְךָ לְחִפְךָ דְּבִקָּה וּכְמִרִירַת פְּתָנִים בְּלִשׁוֹנְךָ, וְאָתָּה כְּאֶרְמוֹן נוֹפֵל וּכְעֵי מִפְּלֵה |א| נוֹפֵל עַל עַרְשֵׁדָיו, וְהַרוּחַ נוֹדֵף, וְהַקְּדֻחַת מְלַחֵף, וְאִפְיִסַת הַפְּחוֹת גּוֹבְרַת, וְדָם שֶׁבֵּלַב מִתְמַעֵט, וּמִלְאֵף הַמָּוֶת לִפְתַח רוּבֵץ!

(יא) שְׁשִׁית, אָמַר בְּלִבְךָ: אָדָם אֲשֶׁר הוֹדוּ וְהִדְרוּ עוֹר דֵּק אֲשֶׁר גּוֹפּוֹ מְכֻסָּה; וְאִם יִסְתַּלַּק וְיִתְהַפֵּף מָה שֶׁבְּפָנָיו בַּחוּץ — כָּל רוֹאֵהוּ עֵינָיו יִכְסֶה מִלְּהַבִּיט דְּבַר מָאוֹס כְּזֶה, וְאִישׁ אֲשֶׁר אֱלֵה לוֹ יִתְגַּאֵה?

(יב) שְׁבִיעִית, תֵּן דַּעְתָּךְ בְּאִישׁ הַמְּנַגֵּעַ, מָה מָאוֹס לְרֵאוֹתוֹ וּמָה חֲרָפָה לְהַבִּיטוֹ! וּכְיִן שְׁלֵאִישׁ יִקְרָה זֹאת, מָה מְקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהִתְגַּאוֹת?

[א] לשון חורבה ושממה. ופסוק הוא בישעיה (יז, א): "והייתה מעי מפלה".

(ג) שְׁמִינִית, בְּשׁוּמְךָ נִגְדַת עֵינֶיךָ כִּי לֹא לְעוֹלָם חֶסֶן (משלי כו, כד) וְכֵן, הַיֵּשׁ מִבְּטִיחָךְ שֶׁתִּתְנַהֵג כָּל יְמֶיךָ בְּגִאוּתְךָ? וְאִם הַיּוֹם אִוֵּל לְמַחֵר נִפּוֹל תִּפּוֹל, תִּמְצָא כָּל הָעוֹלָם שׁוֹנְאִים לָךְ, וְאִין מְנַחֵם וְאִין מְרַחֵם עָלֶיךָ, וְכֹאֲשֶׁר עָשִׂיתָ כֵּן יַעֲשׂוּ לָךְ!

(ד) תְּשִׁיעִית, שִׁים נִגְדַת עֵינֶיךָ כָּל הַגָּאִים שֶׁקָּדְמוּךָ מִה עָלָה בְּיָדְךָ, כִּי הָיוּ לְקִלּוֹן וְלַחֲרָפָה לְכָל בְּאֵי עוֹלָם. רָאָה מִה שְׂאֲרַע לְנְבוֹכַדְנֶצַּר, שֶׁגָּאוּתוֹ גָּרַם לוֹ לְהִתְהַפֵּף לְכַהֲמָה; וְהֵמֵן מְרַב גִּאוּתוֹ יִרְדַּל לְתַחֲתִיּוֹת אֶרֶץ; וְדוֹר הַמְּבוּל הָיוּ לְקַלְלָה לְכָל בְּאֵי עוֹלָם, בְּאֲמָרָם (ב"מ כד, א): מִי שֶׁפָּרַע מִדּוֹר הַמְּבוּל!

(טו) עֲשִׂירִית, שִׁים תָּמִיד נִגְדַת עֵינֶיךָ, שֶׁגָּאוּתְךָ אֵינְךָ יָכוֹל לְנַהֵג בָּהּ כִּי אִם בְּהַקִּיץ, וּבַעֲת שֶׁתִּישָׁן יָכוֹלִים לְסַבְּבָךְ צְעִירִים מִמֶּךָ לְיָמִים, וְעָלֶיךָ יִצְחָקוּ וְיִתְנֶנּוּ עָלֶיךָ רֶק, בְּפִיָּהֶם יִרְיֵמוּ קוֹל בְּחַרוּפִים וּגְדוּפִים, וְאַתָּה מִשְׁלָךְ כְּאֶבֶן דוּמָם אִין קוֹל וְאִין עוֹנָה — הַיֵּשׁ בְּזִיוֹן גָּדוֹל מִזֶּה?

(טז) אַחַד־עָשָׂר, אִם תִּרְעַב, הַיֵּשׁ כַּח בְּגִאוּתְךָ לְהַחְזִיקָה וְלִהְיוֹת מִיָּד בְּלִי אֲכִילָה וְשִׁתְיָה? לֹא כֵן! כִּי פִנִּיךָ מִשְׁתַּנֵּים וְכֹחַךָ סָר מֵעָלֶיךָ. וְכִי אִישׁ אֲשֶׁר חִיָּו תְּלוּיִים עַל פֶּת־לֶחֶם יִשְׁלוּ מְקוֹם לְהִתְגַּאוֹת?

(יז) שְׁנַיִם־עָשָׂר, אִם הִתְגַּאוּ מִתְגַּאוּ בְּחִכְמָתוֹ, יִשִּׁים נִגְדַת עֵינָיו חִכְמַת הָרְאשׁוֹנִים, כְּגוֹן רַבֵּי עֲקִיבָא (מנחות כט, ב), שֶׁהָיָה דוֹרֵשׁ עַל כָּל קוּץ וְקוּץ תְּלִי־תִלִּים שֶׁל הַלְכוּת; וְדוֹאֵג וְאַחִיתִּפֶּל (חגיגה טו, ב), שֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים עַל מַגְדַּל הַפּוֹרַח בְּאִוִּיר [ג] שֶׁל־שְׂמַאוֹת שְׂאֵלוֹת; וְחִכְמַת רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן־זַפְּאִי, שֶׁלֹּא הֵנִיחַ דְּבַר שֶׁלֹּא לָמַד, עַד שִׁיחַת מְלָאכִים וְשִׁיחַת שְׂדֵיךָ וְשִׁיחַת תְּמָרִין, כְּמוֹ שֶׁהֶאֱרִיכוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (סוכה כח, א) בְּהַפְּלֵאת תּוֹרָתוֹ וְחִכְמָתוֹ, וְכֵן בְּחִכְמַת כָּל חִכְמֵי הַתְּלָמוּד וְכוּ'. וּבַעֲלוֹת כָּל אֵלוֹ הַחִכְמִים בְּדַעְתּוֹ, יִפִּיר חֶסְרוֹנוֹ וְרִיקוּתוֹ וְשִׁפְלוּתוֹ וְאִפְלוּתוֹ, וְיִשְׁפִּיל גִּאוּתוֹ.

(יח) וְאִם מִתְגַּאוּ בְּעֲשָׂרוֹ — יִשִּׁים נִגְדַת עֵינָיו עֲשֶׂר הַמְּלָכִים וְיִוָּעֲצִי־אֶרֶץ וְיִרְאֶה שֶׁהוּא כֹּלָא חָשׁוּב. וְאִם מִתְגַּאוּ בְּגְבוּרָה — יֹאמַר

[ב] הַמְמוֹז וְהַנְּכֻסִים. [ג] פִּירֵשׁ רַש"י: יֵשׁ מִפְרָשִׁים, שְׂדוּרֵשִׁין גּוֹבְהוּ שֶׁל לַמ"ד לְמָה הוּא גְבוּהַ מִשְׂאָר

בדעתו: כיון שלא הגעתי לגבורת יהודה ושמשון, אשר מקולם נפלו ערים בצורות ויעתק צור ממקומו (ב"ר צג, ז - יהודה; שופטים טו, ל - שמשון), מה גבורה יש לי כדי שאוכל להתגאות? וגם יחשב כי בזקנותו סר כחו מעליו. ואם ברב בנים יתגאה - וכי כלם חכמים, כלם נבונים, כלם עשירים, כלם בלי מום הם? ועוד, וכי מבטח הוא שלא ימותו בחייו? הרי רבי יוחנן היה מכריז ואמר: דין גרמא דעשירא ביר ורו, כאמר חכמינו ז"ל (ברכות ה, ב). ועוד, אם ימותו כלם מיתת עצמם, היה לו לשמח במיתתם, דאפשר אחד יפל בפנים ויחנק או יפל מן הגג, וכאלה מאלה המקריות שמתגלגלים בעולם, או יתקצצו בחפתם. ואם ביפיו מתגאה, וכי יכול להיות יפה יותר מיוסף ולא נתגאה! ואם יהיה בתכלית היפי, ישים דעתו כי בימי הזקנה והשיבה פניו משתנים וקמטיו מתרבים, וצעירים ישחקו בו, כי אז דומה לקוף, כאמר חכמינו ז"ל במדרש קהלת (קה"ר א, וב | א).

(ט) שלשה עשר, ישים בדעתו תמיד בשרשו כי ילוד אשה הוא, ועבר במקום השתן שתי פעמים: אחד, בפשהולידו אביו, שנית, בשילדתו אמו - ולאיש אשר אלה לו נשאר לו צד להתגאות?

(כ) ארבעה עשר, גדולה מכלם - יזכר תמיד יום המיתה, ואז בלי ספק יפנע לזכו הערל, ויחלש כחו ויסתלק גאותו.

(כא) חמשה עשר, יאמר בלבו: מי שמקנה ברב תאנותו שיתהפך במותו מיד לרמה, משום שאז 'בשרו עליו יכאב' (איוב יד, כב) - איך יכול להתגאות? כמו שפרש החסיד כמהר"ר יוסף יעבץ ז"ל על משנת פרקי אבות (ה, ד): מאד מאד הוי שפל-רוח, שתקות אנוש רמה, כלומר: תקנותו שיתהפך מיד לרמה. הרי חמשה עשר דברים, כמגין "גאווה", שישים האדם נגד עיניו לשבר גאון עזו.

(כב) גם ישים האדם לנגד עיניו, כי השפל לא יפל לעולם, שכן תראה שפל יושב על הארץ אינו יכול לפל, כיושב על הכסא, שיפל

אותיות. ויש מפרשים, מגדל דור הפלגה. ולי אהלות (אהלות ד, א), ע"כ.
נראה, מגדל הפתוח לאויר גרסינן והן מהלכות [דן] זה עצם של בן עשירי, שמתו לו כל בניו.

וישבר מפרקתו. וכן יסתכל באילן, שהשרש הטמון בארץ — המבחר שבו; והענפים, שפל-פך מתפשטים ועולים, מתרככים ונחלשין כי דקות המה. ישים דעתו בשמיר (סוטה מח, ב), שמשבר הרים וסלעים, ושמירתו היה פחלוש שבמתכות — תבה של עופרת, שהוא דבר רך, ולא היה יכול לשברו. הנה הבהמות והחיות, אשר כח אבנים כחם, נצודין ונלפדים ביד האדם; והיתוש והשלשול מרב דקותו ושלולתו, אף-על-פי שמוזיקין לאדם, אינו יכול לצודם. הבט וראה בארזים הגבוהים, שמסבת גבה קומתם קוצצים אותם לבנינים; וחציר גנות הסמוכות לארץ, אין מי שיגע בהם. ראה העפר הדק והנוצה, מרב קלותם ושלולתם, ברוח קמעא עולים למעלה; וראשי האילנות הגבוהים נוטים למטה.

(כג) הבט בתורה וראה אברהם אבינו, עליו השלום, שהמשיל עצמו לעפר ואפר, דבר שלא יועיל לכל, דעפר ואפר מערב אין שום הנאה ממנו, דכתיב (בראשית יח, כו): "ואנכי עפר ואפר" — זכה להיות מרפכה לשכינה, מעלה שאין למעלה ממנה; וסמא"ל, שהיה בשמים ונתגאה ומרד בבוראו, השליכו הקדוש-ברוך-הוא לארץ (זוהר ח"א בהשמטות רסג, ב). נבוכדנצר נתגאה ואמר (ישעיה יד, יד-טו): "אעלה על במתי עב", אף אל שאול ירד. הרי כל המתגאה ירד, והמשפיל עצמו עולה. ראה לנח, על שלא נתגאה באנשי דורו, זכה לעלות למדרגת אדם הראשון, יציר כפיו של הקדוש-ברוך-הוא, להיות אב לכל באי עולם, דכלם בשם בני-נח מתכונים. דכל המשפיל עצמו, מגביהים אותו מן השמים, פדאיתא בזהר (חיי-שרה קכב, ב, תוספתא): זכאה איהו מאן דאזעיר גרמה בהאי עלמא, כמה איהו רב ועלאה בהוא עלמא. והכי פתח רב מתיבתא: מאן דאיהו רב איהו זעיר, דכתיב (בראשית כג, א): "ויהיו חיי שרה" וכו' — מאה דאיהו חשבון רב, פתיב בה 'שנה' — זעירו דשנין חד אזעיר לה. שבע דאיהו חשבון זעיר, אסגי לה ורבי לה, דכתיב 'שנים'. תא חזי,

אשרי מי שמשפיל עצמו בעולם הזה, כמה הוא גדול ועליון בעולם הבא. וכן פתח ראש הישיבה: מי שהוא גדול (בעולם הזה) הוא קטן (בעולם הבא). שנאמר: "ויהיו חיי שרה" וכו' — מאה שהוא חשבון גדול, פתוב בו 'שנה' — למעוט של שנה אחת המעיט אותו. שבע שהוא חשבון קטן, הגדיל אותו והרבה אותו, שפתוב בו

דלא רבי קדשא בריך הוא אלא 'שנים'. בוא וראה, שאין הקדוש-
 לדאזעיר, ולא אזעיר אלא לדרבי. ברוך הוא מגדיל אלא למקטין עצמו,
 זכאה איהו מאן דאזעיר גרמה בהאי ואינו מקטין אלא למגדיל עצמו. אשרי
 עלמא, כמה איהו רב בעלויא ליה הוא המקטין עצמו בעולם הזה, כמה
 עלמא, עד פאן לשונו. הוא גדול במעלה בעולם הבא.

(כר) ואל יאמר האדם: הנני קונה מדת השפלות, כי רבה ויקרה היא,
 ואלך בדרך שלבי חפץ אחר תענוגי בני-אדם, לשתות במזרקי
 יין, ושפלותי יגן עלי! — הבט וראה בנח, אחר שהתורה העידה עליו
 מצדקתו ותמימותו, דכתיב (בראשית ו, ט): "נח איש צדיק תמים היה",
 וצדיק תמים כולל שפלותו וענוותנותו (ע"ז ו, א, ברש"י ד"ה תמים), ועם כל זה
 פיון שנמשך אחר היין כמה נתבזה, עד שהכתוב קראו "איש אדמה",
 כלומר, איש כלו אדמה, כאחד הריקים, מחבר לחמר; והכתוב מילל
 עליו, דכתיב (שם ט, כ): "ויחל נח איש האדמה וישטע פרס. וישת מן היין
 וישכר ויתגל וגו' — י"ג וויין נזכרים בענין היין, לשון וי ויללה, כאמרם
 ז"ל (סנהדרין ע, א). שא נא עיניך וראה מה שכתב מוהר"ם אלשיך במוסר
 היין, פרשת נשא, דף רמה, עמוד ג (עה"פ וזאת תורת הנזיר, בא"ד דף ח, ט"א) וזה
 לשונו: תוכחה מגלה לסובאי-יין וזוללי-בשר, וגם בקרב ביתם, ומה גם
 למתקדשים ומתועדים אל הגנות, כי יקראו איש את רעהו תחת הגפן ואל
 תחת התאנה ותחת כל עץ רענן נצב על עין המים, באמר אליו 'לכה נרוה
 דודים עד הפקר מיין הרקח, נתעלסה באהבים באשישי ענבים' (ע"פ משלי ז,
 יח) והו, כי כמה יודע אפוא כי אנשים אחים אנחנו באהבה מסתרת, אם לא
 נגילה ונשמחה יחד ביין ישמח לבב אנוש' (תהלים קד, טו), כי כוס בידך מלא
 מסך, אף שמריה אשתה למען בריתך, וגם עליך תעבר פוסי רווה ולקחת
 מנחתי מזדי למעני, ויהי הקשר אמיץ ביני וכינף, אהבת עולם מעתה ועד
 עולם, כי נזכר אני ואתה עת ישבים צמדים, שותים במזרקי יין, כוס מלא
 ברפת ה' מלא היין, וגם אתה אלי על הן הן, ופי פערתי ואשאפה פעם
 אחת ולא אשנה, כי לזאת יקרא חפצי כה, וגם אתה 'את קבעת כוס חמתי'

[ה] בכוסות יין.

(ישעיה נא, כב) שְׁתִיתָ מְצִיתָ, וּמִי כְמוֹנוּ רַעִים אֲהוּבִים אֲהַבְתָּ עוֹלָם לֹא תִשְׁכַּח. וַיִּקְוֹמוּ וַיַּעֲשׂוּ בֶן הַמָּה וְרַעֲיָהֶם פִּיּוּצָא בָהֶם, וַיַּיְחֲמוּ בְּבוֹאֵם לְשִׁתּוֹת, וְשִׁתּוֹ וְלָעוּ וַיָּרֶם לִבָּם, וַיְהִי כֹל אִישׁ מֵהֶם כְּמוֹהוּ כְּפַרְעֹה חָשׁוּב בְּעֵינָיו כְּמֶלֶךְ, כִּי תִירוּשׁ יְנוּכָב וּבֵינָן חָמַר, אֶל מִי תִדְמִיּוּנִי וְאֲשׁוּהָ יֹאמֵר, וּבְגַבְהָ לְבוֹ יִשְׁתַּרְרֵר גַּם יִשְׁתַּרְרֵר עַל הַשְּׁתִיָּה כֹּדֵת גְּבוּרִים לְשִׁתּוֹת יֵין.

(כה) וְהִנֵּה פֶאֶשֶׁר יִרְאֶה הַרוּאָה אוֹתָם בְּרֵאשִׁיתָם, צִידָה בְּרַף יְכַרֵּף, כִּי יִרְאֶה עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס תְּלִי־תִלִּים שֶׁל בְּרֻכּוֹת: זֶה יֹאמֵר בְּנִטּוֹתוֹ אֶת יָדוֹ אֶל גְּבִיעַ הַקְּצָ"ף וְו: כֹּה לְחִי! תַּעֲמֵד חַי בְּשִׁמְחַתְךָ כִּיּוֹם חֲתַנְתְּךָ! וְזֶה יֵשֵׁב וַיֹּאמֶר: גַּם אֶת בְּדָם בְּרִיתְךָ! וְכַהֲנֵה וְכַהֲנֵה מֵאָה בְּרֻכּוֹת הָעֲרוּכּוֹת בְּפִיהֶם וּבְשִׁפְתוֹתֵיהֶם. אַךְ כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׁבְּעוּ, יֵצֵא לִבָּם, וַיַּחֲלוּ לְשִׁתּוֹת בְּכִלִּים מְפֹלִים שׁוֹנִים, רַבִּים וְנִכְבְּדִים מֵהֲרֵאשׁוֹנִים, וַיִּמְלְאוּ אֶת כְּלֵיהֶם כְּאֲשֶׁר יוּכְלוּ שְׂאֵת עַד יִגַּר מִזֶּה, וְאֵז יִתְהַלֵּל הַמְתַּהַלֵּל בְּאֵמַת בְּאֵמֹר: מִי כְמוֹנִי גְבוּר לְשִׁתּוֹת יֵין בְּמִדָּה טוֹבָה מְרַבָּה! וּבְמִדָּה שְׂאֵדָם מוֹדֵד בּוֹ מוֹדֵדִין לְכֹל אֶחָד מֵהַמְּסַבִּין, עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאִפָּם, וּמִכָּל הַיּוֹצֵא מִפִּיהֶם 'כָּל שְׁלַחֲנוֹת מְלֵאוֹ קִיא צוֹאָה בְּלִי מְקוֹם' (ישעיה כח, ח), וְאֵז 'לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוּי' (משלי כג, כט), זֶה נוֹפֵל 'כְּשׁוֹכֵב בְּלֵב יָם' (שם פסוק לד), וְזֶה קָם 'וְהִפְכָה אֶת רַעְהוֹ בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרֵף' (שמות כא, יח), וְזֶה יֵצֵא יֵצֵא וּמִקְלָל אֲשֶׁר שָׁתָה וַיִּשְׁכְּרוּ עִמוֹ, עַד שֶׁשִּׁמְחָה לְתוֹגָה נִהְפְּכָה וְגַם אֲהַבְתָּם כְּכֹר אֲכָדָה, וַיִּמְירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּפִי חֲזִיר כְּצוֹאָה עוֹבְרַת (ברכות כה, א), וְנַחַת שְׁלַחֲנָם צוֹאָה בְּלִי מְקוֹם עַד אִפְסֵי מְקוֹם, וְהֵן זֹאת רַעְתָּם כִּי מֵר, הִרְפָּה וְהָעֲנָגָה שְׁבַרְעוֹתֵיהֶם בְּמִנְעַמֵיהֶם, זוֹלַת שְׁתִּים רַעוֹת אֲשֶׁר אֵלֶּה בֵּינָן שָׁגוּ בְּגִזְלֵ וְעֲרִיוֹת, כִּי מִמֶּשֶׁךְ אִישׁ בֵּינָן אֶת בְּשָׂרוֹ יָבוֹא עַד כְּפֹר לֶחֶם וּמִלְסָטִים אֶת הַבְּרִיּוֹת. כִּי עַל־כֵּן צָוָה לָנוּ יִתְבַּרֵּךְ לְהַמִּית בֶּן סוּרֵר וּמוֹרֵה, כִּי מוּטָב שְׂיִמּוֹת זַכָּאֵי וְכוּ' (פנהדרין עא, ב). וְגַם לֶץ הֵינָן הוֹמָה זְמָה (ע"פ משלי ב, א), כִּי מִפְּנֵק בֵּינָן אֶת בְּשָׂרוֹ — הָאֶסְפָּסְפָּ אֲשֶׁר בְּקִרְבוֹ יִתְאַוָּה תְּאַוָּה (במדבר יא, ד) לְגִלּוֹת בְּשָׂר עֲרוּהָ, כִּי בְהַשְׁלִיךְ נַפְשׁוֹ אַחֲרֵי גּוֹו נִמְשַׁל כְּבִהֶמָה נִדְמָה וְכוּ', עַד יַחֲדוּ יִרְנְנוּ כִּי יִשִּׁישׁוּ בְּנֵי מַעֲיָהֶם בְּכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיהֶם 'כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבִלּוֹת' (איוב ב, י), וְיִמָּה

[ו] כלומר שהקדוש־ברוך־הוא מביא קצף על העולם בשביל שמשכרים.

יִרְמְזוּן עֵינֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זוֹנִים אַחֲרֵיהֶם, כִּי יַחְמְדוּ לְבוֹתָם וַיַּפְעֵלוּ גּוֹיֹתָם, כִּי מִי שֶׁלַח יָד בֵּינָן וְנִקְהָה? כִּי אָבִינוּ הִרְאֵנוּ חֶטָּא, כְּמֵאִמֶר חֲז"ל (ברכות כ, א): גִּפְן הֵיטָהּ, וְחֹוּהָ סַחֲטָה עֲנָבִים וְנִתְנָה לּוֹ, וַיִּמַּת הוּא וְכָל זֵרְעוֹ. "וְנַח מִצָּא חֵן בְּעֵינַי ה'" (בראשית ו, ח), וַיֵּאֱשֶׁם בֵּינָן וְנִפְגַּע (בראשית ט, כא; וע' סנהדרין ע, א). וְאַצִּילִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִן שְׁתוּיֵי יַיִן נִכְנָסוּ (ויק"ר יב, א), וְעִבְרוּ וְנִעְנְשׂוּ; וּמִוֶּרֶם מֵהֶם פִּיּוּצָא בְהֶם.

כו) וְהֵן אֱמֶת, כִּי אֲשֶׁר שָׁתוּ וַיִּשְׁכְּרוּ בְיָמֵים רִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֵינוּ, כְּאֲשֶׁר נִכּוֹן הָיָה בֵּית ה' וְאַרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ, חֲשָׂאתֶם לֹא כְבֹדָה מְאֹד, כִּי רַב טוֹבְתֶם הִתְעָה אוֹתֶם, וְעַל-כֵּן רַבִּים שָׁתוּ — נִימָא; אֲךָ עֲתָה, כִּי הִנֵּה בְעֲתָהּ, רַבִּים יִשְׁתּוּ — לֹא נִימָא, כִּי אֵל יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל אֶל גִּיל בְּעַמִּים' (הושע ט, א), 'כִּי יִרְאֶה כִּי אֶזְלַת יָד' (דברים לב, לו), כִּי נִפְלָה עֲטָרַת רִאשׁוֹנוֹ' (איכה ה, טו) וְגַלְיָנוּ מֵאַרְצֵנוּ, וְשָׁכִינַת עֲזָנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים. וּמִי הָאִישׁ הַחֲפִץ חַיִּים, אוֹהֵב יָמִים לְרִאוֹת בְּרַע וּבִשְׁתַּת הַפָּנִים כְּהַיּוֹם הַזֶּה, 'כִּי שָׁחָה לְעַפְרָן נִפְשָׁנוּ, דְּבִקָּה לְאַרְץ בְּטַנְנוּ' (תהלים מד, כו).

כז) וְאַף לְזֹאת יִחַרַד כָּל לֵב, כִּי מָה רָאוּ עַל כֶּכָּה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם הַשְּׂמֵחִים אֵלֵי גִיל, יִשְׁיִשׂוּ כִּי יִמְצְאוּ יַיִן לְהִתְהוֹלֵל בּוֹ. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא יְהוּדִי, וְלֹא דָמַע תְּדַמַּע עֵינָיו לִילָה וַיּוֹם מֵאִין הַפְּגוֹת, כִּי עֵינָיו רוֹאוֹת וְכָלוֹת: עֲפוּ"ם אֲשֶׁר 'הֶבֶל הַמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים' (ירמיה י, טו) — מִנִּיהוּ הָיָה מַלְכֵי וְאַפְרָכֵי; וְעַבְדֵי הַשֵּׁם, אֲשֶׁר לוֹ הִגְדִּלָה וְאִין זוּלָתוֹ, כִּי יוֹצֵר הַכֹּל הוּא — נִתּוּנִים תַּחַת אוֹן עוֹבְדֵי מַזְלוֹת! וּמִבְּטָן מִי יֵצֵא הַרְעָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת, אִם לֹא מֵרַע מֵעַלְלֵינוּ אֲנַחְנוּ וְאַבוֹתֵינוּ, כִּי מִיַּדֵּינוּ הֵיטָה 'שִׁפְחָה כִּי תִירַשׁ גְּבֻרָתָהּ' (משלי ל, כג). וְלוֹ חֲכָמֵנוּ נִשְׁכִּילָה זֹאת, קָרַעְנוּ אֶת בְּגָדֵינוּ וְנִלְבַּשׁ שֵׁק וְאַפָּר וְנִצַּא בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִזְעַק זַעֲקָה גְּדוּלָה וּמְרָה, עַד פּוֹר הַתְּפוֹרְרָה גּוֹיֹתָנוּ וְאַדְמָתָנוּ, וַיִּקְרָא זֶה אֶל זֶה וַיֹּאמֶר: לָכוּ וְנִשׁוּבָה אֶל ה' בְּצוּם וְשֵׁק וְאַפָּר, וְאַל תִּתְּנוּ פּוּגַת לוֹ עַד יִכּוֹנֵן וְעַד יָקִים אֶת סִפְתֵי דָוִד הַנִּפְלָת! וְלֹא דֵי שְׁלֵא יַעֲשֶׂה כֵן, כִּי אִם שְׁתַּחַת הַיּוֹתֶם כְּאַבְלֵי-אֵם וְכָל יְמֵיהֶם וּלְבַלְתֵּי מֵלֵא שְׁחוּק פִּיהֶם — הֲלוֹא יֹאמְרוּ נִקְחָה יַיִן וְנִסְבְּאָה שְׁכָר,

וזו בני אהרן. וכן כאדם שמתאבל על אמו.

והיה פנה יום מחר, ולא אמרו איה ה', "היש ה' בקרבנו אם אין" (שמות ז, ז), "פי עונותינו היו מבדילים בינינו ובין אלהינו" (ע"פ ישעיה נט, ב) — הלוא נכלם! פי אוי לאותה בוששה, אוי לאותה כלמה! ואבחר דרכי ואתנה שכר לאבד ויין למרי נפש' (משלי לא, ו), ואשבה משומם ואבכה בצום נפשי, ואפר בלחם אכל ושקוי בבכי' (ע"פ תהלים קב, י), 'עד ישקיף וירא ה' מן השמים' (איכה ג, נ) לתקן עולם במלכות שדי, וישמח ה' במעשיו' (תהלים קד, לא) וישאל ישראל ישמח בעשיו' (שם קמט, ב). עד כאן לשונו.

גם שא נא עיניך וראה מה שכתב הסמ"ג ז"ל (מצות ל"ח, סד), על מצות "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך" (דברים ח, יא) בעניני גאון וענוה, וזה לשונו: אזהרה שלא יתגאו בני ישראל כשהקדוש ברוך הוא משפיע להם טובה, ויאמרו שברוח שלהם ועמלם הרויחו כל זה, ולא יחזיקו טובה להקדוש ברוך הוא מחמת גאונם, שעל זה עונה זה המקרא. ואומר גם בפרשת ואתחנן (דברים ו, יא-יב): "ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וגו', ואכלת ושבעת — השמר לך פן תשכח וגו'. וזהו הפרוש שפרשתי מפרש בסמוך (שם ח, יב-יד ז-ח): "פן תאכל ושבעת, ובתים טבים תבנה וישבת. ובקרף וצאנך ירפין וכסף וזהב ירבה לך וגו'. ורם לבבך, ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים וגו'. ואמרת בלבבך, כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלהיך פי הוא הנתן לך כח לעשות חיל". ומכאן אזהרה, שלא יתגאה אדם במה שחננו הבורא — הן בממון, הן ביפי, הן בחכמה — אלא שיש לו להיות ענו מאד ושפל בדרך לפני ה' אלהים ואנשים, ולהודות לבוראו שחננו זה המעלה. ובמוסר השירה פתוב (שם לב, ו): הלה' תגמלו זאת וגו', הלוא הוא אביך קנה הוא עשך ויכננה". ושבת הפתוב הענוה, שנאמר (במדבר יב, ג): "והאיש משה ענו מאד". ואמרינן בירושלמי דמסכת שבת (א, ג): מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, עשתה ענוה עקב לסלייתה [ט], שנאמר (תהלים קיא, י): "ראשית חכמה יראת ה' וגו', ונאמר (משלי כב, ד): "עקב ענוה יראת ה'". ודרך שתשרה שכינה על הענוים, שנאמר (ישעיה נז, טו; וע' סוטה ה, א; מגילה לא, א):

"אֲשַׁכֵּן אֶת דַּבָּר וְשֹׁפֵל רוּחַ", וְדַרְשִׁינָן בְּמִסְכַּת סוּטָה (ה, ב), שֶׁכֵּל הַמְּשַׁפֵּיל עֲצָמוֹ, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאִלוֹ הַקְּרִיב כֹּל הַקְּרִבָּנוֹת כְּלָן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נא, יב): "זִכְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבְּרָה"; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁתְּפִלָּתוֹ מְקַבֵּלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְכָּה" וְגו'.

(כט) וְאֲנִי דַרְשִׁיתִי עוֹד, כִּי אֶפְלוּ מִשְׁאֲלוֹת לְבָב וְתַאֲוֹתָם שׁוֹמְעֵי הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא וּמְמַלֵּא רְצוֹנָם, וְאֶף-עַל-פִּי שְׁלֵא הַתְּפִלָּלוֹ עַל זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם י, י): "תַּאֲוֹת עֲנוּיִם שִׁמְעֵת ה', תִּכְיִן לְבָב תִּקְשִׁיב אֲזַנְךָ" — "תְּפִלַּת עֲנוּיִם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "תַּאֲוֹת", "תִּכְיִן לְבָב", כְּלוּמַר מֵה שְׁחוֹשְׁכִים בְּלִבָּם. צָאוּ וּרְאוּ מֵה שֶׁפָּרַשׁ דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (תהלים כב, ז): "וְאֲנִכִּי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ, חֲרַפְתָּ אָדָם וּבְזוּי עָם", כְּלוּמַר: יֵשׁ-לִי לְדַמּוֹת עֲצָמִי לְתוֹלַעַת, שֶׁהוּא תַּחַת הָעֶפֶר בְּחֲרַפָּה — כִּי כִּשְׂאָדָם מֵת, הָעֶפֶר לְמַעַלָּה מֵרֵאשׁוֹ. וְלִכְךָ הָיָה שֶׁפֵּל לְפָנָי הָאֱלֹהִים — שֶׁהָיָה מְפִיז וּמְכַרְכֵּר לְפָנָי בּוֹרְאוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֶמַר לְמִיכַל (ש"ב ו, כב): "וְהִיִּיתִי שֶׁפֵּל בְּעֵינָי"; וְלְפָנָי אֲנָשִׁים — כְּשֶׁקָּלַל אוֹתוֹ שְׁמַעִי בֶן-גֵּרָא אָמַר: "הִנִּיחוּ לוֹ" (שם כז, יא), וְכֵן זֶה גֵּרָמָה לוֹ הָעֲנוּהָ הַיְתֵרָה. וְהֶאֱרִיכוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּגִנָּאֵי גַסֵּי הָרוּחַ בְּמִסְכַּת סוּטָה (ה, ב), שֶׁנֶּקְרָאוּ 'תוֹעֵבָה', כְּדַכְּתִיב (משלי כז, ה): "תוֹעֵבֶת ה' כָּל גִּבְהַת לֵב", וְלֹא יֵרָאוּ בְּנִחְמוֹת צִיּוֹן (ע' סְנֵהֲרִין צח, א), כְּדַכְּתִיב (צפניה ג, יא-יב): "כִּי אִזְ אָסִיר מִקְרִבְךָ עֲלִיזֵי גֵאוֹתֶךָ וְלֹא תוֹסִפִּי לְגִבְהָה עוֹד בְּהַר קְדְשִׁי. וְהִשְׁאֲרִיתִי בְּקִרְבְּךָ עִמִּי וְדָל וְחָסוּ בְּשֵׁם ה'". וְאִינוּ רוֹצֵה לֹאמַר עִמִּי מִמֶּשׁ, שֶׁהָרִי כְּתִיב (ישעיה ס, ט): "כִּי לִי אִיִּים יִקְוּ וְאֲנִיּוֹת תִּרְשִׁישׁ בְּרֵאשֵׁנָה, לְהִבִּיא כְּנִיף מִרְחוֹק כִּסְפָם וְזִהְבָם אִתָּם", אֶלָּא רוֹצֵה לֹאמַר: עִמִּי עָנוּ, וְכֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן: עִמִּי עָנוּתָן. וְאוֹמַר בְּסִפְרֵי מִשְׁלֵי (משלי כב, כג): "גֵּאוֹת אָדָם תִּשְׁפִּילְנוּ, וְשֹׁפֵל רוּחַ יִתְמֹךְ כְּבוֹד". וְאֶמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (אבות ה, ד): מְאֹד מְאֹד הָיָה שֹׁפֵל-רוּחַ, שֶׁתִּקְוֹת אֲנוּשׁ רַמָּה. וּמִוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין, כִּי אִם עֲבוֹדַת הַבוֹרָא יוֹצֵר הַכֹּל וְלַעֲשׂוֹת לוֹ נַחַת-רוּחַ. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

(ל) וְלָמָּה יִתְלַבֵּשׁ הָאָדָם בְּגֵאוּהָ, שֶׁהוּא לְבוּשׁ מְלָכוּ, דְּכַתִּיב (תהלים צג, א): "ה' מֶלֶךְ גֵּאוֹת לְבָשׁ", בְּהִיּוֹת הַדְּבָר גְּלוּי וּמְפָרְסָם לְכָל מִי שֵׁישׁ לוֹ מִחַ בְּקִדְקָדוֹ, שֶׁהַלּוּבֵשׁ פּוֹרְפִירָא שֶׁל מֶלֶךְ מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ, וְנִמְצָא זֶה

הורג עצמו בידיו, וידון במשפטי גיהנם עם חכריהם המאבדים עצמם לדעת. נקט כלל זה בידך — שכל המתגאה, כל ימיו מכאובים ודאוגים, כי הוא מרב גאותו ורום-לכבו כלם כאין נגדו, וכאלו חיבים לעבדו ולקום מפניו כעבד לפני רבו, ולישב ראש על כל נשא ודם — בין זקן ונשוא-פנים, בין כהן גדול הנכנס לפני ולפנים; ובעיני כל רואיו חשוב כקלפת השום, ואין מי שישגיח עליו לכבדו, כנפול טמון. וכבואו במקום אנשים, אפלו קטן שביניהם לא קם ולא זע, ואם ידבר אין שומע, וכראות בזיונו, מחזיר ערף להלך הלאה, ואין אמר ואין דברים מאיש או תינוק לשלחו לשלום. וכראותו פן, כלמה יכסה פניו, וכראש פתנים בקרבו מרב בשתו, כי כפי גאותו וחסיונותו בעיני עצמו, כל זה קוצים פסוחים בצדו, ונמצא שכל עת ורגע מתמלא עברה, ולבו מלא דאגה, ורב שמחתו תוהה, באמרו: איך איש שר ואוהב, חושבים אותו פאויב? ומארעות אלו תמיד לו, ערב ובקר וצהרים, עד שמרכ צערו נופל על ערש-דני, יצעק אוי ואין עונה, וכדי שירחמו עליו, מודה ומכריז, ואדם אין ואין עונה, באמרו לא-כן בדי וי, אלא מפני שקרקע עולם הזיקתו, והחיים הרחיקתו, מודה ועוזב, ובאמת הוא כוזב, ואם יקום ממטתו, ישוב לשטותו, ומניחים אותו סולד בחילה, אולי יהיה לו מחילה, ואם ימות באולתו — מיתתו כפירתו. והוא משתומם על המראה: איך איש כמוני בדר, כאיש אשר שדר! וכראות פן, על-ידי ממון כל רופא הוא דורשו, ואם אין לו, מוכר לבושו, אולי יעלו רפואה למחלתו, אשר גרם בגאותו. ולמה אתה, בן-אדם, בונה בגאותך ביתך מושב רופאים, ומשפנות זקנות המוזרות בלבנה ויא, הבאות להרים קינה באוי ואבוי, על כל בית ומבוי, בהבל שבפיהם מקוננות, ובלבן מלות שונות, בוכות בעיניהן, ושמח שמחות בקרביהן, מצדיקות בפיהן: ברוך מי שגזר כך לכל בריה! ומתי יבוא אכילת הכראה, לקיים מצות מנחם אבלים, באמרן להם האדם הבל הבלים. קחו נחמה בלבבכם, כי כך יארע לכם, זקן ונער, חכם ואיש בער.

וין לא אמת כזביו. ויאן נשים המתקבצות לטוות לאור הלכנה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

תוכחת מוסר לאדם לישר דרכיו, וכיצד נתן להפנות את הנטיות הרעות למעשים טובים ולקבל שכר עליהם:

(א) יבין הקורא ויסתכל השומע: אתה בן-אדם, קח נא מפי מוסר ושים אמרי בלבבך. שא נא עיניך וראה בתכונת גופך, וממנו תלמד לישר ארחותיך. יראו עיניך הלחה הנוכעת מנחיריך, והמים הסרוחים המתהווים בגופך, ומקור השתן והרעי היוצא ממנו פחיים חתו. ובהתגבר על חם טבעי שבו קצת חמימות ממיני הקדחת המקרית המתגלגלות ובאות — משנה פניו ותשלחהו לתרפות, וארמון קומת הגוף תשפילהו לעי מפלה. ואם פרוח יפרח בעור בשרו שאת או ספחת, או אם יקרהו מפגעי הזמן פצע וחבורה ומכה טריה — משימהו כנגלה מסרחת, אשר מריחו ינוסו למרחקים בהכרזה, ו'טמא טמא יקרא' (ויקרא יג, מה), ועליו ישרק הזבוב ויתגבר הרמה חמרים חמרים, ותבאש ערשו ועל לבן סדיני מטתו בהרות בהרות ככתמי הנדה מדם הסרחון הנובע ממנו, והוא כחלל דומם בלי הרגשת הדבור, וכגלם בלי צורה, וכנוד נפוח, מבלי שיוכל עין רואה להעיד על צורת פניו עם החטם, והוא גונח בקרבו לצמאון המים מאש הקודחת בו כתנור בוער, ואין נשימותיו נשמעים אפלו לקרובים אליו מרב חלשתו ודקות הנשימה, כדי שימלאו שאלת תאוותו, ויסלד בחילה ולא יחמל, עד שיוצא נפשו חבל בחבל כחבלי היולדה. ואם יאריך בחליו ימים רבים על מטתו, יראו עיניו בידו א, וחמת שדי ישתה בימים הרבים ההם, ויצטמק גופו עד שיראו לחוץ בליטת עצמותיו ואיבריו, כאלו שתה מי המרים המאררים כסוטה. וישתנה צורתו ויתהפך בקוף בפני אדם, וכל רואיו לא יכירו, ואפלו אשתו ובניו המרגלים עמו יכחשו בו לאמר: אין זה אבינו אשר גדלנו! ואשתו מיללת ואומרת אוי כי איננו, כי קטן הנולד דמי ותאר פנים אין לו, וכנפל טמון בתוך מטתו מצנע וחדל אישים, כבטול ההרגשות ומניעת החושים, עד יקוצו מפני חיו,

[א] שיכרו.

ומרבים עליו בתפלה בארבע פנות הבית, לפנות הבית ממנו ולבערו מן העולם, ושישוב לעפר כמו שהיה.

(ב) וְאִישׁ אֲשֶׁר אֱלֹה לֹו וְאֲשֶׁר כָּזָה יִקְרָא לוֹ, אֵיךְ יִתְפָּאֵר בְּתֹאֵר צוּרְתּוֹ וְאֵיךְ יִתְרוֹמֵם בְּגוֹפּוֹ הַמְּפֹאָר וּבְרוּם קוֹמְתּוֹ? וְאֵיךְ יִתְגַּדֵּל בְּזוּעַ עֵזוֹ לֵאמֹר יְדֵי רַמָּה וְיָכַח עֲצָם יְדֵי עֲשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה? (דברים ח, יז) וְאֵיךְ יִתְגָּאֵה בְּרֹב עֲשָׂרוֹ וּבְכַגְדֵי הַחֲמוּדוֹת שֶׁעָלָיו? וְאֵיךְ יִשְׂמַח בְּהַתְגַּבֵּר עַל חֲבֵרוֹ עַל שֶׁעַר בַּת רַבִּים? וְאֵיךְ יִגִּיל בְּטוּבוֹ וּרֹב בְּנָיו? וְאֵיךְ יִשְׂיֵשׁ בְּכָבוֹד שֶׁמְקַבֵּל מֵאַחֲרֵים? וְאֵיךְ יִתְחַזַּק בְּכִרְיָאָתוֹ? וְאֵיךְ יָרִים קוֹל בְּכַעַס עַל חֲבֵרוֹ? וְאֵיךְ יִרְגִיל עֲצָמוֹ בְּטַעֲיַמַת הַמַּעֲדָנִים וּבְמַשְׁתַּה הַיֵּינָן? וְאֵיךְ יִתְאַוֶּה לְטִיּוּלִים בְּגִנּוֹת וּפְרָדְסִים תַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן בְּשִׁקְתוֹת הַמַּיִם, בְּמִקּוֹם נְהָרִים יְאוּרִים, תַּחַת צְלִילֵי אֲבָן אֱלֹה וְאַלּוֹן, לִשְׁמַע שְׁרִיקוֹת קוֹל צְפוּר כָּל כְּנָף? וְאֵיךְ יִתְקַן עֲרִסוֹ בְּסִדְיָי פֶּשֶׁתַן הַדְּקִים, וְאֵיךְ יִתְעַדֵּן בְּשֵׁנַת הַשַּׁחַר? וְאֵיךְ יַעֲרֹב לְנַפְשׁוֹ קוֹל שִׁירִים וְשִׁירוֹת? וְאֵיךְ יִתְיַפֶּה בְּקִשׁוּטֵי הַיָּפִי, וְאֵיךְ יִסּוּף בְּשָׂרוֹ בְּשֶׁמֶן הַמֵּר וּמִיָּנִי רֵיחַ הַטּוֹב, וְאֵיךְ יִשְׂמַח בְּצַחוֹת לְשׁוֹנוֹ? וְאֵיךְ יַחְלִיץ עֲצָמוֹתָיו בְּקִלּוֹת הַמְּרוּצָה אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו כְּאֶחָד הַצְּבָאִים אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה? וְאֵיךְ יִמְלֵא שְׂחוֹק פִּיהוֹ, כִּיּוֹן שֶׁעַל כָּל זֶה נוֹפֵל הַצֶּעַר וְהַדְּאָגָה וְהַיְגוֹן וְהַמְּנִיעָה וְהַבְּטוּל, כְּנֹזֵק לְעִיל.

(ג) וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלִי אֵיֶעֱצֶף וַיְהִי אֱלֹקִים עִמָּךְ, וַיִּכְלוּ בְּטוֹב יְמֶיךָ וּשְׁנוֹתֶיךָ בְּנַעֲיָמִים, וַתִּקְבַּל שְׂכָר טוֹב בְּעַמְלָךְ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם שְׁכָלוֹ טוֹב, עוֹלָם שְׁכָלוֹ אַרְךָ, בְּעֲשׂוֹתְךָ כָּל הַכְּתוּב לְעִיל עַל צַד הַהֲתַר וְהַרְצוֹן הַטּוֹב: יִתְפָּאֵר הָאָדָם בְּתֹאֵר צוּרְתּוֹ וּבְצֵלָם דְּמוֹת תְּכֵנִיתוֹ, לְהַלֵּל וּלְשַׁבַּח וּלְפָאֵר לְיוֹצֵר יְצוּרִים, אֲשֶׁר בְּרָא אֶת הָאָדָם מֵעֵין דְּגָמָא שְׁל מַעְלָה. וַיְכּוֹן עַל כָּל רוֹאֵיו, שֶׁיַּעֲלֶה צוּרְתּוֹ בְּדַעְתָּם עָלָי מִשְׁכָּב, לְהִיּוֹת לָהֶם כְּנִים יָפִים כְּמוֹתוֹ, לְעַמֵּד בְּיִצְרָם כִּיּוֹסֵף וּכְרַבִּי יוֹחָנָן (ברכות כ, א), דְּהוּי יִתְבַּ בְּשַׁעֲרֵי טְבִילָה עַל הַפְּנֵה הַזֹּאת כְּנוֹדַע (ע' אגרת הרמב"ן בענין קדושת היוזוג, פרק ה). וַיִּתְרוֹמֵם הָאָדָם בְּקוֹמַת גּוֹפּוֹ לְהִיּוֹת עוֹמֵד בְּפֶרֶץ עַל כָּל צָרָה שְׁלֵא תְּבוֹא עַל הַצְּבוּר, לְהִרְאוֹת קוֹמָה וּלְהַטִּיל אִימָה עַל הַקָּמִים לְצַעַר רַבִּים אוֹ יְחִיד.

ובן תחת הצללים של האילנות שנקראים אלה ואלו.

(ד) וַיִּתְגַּדַּל בְּרַב עֲזוֹ לְהַחְזִיק בְּיַד נְמוּכֵי הָרוּחַ וּלְכָל נִרְדָּף בְּצָרָה, וְלַעְזוֹר עֲנִי וְאֶבְיוֹן וּלְכָל אֶלְמָנָה וְיָתוּם. וַיִּתְגַּאֲה בְּרַב עֲשָׂרוֹ וּבְבִגְדֵי הַחֲמוּדוֹת שְׁעָלָיו, תַּכְלֵת וְאַרְגָּמָן, בְּתַתּוֹ פְּזוֹר לְאֶבְיוֹנִים, וְלִהְיוֹת מַחְזִיק בְּיַד חוֹשְׁקֵי תוֹרַת ה' תְּמִימָה, לְהַרְבּוֹת צְדָקוֹת וּגְמִילוֹת־חַסְדִּים וּלְהַטִּיל בְּכִיס תַּלְמִידֵי־חַכְמִים, וּלְהַלְבִּישׁ עָרִם מִבְּלֵי לְבוּשׁ, וּלְפַדּוֹת שְׂבוּיִים, וְלַעֲשׂוֹת נְדָבוֹת לְכָל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ, וְלְהוֹצִיא הוֹצָאוֹת לְקִנּוֹת סְפָרִים וּשְׂלֵמָדוֹ אַחֲרֵים, וְלַזּוֹן וּלְפָרְנֶס לְכָל שׂוֹאֵל, וְלִקְבֹּעַ יְשִׁיבוֹת לְחֶלֶק עִמָּהֶם כְּזַבּוּלוֹן וַיִּשְׁשַׁכֵּר (כ"ד עב, ה). וַיִּשְׁמַח בְּהַתְגַּבֵּר עַל חֲבָרָו בְּשַׁעַר בַּת רַבִּים, אִם כְּוָנְתוֹ לְבַטֵּל דְּבָרֵי טוֹעִים אִם דְּבַר נֶגֶד עֲנִי עֲמוֹ, אוֹ אִם הֶבֶל יִפְצָה פִּיהוּ בְּדַבְּרוֹ דְּבַר הַגּוֹרֵם קָלוֹת בַּתוֹרָה בְּעֲצָתוֹ אוֹ אֵיזָה מִהַדְפֵי לְלוּמְדֵיהָ, וְכַדּוּמָה לְדַבְּרִים אֱלוֹ.

(ה) וַיִּגְיַל בְּרַב בְּנָיו וּבְטוּבוֹ, עַל שְׁחַנְנוֹ הַשֵּׁם בְּבָנִים וְנָתַן לוֹ הַיְכָלָת לְגַדְלָם בַּתוֹרָה, כִּדִּי שְׁיַעֲבְדוּ אוֹתוֹ וַיִּקְדִּישׁוּ שְׁמוֹ בְּכָל לִבָּם וּבְכָל נַפְשָׁם. וַיִּשְׁיֵשׁ בְּכַבּוֹד שְׁמִקְבֵּל לַיִּשְׂרָאֵל אַרְחוֹתָיו, בְּאָמְרוֹ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ מֵאֲמַר הַפִּיטָן (פְּיוּט שַׁחֲרִית לר"ה לַפְּנֵי נִשְׁמַת, הַמִּתְחִיל "אֱלֹהֵי אֵל", בַּמְחֻזָּר לר"ה וַיּוֹה"כ עִם פִּי הַרַמ"ק): "חֲטָאֵי אֱלוֹ יְרִיחוֹן בָּם שְׂכַנְי, אֲזִי בְּרַחוֹ וְרַחֲקוּ מִגְּבוּלֵי"; וְאִין מְכַבְּדִים אוֹתֵי כִי אִם בְּחֶשֶׁב־כִּי חָסִיד אָנִי, וְאִם יִרְגִּישׁוּ אֶחָד מִנִּי אֶלְף מִמַּעֲשֵׂי הַמְּכַעְרִים, יִבְרַחוּ לְמַרְחָקִים פֶּן יִזִּיק לָהֶם טְמָאוֹת הֶבֶל פִּי! נִמְצָא הַכְּבוֹד מִבִּיאוֹ לְתַקּוֹן מַעֲשָׂיו, וְרֵאוּי שְׁיִשְׁמַח וַיִּשְׁיֵשׁ בּוֹ, כִּיּוֹן שְׁמַדְרִיכוּ אֶל הַיִּשְׂרָאֵל, שְׁלֵא יִרְאוּ בּוֹ עָרוֹת דְּבַר הַגּוֹרֵם מְנִיעַת הַכְּבוֹד.

(ו) וַיִּתְחַזַּק בְּבְרִיאוֹתוֹ לְקִיָּם "וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" (יהושע א, ח), שְׁהַתוֹרָה מִתְּשֵׁת כַּחוֹ שֶׁל אָדָם (סְנַהֲדְרִין כו, ב), וְלַעֲמֹד עַל קִיּוֹם הַמְּצוֹת וּלְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי־חַכְמִים וְלְהַלֵּךְ בְּשְׁלִיחוֹת מְצוּהָ, וְיָרִים קוּלוֹ בְּכַעַס עַל חֲבָרָו לְמַנְעוֹ מַעֲבָרָה, וְלִשְׁבֹּר זְרוּעַ רָשָׁע וּלְיַסֵּר לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם. וַיִּתְעַנֵּג בְּטַעֲיַמַת הַמַּעֲדָנִים וְהַמְּשַׁקִּים הָעֲרָכִים, נִסּוּף זֵין בְּמִים הַקָּרִים עַל נֶפֶשׁ הַיְפָה, וְדַבֵּשׁ וְחָלַב תַּחַת לְשׁוֹנוֹ לְכַרְךָ לְבוֹרָא הַכֹּל עַל כָּל מִיּוֹן וּמִיּוֹן בְּרַכְתּוֹ.

(ז) וַיִּלְעַגְגַּג שְׁבָתוֹת וַיְמִים טוֹבִים כְּאֲמַר חֲז"ל (ע' שַׁבַּת קִיג, א; קִיט, א), לְקַדְּשׁוֹ בְּמֵאֲכָל וּמִשְׁתֵּה וּכְסוֹת נִקְיָה. וְלִשְׁתּוֹת בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן בְּסַעוּדוֹת

שֶׁל מַצּוֹה לְגַמְרָה שֶׁל תּוֹרָה (ע' שבת קיח, ב; קה"ר א, א) וּבְרִית־מִילָה, וּסְעוּדַת בֵּית תַּלְמִיד־חֶכֶם לְתַלְמִיד־חֶכֶם (פסחים מט, א) וְכַדוּמָה. וַיִּתְאַוּהוּ לְטִיּוּלִים בְּגִנוֹת וּפְרָדָסִים לְבִקְשַׁת הַהִתְבּוֹדָדוֹת, לְעֵיִן וּלְהַבִּין וּלְהַשְׁכִּיל בְּמִשְׁכָּלוֹת הַתּוֹרָה לְהַשִּׁיג סוּדוֹתֶיהָ, וּלְשַׁמֵּעַ שְׂרִיקַת קוֹל צְפוּר כָּל כְּנָף, לְתַת הוֹדָאָה לְבוֹרָא עוֹלָם ה' שֶׁהֶפֶל בְּרָא לְכְבוֹדוֹ (ע' יומא לח, א), כָּלֵם אוֹמְרִים לְפָנָיו שִׁירָה בְּצַפְצוּף פִּיהֶם, לְפָרְסֵם כִּי אֵין אֱלוֹהַּ מִבְּלַעֲדֵי ה' (ע"פ תהלים יח, לב).

(ח) וַיִּתְקַן עֲרֵשׁוֹ בְּסַדִּינֵי פֶשֶׁתָן הַדְּקִין — לְנוֹחַ בָּהֶם בְּשַׁבְּתוֹת בַּחֲגִים וּבְמִוְעָדִים לְכְבוֹד הַשֵּׁם וּלְכְבוֹד יוֹם הַמְּקַדָּשׁ. וַיִּתְעַדָּן בְּשַׁנַּת הַשָּׁחַר, כְּשֶׁעָמַד עִם ה'עֹמְדִים בְּבֵית ה' בְּלֵילוֹת' (תהלים קלד, א) וַנִּדְד שְׁנָה מֵעֵינָיו כָּל הַלַּיְלָה עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה, וַיְהִי בְּאַשְׁמֶרֶת הַבֶּקֶר, שֶׁגָּבְרָה עָלָיו הַשְּׁנָה וַנִּפֹל לְמִשְׁכָּב, אִזּוֹ וַיִּשָּׁן וְעָרְבָה שְׁנָתוֹ. וַיַּעֲרַב לְנַפְשׁוֹ שִׁירִים וְשִׁירוֹת לְזִמְרָה וּלְהַלֵּל לְפָנָיו בּוֹרָאוֹ בְּסִפּוֹר מְקַצֵּת נִפְלְאוֹתָיו, וַיִּתְיַפֶּה בְּקִשּׁוּטֵי הַיָּפִי לְהִיּוֹת מִתְקַן בְּהַתְּפַלְלוֹ לְפָנָיו בּוֹרָאוֹ, עַל דֶּרֶךְ "הַכּוֹן לְקִרְאֵת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל" (עמוס ד, יב), וְכֵן שָׁלָא יִמְצָא רֶכֶב עַל בְּגָדָיו (ע"י שבת קיד, א) וְיִבְכַל עֵת יְהִיּוֹ בְּגָדֶיךָ לְבָנִים' (קהלת ט, ח), לְהַתְּפַלֵּל בְּכִסּוֹת נְקִיָּה, בְּגָדִים מִיַּחַדִּים לְזֶה (ע' שו"ע או"ח סי' צח, סעיף ד, וע' ברכות ל, א; שבת י, א).

(ט) וַיִּשְׁמַח בְּצַחֲוֹת לְשׁוֹנוֹ לְהִיּוֹת דּוֹרֵשׁ בְּרַבִּים דְּבָרִים עָרְבִים לְשׁוֹמְעֵיהֶם, וּלְהַגִּיד לָעַם אֶת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָהּ וְאֵת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן' (שמות יח, כ), וּלְנַצַּח בְּצַחֲוֹת לְשׁוֹנוֹ וְנַעַם שְׁפָתָיו וּמוֹצָא דְבָר לְמִינִין וְאַפִּיקוֹרְסִים, 'אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁנָנוּ נִגְבִּיר שְׁפָתָנוּ אֲתָנוּ מִי אֲדוֹן לָנוּ' (תהלים יב, ה) — לְהַפִּיל דְּבָרֵיהֶם אֶרְצָה וְהַבֵּל הַבָּלִים שְׁבִפִּיהֶם וּלְהַשִּׁימָם לְרַפֵּשׁ וְטִיט. וַיִּסּוּף בְּשׁוֹר בְּשֶׁמֶן עָרַב וּמִינֵי הַבֶּשֶׂם, שְׁעוֹר לְהַעֲבִיר מֵעָלָיו סְרַחוֹן הַזָּעָה וְכַדוּמָה, הַגּוֹרֵם שְׁלָא יִתְקַרַב אָדָם אֶצְלוֹ בְּדַבְּרוֹ אֵלָיו, וַיִּתְרַחַק מִמֶּנּוּ וַיִּמָּאֵס בְּדַבְּרֵי תוֹכַחְתּוֹ וְחִדּוּשֵׁי־תּוֹרָתוֹ וּמוֹסָרָיו. וַיַּחֲלִיץ עֲצָמוֹתָיו בְּקִלּוֹת הַמְּרוּצָה לְרוּץ בְּדַבְּרֵי־מַצּוֹה וְאַפְלוֹ קָלָה, כְּדַבְּרֵי הַתְּנַא (אבות ד, ב): הָוִי רֵץ לְמַצּוֹה קָלָה, וְנִמְהָר לְכַרַח מִן הָעֲבָרָה עַד לְמַרְחָקִים, וְלָרוּץ לְהַצִּיל נַפְשׁ עָשׂוֹק מִהַרְוֹדָתָהּ, וּלְמַהֵר הַלִּיכְתּוֹ בְּכָל דֶּרֶךְ מַצּוֹה, וּלְדַלֵּג בְּהָרִים לְבַעַר קוֹצִים מִן הַפָּרֵם. וַיִּמְלֵא שְׁחוֹק פִּיהוֹ לְשִׂמְחַ חֲתָן וְכָלָה, וּבְשִׁמְעוֹ יִשׁוּעַת

השם ומפלת אויביו, ובשמעו שמועות מגאלתנו ומפדות נפשנו ושמועות חדושי התורה, דקדוקי מצות שנתחדשו. ואם פה תעשה — תשמח בעולם הזה ותקבל שכר טוב לעולם הבא.

(י) הנה אנה ושמע ללמד מוסר מיום אתמול כי יעבר ליום שאתה עומד בו, כי כל מה שעשית אתמול בתענוגי גופך, מה בידך תקח היום? ואם גם היום תעשה ככה — גם זה יעבר למחר, עד שבסוף ימך יעלה חרס בידך, ונמצא הוצאת כל ימי חייך להבל וריק, והכינו איבריך כלימות לשאת בידך בצאתך מן העולם לעשות נקמה בנפשך עמהם. פק דון בנפשך ואמר בינה לבין עצמך: ^{אח"כ 1234567}היכול ארץ לסבל לתקן ולהכין בעצמו נקמות לי, מה שאין צר ואויב יכול לשער לעשות בי, תחת אשר בדי וברשותי להוציא כל יום ^{תורת החכמה} מחיי בתורה ובמצות, ולקבץ על יד מעט כפי יכלתי והשגת דעתי; ואם איני מבין בתורה — לפחות לחשב מחשבות לעשות, ומחשבה טובה הקדוש-ברוך-הוא מצרפה למעשה (קדושין מ, א), ומעשי ומחשבותי בפספס נכתבים כמעשה ממש לקבל עליהן שכר משלם כמו מעשה, ונמצא אני מרויח בכל יום ומסגל טוב אשר עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה סד, ג) במקום שאין היד שולטת בו, להשביע בצחצחות נפשי בצאתי מן העולם. ואני בורא מלאכים כמעשי ומחשבותי הטובים, ללוות אותי בצאתי מן העולם ולהצילני מפל מזיק מחבל ומשטין, להכריז לפני בברוך אתה בצאתך ובשלום בואך (ע' כתובות קד, א), עד הביאוני אל המקום אשר הכינתי כמעשי הטובים תחת פסא כבוד בוראי להתעדרן מזיו שכינת עזו.

(יא) ואם פה תחשב כל יום לשום בדעתך, דע באמת שתמאס בחטאתך ותבקש הדרך הנותן מנוחות לנפשך. ובין שביד האדם וביכלתו לתקן ולהכין כל-טוב לנפשו אפלו על-ידי מחשבה טובה בלבד כמדבר, והוא לא כן עושה — היש קץ לרעתו המגיע לנפשו בהתפרדה מהגוף הנגוף, אשר שמעה לעצתו לטנפה כמעשיו המכערים, להטותו אל דרכי הענג ורבוי המאכלים, להרבות הזבל בקרבו מרב אכילה ושתייה יום-יום, להעלות אדי העשן האף והחמה מהאכילה, אשר הרבה הזבל והזחמה לטנף משפן המוח והלב, ששם מושב הנשמה, ולגרשה משם ולהמליך

במקומה נפש חיוני פכהמה, דמותר אדם מן הפכהמה אין, לבד הנשמה
הטהורה.

(יב) לָכֵן בֶּן-אָדָם! חַמַּל עָלֶיךָ, כִּי אֵין שׁוֹם בְּרִיָּה יוֹכַל לְהַצִּילְךָ מִמִּשְׁפָּטֵי
חַרוֹן-אַף וְהַחֲמָה אֲשֶׁר טַפַּחַת וְרַבִּית מִיּוֹם הַיּוֹתֵךְ עַל הָאָדָמָה, עַד
אֲשֶׁר חָשְׁכוּ מְאוּרֵי שֶׁמֶשׁ אוֹרְךָ, שֶׁהוּא פְרִידַת הַנֶּפֶשׁ מֵהַגּוֹף, כִּי הִהַצְלָה
בְּיָדְךָ מְסוּרָה וּבְרִשׁוּתְךָ נְתוּנָה לְשׁוֹב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתַתְךָ (שבת קנ"ג, א)
וְלַעֲשׂוֹת לְךָ הַצְלָה אֵין כְּמוֹהָ, כִּי בְיָדְךָ הַפֶּלַל, וּמִיָּדְךָ נוֹתֵנִין לְךָ שְׂכָר טוֹב
מִעֲמֶלְךָ אֲשֶׁר עֲמַלְתָּ בְדַבָּרִים בְּלִבְךָ, בְּאִמְרָךְ: חָטָאתִי, עֲוִיתִי, פָּשַׁעְתִּי עַל כָּל
מָה שֶׁאִמַּרְתִּי וְדִבַּרְתִּי בְשִׁפְתֵי חִלְקוֹת וְעַל מָה שֶׁעֲבַרְתִּי עַל הַמִּצְוֹת! וְכִיּוֹן
שֶׁבְדַבָּרִים בְּלִבְךָ יָכוֹל אַתָּה לְהַצִּיל מִמּוֹת נַפְשֶׁךָ, כְּדַכְתִּיב (הושע י"ג): "קָחוּ
עִמְכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה' — אִם נִתְרַשַׁלְתָּ גַם מִזֶּה, הִישׁ קֶץ לִמִּשְׁפָּטֶיךָ
הַמוֹכְנִים לְנַפְשֶׁךָ!

(יג) הַבֵּט וּרְאֵה בְּאֵבֵינוּ הַרְאֵשׁוֹן אֲבָרָהֶם (ע' שבת צ"א, א), רֵאשׁ הַמַּאֲמִינִים,
אֲשֶׁר מִשְׁלַשׁ שָׁנִים הִפִּיר לְבוֹרָאוֹ (נדרים לב, א), וְטָרַח וְעָמַל כָּל יָמָיו
לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרָאוֹ, וּמָסַר עֲצָמוֹ בְּכַבְשֵׁן-הָאֵשׁ בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ יִתְבַּרְךָ,
וְנִסְיוֹנוֹת אַחֲרִים גְּדוֹלִים כְּמוֹהוּ, אֲשֶׁר גָּרְשׁוּ מֵאַרְצוֹ וּמִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וּמִבֵּית
אָבִיו; וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁהִבְטִיחוֹ עַל הַמָּמוֹן וְהַשֵּׁם וְהַבְּנִים, שֶׁהִדְרִיךְ מִמִּעֵטֶם (ע'
ב"ד לב, י"א), לֹא קָיָם מֵאִמְרוֹ יִתְבַּרְךָ בַּעֲבוּר מָה שֶׁהִבְטִיחוֹ, כִּי אִם וַיִּלְךָ אֲבָרָם
כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ הַשֵּׁם' (בראשית י"ב, ד), לְקַיֵּם דְּבָרָו בְּלִבְךָ וְלֹא עַל-מְנַת לְקַבֵּל
פָּרֶס, וְאֶף שְׁאֵחַר שֶׁהִבְטַח הַגִּיעַ לוֹ מֵהַצְרוֹת רָעַב כִּי בָּא עָלָיו, וַיִּרַד
מִצְרִימָה וְהַגִּיעַ לַמּוֹת נִפְשׁוֹ בְּאִמְרוֹ "וְהָרְגוּ אֹתִי וְאַתָּה יָחִיו" (שם י"ב, י"ב),
וְנִלְקַחָה אֶשְׁתּוֹ בְּבֵית פְּרַעֲהַ הַרְשָׁע, וּמִשָּׁם הִצִּילָה הַשֵּׁם בְּנִגְעִים גְּדוֹלִים.
וְאַחַר זֹאת לֹא שָׁלוֹ מִרְדִּיפַת מְלָכִים אֲשֶׁר רָדְפוּהוּ, וְהַשֵּׁם הִצִּיל אוֹתוֹ. וּמִיָּד
שָׁמַע צָרָה 'כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו' (שם י"ד, ד), וַרְדֵּף וְנִסְתַּפֵּן לְהַצִּילוֹ. וְלֹא שָׁקַט מִזֶּה,
כִּי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הוֹדַע לוֹ מַגְלוֹת בְּנָיו (שם טו, יג): "וְעַבְדוֹם וְעַנּוּ אֹתָם
אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", וְשָׁם הִגִּד לוֹ גְּלוּיֹת אַחֲרוֹת שֶׁעֲתִידִין בְּנָיו לַעֲבֹר (ב"ד מד,
טו), וַיִּדְאָג נִפְשׁוֹ בְּקָרְבוֹ מִצָּרַת זְרַעוֹ. אַחַר זֶה נוֹלַד תַּגְרָא בְּבֵיתוֹ מִשְׁרָה עִם
הַגֵּר, וְקִשָּׁה וְצַעַר גְּדוֹל מִחֲלָקַת בְּבֵיתוֹ מִמְלַחְמַת גּוֹג וּמְגוֹג, כְּאִמְרַ רַבּוֹתֵינוּ
וַיִּלְל (ע' ברכות ג, ב; וע' ב"ד כו, ז), עַד שֶׁבָּא לְכָלֵּל שִׁשְׁרָה אֶשְׁתּוֹ מִסְרָה עָלָיו וַיִּנָּה

לְשָׁמַיִם (ע' ב"ק צג, א) בְּאִמְרָהּ לוֹ "חֲמָסִי עָלֶיךָ" (בראשית טו, ה), וְהוּא סָבַל וְשָׁתַק. עַל כָּל זֶאת בָּא אֵלָיו צוּי הַמִּילָה לַחֲתוּךָ בְּשֵׁר עָרְלָתוֹ, וְקָבַל מֵאֵהָבָה וְלֹא נִתְרָשַׁל, אֵף שֶׁהִפִּיר בְּצַעַר הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יַעֲבֹר עָלָיו לְהַעֲבִיר עַל בְּשָׂרוֹ חָרֵב חֲדָה, וְעַם כָּל זֶה לֹא בָעֵט וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מַדּוּתָיו יִתְבָּרַךְ, כִּינּוֹן שֶׁכָּל זֶה הָיָה הַפֶּךָ מֵהַשְׁבֵּט; וְאִדְרָבָה, הִרְבָּה אֵהָבָה עַל-אֵהָבָתוֹ, וְלֹא סָר מִדְרָכּוֹ יִתְבָּרַךְ כָּל יְמֵי חַיָּו, וְצִוָּה כֶּן לְבָנָיו אַחֲרָיו. הִבֵּט וּרְאָה כִּמָּה טָרַח אֲבָרָהֶם אֲבִינוֹ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, לְהַשִּׁיג הַשְּׁלָמוֹת; וְאַתָּה, אֵף שֶׁכָּל יְמֶיךָ הִלַּכְתָּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל — אִם תָּשׁוּב בְּדַבָּרִים לְהַתְּוֹדוֹת עַל עֲוֹנוֹתֶיךָ אֲפִלּוּ בְּאַחֲרֵי הַיָּמִים (ירושלמי חגיגה ב, א; זוהר נשא קכג, א), תִּשְׁלִים נִשְׁמָתְךָ, שְׁבַמְקוֹם שְׁבַע-עֲלֵי-תְשׁוּבָה עוֹמְדִים אֵין צְדִיקִים גְּמוּרִים יְכוּלִים לַעֲמֹד (ברכות לה, ב). וְאִם לֹא תִשְׁמַע לַעֲצָה זֹאת, דוֹן בְּנַפְשֶׁךָ אִם יֵשׁ מְקוֹם לְרַחֵם עָלֶיךָ בַּיּוֹם אֲשֶׁר יָבִיאוּ אוֹתְךָ בַּמִּשְׁפָּט.

פֶּרֶק רְבִיעִי

יבאר בו התיעצות הגוף עם הנשמה כיצד לשוב, וכמה עצות לבטל יצרא דעריות:

(א) יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא הַבְּרוּאִים, צוּרֵי מַחְסֵי וְגוֹאֲלֵי! בְּעֲלוֹתֵי עַל לְבָבִי הַחֲסָדִים וְהַרְחָמִים שֶׁהִגְדַּלְתָּ לַעֲשׂוֹת עִמִּי מִיּוֹם שִׁיצַרְתָּנִי וְעַד עַתָּה, וְאֲנִי הַסֵּבַלְתִּי עָשׂוֹ לַעֲבֹר עַל כָּל אֲשֶׁר צוּיִתָּנִי לְשִׁמּוֹר, תִּסְמַר שְׁעַרְתָּ בְּשָׂרִי (ע"פ איוב ד, טו) וְאַחַז לְבָבִי פְלָצוֹת, וַיִּתְפָּרְדּוּ כָּל עֲצָמוֹתַי וְאַחֲזַתָּנִי רַעְדָה, וְאַסְלְדָה בְּחִילָה בְּאִמְרֵי: מָה אָשִׁיב בְּעַת שִׁיבִיאוּנִי לְדִין לְפָנֶיךָ וַיִּרְשִׁיעוּנִי בְּבֵית דִּינֶךָ הַצָּדֵק, מָה שְׁשׁוֹרְתַת הַדִּין נוֹתֵן לְקַצֵּב עָלַי מִמִּשְׁפָּטֵי הָעֲנָשׁ, בְּהִיּוֹתִי כְּפוּי טוֹבָה עִם מִי שֶׁהִרְבָּה לְהַטִּיב עִמָּדִי טוֹבוֹת אֲשֶׁר לֹא יוּכַל רַעִיוֹן לְסַפְּרָם, כִּי רַבּוּ עַד שְׁאִין בָּאִים לְכַלֵּל מִנִּין, וּבְרָאוֹתַי הָרַע הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשִׂיתִי, מֵת רוּחִי בְּקִרְבִּי!

(ב) וּבְרָאוֹתַי שְׁאִין רְפוּאָה לְמַכְתִּי, וְכַמְעַט נִתְיַאֲשַׁתִּי מִן הַרְחָמִים, אֵף יַעֲצוּנִי כְּלִיּוֹתֵי לְבָרַח מִמָּךְ אֵלֶיךָ קִדְּם יַחֲשִׁכוּ כּוֹכְבֵי נִשְׁפִּי, לְהַסְתוֹפֵף וּלְהַסְתִּיר עֲצָמֵי בְּצַל כְּנַפֶּיךָ, שֶׁתִּכְפְּרֵנִי בְּרַחֲמֶיךָ וְתִטְבְּלֵנִי בְּיָם

חסדך ותטהרני בגדל חסדך, ותכין משפן נשמתתי תחת פסא-כבודך, פי ידעתי שלא יצרתני פי אם להיטיב עמדי כמדתך להיטיב בלי הפסק רגע, ועל זה בטחתי לברח אליך למסר עצמי בידך, פי ידעתי שתחשיבני כשוגג או אנס על עברי מצותיך, כיון שכל הגוף המענג אשר מחמר קרוץ, הם גרמו לי כל זאת. ונפשי אשר בקרבי, גולה וסורה, לא יכלה למנע בחירתתי ולהצילני בעת בואי לעבר רצונך, פי לא יכלה לברח ממני ולמנעני מחטוא לך, פי חיוב צווי עליה להיות סגורה בקרבי עד זמן שגזרת עליה לשבת שכוונה פי. ואני במעשי המכערים והמטנפים גרמתי לבת-מלך לסבל טנוף מעשי, פי הצרכה לבוא עמי במצור ולהאיר באיברי, לחזקם ולאמצם לפעל כפי רצוני ובחירת נפשי, ואנסתיה והכנסתיה בחלאות טמאות עונותי. וכיון שקך הרביתי לפשע, וכי יספיקו מימי המבול הרותחין לטהרני? ואם אש ששרף לסדם יוכלו להתיר עבי חלודי זהמתי? וכי מכות שבאו על המצרים יוכלו למרק עונותי? ואם מכות הטחורים והעכברים שבאו על הפלשתים (ש"ב ה, יב, ג, ה) יכפרו על פשעי? וכי כל מכה וכל חלי שנברא בעולם, אף שיבואו עלי בחדא מחתא, יוכלו לטהר נאופי?

ג) ובראות עצמי מלא אשמות, לא אוכל מלט, חשבתתי מחשבות להתיעץ בנפשי עצמה, אף שהרעותי עמה לטמאה במעשי, ואמר לה: נשמתתי, נשמתתי הטהורה והחכמה, אשר ממרומים ירדת לעשות שכוונה במשפן בתי חמר, ולך נגלו תעלומות חכמה ושערי בינה מסורים בידך, וממך לא נעלם מה שכתוב בתורה (דברים כג, ח), פי כתוב: "לא תתעב מצרי פי גר היית בארצו", ואף-על-פי שעשו עמהם רעות, כך גזרה חכמתו יתברך להיטיב עמהם כיון שגרו בארצם. גם אף-על-פי שהגדלתי אני לעשות עמך רעה, לא תתעבי אותי למנע עצה ממני ליצעני בדרך הישועה לשוב לקוני, פי אין לי פנים לשוב בלתי עצתך. לכן אל תמנעי טוב ממני, פי גר היית בארצי!

ד) ותען ותאמר לי: אעשה כדברך, כיון שבקרבה ישבתתי ובה נתישנתי, עד שהרגלתי בעל-פרחי להסכים ללכת במעגלותיך המספנים ובדרכיך המקלקלים, עד שחיבתני ראשי למלכו של עולם, אבי שבשמים,

וגם אני כמוך בהצטרכות רפואות להעביר ולטהר החלדה שהבאת עלי! וקדם שנתעוררת אתה, גופי, לבקש ממני עצה על זאת, קדמתיך זמן רב בזאת וגמרתי בעצמי ואמרתי כי הצרי והרטיה המצטרף על מכאובינו אינו אלא דבר קל, כי כפי רב רחמי בוראנו, כן גדל קלות תשובותינו, אף שנתגדל כל אחד מעונותינו כרום המגדל שבנו פושעי עולם אחר המבול, ובלבל השם לשונם למנע פשעם, ואולי ישובו להיטיב באחריתם. ומשם למדתי רב חסדיו, כי חפץ ה' שיושיע אדם עצמו בצחות לשונו לומר לפניו ודוי, דכתיב (הושע יד, ג): "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'!"

ה) ועל העצה הזאת אנו כותבים וחותמים לעשות, ואבוא נבוא אני ואתה לפני בוראנו בדורון דברים לפייס לפניו, וכה נאמר: רבון כל העולמים, אבינו אב הרחמן! כשם שהפרנו גדל חטאתינו ועונותינו ופשעינו, כן שמענו והפרנו וידענו גדל חסדך ורבו רחמיה ועצם רחמנותך, ועל זאת בטחנו להסיר מסוה הבשת מעל פנינו, לבוא לדפק בשערי חסידותך, שתושיע ותשמע צעקת המבקשים ישועת המחילה ושואלים רחמים מברכת החסד להשפיע אל היסוד לתת למלכות החסדים, כי מלך רחמן אתה, ורצונך וחפצך לרחם ולחונן לשבים אליך, כי על התשובה יסדת עולמך (ו"ח רות פה, א; וע' פסחים נד, א), כי אינך חפץ במות המת (ע"פ יחזקאל לג, יא), ואם חס ושלום לא יועיל לנו התשובה — נמצא חס ושלום בראת דבר לבטלה, כי לצדיקים העושים רצונך אין להם צרך בה, ובהתקבל אותנו מתפרסם על ידינו שאתה רחום וחנון, אך אפים וכו' (שמות לד, ו). ואם חטאנו כרב סכלותנו — אנו פעלנו כחמר, ואתה פעל כאלוה, כי אין אלוה מבלעדיך למחל, וכגדל פשעינו — בכפלי-כפלים גדל רחמיה. ואם חס ושלום מחיבים עונותינו לנעל דלתי רחמיה ממנו, רבון העולמים, איה תראה בנין הגוף אשר יצרת בצלם אלהים, והנשמה אשר מאצלה חצבה, מבזים ומבסים כמשרפות שיד במשפטי שואל ואבדון, ומה תקנה לנו לצאת משם לעולם, בהיותנו הגורמים כל זאת? על-כן על חסדך נסעדנו ועל רחמיה בטחנו שלא נשוב ריקם מלפניך, בעשותנו הנוגע לנו לעשות כפי יכלתנו והשגת ידינו לתקן אשר העוינו והרשענו, ואתה עשה כאשר אלהינו אשר בראתנו: במקום אשר

אכלנו ושתינו במשתאות אשר לא כדת — אנו ממרקים אותה בתעניות וסגופים, עד שיתמעט הפשר שנתגדל מאותם המאכלים ויתך החלב שנתרבה בהם. ובמקום אשר ראו עינינו ראיות נכריות, יראו עינינו באור תורתך, ולהסתכל בצורת אותיות קדשך המאירים את העינים, תורת ה' תמימה מאירת עינים. ואם שמעו אזנינו דברי נווילים ודברים בטלים — תמורת זה לעשות אזננו באפרפסת, לשמע תמיד בקול תורה ובדברי חכמים וחדותם. ואם הגדלנו לשוננו ברע ודברי חלקלקות — תמורת זה אנו רודפים בשית שפתותינו לשום שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו. ואם ידינו גנבו וגזלו — תמורת זה אנו פושטים אותם לחונן דלים. ואם רגלינו רצו לרעה — ירוצו לכל דבר-מצוה. ואם חשב לבנו מחשבות זרות — לתקן זה, נחשב תמיד באלהותך להדבק בך, ובדרך זה אנו מתקנים כל מה שהרשענו. ובהיותנו בונים כל מה שהרסנו — אב הרחמים, תן מרחמיה עלינו והושיענו; שאם פעבדים תחשבנו לפניך, חננו כמו שחונן הרב את עבדו; ואם כבנים אנו, רחמנו כרחם אב על בנים, שאף-על-פי שמרבים פשע ואשמה, מכסה על פשעם לקרבם אצלו. ובהתקבל אותי פי הרביתי לפשע — ממני יראו וילמדו לשוב כל חוטאים שבעולם!

(ו) גם בן-אדם, ראה גם ראה ענין סדם ועמרה, ובזה תתחזק אל התשובה אף שהרבית לפשע, פי לא תוכל להרבות בפשעים כאנשי סדם, אשר העזו להכריז בעריהם (סנהדרין קט, ב): המחזיק יד עני ואביון ישורף! ועל זה שרפו הנערה, על שעברה על גזרתם. והיו באים על הזכר ועל הבהמה, ועשו כל תועבות שבעולם, כדברי חז"ל בסנהדרין (שם עמוד א); ועם כל זאת לא אבדם הקדוש-ברוך-הוא מיד, עד שגלה הדבר לאברהם, אולי יבקש להם זכות, עד שאם היו בכלם עשרה צדיקים היו נצולים, ואם היו שבים היה מקבלם אף שגדלו עונותיהם לשמים. ודע, שאין ספק שיידע הקדוש-ברוך-הוא שלא היה בסדם עשרה, והיה יכול לאבדם מיד; אך הודיע לאברהם, כדי לפרסם עד כמה מגיעים רחמיו על הרשעים, כדי שילמדו הדורות לשוב ואל יתיאשו בעבור רע עונות.

(ז) אין דור רע בעולם כדור המבול, אשר אמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו' (איוב כא, יד; סנהדרין קח, א), ועשו רעות אשר לא יספר בנדע (סנהדרין שם), ועם כל זה לא הרחיק הקדוש-ברוך-הוא מלקבלם, עד שאמרו רבותינו ז"ל (ע' ב"ר מט, ג, על סדום), שהיה מרעיש עליהם את הקרים, אולי יראו וישובו. הרי שלעולם אין דלתי התשובה ננעלים וידו פשוטה לקבל שבים. וכיון שכה, איך ימצא החוטא מקום להתנצל עצמו לאמר: לא יכלתי לשוב, כי יראתי שלא ירצה הקדוש-ברוך-הוא בתשובתי! בראותו שדור המבול וסדם, אם היו שבים היה מקבלם, וגם עשה עמהם אפנים שישובו.

(ח) אף ראוי לכל אדם, ובפרט לשב בתשובה כדי שלא יחזר לקלקולו — להחזיק בלבו אמונת יום-הדין הנורא, שעתיד לתן דין וחשבון על כל מעשיו, ולחשב בזה תמיד, לא יסור ממחשבה זו, עד שירגיל כל-כף, עד שידמה בעיניו שהיום או מחר מעתה לתת דין על חטאיו — וזה מביאו שלא לחטא. ואם יחטא ואשם מסבת תקף יצרו המנגדו, מכרח שמיד מתחרט וידאג על עונו, בידעו באמת שעתיד לתת דין וחשבון על מה שעשה. ויבקש רפואת התשובה, ויסגף את עצמו בסגופים שהם קשים פמות; ואם ישוב לחטא — ישוב לחזר, כי אמונת הדין והחשבון מכריחו לזה. ובראות עצמו פעם ושתיים בצער התעניות והסגופים בעבור חטאיו, יפרש מן העברות וימאס בהן באמרו: וכי בשביל תענוג רגע או שעה של עברה אני מצטער בתעניות וסגופים שהם קשים פמות ימים ולילות?! מוטב לי לגער ביצרי ולהצטער עצמי מעט בהרחיק עצמי מתענוג החטא, שהוא מעט עד רגע, מלהצטער עצמי זמן רב בסגופי התשובה!

(ט) גם כדי להרחיק האדם החטא ממנו, ישקל בדעתו שאין ענג החטא כגדל החרטה שעתיד להתחרט ממנו ולמאס בחייו איך פכה עשה. ביצד? אם חושק באשה על רב יפיה — ישים נגד עיניו, בשתזקין ונתרבו בה הקמטים ופניה פקוף חוזרת, ורום קומתה נכפפת ונעשית כחטוטר הגמל, ולחת החטם נופלת מנחיריה תמיד, ופיה עקמה ונמוכה בלי שנים, וכשאוכלת פיה מלא רק. ואם ישכב עמה בימי נעוריה —

בְּרֵאוֹתָו אֹתָהּ בְּזִקְנוֹתָהּ יִקְלַל יוֹמוֹ וַיִּמָּאֵס חַיָּיו, אֵיךְ מְלֹאוֹ לְבוֹ לְהִגִּיעַ גּוֹפוֹ
 בְּגוֹפָהּ וְהַכְּנִיס בְּרִית קֹדֶשׁ בְּחֶמֶת מְלֵא צוֹאָה וּפִיָּה מְלֵא דָם! (שבת קנב, א)
 (י) גַּם יְשִׁים נֶגְדַ עֵינָיו, שְׁכַל יְפֵי הָאִשָּׁה הִיא עוֹר דֶּק עַד מְאֹד שֶׁעַל פְּנֵיהָ;
 וְאִם תִּתְפַּשֵּׁט עוֹרָהּ מִחֶמֶת נִגְעִים אוֹ מִכָּה וְתִרְאֶה בְּשָׂר חַי תַּחֲתֶיהָ
 — כַּמָּה מֵהֵמָּאֹס לָגַע בְּאוֹתוֹ הַבְּשָׂר הַלַּח, אֲשֶׁר הִיָּד נִדְבַק בָּהּ מֵעֲבֵי
 הַלֶּחֶה. וּבְשׂוּמוֹ כָּל זֶה בְּדַעְתּוֹ — בְּעֵת שֶׁיִּפְתָּחוּ יָצְרוּ עַל אִשָּׁה, תִּמָּאֵס
 בְּעֵינָיו וַיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה כַּמֵּטְחָיו קֶשֶׁת.

(יא) וְאִם יָצְרוּ יִפְתָּחוּ לְשֹׁכֵב עִם זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה, יְשִׁים נֶגְדַ עֵינָיו
 כְּשִׁיתְמַלֵּא זֶקֶן הַנְּרַבֵּעַ; וּבִכְפָּרֵט אִם יִפְגְּעוּ שְׂנֵיהֶם יַחַד בְּזִמְן
 הַזִּקְנָה — כַּמָּה מֵהַבִּיּוֹשׁ וְהַחֲרָפָה וְהַכְּלָמָה וְהַקְּלוֹן בְּזִכְרָם אֵיךְ שָׁכְבוּ זֶה
 עִם זֶה. וְעוֹד, אֵינן שׂוֹם אֶחָד מֵהֶם יְכוֹל לְהַתְּפָאֵר בְּרַבִּים בְּפָנָיו חִבְרוּ עַל
 עֲשִׂית מִצּוֹתָיו, וְאָפְלוּ עֲשָׂה תְּשׁוּבָה, כִּי מִגִּיעַ לוֹ מִן הַקְּלוֹן לְהַתְּפָאֵר עֲצֻמוֹ
 בְּפָנָיו מִי שֶׁהַכַּעֲס לְבוֹרָאוֹ עִמוֹ, כִּי עוֹלָה עַל זְכוּרָנוֹ עֵת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר
 נִטְמָא לוֹ, וְכַלְמָה מְכַסֶּה פָּנָיו. וּבִכְפָּרֵט אִם הָרוֹבֵעַ עָנִי וְהַנְּרַבֵּעַ עֲשִׂיר —
 אֵיךְ יוֹכַל לְהַתְּחַנֵּן לוֹ שִׁירְחֻמָּהּ, דְּמָה יִזְכִּיר בְּפָנָיו כִּדִּי שִׁיכְמָרוּ רַחֲמָיו
 עָלָיו, שְׂאִין לוֹ פָּנִים לְזָכָר אֵיזָה זְכוּת שָׁבוּ, שְׂאִדְרָבָא מְעוֹרָר זְכִירַת מַעֲשָׂיו
 הָרַעִים, וְהָעֲשִׂיר מוֹסִיף עָלָיו שְׂנָאָה, אֲשֶׁר טְמָאוּ הַבְּזוּי הַזֶּה. וְאִם הַדְּבָר
 בְּהַפֵּךְ, שֶׁהָרוֹבֵעַ עֲשִׂיר וְהַנְּרַבֵּעַ עָנִי — בּוֹעֵט בְּחַיָּיו הָעֲשִׂיר, אֵיךְ נִגַּע בְּגוֹף
 הַנְּגוּף הַזֶּה!

(יב) וְיִמָּהֲגַם בְּרֵאוֹת עֲצֻמוֹ תִּכְלַת וְאַרְגָּמָן לְבוֹשׁוֹ, וְהָעָנִי הַנְּרַבֵּעַ בְּבִלְוֵאֵי
 הַסְּחָבוֹת מְעֻטָּף — מְכַסֶּה אֶת פָּנָיו וּמַעֲלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ, כִּי
 נוֹפְלִים פָּנָיו אֶרֶץ מֵהַבֵּיט בּוֹ וְתִשְׁלַחְהוּ לַחֲרָפוֹת. וְאֵיךְ בְּשׂוֹם הָאָדָם נֶגְדַ
 עֵינָיו מִקְרִיּוֹת אֱלֹהֵי, אֲשֶׁר הֵם תַּחַת הָאֶפְשָׁר לְהִיּוֹת וְקָרוֹב לְוַדָּאֵי — אֵיךְ
 יִתְגַּבֵּר יָצְרוּ עָלָיו לְשֹׁכֵב עִם זָכָר, כִּי מִיָּד בְּעֵלוֹת עַל דַּעְתּוֹ כָּל זֶה יִקְרַשׁ דָּמוֹ
 בְּקִרְבוֹ, וְיִמָּה גַּם בְּחֻשְׁבוֹ גִּדְל הַדְּפִי וְהֵמָּאֹס וְהַזְרוּת מֵהַמַּעֲשֵׂה עֲצֻמוֹ.
 (יג) וְאִם עִם בֵּית עַפְוִ"ם יִפְתּוּהוּ לְשֹׁכֵב — יְשִׁים מִיָּד נֶגְדַ עֵינָיו, כִּי הִיא
 גּוֹף אֲשֶׁר בְּעֵט בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ־הוּא וּבְתוֹרָתוֹ וּבְעֻמּוֹ הַקְּדוּשׁ; הִיא
 גּוֹף אֲשֶׁר שְׂנָא ה'; הִיא גּוֹף אֲשֶׁר נִתְּהָה מִסְרַחוֹן הַנְּדוּת; הִיא גּוֹף שְׂנֵתְגַדְל

בְּשָׂרָהּ מְאֹכִילוֹת הַשֶּׁקֶץ וְהַעֲכָבָר וּמִכָּל מִינֵי הַשָּׂרֵץ הַשׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ, שָׁעַם
 זֶה פֶּרֶשׁ רַבִּי עֲקִיבָא מְגוּיָה, כְּעֵבֶדָא שְׁהֵבִיא אָבוֹת דְּרַבִּי גֵּתָן, דִּף ה, סוּף
 עֲמוּד ד (פמ"ז, ה) |א|. וְאִיךְ יִתְחַבֵּר בְּגוּף טָמֵא כֵּזֶה, אֲשֶׁר הֵבֵל פִּיהָ כְּרִיחַ
 הַשָּׂרֵץ הַמְטַנֵּף אֲשֶׁר אָכְלָה? וְאִיךְ יִגַּע בְּגוּף אֲשֶׁר בְּחַיִּיהָ זֶהֱמָא נְמָאֶסְתָּ,
 וְאַחַר אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עִמִּי הִיא הוֹלֶכֶת לִפְעֹר אוֹ לְסִקֵּל לְמַרְקוּלִים וְכַדוּמָה
 מִהַטְנַפֵּת אֲשֶׁר הֵם עוֹבְדִים. וּבְאִיזָה פָּנִים אָנִי בָּא לְהַתְּפִלֵּל לִפְנֵי אֱלֹהִי, אַחַר
 שְׁחַשְׁקִיתִי וְנִדְבַקְתִּי בְּגוּף אֲשֶׁר שָׁנָא ה' ? הַיֵּשׁ מִהַבְּיוֹשׁ הַגָּדוֹל הַזֶּה לְחַשֵּׁק
 בְּבֵת עַבְוֹ"ם? וּבְשׁוּמוֹ כֵּן נִגְדַּ עֵינָיו, מִבְּטָח שִׁיפְרֹשׁ מִמָּנָה, וְהֵבֵא לְטָהַר
 מְסִיעֵיךְ אוֹתוֹ (יומא לה, ב).

(ד) וְאִם לְכוּא עַל חִיָּה וְהִבְהֵמָה יִפְתָּהוּ — יָשִׁים נִגְדַּ עֵינָיו, אִיךְ יִדְמָה
 צוּרְתוֹ צֵלֶם אֱלֹהִים לְצוּרֵת שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר, שְׁפִהוּת מְתֹאֵה
 שְׂכִיבָה זוֹ, מְתֹאֵה לְהִיּוֹת כְּמוֹהָ וְלִהְיוֹת כְּדָגְמַת חֲמוֹר בְּחֲמוּרְתָהּ, וְהוּא
 מִהַגְנוּת וְהַדְפֵי וְהַזְרוּת וְהַמְאוּס. וּבְכָרֵט בְּחֻשְׁבוֹ אִיךְ יִחַפֵּק בְּאַהֲבַת הַיֵּצֵר
 עוֹר מְלֵא שְׁעָרוֹת; וְאִם הִיא עֵת לְהִטִּיל גְּלָלִים, יִטִּילֶם עָלָיו בְּעַת הַמַּעֲשֶׂה,
 'זָר מַעֲשֵׂהוּ' (ע"פ ישעיה כח, כא) |ב|. וַיִּשְׁיִמָּהוּ סָבִיב מְלֵא צוּאָה. וְאִיךְ וְלָמָּה
 מְבִיא אָנִי בְּעֲצָמֵי לְבַזְיוֹנוֹת אֵלָיו? מוֹטָב לְמוֹת בְּהִיּוֹתוֹ אָדָם וְלֹא לְהַדְמוֹת
 עֲצָמֵי כְּבִהֵמָה !

(טו) וְהִנֵּה בֶן-אָדָם, כְּעֲשׂוֹתְךָ כָּל זֶה, יִתְגַּבֵּר וַיִּמְלֹךְ הַיֵּצֵר הַטּוֹב בְּגוּפְךָ
 וַיִּגְרֹשׁ הַיֵּצֵר הַצּוֹרֵר בְּקִרְבְּךָ, בְּאִפְן שְׁלֵא יוּכַל עוֹד לְהָרִים רֹאשׁ,
 עַד שְׁיַעֲנֶה אָמֵן בְּעַל-כְּרָחוּ וּבְהִמְשָׁף הַזְּמַן יִתְהַפֵּף לְטוֹב, כִּי הַצְּדִיקִים
 עוֹשִׂים הַחֲמֹר צוּרָה. וַיִּבְיֵאָךְ זֶה לְקִנּוּת דְּבִקּוּת גְּמוֹר בְּהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא,
 כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם שֶׁקָּרָא אוֹהֵבוֹ, דְּכָתִיב (ישעיה מא, ח) : "וְזָרַע
 אֲבָרָהֶם אֶהְיֶה", עַל הַדְּבִקּוּת שֶׁהָיָה עִמּוֹ עַד שֶׁמָּלְאוּ לְבוֹ לְהַקְרִיב בְּנוֹ רֵךְ
 וַיַּחֲדֵד קִרְבָּן לִפְנָיו, וְלֹא אַחַר עַל הַדְּבָר לַעֲשׂוֹתוֹ אֶף-עַל-פִּי שֶׁהָיָה חָבִיב לוֹ

הזה. שלח וקרא לו, אמר לו: מ"ט לא עשית עם
 הנשים אלו כדרך שכני אדם עושים. אמר לו: מה
 אעשה ריחן בא עלי מבשר נכילות טריפות
 ושרצים.

[ב] המעשה תהיה זרה.

[א] שהלשינו עליו אצל שלטון א' ושיגר לו שתי
 נשים יפות נכריות כדי שישכב אצלם. והיו
 מתנפלות עליו כל הלילה, זאת אומרת אצלי וזאת
 אומרת אצלי, והוא לא פנה אליהן. הלכו
 להשלטון ואמרו לו: תמית אותנו משתתננו לאיש

מנפשו, פי נגד אהבתו יתברך היה הכל לפניו אין. וכיד האדם להיות
 כאברהם יצחק ויעקב, אבותינו הקדושים, אשר בוראם מתפאר עמהם,
 שהרי אין דור ודור שאין לו צדיקים כאברהם אבינו, עליו השלום,
 שעליהם העולם עומד, פאמר רבותינו ז"ל (ירושלמי ע"ז ב, א; מדרש תהלים ה, ה) —
 הרי ביד האדם הוא להשלים מנין הל'.

(טז) ודע, שאין אדם יכול להתפאר ולהתגדל עצמו, פי אם בעשות תורה
 ומצות להדמות ליוצרו, ושמלאכי השרת ישמשו לפניו, ולמלאך
 בש"י עולמות — לזה יקרא אדם, פי 'מה תתהולל ברעה הרשע' (ע"פ תהלים
 נב, ג), פי אין כחו מגיע פי אם לפעל מה שעקרב ונחש או חיה וכלב שוטה
 פועל, או מה שפועל הדומם, שהרי פעלות הרשע להכות ולקלל, אלה
 וכחש ורצח וגנב' (הושע ה, ב), ודורס ובוטט ומזיק לחברו, ובמה יתפאר על
 זאת? שגם אבן נופל על האדם ושוברו, קוץ נכנס בו — מכאיבו, עשב
 מר אוכל וממררו, או חתול נושכו ומסכנו, כלב שוטה נובח אחריו
 ומבעתו, חיה רעה דורסתו ומטריפתו, נחש נושכו וממיתו, צרעה עוקצתו
 ונופחתו, יתושים ופרעושים מצערים אותו, רפש וטיט טובעו, מים
 מחנקו, אש שורפו, אבן סוקלו, שור מנגחו — אם כן מה גדלה לעשות
 רשע, להדמות את עצמו לדומם ולצומח ולבעלי חיים המזיקים? בזאת
 יתהלל המתהלל — להלל, לשבח, לפאר ולרומם ליוצרו, להדמות עצמו
 לשרפי מעלה, להיטיב עם הכל, להדמות לבוראו הטוב ומיטיב הוא,
 לעסק בתורה, להדמות לידידיו, לרדף אחרי המצות, להיות דומה
 לחסידיו, לעשות צדקה וגמילות חסדים, להיות דומה ליראיו, לשמש
 תלמידי חכמים ולפזר ממונו להם, להיות דומה לאוהביו — לזה יקרא
 איש, מעשות דברים שאין בכל הפרואים יכולים לעשותו זולת מין האדם.

(יז) אוי לאדם שאין משים כל זה נגד עיניו! אוי למי שהשעה משחקת
 לו! אוי למי שאינו חושב בפיסורין! אוי מי שאינו חושב פי צל
 ימיו עלי ארץ! אוי למי שאינו חושב פי הוא נוד מלא לחות! אוי מי
 שאינו חושב בחלאים ובצערים! אוי מי שאינו חושב פי עפר הוא ואל
 עפר ישוב! אוי מי שאינו חושב בבעותא דמלאך המות! אוי מי שאינו
 חושב ביציאת הנשמה! אוי מי שאינו חושב בצער חבוט הקבר! אוי מי

שְׁאִינוּ חוֹשֵׁב בְּצַעַר הַרְמָה וְהַתּוֹלְעָה! אֹי מִי שְׁאִינוּ חוֹשֵׁב בְּיוֹם-הַדִּין! אֹי מִי שְׁאִינוּ חוֹשֵׁב בְּמִשְׁפָּטֵי גֵיהֶנֶם! אֹי מִי שְׁאִינוּ חוֹשֵׁב בְּמִיתוֹת מְשֻׁנוֹת וּבְגִלְגּוּלֵי הַנְּשֻׁמָּה! אֹי לְאָדָם שְׁאִינוּ מְשִׁים תְּמִיד נֶגֶד עֵינָיו הַעֲתִיד בַּהוּה אִגוּ, כְּמֵאמֶר הַתַּנָּא (תְּמִיד לֵב, א), שְׁחָכְם יִחְשַׁב הַרְוָאָה אֶת הַנוֹלָד, וְהַנוֹלָד הוּא — שְׁעֲתִיד לִהְיוֹת רַמָּה וְתוֹלְעָה וּמַעֲתָד לְכָל מַקְרִיּוֹת רַעוֹת. לְכֵן כָּל אִישׁ חָכָם יִתֵּן נֶגֶד עֵינָיו, שְׁאִין בְּיָדוֹ לְהַשְׁתַּמֵּר עֲצָמוֹ מִהַמַּקְרִיּוֹת הַיְכוּלִים לָבוֹא, וּבִזְזָה יַעֲמֹד בְּאִימָה וּפְחַד וּבִירְאָת אֱלֹהִים נֶגֶד עֵינָיו, שְׁאֶפְשֵׁר יָבוֹא אֵלָיו מִחוּשׁ הָרֹאשׁ וּמִבְטָל כַּחוֹת גּוֹפוֹ, אוֹ אֶפְשֵׁר שְׂיִלְקֶה בְּשַׁחֲפֹת וּבְקִדְחַת תְּמִיד אוֹ בְּיִרְקוֹן אוֹ בְּעִירוֹן, אוֹ יִתְמַלֵּא כָּל גּוֹפוֹ שְׁחִין פּוֹרַחַת אוֹ שְׁאֵר חֲלָאִים שְׁבַעוֹלָם, אוֹ יִחֹזר עָלָיו הַגִּלְגָּל לָבוֹא לְיַד חֶסְרוֹן עַד כְּפַר-לֶחֶם וְלִדְפַק בְּדַלְתֵי שׁוֹנְאָיו, יַעַן כִּי מִזֵּי הַרְעַב מַכְרִיחוֹ לָזֶה. אוֹ אֶפְשֵׁר יִהְיֶה מִכָּה אֱלֹהִים כָּל יָמָיו עַל עֲרֵשׁ-דָּוִי.

(יח) אִם-כֵּן אֵיךְ יְכוּל הָאָדָם לְהַתְגַּאוֹת בְּחַכְמָתוֹ וּגְבוּרָתוֹ וְעֲשֹׂרוֹ וּבְבִרְיָאוֹתוֹ וּבְיִפְיּוֹתוֹ וּבְרַב בְּנָיו, כִּיּוֹן שֶׁהוּא מַעֲתָד לְכָל מִין חָלִי שְׁבַעוֹלָם; מַעֲתָד לְכָל בּוֹשָׁה וּכְלָמָה; מַעֲתָד לְבִזְיוֹנוֹת; מַעֲתָד לְחַרוּפִים וּגְדוּפִים; מַעֲתָד לְשַׁפְלוֹת; הַמַּעֲתָד לְשִׁמְעַ קְלָלוֹת מֵאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יָדָם תִּקְיָפָה עָלָיו; הַמַּעֲתָד לְכַחַר מְוֹת מַחֲיִים מִתּוֹךְ צַעַר וְדַחַק; מַעֲתָד לִהְיוֹת שְׁנֹאוֹי מֵאֲשֶׁתּוֹ וּבְנָיו אִם יִחֹזר עָלָיו הַגִּלְגָּל לְרַעָה; הַמַּעֲתָד לְמִיתַת בְּנָיו בְּחַיָּו; מַעֲתָד לְרְאוֹת בְּנָיו וּבְנוֹתָיו מֵחַיִים בְּחַפְתָּם; הַמַּעֲתָד לְפְחַדִּים; הַמַּעֲתָד לְחַתּוֹךְ מִבְּשָׂרוֹ חֲתִיכוֹת אוֹ אֵיבָרִים מִחַמַּת מִכָּה אוֹ נֶגַע; הַמַּעֲתָד לְמוֹת מִיִּתָּה מִשְׁנָה: סְקִילָה, שְׂרָפָה, הַרְג וְחֶנֶק, אוֹ חִיָּה תֹאכְלֶהּ אוֹ דָּגֵי הַיָּם אוֹ קְבוּרַת חֲמוֹר יִקְבֵר; הַמַּעֲתָד לְשַׁפְטִים עַל-יְדֵי בְנֵי-אָדָם; הַמַּעֲתָד לְיִסּוּרִים קָשִׁים; הַמַּעֲתָד לְרְאוֹת בְּעֵתוֹתָא דְּמִלְאֵן-הַמּוֹת; הַמַּעֲתָד לְמוֹת; הַמַּעֲתָד לְחַבּוּט הַקָּבֵר הַקָּשָׁה; הַמַּעֲתָד לְרַמָּה וְתוֹלְעָה; הַמַּעֲתָד לְחֹזֵר לְעַפְר; הַמַּעֲתָד לְחֹזֵר בְּאוֹיֵר הָעוֹלָם, אִם הִרְבֵּה בְּחַטָּאוֹת וְאֲשָׁמוֹת; הַמַּעֲתָד לְמִשְׁפָּטֵי גֵיהֶנֶם; הַמַּעֲתָד לְגִלְגּוּלִים.

(יט) וְהַיּוֹן שֶׁכֵּן — אֹי מִי שְׁאִינוּ מְשַׁתְּדֵל לַעֲשׂוֹת הַחֲמֵר צוּרָה! אֹי מִי שְׁחַפֵּץ לִהְיוֹת בְּחִינַת בֶּשֶׂר וְדָם, נִמְשָׁל בְּבַהֲמָה! אֹי הַמִּתְאַוֶּה

[ג] פ"י מה שעתידי להיות.

לפעל בתוך מעיו לחות סרוחות ורעי מהתמדת רבוי אכילה ושתייה,
 כבהמות יער וכשרץ השורץ על הארץ! אוי המתאווה להרבות בשנה,
 להדמות לפגר מת! אוי האוהב הבטלה, שדומה לאבן דומם! אוי
 המתאווה השיחה בטלה, להדמות פאוב ודו מארץ מצפצף! אוי המתאווה
 למושב לצים ומיני התולים ולצוד ציד, להדמות עצמו כשאר האמות אשר
 בהם לא בחר ה'! אוי לגוף שיוצא מן העולם ריק מזכיות ומלא עונות!
 (מרגניתא דר"מ, הובא בר"ח שער היראה יב, לו) אוי לרגלים שלא הלכו בישר! אוי
 למעים שנהנו מן הגזל! או לידיים שנתעסקו בדברי שקר! אוי לעינים
 שלא הלכו באמונה! אוי לאזנים שלא קבלו תוכחה! אוי לפה שלא עסק
 בתורה! או לבשר שלא נתיגע ביראה! אוי ליצר שלא נכנע לפני בוראו!
 אוי ללב שלא עבד לבוראו, שעתיד לעמד בנזיפה!

(כ) אשרי הנותן יראת בוראו נגד עינו תמיד. אשרי המקיים ויהגית בו
 יומם ולילה (יהושע א, ח). אשרי העוסק בקיום המצוות ובגמילות-
 חסדים. אשרי המדקדק במצוות והמכון בכונתם. אשרי המחזיק ידי לומדי-
 תורה ויד עני ואביון. אשרי האוהב לרדף מצוות. אשרי המשמש תלמידי-
 חכמים, הגדולה שמושה (ברכות ז, ב). אשרי המיטיב עם כלם. אשרי מי
 שהוא עלוב. אשרי מי שהוא שפל וענו. אשרי המעביר על מדותיו. אשרי
 מי שאינו פועל. אשרי השומע חרפתו ואינו משיב. אשרי המאמין בתורה
 שבעל-פה כתורה שבכתב. אשרי המטהר ומקדש עצמו כשרפי רום. אשרי
 המקשר נפשו ברוחו, ורוחו בנשמתו, ונשמתו בהקדוש-ברוך-הוא. אשרי
 הראש שעליו תפלין ופאה. אשרי העינים המסתכלים בתורה ובצורת
 האותיות הקדושות. אשרי החטם המריח כדי לברך לבורא. אשרי הפה
 ולשון שאינן פוסקים תורה מהם, ומרבים בדברי שלום בין אדם לחברו
 ובין איש לאשתו. אשרי הגרון שמרבה בהרמת קול בשירים ותשבחות
 להלל לשבח ליוצרו. אשרי הלב החושב תמיד ביראת בוראו. אשרי
 הפליות היועצות לעשות כל טוב. אשרי הגוף הלובש ציצת ומתעטף
 בטלית. אשרי הזרוע שקושר תפלין. אשרי הרגלים ההולכים לבתי-כנסיות
 ולבתי-מדרשות ולבקר חולים וללוות את המת ולהכניס פלה לחפה. אשרי

[ד] הוא מלשון אוב או ידעוני והם משמיעים קול נמוך מתחת לארץ.

הַעֲקֹבוֹת שֶׁמִּתְנַעֲנְעִים ל'קִדְשָׁה'. אֲשֶׁרֵי הִרְעִיּוֹן וְהַמְחַשְׁבָּה הַחוֹשֶׁבֶת אֲפָנִים לְהַשִּׁיג הַשְּׁלֵמוֹת. אֲשֶׁרֵי הַיְדִים הָעֹמְלִים בְּעִבּוּדָה, לְמַצֵּא לֶחֶם חֻקָּה בְּאִמוּנָה. אֲשֶׁרֵי הָאֲצָבָעוֹת הַכּוֹתְבִים חֲדוּשֵׁי הַתּוֹרָה, וּמֵרְאִין לְתִינוּק לְלַמְדוֹ סֵפֶר. אֲשֶׁרֵי אָדָם שְׁבוֹרָאוֹ מִשְׁתַּבַּח וּמִתְפָּאֵר בּוֹ. אֲשֶׁרֵי אָדָם שְׁבוֹרָאוֹ שׂוֹאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ בְּכֹל יוֹם, כָּאָבָא אֲמָנָא (תענית כא, ב). אֲשֶׁרֵי אָדָם שְׁבוֹרָאוֹ מְבַטֵּל רְצוֹנוֹ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, ד'צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאֵת אֱלֹהִים' (ש"ב כג, ג, וע' מו"ק טז, ב; שבת נט, ב; סג, א). אֲשֶׁרֵי אָדָם שְׁבוֹרָאוֹ מְבַטֵּל כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וּמְכַפֵּר לְדוֹר בְּעִבּוּרוֹ. אֲשֶׁרֵי לְאָדָם שֶׁכְּבִיכּוֹל מְצַטְעֵר בְּמוֹתוֹ. אֲשֶׁרֵי אָדָם שֶׁבְּמוֹתוֹ מְלֹאכִים יוֹצֵאִים לְעַמְתּוֹ בְּהַכְרִזֵת (ישעיה טז, ב) 'יָבוֹא שְׁלוֹם' (כתובות קד, א), כְּחֻתֵן הַנִּכְנָס לְחִפָּה. אֲשֶׁרֵי אָדָם שֶׁעֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים מְשַׁפְּעִים בְּזִכּוֹתוֹ, וְכֹלָם בּוֹכִים וּמִתְאַבְּלִים בְּהַעֲדָרוֹ מִן הָעוֹלָם. אֲשֶׁרֵי אָדָם שְׁבוֹרָאוֹ מְתַקֵּן לוֹ חִפָּה בְּגֵן-עֵדֶן. אֲשֶׁרֵי אָדָם שְׁבוֹרָאוֹ מְטִיל עִמוֹ, כְּכִיכּוֹל, בְּגֵן-עֵדֶן.

כא) וְהִנֵּה פִּיּוֹן שְׁבִיד הָאָדָם לְהַשִּׁיג מַעֲלוֹת אֱלוֹ — אֵיךְ לֹא יֵשִׁים נֶגֶד עֵינָיו שְׂאִין רְאוּי לְעֹזֵב הַהֲרֵבָה בְּעִבּוּר הַמַּעַט, שֶׁהֵם תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, הָעוֹבְרִים וְאֵין בִּידוֹ מְאוּמָה; וּבְכֹפֶרֶט בְּרֵאוֹת בְּחוֹשׁ הַרְאוֹת הַמְקֻרָוֹת הַרְעוֹת הַמַּעֲתָד לוֹ כְּפִנּוֹפֵר, וְאֵין בְּכֹחוֹ לְמַנְעָה מִלְּכוּא עָלָיו. לְכֵן 'שָׁמַע עֲצָה וְקָבַל מוֹסֵר' (משלי י"ב, ב), לְעֹזֵב מְנוּחַת הָעוֹלָם הַזֶּה שְׂאִין בָּהֶם קִיּוֹם, וַיַּעֲבֹר פֶּחַד הַיִּסּוּרִין עַל פָּנָיָהּ, לְמַעַן תִּשְׁחַק בְּיוֹם אַחֲרִיתָהּ, כְּשֶׁתְּנוּחַ נְשַׁמְתָּהּ בְּצָרוֹר הַחַיִּים, שֶׁהִיא מְנוּחָה וְעֵדוֹן אֲשֶׁר 'עֵין לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוֹלָתָהּ יַעֲשֶׂה לְמַחֲכָה לוֹ' (ישעיה סד, ג).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

יבאר בו טעם הדבר שיש עניים ועשירים, ודברי מוסר לעני שיקבל עניותו באהבה:

(א) יודע הלכבות ובוהן הפליות, המבין בכל דרכי איש החושבים עלי משכב על רע מזלם, ומתרעמים על מדותיהם ומחכים למות באמרם: מה זאת עשה אלהים לנו בגרע מדרגותינו ממדרגת עשירים זהב להם, הממלאים בתיהם כסף — אנחנו פחסר כל, ואב אחד בראנו, ולמה נשתנינו? — אין מקום להתרעם ואין מקום להרהר על זה, פי אין דעת שיוכל להשיג דעתו יתברך ודרכיו, כדכתיב (ישעיה נה, ח): "פי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי", והוא האדון, והוא בלבד היודע מה שעושה, 'כל אשר חפץ עושה בשמים ובארץ' (ע"פ תהלים קטו, ג). אבל מה שאנו יודעים באמת, ש'כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא' (דברים לב, ד). גם ידענו נאמנה, ש'כל מה שהוא עושה, אף-על-פי שנראה רע בעינינו — הוא להיטיב עם האדם, פי כל פונתו יתברך שיעבדו אותו כדי להרבות בשכר ולהגיעו במדרגות המלאכים המקדשים שמו. וידיעה זו יביאנו לפתח התשובה כפי השגת שכלנו: פי האנשים אשר הם עניים, אולי בגלגול אחר הרבו אשמה, והחזירם בעולם הזה שיסבלו צער העני, למרק על מה שעשו לשעבר (ע' חגיגה ט, ב) ולהיטיב עמם באחרונה ברב-טוב הצפון לצדיקים.

(ב) או הם אנשים, שמפיר בהם בתכונת טבעם כפי היות במזל שנולדו, שאם יהיו עשירים, יתרחקו מן הישר ויבחרו ברע לחטא ולהחטיא אחרים עמם, עד שיחייב כבוד עונותיהם לטרדם מעולם הבא באפס תקוה, לכן גוזר עליהם העני לטוב להם.

(ג) או אפשר, שהם נשמות עליונות, הגונות להגן על הדור, ומצערן בעניות כדי שיסבלו עונות הדור, והדור אוכלים בעבורם, על דרך (ברכות י, ב): "כל העולם נזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב תרובין מערב-שבת לערב-שבת".

(ד) או יהיה הספה, שהוא יתברך חפץ לזפות את בריותיו, ועשה עניים כדי שיזכו עמם וינצלו מדין גיהנם, כמו שהשיב רבי עקיבא לטרנוסרופוס הרשע בשאל לו (ב"ב י, א): אם הקדוש-ברוך-הוא אוהב עניים, מפני מה אינו מפרנסם? ובחר לגזר על אלו להיות עניים יותר מזולתם, בהכיר בהם שאלו יסבלו העני ולא יבחרו מחנק נפשם, מה שאין כן זולתם. והוא על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (רות-דכא, ד): ראוי היה רעב לבוא בימי שאול, ובראותו יתברך שהיו גרופיים |א| של שקמה ולא יוכלו שאת, הביאה בימי דוד, שיוכלו לסבל.

(ה) או עשה עניים, להכין משכן לשכינה, דמאנין תבירין וכו' דילה הם (הקדמת ספר הזוהר י, ב), כדכתיב (ישעיה נג, טו): "אני את דכא". ועשה עניים דוקא אלו — בהיותם ראויים לפעלה זו פאשר הוא היודע.

(ו) או אפשר, שעשה עניים ועשירים לצורך ישוב וקיום העולם, שיהיה עבדים ונעבדים, שאם לא-כן, מי יזרע ומי יקצר? וכן כל מלאכת הישוב. וגם מתרבה הכבוד ובשת פנים בעולם, פי העניים לעולם מכבדים לעשירים ומתבישים מהם, מה שאין כן עשיר מעשיר, דשניהם שוין, ובזה לא יחדל כבוד מקרב הארץ. וגם מתרבה המוסר והישר, דאין ספק שעשיר לא יוכל להוכיח לעשיר כמותו; אך פיון שיש מקום ליסר לעני על שאין ידו תקיפה, מתפרסם מציאות המוסר בעולם ומרגילים בו, ובזה יש מקום לקצת עשירים ליסר עשירים אחרים אשר הטו מני דרך בסיוע קהל העניים המיסרים. וגם עם זה העשירים מישרים ארחותם כדי שיוכל ליסר, שלא ימצאו מקום לומר לו (ערכן טז, ב): טל קורה בין עיניך!

(ז) ואין מקום להקשות: סוף סוף ומה חטאו אלו מאלו, שלא לו עשה עניים ולא לו עשירים? דלפי זה אין לדבר סוף, וכיצד יהיה? פיון שמכרח להיות עניים ועשירים מהספה שהזכרנו. ומה גם שלא לו עשה עניים לא אבדו כלום, שבשביל העניות אינם רואים גיהנם, כמאמר רבותינו ז"ל (עירובין מא, ב), וגם מתרבה שכרם לעולם הבא יותר מהעשיר, ובזה נשתווה הדבר ביניהם, שהרי העשיר בעבור עשירותו בעולם הזה

[א] הנטיעה כשהיא קטנה נקראת כך. [ב] כלים נשכרים, והוא משל לנשברי לב.

נחסר לו לעולם הבא, והעני בעבור חסרונו בעולם הזה מתרבה שכרו לעולם הבא — הרי שניהם שוין לטובה. וגם אם העשיר נהג בעולם הזה כעני, שעזב תענוגי ההבל ועסק בתורה ובגמילות-חסדים, ונדבק בעניים להחזיק בידם מזון — לא יחסר לעולם הבא מסבת עשירותו, שהרי רבנו הקדוש שהיה עשיר גדול, ולא נהנה מן העולם אפלו באצבע קטנה (כתובות קד, א); וכי נאמר שבעבור עשירותו חסרו לו מעולם הבא? חלילה!

ח) או אפשר לומר מעין התשובה השלישית היא, שעשה עניים לתועלת שאר ההמון: דבר או רעב פי יבוא בעיר או איזה מן הגזרות, ויצעקו אל ה' בצר להם — ביון שהעני רוחו נמוכה ודעתו שפלה ורעתו רבה, צועק בקול מר, בנפש חפצה ובדבקות גדול, ושמע אל אביונים ה' (תהלים סט, לד) ותפלתם לא בזה, ומרחם על בריותיו בעבורם, ולעולם הבא נותן להם שכר פעלתם, שהם בעולם הזה כפועלים לפעל פעלת בעל-הבית, ולערב יחלק שלל. וכמה מעלה להם שזכו היותם פועלים של מקום לפעל על-ידם הצלת העולם!

ט) ואף-על-פי שמדת העני להתרעם, כאשר שמעתי באמרו: מה אני בעולם? הריני בו כדבר המותר שאין בו צרך, שהנני שקוע בכור העני ואני כמכשול לפני העשיר, כאבן-נגף! ואף גם זאת, מלבד צער החסרון והשנאה נפשי עגומה, ואוי לי מיוצרי, כי מה אשיב ביום שיביאוני למשפט לפניו, כי אין ביכלתי לקיים שום מצוה? ויום הולך ויום בא, ואיני מרויח, לא ממון ולא מצוה, והריני כרע לשמים ורע לבריות! — דע העני, שטועה אתה מדרך השכל בדבר הזה! דע כי אין אדם בישראל, יחד עשיר ואביון, שאינם שוין בכל יום במצות אלו מאור הפקר ועד הלילה: מיד כשקם ממטתו, אפלו עני שבעניים מברך את בוראו מאשר יצר ואילך, כי אין לזה מעצור בעבור העניות. גם בצאתו מביתו מקיים מצות מזוזה כי רבה היא, בהיותו מעמידה בפתח ואינו בועט להסירה; גם מצות מעקה וציצת ותפלה וענית קדיש וברכו וקדשה וטלית ותפלין, ואחר זה למוד תקוניי מקרא או משנה כפי ידיעתו, ונטילת ידים לאכילה וברכת המוציא וברכת-המזון, ואיזה גמילות-חסדים אם בא לידו, שהוא דבר שאין בו חסרון-פיס, והזן את אשתו ובניו — עשה צדקה

בְּכָל עֵת (תהלים קו, ג) יִחַשְׁבֵנו לוֹ, כְּאָמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (כתובות ג, א). וְאָפְלוּ עַל מָה שֶׁהוּא בַעֲצָמוֹ אוֹכֵל — חֲסִיד עַל זוֹ יִתְקַרֵי, דְכָתִיב (משלי יא, יז): "גָּמַל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֲסֵד", כְּאָמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ויק"ר לד, ג) עַל פְּסוּק זֶה. וּבִרְכַת 'אֲשֶׁר יִצַר' כְּשֶׁעָשָׂה צְרָכֵיו, וְעִרְבִית וּמְנַחָה, וְגַם מְקִיָּם בְּכָל יוֹם כָּל מְצוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה, כִּיּוֹן שְׂאִין עוֹבֵר עֲלֵיהֶן — אֵלֶּה הַמְצוֹת מְקִיָּם אָפְלוּ עָנִי שְׁבַעֲנַיִם בְּכָל יוֹם. וְשָׂאֵר מְצוֹת עֲשֶׂה הַתְלוּיֹת בְּמִמּוֹן, כְּלוּלָב וְכַדוּמָה — מִחֲשַׁבְתּוֹ לְקִיָּם נִחַשְׁבֵנו לְמַעֲשֶׂה. וּבִהִיּוֹת כֵּן, מָה מְקוֹם נִשְׂאֵר לְעָנִי לֹאמַר: אֵינִי יֹכֵל לְקִיָּם שׁוֹם מְצוֹה בַעֲבוּר עֲנִיּוֹתִי, וְאִם-כֵּן מָה אֲנִי בַעוֹלָם! הֲרֵי מוֹסִיף בְּכָל יוֹם שְׂכָר הָעוֹלָם הַבָּא, בִּהִיּוֹת חוֹזֵר כָּל יוֹם לְקִיָּמָם; אֲלֹא כִּיּוֹן שֶׁהִרְגֵל בָּהֵן. נִרְאֶה לוֹ כְּאִלוֹ אֵינּוּ עוֹשֶׂה כְּלוּם וּמִשְׁלָל מִמְצוֹת הוּא. וּמָה גַם שְׂאֵף שְׂלֹא יוֹכֵל לְקִיָּם כָּל זֶה הָאָמֹר מִסַּבַּת תִּקְוָה עֲנִיּוֹתוֹ הַמְעַכְבּוֹ — הֲרֵי מְקִיָּם אוֹתָן בְּמִחְשָׁבָה לְבַד, דְּמִחְשָׁבָה טוֹבָה הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְצַרְפָּה לְמַעֲשֶׂה, כְּאָמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (קדושין מ, א).

(י) נִאֲתָה הָעָנִי, כִּיּוֹן שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם בִּהִיּוֹתָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲתָה מוֹסִיף מְצוֹת עַל מְצוֹת לְהִרְבּוֹת שְׂכָר עוֹלָם הַבָּא — לְמָה תִּקְוֶיךָ בְּחַיֶּיךָ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֵם חַיִּי צַעֲרִי? וְלְמָה לֹא תִשְׂמַח עִם תּוֹסַפַּת הַמְצוֹת שֶׁאֲתָה מְרוֹיַח בְּכָל יוֹם? אִם בְּכָל יוֹם הִיִּיתָ מְרוֹיַח מִמּוֹן, הִיִּיתָ מְצַפֶּה לְיוֹם מִחָר לְהוֹסִיף עוֹד, אֶף-עַל-פִּי שֶׁבְּמֹתָךְ תִּנְיַח הַכֹּל וְאוֹכְלִים זָרִים חִילְךָ — כָּל-שָׁכֵן וְקַל-זַחְמָר בֶּן-בְּנוֹ שֶׁל קַל-זַחְמָר, שֵׁישׁ לָךְ לְשִׂמְחָה תָּמִיד וְלִהְתַּפְּלֵל לְפָנֵי הַמְקוֹם עַל אֲרִיכוֹת יָמִים, לְהוֹסִיף עוֹד עַל שְׂכָר הַנִּצְחָי.

(יא) וּבִגְדָעָךְ זֹאת, רְאוּי שֶׁתִּסְבֵּל צַעֲרֵי הָעָנִי כְּאֵהָבָה, וְשִׂים בְּלִבְךָ, שֶׁצַעֲרֵי הָעָנִיּוֹת מַעֲט בְּעֶרְךָ הַשְׂכָּר שֶׁאֲתָה מְרוֹיַח בְּכָל יוֹם שֶׁאֲתָה חַי. וְאִם תִּצְטַעֵר שֶׁעֲנִיּוֹתָךְ גּוֹרֵם לָךְ מְנִיעַת כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, וְאִף גַּם זֹאת בְּזִיוֹן וְשִׁנְאָה, כְּדָכָתִיב (משלי יט, ז): "כָּל אַחֵי רֵשׁ שִׁנְאָהוּ" — שִׂים נָא נֶגֶד עֵינֶיךָ, שֶׁכָּל הַכְּבוֹד שֶׁמּוֹר לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא לְפָנֵי רַבִּי הַמַּעֲלָה, מִלְּאָכִים וְצַדִּיקִים קוֹשְׁרֵי כְתָרִים; מָה שְׂאִין כֵּן כְּבוֹד אֲנָשֵׁי עִירָךְ, שֶׁהוּא כְּבוֹד בְּשׂוֹר וְדָם, שֶׁהֵינִי כָּאֵן וּמִחָר בְּקִבְרִי, וּבְפָנֵי אֲנָשֵׁי חָמָר וּמַעוּטִים, וּמָה בִּגְדָךְ תִּקַּח מִזֶּה הַכְּבוֹד? וְאִם יִשְׁנֹאוּךָ מִסַּבַּת עֲנִיּוֹתָךְ — וּמָה בְּכָךְ, וּמָה אֲכַפֵּת לָךְ? כִּיּוֹן שֶׁבוֹרְאָךְ אוֹהֵב אוֹתָךְ וּמִשְׁרָה שְׂכִינָתוֹ עֲלֶיךָ (ע' מְגִילָה לֹא, א; ב"ב י, א; סוֹטָה ה, א),

דְּכַתִּיב (ישעיה נז, טו): "אֲנִי אֶת דְּכָא". אִם הֵייתָ יוֹדֵעַ שְׂאֵהֶבֶת כּוֹרֵאךָ תְּלוּיָה בְּאֵהֶבָה שְׁלֵהֶם: שְׂאֵם הַבְּרִיּוֹת אוֹהֶבִים אוֹתְךָ, גַּם הוּא אוֹהֶבְךָ, וְאִם לֹא לֹא — אִז הִיָּה רְאוּי שְׂתַבְחַת מַחְנֵק נִפְשֶׁךָ; אֲבָל אֵינּוּ כֵן, וְלָמָּה תִצְטַעַר מִמְּנִיעַת כְּבוֹד בְּשׂוֹר וְדָם וְשִׁנְאָה וְאֵהֶבָה? וְאִם צַעַרְךָ, שְׂאִין דְּבַרְיֶךָ נִשְׁמָעִין, דְּכַתִּיב (קהלת ט, טו): "וְחִכְמַת הַמֶּסֶפֶן בְּזוּיָה [וְדַכְרִיו אֵינֶם נִשְׁמָעִים]" — שִׁים נֶגְדַ עֵינֶיךָ שֶׁהַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלְךָ, שְׂנֵאֲמַר (תהלים סט, לד): "כִּי שָׁמַע אֶל אֲבִיוֹנִים ה'". וְאִם צַעַר שְׁלֶךָ עַל שְׂאִין מִתְחַבְּרִים עִמָּךָ לְהַבִּיאֲךָ עִמָּהֶם בְּמִסְבָּה וְאֵתָה יוֹשֵׁב בְּדָד — שִׁים נֶגְדַ עֵינֶיךָ, שְׂשִׁכְנָה גִבְרָה לְלוּוֹתְךָ, דְּשִׁכְנָה שׁוֹרָה עַל מְאִינֵן תְּבִירִין, כְּנֹדַע (הקדמת הוזהר י, ב). וְעוֹד יֵשׁ גַּם-כֵּן לְשִׁמְחָה, שְׂאִם הֵייתָ מִסֵּב עִמָּהֶם, מְרַבִּים בְּשִׁיחָה, וְיִבְרַכּ דְּבָרִים לֹא יִחַדֵּל פֶּשַׁע' (משלי י, יט), וְנִמְצָא הַיּוֹתֵךְ בְּדָד, פּוֹרַח הַחֲטָא מִמָּךְ. וְאִם תִצְטַעַר שְׂאִין מִזְמִינֵין לָךְ בְּשׁוֹם סְעוּדָה, כְּבִדָּה אוֹ קֶלָּה — שִׁים נֶגְדַ עֵינֶיךָ תִעֲנוּגֵי גוֹ-עַדֵן הַמוֹכְנִים לָךְ, וּבִיתֵךְ שְׂאֵת עַל צַעַר תְּאֹת הַמְּאֲכָלִים, שְׂלֹא יִזְמִינֶךָ לְאָכַל מֵהֶם.

(יב) אִךְ יֵשׁ לְחַקֵּר עַל מָה שְׂעִינֵינוּ רֹאוֹת מַעֲשֵׂה בְּכָל יוֹם: הַלּוֹא תִרְאָה שְׁנֵי עֲנִיִּים אֹהֲבִים כְּשֶׁבֶת אֲחִים גַּם יַחַד, בְּהִיוֹתָם בְּחִסְרוֹן הַלְּכָנָה, רְצוּנֵי לֹאמֹר: בְּחִסְרוֹן הַלְּכָנִים [ג]; וְאִם מִתְעַשֵּׂר אֶחָד מֵהֶם, שׁוֹב אֵינּוּ מִשְׁגִּיחַ בְּאוֹהֲבוֹ הָעֲנִי, וְאִדְרָבָא מַעִיז בּוֹ, מִתְנַבֵּר עִמּוֹ וְעוֹשֵׂה עֲצָמוֹ כְּאֵלוֹ לֹא יִדְעוּ מַעוֹלָם, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר הִיָּה רְאוּי לְהוֹדוֹת לְשִׁבְחַת לְבוֹרְאוֹ שְׂגַדְלוֹ וְרוֹמְמוֹ וְנָתַן יְכָלֵת בְּיָדוֹ לְרַחֵם עַל אוֹהֲבוֹ, לְהַחֲזִיק בְּיָדוֹ וּלְכַסּוֹת חִסְרוֹנוֹ, יַעַן אֲשֶׁר מִקְדָּם יִמְתִּיקוּ סוֹד, וְאִישׁ אֶת רַעְהוֹ יַעֲזֵרוּ בְּחִסְרוֹנָן; וְלָמָּה לֹא יִתֵּן בְּדַעְתּוֹ, שְׂעַבְשׁוֹ שֶׁהַעֲשִׂיר לֹא נִתְחַדַּשׁ בּוֹ דְּבַר חֲדָשׁ, וְעַדִּין שׁוּה לְחַבְרוֹ בְּכָל דְּבַר, וְעַדִּין שׁוּה לְחַבְרוֹ בְּכָל אִיבְרִיו? וְכִי יַעֲלוּ בּוֹ אֲבָר כְּנִשְׂרִים לְעוֹף בְּהֵם הַשָּׁמַיִם? וְכִי נִתְחַדַּשׁ בְּגוֹפּוֹ גְבוּרַת הָאָרֶץ וְקִלּוֹת הַצְּבִי? וְכִי נִתְרַבּוּ שְׁנָיו וְשָׂאֵר אִיבְרֵי גוֹפּוֹ? וְכִי אִם הִיָּה פֶסֶח אוֹ סוּמָא יִתְרַפְּאוּ מוּמֵיו? וְכִי נִתְעַלָּה וְקָנָה שְׁלֵמוֹת הַמְּלָאכִים, שְׂלֹא לְאָכַל וּלְשִׁתּוֹת וְשְׂלֹא לְהוֹצִיא רְעִי וּמִי הַשִּׁתָּן כְּמַעֲשֵׂה הַבְּהֵמָה? וְכִי קָנָה חֲכָמָה וְרוּחַ-הַקְּדוֹשׁ? וְכִינּוֹן שֶׁהוּא מְשַׁלֵּל מִכָּל זֶה אֶף-עַל-פִּי שֶׁהַעֲשִׂיר, וְכִמוֹ אִז הוּא עֵתָה, וְאִם יִחֲזַר וְיִרְדַּ

[ג] שם מטבע בארץ ישמעאל.

מנכסיו, חוזר לכמות שהיה — אם-כן מה מקום להתגאות על חברו הרש בעבור דבר נפרד ממנו, שבא לידו דרך השאלה, שהיא הממון, אף שבענייתם ישבו פשבת אחים גם יחד. — אין זאת כי אם מרע לב, מספנת פתוי היצר הצורר המתחיל להרגילו אל המרידה בדברי חלקלקות לאמר: הרחק מעל העני דרכיך ואל יפנס לפתח ביתך מפמה סבות: חדא — דצ"ט מתים מעין הרע, ואחד מדרך-ארץ, כאמר חכמינו ז"ל (ב"מ קו, ב), ועינו של העני הזה יכלה אותך ואת כל אשר לך; ובפרט מקנאתו לך, ששניכם הייתם במצב אחד, ואתה עלית למרומים, והוא בין הדומים — טוב לזה שלא תפיר פניו, דחייך קודמים לחיי חברך. סבה שניה — שבכל משתה של שמחה שתזמינהו, בראותך אותו תזכר ראשונות, הדלות והעני שהיית בו, ותאנח בשברון מתנים ויתהפך שמחתך לתוגה. סבה שלישית — אם יארע פעם שלא תתן לו שלום מחמת טרדות שלוחך בממון לארץ מרחקים, מיד צעק יצעק בכביה וימסר דינו לשמים בקול מרה, ויגיע אליך רעה; הלוא טוב לך להתנפר עמו, ולתת לו פסתיד על-ידי אחרים! כל זה מפתהו יצרו לפתח עמו בעברה, לשנא מי שהקדוש-ברוך-הוא אוהבו, שהקדוש-ברוך-הוא אוהב עניים (ע' ב"ב י, א); ואחר זה מפתהו למנע ממנו מתן בסתר בפתיים אחרים. וכיון שמכניסו ברשתו בעצת שנאה לעני חברו, מפתהו אחר-כך בכל עון ופשע אשר מחיב יכלת הממון לעשותה.

(ג) לכן אחי, שמע מוסרי ואל תקשיב לדברי יצרך! תן הודאה לבוראך שהגדיל עמך להעשירך, מה שלא עשה עם חברך; ואמר בלבבך: לא לחנם עשה אלהים ככה, כי אם לנסות אותי לראות אם אני בועט בעניים, כיון שהפתי בצערם, והדין נותן לרחם עליהם בכל יכלתי ולהראות להם תמיד פנים צוחקות בכל עת, ולקררם בכל שמחה שיזמין לי הקדוש-ברוך-הוא, ולחזקם בדברים טובים ודברי נחומים, ולהקריבם אל התועלת באפן שלא יגיע להם מהביוש, כדי שיחזיק הקדוש-ברוך-הוא הממון בידי בהיותי בנסיין שהכניסני, כי בעשותי הפך זאת, יראה ה' ורע בעיניו, ויחזר הגלגל לכמות שהיה להשפילני, ויתרומם מזל העני חברי, ומה פנים יהיו לי אחר-כך לבוא אצלו שירחמני, מאחר שנתאכזרתי עמו

ביום עלותי מאר"ש מצרי"ם, וגם שאר עשירים לא ירחמו עלי באמרם:
באשר עשית בן יעשה לך!

(יד) וְהִנֵּה בְּרֵאוֹתַי דוֹר הוֹלֵךְ וְדוֹר בָּא, וְאִישׁ אֲשֶׁר לוֹ בֵּת חֲבִיבָה כְּכַבְתִּי-
עֵינָו, שְׁלָמָה כִּפְל וּשְׁמוּרָה, וְתִדְד שְׁנָתוֹ מֵעֵינָו, כְּלִילָה לֹא יִשְׁכַּב
וּבַיּוֹם לֹא יִנוּחַ מִלְּסַבֵּב בְּשׁוּקִים וּבְרַחוּבוֹת, לְדַרְשׁ עַל בֶּן הָעֲשִׂירִים לְתַתָּה
לוֹ כְּמֵהָר וּבְמַתָּן כָּל אֲשֶׁר יִגְזְרוּ עָלָיו סְרִסוּרֵי לְדַבֵּר עֲבָרָה; לְכֵן בְּנֵי הַחֲכָמִים,
אֵל תִּקְנֵא לְבָבְךָ בְּבְנֵי הָעֲשִׂירִים, בְּאוֹתָם שֶׁהֵם מְשַׁלְּלִים מִכָּל חֲכָמָה, רִיקִים
מִכָּל דְּבַר הַנוֹגֵעַ לְשִׁלְמוֹת הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף, וּבָהֶם לֹא כָתָב וְלֹא לְשׁוֹן, וְאֶפְלוּ
לְשׁוֹן צַחוֹת דְּבָרֵי בִטְלָה, וּמְלֵאִים רָשָׁע וּפְשָׁע, וְעַם כָּל זֶה תִּכְלַת וְאַרְגָּמָן
לְבוֹשָׁם, וְיִזְלִים זָהָב מְכִיס' (ע"פ ישעיה מו, ו) לְמִלְאֵת תְּאוֹתָם עַל כָּל דְּבַר-פְּשָׁע,
כִּכֹּל אֲשֶׁר תְּאוֹהַ נֶפֶשׁ הַחוֹטֵאת. וְעַם כָּל זֹאת, כָּל אִישׁ אֲשֶׁר לוֹ בֵּת
יַחֲדָה, יָפָה וּבְרָה, מְרִיבִים עָלָיו מִי יִזְכֶּה שִׁיפֵל בְּחִלְקוֹ הַר הָאֶפֶל הַזֶּה,
וּבְמֵאֲזָנָיִם לְעֵלוֹת לְהִרְבּוֹת בְּמִמּוֹן וּלְהִרְבּוֹת עִמּוֹ בְּמִנְחוֹת וּבְמַתָּנוֹת.

(טו) וְאַתָּה, אֲשֶׁר הַלּוֹךְ הַלֵּכֶת בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם וְנִכְסֶף וְנִכְסֶפֶת בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה
וְהַמִּצְוֹת, וְלֹא חֲסִרְתָּ חֲכָמָה שְׁלֵא לְמַדְתָּ וּשְׁלֵמוֹת שְׁלֵא קָנִיתָ,
וְעַם כָּל זֶה סְחוּבֵי הַבְּלָאוֹת לְבוֹשִׁיךָ וְטְלָאֵי עַל גְּבִי טְלָאֵי מִנְעָלֶיךָ, וְאִין
אִישׁ מִשְׁגִּיחַ עָלֶיךָ וְאִין מִי יֹאמֵר מַה מַּעֲשִׂיךָ, וְאִין מִי יַחְמַד לְחַכְמָתְךָ
הַדְּבוּקָה בְּנִפְשֶׁךָ, שְׂאִין יָד שׁוֹלֵט בָּהּ לְהַסִּירָה מֵעָלֶיךָ — וְאֶפְשָׁר יִסִּיתְךָ
יִצְרָךְ לְהַתְרַעַם עַל מִזְלֶךָ, לֹאמֵר תּוֹהָה וְהוֹ עַל הָרֵאוֹשׁוֹנוֹת: לָמָּה לֹא בְּמִזְלִי בֶן
הָעֲשִׂיר נּוֹלַדְתִּי, אֵף שְׂאֵהִיָּה רִיק כְּמוֹהוּ, בִּיּוֹן שְׁחִסְרוֹנוֹ מֵעֲלָהוּ, וְחֲכָמַת
שְׁלֵמוֹתַי הוֹרִידְתָנִי עַד תְּהוֹם רְבָה? וְלָמָּה לֹא אֶבְחַר מִחֲנֹק נֶפֶשִׁי בְּרֵאוֹתַי
חֲמוֹר עוֹלָה בְּסֵלָם וְאִנִּי בְּעַמְקַת הַכָּכָא? — דַּע הַהֲבֵדֵל בֵּינָו לְבִינָךְ: יְדוּעַ
תְּדַע, שֵׁישׁ כְּלִי-שִׁיר עָשׂוּי מִדְּלַעַת, וּבָהּ שְׁקוּעַ עֵץ אֲרֶךְ, וּבִשְׁעָרוֹת שֶׁל זָנַב
הַסּוֹס מוֹלִיכִין וּמְבִיאִין בָּהּ, וְתוֹלִיד נַעֲנוּעַ עָרַב מְאֹד לְשׁוֹמְעֵיהֶם, עַד
שְׁמַעוֹרָר לֵב נָשִׁים וְטָף וְאֲנָשִׁים מְשַׁלְּלֵי הַדַּעַת אֶל הַרְקוֹד וְלִשְׁמַח בְּאוֹתוֹ
קוֹל, בְּחֻשְׁבָּם שְׁקוֹל הָעָרַב וְנַעֲמִימוֹת הַתְּנוּעוֹת הוּא מְהַכְּלֵי עֲצָמוֹ. וְהַרִיק
הַשׁוֹמֵעַ קוֹל הַבְּרָה שְׁבוּ, חוֹמֵד וְחוֹשֵׁק בְּכִלֵּי זוֹ וְאוֹמֵר בְּלָבוֹ: מִי יִזְכֶּנִי
שִׁיְהֵא כְּלִי זֶה בְּחִלְקִי, בְּתוֹךְ בֵּיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, כִּדִּי לְהַתִּיחַד עִמּוֹ אֲנִי וְהוּא

ודן מתחרט.

יחד, להודיע לי לשון נעימות וערכות דבריו, ואשמחה ואגילה בשיירי
 ובזמירי! ומוציא הוצאות להגיע לו השעה, ומצפה העת שהמנגן יניח
 לנגן, להתיחד עמה חדר בחדר מרב חשק אהבת הקול ששמע. ויהי העת
 שהמנגן סיים לנגן, והניח הפלי בזוית הבית תלוי — נתן זה החומד ממון
 הרבה להביא כלי-שיר זה אצלו, והתחיל לנשקו ולחבכו, וקרב לפניו יקר
 המנחות, והתחיל לדבר עמו לשמע נעימות דבריו ונעם אמרו — ואין
 קול ואין עונה ואין כס"ף! ממשמש בפלי לעוררו; פוגע ידו בשערות זנב
 הסוס הקשור בו, ואז מתפרסם לו דדבר דומם הוא, וכי אומרים לאבן
 ולעץ הקיצה לדבר?! מיד ממרט זקנו וטופח על פניו והולך ובוכה,
 מצטער כל יומו לאמר: איך אבד ממון וזמן וכח להלך אחר דבר דומם?
 ומצטער על זה כל ימי חייו, עד שמת ביגון ואנחה. כך בן העשיר
 המשלל מפל חכמה, דומה לכלי הנגון הזה, שהמנגן מקיש ומנענע בו,
 ואותו נענוע גורם להוליד נעימות קול הגורם הרקוד והשמחה, כשם שאב
 הבן מעטפו בכגדים החמודות, וכסף וזהב יכסהו, וכמושב הגדולים
 יניחהו, ואל בית המשטה יביאהו, וכל רואיו חומדים בו בחשכם פי ממנו
 הכל, וכשלמות לבושו כך שלמות חכמתו ומדותיו. וכל זה, בעוד שאביו
 מנענעו בכח עשרו. ובמות אביו, או מאבד ממנו — מתגלה חרפתו
 ומעוט ידיעתו, ונשאר כעץ שתול במקום אשר חרבו מימיו, הולך ודל,
 עד שעליו נושרות כלם ונשאר עץ יבש, לא יועיל פי אם לבשל הקדרה,
 להדליק המדורה, והולך נע ונד; והיה פי ירעב — בוחר להיות פחמי או
 ברסקי או נושא-ספל. אוי לאב ואם, שביד מי מסרו בתם, ועל מי הוציאו
 ממון ורבי הדורונות ומהר ומתן לרב! בוכים כל ימיהם על צרת הבת ועל
 אבוד ממונם, וי אבדה נפש, על שלא חשקו בתלמיד-חכם, כי אם לזה
 אשר עלה חרס בידם, דאגה בעולם הזה ומכשול לעולם הבא. והבת
 מיללת, ולאביה מקללת, כי בביתה אין לחם ואין שמלה, אין קול קדוש
 והבדלה, וביליל-פסח אין הגדה בכל העדה. עד שפלים שנותיהם ביגון
 ואנחה, ובאים עד עמקה שוחה.

(טז) אך אתה, הבחור החכם, השלם ודל, דומה למרגניתא דלית בה
 טימי (ירושלמי ברכות ט, א); דומה כנפך ספיר ויהלם הנתון בתכה של

עין קטנה מהקלים שפּעֵצִים, מְשַׁלְכָה בְּטִיט חוּצוֹת; כָּל הַרְוָאָה אוֹתָהּ עוֹבֵר עָלֶיהָ, וְאִם נִכְשַׁל בָּהּ, יִרְמָסָנָה בְּרַגְלָיו; וְאִינוּ עוֹלָה עַל דַּעְתוֹ מֵאִמֵּר הַתְּנָא (ע' אבות ד, ג): אַל תְּהִי כְּזוֹ לְכֹל דְּבָר. עַד שֶׁעָבַר אֶחָד 'יֵרָא אֱלֹהִים וְסָר מֵרַע' (איוב א, א), וַיֵּרָם אֶת הַתְּבָה, לְקִיָּם "אַל תְּהִי כְּזוֹ" וְכוּ', וּבְחִיקוֹ הֵנִיחַ אוֹתָהּ, וְלֹא חָשׂ לְטִיט שֶׁעָלֶיהָ, כִּי לֹא חָמַד כִּי אִם לְרֵאוֹת מַה בְּתוֹכָהּ. וַיִּפְתַּח אֶת הַתְּבָה — וְנִתְמַלְא הַבַּיִת אוֹרָה, וְהֶעֱשִׂיר עֶשֶׂר רַב, עַד שֶׁעָלָה לְמַדְרַגַת הַמְּלָכִים, וּבְאוֹתוֹ עֶשֶׂר סִגְלֵי מִצּוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְשִׁמְחוּ הוּא וְנֶאֱשָׁתוֹ וּבְנָיו וְכָל מְשֻׁפְחָתוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּעֶשֶׂר וּבִשְׁשׁ טוֹב, וּמִתּוֹ בְּשִׁמְחָה לְהֵלֵךְ לְנַחַל שֹׁכֵר עוֹלָם הַבָּא.

(ז) כָּף הָאִישׁ הַיָּשָׁר, הַנּוֹתֵן בְּתוֹ לְתַלְמִיד־חֻכָּם, אֵף שֶׁלְּבוּשׁוֹ קָרְעִים וְעֵטוֹפוֹ פְּלִים רְעִים, וְאִין מְשִׁים לְבוֹ עַל זֶה בְּאָמְרוֹ כִּי אֵין אֱלוֹ דְּבָרִים דְּבוּקִים בְּגוֹפּוֹ, כִּי הוּא רוּאָה מַה שֶׁבְּתוֹכוֹ; וּבְהִסִּיר אוֹתוֹ עֵטוֹף מֵעָלָיו, מֵרָאָה תֵּאָרוֹ וְאוֹר תּוֹרָתוֹ וּבֵין מְלָכִים יוֹשֵׁב, 'מֵאֵן מְלִכִּי? רַבְּנָן' (ע' גיטין סב, א; גדרים כ, ב), וּבִקְהַל קְדוֹשִׁים דּוֹרֵשׁ, וּגְזֵרַת דֵּינוֹ בְּכָל הָעוֹלָם הוֹלֵךְ, וְהוּא כְּמֶלֶךְ עַל כֶּסֶּאוֹ, כָּלֵם מוֹכְנִים לְעַבְדּוֹ, מְכִינִים פְּרִנְסָתוֹ; מְלַמֵּד דֶּרֶךְ אֶת הָעָם לְעַבֵּד לְבוֹרְאֵם לְהַנְחִילֵם עוֹלָם הַבָּא; אֶהוּב לְמַעְלָה וְנִחְמַד לְמַטָּה (ברכות ז, א) — אֲשֶׁרִי אֲשֶׁה שֶׁכֶּכָּה לָּהּ! אֲשֶׁרִי אִישׁ שֶׁכֶּךָ בְּחַר לְחַלְקוֹ! וְאֵף־עַל־פִּי שְׂיִהְיֶה רִיק מִכָּל — חֲתָנוּ הַחֻכָּם יְרוּמָמָהוּ, וְתוֹרָה וְדֶרֶךְ־אֶרֶץ יִלְמַדְהוּ, וּבֵין חֻכָּמִים יוֹשִׁיבָהוּ, עַד שֶׁנּוֹהֲגִים בּוֹ כְּבוֹד וְקָמִים מִפְּנֵיו כְּתַלְמִיד־חֻכָּם. זֶהוּ בְּחֵיּוֹ, וּבְמוֹתוֹ — דּוֹרֵשׁ עָלָיו בְּקַבּוּץ רַב, וּבְרַב־עַם הַדֶּרֶת מְלֶךְ מְסַפֵּר בְּשִׁבְחֵיו, עַד שֶׁבִּכַח תּוֹרָתוֹ שְׂאוּמֵר עָלָיו מְרַחֵק מֵעָלָיו כָּל צָר וּמַסְטִין, וּמוֹסְרוֹ בְּיַד מְלָאכֵי שְׁלוֹם לְהוֹלִיכּוֹ לְמַנוּחוֹת שְׁאֲנָנוֹת.

(ח) אִם־כֵּן אַתָּה הַבְּחוֹר הַחֻכָּם, כִּיּוֹן שֶׁאַתָּה נִמְשַׁל לְמַרְגְּלִית שֶׁבְּתְּבָה כְּמַדְבָּר — אֵיךְ יֵשׁ מְקוֹם לְעֵלוֹת עַל לִבְךָ קִנְיָה בְּמִי שֶׁהוּא רִיק מִכָּל בְּעֵבוֹר לְבוּשׁ שֶׁעָלָיו, דְּבָר שֶׁאִינוּ דְּבוּק עִמּוֹ, כְּחֻכְמָתְךָ שֶׁדְּבוּק בְּנִפְשֶׁךָ! וְאִם לְשַׁעֲהָ אֵין דּוֹרֵשׁ לָךְ, הַאֲמַת יוֹרָה דְּרַכּוֹ וְסוֹף הַכְּבוֹד לְכוּא (גדרים סב, א), לֹא כֵן הַשֶּׁקֶר, שֶׁאֵין לוֹ רַגְלִים (שבת קד, א) לְנִפְּלִיתוֹ בְּלִי תְּקוּמָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

(ט) וְדַע, שְׁהַרְעַה הַמֶּר הַזֶּה, שְׂאִין עֲשִׂיר בּוֹחֵר לְתַת בְּתוֹ לְתַלְמִיד־חֶכֶם, היא עֲצַת אֲשֶׁתוֹ הַמִּפְתָּתוֹ לְדַבֵּר הַנִּרְאָה לְעֵינַיִם, דְּכִיּוֹן שְׂדַעְתָּן שֶׁל נָשִׁים קְלוֹת עֲלֵיהֶן (שבת לג, ב), אֵינָן רֹאוֹת אֶת הַנּוֹלָד וּבּוֹחֲרוֹת שְׂמִיחָה לְשַׁעֲהָ, אֶף־עַל־פִּי שְׂאֲחֵר־כָּף אֲנַחָה, וְתַלְף עַל־יְדֵי־זֶה לְחֲרָפוֹת וּלְדִרְאוֹן עוֹלָם. וּלְכַף אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (אבות א, ה): אַל תִּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, שְׂפָל הַמִּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, וּבוֹטֵל מִדְּבַר־תּוֹרָה, וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גִּיהֵנָם. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"מ נט, א): הַהוֹלֵךְ אַחֵר עֲצַת אֲשֶׁתוֹ יוֹרֵד לְגִיהֵנָם; וְהַטַּעַם, מֵהַסְּבָה שְׂאֲמַרְנוּ, דְּכָל עֲצַתָּן אֵינוֹ אֶלָּא פִּי אִם בְּדַבְרִים הַנוֹגְעִים לְהַנְאִת הַגּוֹף הַגּוֹף, וְלְכָל מָה שְׂמַתְאוּהָ הַחֲמֵר הָעֶכּוֹר, וּבְכָל דָּבָר הַקָּשָׁה שֶׁהֵיכָר מִפְתָּה. וְהָאִישׁ הַיָּרָא מֵהַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא, בּוֹעֵט בְּעֲצַת הָאִשָּׁה וּבּוֹחֵר בְּדַבְרֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתָם, לְמַסֵּר בְּנוֹתֵיהֶם לְתַלְמִידֵי־חֲכָמִים, שְׂנַמְצָא מוֹסְרָם בְּיַד מְלָכִים, דְּכַתִּיב בַּתּוֹרָה (משלי ח, טו): "בִּי מְלָכִים יִמְלְכוּ", וַיִּזְכֶּה לְבָנֵי־בָנִים תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים אוֹ מְלַמְדֵי דֶרֶךְ־אֶרֶץ, יִרְאִי שָׁמַיִם, וַיַּעֲוֹלָם אֵין בְּתוֹ תְּבוּאָה לִיְדֵי עֲנִי, דְּתַלְמִיד־חֶכֶם אַחֲזוּרֵי אִפְתָּחָא אֵינוֹ בָּא (שבת קנא, ב). וְכַמָּה הַפְּלִיגוּ חֲכָמִים עַל זֶה, וְדַבְרֵיהֶם יְדוּעִים, עַד שְׂאֲמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (פסחים מט, ב): כָּל הַנּוֹתֵן בְּתוֹ לְעַם־הָאֶרֶץ, כְּאִלוֹ כּוֹפְתָהּ וְנוֹתְנָה לְפָנֵי אָרִי, שְׂדוֹרָס וְאוֹכֵל, כָּף הָעַם־הָאֶרֶץ מִכָּה וּבוֹעֵל.

(כ) הַבֵּיטוֹ וּרְאוּ בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, גְּדוֹל בְּעֲנָקִים, מְלֶךְ מְלָכִים וְהוּא, כְּבֵד בְּמַקְנֶה בְּכֶסֶף וּבְזָהָב, וְלֹא שָׁלַח לְרַבֵּקָה פִּי אִם נָזַם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ, וְשָׁנֵי צְמָדִים עַל יְדֵיהָ עֲשִׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם' (בראשית כד, כב) — וְכִי אַבְרָהָם, שֶׁהָיָה מְפֹלֵג בְּעֶשֶׂר, שָׁלַח דָּבָר מוֹעֵט כְּזֶה? עוֹד יֵשׁ לְהַבִּין: מָה יוֹצֵא לְכַתֵּב בַּתּוֹרָה מָה שָׁלַח לָהּ, שֶׁהוּא נָזַם זָהָב וְכוּ', דְּמָה יוֹצֵא מִיְדֵיעָה זֹאת? אֶלָּא נִכְתָּב זֶה לְלַמְדָּנוּ, שֶׁהַפְּלָה וְאָבִיָּה וְאִמָּה לֹא יִקְחוּ הַחֲתָן לְשֵׁם מְמוֹן, פִּי אִם עֲבוּר הַשְּׁלָמוֹת שֶׁבִּנְפֹשׁוֹ. וְלִכֵּן אַבְרָהָם אָבִינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, שָׁלַח לָהּ דָּבָר מוֹעֵט, לְרַמֵּז לְרַבֵּקָה, שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עַל לִבָּהּ לְחַשֵּׁק בְּיִצְחָק בְּעֲבוּר רַב עֲשָׂרוֹ, פִּי אִם עַל שְׁלָמוֹת נַפְשׁוֹ וְחֲכָמָתוֹ שֶׁל תּוֹרָה, דְּבִזָּה תִּזְכֶּה לְבָנִים מְקַבְּלֵי תּוֹרָה בְּסִינֵי בִּשְׁנֵי לִוְחוֹת אֲבָנִים, וְכַדְבְּרֵי

[ה] כמו שדרשו רבותינו ז"ל (ב"ר מב, ה) על פסוק שנתקבצו כל המלכים לקבל את אברהם שימלוד (בראשית יד, יז) "אל עמק שוה הוא עמק המלך" עליהם.

רבותינו ז"ל במדרש (ב"ר ס, ו), דזו רמז לה אברהם בשני הצמידים, פנגד שני לוחות התורה, ועשרה זהב משקלם — רמז לעשרת הדברים הכתובים בהם, פלומר: אם תחשק בו אף אם היה עני שולח מעט, רק בעבור צדקותו — מוטב, ואם לאו — אל תקרב לפתח ביתי. ורבקה הצדקת הבינה הרמז והודתה נגד רצון אחיה ואמה הרשעים, החומדים את הממון ומואסים בדרכי השם, פי חשקה ביצחק להתדבק עצמה בגוף הקדוש אשר מסר נפשו על אהבתו בהקדוש-ברוך-הוא, לזכות עמו לזרע מקבלי תורה.

(כא) גם דע המשפיל, כמה מהגנות והרע, אדם שמספת צער או דחק העניות מתאנה למות, שזהו נראה פאלו קיים כל החיוב המטל עליו לקיים וכבר השלים עצמו, וגורם לעורר הדין עליו למעלה, לבקר פנקסו, ומוצאים אותו חסר מפל, וגוזרים עליו יסורים תוספת על מה שיש לו. ומה גם שהמתאנה למות נראה פלועג על דברי חז"ל (אבות ד, כט) שאמרו: "על פרחך אתה מת", וזה מורה שהמיתה אינה על-פרחו של אדם, והלועג על דברי חכמים נדון בצואה רותחת, כדברי רבותינו ז"ל (עירובין כא, ב). גם המתאנה למות הוא פאלו קץ בקיום המצות בעבודת בוראו, שאם הוא היה שמח לעבד להקדוש-ברוך-הוא בהיותו עושה מצותיו בכל יום, לא היה חושב שום צער בעולם בערך מה שמרויח בכל יום לעבד לבורא, דאין שמחה גדולה מזו. והוא משל לאדם, שמבטח להיות מלך אחר שיעבד שבע שנים עבודת פרוץ, שכל אותה עבודה תשובה בעיניו פאין בערך מה שעתידי לקבל בעבודה להיות מלך. אך אם רואה אדם עצמו, שיצרו מתגבר עליו בכל יום כדי להחטיאו, ומתירא פן ילכד ברשתו — אז יתפלל ליוצרו שיצילהו מיצר הרע: ואם פא לי יצרי ויפתני מצד בחירתתי לחטא אני לפניך — מתאנה אני למות קדם זמני ולא להיות רשע לפניך רגע אחד! זה המתאנה מיתה על צד זה, נקרא עובד אלהים, לא המתאנה ומתפלל עליה מתוך צער או דחק המגיע לגוף.

(כב) עוד מהרעה חולה — שהמתאנה למות באמרו שטוב מותו מחייו, נמצא אומר, שהקדוש-ברוך-הוא חס ושלום עושה רעה כמה שאינו ממיתו, ושפונתו להנקם מן האדם, חס ושלום, פסברת המינין (ראה

לעיל פרק ב, ב; וְלֹא נִעְלַם שְׁלֹא בָרָא הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא עוֹלָמוֹ כִּי אִם לְהִיטִיב עִם בְּרִיּוֹתָיו, וְכִדְכָתִיב (תהלים פט, ג): "כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶנָּה". וְצָרִיף שִׁיחֻשׁב, שְׁכָל פְּרָצָה אוֹ תַקְלָה אוֹ מִינֵי יִסּוּרֵינָּה הַבָּאִים עָלָיו הֵם לְטוֹב לוֹ (ע' ברכות ה, א), לְמַרְק אֵיזָה עוֹן שֶׁבִּידוֹ מִגְּלָגוּל זֶה אוֹ מִגְּלָגוּל אַחֵר אוֹ לְהַרְבוֹת שְׂכָרוֹ, לְמַעַן יִשְׁחַק וְיִשְׁמַח בְּאַחֲרִיתוֹ. וְעוֹד — הַמְּחַפִּים לְמוֹת מְעִידִין בְּעֶצְמָם שְׂאִין מְאֲמִינִים, לֹא בְּמִשִּׁיחַ וְלֹא בְּדִין וְלֹא בְּחֻשְׁבוֹן וְלֹא בְּשִׂכָר וְעֵנֶשׁ; לְפִי שְׂאֵם תְּקוּעַ בְּלִבּוֹ עֵקֶר 'צִפִּית לִישׁוּעָה' (ע' שבת לא, א) וְהִיָּה מְקוּהָ לֵה יוֹם יוֹם, לְמָה בּוֹחֵר מוֹת מַחִיִּים, שְׂאֵפְשֵׁר מְחַר יְבוּא, וְיִנְצַל מִצָּרָתוֹ. וְגַם אִם מְאֲמִין בְּשִׂכָר הַצְּדִיקִים וְעֵנֶשִׁי הַרְשָׁעִים אַחֵר מוֹתָם — אֵיךְ מִתְאַוֶּה לְמוֹת לְהַנְצִל מִכָּל צָרָה? הֵן אָמַת שֶׁנִּצְלַל מִצָּר עוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל הוֹלֵךְ בְּצָעֵר גְּדוֹל מִמֶּנּוּ כְּפִלֵי-כְּפִלִים, בְּמִשְׁפָּטֵי גִיהֶנֶם עַל מַה שֶּׁעָשָׂה, כִּי 'אֵין צְדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחְטָא' (קהלת ג, ב); וּבְפֶרֶט בְּעִתּוֹתָא דְּמִלְאָה-הַמּוֹת בִּיְצִיאַת נִשְׁמָתוֹ, וְצָעֵר חֲבוּט הַקֶּבֶר. אֵין זֹאת אֶלָּא שְׂכּוֹפֵר בְּכָל זֶה וְסוֹכֵר שְׂבִמּוֹתוֹ יָשׁוּב עִפּוֹר כְּמוֹ שֶׁהִיָּה, וְאֵין דִּין וְאֵין חֻשְׁבוֹן עַל גּוֹשׁ עִפּוֹר. וְעַל זֶה אָמַר הַתַּנָּא (אבות ה, כב): וְאַל יִבְטִיחֶךָ יִצְרָף שֶׁהַשְּׂאוֹל בֵּית מְנוּס לָךְ, כְּלוּמַר, אֵל יִבְטִיחֶךָ כְּדִי לְהַחֲטִיאָךְ בְּאֶמְרוֹ: בְּלִכְתָּךְ שְׂאוֹלָה תַחֲזוֹר לְעִפּוֹר, וְאֵין דִּין וְחֻשְׁבוֹן עַל עִפּוֹר, וְנִמְצָא שֶׁהַשְּׂאוֹל בֵּית מְנוּס לָךְ לְהַנְצִל מִכָּל עֵנֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁפִּרְשְׁתִּי בְּאֶרֶץ בְּחִבּוּר פְּרוּשׁ עַל פְּרָקֵי-אֲבוֹת אֲשֶׁר לִי. (כג) גְּדוּלָּה מְזוֹ — כָּל הַמְּתַאֲוֶה הַמֵּיתָה בְּעִבּוּר שֶׁהוּא בְּצָעֵר, נִמְצָא כָּל הַיּוֹם בְּתַרְעוּמוֹת עִם הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, שְׂאִינוֹ מְמַלֵּא תַאֲוָתוֹ, וְחוֹשְׁבוֹ לְאוֹיֵב לוֹ, חֶסֶד וְשְׁלוֹם, וְזֶהוּ מְבִיאֵהוּ לְהִיּוֹת תּוֹהָה עַל הָרֵאוּשׁוֹנוֹת וְלִמְאֵס בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּלְבוֹ מְלֵא כְּפִירוֹת, וּבְהִיּוֹת שְׂמָאָס בְּחִיּוֹ, שׁוֹב אֵינוֹ מִתְאַוֶּה בְּעִבּוּדַת הַבוֹרָא וְכִמְתַּחֲשֵׁב עֲצָמוֹ, וְאֵינוֹ חָשׁ עַל חַיֵּי שׁוּם אָדָם, וְתַמִּיד הַדְּאָגָה דְּבוּקָה בְּלִבּוֹ, עַד שֶׁמֶרֶב הַדְּאָגָה מִתְּבַלְבֵּל דַּעְתּוֹ, וּמִכַּח שְׁטוּתוֹ כּוֹפֵר בְּפִרְהֶסְיָא, וְכָל מַה שֶּׁבְּלִבּוֹ מוּצִיא לְחוּץ, עַד שֶׁיִּכְלּוּ יָמָיו בְּרַע וְיָמוֹת בְּאֵין מוֹסֵר. לְכֵן צָרִיף הָאָדָם לְהִיּוֹת שֹׂמֵחַ תַּמִּיד עַל אֵיזָה מִצְוָה שְׂקִים, וְאֵיךְ עֹבֵד לְבוֹרָאוֹ עוֹד יוֹם אֶחָד, וְיִחְשַׁב כְּדַעְתּוֹ כִּי הַצָּעֵר וְהַדַּחֲקֵי שְׁעוּמֵד בּוֹ אֵינוֹ בְּעֶרְךָ מַה שֶׁהַרוּיִחַ מִהַמְּצוּנָה, בְּעִבּוּר שִׁיחָה חַי עַל הָאָדָמָה. וּבְהִיּוֹת דַּעְתּוֹ עַל זֶה, לֹא יִשְׁגִּיחַ עַל צָעְרוֹ, וְיִהְיֶה רוֹדֵף כָּל הַיּוֹם לְבַקֵּשׁ לְקִים מִצְוָה, וְיּוּצִיא זְמָנוֹ בְּזֶה וְיִשְׁפַח רִישׁוֹ.

(כד) צא וראה, אדון הנביאים ואב לחכמים, משה רבנו, עליו השלום, שבקש להיות פחיות השדה וכעוף הפורח באויר, כדאיתא במדרש פרשת "וזאת הברכה" (דב"ר יא, ט), ושיניחנו הקדוש-ברוך-הוא בעולם הזה ולא למות; ולמה נתאנה כך? כדי להיות בעולם הזה עוד, כדי לעבד לבוראו ולעשות מצותיו, אף-על-פי שלא חסר דבר מן התורה שלא קים, אלא היה מתאנה לחזור ולקיים מתוך אהבה וחבה שהיה עם קונו, ולא היה חושש אל הצער להיות פחיה או עוף בערך עבודת הבורא — על זה הרבה בתפלות, שיניחנו בזה העולם, לפי שכיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות (שבת ל, א), דכתיב (תהלים פח, ו): "במתים חפשי", וגם לא המתים יהלו יה' (תהלים קטו, ז). ומה משה רבנו, עליו השלום, שקים כל התורה כלה, ובמותו היה הולך תחת כסא הכבוד ובמדרגות שאין בריה יכולה לעמד, ועם כל זה רצה לסבל צער גדול בעולם הזה ולא למות כדי לעבד לבורא עוד זמן — קל-וחמר בן-בנו של קל-וחמר כל אדם, שהוא ריק מן המצות ומלא עונות, שבמותו מעתד לכל ענשים, שאף-על-פי שיעמד בכל צער ודחק שבעולם, צריך שלא יבקש למות, כי אם לבקש רחמים על חייו, ולא יחוש לשום צער שבעולם בערך שמרויח בכל יום לקים איזה מצוה, ולפחות מה שמתפלל לפניו תפלת השחר ותפלת המנחה וערבית.

(כה) ודע, שהחלי הזה נולד באדם מהבטלה; שאדם שהוא בצער, אפלו עני החוזר על הפתחים — כשמתעסק באיזה עסק, העסק טורדו מלחשב בעמק צער שהוא בו ומבטלו מלבקש למות. וכמה הגדילו רבותינו ז"ל לדבר על ענין הבטלה כמה רעה, פנודע (כתובות נב, ב), וצווי שחייב אדם ללמד את בנו אמנות (קדושין כט, א); ובכלל פונתם, שהוא כדי שימצא במה יתפרנס, גם-כן למנעו מלחשב מחשבות זרות ולהרגיש בצערו, כדי שלא יבקש המיתה בפיו. ותלמיד-חכם, עסק תורתו מונעו מכל זה, אם יהיה עוסק בה תמיד ולא יתעסק בבטלה, שהרי התורה בקשה מהקדוש-ברוך-הוא שיעסקו בה מתוך דחק, כאמר רבותינו ז"ל (ת"א זוטא ד), ועינינו הרואות, שעוסקים והולכים בה ואינם עוזבים אותה — אין זה פי אם שאין משגיחים בצערם, מתוך מה שעובדים לבוראם בעסק תורתו.

פֶּרֶק שֵׁשִׁי

יבאר בו, שלא יצטער האדם כשיבואו עליו יסורים, וישים אל לבו שבידו להשלים עצמו יותר ממלאכי השרת ולקנות כל מיני שלמיות וסגלות לעצמו:

(א) יודע הלכבות ובוחרן הכליות, ורואה בדאגת לבות בני-אדם מסבת מקריות המארעות רעות, גזר אמר על-ידי נבוניו, רבותינו חכמי התלמוד ז"ל, שאמרו (ב"ב טו, ב): אין אדם נתפס על צערו, כאשר הוכיחו מאיוב (ע' זוהר קרח קעו, ב), שאחר שפער פיו והרחיב לשון כלפי מעלה עד שתבריו הוכיחוהו בדברים קשים לכבוד המקום, עם כל זה חרה אף ה' בהם על שדברו עמו קשות באמרום (איוב לד, לה): "איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשפיל", (וכתיב (שם מב, ז): "כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב"). ואף-על-פי שאין אנו יכולים להכחיש הטבע, המחיבו לאדם צער ודאגה בהגיע מהמארעות הזמן ולבטלו מעסק מלי דשמיא פתורה וכמצוה, כמאמר החכם דרף הלצה: תורתו של דואג מהשפה ולחוץ (סנהדרין קו, ב), ירצה: תורתו של מי שהוא דואג מסבת איזה צער — לומד באין מבין ודבריו לא בהשפיל, כי אם מן השפה ולחוץ; עם כל זה צריכים אנו לבקש אפנים ממיני תנחומים לאדם הדואג, לבוא עמהם נגד הטבע, כדי שיוכל האדם לעבד לבוראו בשמחה, שהיא עבודה ראויה, ולא ישגיח לשום לב אל המקרי שפגע בו.

(ב) והנה עתה נזכיר קצת מהמקריות הבאים על האדם מדפי הזמן בלתי נאמן, כדי להזכיר אחר-כך נחמתם, אלו הן: טלטול רדיפה מאחיו וקרוביו; מחרף, מגדף; בנים שאין ממלאים מקום אבותיהם; חסרון בנים; בנים שאין הולכים בדרך אביהם הצדיקים; בנים סוררים אויבים ושונאים לאדם; עניות; אמנות מגנה; בעל יסורין; מיתת בניו בהייו; פהות עינים; אשה רעה קשה מפלם (קה"ר ז [כו], ב), וכן רבים כאלו רבו מספר.

(ג) והנה אלו המקריות ויותר מהם נתחלקו בגדולי עולם, צדיקים גמורים, שהעולם נברא בעבורם: אברהם (ע' שבת צז, א) ראש

המאמינים (ע' סוטה י, ב) שפרסם אלהותו בעולם, היה נרדף מנמרוד, ויצא בטלטול מארצו וממולדתו אל ארץ אשר לא ידע תמול שלשום. וכן יצחק ויעקב הגיע להם מהטלטול: יצחק לגרר, ארץ פלשתים; יעקב — לחרן; יצחק המנסה פהו עיניו (בראשית כו, א). וכן פמה מחסידי עליון חכמי התלמוד, כגון (ברכות נח, א) רב ששת (עירובין נה, ב) ורב יוסף. יעקב (כ"ד עו, א), בחר שפאבות, היה נרדף מאחיו עשו הרשע ומכל אנשי-ביתו הקרובים, ויוסף הצדיק נרדף מאחיו הצדיקים. משה רבנו, עליו השלום, רדפוהו דתן ואבירם, עד שנתחפרו עם קרח ועדתו, וחרפוהו וגדפוהו עד שחשדוהו באשת-איש, כאמר חז"ל (סנהדרין קו, א). גם הגיע לו צער (ספרי נצבים שה), שאליעזר וגרשם לא מלאו מקומו, ויהושע ירש מקומו. ליהושע, ראש הכובשים, לא היו לו בנים פי אם בנות (מגילה יד, ב). בני עלי ובני שמואל לא הלכו בדרכי אביהם (ע' שבת נה, ב; נו, א). חזקיה הצדיק היו לו בנים סוררים (מנשה). דוד, ראש למלכים, בקש בנו להרגו; גם לו נתרבו האויבים והשוונאים פדואג ואחיתפל וכדומה ובקשו להמיתו. הלל (יומא לה, ב) ורבי חנינא בן-דוסא (ע' תענית כה, א) ורבי אלעזר בן-פדת (תענית שם; ברכות ה, ב), וכאלה רבים, פגע בהם מדת העניות. ואמנות מגנה, כהלל הענו שהיה חוטב עצים (פיה"מ לרמב"ם אבות ה, ה; חו"ה שער הפרישות פ"ה), ורבי יוחנן הסנדלר מתעסק במנעלים (ע' ספר היוחסין מאמר א בשם הערוך), וכאלו מהשלמים שנתעסקו באמניות כאלה פנודע. רבנו הקדוש, שלא הניח פמותו, נתיסר בחלאים קשים שנים הרבה (כ"מ פה, א); רבי יוחנן, מתו לו כל בניו בחייו (ברכות ה, ב). פמה מחסידי עליון פגעו באשה רעה, פנודע מפמה מעשיות שפתלמוד (ע' יבמות סג, א) ובמדרשים.

ד) כָּלֵךְ העולה, שפל חלי וכל מכה וכל מיני מקרה רע שבעולם תמצא שהגיע לקדושים אשר בארץ המה, דוק ותשפח! ובהיות פן, בפגע אחת מהנה לאיזה אדם או רבים יחד, פאשר פאו לנחום איש גם-זו, כדאיתא בתענית (כא, א), וכמו שהגיע על איוב, איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע (איוב א, א) — אין לו מקום לדאג ולהצטער על הדבר הקשה שבא עליו פן יחשדוהו לבלתי הגון, פיון שפגעו בו מהחלאים והחסרונות, פי יש מקום לו להתגבר במענה פיו ולהשיב לחושדו דבר: הרי לחסידי

עליון ארע כמוני! ובהם יתנחם כל אדם ויסיר דאגה מלבו בנשאו קל-
 וחמר בעצמו לומר: אם לידידי אהובי עליון הגיע להם פך וכף וקבלו
 בשמחה — אנכי עפר ואפר על אחת כמה וכמה! וכזה יקנה שמחה וחזק
 בלבו ויסיר דאגתו, ויעבד לבוראו ויגיל ברעהו, וילך בטח ולא יתיאש
 מחייו.

(ה) נא תה בן-אדם, אחר אשר אתה ידעת, שכל חלי או מכה ומקרה רע
 נתחלק בין חביבי עליון, למה תקוץ בחייהם אם הגיע להם
 רדיפה או טלטול או חרוף או גדוף או שונאים או אויבים או חלי או
 יסורין או מיתת בנים או מום או אשה רעה או בנים בלתי וגוננים —
 הרבה במוסר עמהם עד יום מותם להחזירם למוטב, זאת החיוב עליהם
 בלבד וכזה את נפשך הצלת! ו'איש בעונו ימות' (ירמיה לא, כט), שהרי להם
 בא המאנע הרע להרבות שכרם, ולה — למרק עון, ולמה תקוץ ממנו,
 פיון שהיית חייב לאותו מקרה? דזהו משל למי שהיה חייב לאוהבו חוב
 גדול, ובראות אוהבו שנקבד עליו החוב, בא וצערו בהפכות אותו, וכוננת
 הפאתו, כדי שבעבור שהפך למחל לו החוב, שפודאי ראוי לחייב הזה
 שישמח על המכה, ועליו לשבח לאוהבו על מה שהפכו. כך האדם חייב
 להקדוש-ברוך-הוא על מה שחטא לפניו, ועם כל זה זן ומפרנס אותו, כי
 אין בו מעשים לאכל מדילה; ובראות הקדוש-ברוך-הוא שמתרבה החיוב
 על האדם, מכהו ביסורין לנפוח החוב — שפודאי חיוב על האדם להודות
 להלל ולומר על אותה מכה שבא עליו, כי אין ספק שלטובתו בא. ובעלות
 זה על לבבך, תהיה כל ימיה בשמחה, ולא יטריד לך דאגת המקרה למנע
 אותך לעבד לבוראך כאשר יאות לעבדו, לעשות התמדה בתורתו ולרדף
 אחר מצותיו לקיים אותם בדקדוקיהם.

(ו) נא יעלה על דעתך כדעת השוטים אשר שמעתי באזני אומרים:
 מבטחים אנו לעולם הבא עם מה שאנו מתפללים שחרית מנחה
 וערבית, ואנו עסוקים כל היום במלאכתנו, ואין אני גונבים וגוזלים, ואין
 אנו רוצחים ולא זונים בגשי חברינו, ואין אנו מרעים לשום אדם!
 ובהבטחה זו אין עוסקים בתורה ואין רודפים אחר מצותיה, ואין חוששין
 על כבוד חכמים כי אם לפנים, ואין מרחמים על העניים, כי אם בעל-

פָּרַחַם, שֶׁהֶעֱנִיִּים גְּבוּרִים עֲלֵיהֶם לִקַּח מֵהֶם בְּחֻזְקָה. וְאֲנִי אִמְרָתִי לְשׁוֹטִים אֵלֶיךָ: הֵן אֲמַת שֶׁהֵן מְצוֹת גְּדוּלוֹת מֵהַשָּׂמַיִם עוֹשִׂים, אֲבָל אֵינֶן מְסַפְּקוֹת לְהַשְׁלִים נַפְשְׁכֶם לְכַשְׁתְּהוּי רְאוּיִים לְרֵאוֹת גִּן-עֵדֶן אֲפֵלוּ מִרְחוֹק; וְכָל-שָׁפָן וְכָל-יֹחֵמֶר שֶׁעֲדִין לֹא הִגְעַתֶּם בְּקִיּוֹם זֶה לְכָלֵל יְהוּדִים, מִשׁוּם שֶׁהַשֵּׁלֶשׁ תְּפִלוֹת שֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְלִים: חֲדָא, שֶׁהַהֲרֹגֵל בִּהְיוֹת רַגְלֵיכֶם מוֹלִיכוֹת אֶתְכֶם לְהַתְפַּלֵּל, וּרְאִיָּה, שֶׁהִיא תְּפִלָּה בְּלֹא כּוֹנֵה, וְכַמָּה מִחֲשָׁבוֹת וּבִלְבוּלִים בְּרֵאוּשֵׁיכֶם, וּבְמַהִירוֹת כַּמְשָׁלִיךְ מִשָּׂא מֵעָלָיו, וּבְרַבּוּי דְּבָרִים כֹּל אִישׁ עִם חֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה מֵעֲנִינֵי הַבְּלִי הַזְּמָן. וְעוֹד, דִּהְלִיכָה זֶה לְהַתְפַּלֵּל כֹּל אֶחָד, מִשׁוּם שֶׁמִּתְבַּיֵּשׁ מִחֲבֵרוֹ, שֶׁלֹּא יִקַּל בְּעֵינָיו. וְעוֹד, שֶׁאֵלּוּ הֵם מְצוֹת הַכְּרַחֲיוֹת בְּקִיּוּמָם; כִּי צָדֵד? מִכְּרַח הוּא לְהַתְפַּלֵּל, כִּי שֶׁלֹּא לְהִיּוֹת גְּרוּעַ מֵעַמִּים שֶׁהוֹלְכִים לְבֵית תְּפִלָּתָם; גַּם מִכְּרַחֲמֵי שֶׁלֹּא לִגְנוֹב וּלְגַזֵּל וְשֶׁלֹּא לְזַנוֹת, מִיִּרְאָה שֶׁאִם יִתְפָּרֵס הַדְּבָר יִהְרָגוּם, וְהֵם דְּבָרִים קָשִׁים לְהַשִּׁיגֵם, וּמִסִּפַּת הַסִּפְּנָה הַגְּדוּלָּה שֶׁבָּהֶם אָדָם מוֹנֵעַ עֲצָמוֹ מִלְּבַקֵּשׁ; גַּם מִכְּרַחֲמֵי שֶׁלֹּא לְהִרְעוֹת עִם שׂוֹם בְּרִיָּה, פֶּן יִתְגַּבֵּר עָלָיו וְיִוצִיאֵהוּ מִן הָעוֹלָם. לָכֵן דַּע, כִּי אִין אָדָם מִבְּטָח לְהִיּוֹת מְזַמֵּן לְעוֹלָם הַבָּא, רַק צָרִיךְ לְהַתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּכָל כּוֹנֵת לְבוֹ וּלְמִסֵּר נַפְשׁוֹ עָלָיו, וּלְכַוֵּן שֶׁמִּתְפַּלֵּל אֵלָיו מִשׁוּם הַחֵיּוֹב הַגְּדוֹל הַמְּטִל עָלָיו, כִּי הוּא אֱלֹהֵי שְׂבָרָאוֹ, וּבְכִידוֹ לְהַחֲיוֹתוֹ וּלְהַמִּיתוֹ, וּבְלִתּוֹ אִין אֱלֹקִים, וְלַעֲסֹק בְּתוֹרָתוֹ בְּכָל כַּחוֹ עַל-מְנַת לְקַיֵּם; וְאִם בַּעַל מְלָאכָה הוּא — לְקַבֵּעַ עֵתִים לְתוֹרָה; וּבְעֵת עֲשִׂית הַמְּלָאכָה יְהִי מִחֲשַׁבְתּוֹ לְתוֹרָה, וְאוֹתָהּ מִחֲשָׁבָה מוֹרָה עַל הַחֲשֵׁק עָלֶיהָ, וְאִגַּב אֲרַחֵה מְרוּיַח, דְּמִחֲשָׁבָה זֶה מִצְטָרֶפֶת לְמַעֲשֵׂה (קְדוּשָׁן מ, א), כְּדַכְתִּיב (תְּהִלִּים מ, ט): "לַעֲשׂוֹת רְצוֹנָה אֱלֹהֵי חֲפָצָתִי, וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מַעֲיִ", יִרְצָה: עַל-יְדֵי מַה שֶּׁאֲנִי חֲפֵץ בְּמִחֲשַׁבְתִּי בְּתוֹרָתְךָ, נִחְשָׁב לְמַעֲשֵׂה כְּאֵלוֹ הִיא בְּתוֹךְ מַעֲיִ.

(ז) גַּם יִשְׁתַּדֵּל בְּכַחוֹ בְּנַפְשׁוֹ וּבְמַמוֹנָיו לְקַיֵּם כֹּל מְצוּהַ שֶׁאִפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ, וְשֶׁלֹּא יִנִּיחַ גַּם שׂוֹם מְצוּהַ מִדְּבָרֵי קְבָלָה וּמִדְּבָרֵי סוֹפְרִים וּגְדָרִים וּסְיָגִים שֶׁעָשׂוֹ לְתוֹרָה, וְהַכֹּל בְּאַהֲבָה רַבָּה, וּלְהַרְבּוֹת בְּחֻסְדוֹת, וְלְהִיּוֹת טוֹב עִם הַשָּׂמַיִם וְהַבְּרִיּוֹת, וְלִתְפֹּס דְּרָכָיו יִתְבַּרֵּךְ לְלַכֵּת בָּהֶם (ע' כְּתוּבוֹת קִיא, ב; סוֹטָה יד, א), כְּדַכְתִּיב (דְּבָרִים כח, ט): "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו", וְלֹא יִסּוֹר מִלְּבוֹ אֶהְבֶּתוֹ יִתְבַּרֵּךְ וְתוֹרָתוֹ רָגַע, עַד שֶׁאִם יִהְרָגוּהוּ עַל אֶהְבֶּתוֹ יִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ בְּשִׂמְחָה — זֶה

המזמן לחיי עולם הבא; זולת כל זה הוא פתוי היצר הרע, המפתה לאדם לדמות לו שבדברים הנוהגים בנשים קונה אדם עולם הבא, כדי לסמות עיניו, שלא יחקר ולא ידע ולא יבין עוד גדל החיוב המטל עליו לקיים כדי לקנות שלמות הנפש כדי שיזכה לעולם הבא. לכן, כדי שלא ילכד האדם ברשתו של היצר הרע המפתהו על דרך זה, ילך עם חכמים ויראים, ובמקום ישיבתם בהתחברם יחד על כל דבר מצוה, ובראות רב מעשיהם ודקדוקי חסידותם, יתחכם ויבין שצריך הרבה כדי להשיג שלמות לנפשו לזכות לעולם שכלו טוב, שכלו ארוך. ומשם ואילך לא יטה אזן עוד ליצרו, כי הפירו לאויב לו בעצותיו הרעות והמקלקלות אשר יעץ לו בתחלה, וכבר הפיר כי 'הכל המה, מעשה תעתיים' (ירמיה י, טו) וכלי משחית לכלות נפשו ולהכינה ולהזמינה לשרפת-אש בשאל תחתית; שהנה עתה שנתחבר עם החכמים, הפיר האמת, כי רגלים לה להאמין בה.

ח) אשריו לאדם המוציא כל ימיו בעבודת בוראו! אשריו לאדם, שכל מחשבתו בהקדוש-ברוך-הוא ובתורתו! אשרי האדם, שנענוע איבריו בעסק התורה ובמצות! ודע, כי אין טפוש, כי אם המתחכם בספרים חיצוניים. אין סומא, כי אם הרואה בהכלי העולם. אין חרש כהשומע בקול שירי עגבים ודברי תפלות ודברי בטלה. אין אלם, כי אם 'לשון מדברת גדולות' (תהלים יב, ד) ודברי חלקלקות. אין שוטה כהשותק בדבר מצוה. אין מפסיד, כי אם המרויח עונות ופושעים. אין קונה שם רע, כי אם הקונה גדולות. אין קונה שפלות, כי אם המתגאה. אין ישן ונרדם, כי אם הנעור בליילה ומפנה לבו לבטלה (ע' אבות ג, ד). אין עצל כהזריז לרוץ לרעה. אין עני כהמתעשר מן הגזל. אין חלש כהמתגבר ביצרו לעשות מה שילבו חפץ (ע' אבות ד, א). אין מכער, כי אם המתקשט עצמו לעברה. אין דאגה, כי אם המשמח במשתאות של רשות. אין רע מזל, כי אם המתחבר עם אנשי מעלה מרגיזי אל. אין פחד, כי אם המתיאש מן הפרעניות (ע' אבות א, ו). אין יראה, כי אם מי שאין יראת אלהים נגד עיניו. אין זיע, כי אם מי שאין מזדעזע ונבהל מקללת חכם (ע' מכות יא, א; אבות ב, י). אין רתת כי אם מי שאינו מרתת מיום הדין. אין חלחלה, כי אם מי שאינו מתחלחל בזכר יום המיתה. אין בהלה, כי אם מי שאינו נבהל בעלות על לבו

משפטי גיהנם. לא כן העובד אלהים ובתורתו עוסק ואחר מצותיו רודף — הרי הוא חכם, ופקח, ושומע, ובעל דברים, ובן-דעת, ומרויח תמיד, ובעל שם טוב, ומרום על כל מעלה, והוא ער וזריז ועשיר וגבור ויפה ושמח ורום המזל, ובטוח מפחד ורתת וזיע ובהלה וחלחלה.

(ט) **נאתה בן-אדם! לסור ממוקשי מות, יהיו עיניך פקוחות תמיד להבין ולהשפיל איך הקדוש-ברוך-הוא גומל לרשע רע כרשעתו** (ע"פ ישעיה ג, יא), **כי אין להקדוש-ברוך-הוא לעשות ארבות בשמים ולהשמיע בקול מכריז ואומר: הביטו וראו, זהו שהבאתי על החוטא הוא בעבור רשעתו! אלא יבין מעצמו על-ידי רמז, וישקל הפגע שפגע בו, שהוא מעין החטא שבו נכשל; דלמה יגרע מן האלם, שעושים בפניו רמזים והוא מבין, כמו מעשה בפעל ואין מבין? ובהיות האדם שוקל תמיד הענש נגד החטא שבו נכשל או הפשע אשר פשע, ישתרש בלבו כי יש משגיח על כל דרכי איש והוא צעדיו יספור, ובזה יפנע לבבו הערל אל היראה, בראות שיש רואה, ויהיה בוחר בטוב ומואס ברע. וגם לא ימנענו בשת בשר ודם מלקיים תורה ומצוה, שבהיות מודה על השגחתו יתברך על כל מעשיו, יתאמת לו יום הדין והחשבון וייעצוהו פליותיו, דאיה מעכב לו בוישה של בשר ודם לבטל מלקיים דברי אל חי, אשר ביום הדין והחשבון יגררו בתכלים לאיש אשר ממנו נתבייש, נפוח פנוד ופניו כשולי קודרה (ר"ה י, א), ומסרחונו יברח למרחקים, ומה יאמר ומה יענה אז? אם יוכל לומר: רבנו-של-עולם, מזה נתבישתי ולא ממך! מה צרה יגיע לנפשו. זה ישים האדם בחיים חיתו, ולא יכלם ולא יתביש משום אדם שבעולם נגד אהבתו יתברך, וכמאמר התנא (אבות ה, כ): הוי עז פנמר וכו' לעשות רצון אביך שבשמים.**

(י) **עוד ישים אדם נגד עיניו, כי יש לאל ידו להשלים עצמו בכל מיני שלמיות, כי הוא גרוע ממלאכי השרת והחיות הקדש ומסגלות המעלות הנמצאים בדומם וצומח ובבעלי-חיים, ולמה יתרושל, פיון שפח בידו לעשות לקנות כל שלמות החסר ממנו, ולכלל בו שלמות כל הבריאה אשר ברא אלהים? הנה יש יתרון מלאכי השרת מן האדם — היותם בעלי כנפים, ויודעים בעתידות, ורואים ואינם נראים; והחיות הקדש מהירות**

הריצה, כדכתיב (יחזקאל א, יד): "והחיות רצוא ושוב כמראה הפזק". ועל-ידי שמקיים האדם מצות ציצת, דכתיב בו (במדבר טו, לח): "על ציצת הפנף פתיל", קונה שלמותם להיות גם הוא בעל פנפים כמוהם. ובהתחכמותו בתורה, רואה את הנולד, דהחכם רואה את הנולד, כמאמר התנא (תמיד לב, א); הרי יודע עתידות בחכמתו כמלאכים, ומגיע בכח תורתו למדרגת פינחס, שהיה רואה ואינו נראה, כדרשת רבותינו ז"ל (תנחומא שלח א) על פסוק (יהושע ב, ד): "ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו". ובהיות רץ במצות בהתמדה, כדכתיב (תהלים קיט, לב): "דרך מצותיך ארוץ", וכמאמר התנא (אבות ד, ב): הוי רץ למצוה קלה, מדרמה עצמו לחיות הקדש הרצות. וכדומם הארץ מוציא עץ פרי עשה פרי' (בראשית א, יא) ומיני צמחים ופרחים, ובכללה אבנים יקרות כנפך ספיר ויהלם המאירות, ולילה פיום יאיר מפתח אור מאירותן, וכמה מהסגלות המועילות מטבע בהן (ע' רבינו בחיי פ' תצוה כח, טו, שהארץ בסגולות האבנים), כאבן האדם הנקרא "רובין", שמועיל להריון, כמו שכתבו חכמי הטבע זל"ה; ואבן ה"איסמראלדה", היא אבן קנאות, שהנושאה עליו אם עושה זנות, מיד נשברת מקנאה; ואבן ה"סאפירה" סגלתה להחפים, וה"פירלה" סגלתה לתת חן לנושאה עליו בעיני כל רואיו. וכן כל אבן ואבן יש סגלה מיחדת לכל אחת ואחת. ואדם, על-ידי עסק התורה וקיום מצותיה, כולל בו כל אלו הסגלות, שעל-ידי חדושי התורה שמחדש בכל יום, פרפראות לחכמה, קונה שלמות הארץ המוציאה פרות ומיני צמחים. וכעסק התורה בלילה פיום ישים, קונה מאירות כל אבן יקרה, ד'חכמת אדם תאיר פניו' (קהלת ח, א) על-ידי התורה שנקראת 'אור' (תענית ז, ב), שנאמר (משלי ו, כג): "כי נר-מצוה ותורה אור". ובכח תורתו וצדקותו מתפלל על ההריון, כדכתיב (בראשית כה, כא): "ויצטר יצחק לה", ויצטר לו ה' ותהר רבקה אשתו", וקונה סגלת ה"רובין". ובהיות תלמיד-חכם מקנא על הזנות פפינחס, קונה סגלת ה"איסמראלדה". וכעסק התורה, חוט של חן משוך עליו, כדכתיב (משלי א, ט): "כי לויית חן הם לראשה", כסגלת ה"פירלה". ותורתו מוסיף חכמה על חכמתו, דכתיב (דניאל ב, כא): "יהב חכמתא לחכימין", כסגלת ה"סאפירה", דמחפים לכל נושא אותה עליו. וכן קונה על-ידי התורה סגלות שאר אבנים טובות ומרגליות — דוק בסגלתם בספרי המחקר,

וְתִשָּׁבַח סִגְלָתְךָ בְּאָדָם הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה, כִּי לֹא יִכְלָתִי לְפָרְטֶם מִפְּנֵי יִרְאַת
הָאֲרִיכוֹת, שְׂדֵי בְּזָה לְתַכְלִית פְּוֹנְתָנוּ.

(יא) גַּם יֵשׁ בְּצוּמַח עֲשָׂבִים מְחַלְפִּים בְּסִגְלָתְךָ: יֵשׁ מֵהֶם מְמִיתִים וְיֵשׁ מֵהֶם
מַחְיִין לְאָדָם, כַּנּוֹדָע מֵאֲמַר רַבּוּתֵינוּ ז"ל בְּמִדְרַשׁ (ויק"ר כב, ד), דִּישׁ
עֲשָׂב מְחַיֶּה מֵתִים; וּבְהֵן סִגְלוֹת הַרְפוּאוֹת לְאִין חֶקֶר. וְאָדָם בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה
קוֹנֵה סִגְלָתְךָ: מִמִּית מִי שְׂרָאוֹי לְהַמִּית, עַל דֶּרֶךְ (בְּרִכּוֹת נח, א): נָתַן עֵינָיו בּוֹ
וְעָשָׂהוּ גֵל שֶׁל עֲצָמוֹת; וּמְחַיֶּה מִי שְׂרָאוֹי לְהַחְיֹת, כְּאֵלֶיהוּ לְבֵן הַצָּרְפִית
(מ"א ז, יז-יח) וְאֵלִישַׁע לְבֵן הַשּׁוֹנְמִית (מ"ב ד, לב-לז), וַיַּחְזִקְאֵל שְׁהַחְיָה בְּנֵי
אֲפָרַיִם (יחזקאל לז, ג-י; וע' סנהדרין צב, ב), וְרַבִּי יוֹחָנָן לְרַב כְּהֵנָא (ב"ק קיז, סע"א), וְרַב
חִיָּא לְעַבְדּוֹ שֶׁל תַּלְמִי הַמֶּלֶךְ [א], וְכֵאלֶּה רַבִּי הַמַּעֲלָה שְׁהַחְיֹת מֵתִים. וְכֵן
עָתִיד לְהַחְיֹת עַל-יַדִּי מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. וּבְעוֹסְקִים בְּתוֹרָה גַּם-כֵּן סִגְלַת
הַרְפוּאוֹת (ע' ערוּבֵן נח, א), לְרַפָּא כָּל חָלִי וְכָל מַדּוּה בְּתַפְלָתְךָ לְפָנֵי קִדְשָׁא-
בְּרִיךְ-הוּא, וְכֵאלִישַׁע שְׂרַפָּא צְרַעַת נַעֲמָן.

(יב) וּבְבַעֲלֵי-חַיִּים בְּלָתִי מְדַבְּרִים, בְּהַמּוֹת חַיִּים וְעוֹפוֹת, נִמְצָא בְּהֵן
הַתַּחֲכָמוֹת וְהַמְּצָאוֹת, כְּשׁוֹעַל וְכַדּוּמָה, וּמֵהֵן סִגְלַת
אֲרִיכוֹת הַיָּמִים כַּחוֹל [ב], כְּדָכְתִּיב (איוב כט, יח): "וְכַחוֹל אֲרָבָה יָמִים". וְיֵשׁ
מֵהֶם בְּסִגְלַת הַגְּבוּרָה, כְּאֲרִי וְכַדּוּמָה; וּבְכַהֲמוֹת חֲכָמוֹת הַמְּלַחְמָה בְּקַרְנֹת,
כְּאֲשֶׁר תִּמְצָא בְּסִפְרֵי 'שְׁעַר-הַשָּׁמַיִם' (מאמר ד וד'). וְעַל-יַדִּי עֶסֶק הַתּוֹרָה קוֹנֵה
אָדָם סִגְלַת הַחוֹל, דִּהַתּוֹרָה מְאֲרִיכָה יָמָיו שֶׁל אָדָם (ר"ה יח, א; אבות ב, ז), דְּכָתִיב
(דברים ל, כ): "כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאֲרָךְ יָמֶיךָ", וְכָתִיב (משלי ט, יא): "כִּי כִי יִרְבוּ
יָמֶיךָ", וְכָתִיב (שם ג, יח): "עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ". וְקוֹנֵה גְבוּרַת
הָאֲרִי, דְּכָתִיב (משלי ח, יד): "אֲנִי בִּינָה לִי גְבוּרָה", וְלוֹחֵם בְּמַלְחָמָתָה שֶׁל
תּוֹרָה, וּמִנְגַּחִים זֶה לְזֶה בְּפִלְפוּלִים, שְׁעַל זֶה נִקְרָאִים בְּעַלֵּי תְרִיסִין, כַּנּוֹדָע
(בְּרִכּוֹת כז, ב).

(יג) הָרִי עַל-יַדִּי דְבָקוֹת הָאָדָם בְּהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא וּבְתוֹרָתוֹ, מְשָׁלִים
עֲצָמוֹ מִכָּל מַה שְּׁחָסַר מִמֶּנּוּ מִסִּגְלוֹת הַטּוֹבוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּכָלֹת

[א] ל"מ בשום מקום שרבי חייא החיה לעבדו של תלמי המלך. ונראה שצ"ל ר' חנינא בר חמא החיה עבדו של אנטונינוס, והוא בע"ז (י, ב).
[ב] עוף הוא ששמו חול ולא נקנסה עליו מיתה לפי שלא טעם מעץ הדעת ולבסוף אלף שנים הוא חוזר לנערות (ע' ב"ר יט, ח).

הבריאה, פמדבר. ובהיות פן, שפיד האדם לעלות על כל הבריאה, אם חס ושלום לא יעשה בזה — כמה מהבשת והכלמה מגיע לו ביום-הדין, בראות עצמו נעדר מהדומם והצומח ובעל-חי הבלתי מדבר, ובהיות לאל ידו להשלים עצמו ולא עשה. זאת אשים על לבי אני הכותב, על-פן אני אוחיל לעשות ולקיים!

(יד) והנה לרפואת הנפש הנני מציג לפניך מרקחת בדוקה, נעימה ומתוקה, לחלשות תשות כח הנשמה, מועיל לכל חלי וכל מכה שלא יתקרב לאדם, לרפינו יאודה חריזי ז"ל. הוא זכרונו לברכה הביא בקצור נמרץ, באשר תראה בספר התפוח (ליקוטי פרדס לרש"י בסוף הספר — רפואת הגוי' להחכם רבינו יהודא חריזי), ואני הכותב הארכתי אותה בתוספת על תוספת, ביתר שאת ויתר עז. וזה המרקחת אשר עמה תתרפא רפואת הנפש והגוף: קח ששה שרשים: שרש יראת-שמים, שרש שפלות, ושרש ענוה, ושרש בישנות, ושרש רחמנות, ושרש גמילות-חסדים, וענפי אילני השפלות וחכמות אלהיות, ועשבי מצות עשה ולא-תעשה, ושבלת סיגים וגדרים, ופרחי הצדקה ופיוס דברים לעניים, וצמחי הענוה והשפלות, ופרות האמת ועסק התורה, ותכתש הכל במכתשת החרטה והודוים, ותבשל הכל במי טבילה וטהרה, ותערבם בכף דמעות העינים, וזרק עליו בשמים של דקדוקי המצות והחסידות, ויהי מטגן בשמן שם טוב. ותשים כל המרקחת על עלי התשובה והחרטה על כל העונות, ושכב על משכב היסורין, וסוף עצמה במרקחת זו מבית ומחוץ, ומיד תזיע זעת מחילה וסליחה וכפרה, ובזה [ג] 'רטפש בשרך מנער, תשוב לימי עלומיך' וכנולד דמי.

(טו) ומרקחת זו רמזה חכם שבחכמים, שלמה המלך, עליו השלום, באמרו בספרו הקדוש 'משלי חכמים וחדותם': "רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך" (משלי ג, ח), ובתיב (שם ה, כב): "פי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא". ופרשו דבריו הנעימים רבותינו הקדושים

[ג] הוא פסוק באיוב (לג, כה) ופי' במצ"ד שהיא מלה מורכבת מן רטוב ומן פש שהוא ענין רבוי כמו "פשה תפשה" (ויקרא יג, כב-כז) ור"ל ירוטב בשומן ויתרבה בשרו יותר מימי נעוריו כי דרך האדם להיות אז רטוב וממולא בבשר וישוב לימי עלומיו בחוזק וכבריאאות.

[ג] הוא פסוק באיוב (לג, כה) ופי' במצ"ד שהיא מלה מורכבת מן רטוב ומן פש שהוא ענין רבוי כמו "פשה תפשה" (ויקרא יג, כב-כז) ור"ל ירוטב בשומן ויתרבה בשרו יותר מימי נעוריו כי דרך האדם להיות אז רטוב וממולא בבשר וישוב לימי עלומיו בחוזק וכבריאאות.

במדרש (ויק"ר יב, ג) על הפסוק (תהלים יט, ט): "פקודי ה' ישרים משמחי לב" — תני חזקיה: נעשו דברי-תורה עטרה לראש, שנאמר (משלי א, ט): "כי לוית חן הם לראשך", ענק לצואר, שנאמר (שם): "וענקים לגרגרתיך"; מוליגא ורן ללב, שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב"; קילורין והן לעינים, שנאמר (תהלים שם): "מצות ה' ברה מאירת עינים"; פוס עקרין והן לבני-מעים, שנאמר: "רפאות תהי לשרך". מנין לרמ"ח איבריו של אדם? שנאמר: "כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא", עד כאן לשונם. הפונה — כל מצוה ומצוה סגלית לקיים איבר אחד, ובהתקיים האדם כל מצות הנוגעות לקיום חיות לכל האיברים, נולד מביניהם סגלה מחדשת מועילה לכל האיברים יחד, כצרי "טיריאה" בלעז, שהיא מכמה סמנים מערבים, שאף-על-פי שלכל סם יש סגלה בפני עצמו, אף בהצטרפות כלם יחד מתחדש סגלה מחדשת, מועלת לכל חלי ולכל מכה. הרי רמוזה המרקחת האמורה במאמר הנזכר, שדברי-תורה הם כמרקחת לראש ולצואר ולראשי האיברים, ללב ולעינים, וכוס עקרים לבני-מעים וכו'.

(טז) וכן למד הקדוש-ברוך-הוא מוסר לאדם לקנות עמו שלמות המדות, במה שאסר לנו אכילת העופות והבהמות הטמאות, שמלבד הסוד הגנוז בזה, רמז לנו גם-כן ללמד מזה מוסר, על דרך (איוב לה, יא): "מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו", כמו שהשיבו הזקנים לתלמי המלך, עין בספר 'אמרי-בינה'. שהנה התיר לנו הקדוש-ברוך-הוא עופות הנאספים בבית, ללמד לאדם שיהיה ביתו, ולא יוציא זמנו אנה ואנה. ואוכלת מאכל טוב, חטים ושעורים, ואין טורפים, ומזה ילמד האדם להבחין באכילתו, שלא יהיה כבהמה שטורפת ואינה מבחנת בין טוב לרע, הכל נמתק לחכה; והעופות הטמאות טורפות והורגות ואוכלות, והם במקום שממות, ופרש לנו מפל זה, וכן הבהמות הטמאות, בעלי פעס והורגות וטורפות ואוכלות, ומזגם רע, וכן החיות הטמאות, ולכן הבדילנו מהם, שלא נלמד ממדותם. הגמל, אף-על-פי שמעלה גרה, כיון שאינו מפריס פרסה טמא הוא (ויקרא יא, ר), לרמז לאדם, שאל יאמר: די להיות

[ד] משקה מלשון מלוגמא הנמצא בתלמוד. דברים לרפואת עינים.

[ה] מין אדמה לבנה שמערבין אותה בשאר [ו] משקה העשוי ממיני שרשים.

שְׁלֹם בְּמִדָּה אַחַת, אֶף־עַל־פִּי שְׁאֵהִיָּה חֶסֶר מִשְׁאָר שְׁלֵמוֹת הַמִּדּוֹת — יְדוּעַ תִּדְעַ כִּי לֹא שְׁלֹם טָמֵא הוּא. וְכֵן הַחֲזִיר, אֶף־עַל־פִּי שְׁמִפְרִיס פְּרָסָה, כִּיּוֹן שְׂאִינוֹ מַעֲלָה גְרָה טָמֵא הוּא (שם שם, ז), לְרַמֵּז עַל הָאִמּוֹר. וְהַחֲסִידָה, אֶף־עַל־פִּי שְׁטוֹבְלַת אַחַר שְׁמַתְחַבֶּרֶת עִם בַּת־זוּגָה (ע' בַּסֵּפֶר הַצִּיּוּנִי פֶר' שְׁמִינִי), עִם כָּל זֶה טָמֵאָה — טוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ אֵין שִׁיף בּוֹ טְהָרָה (תַּעֲנִית טו, א). הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה מַעֲלָה גְרָה הִיא — לְלַמֵּד לְאָדָם לְלַעַס הַדְּבָרִים וּלְטַחֵן וּלְבַלְעוֹן. וּלְחֹזֵר לְטַחֵן וּלְבַחֵן בָּהֶם קָדָם שְׂיֹצִיאֵם מִן הַפֶּה. וּמִפְרִיס פְּרָסָה — שְׂיַבְחֵן לְהַבְחִין לְהַפְרִיס פְּרִסוֹתָיו בְּהִלְכוֹ בֵּין דְרָכֵי חַיִּים לְדְרָכֵי מוֹת.

(ז) הָרִי שְׁמֵלְבַד סוּדֵי הַתּוֹרָה שְׂיֵשׁ בְּמָה שֶׁהַתִּיר וּבְמָה שְׂאָסֵר, נִלְמַד גַּם־כֵּן מוֹסֵר לְרִפּוּאת הַנֶּפֶשׁ. הַבֵּט וּרְאֵה בְּמָה אֶפְנִי לְמוֹד עֲשֵׂה אֱלֹהִים לְפָקַח עֵינַי עוֹרִים, שְׂיִלְמְדוּ לְהִישִׁיר וּלְהִיטִיב דְרָכֵיהֶם, כְּדֵי לְהַנְחִיל לָהֶם שׁ"י עוֹלָמוֹת (עוֹקֶצִין ג, יב). וְאִם אָמַר יֹאמֵר הָאָדָם: הַרְבִּיתִי בַחֲטָאוֹת וְאֲשָׁמוֹת לְפָנַי מִי שֶׁהִרְבֵּה לְהִיטִיב עִמִּי, אֲשֶׁר בְּכַטָּן אִמִּי יִצְרַנִּי, וְשֵׁם שְׁמַרְנִי וְלֹא עָשִׂה אוֹתִי שְׁפִיר, וּמַנְפִּיל הַצִּילָנִי, וְהַדְּלִיק נֵר עַל רֵאשֵׁי (נח, ל, ב), וּמִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ הֶרְאֵנִי, וְשֵׁם תּוֹרָתוֹ לְמַדְנִי, וְהוֹצִיאֵנִי לְשָׁלוֹם לְאוֹר הָעוֹלָם, וּפְרַנְסֵנִי וְהַזְמִין חֶלֶב בְּדַדִּי אִמִּי, וְגַדְלָנִי; וְאַחַר אֲשֶׁר נִשְׂאֵנִי וּמִכָּל רַע וּפְגַע הַצִּילָנִי, הַשְׁלַכְתִּי כָּל הַטּוֹבוֹת אַחֲרַי גּוֹי וְכָל חֲסָדָיו לֹא זָכַרְתִּי, לְפָנָיו הִכְעַסְתִּי וְכָל אֲשֶׁר שָׁנֵא עָשִׂיתִי, וְאִם־כֵּן, מַה פָּנִים נִשְׂאָרוּ לִי לְשׁוֹב אֵלָיו, כִּי בִשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי! — זֹאת אָשִׁיב לָךְ: 'הַחֲזֹק בְּמוֹסֵר אֵל תִּרְף' (משלי ד, יג), כִּי אוֹהֵב שְׁבִים הוּא וּמִמֶּנּוּ תִלְמַד לְשׁוֹב; יַעַן דְּבַפְסִיקְתָּ־רַבָּה (מה, ז) אָמַר הַכִּי: "שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (הושע יד, ב) — כָּל מִה שְׁבָרָא הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא לֹא נִשְׁבַּע עֲלֵיהֶם, אֶלֹא עַל הַתְּשׁוּבָה, שְׁנֵאֲמַר (יחזקאל לג, יא): "חַי אֲנִי נְאֻם ה' אִם אֶחֱפֹץ בְּמוֹת הַרְשָׁע" — אָמַר הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא: אִם מִתְבַּיְשִׁים אַתֶּם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, הַנְּנִי רֵאשׁוֹן שָׁב, שְׁנֵאֲמַר (ירמיה ל, יח): "כֹּה אָמַר ה' הַנְּנִי שָׁב"; וַיְמַה מִּי שְׂאִין בּוֹ חֲטָא כְּבִיכּוֹל אוֹמֵר 'הַנְּנִי שָׁב' — בְּנִי־אָדָם, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה שְׂצָרִיכִים לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. עַד כָּאן.

(יח) וּבְרֵאוֹתָךְ בֶּן־אָדָם עַד כְּמָה מַגִּיעַ כַּחַת הַתְּשׁוּבָה — מַה מְקוּם נִשְׂאָר לְיִצְרָךְ לְעַכְפָּךְ מִמֶּנָּה בְּאָמְרוֹ לָךְ: הַרְבִּיתָ לְפִשְׁעֵךְ, אֵין לָךְ

תקנה, וכיון שפן, עשה מה שלפך חפץ מהתענוגים ואל תאכד שתי עולמות! פי כל דבריו פתוי מר ורע הוא, לאכד אותך מן העולם הזה ומן העולם הבא. נקט האי פללא בידך, שמדת היצר להחטיא לאדם כדי לאכדו, וכיון שפן, אף שתראה ממנו עצה לתועלתך, עשה הפך עצתו, פי אין תועלת נמשך מעצתו.

(ט) ודע, שלפעמים מיעץ היצר הרע לאדם בדרכי חיים, וכונתו להחזיקו עמו ויחשבהו לאוהב לו — כדי להפך אחר-כך העצה לעשות נגד החיים, להוליכו בדרכי מות. עשה זו בני, והנצל לה במה שהכנים עמך ליעצך בדרך החיים, ובבואו להטותך מדרך זה, אל תאבה ואל תשמע לו, ואמר לו: כיון שהגיד, שוב אינו חוזר ומגיד! והוא כבר העיד על הדרך הראשון שהדריכו פי טוב הוא, ואם-כן אינו יכול לחזור בו. ובראות יצרך כן, ירפה עצמו ממך בראותו כי מאכד זמנו עמך, פי אין לו שומע.

(כ) שים בן-אדם נגד עיניו: מי שמע לעצת יצרו והצליח בסופו? מי הלך בדרכו, ולא ראה חשך ולא אור? מי ערבו לו דבריו ולא נדבק לשונו לחפו? מי שר דברי עגביו ולא נחר גרונו? אף שלכאורה מועצותיו בדת נתונות, כיונק משדי אמו, שכל מיני מטעמים טועם בו — אף יראה בסופו, שעל מאורת צפעוני גמול ידו הדה' (ישעי' יא, ח) [ז], וחר פתן צדה, ומוצא עצמו בתוך בור מלא נחשים ועקרבים ככל אשר זדה. אבל דע באמת, פי לא יעשה ה' אלהים דבר ככל אשר צוף לעשות ולכל אשר אמר לה לשמר, פי אם להיטיב עמך. ואף שנראים הדברים לכאורה קשים בעיניו — לסוף ימתקו כנפת צופים בתוך חכה, ומה רב טוב באוצרותיה בעולם אשר עדין לא ראו עיניו, מכתר בכתרי מלכים, ומלאכים אשר עשית במעשיה הפה ישרתוה. ומי הוא אשר ימלאנו לבו, אחרי שמעו גדלת המקום אשר ישב בו, למרד עיני כבוד יוצרו ולשמע ליצרו, אף שיתגרה בקרבו תמיד, ורבו הפתויים עליו יצמיד, כיון שנכר בו שפונתו להשמיד, ולהשליך לשומעו בבור סיד.

[ז] פירוש: צפעוני הוא מין נחש ועיניו מאירות האור מה שיש בחור הצפעוני, חושב שהוא אכן כאבנים טובות, ותינוק הגומל משדי אמו רואה או זכוכית ורוצה לשחוק בו והוא בסכנה. כך הוא

כא) וְאַצִּיג לְפָנַי תּוֹכַחַה מִתַּגֵּרַת יֵצֵר טוֹב עִם יֵצֵר הָרַע, וְטוֹב לְאִמְרָה
לְהַכְנִיעַ הַלְּבָבוֹת (הוכא באור קדמון בסוף הספר):

כב) אֲרָאָה יוֹמֵי הוּא מִתְרַחֵק, וְהַפּוֹעֲלִים עֲצָלִים, וּבַעַל הַפִּיִּת דּוֹחֵק (אבות
ב, טו), הַשׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים. נִתּוּן בִּי יֵצֵרִי אֲכַזְרִי, מִתְגַּבֵּר כְּאֵשׁ
אוֹכֵלֶת, אוֹי לִי מִיּוֹצְרִי וְיֵצֵרִי (ברכות סא, א), שְׁנַיִם אוֹחֲזִים בְּטָלִית. יֵצֵרִי גּוֹזֵר
אֶקְשִׁיב קוּלוֹ, וְיּוֹצְרִי מִזְהִיר לִי אֶזְהָרוֹת, מַה יַּעֲשֶׂה אִישׁ אֲשֶׁר אֱלֹה לּוֹ, שְׁנֵי
דִּינֵי גְזֵרוֹת. אֵשׁ אֲוִיר מִים אֲדָמָה, כָּלֶם בְּיֵצֵרִי דְבוּקִים, אֲרַבַּע יְסוּדֵי גַם
הַמָּה, אֲרַבְּעָה אָבוֹת נְזִיקִים. בְּרֵאוֹתַי נִפְשֵׁי כְּסוּחָה, תְּהִיָּה מְרָה בְּאַחֲרִיתָהּ,
גַּם הִיא אַחַר יֵצֵרִי הַלְּכָה, נַעֲרָה שְׁנַתְּפַתְתָּהּ [ח]. רְצִיתִי לְקוֹם בְּהַשְׁכָּמָה,
יֵצֵרִי יַעֲצֵנִי עֲצוֹת, תִּישָׁן עַל מִטָּה נְעִימָה, תִּפְלַת הַשַּׁחַר עַד חֲצוֹת. הוֹכַחְתִּיו
עַל רַע נַעֲמוֹ, וְהוּא בְּתוֹכַחְתִּי יִקּוֹץ, דּוֹמְמָתִי לְפָנָיו כְּמוֹ, מִי שְׁאַחֲזוּ
קוֹרְדִּיקוֹס [ט]. מוֹל יֵצֵרִי אֵין אֲנִי יְכוּל, כְּרַב טְעָנוֹת וּמְלִין, אֶקְרָא בְּתוֹרַת אֵל,
כִּי כָּל כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ מְצִילִין. שְׁמַעְתִּי וְתַרְגּוֹ בְּטָנִי, בָּעַת עַל לְבָבִי אַעִיר, יוֹם
יִטְרַף נִפְשֵׁי שְׁטָנִי [י], הַכּוֹנֵס צֶאֱן לְדִיר [יא]. עַל כֵּן אֵין יָדִי לְאֵל, מְצִוּק (=סלע)
יֵצֵרִי רֵאשׁ פְּתָנִים, מַה אַעֲשֶׂה כִּי יָקוּם אֵל, הַשׁוֹכֵר אֶת הָאֲמָנִים. וְאַזְכּוֹר
לִילִי וְיוֹמֵי, אֲשִׁים יוֹם מִיתָה לְפָנַי, כִּי לֹא בְּמַהֲרָה חוֹטָא, מִי שְׁמַתוֹ מוֹטֵל
לְפָנָיו [יב]. אֱלֹה עֲצוֹתָיו מְאַסְתִּים, לְרִדְף אַחַר הַמּוֹתְרוֹת, יוֹעֵץ קַח חֲזָקַת
הַכְּתִים, בּוֹרוֹת שְׂיַחֲיִן וּמְעָרוֹת. לֹא אֶבְחַר דִּירָה תַּחְתּוֹנָה, מַעֵץ וְאַבֵּן בְּנוּיָה,
אֶקְנֶה כֹּה דִירָה עֲלִיוֹנָה, הַפִּיִּת וְהַעֲלִיָּה. לְבִי אַעִיר מִתְּנוּמוֹת, אֲשַׁחַר אֵל וְלֹא
אֵלִין, כִּי שׁוֹחֲרֵי עַל עֲלָמוֹת, יֵשׁ נוֹחֲלִין וּמְנַחֲלִין. נִפְשֵׁי וְלְבִי שְׁנִיָּהֶם,
שְׁנִיָּהֶם דְּרָשׁוּ לְאֱלֹהִים בְּתִשׁוּבָה, וַיֹּאמְרוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם
הַכָּא.

כג) וְאַתָּה בֶן-אָדָם, שִׁים נֶגֶד עֵינַיִךְ: אִם כְּשֶׁזָּה הַחוֹטָא עוֹשֶׂה הָעֶבְרָה
חוֹשֵׁב בְּדַעְתּוֹ, שֶׁהָאֵל יִתְבָּרַךְ רוֹאֶה אוֹתוֹ מַה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה —
מַה מְאֹד עֲזוֹת-פָּנִים הוּא זֶה, שְׁמַאֲחַר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהָאֵל יִתְבָּרַךְ רוֹאֶה

הנמשל השומע לעצת היצר הרע והוא חושב שמיעצו לטובה ולבסוף נמצא שהוא לרעה. [ח] היא הנשמה שנתפתחה מעצת יצה"ר. [ט] הוא מין חולה בלב שהרוח דופקת בלב וזיעה קרה ניגרת מן הגוף. [יא] לעת המיתה שיטרוף בשטן נפשי כי השטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות. [יב] משל המיתה כמו הכונס צאן לדיר. [יג] כלומר שמזכיר תמיד יום המיתה.

אותו בַּמַּעֲשִׂיוֹ, וּמָלְאוּ לְבוֹ לְמִרְדַּ בְּהָאֵל יִתְבָּרַךְ וּלְחַטָּא, וְהוּא רוֹאֵה אוֹתוֹ — הַגֵּם לְכַבֵּשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמּוֹ בְּבֵית? אֶתְמַהָּא! וְאִם יִחְשַׁב הַחוּטָא שְׂאִין הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כְּבִיכּוּל, רוֹאֵה אוֹתוֹ — נִמְצָא שֶׁהוּא כּוֹפֵר וּמְכַחֵשׁ בְּהַמְגַבִּייהי לְשִׁבְתָּ, הַמְשִׁפִּילי לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ (תהלים קיג, ה-ו), וְכִי רָם ה' וְשָׁפַל יִרְאֶה (שם קלח, ו), וְהָרִי הוּא כּוֹפֵר וּמְכַחֵשׁ הָאֲמוּנָה! מִי הוּא זֶה שְׂיִמְלֵאנוּ לְבוֹ בְּשִׁבִיל חֲטָא אֶחָד שְׁתַּעֲנוּגוּ רַגְעַ, לְכַפֵּר בְּעֵקֶר? וְעֵינֵי בַסֵּפֶר הַחֲסִיד בְּעַל 'לוֹחֹת הַבְּרִית' ז"ל (הל' תשובה, איכות התשובה, בשם ספר באר מים חיים, דף רלז, א), שְׂמַזְהִיר שֵׁם לְהַנְצִיל מִן הַחֲטָא: קָחֵם אֵלֶיךָ וְכַתְּבֵם עַל לוח לְבָבָה, וְאֵל תִּנְתְּקֵם מִבֵּין עֵינֶיךָ, וְזָכוֹר תִּזְכְּרֵנוּ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ.

(כד) נְטוּב הַרְבֵּה לַחוּטָא, שְׂיִתְוַדָּה חֲטָאיו לְפָנַי הַמְקוּם, כִּי סָגַלְתָּ הַיְּהוּדִי וּפְרָטָיו הֵיא לְסַלֵּק מִמֶּנּוּ כָּל הַקְּטָרוּגִים, כִּי כָּל הַמְתוּדָה, אֵין דִּינוֹ מְסוּר כִּי אִם בְּיָדוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא (זוהר פנחס רלא, א), וְרַחוּם הוּא וְנָחֵם עַל הַרְעָה (יואל ב, ג), וּמוֹם שָׁבוּ יְקָדִים לְאֶמְרוּ, וְאֵל יִתֵּן מְקוֹם לְאַחֵרִים לְאֶמְרוּ, כִּי הַעוֹשֶׂה בֵּן, הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְעַבִּיר עַל כָּל פְּשָׁעָיו, דְּכַתִּיב (תהלים לב, ה): "אֶמְרָתִי אֹדָה עָלַי פֶּשַׁעִי לֵה", וְאַתָּה נִשְׂאֵת עֲוֹן חֲטָאתִי סִלָּה". וְזֶהוּ עֵקֶר הַרְאֵשׁוֹן שֶׁל תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר ה, ו-ז): "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חֲטָאת הָאָדָם, וְהִתְוַדָּו אֶת חֲטָאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ", וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ע' ספרי זוטא נשא, ה): אוֹתוֹ הַחֲטָא עֲצָמוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, יִתְוַדָּה עָלָיו. וְכֵן אֶמְרוּ בְּפֶרֶק בְּתָרָא דִּיּוֹמָא (פז, ב): רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: צָרִיךְ לְפָרֵט הַחֲטָא עֲצָמוֹ, שְׂנַאֲמַר (שמות לב, לא): "אֲנָא חֲטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדוֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב", וּפְרַשׁ רַש"י: צָרִיךְ לְפָרֵשׁ כְּשֶׁהוּא מִתְוַדָּה יֹאמֵר: חֲטָא פְּלוּנִי חֲטָאתִי! אֲשֶׁר לְפִי זֶה אֵין אָדָם יוֹצֵא יָדֵי חוֹבֵת וְדוּי בְּאֶמְרוּ 'אֲשַׁמְנוּ, כְּגִדְנוּ' וְכוּ'. וְלִכֵּן כָּל אָדָם יֵשִׁים אֵל לְבוֹ בְּשַׁעַת הַיְּהוּדִי, וַיִּפְרֹשׁ הַחֲטָאִים וְהַעֲוֹנוֹת וְהַפְּשָׁעִים שֶׁחֲטָא וְשֶׁהֶעֱוָה וְשֶׁפָּשַׁע, וַיִּבְקֹשׁ מִהֵן מְחִילָה מִמִּי שֶׁהֵיכֵלֵת בְּיָדוֹ לְמַחֵל לוֹ וְלֹא יָשׁוּב עוֹד לְכַסְּלָהּ, וַיִּתְבּוֹשֶׁשׁ כָּל יָמָיו עַל הָעֵבֶר, כְּדִי שֶׁלֹּא יִתְבּוֹשֶׁשׁ עוֹד בַּיּוֹם הַדִּין הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא.

(כה) וְאֵל יֹאמֵר אָדָם: מֵאַחַר שֶׁלְעוֹלָם יָדוּ יִתְבָּרַךְ פְּתוּחָה תָּמִיד לְקַבֵּל שְׁבִים — הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל וְהַשְּׂמֵשׁ בְּמְרוֹמָיִם, וְעַדִּין יֵשׁ שְׁהוֹת לְחִזּוֹר בִּי אֶפְלוּ בְּשַׁעַת מִיתָתִי, וְהֵן כְּעַת אֶעֱשֶׂה מִן הַרַע בְּעַת שְׂאֲנִי

יכול, ולכשֶׁאֶפְנֶה אֶשְׁנֶה (אבות ב, ד) פָּרְשָׁה זוֹ שֶׁל תְּשׁוּבָה, שְׁהִיא פְּתוּחָה לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ! — גָּמַר בְּכָל לְבָבְךָ מֵה שְׁנַמְשֶׁךָ אַחַר 'לְכַשְׁאֶפְנֶה אֶשְׁנֶה' — 'שָׁמָּא לֹא תִפְנֶה!' זָכַר עֵת הַנְּסִיעָה, כִּי הִיא פֶּתַע פְּתָאם בְּלִי עֵת יְדוּעַ, רַק כַּאֲשֶׁר יִגְזֹר אֱלֹהֵי תְּמִים דְּעוֹת, וְטְרִדוֹת הַזְּמַן לְעוֹלָם אֵינָן נִפְסָקוֹת, וְהַזְּמַן קָצָר (ע"פ אבות ב, טו) וּבּוֹגֵד, וְהַמְּלָאכָה, הִיא מְלָאכַת עֲבוּדַת הַקֹּדֶשׁ בְּתַקוּן הַנֶּפֶשׁ וְהַשְּׂגַת הַמַּעֲלוֹת, מְרַבּוֹת הֵם, וְכָל מֵה שִׁיתְאַחַר הָאָדָם לְתַקֵּן הַנֶּפֶשׁ — הַיֵּצֵר הָרַע הוֹלֵךְ וּמִתְגַּבֵּר, וּמִתְקַשֶּׁה הַלֵּב מִחֲמַת שִׁירְגַל בַּעֲבָרָה, וְכָל הָעֲבֵרוֹת יִהְיוּ בְּעֵינָיו כְּהֵתֵר, וְלֹא בְּנִקְל יוֹכַל לְטַהֵר עֲצָמוֹ, כִּי אֲזִי יִהְיוּ עוֹנוֹתָיו יִשְׁנִים וַיִּשְׁכַּחם וְלֹא יִירָא מֵהֶם, דְּכִיּוֹן דְּדָשׁ דָּשׁ. וְאִם בְּאוֹלֵי לְעֵת זְקֻנוֹתוֹ יָשׁוּב — אֵין תְּשׁוּבָתוֹ מַעֲלָה (ע' ע"ז יט, א; וע' ירושלמי חגיגה ב, א; וע' זוהר ויקרא יג, ב), וְלֹא יִקְבַּל שְׂכָר עָלֶיהָ כְּאִלּוּ עֲשָׂאָה בִּימֵי בְּחֵרוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֵנָּה נָא כְּחוֹ בְּמִתְנָיו. וְלָזֶה רָמוּז בַּזֹּהַר (קדושים פז, ב) עַל פְּסוּק (ויקרא יט, לב): "מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקְוֹם" ¹²³⁴⁵⁶⁷ תלמוד, כְּלוֹמַר, קִדְּם שִׁיבָה שְׁלָךְ תִּקְוֹם לְשׁוּבָה.

(כו) עַל־כֵּן, לְאַהֲבַת הַבּוֹרָא יִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ בִּימֵי בְּחֵרוֹתוֹ, בְּעוֹד שֶׁהוּא מוֹצֵא וּמְצוּי לוֹ (שבת קנא, ב) וְעוֹדְנוּ בְּיָדוֹ, וַיִּמְנַע עֲצָמוֹ מִן הָרַע אֲשֶׁר הִתְחִיל לְהַרְגִיל עֲצָמוֹ בּוֹ, וַיִּמָּאֵס בְּלִבּוֹ הָרָעוֹת, וַיִּאֲמִין שִׁזוֹ הִיא הַרְפוּאָה הָאֲמֵתִית לְכָל מְכַאוֹבֵי לִבּוֹ בְּעוֹנוֹתָיו, שְׁאֵם לֹא־כֵן, לֹא יַחֲשׂ אֶלֶיָּהּ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּכָל תְּקוּנָהּ וּפְרֻטָּיהָ, שְׂרַבּוּ כְּמוֹ רַבּוּ בֵּין חֲכָמֵי הָאֲמֵת, רוֹפְאֵי הַנֶּפֶשׁ, וּמְצָאֵתָם כִּי תִדְרֹשְׁנָה בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ. וְעַיִן עוֹד בְּסֵפֶר 'אוֹר קְדָמוֹן', שֶׁהוּא סֵפֶר מְעֻט הַכְּמוֹת וְרַב הָאֵיכוֹת, וְתִמְצָא שָׁם דְּבָרֵי תְּשׁוּבָה, דְּבָרִים מְנַפִּים בִּי"ג נִפְהָ, נוֹגְעִים לְנֶפֶשׁ וּלְבָשָׂר וְגַם מְעוֹרְרִים לֵב נְרַדְמִים וּמְקִיץ לְנִמְהָרִים. וְאֵין צָרִיךְ לֹאמַר, שֶׁצָּרִיךְ כָּל שֶׁב בְּתְּשׁוּבָה לְאַחֵז תְּמִיד בְּיָדוֹ סֵפֶר הַמוֹסֵר הַמְּלַמֵּד לְאָדָם דְּרִכֵּי הַתְּשׁוּבָה, כְּסֵפֶר 'חֻבּוֹת־הַלְּכָבוֹת' וְ'רֵאשִׁית־חֲכָמָה' וְשֵׁל"ה וְהַרְבֵּה סֵפָרִים כְּמוֹהוּ, זְכוֹתָם יִגָּן עָלֵינוּ אָמֵן, נִצַּח, סְלָה, וְעַד.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי

תפלה יקרה מהרדב"ז, תוכחת מוסר מרבי יהודה החסיד ועוד:

(א) בְּתֵר מַלְכוּת שֶׁל הַגָּאוֹן הַמְּפֹלֵא כְבוֹד מוֹרְנוּ הָרַב דָּוִד בֶּן אָבִי זְמֵרָא, זְכוּרָנוּ לְבִרְכָה (כתחלת ספרו אור קדמון). וְהוּא תְּפִלָּה יְקָרָה, לְצוּר רָם וְנוֹרָא, בְּאִימָה וּבְמוֹרָא, לְדוֹד זְמֵרָה. לְפָאָר שְׁמוֹתָיו, וְסוּד מַחְשְׁבוֹתָיו, וְהוּד מְפַעְלוֹתָיו, וְלָהּ אֵין תְּמוּרָה. תְּמַלִּל גְּבוּרוֹת, לְמַדּוֹת יְקָרוֹת, אֲשֶׁר בָּם סְדוּרוֹת, בְּשִׁפָּה בְרוּרָה. וְעַמֵּק יְסוּדוֹת, וְרִזִּים וְסוּדוֹת, רְמוּזוֹת וְהוּדוֹת, וְדֶרֶךְ יִשְׂרָהֵל. לְסִקֵּל מְסֻלוֹת, לְעוֹרְכֵי תְהִלּוֹת, לְנוֹרָא עֲלִילוֹת, לְעֵתוֹת בְּצָרָה. לָךְ ה' הַגְּדִלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצְחָה וְהַהוּד פִּי כָל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ (דהי"א כט, יא).

(ב) אַתָּה יְיָ יְיָ הַיְסוּדוֹת וְיְיָ הַסּוּדוֹת, עֵלֶת כָּל הָעֲלוֹת וְסִפְתָּ כָּל הַסְּבוֹת [א], הוֹיָה הוֹיָה קִיָּמָת, וּמְצוּי מְצִיאוֹת נְעֻלְמָת, לְכָל נִמְצָא קוּדְמָת, וּלְכָל סִפְה גוֹרְמָת. אַתָּה יְחִיד בְּכָל דְרָכֵי הַיְחוּד, יְחוּד שְׁלָם אֲמַתִּי, וְלֹא כְּאַחַד הַמְּנִינִי [ב], וְלֹא כְּאַחַד הַיְיָחֲסִי [ג], וְלֹא כְּאַחַד הַמְּיָנִי [ד], אֲלֵא אַחַדוֹת פְּשׁוּטָה מַחְלֻטָּת, אֵין עֵרֶף אֵלֶיהָ וְאֵין דְּמִיוֹן, כְּאֲשֶׁר בָּא עֲלֶיהָ הַמוֹפֵת וְהַנְּסִיוֹן, וְכָל חֲכָמֵי לֵב עֲלֶיהָ יִתְמָהוּ, פִּי לֹא יִדְעוּ מַה הוּא. אַתָּה נִמְצָא, אֲבָל לְעֵצְמָה, וְלֹא לְאַחַר עֵמָף. מִשְׁגָּב לְכָל רְעִיוֹן, נְעֻלָּם מִכָּל חוּזָה וְחִזְיוֹן, נִסְתָּר בְּרוּם חֲבִיוֹן, עֲלִיוֹן עַל כָּל עֲלִיוֹן, וְגַם עִם כָּל זֶה מִשְׁגִּיחַ עַל כָּל דָּל וְאֲבִיוֹן. אַתָּה הוּא קְדָמוֹן לְכָל קְדָמוֹן, וְאַחֲרוֹן לְכָל אַחֲרוֹן, וְשְׁנוּתִיךָ אֵין לָהֶם תְּכִלָּה, וְלֹא תְחִלָּה וְלֹא כְלִיוֹן. וְכָל לְשׁוֹן שְׁאַתָּן לְסִדְר שְׁבַחֲךָ יִלְאָה, לְכֵן 'אֲמַרְתִּי אֲשַׁמְרָה דְרָכֵי מַחְטוּא בְלִשׁוֹנִי' (תהלים לט, ב). וְאִם בְּמִכְתָּב — יְכִלָּה כָּל סֵפֶר וְגִלְיוֹן. וְיִלְךָ דְמִיָּה תְהִלָּה אֱלֹהִים בְּצִיוֹן' (שם סה, ב), פִּי לָךְ נָאָה שְׁלִילַת הַתְּאָרִים וְהַשְּׁבַח, פִּי לֹא יִתְמָו עַד נִצַּח נְצָחִים. פִּי אֵין לָךְ מְקוֹם קְבוּעַ, וְלֹא שֵׁם יְדוּעַ, פִּי אַתָּה תְּמַלֵּא כָּל הַמְּקוֹמוֹת, וּמְשָׁלִים כָּל הַשְּׁמוֹת, וּמַגִּיד כָּל הָעוֹלָמוֹת, פִּי לָךְ עוֹז וְתַעֲצוּמוֹת. אַתָּה אֲצִלְתָּ אוֹרוֹת

[ג] א' היחסי הוא כמו שהוא בן עיר ירושלים או מצרים או בשבת רמז ראובני שמעוני וכדומה, אע"פ שהמקום אחד או שבת אחד אבל הוא כולל אנשים רבים.
[ד] כמו שאנו אומרים מין אדם או מין שורים

[א] עילה וסיבה הם שמות נרדפים.
[ב] אף על פי שא' המניני הוא רומז לתחילה שאין תחלה לפניו, אעפ"כ לא נוכל לרמוז בזה על הקדוש ברוך הוא, לפי שדבר המנוי הוא מורגש בחושים הגופניות.

פְּנִימִיּוֹת דְּקוֹת, מַחְשְׁבֵיּוֹת, קְדֻמוֹנִיּוֹת, נְעֻלְמוֹת, אֲשֶׁר לֹא נִקְבּוּ בְּשֵׁמוֹת, רַק בְּשֵׁם אֲוֵרוֹת צַחוֹת מְצַחְצָחוֹת, פְּחוֹת אֱלֹהִיּוֹת, נְשָׁמוֹת לְנִשְׁמוֹת, וּמִי יִשְׁיג סִתְרֵי תְעֻלוֹמוֹת. וְהַשֵּׁם הַמַּעֲיֵד עֲלֵיהֶם הוּא שֵׁם הַיְיִוָּה הַמְתַּמְלֵא בְּעֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת [ה] דְּקוֹת, בְּאוֹר הַשֶּׁכֶל נִרְשָׁמוֹת, וּבְמַחְשְׁבוֹת הַלֵּב נִחְקָקוֹת. וְכוּ שְׁלֹשָׁה יוֹדֵי"ן, מְעִידִין וּמְגִידִין, כִּי אֵין זִילְתוֹ וּמִבְּלַעְדוֹ אֵין אֱלֹהִים. וְעַל שֵׁם זֶה אָמְרוּ (פּר"א ג): קִדְּם שְׁנַבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ לְבָד, כִּי הוּא קְדָמוֹן בְּקְדָמוֹתוֹ וְנִעְלָם בְּהַעְלָמְתוֹ, אֵין קְדוֹשׁ כִּהּ כִּי אֵין בְּלָתוֹ (ש"א ב, כ). אֲתָה הוּא אֶל מִסְתַּתֵּר בְּסִתְרָא אֲתָה עֲמוּד הָאוֹרָה, לֹא תִשׁוּרְנוּ עֵין שֶׁל כָּל נוֹצֵר וְנִבְרָא, יָדַע מָה בְּחִשׁוֹכָא וְעָמָה שָׂרָא נְהוֹרָא (דניאל ב, כב), לְבוֹשָׁה כְּתֻלְגָא חוֹרָא (שם ז, ט) וְעַתִּיק יוֹמִין נִקְרָא, הָיָה הוּהוּ וַיְהִיָּה וְזֶה שְׁמוֹ בְּתוֹרָה, 'אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה' (שְׁמוֹת ג, יד) יִתְבָּרַךְ וַיִּתְעַלֶּה. אֲתָה חָכֵם וּמְמַךְ הַחֲכָמָה הַרְשׁוּמָה נוֹדַעַת, וְלֹהֲשִׁיג תְעֻלוּמָה נִבְעֵר כָּל אָדָם מִדַּעַת, וּמַעֲיִן כָּל חֵי נְעֻלְמָה, וְהוּא יָדַע אֶת מְקוּמָהּ, כִּי הוּא יֵשׁ מֵאֵין (ע' ת"ו מו"ח צח, א), שְׁנֵאמַר (איוב כח, יב): 'וְהַחֲכָמָה מֵאֵין תִּפְצָא' 'לְהַחֲיוֹת אֶת בְּעֻלְיָהּ' (ע"פ קהלת ז, יב; וע' תכ"ב סו, ב), וְהַיְיִוָּד אֲשֶׁר בְּרֹאשׁ הַיְיִוָּה מַעֲיֵד עֲלֵיהּ, שְׁהַיְיִוָּד לְכָל הָאוֹתִיּוֹת יְסוּד, בֵּן הַחֲכָמָה לְכָל הַהַיְיִוֹת יְסוּד. וְנִמְשָׁף אֶלֶיָּהּ אוֹת ה', כִּי בִּיָּהּ ה' צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו, ד), וְהַדְּבָרִים סְתוּמִים וְחֲתוּמִים.

ג) אֲתָה מִבִּין כָּל תְעֻלוֹמוֹת, וְסִתְרָא הַחֲכָמָה וְרִזֵּי הַתְּבוּנָה מִמָּךְ לֹא נִסְתַּרְהוּ, וְכָל עֲלִיוֹנִים וְחֲתוּנִים מִדַּעַת נִבְעֵרוּ, כִּי מִמְקוֹר הַחֲכָמָה נִאֲצְלָה הַתְּבוּנָה (תכ"א מ"ב, א), כְּדַכְתִּיב (איוב כח, יב): "וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה", כִּי הוּא אוֹת הַיְיִוָּה רֵאשׁוּנָה שֶׁל שֵׁם הַיְיִוָּה (ע' זוהר ויקרא י, ב), כִּי אָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, וְהַזּוֹכָה לָהּ — 'וְאָכַל וְחָי לְעוֹלָם' (בראשית ג, כב). וְשֵׁם הַמִּיַּחַד לָהּ בְּכָל הַמְקַרָּא — שֵׁם הַהַיְיִוָּה בְּנִקּוּד 'אֱלֹהִים' (זוהר ויקרא י, ב), וְכֹאֲשֶׁר הָיוּ לְאַחַדִּים מִי יִמְלִל גְּבוּרוֹת, וְאֵין לָנוּ עֶסֶק בְּנִסְתַּרוֹת.

ד) וְלָךְ הַגְּדֻלָּה, אֲשֶׁר אֵין לָהּ חֶקֶר וְתַכְלָה, לֹא רֵאשׁ וְלֹא תַחְלָה, פּוֹתַח תְּמִיד בְּהַצְלָה, מְרוּמָם עַל כָּל בְּרָכָה וְתַהֲלָה. 'אֲמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד

ה"י, ולכן אמר שיש בו ג' יודין. והם רומזים לג' אורות עליונים, והם: אור קדמון, אור צח, אור מצוחצח. ולפיכך אמר למעלה מחשבות קדמוניות אורות צחות מצוחצחת, ודו"ק.

אע"פ שהמין א', הוא כולל אישים רבים, כי מצד א' הוא נקרא א' וגם נקרא רבים, לפיכך אין לדמות השי"ת לאחדים הללו. [ה] מלוי הוי"ה בעשר אותיות: יו"ד ה"י וא"ו

יבנה' (תהלים פט, ג), פי ללמד זכות לעולם פונה, והוא אשר גבר על ברואיף, והטוב הצפון ליראיף. ולשמו ב' אותיות אלהיות, והוא אל למושעות (זוהר ויקרא יא, א).

ה) לך הגבורה הגמורה, אשר אין לה שנוי ותמורה, ערוכה בכל ושמורה, להנמק מפל עשה רשעה פן יצאו מרעה אל רעה, פי זה לעמת זה עשית, כדי שייראו מלפניך, וישובו מורדיך אליך עדיך לעבדך, וידעו פי אין מפלעדיך, ומי יעשה כמעשיך וכגבורתך' (ע"פ דברים ג, כד). ושמך הנרשם בכל המקרא 'אלהים' — חמש אותיות אלהיות (זוהר ויקרא שם), הליכות עולם צופיות, 'לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו' (ירמיה לב, ט), ומי ימלל גבורות תקף מפעלותיו.

ו) לך התפארת השלמה, והדעת התמימה, ולא אתנו יודע עד מה. פי נבער כל אדם מדעת, אף ממך מקור הדעת נובעת, 'ובדעת חדרים' * נמלאו' (ע"פ משלי כד, ד) ותהומותיו נבקעו. וראשו לרום נגיע, ובין זרועות עולם מכריע, ושש קצוות מגיע, 'ויעש אלהים את הרקיע' (בראשית א, ז), לתת תפארת והדר לכל היות**, ושמו המיוחד של ד' אותיות (זוהר ויקרא שם), שהוא נורא תהלות ולו נתכנו עלילות.

ז) לך נצחיות הקימת, על שרי הימין מתרוממת ולוחמת, לבל יפנסו זרים בהיכל ענג זועמות ומתקוממות, 'וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם' (שמואל"א טו, כט), פי הוא ענף הגדלה אשר אין לגדלתו חקר. עמוד הימני אשר הבית נכון עליו לעד ולנצח נצחים, ונעמות בימינה נצח' (תהלים טו, יא) לקבץ נדחים, והאובדים בעמק התמורות (והשלחים). מקור הנבואות, אל ההודאות, אדון הנפלאות, וזה שמו ה' צבאות (זוהר ואתחנן רסט, ב).

ח) לך ההוד וההדר והפכוד עז והדר לבשת, ובזרוע עז יסוסף הובשת, וכל שרי הסמאל פבשת, ענף הגבורה הגמורה לדכא תחת רגליו סמאל וחילותיו, הצרים על שרי ישראל וצבאותיו, שומרי בריתו ועדותיו, והוד ו'הדר הוא לכל חסידיו' (ע"פ תהלים קמט, ט). וזה שמו

* ג"א: חסדים ** ג"א: הגיות

אֲשֶׁר יִקְרָאוּ לוֹ בְּכָל הַנְּבוּאוֹת, אֱלֹהִים צְבָאוֹת (ע' זוהר ויקרא שם), בִּימֵינוּ נִוְרָאוֹת
וּבְשִׂמְאָלוֹ נִפְלְאוֹת, בְּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת.

ט) לָךְ סוּד הַיְסוּד הַנְּעֻלָּם, צְדִיק יְסוּד עוֹלָם, סוּד הַסְּלָם, אֲשֶׁר יַעֲקֹב
אָבִינוּ חָלַם, רֵאשׁוּ מְגִיעַ הַשָּׁמַיִם (ע"פ בראשית כח, יב) הַעֲלִינִים וְסוּפוֹ
מִצֵּב אֲרֻצָּה, חֲפִץ בּוֹ 'כִּי כָל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ' (דהי"א כט, יא), וְהוּא עֲנָף
הַתְּפָאֶרֶת, שׁוֹשְׁבֵין בֵּינוּ וּבֵין עֲטֹרַת תְּפָאֶרֶת, וּמְכַרִיעַ בֵּין הַנְּצָחִים, וְלֹא
יִפְרִיד בֵּין אַחִים, עַל־כֵּן קָרָא שְׁמוֹ שְׁלוֹם (ע' זוהר בחוקותי קטו, ב), 'וְאָמַרְתֶּם כֹּה
לְחַי אַתָּה שְׁלוֹם וְכָל אֲשֶׁר לְךָ שְׁלוֹם' (ש"א כה, ו).

י) לָךְ הַמְּלוֹכָה הַנְּסוּכָה, הַשְּׁמוּרָה בְּכָל וְעֲרוּכָה, וּבָהּ הָיוּ כָּלֵם לְאַחֲדִים,
וְרֵאשׁ וְאֲדוֹן לְכָל הַנְּפָרְדִים, וְהוּא הַפֶּסֶא הַמְּתַנְּשָׂא, הַנוֹשֵׂא אֶת
נוֹשְׂאָיו וְעוֹמֵם אֶת עַמּוּסָיו בְּלִי יִגִיעָה וּבְלִי עֵיפָה. וְהוּא אֲפִרְיֹן, וְהַנּוֹה
הַנְּקָרָא צִיּוֹן (זוהר צו לה, א), וְשֵׁם חֲבִיּוֹן הָאוֹר הַצָּפוֹן, וְשֵׁם יְקוּוֹ הַמַּיִם
הַקְּדוּשִׁים, וּמִשָּׁם יִפְרֵד וְהָיָה לְאַרְבַּעַה רֵאשִׁים, הֵם מְשֻׁרְתָיו אֲשֶׁר אֵלָיו
נִגְשִׁים, וּמִדְרָכֵי אֲנָשִׁים נִפְרָשִׁים, וּקְדָשָׁה יַחַד מְשֻׁלְשִׁים, לְאֵל נַעֲרָץ בְּסוּד
קְדוּשִׁים (תהלים פט, ח), 'גְּבֻרֵי כַח לְשִׁמְעַע בְּקוֹל דְּבָרוֹ' (שם, קג, ב), וְלִהְקִים
מֵאֲמָרוֹ. 'עֵינֵי כָל אֵלֶיךָ יִשְׁבְּרוּ' (שם קמה, טו) לָךְ מְקוּיִם, וּמְאוֹר שְׁפָעָה חַיִּים
וְהוּיִם, לֹא נַעֲתָקִים וְלֹא דוּיִם, כִּי מִדְשָׁן בֵּיתְךָ רוּיִם, וְאֵלֶיךָ נִכְסָפִים
וּמִתְאֵוִיִם, וְלַעֲבָדְךָ נֶאֱסָפִים וְנִלְוִיִם, וְאִישׁ אֶת רַעְהוֹ מְלוּיִם וְלוּיִם, וְכָלֵם
יַחַד בְּאַהֲבָה מְקוּיִם, וְלִהְקִדִישָׁךְ כָּלֵם שׁוּיִם, וְלִהְעֲרִיצָךְ זֶה אֵל זֶה מְזוּהִירִים
וּמְצוּיִם, בְּאִימָה וּבִירָאָה דְּבָרֵי אֱלֹהוֹתְךָ זֶה אֵל זֶה מְסַפְרִים וּמְחוּיִם, בְּאֵין
קִנְאָה וּמְדוּן שְׁקֻטִים וְשְׁלוּיִם, וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם מְשֻׁתְחוּיִם, וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ
שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. חַיּוֹת הַקְּדוּשׁ יִקְדִישׁוּךָ, וְאוֹפְנִים יִהְלִלוּךָ,
וְאַרְאֵלִים יִזְכִּירוּךָ, וְחַשְׁמֵלִים יִאֲמִירוּךָ, וְשַׁרְפִים יַעֲרִיצוּךָ, וּמְלֶאכִים
יִאֲדִירוּךָ, וְאֵלִים יְרוּמְמוּךָ, וּבְנֵי אֱלֹהִים יִשְׁבַּחוּךָ, וּכְרוּבִים יִכְבְּדוּךָ, וְאֲשִׁים
יִבְרְכוּךָ, וְשִׁנְאָנִים יִגְדְּלוּךָ, וְעִירִין וְקְדִישִׁין יִפְאָרוּךָ, כִּי תִפְאָרֶת עֲזָמוֹ אַתָּה.

יא) שְׁבַעַה הַיְכָלוֹת כּוֹנְנֶת לָהֶם (זוהר בראשית מא, ב), לְכָל מַדְרָגָה וּמְדֻרָגָה
כְּפִי מַעֲלָתָהּ וְקִרְבָּתָהּ, וְאֵלֶּה שְׁמוֹתֶם לְעֵלוֹת וְלִרְאוֹת פְּנֵי ה'
צְבָאוֹת: הַיְכָל רֵאשׁוֹן נִקְרָא לְבַנַּת הַסְּפִיר, וְעֲלָיו נֶאֱמַר (שמות כד, י): "כַּמַּעֲשֵׂה

לבנת הספיר". היכל שני נקרא עֶצֶם הַשָּׁמַיִם, ועליו נֹאמַר (שם): "כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר". היכל שלישי נקרא נְגִהָה, ועליו נֹאמַר (יחזקאל א, ד): "וְנִגְהָה לוֹ סָבִיב". היכל רביעי נקרא היכל הזכות, ועליו נֹאמַר: "זְכוּת וּמִישׁוֹר לְפָנַי כְּסָאוֹ", ומי שיש לו זכות, נכנס לשלום ויוצא לשלום, פי שם בית-דין של מעלה. היכל חמישי נקרא היכל האהבה, על שם אברהם אבינו, עליו השלום, אהובו, ושם נגנזה נשמתו ושם פבור מנוחתו. היכל ששי הוא היכל רצון, פי שם רצון שכני סנה' (דברים לג, טו), ועליו הכבוד העליון חונה, ודרך שם קולו של משה רבנו, עליו השלום, ונבואתו, ושם ידבר אתו. היכל שביעי — קדש קדשים, ובו שלשה ראשים, הם הנגשים, ואתה משפיע ומשביע לכל חי רצון' (תהלים קמה, טו). וכנגדם הכינות והזמנת (זוהר פקדי רסג, א) שבעה היכלות פלולות בכל מיני זעם ועברה, ומשלחת מלאכי צרה, יומם וליילה לא תכפה אשם, "זעום ה' יפל-שם" (משלי כב, יד), הכל עשית יפה בעתו, לתת לאיש כדי רשעתו, וייראו מלפניך, לעשות רצונך.

(יב) אֲנָא הָאֵל בְּלִי שְׁנוּי, מצוי בלי ממציא, קים בלי שנוי, קדמון בלי עת וזמן, אחרון בלי גבול וקץ — יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, להופיע ממקור החפץ ולהשפיע על כל מדותיך החמודות, אשר בתפילתי סדורות, וכל שמותיך היקרים, וכל מחנותיך הקדושים והטהורים, רוח חן ונעימות, ויתגלגלו רחמיך הנעלמות, על כל המדות הנסתרות והנגלות, למלאת האוצרות אשר שם השאלות, לתת לכל נוצר די ספוקו, להשלים את חקו, ולכל גויה די מחסורה ולכל בריה די צרפה, ולכל איש ואיש שאלתו ובקשתו: אם חיים הוא שואל — פי עמך מקור חיים' (תהלים לו, י); ואם מזון הוא צריך — מזון לכל אחד ואחד בך; ואם בנים הוא חפץ — אתה מבטל גזרתו ופוקד עקריות, ורומז למלאך הממנה על ההריון, כי שלשה אלה תלויים במזל העליון (זוהר פקדי רנב, ב, ושם בתוספות רעד, ב. וע' מו"ק כח, א).

(יג) וְאִם חֲכָמָה מְבַקֵּשׁ — לא לחכמה יקרא ולא לתבונה יתן קולו, אלא למי שהחכמה שלו, על זאת יתפלל כל חסיד אליך, וישליך יָהֳבו עֲלֶיךָ, להשפיע עליו מחכמתך, ונחה עליו רוח חכמה ובינה' (ישעי' יא,

(ב) פי מפיך דעת ותבונה, ויכון להמשיך לאוצר הדרום, שפע חכמה פי ישא עיניו במרום, לבקש משם שאלתו, פי לא תשוב ריקם בקשתו, וסוד הדברים, הרוצה להחכים ידרים (כ"ב כה, ב; וע' זוהר צו כה, א).

(ד) ואם בעל תשובה הוא — 'תשבתו הרמתה פי שם ביתו' (ע"פ ש"א ז, ז), ושם אוצר בקשתו, ויזמין מחשבתו ועמק דעתו, ל'מי אל כמוהו נשא עון ועבר על פשע לשארית נחלתו' (ע"פ מוכה ז, יח), ויאיר פני הרצון אל מדת התשובה בשוכה ונחת, פי ידו פשוטה לקבל שבים, וזה סוד יום-הכפורים בלשון רבים.

(טו) ואם עשר הוא מתאנה, פי קדמוהו ימי עני ותקרב לשחת נפשו, פי ירעב ולחם לא ישבע, וילדיו אל אל ישועו לתת אכלם בעתו, ורוח בעתתו ובו למוס אחרתו — לא למדת הצפון יצפה, לא בכתיב ולא בעל-פה, פי לא 'מצפון זהב יאתה' (איוכ לג, כב), וגחלים על ראשו יחתה. אלא ישים מגמתו ותשוקתו אל אל הנורא, אשר הוא מלפניו העשר והכבוד, לפתח את אוצרו הטוב אשר משם בקשתו, ותנתן לו בקשתו, פי עיני כל אליו מצפים וצופים, על זה אמרו (כ"ב כה, ב): הרוצה להעשיר יצפין.

(טז) ואם מן המצר יקרא בעת צרה — לא על שמאל יפנה ולא על ימין, אלא למדת הרחמים יעמיק את מחשבתו בשעת תפלתו, להמשיך מי"ג מדות של רחמים פשוטות עליונות רוחניות, אל י"ג מדות תחתונות בינוניות, פי שם פני הרצון תמיד מביטים ונוטים, ואז ישובו הכל בשמחה, ונסו יגון ואנחה' (ישע"ה לה, י), פי היתה הרוחה, והתפלה נשמעת ונובעת, פי המעין העליון נובע, והחדרים ימלאו ב'דעת' (ע"פ משלי כה, ד) אשר לא יכזבו מימיו, וטל אורות ירעפו שמיו (ע"פ דברים לג, כח).

(יז) ואם יצרו עליו מתגבר, ורוצה להכניע הצר הצורר, אויבו אשר בקרבו — לא לנצחים יבקש לנצחו ולהבריחו מעליו, ולהבריחו שישמע אליו — עומד נכחו אל אל, אשר בידו נשמתו ורוחו, לתזק את העמודים אשר הבית נכון עליו, ובהם יתחזק וישען פנגד הצר הגדול, אשר פח מכחו אויבו אשר בקרבו, וימשיכנו אצל בית-המדרש, אצל

למודי ה'; אם אָבן הוא — נמוח, אם בְּרִזל הוא — מתפוצץ (קדושין ל, ב),
ואם חֶזק פְּשִׁמִיר — מתרוצץ, ויָצָא מִמֶּנּוּ כִּלּוֹ חוּצָץ.

(ח) וְאִם לֶחֶן הוּא צָרִיף כִּי 'לפני מְלָכִים יתִּיצֵב' (משלי כב, כט) — יִכּוֹן
לְעֹלוֹת אֵל הַמַּחְצָב, בְּמַעְלוֹת סֵלֶם מַצָּב, מִדְּרָגָה עַל־פְּנֵי הַרְצוֹן,
לְמִשְׁךְ מִשֵּׁם רוּחַ חַן וְתַחֲנוּנִים עַל מִדַּת יוֹסֵף הַצַּדִּיק, 'וְחַפֵּץ ה' בְּיָדוֹ יִצְלַח'
(ישעי' נג, י), כִּי יִתֵּן אֶת חֲנוּ בְּעֵינַי כָּל שׁוֹר וּמוֹשֵׁל, וְלַעֲוֹלָם לֹא יִפְשֵׁל.

(ט) וְאִם הוּא נָגִיד וּמַצִּוֶּה לְאֲמִים, וְעַמִּים תַּחֲתָיו יִפְלוּ, וְלִפֵּי רְצוֹנוֹ יַעֲלוּ,
וְרַבִּים צָרִיכִים אֵלָיו, וְעַל כָּלֶם עָלָיו, וְהוּא צָרִיף לְהִתְחַזֵּק
עֲלֵיהֶם, וְתֵהִי יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיהֶם — דֶּרֶךְ שְׁעָרֵי צֶדֶק יַעֲלֶה וְיָבוֹא בְּזֹאת אֵל
הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה לְבַקֵּשׁ מִשֵּׁם (אֵת) מֵאֵת שְׁלוֹ 'הַמַּמְלָכָה וְהַמַּתְנַשֵּׂא לְכָל
לְרֵאשִׁי' (דהי"א כט, יא), וּמֵאֵתוֹ יִדְרֹשׁ, לְהַשְׁפִּיעַ בָּהּ בְּרָכָה, 'וְהִיִּתָּה לָהּ'
הַמְּלוּכָה' (עובדיה א, כא), וּבְזֶה יַעֲזֹר עַל מַמְשַׁלְתּוֹ, וְיִאֲרִיף יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ.

(כ) וְאֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמֹתֶךָ, לֹא יָדַעְתִּי בְּלִשׁוֹנִי מִלָּה, וְיָדַעְתִּי קִצְרָה וְדַלָּה,
הַשְּׁגָתִי יֵשׁ לָהּ גְבוּל וּמִסְלָה, וּמִשֵּׁם לֹא תַעֲלֶה לְמַעְלָה, וְלִשְׁבַּחֲךָ
אֵין קֶץ וְתַכְלָה, כִּי אַתָּה נוֹרָא תְהִלָּה, וְאִיךָ יִקְיַפְנוּ בְּעַל תַּכְלִית וְתַחֲלָה,
וְכָל־שִׁפְן בְּרִיָּה קִלָּה וּשְׁפָלָה, בְּיָם הַגְּלוּת וְהַדְּלוּת צְלוּלָה, וְלִכֵּן 'לָךְ דְּמִיָּה
תְהִלָּה' (תהלים סה, ב). אֲבָל הָאֲמִנְתִּי כִּי מִמֶּךָ נִאֻוָּה כָּל שְׂאֵלָה, וְלִלְמַד אֲנִי
צָרִיף, וְתוֹרָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ, וְחֻכְמָה אֲנִי דוֹרֵשׁ, לְהַבִּין סוּדוּתֶיהָ אֲנִי מְחַפֵּשׁ,
וְלִפְתָּח לִבִּי בְּטַעֲמֵי מִצּוֹתֶיךָ אֲנִי שׂוֹאֵל, כִּי אֵין זוּלָתְךָ גּוֹאֵל, וְלֹא אֶשְׁכַּח
דְּבַר מִכָּל מָה שְׂאֲנִי לוֹמֵד, אֲנִי מִתְאַוָּה וְחוֹמֵד, וְעַל מִשְׁמֵרְתִּי אֲנִי עוֹמֵד,
'תִּנְתֵּן לִי נִפְשִׁי בְּשֵׂאלָתִי, וְרוּחִי בְּבִקְשָׁתִי' (ע"פ אסתר ו, ג). וְאִם הַמְּשִׁג יָקָר
וְעִמָּק מִי יִמְצְאוּ, וְהַמְּשִׁיג נִבְעֵר מִדַּעַת — אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת, וְיָדַעְתִּי
שְׂאִינִי כְדֹאֵי, הַקְּשִׁיתִי לְשֵׂאֵל, וְעִמָּק מְשֵׂאוֹל, קְרוּב הַדְּבָר אֵל הַנְּשֵׂאֵל, כִּי
הַטּוֹב לֹא יִמְנַע טוֹב, וְאֵין טוֹב אֶלָּא תוֹרָה (ברכות ה, א). וְאִם יַחֲתֵם תוֹרָה וְיִצְוֹר
תַּעֲוִדָה, מִי יִהְיֶה מִהַסְּעוּדָה הַעֲתִידָה? הַתֵּר הַתֵּר חֻכָּם הַרְזִים, כִּי אֵין
בְּתוֹכֵנוּ נְבִיאִים וְחוֹזִים, וְהִרְאֵנוּ נִפְלְאוֹת מִתּוֹרָתְךָ, וְאֵל יִכְלְמוּ בִּי מִבְּקִשֶׁיךָ.

(כא) אֲנִי הַשֵּׁם, גַּל עֵינַי וְאֶפִּיטָה לְדַעַת נְתִיבוֹתֶיהָ וּלְפָרֵשׁ תַּעֲלוּמֶיהָ
וְלְהַבִּין אַרְחוֹתֶיהָ וְלַהֲשִׁיג טַעֲמֵי מִצּוֹתֶיהָ וְחֻקֶּיהָ, כִּי כָּם חִפְצָתִי.

חַנּוּנְתִּי תוֹרָה — חַנּוּנִי לְמוֹדֵיהָ! חַנּוּנְתִּי נְשָׁמָה — חַנּוּנִי דַעַת וּמְזֻמָּה!
 חַנּוּנְתִּי שָׁכַל — חַנּוּנִי בִּינָה וְהַשְׁפָּל! חַנּוּנְתִּי אֵיבָרִים רַבִּים — חַנּוּנִי
 לְהַרְגִילָם לְמַעֲשִׂים טוֹבִים! חַנּוּנְתִּי נִכְסִים — חַנּוּנִי כֹהֵן לְחֹן עֲנִיִּים אֲבִיוֹנִים
 רְאוּיִים.

(כב) אָנָּה הָאֵל, יָדַעְתִּי כִּי לִפִּי גָדַל שְׁלֵמוֹתְךָ כִּן גָּדַל חֶסְרוֹנִי, וּלְפִי
 רוּמְמוֹתְךָ קִצְרָה לְשׁוֹנִי, וּכְפִי חֲכָמְתְךָ נִבְעָר רַעֲיוֹנִי, וּלְפִי בִּינְתְךָ*
 נִלְאָה הַגִּיוֹנִי, וּלְפִי שְׁבַחְךָ קִצָּר מַעֲיָנִי וְתוֹשֵׁיָה נִדְחָה מִמֶּנִּי, וְלִכֵּן עָשָׂה
 לְמַעַנְךָ לֹא לְמַעֲנִי, כִּי יָחִיד וְעַנִּי אָנִי, וּמְשֻׁבְרֵי אֵל תְּבִישֵׁנִי.

(כג) אָנָּה ה'! כֹּף כַּח יִצְרִי, 'עֵבֶר שְׂאֲרֵי אֲכֹזְרִי' (ע"פ מִשְׁלֵי י"א, י"ז), לְהַשְׁתַּעֲבֵד
 לְפָנֶיךָ וּלְשׁוֹב בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה, אוֹלֵי אֲמָצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ. וְהִזֵּה
 לִבִּי לְשָׁמֵר מִצְוֹתֶיךָ, וּנְפָשִׁי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ, וְרוּחִי לְשׁוֹחַ בְּאֲמֶרְתְךָ, וּלְשׁוֹנֵי
 תְּהַגֶּה צְדָקְתְךָ. 'הַעֲבֵר עֵינֵי מְרֵאוֹת שְׂוֹא' (תהלים קי"ט, לו) וְאֲזַנִּי מִשְׁמַע שְׁקָר
 וּכְפִי מִתְמַךְ בְּשַׁחַד וּבְגִזְל, וְרַגְלִי לְטוֹב יְרוּצוֹ, וְכָל שְׂאֵר אֵיבָרִים לְעַבֵּד אֵל
 אֶל אֶחָד יִתְבָּרֵךְ וַיִּתְעַלֶּה.

(כד) אָנָּה אֱלֹהֵי, אֵל בְּאִפְךָ תּוֹכִיחֵנִי, וּבְקִצְפְךָ אֵל תְּדַיִּנֵנִי, וּבַעַת זַעַמְךָ אֵל
 תִּיַסְרֵנִי, כִּי 'מִי יַעֲמֵד לְפָנֶיךָ מֵאֵז אִפְךָ' (תהלים ע"ו, ח), וְ'בְצַל כְּנָפֶיךָ
 תִּסְתִּירֵנִי' (ש"ס ז, ח). וְאִם אָנִי כִּבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרָה — 'הוֹרֵנִי הַשֵּׁם דְּרָכְךָ' (ש"ס כו,
 י"א), 'דְּרֹךְ יִשְׁכֵּן-אוֹר' (איו"ב לח, י"ט), 'לְאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים' (ש"ס לג, ל). וְאִם אָנִי אִישׁ
 אָזֵן וְרַע דְּרָכִים — 'חֲסִדְךָ גְּדוֹל עָלַי וְהַצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִשְׂאוֹל תַּחְתֶּיךָ' (תהלים פ"ג,
 ג), עַל-כֵּן 'אֲמַרְתִּי אֲרָאָה יְהִי בְּאֶרֶץ הַחַיִּים' (ע"פ ישע"י לח, י"א). וְאִם כְּזֹאת וְכִזֹּאת
 עָשִׂיתִי, מִמֶּךָ לֹא כִסִּיתִי, רַק אֵלֶיךָ חֲלִיתִי, 'כִּי עַמְּךָ הִסְלִיחָה לְמַעַן תִּוְרָא'
 (תהלים קל, ר). וּמִי הָאִישׁ הַיָּרֵא כְּמוֹנֵי הַיּוֹם, אֲבָרַח מִזַּעַמְךָ אֵלֶיךָ וְאֵל רַחֲמֶיךָ,
 מִתּוֹכָחוֹת מוֹסְרֶיךָ אֵל גְּחוּמֶיךָ, וּמֵאִימַת דִּינְךָ אֲנוֹסָה אֵל חֲמִלְתְךָ, וּמִפְחָדְךָ
 אֲנוֹסָה אֵל חֲסִדֶיךָ, אֲשֶׁר אֵין לָהֶם קֶץ וְתַכְלִית, וְאֲחֻזִּיק בָּם עַד אֲשֶׁר תֹּאמַר
 'סִלַּחְתִּי כְּדָבָרְךָ' (במדבר י"ד, כ).

(כה) אָנָּה ה', אִם זָקַנְתִּי וְשׁוֹבְתִי וְשׁוֹבְכְתִי — עֲתָה שְׁבַתִּי וְנַחֲמַתִּי, וּכְפִי
 לְפָנֶיךָ שִׁטְחַתִּי לְשַׁחַר אֶת פָּנֶיךָ לְהַפִּיק רְצוֹנִי, וְאִם לֹא עֲכָשׁוּ

* ג"א: גְּדַלְתְךָ

אימתי? פי ימי חלפו ואינם, והנשארים לא ימקו בעונם; ואם היום לפניך הנני — מחר עיניך בי ואינני. לכן קבלני ורצני ומהר ענני, ואחר כבוד תקחני, ועם הצדיקים תאספני, ובמנוחות בעלי תשובה תנחני, ועם המנויים בחלד חלקם בחיים תמנני, וזכני לראות בטובת בחיריך, וזכרני בטוב עמך ובבנין אולמך; וכשם שראיתיו בחרבנו, כך אזכה לראות אותו בבנינו, ובשוב ארמון לשבת על בנו.

(כו) 'הביטה וראה את חרפתנו, פי לזרים נהפכה נחלתנו' (ע"פ איכה ה, א-ב), טמאו את היכל קדשך, וכל זב ומצרע בא אל מקום הפרובים, אשר בזאת יבוא אהרן אל הקדש ביום-הכפורים, בדם פרים ושעירים, וקטרת הסמים ארבע פעמים, לכד ולא בשאר ימים, ועינינו רואות ונלאות ואין לאל ידנו, פי עונינו ענו בנו. ועתה ה', קנא לשמך הגדול המחלל בעמים, ויחד שמך בכל החיים, ואת בית תפארתך תרום, תחת אשר היה חרב ושמים, וחרבות ירושלים תבנה ותכונן, במהרה בימינו אמן, ובא לציון גואל, לקבץ נדחי ישראל. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגאלי. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

(כז) הגה פתבתי לך 'פתר-מלכות' הקדוש הזה, בהיות כולל בו פמה מהמוסר בסופו, ובו שבחי יתברך שמו ומה שמחסיד לעשות עם האדם. וטוב לאדם לאמרו, למען יכנע לכבו הערל. ואוסיף ידי לכתב תוכחת מוסר של רבנו בחיי החסיד, הביאו בעל 'אור קדמון' (דף י, א), וזה לשונו:

(כח) ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו (תהלים קג, א). נפשי! עז תדרכי, וצורף ברכי, וחין לפניו תערכי, ושיחה לנגדו שפכי, והתעוררי משנתכי [ו], והתבונני מקומכי, אי מזה באת [ז] ואנה תלכי [ח].

(כט) נפשי! אל תהיי פסוס כפרד אין הבין' (תהלים לב, ט), וכשכור נרדם, ואיש נדהם, פי ממקור בינה קרצת, וממעין חכמה לקחת, וממקום קדוש הובאת, ומעיר גבורים הוצאת, מאת ה' מן השמים.

[ו] משינת הבלי העולם. [ז] מטפה סרוחה. [ח] למקום עפר רמה ותולעה.

(ל) נִפְשִׁי! לְבָשִׁי בְּגָדֵי שָׁכַל, וְהִתְאַזְרֵי אֲזוּר בִּינָה, וּמִלְטֵי אֶת נַפְשִׁי,
מֵהִבְלֵי פְגָרָךְ וְטוֹ, אֲשֶׁר אֶת מִתְגוֹרְרֶת בּוֹ, וְאֵל יִשְׂיֵאֲךָ לְבָךְ בְּנַעַם
חֲמֻדוֹתָיו, וְאֵל יִסִּיתֶךָ בְּשִׁכִּיּוֹת תְּאוֹתָיו, אֲשֶׁר יִמְאַסּוּ כָמוֹ מִיָּם יִתְהַלְכוּ לָמוֹ,
וְזִכְרֵי פִי לֹא לְעֶזֶר וְלֹא לְהוֹעִיל רְאִשִׁיתָם, פִּי אִם לְבִשֶׁת וְגַם לְחֶרְפָּה
אַחֲרֵיתָם.

(לא) נִפְשִׁי! שׁוֹטְטֵי בְּרַחוּבוֹת תְּבוּנָתְךָ, וְסוֹכְבֵי בְּחֻדְרֵי חֲכָמְתְךָ, וּבּוֹאֵי עַד
תְּכוּנַת בְּגִיזֵי מִשְׁפִּיתְךָ, אֲשֶׁר בְּעֶפֶר יִסּוּדוֹ, הֵלֹא הוּא גּוֹף
נִמְאָס, וּפְגַר מוֹבָס, קְרוּץ מִמַּעֲיָן נִרְפָּשׁ וּמִמְקוֹר מְשֻׁחַת, בְּנוֹי מִטְּפָה
סְרוּחָה, שְׁרוּפָה בְּאֵשׁ פְּסוּחָה וְי, גֶּלֶם כְּדָמוֹת תּוֹלְעָה, וְהִיָּה רַק זֹעָה, עֶצוּר
בְּבִטָּן מְטֻנָּף, סְגוּר בְּרַחֵם מְלַכְלָךְ, נוֹלָד בְּצִירִים וְחִבְלִים, לְרֵאוֹת עֲמַל
וְהִבְלִים, כָּל הַיּוֹם הַתְּאוּהָ תְּאוּהָ, וְסָר מִמוּסָר וּמִמְצוּהָ, כָּל הַיּוֹם בַּחֲשָׁף
הוֹלָךְ, דֵּל אֲבִיוֹן עֲנִי וְהִלָּךְ, לֹא דַעַת לוֹ מִבְּלַעַדְךָ, וְלֹא תְבוּנָה לֹא מִבְּלַתְךָ,
בְּחִיּוֹ עֶפֶר וּבְמוֹתוֹ אֶפֶר, בְּעוֹדוֹ — תּוֹלְעִים יִסּוֹכְבוּהוּ, וְאַחֲרֵיתוֹ — רִמָּה
וְגוֹשׁ עֶפֶר יִכְסוּהוּ, לֹא יָדַע בֵּין יְמֵינוֹ לְשִׁמְאֵלוֹ, טְמוֹן בְּאֶרֶץ חִבְלוֹ.

(לב) לָבֵן לְכִי אֶת [יא] וּמִלְכֵי עָלְיוֹ, פִּי לְבָנֵי חֲכָמָה מְלוּכָה תְּאוֹת [יב], וְעֶבֶד
אוֹיֵל לְחֶכֶם לֵב [יג], וְאֵל תְּלַכֵּי בְּשִׁרְיֹת לְבָךְ הֶרַע, וְאֵל תִּנְקֶשֶׁי
בְּמוֹעֲצוֹתָיו, וּמְאִסִּי בְּבַצַּע מַעֲשֵׁקוֹתָיו. אֵל תִּבְטְחֵי בְּעֶשֶׂק וּבְגִזָּל אֵל תִּהַבְּלֵי,
פִּי הָעֶשֶׂק יְהוֹלֵל חֶכֶם וַיֵּאבֵד אֶת לֵב מִתְּנָה.

(לג) נִפְשִׁי! שִׁיתִי לְבָךְ לְמַסְלָה דְרָךְ הַלְכָתָּה, פִּי 'הַכֵּל הִיָּה מִן הָעֶפֶר' (קהלת ג'
,) אֲמָנָם הַכֵּל שָׁב אֶל הָעֶפֶר, וְלִכְל נִבְרָא וְנוֹצָר, יֵשׁ קֶץ
וְתַכְלִית לְשׁוֹב אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר מִמֶּנָּה לָקַח, וְהַחַיִּים וְהַמְּוֹת אַחִים, שְׁבָתָם
יַחַד — אִישׁ בְּאָחִיו וְאִישׁ בְּרַעְיוֹ יִדְבְּקוּ, יִתְלַכְדוּ וְלֹא יִתְפָּרְדוּ, אַחֲוִיָּם
בְּשִׁתֵּי קִצּוֹת, גִּשְׁר רְעוּעַ, וְכָל בְּרוּאֵי תֵבֵל עוֹבְרִים עָלָיו, הַחַיִּים זֹרַע
וְהַמְּוֹת קוֹצָר, הַחַיִּים מוֹבָאוֹ וְהַמְּוֹת מוֹצָאוֹ, הַחַיִּים בּוֹנֵה וְהַמְּוֹת סוֹתָר,
הַחַיִּים נוֹטֵעַ וְהַמְּוֹת עוֹקֵר, הַחַיִּים מַחְבִּיר וְהַמְּוֹת מְפָרִיד, הַחַיִּים מְאַסֵּף
וְהַמְּוֹת מְפָזֵר. וְדַעֵי נָא וּרְאֵי פִי גַם עָלֶיךָ יַעֲבֹר-כּוֹס, וְתִצְאֵי מִמְּלוֹן חֻדְרֵיךָ

[ט] גופך. [י] לשון קוצים כסוּחִים נכרתים. [יב] לשון ראוי ונאות.
[יא] נגד הנשמה אמר כן. [יג] עבד האויל הוא הגוף וחכם לב זה הנשמה.

כָּרַגְעַ, כִּי יִקְרָךְ עֵת וְפָגַע, וְתִשׁוּבִי אֶל בֵּית עוֹלָמְךָ, בַּיּוֹם הַהוּא תִרְצִי
פְּעֻלָּתְךָ, וְתִקְחִי מִשְׁפָּרְתָּךְ חֶלֶף עֲבוּדָתְךָ, אֲשֶׁר יִגְעַת בּוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, אִם
טוֹב וְאִם רָע.

(לד) לָבֵן 'שָׁמְעִי בַת וִרְאִי וְהִטִּי אֲזַנְךָ, וְשִׁכְחִי עִמָּךְ וּבֵית אָבִיךָ' (תהלים מה, יא),
וְקוֹמִי רַנִּי לְמַלְכָּךְ, יוֹמֶךָ וְלִילֶךָ, 'שְׂאִי אֵלָיו כַּפִּים' (ע"פ איכה ב, ט),
וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ עַל אַפִּים, בְּכַרְיָעָה עַל בְּרַכְיִים, וְעַפְעַפִּיךָ יִזְלוּ מִיָּם, אוֹלִי יִתְאַוּ
הַמֶּלֶךְ יִפְיֶךָ' (ע"פ תהלים מה, יב), וְיַחַן עָלֶיךָ בַּיּוֹם עֲנִיָּה בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְיִשָּׂא פָנָיו
אֵלֶיךָ וְיִשֶּׂם לְךָ שְׁלוֹם' (ע"פ במדבר ו, כו) - אַחֲרֵי שׁוֹכֵךְ לְמִנוּחֶיכִי, כִּי מַעוֹדֶךָ גָּמַל
עָלֶיכִי.

(לה) נִפְשִׁי! הִכִּינִי צִידָה לְרֹב אֵל תִּמְעִיטִי, בְּעוֹד בְּחַיִּים חִיַּתְךָ וַיֵּשׁ לְאֵל
יָדְךָ, כִּי רַב מַמָּךְ הַדְרָךְ, וְאֵל תֹּאמְרִי לְמַחֵר אֶקַּח צִידָה, כִּי
פָנָה יוֹם, וְלֹא תִדְעִי מַה-יִּלְד יוֹם' (ע"פ משלי כו, א), וְדַעִי כִּי תִמּוֹל לְעַד לֹא
יָשׁוּב, וְכֹל אֲשֶׁר פָּעַלְתָּ בּוֹ שָׁקוֹל וְסָפוֹר וְחָשׁוּב, וְאֵל תֹּאמְרִי מַחֵר אֶעֱשֶׂה,
כִּי יוֹם הַמּוֹת מִכָּל חַי מְכַסֶּה, מַהֲרִי עֲשׂוֹת בְּכָל יוֹם חֶקֶךָ, כִּי הַמּוֹת בְּכָל עֵת
יִשְׁלַח חֲצוֹ וּבְרָקוֹ, וְאֵל תִּתְמַהֲמַהֲמֵהי מַעֲשׂוֹת חֶק דְּבַר יוֹם בַּיּוֹמוֹ, כִּי 'כְּצַפּוֹר
נוֹדַדְתָּ מִן קִנְיָה בֵּן אִישׁ נוֹדַד מִמְּקוֹמוֹ' (משלי כו, ח), וְאֵל תִּדְמִי בְּנִפְשֶׁךָ, כִּי
אַחֲרֵי צֵאתְךָ מִמִּסְגַּר פִּגְרֶךָ, תִּשׁוּבִי לְתוֹכַחַת מְמַשׁוּבָה נִצְחָת, כִּי לֹא יִתְכַן
לְךָ אִז עֲשׂוֹת טוֹב וְרָע, וְלֹא יוֹעִילְךָ תִּשׁוּבָה מְמַשׁוּבָה, וְלֹא הַנָּחֵם לְךָ
מִרְשַׁע, וְאַשְׁמָה וְפִשַׁע, כִּי הָעוֹלָם הַהוּא נִכּוֹן לְחֻשְׁבוֹן, וְסִפּוֹר כָּל חַתּוּם
וְסִתּוּם וְצִפּוֹן, אֲשֶׁר בְּיַד כָּל אָדָם חַתּוּם (ע"פ ת"ז ת"ה קמב, ב), וְעָרוּךְ לְשֵׁלֶם שְׂכָר
טוֹב לִירְאֵי ה' וְלַחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ, וְלַהֲנַקֵּם בּוֹ נֶקֶם בְּרִית מִן שׁוֹכְחֵי אֵל,
'הַאֲמָרִים לְאֵל סוֹר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חִפְצָנוּ, מַה שְׂדֵי כִּי נַעֲבֹדְנוּ, וּמַה
נוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ' (איוב כא, יד-טו).

(לו) נִפְשִׁי! אִם חֲכָמָת - חֲכָמָת לְךָ, וְאִם לִצְתָ - אַתָּה תִּלִּין מִשׁוֹגְתְךָ'
(ע"פ משלי ט, יב; איוב יט, ד). שָׁמְעִי מוֹסֵר וְחֲכָמִי וְאֵל תִּפְרָעִי. שִׁיתִּי
עַל לִבִּי תְּמִיד, דְּבָרֵי קִהְלַת בֶּן דָּוִד, מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (קהלת יב, ג-יד): "סוּף דְּבַר
הַכֹּל נִשְׁמָע, אֶת הָאֱלֹהִים יִרְא וְאֶת מִצְוֹתָיו שָׁמַר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם. כִּי אֶת
כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם, אִם טוֹב וְאִם רָע". וְאֵל
תִּשְׁכַּחֲחִי: "בְּיַד כָּל אָדָם יַחַתּוּם, לְדַעַת כָּל אֲנָשִׁי מַעֲשֵׂהוּ" (איוב לו, ז). וְזִכְרִי כִּי

אין חשף ואין צלמות, להסתיר שם פעלי און. בקשי את ה' קונך, בכל כחך ואונך, 'בקשי צדק בקשי ענוה, אולי תסתרי ביום אף ה' (ע"פ צפניה ב, ג) וביום חרון אפו, ותזהירי פזהר הרקיע וכצאת השמש בגברתו, ותזרח עליך 'שמש צדקה ומרפא בכנפיה' (מלאכי ג, כ). ועתה קומי, לכי התחנני לאדניך, ושאי זמרה לאלהיך, 'הללי יה פי טוב זמרה לאלהינו, פי נעים נאנה תהלה' (ע"פ תהלים קמו, א).

תוכחת מוסר לרבי יהודה החסיד, זכרונו לברכה:

(הובא באור קדמון' שם, דף יב, א)

לז) אזכרה יום מותי, ומאין באתי, ולפני מי עמידתי. באתי מלכה סרוחה, ואלכה אל עמק שוחה, ולפני מי מגיד אדם שיחה (יד). גוייתי תסרח, פי נשמתי תברח, תולעת תפרח. דרכי מיתה ארוצה, גולל ודופק לי למחצה, שם אשכב ולא אצא חוצה. היום ההוא חשף וצלמות יגאלהו, 'ושפו עצמתי לא ראוי' (ע"פ איוב לג, כא), וכדמן על-פני השדה, תולעת בי תרדה, אין גואל ואין פודה. זרה רוח לאשתי, לבני בטני נתעבתי, ובעיני כל נמאסתי, חביבי ורעי המה יעזבוני. ואקרא שמה, אמי ואחותי לרמה, טרף אהיה לשניהם, ויחפרו בי מעונותיהם, ויחנו שם ילדיהם. יחד יבואו גדודים, רמה ותולעה צמודים, לאכל עצמות וגידים. כל קרבי ירמסו, יחלידו וגם ידרסו, ועל כל בשרי ועורי יבסו. לא ארים ידי ורגלי, ולא אוכל לגרשם מעלי, אכול יאכלו עלי. מעניתם עלי יאריכו, וכליותי יפליחו ויידרכו, ומררתי לארץ ישפכו. נמלה תורישני, תולעת תאכלני, רגב ורמה תמתקני, סביבות שני רמה, תשכן כחומה, ועל ראשי אדמה. עיני תמקנה בחוריהן, ורמה תבוא בהן, ירבעו שם גוריהן, פי תאכלנו, ולא ישאיר ממנו, נמלים שם יקננו. צמתו בבור הדר, ורמה תכסה כל אברי, ועל חלקת צוארי, קדקדי וכל קרבי, מחי וכל טובי, תולעת תתעדן בי. רוחי חבלה, ונפשי נבהלה, ביד מלאכי חבלה. שאול ישאלוני, והמה יעידוני, וכל לבי יעודני (ע"פ תהלים קיט, סא). תרחם נא נשמתתי, ועל אברי וגוייתי, ואבוא בשלום אל מנוחתתי.

ידן כיוון למאמר התנא (אבות ד, א) הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי העבירה.

מְרַגְנִיתָא דְרַבִּי רַבִּי, הֵבִיֵאָה בְּעַל סֵפֶר 'אוֹר קְדָמוֹן' (דף יב, ב),
 וּבְעַל 'רֵאשִׁית חֻכְמָה' (שער היראה יב, לא) הֵבִיֵאָה מֵרַבִּי מֵאִיר
 לְעוֹרֵר וּלְתוֹכְחָה:

לח) אָמַר רַב: אָמַר הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְיִשְׂרָאֵל: לֹא יוֹעִילוּ בְכֶם, לֹא
 הַיְסוּרִין, וְלֹא הַתּוֹכְחוֹת, וְלֹא הַהֲתַרְאוֹת, וְלֹא הַגְּלוֹת, וְלֹא
 הַהֲבֻטָּה, וְלֹא טְלוּל, וְלֹא אֲרִיכַת הַרוּחַ, וְלֹא צוּי, וְלֹא קָלְלוֹת, וְלֹא
 חֻכְמוֹת, וְלֹא גְחָמוֹת, וְלֹא בּוֹשָׁה, וְלֹא פַחַד, וְלֹא אֵימַת עוֹלָם הַפֶּא, וְלֹא
 אֵימַת חֻשְׁבוֹן, וְלֹא אֵימַת דִּין, וְלֹא שְׁמֵי הַמְּחַלְל בְּעַמִּים. וּמִי שֶׁלֹּא יוֹעִילוּ
 בּוֹ כָּל הַמַּעֲשִׂים הַלְלוּ, מֵאֲבָד אֶת זְכוּתוֹ, וּמוֹנְעִים מִמֶּנּוּ טוֹבוֹת הַרְבֵּה,
 וּשְׁנוּתוֹ מִתְקַצְרוֹת, וְקוֹנָה שֵׁם רַע, וּמִזְכִּירִין לוֹ עוֹנוֹתָיו וְעוֹנוֹת אָבוֹתָיו,
 וְתַפְלָתוֹ אֵינָה נִשְׁמַעַת, וְכָל מַעֲשָׂיו מִפְרָסְמִים, וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶם דִּין וְחֻשְׁבוֹן,
 וְכָל שִׂמְחָה שִׁישְׁמַח בָּהּ יִצְרוּ הִיא נַעֲשִׂית לְאַבֵּל, וְהֵם נִתְבָּעִים מִמֶּנּוּ בְּדִינִים
 חֲשׂוּכִים וּבּוֹשָׁה מְרַבָּה וּמִלְאָכִים אֲכֻזָּרִים. הֵדָא הוּא דְכָתִיב (ישעיה י, ג): "וַיִּמָּה
 תַעֲשֶׂה לְיוֹם פְּקֻדָּה".

לט) וְעוֹד הִיָּה אוֹמֵר [טו]: אִם אָדָם חוֹטֵא בְּעֵינָיו — עֵינָיו כֹּהוֹת, בְּאֲזָנָיו
 — שׁוֹמֵעַ חֲרָפְתּוֹ, בְּפִיו — אֵין דְּבָרָיו נִשְׁמָעִים, בְּעֵצָה —
 עֲצָתוֹ מִתְמַעֲטָת, בְּמַחְשָׁבָה — פְּנֵיו* מוֹרִיקוֹת, בְּלִשׁוֹנוֹ — יְסוּרִין כְּאִים
 עָלָיו, בְּיָדָיו — יוֹרֵד מִכְבוֹדוֹ, בְּלִבּוֹ — מֵת מִדְּאָגָה, בְּרַגְלָיו — שְׁנוּתוֹ
 מִתְקַצְרוֹת, חוֹטֵא וּמַחְטִיא — קוֹבֵר אֶשְׁתּוֹ וּבְנָיו, בְּלִיצְנוֹת — גְּזֵר דִּינוֹ
 גְּחָתָם. וְכִי מָה הַנְּאִה יֵשׁ לְאָדָם בְּחָטְאוֹ, וְסוּפוֹ לְפָרֵשׁ מֵעוֹלָם לְעוֹלָם,
 מַחֲיִים לְמוֹת, מְאוֹרָה לְחֻשְׁכָּה, מִשְׁנָה מִתּוֹקָה לְשִׁנָּה דְּחוּקָה, מְאוֹר מִתּוֹק
 לְרַמָּה וְתוֹלְעָה, מִמְטַעֲמִים מִתּוֹקִים לְטַעַם עֶפֶר. כִּמָּה עֲשִׂירִים יִצְאוּ מִן
 הָעוֹלָם הַזֶּה בְּפַחֲי־נַפְשׁ! כִּמָּה חֻכְמִים הִיָּתָה לָהֶם חֻכְמָתָם לְתַקְלָה! כִּמָּה
 מְגִדְלֵי בָנִים לֹא שִׂמְחוּ בְּבְנֵיהֶם! כִּמָּה גָּאִים** נִרְאָה עַל-יָדָם לְתַקְלָה! כִּמָּה
 זְקֵנִים לֹא רָאוּ כְבוֹד! כִּמָּה בַחּוֹרִים נִקְבְּרוּ בְּחַפְזָן! וְכִי מָה הַנְּאִה יֵשׁ
 מִמֵּאֲכָל, שֶׁהוּא מְבִיאוֹ לְיַדֵּי חֲלָאִים? מָה שִׂמְחָה, שֶׁמְבִיֵּאָה אֶת הָאָדָם לְיַדֵּי

* נ"א: עֵינָיו ** נ"א: נָאִים

וטו] עמ"ש בר"ח שם כמה מקורות והערות למאמרים הללו.

דאָגה? מהמלכות, שהוא גורם למכאובים מרבים? מהשנה מתוקה, שהיא גורמת למיתות משנות? מהחטא, שהוא גורם לעונות הרבה?

(מ) איזהו בן העולם הבא? המתרחק מן העברות ומהרהורים ומכל שררה ומכל שנאה ומהכעור ומן הדומה לו, והמקים את המצות, ויש בידו מצוה עד תמה, וענוה, ומתרחק מן החטא, ומתודה על עונותיו לפני הקדוש-ברוך-הוא. והמתחבר לרשע, הרי זה ממרגיזי אל. והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה, מת בחצי ימיו. והמלעיג על המצות, אין מרחמים עליו מן השמים. והמלעיג על עניותן של עניים, סוף הוא יגע ואחרים אוכלים את יגיעו. והמרגיל להלבין פני חברו, פנקסו פתוח בו ביום. ואין לה קשה ממי שעוסק בדברי שקר. אוי למי שהעולם מטעה בו! אוי למי שהשעה משחקת לו! אוי למי שיצרו הוא מנצחו!

(מא) אשרי מי שיראתו על פניו! אשרי מי שהוא ענו! אשריו לאדם שמהללים אותו המוניו! אשרי מי שהוא צנוע בעניניו! אשרי מי שמטה אזנו לשמע דברי-תורה בכל יום ויום! תורת ה' תמימה עומדת בפני האדם בשעה שהוא עוסק במשנתו, ואומרת לו (שופטים ו, יב): "ה' עמך גבור החיל!" הנה באתי ללמדך, על-כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך. אשריך אם תזכרני. אשריך אם בלבבך תצפנני. אשריך אם תקימני. אשריך אם תשמעני, ובכל יום פי יהיו זממיה [טז], פי כי ירבו ימיה. הרחק מן העברה, והדבק בתורה, וכרחק מן השררה, ותהיה בחכמתי תמיד, פי היא תרגיעך ותשביעך ותניח לך. וזכור פי אתה טפה סרוחה, מזמן לעפר ושוחה. לכן התרחק מן המנוחה, ועבד אל בשמחה, ויהיה לך לחמלה, והרבה צידה לדרך פי הדרך שחוחה, ויהיה לך למשאת וארחה. ואם את הדבר הזה תעשה, לך יאירו פגוהים, וצוף אלהים, פי תעבד את אלהיך באהבה וחסד, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

(מב) בזכרון יום המות יאמר אל לבו (ספר הישר לר"ת שער ז): לבני, לבני! הלוא ידעת פי לא נבראת, פי אם לשוב אל העפר מיום

היותה, מדוע לא זכרת אחריתך? הלא תדע כי כל הימים אשר אתה על האדמה כצל עובר אתה, וכמוץ יסער מגרן וכעשן מארבה' (הושע יג, ג). ימיה חרוצים וחייה קצוצים, וכל אשר יעבר עליך יום או לילה, תחסר חלק מחלקי חייך, ובכל יום אתה תקרב אל הקבר, ותעוף בלי אבר. ומדוע לא ידעת, כי עפר אתה, ולא זכרת, כי מן האדמה נוצרת, ועל מי בטחת פי מרדת' (מ"ב יח, ב). ומדוע אתה נמהר, ולא תעלה על לבך יום המר, יום אשר תאבד עצתך ונסרחה חכמתך, יום אשר ידבק לשונך בחכך, יום אשר ישאוף, על פתך יסבלוף, ואל ארץ תחתייה ישליכוך, ועל כל מעשה יחשיבוך, וכאבק תרבה, ואשך לא תכבה. יום אשר תראה החשבון ערוך והספר פתוח, ומאזני משפט וכוס תרעלה ביד השם, שם תמצה שמריה, ותהמה נפשך בצירייה, ומה תשיב על זדונותיה, הלא אז תראה פרי מעלליך, ותמצא גמולך, ואם תמות כמות הבהמה ולא היית עתיד לתת דין וחשבון, היה לך לשמח במותך, אך תלך למר ממות, למקום אפל וצלמות, שם תפל עליך אימה, ותכסף בוששה וכלמה, ולבושך גוש עפר ורמה, ויזרה על גופך גפרית, לבלתי השאיר לך שריד. הלא היום נורא ואים, יום אשר אין לו פדיון, יום תמרר בכביה, יום תאננה ואננה, יום חרדה וצעקה, יום שואה ואנקה, יום מספד מר, יום תערך אכל משמר מול משמר, יום יחרה אף האל וקנאתו, ונתכה פאש חמתו, יום ירבו המעצבים והמכאובים, יום תהמה כדבים, יום כל איש ידיו על חלציו, יום אשר יאבדו חפציו, יום אשר תצא הנשמה, ונשאר הגוף כלי מלא כלמה, משלך כאבן דומם, לילה ויומם.

(מג) ועתה אתה בן-אדם! אל מי תנוס לעזרה, או מי יהיה עליך לסתרה? הלא אז תאמר אוי לי מה עשיתי! ומדוע דבר ה' בזיתי! ואחר שרירות לבי פניתי! במה אתכסה וערם אנכי! התקושש והתבושש והכלם מן חטאתיך, ותן תודה לאלהיך, בעוד הנפש בגופך, בטרם יחשכו כוכבי נשפה. אנא האל, החזירני בתשובה שלמה לפניה, כדי שאעשה רצוני כרצונך, וממשפטים קשים הצילני, וממות גאלני, ותביא משיח צדקנו, ותסיר לב האבן מבשרנו, יראו עינינו וישמח לבנו אמן.

פֶּרֶק שְׁמִינִי

יבאר בו כמה דברים שיתן האדם אל לבו להתגבר על יצרו הרע:

(א) יי האלהים ושמם המיוחד ברא את השמים ואת הארץ, את היס ואת כל אשר כם; "וייצר את האדם עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז), לדמותו לעליונים, שיבין וישכיל וייגע לעבד למי שבראו, ולבקש אפנים ולמשל משלים בשכלו ובדעתו, בשבתו ובלקחתו, לברח מיצרו, לעבד ליוצרו, להאיר את דרכו בלקחתו אל ספו, בצאתו מעירו, לקבל שכרו, לנחל את חקו, בהשלים את חקו ממצות ותורה, בדרך ישרה, ולבוא בשלום, כגזרת יהלם [א], בגן עדונו, ולישב על פנו, בכבוד וגדלה, ורוממות מעלה, בשמחה והלל, ושכחות למלל, ולראות פני אל, כשרי ישראל.

(ב) ולזכות לכל זה, ימשל משל זה, ויבין ויראה כמה מהדפי והזרות הגדול לשמע בקול יצרו ולפרש עצמו מעבודת אלהים, וידוע ידע אריכות אפו של הקדוש ברוך הוא עמו. משל לאדם שנטע כרם (ע"פ ישעיה ה, ג-ו), ויעזקהו [ב], ויסקלהו [ג], ויטעהו שרק [ד], ויבן מגדל בתוכו [ה] וגם יקב חצב בו [ו], ויבן המגדל לאכל ולשתות בתוכו — ויקו לעשות ענבים, ויעש באשים' [ז]. וכראות שעמל לריק — מיד חרה יחרה, ואחזו קרדם בידו ומשחיתה עד בלתי השאיר לה שרש וענף. מסיר ספתו [ח] והיה לבער, ופורץ גדרו והיה למרמס, ומשים אותו בתה [ט], לא יזמר [י] ולא יעדר [יא], שיעלה בו שמיר ושית [יב] וירמסו בו כל חיתו יער. וכל זה בעבור שלא יצא רצונו לפעל, פי הוא נטע כרם לעשות פרי הלולים

[א] פי: שיבא שלם בלי מום כחתיכת אבן טוב שנקרא יהלום שהוא שלם בלי מום.
[ב] סייגו וגדרו סביב.
[ג] הוציא אבנים מתוכו, שרעים הם לגפנים.
[ד] היא זמורה היפה לנטיעה משאר זמורות.
[ה] גת לעצור ענבים.
[ו] הבור שלפני הגת לקבל בו היין.
[ז] ויקו - לשון תקוה, קיווה שיעלו ענבים יפות, ויעשו באושים פירות דומים לענבים וגרועים מהם.
[ח] הגדר הסוכך עליו ומגין עליו.
[ט] משים אותו שממה.
[י] לא יהיו כורתין הזמורות כמו שהמנהג לעשות בכל שנה להרכות הפירות.
[יא] שלא יהיו חופרין סביב הזמורה ותולשין עשבים רעים.
[יב] ויבן שמות מיני קוצים.

וְלִשְׁתּוֹת מֵיֵינוּ לְשִׁמְחַ לְבוֹ, וַיְהִי לְהַפְּךָ. זֶה יֵשִׁים אָדָם בְּלִבּוֹ, וַיִּגְעַר בְּיִצְרוֹ:
 וּמָה אָדָם שֹׁנֵט עָרִים, וּבִעֲבוּר שְׁטָרַח לְרִיק כּוֹעֵס עָלֶיךָ לְשַׁחֲתָהּ, אַף-עַל-
 פִּי שְׂאִין לָהּ, לֹא דַעַת וְלֹא בְחִירָה וְרִצּוֹן, פִּי יוֹצֵר הַכֹּל בְּעַל-פְּרִיָה — קַל-
 וְחֹמֶר בֶּן-בְּנוֹ שֶׁל קַל-וְחֹמֶר הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, שְׁטוּרַח עִם הָאָדָם לְהוֹצִיא
 לְאוֹר הָעוֹלָם, וְלִזְוֹנוֹ וְלִפְרִנְסוֹ וְלְהַגִּן עָלָיו לְהַצִּילוֹ מִכָּל רַע וּפְגַע וּמִקְרִיּוֹת
 הַזְּמַן, כְּדֵי שְׂיַעֲשֶׂה פְרִי מִהַתּוֹרָה וּמִצְוֹת — וַיִּקְוֶה לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים מֵיַיִן
 הַמְּשֻׁמֵּר, מִחֲדוּשֵׁי-תּוֹרָה, וַיַּעַשׂ בְּאִשִּׁים, בְּמַעֲשִׂים מְכַעְרִים. וְהָיָה רְאוּי
 שְׂמִיד יְמִיתֵהוּ, וּמִן הָעוֹלָם יִבְעָרֵהוּ בְּאֵף וּבְחֶמֶה וּבְקִצָּף גְּדוֹל, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה
 כֵּן, אֲלֵא מְאָרִיף אָפוֹ וְזָן וּמְחִיָּה לְמַכְעִיסוֹ, וְשׁוֹמְרוֹ מִכָּל פְּגַעֵי הַזְּמַן, אוֹלֵי
 יָשׁוּב וַיַּעֲשֶׂה פְרִי, שֶׁהַבְּרָרָה בְּיָדוֹ לְשׁוּב וּלְהִיטִיב דְּרָכָיו

(ג) וַיִּתְּבוּשׁ הָאָדָם מִכָּל זֶה וַיַּחֲשֹׁב וַיֹּאמֶר: לֹא תֵהָא כְּהִנֵּת כְּפוֹנְדְקִית? !
 [ג] אִם הוּא כּוֹעֵס עַל דְּבַר דּוּמָם וְצוּמָח, שֶׁהֵם מְשַׁלְּלִים
 מִבְּחִירָה וְרִצּוֹן, מְכַרְחִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם — עַל שֶׁלֹּא עָשׂוּ רְצוֹנוֹ, מִשְׁחִית
 וּמְחַבֵּל מִשְׁרָשׁ וְעַד עֲנָף; קַל-וְחֹמֶר הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, שֶׁהָיָה רְאוּי שְׂיַכְעֵס
 עַל הַחוּטָא מִיַּד לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּלִיּוֹן חֲרוּץ, בִּיּוֹן שְׂמִסֵּר הַבְּחִירָה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת
 מִהַטּוֹבוֹת וְלֹא עָשָׂה. וְאִם-כֵּן, יַחֲשֹׁב תָּמִיד בְּזֶה וַיֹּאמֶר אֶל לְבוֹ: אִישׁ אֲשֶׁר
 אֵלֶּה זֶה לוֹ, אִיךָ יַעֲבֹר דְּבַר לְבַטֵּל רְצוֹנוֹ, פִּי סוּף סוּף אִם אֵינִי שָׁב לוֹ, עִם
 מִדּוּתֵי יְדוּנָנִי: אַתָּה כְּעֵסֶת מִיַּד עַד לְהַשְׁחִית עַל שְׁנַת־בְּטָל רְצוֹנָךְ — גַּם אֲנִי
 כְּמוֹךָ לְכַעַס עָלֶיךָ, לְהַשְׁחִית עַל שֶׁלֹּא יָצָא רְצוֹנִי לַפֶּעַל עִמָּךְ! וְכֵן הַקּוֹנֵה
 עֲבֹד וַיַּחֲלֵשׁ, אֲפִלּוֹ שְׂרוּאָה רַבּוֹ שְׂאִינוֹ עוֹבְדוֹ כִּי סָר כַּחוֹ מֵעָלָיו, וּמָה בְּיָדוֹ
 לַעֲשׂוֹת? עִם כָּל זֶה מְרַבֵּה חֶמְתּוֹ עָלָיו עַד לְהַשְׁחִית, וְגֵרֵשׁ יִגְרֵשׁ אֹתוֹ
 חוּצָה בְּלִי חֶמְלָה בְּאִמְרוֹ: לֹא דֵי שְׂאִינוֹ מוֹעִיל לְעַבְדֵּנִי, אֲלֵא דְצָרִיף אֲנִי
 לְשִׁמְשׁוֹ וְלִשְׁמֵי עֵינֵי הַשְּׂגָחֲתִי עָלָיו לְזוּנוֹ וְלִפְרִנְסוֹ. וְהַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּרָא
 אֶת הָאָדָם עֲבֹד, לְעַבְדוֹ בְּקִיּוּם מִצְוֹתָיו כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרוֹ, וְהוּא בְּרִיא
 אוֹלָם, וּבּוֹעֵט בְּתוֹרָתוֹ וּמַכְעִיסוֹ, יוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּת; וְעִם כָּל זֶה אֵינוֹ

* ג"א: בְּטָל

[יג] משנה היא ביבמות (קכב, א) ופירושו הוא: נאמנת?! והמשל הוא: אם בן אדם כועס על
 אם הפונדקית, שהיא המוכרת מזונות ויש לה בית מלון לאורחים נאמנת, אינו דין שכהנת
 נאמנת?! והמשל הוא: אם בן אדם כועס על
 כרמו, על אחת כמה וכמה שיהא הקדוש ברוך
 הוא כועס על האדם.

מוציא אותו חוצה מן העולם, אלא כפיכול משמשו לתת עיני השגחתו עליו, להחיותו, לזונו ולפרנסו ולהגן עליו מפל רע ופגע. מי יודע כן, מי שומע זאת, ואינו יוצא לקראת נשק, ללחם עם יצרו, להתגבר עליו ולהפר מועצותיו ארצה, ולהדבק ביוצרו ברצונו ובחפצו, ביראה ואהבה, כיון שמפירו לאוהב ולמיטיב, לחונן ומרחם ומרבה לצפות לחוטא ולמזיד שישוב ויזכה לטובה מרבה, ויקנה מקומו, ויצע הדומו, בגן-עדנו, במצב נשמות, נשאות ורמות.

(ד) וכדי להסתלק היצר מעליו, ידבר אדם באיבריו ויוכיח גידיו וישפט עם עצמותיו, וכה יאמר להם: על משפכי בלילות יבהלוני רעיוני, ויתפרדו כל עצמותי, ורעדה אחזתני, וחלחלה הלבישתני, ואחז לבכי פלצות ^[1234567 77777] ויד, בשומי בשכלי משפטי שבילי, וצעקתי אללי לי, בראותי במותי, כליון חרוץ בגופתי. ודברתי עם ראשי, ואמרתי ראשי ראשי! אם לא ידעת, אם לא שמעת משפטי שמו-אל, המעתדים עליך ביום אשר בקבר ישליכוך, בכלות העור אשר תכסף, ובשרך מעליך נשאר עצם; קדקדך כדלעת יבשה, נקובה וחלולה, ונעשית חר פתן ומאירת צפעונים, ונחש ועקרב שם פונים, וקרא זה אל זה ועונים, כאן מעון תנים. וכידעך מקרא זה במותך, איך תשא ראשך בחייה? כף כאגמון ^[טו] ראשך!

(ה) עיני המאירות, צופות פונות כמאורות, בעוד אור החיים בכם — אם לא הבינותם שהמות בנה, בנין בכי וקינה, לעורר עליכם בקול תאניה, בשכן עליכם עננה, יחשכו פוכבי נשפכם, אוי ואללי לכם, ארייך דמעתך ^{[ע"פ ישעיה טו, ט] [טו*]}, פי חשכה גדולה נפלה בארמנותיך, ויאפל הבית והעליה, כארץ שוממה וציה, אוי לבית שחלונותיו פתוחות לתנין. גלגלי עיניך ימסו כמים, ישפכו לחוץ, ונשארת כחורי הנמלים, יוצאים ונכנסים, ואז אנה תראה ואנה תביט, פי הנה גלדי העין נתקרעו כגלדי בצלים, מאליהם פלים, וריח סרחון נודף, וחברך ^[טו] רודף, לקבע דירתו בהם. וכידעך פי זאת במותך — איך תשא עיניך עוד לראות פגנים וללקט

[יד] רעדה. ופירש רש"י כמין מחט כפוף וצדין בו דגים. [טו] ע"פ ישעיה (נח. ה) "הלכוף כאגמון ראשו". [טו*] ארייך — מלשון שביעה. [טז] מין נחש

שׁוֹשְׁנִים וּמִיָּנִי חֲדוּשֵׁי הַבְּלִי הַזְּמַן, וְתַחֲשַׁכְנָה עֵינֶיךָ מִרְאוֹת, וְאֵל יִרְאֶה עוֹד
בְּמֵאוֹרוֹת, בֵּינוֹן שְׁסוּפָם נִמְשָׁכוֹת, כְּבוֹרוֹת נִשְׁבְּרוֹת.

(ו) חֲטָמֵי הַמְּהֻדְרֵת, לְכַבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת! מַה תּוֹעֵלֶת כִּי תֵרִיחַ בְּרִיחַ בְּשׂוּמִים
וּפְרָחֵי שׁוֹשְׁנִים, אַחַר שְׁבִמּוֹתֶךָ תִּסְרִיחַ, וְשָׁנִי נַחֲרִיךָ כְּבִיבִין [יז]
מִתְהַפְּכִים, וּכְנַחַל שׁוֹטֵף נוֹבֵעַ מֵהֶם כָּל מִיָּנִי סְרַחוּן, אֲשֶׁר תִּרְצָה לְסַתֵּם וְלֹא
תוּכַל לְבָרַח, וְאִין מְקִימָה, כִּי הַמֶּחַ נִמַּס בְּקִדְקִדּוֹ, וּמִשָּׁם מוֹצְאוֹ לְהַשְׁלִיךְ
חוּצָה כָּל לֶחֶה סְרוּיָחָה, וְתוֹלַעָה כְּסוּיָחָה, וְאַנְהָ תִּבְרַח וְאַנְהָ תָנוּס, לְהַנְצִיל מִן
הַמָּאוּס. וְכִיּוֹן דְּסוּפָךָ לְצָרָה זֹו וְכִזּוֹ — מַה כִּי תֵרִיחַ, וּמַה כִּי תִסְרִיחַ, כִּי
אַחַר מוֹתֶךָ אֵינְךָ מְרוּיָח.

(ז) אֲזַנֵּי הַמְּגַנּוֹת אֶת הָרֹאשׁ! אֵיךְ בִּקְבֹר יִסְתָּמוּ מֵעֲגָלֵי הַשְּׂמִיעָה, אִין יוֹצֵא
וְאִין בָּא, כִּי אִם שְׂרִיקוֹת הַשְּׂרָצִים, וּבְתוֹכָם רָצִים, וְקוֹל הַמְּלָה,
מִרְמָה וְתוֹלַעָה, וְסוּף סוּף יִתְמַלֵּא עֶפֶר, כְּבוֹר מִתְמַלֵּא מִחֲלִיתוֹ, כְּתַחֲלָתוֹ כֶּף
סוּפוֹ, עֶפֶר חֹזֵר אֶל הָעֶפֶר, וְנִתְמַלֵּא מְקוֹם לְקַחְתּוֹ מִשָּׁם. וְלָמִי שְׂמַגִּיעַ לוֹ
כְּזֹאת בְּמוֹתוֹ — אֵיךְ יַעֲרַב לוֹ בְּחַיָּיו בְּקוֹל שְׂרִים וְשָׁרוֹת, הֵם כְּשָׁנֵי עֲדִים,
לְהַפְּכֶם לְקוֹל פְּחָדִים.

(ח) פִּי הַמְּהֻלְלֵת, וּכְקִלְמוֹס לְשׁוֹנֶה בְּמֵרוּצָה מְדַבֶּרֶת! אִם לֹא תִזְכְּרֵי כִּי
בְּמוֹתֶךָ תִּתְהַפְּכֵי לְאַלְמָת, בְּדָד וְשׁוּמָמַת, וְתַחַת מְקוֹר הָרֶק הַמְּתוּק
סְרַחוּן נוֹבֵעַת, לְשׁוֹנֶה שְׂטוּיָחָה, וּפִיךָ פְּתוּיָחָה, וְהִנֵּה שֶׁכֶר בָּהּ עוֹבְרֶת,
וְלִזְבוּבֵי מוֹת מְעַבְּרֶת, וְהַשְּׂנִים הַלְּכָנוֹת נִקְבְּצִים, לְצַד הַפֶּה עִם עֵצִים
הַלְּחִיִּים, כִּי נִפְרָץ בְּנִינָם, וְנוֹפְלִים מִסְּדָרִים, וּכְמְקוֹר נִרְפָּשׁ וּמַעֲזֵן נִשְׁחַת, כִּי
מִתְהַפְּכִים מִיָּמִיּוֹ רִפְשׁ וְטִיט, אֲכָל מִשָּׁם מִתְהַוֶּה כָּל דָּבָר נוֹשֵׁף, מִמִּית
בְּאַרְסוֹ וּמוֹשֵׁף. וְלִפֶּה אֲשֶׁר אַחַר מוֹתוֹ כְּזֹאת מַגְעַת — מַה לוֹ בְּחַיָּיו
בְּדַבְּרִים יִגְעַת, לְהַמְתִּיק דְּבָרָיו, וְלְהַנְעִים אֲמָרָיו, בֵּינוֹן שְׂאַחֲרֵי מוֹת שְׂתִיקָה,
בְּצָרָה וְצוּקָה, וְעִם רָמָה יִמְתִּיק סוּד, וּכְתוֹלַעַת לַחֲשׁוֹת, בְּלִי קוֹל וְדַבּוּר,
כְּכִנּוֹר הַשְּׂבוּר.

(ט) חֲלָקֶת צוּאָרִי, הַדֶּרֶת אֲרָמוֹנֵי! רְאִיתֶיךָ בִּקְבֹר כְּנָחַשׁ כְּרוּף סְכִיבֵי,
תְּכוּנַת עֲצָמֶיךָ כְּחֶרֶז וְעֵנֶק, וּמוּטָל כְּמַגְדָּל גְּהָרִס וְנִפְרָץ, יְסוּדוֹ

[יז] צִינּוֹר שִׁיּוֹרְדִין שֵׁם כָּל הַשׁוֹפְכִין וְהַטִּינוּפֹת.

מפזר, רגביו מפזר, עשוי כמו גל, לאשפה יתגלגל, הנמצא בתוכו, גלולים בלכתו, ואיה הדרך, רוממות קומתו, ועתה בנפילה, כמו גוי מעלה, סביבו שודדים, משפחות תולעים, גודדים גודדים, במותו פמוכן בחייו — למה פן לחבק ולנשק צוארי ידידים?

(י) פנים מאירים אדמים ויפים, רחצה מצפים, ולבון חפצים, בקרים וערבים, קשוחים מתאווים. והנה במותם דחוקות צמוקות, מיפנים רחוקות, שחרות נשברות, מתהפכות פשולי קדרות (ר"ה י, א).

(יא) זרועי הרמות, פארזים נטועות, ואצבעותי הנעימות, פאילנות סדורות, בטבעת ספירות, ויהלם פלולות. ובמותם נפולות, נשברים כפולות, כקנים רצועות, עלי חוץ משלכות, בחלול עצמם, כל רואיו ישתומם, בראותם בתוכם, יתושים מתהוים, ומיני שרצים, חוריהם מלאים, ובמיני גוריהם, במעיהם הם פאים, ויורדים ועולים, פזרזיר בסלם, בבטחה ובהשקט, פמושב לעולם.

(יב) תא חזה, ובה אחזה! מתך פשיש לבן, מיפה הלבן, אין פתם בו, ואין פגם בקרבו, מראהו פמראות הצובאות, פך מכהיק ומבריק, ואין בו דבר לריק, פי כל יפי פך נמצא, וכל מבקש מצא. ובמותו — איך נהפך פלוח הקצבים, מלאה עצבים, מלכלכות בדםים, שחרות פדיו הם דומים, מאספות זבובים, נמאס לפנים, פפרעוש וכנים. ושטח החזה פשטח אשפה, אשר חתול וכלב מת שם נספה, פי הבשר שעליה נתמרק, ונתך פמרק, הנמאס ונשפך עלי ביב ועל טיט סרוחות.

(יג) פרי פערמת חטים סוגה בשושנים בחייו, ומלאת בו מלאת אכל ומשקה לרב לא יספר, האוצר אשר מלאת מפל מה שראו עיניו לא חסרת דבר, הלוא אספר לך המקריות אשר ישיגוף במותו: בטנה פנוד יבקע (שבת קנא, ב), והוא כבקעה וכשוחה עמקה, בעמק הבקא, וזרמת סוסים מלאה, גדושה פאשפה סרוחה, פרחישת שרצים, יתמה הרואה, ויברח בהחבא. וכיון שפן — למה תרבה צואתו, להכין על פניו מסוה הפישה פשיתבקע בקבר, ונותן בצורתו הגללים שפה הכנסת. ובמה תרחץ אז, פי תצעק: אי שמים! והבור ריק אין בו מים [יח].

[יח] וכמו שדרשו רז"ל מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו.

(יד) רגלי ושוקי קלי המרוצה, במהירות ובמרוצה — פחיים חיתכם; ובאשפת קברכם — פעצים יבשים, וכמטות חלושים, אפלים וריקים, חלולות נקובות, פחרי פתנים, ומחם נמסים מבפנים, פשתן נמאסים, בשולים על אשם, ובחורים יקננו עכברים ואישים.

(טו) אבל בן-אדם! אם ראשך בתפלין תעדה, ועיניך תמיד תחזינה מישרים באור התורה, ואזניך תשמענה דברי תוכחת, וחסמך ריח לברך לבורא, ופניך מאירה בתורה, ופיך יהגה אמת, ולשונך יגדיל להודות, לשור בשבחי המקום, ושניך לא יאכלו גזל ועשק, וחרך נתפסה בציצת, ובבטנה לא הכנסת פי אם דברים המתרים, ומלאת אותה מאכילת מצוה, ורגליך לטוב ירוצו — אז נתקדשו כל איבריך, ונעשה בנין גופך דגמת מקדש מוכן להשראת השכינה בו, פי כל פלי המקדש נרמזים בגוף, פנודע (הקדמת ת"ז יג, ב) [יט]. ובזה, בהכניסה לקבר הוא דגמת גניזת הארון הקדוש, ואין רמה שולטת בו, ואתה כחי ממש ביתר שאת (ע' שהש"ר א, טו), וגופך גנוז בקבר שלם עד בוא עת התחיה, ונשמתי למעלה מכל הצבא שבמרום, מקום אשר עין לא ראתה וכו' (ישעי" סד, ג).

(טז) ובין שפידך להעלות עצמך במעלות אלו, למה תשמע לקול יצרך המתגרה בקרבך? פי בעת צרה עזב יעזב אותך לחרדה ביד

כך המרה מאירה על הגוף כולו. ומזבח העולה אשר נאמר בו (ויקרא ו, ו) "אש תמיד תוקד על מזבח לא תכבה" בא המשל בזה על החוס הטבע הנותן באדם שלעולם לא יחסר ממנו עד יום מותו. ומזבח הקטורת בא המשל בזה על השפע הנשפע על השכל האלקי שהוא נתון במוח. והמסך בא המשל בזה על המסך המבדיל בין אברי הנשימה לאברי המאכל. והאדנים הם משל על הגידים והעורקים. והכירור והמים שבו משל על הלחי הנגרות בגוף. והיריעות בא המשל בזה העור המכסה את הגוף. והקרשים הם משל על בשר הגוף שהוא מחזיקו. ונראה, שהקרשים ג"כ משל על העצמות שהם דפני הגוף כלו עכ"ל. ונ"ל המפרש: שבודאי לזה נתכוין החכם אבן עזרא שכתב בפר' תרומה: ואם נתן לך השם בלבך תבין סוד ארון והכפורת והכרובים וכו' ומסיים והיודע סוד נשמתו ומתכונת גופו יוכל לדעת דברי העולם העליון, כי האדם כדמות

[יט] אמר מנחם בן שלמה לוי המפרש: נ"ל שכוין למ"ש הרמב"ם ז"ל בפרקי ההצלחה פ"א, וז"ל: ודע כי משכן לבך הוא משכן הארון הגנוזים בו לוחות העדות, והאריך שם ע"ש. ובכתביו שכ' לבנו ר' אברהם ביאר יותר, ואמר: דע בני אברהם! ירחמך האל, כי המשכן וכליו בא המשל על גוף נכבד. והתחיל בארון, דע כי הארון הוא משל על הלב בלי ספק. והלוחות שהם נתונים בארון בא המשל בהם על השכל שהוא נתון בלב. ואמרו (שמות כה, כ) "והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה" בא המשל בזה על הריאה שהיא סובבת בכנפיה על הלב להחיותו. והשולחן בא המשל בזה על הכבד, כמו שהשלחן נתון עליו המאכל והמשתה כך הכבד שמקבל עליו האצטומכא המונחת עליו, שהיא מלאה במאכל ובמשתה שהוא מבשל ומחלקם לכל אברי הגוף. והמנורה בא המשל בזה על המרה, כי כמו שהמנורה מאירה במשכן,

מלאכים אכזרים, אשר אין להם חמלה. ואיך תראה ברע אשר ימצא את עמך, הם איברי גופך, בראותך הנקמות הגדולות המגיע להם ואין מציל. איך תראה כפיפות בראשך, סמיות בעיניך, חרשות באזניך, שחרות בפניך, סתימות בכתמך, אלמות בפיה, כריתות בלשונך, שבירות בשניך, סגירות בצוארך, חגרות ברגליך, מיד אשר אין מידם פדיון? ואז תזעק אוי ואין עונה, צועק ואין פונה, מבקש פדיון ואין פודה, תתחנן על ההצלה ואין מציל, ואנה תפנה, ואנה תראה אוהב או קרוב או בן או בת שירחם עליך, כי בכל מקום אשר תשא עיניך לראות היש מציל, שם תראה חרדה ופחד מחדשים, ואימת מות ומלאכי חבלה פדמות החיות המשנות והשרצים הטמאים. כי בעת רואך אותם, והנה חשכה גדולה נופלת עליך, ויתפרקו כל חליות נפשך לפרקים, ותרגיש צער ואימה, כעת אשר נבהלת בצאת נפשך מן הגוף מראית מלאך המשנה, הנראה לך להבריח נפשך ממסגר גופך על-ידי אימות ופחדים ורעדות. הטוב לך כי תעשק איבריך למסרם לגלות בלי פדיון בעבור תענוג היצר שהוא רגע, ונמצא אתה מחליף תענוג רגע בעבור נקמות אין חקר, משפטים משנים אין מספר, מיני מיתות משנות לרוב אין מנין!

(ז) ובהיות שאין אתה מרחם על עצמך — פשתבקש הצלה ורחמנות מהמלאכים האכזרים הממנים עליך, לא יביטו לראות, לא יטו אָזן ולא לב להבין. ואתה לא חסת על עצמך, ואיך המטבעים [כ] באכזריות ירחמו עליך? אדרבא — ירבו חמה, ילבשו נקמה, יעלה רגזם וחקמתם בהתגברות כחם עד להשחית ולבלתי השאיר בגופך שארית, בראותם איך העזת לבקש מאחרים רחמים והוא לא רחם על עצמו; יען שפידו לרחם ולא רחם, מה מקום הניח לאחרים שירחמו עליו? וכפרט היות הבקשה עם מי ששונא שם רחמנות, הוא שטן, הוא מלאכי חבלה, הוא יצר הרע (כ"ב טו, א). ואדרבא, עושים עמו הכעסות שמורים לו מעין הצלה, כגון שיאחזו בחרגא דיומא [כא] (יומא ב, ב), כדי שלא יפל לשוחה עמקה עד התהום, שמראים לו תחתיו, והוא בחשבו כי מקום האחיזה יש

עולם קטן וכו' ע"ש, ותמצא שכיוון לזה. כיום. ופי' שם בגמרא: לא שמיה, והיינו דקאמר [כ] שיש להם טבע להתאכזר. נבוכדנצר (דניאל ד, לב): וכל דיירי ארעא קלא [כא] פסולת הנסורית כמו אבק שנראה בחמה חשיבין.

בו ממש, מיד ממהר לתפס — וכידו מאומה, ונופל נפילה פתאומית בשאול תחתיות אחר שהבטח אל ההצלה, דאין צער גדול מזה! וכאלה רבות מהכעסות לאין מספר, עד שמרב המצוקות והאימות מתאנה לכליון חרוץ בנפשו, שתשוב לאין, להיות בכלל אותם שלא חיים ולא נהנין (ע' קה"ר ב, ב), כדי להציל מפאב ומכאובי המשפטים פי אין לסבל. אוי לאדם שיותר נוח לו להיות פמקדם דלא הנה, או אחר שהיה ישוב לאין ולא יעמד לדין על מעשיו! פך תצעק וכך תכריז על כל מפה ומפה הבאה עליך משבט המוסר מהממנים האכזרים, אשר בידם את מסור מסגר וקשור בבית מקור חשך וצלמות, 'צלמות ולא סדרים' (איוב י, כב), פתליה מלאים זמה רותחת מסיגי עונותיה ומלחות סרחונות חטאתיה, תחתיה אש וגפרית אוכלת, ומלמעלה זפת וסיד רותח בוערת, וצורות משנות פדמות השרצים המכערים, ושעירים מלאים עינים ושערות תראה בכל מקום שתפנה. ואם אין בשום מקום תפנה — עם כל זה לא תנצל, פי הדמיונות המשנות בתוך עיניה ישימו! ואף אם עיניה תסיר לא תנצל, פי גזרת הבורא שתראה אשר לא תרצה, יען שבחיה הכעסת ובתשובה לא שבת, פיון שהרשות נתונה לשוב.

(יח) ואל תעלה על דעתך, בן-אדם, לומר: גופי ואיברי היכל ה' הם [כב], ואיך יפל בו הרקבון והפזור והפרוד וההריסה והפחד והבדיון והרמה והתולעה, פי מצלם אלהים יכרחו, פי הזר הבא אל הקדש יומת! דע פי החטאים והעונות הפכו היכל לאשפה, ומעיני הישועה שבתוכו לביבין, פי נתרבו פהם ריח הסרחון מחלאת זהמתו, ונשתחרו פתלי לבון הסיד שעליהם ויפי משפיותם לבהרות בהרות, פמראה נגעי הבתים המטמאים הבית והפלים, והיה נצרך לארמון גופך פמטאטא השמד לבער הקדש מן הבית, וישמה [כב] בתה ואריג קורי עפביש בכל זויותיה, וצפוי רצפי יפיה שם למרמס והיה לבער, 'שלחנותיה מלאו קיא צאה בלי מקום' (ע"פ ישעיה כח, ח) ומנורותיה כפה, מזבחותיה טמא וזבח עליהם גורי פשעיה, ושחיטתם תריבנה בשלח [כג] של מלאך המות מלאה דם פרבוי

[כב] כנ"ל הערה יט שהמשכן וכליו הם רומזים [כג] כחרבו, וכ"כ באיוב (לג, יח) "וחייתו מעבור לגוף האדם. [כב*] לשון שממה. בשלח."

פְּגִימוֹתֶיהָ, עַד כִּי רוּעַ הַתְּרוּעָעוֹ כְּתֻלְיָהּ, פֹּר הַתְּפוֹרְרוֹ עֲמוּדֶיהָ, מוֹט
הַתְּמוּטְטוֹ רִצְפִּיהָ וְנִתְרַבּוּ טְלֹטְלוֹיָהּ כְּטֹטְלוֹא דְגַבְרָא (ע' סנהדרין כו, א),
וּמַעֲיִנְיָהּ מְלֹאוֹ דָם. וְעוֹד הוֹסִיף יִצְרָף חֲרָבָן בְּהִיכַל גּוֹפָף וְהוֹצִיא כְרוֹז
בְּתוֹכוֹ: כָּל יָדִים תִּרְפִּינָה מַעֲשׂוֹת מִצְוָה, וְכָל לֵבָב יִמַּס אִם יִחְשַׁב בְּיִרְאֵת
בוֹרְאוֹ! וְנִבְהָלוּ; צִירִים וְחֻכְלִים יֵאֲחָזוּן, פִּיּוֹלְדָה יִחִילוּן, אִם בְּתוֹרְתוֹ
יַעֲסֹק! וְהַמְּלַמֵּד תּוֹרָה יִהְרַג, וְכָל גּוֹמֵל חֶסֶד יִחַנֵּק! עַד שְׁגָדְלָה הַצְּעָקָה
בְּהִיכָל: הוּי אֶרֶץ צֹלְצֹל כְּנַפְיִם וְכוּ', אוֹי הֵיכָל וְאַרְמוֹן הַמְּהַדָּר, לְבָנִים נָפְלוּ
וְשִׁחְרוּת נִבְנָה, מַעֲיִנוֹת נִסְתָּמוּ וּבִיבִין עָמְדוּ, מִשְׁפִּיּוֹת כָּהוּ וּבְהָרוֹת כָּאוּ, עַד
שְׁגָדְלָה בּוֹ הַחֲלָדָה כְּפִין כְּפִין.

(ט) וְאַתָּה בֶן-אָדָם, כִּיּוֹן שְׁעוֹנוֹתֶיךָ גָּרְמוּ לְהַמְּלִיךָ אוֹיֵב (כה) בְּהִיכָל גּוֹפָף,
וְנִמְסַר הַבַּיִת וְהַכְּלִים וְכוּ' בְּיַד צָר, עַד שְׁצָרֶיךָ בָּהֶם שְׁטִיפָה
וְהִדְחָה בְּמִימֵי הַיַּסּוּרִין וְהַמְּשַׁפְּטִים — סְבוּל תִּסְבַּל עַד כִּי נְבוּל תִּבַּל
מִהֲרַעוֹת הַבָּאוֹת עָלֶיךָ. אוֹי לְעֵינַיִם הַמַּעֲתֵדִים לְרֵאוֹת בְּעַל-כָּרְחָם בְּנִקְמֵי
חֲבָרָיו הָאֵיבָרִים! אוֹי לְצוּאָר הַמַּעֲתֵד לְסַבֵּל מִשְׂאֵת הַחֲטָאִים, כְּכֹבֵד אֲבָן
וְנָטַל הַחֹל וְהָעוֹפְרָת! אוֹי לְפִה הָעֵתִידָה לְהַגִּיד עוֹנוֹתֶיהָ לְקַבֵּל עֲנָשׁוֹן! אוֹי
לְפָנִים שֵׁיִסְבְּלוּ יִרְקוֹן הַכְּלָמָה! אוֹי לְשָׂאָר כָּל הָאֵיבָרִים הַנִּמְצָאִים בְּמִלְחָמַת
מִשְׁפָּטִים אֱלוֹ. וְאַל יִכְטִיחֶךָ יִצְרָף, שְׂאָדָם אֲשֶׁר בְּצֹלֵם אֱלֹהִים נִבְרָא אֵין
יָכוֹל לְפַל בּוֹ הַרְקָבוֹן וְהַתּוֹלְעָה וְלֹא יִשְׁלַט בּוֹ כְּאֵב הַמְּשַׁפֵּט, כִּי הַחֲטָאִים
גָּרְשוּ צֹלֵם אֱלֹהִים מֵעַל פְּנֵיךָ (ע' שבת קנא, ב). תִּדְעַ — בְּהִמָּה אוֹ חִיָּה שְׂמַתָּה,
אֵין לָהּ שְׁנוּי פָּנִים, כִּי כְּמוֹ שֶׁהִיָּתָה בְּחַיִּיהָ כִּף צוֹרְתָהּ בְּמוֹתָהּ, וְהַטְעַם: כִּי
לֹא נִסְתַּלַּק מִמֶּנָּה בְּמוֹתָהּ כִּי אִם רוּחַ חַיּוֹנִית הַגּוֹרֵם לָהּ תְּנוּעַת הַהֲלִיכָה. לֹא
כֵן הָאָדָם, אֲשֶׁר בְּצֹלֵם אֱלֹהִים נִבְרָא, כִּי חָכִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֹלֵם (אבות ג, יד),
וּבְמוֹת אָדָם רָשָׁע, מִסְתַּלַּק הַצֹּלֵם מֵעֲלָיו וּפְנָיו מִשְׁתַּנִּים, וְנִרְאָה הַהֲשַׁתְּנוּת
בּוֹ בְּהִיּוֹת שֶׁהִגִּיעַ לוֹ הָעֵדֶר בְּמוֹתוֹ בְּהִסְתַּלְקוֹת הַצֹּלֵם, לֹא כֵן הַבְּהִמָּה. אֲבָל
הַצְּדִיקִים, אֵין הַפְּרֵשׁ בָּהֶם בְּמוֹתָם לַחַיִּים, כִּי אִם הַדְּבוּר בְּלִבָּד, כְּאֹמֵר
רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (יחלמי ע"ז רפ"ג), אֵין פְּנֵיהֶם מִשְׁתַּנִּים בְּמוֹתָם, אֲדַרְבָּא פְּנֵיהֶם

[כד] פסוק הוא בישיעה (יח, א). ופירש רש"י שם: לדמות למלאכי מעלה, והוא משפיל עצמו על ידי ארץ מצולצלת בכנפי עופות. והנמשל הוא כאן על האדם שיש לו כנפים לעוף בשמים בחכמתו עונותיו. [כה] היצר הרע. [כו] כל הגוף והכלים.

ואירים, וכדכתיב במשה רבנו, עליו השלום (ברים לד, ו): "לא כהתה עינו ולא נס לחה", פי ה' אלהים עמם לעולם.

(ישים אדם נגד עיניו תמיד במענה בלדד השחי, בסימן ח"י (באוב יח כל הפסוקים שהביא), הענש המגיע למרגיזי אל, ובזה יכניע יצרו וגרש גרשהו מקרבו: "אור רשעים ידעך [כז], ולא יגה שכיב אשו [כח]. אור חשך מאהלו, ונרו עליו ידעך [כט]. יצרו צעדי אוננו ותשליכהו עצתו [ל]. פי שלח רשת ברגליו, ועל שבכה יתהלך [לא]. יאחז בעקב פח, יחזק עליו צמים [לב]. טמון בארץ חבלו, ומלכדתו עלי נתיב [לג]. סביב בעתהו בלהות, הפיצהו לרגליו [לד]. יהי רעב אנו [לה]. ואיד נכון לצלעו [לה]. יאכל בדי נורו, יאכל בדי בכור מות [לו]. ינתק מאהלו מבטחו, ותצעדהו למלך זלהות [לז]. תשכון באהלו מבלי לו, יזרה על נוהו גפרית [לח]. מתחת ערשיו יבשו, וממעל ימל קצירו [לט]. זכרו אבד מני ארץ, ולא שם לו על זני חוץ. יהדפהו מאור אל חשך ומתבל ינדהו. לא נין ולא נכד בעמו, אין שריד במגוריו. על יומו נשמו אחרנים, וקדמנים אחרו שער [מ]. אף זלה משכנות עול, וזה מקום לא ידע אל" [מא]. הנף רואה הרעות. ואם לשעה תראהו בשלוח, דע שסוף סוף מגיע לו כה.

(א) ודע, שהרשע פועל ברשע, בראות שמיד פשעושה הרעה אין מגיע לו פאב הראש או העינים, ואין מרגיש רע בשום אחד מאיבריו, ואין אוחזתו אשא דגרמי [מב] כקדחת תדירי, ובזה מחזיק

כז] כלומר נשמת רשעים יקפץ ממקומו.
 [כח] ולא ישוב להאיר עוד, רק יהיה בחושך זגיהנם תמיד.
 [כט] כי האור של גיהנם יהא חשוך באהלו הוא זגיהנם, ונר הוא נשמתו, יענש בו.
 [ל] ובעוה"ז יענש כשירצה ללכת בכח יצרו זעדיו, שלא יוכל להשלים חפציו.
 [לא] שבכה הוא כמין רשת ור"ל כרשתו אשר זמן לאחרים ילכד בה.
 [לב] שיחזקו עליו אנשים הצמאים לגזול לעשוק.
 [לג] מצודתו אשר ילכד בה כמו שטומנים חבל למלכות העופות.
 [לג*] סביבות מהלכו בעתהו שדים מבהילים פרשו הפח אל רגליו לנפול בה מחרדת הבעתה.
 [לד] אוננו זה בניו כמו (בראשית מט, ג): "ראשית

אוננו" כלומר בניו יהיו רעבים.
 [לה] ושכר יהא מוכן לאשתו שהיא נקראת צלעו, ע"ש חוה שנבראת מהצלע.
 [לו] כלומר שיפול אח"כ בחולאים זרים באופן שיאכל בדי עורו הם העצבים והורידים, ובכור מות הוא ראש החלאים הממיתים כמו הקדחת הדקה.
 [לז] הם השדים.
 [לח] לפי ששכן באוהל שלא היה שלו כי אם מהגזל, לפיכך יזורה (לשון פיזור) על נוהו גפרית.
 [לט] יכרת קציר שלו.
 [מ] על יום רעה שלו יתמהו הראשונים שראו אותו בכבודו וכמפלתו, וגם האחרונים שישמעו ממנו יאחזו רעה.
 [מא] כלומר זה סופם של כל הרשעים.
 [מב] אש הקדחת השורף בעצמות.

בטמאתו. והוא משל לאוכל דבש שנתערב בו סם המות, שמחזיק לאכל מסבת מתיקות השעה, אבל סוף סוף עושה הסם המות פעלתו, ופתע פתאם מת בלי תקוה. ועוד: אל תבטיח במה שאינו מגיע רע לחוטא מיד, שאם יהיה כך, נמצא הקדוש-ברוך-הוא מבטל הבחירה, שאין מקום לצדיק להחזיק לו טובה, ולא לרשע שפורש מן העברה, ומכרח לפרש משום שמיד גלקה, ומה יכול לעשות. ועוד טעם — שרוצה הקדוש-ברוך-הוא לשלם לו בזה העולם איזה מצוה שעשה, שאינו מקפח שכר שום בריה (ב"ק לח, ב), וטורדו מן העולם. ויש רשעים מואסים בטוב, בראותם תלמיד-תכם וירא-השם במצוק ובמצור; ואדרבא, זהו מצודה להם ללכדם ביום-הדין, שהיה להם להיות הדבר הזה לפתח תקוה לקחת מוסר בנפשם ולומר: אם לעושים רצונו כך, לעוברים רצונו על אחת כמה וכמה; ואם לא היום, למחר. ויאמר הרשע בלבו: איך יתכן שאני מכעיס לבוראי והוא מיטיב עמי? אין זו (ע' עירובין כב, א; קדושין מ, ב) פי אם לשלם לי איזה זכות שבדי, לטרדני מעולם הבא! ובחשבו כך ישוב מדרכו הרעה, בראותו בעיניו כי מרה אחריתו.

כב) והפתח לרשע שיביאהו אל התשובה: ירגיל עצמו לרחם על הבריות, ובפרט על העניים, שרחמנות זה יביאהו לרחם על עצמו באמרו: אם על אחרים אני מרחם, ואיך אני מרחם על נפשי? ואל יקוץ מדברי העני המרבה אליו דברים בהתחננו אליו, ישים בדעתו: אם אני קץ משעה אחת שמגיד צערו, על אחת כמה וכמה הוא, שכל ימיו בצער ובדחק תדיר! גם ישים תמיד נגד עיניו בחסדיו של הקדוש-ברוך-הוא עמו לשעבר ובהנה, שאם ישים נגד עיניו מה שיוצרו שמרו בבטן אמו — מה הודאות יספיקו להודות לו? ואם יזכר שהוציאו מאפלה לאורה — מה הלולים יספיקו להללו? ואם יבין שבכל יום זן ומפרנס אותו — מה שבחים יספיקו לשבחיו? ואם ידע שמצילו תמיד מפגעים רעים — מה הדורים יספיקו להדרו? ואם יתבונן בחיים שנותן לו — מה פארות יכול לפארו? ואם יראה נפלאות שעושה עמו בכל יום — מה גדלות יכול לגדלו ומה רוממיות יספיקו לרוממו? על אחת כמה וכמה כפולה, שאפלו בעת שמכעיסו משמרו מכל רע ופגע ומחזיר לו נשמתו

לבקרים, אף-על-פי שיודע שיחזור להכעיסו כיום אתמול — וכי יש אלוה גדול מזה?

(ג) כִּלְיָה יְשִׁים אָדָם נֶגֶד עֵינָיו, וְיִמְנַע עֲצָמוּ מִלְחָטָא; וְאִם חָטָא, יִתְחַרֵּט וְיָשׁוּב. וְאִם לֹא יָשׁוּב — עַל מִי יִבְטַח בְּיָצְאוֹ מִן הָעוֹלָם לְהִלָּחֵם עִם הַמַּסְטִינִים אֲשֶׁר פֶּעַל בְּחַטָּאוֹ? מִי הוּא הַיּוֹצֵא לְמִלְחָמָה, וּמוֹלִיךְ עִמּוֹ שׁוֹנְאָיו לְעִזְרוֹ? מִי הוּא שְׁמַרְחָם עַל עֲצָמוֹ, וּמְרוֹרוֹת פְּתָנִים בְּקִרְבוֹ? מִי הוּא שְׁמַרְחָם עַל בְּנָיו, וְשׁוֹחֵט בְּיָדָיו? מִי הוּא הַמְּבַקֵּשׁ עֲדוּנִין וּמְנוּחֹת לְנַפְשׁוֹ, וְשׁוֹרְפָה בְּאֵשׁ עֲוֹנוֹתָיו? מִי הוּא הַמְּבַקֵּשׁ כְּסוּת בְּקִרְיָה, וְשׁוֹכֵב עַל הַשֶּׁלֶג? מִי הוּא הַמְּבַקֵּשׁ אַרְיכוֹת יָמִים, וְתִבְחָר מִחֲנֹק נִפְשׁוֹ? מִי הוּא הַמְּבַקֵּשׁ לְשֹׁפֵן בְּטַח, וְעוֹרֵף מִלְחָמוֹת עַל עֲצָמוֹ? מִי הוּא הַרוֹצֵחַ לְשֹׁכֵב עַל כְּרִים וּכְסָתוֹת, וְשׁוֹכֵב בֵּין עֲקָרָבִים? מִי הוּא שְׂאוֹהֵב מֵאֲכָלִים עֲרָבִים, וְאוֹכֵל סַס־הַמּוֹת? מִי הוּא הַחֹפֵץ בְּמִשְׁקִים מְתוּקִים, וְשׁוֹתֵה מִי רֹאשׁ וְלַעֲנָה? מִי הוּא אוֹהֵב שְׁנֵה מְתוּקָה, וְשׁוֹכֵב בֵּין הַקּוֹצִים וְהָעֲקָרָבִים? מִי הוּא הַחֹפֵץ חַיִּים, וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי מוֹת? מִי הוּא הַמְּתַאֲוֶה בְּגֵן אֱלֹהִים, וְחוֹפֵר לְמִצָּא פֶתַח לְכַנֵּס בְּגִיהַנּוֹם? שְׁהָרֵי הָאָדָם שְׁעוֹזֵב עֲבוּדַת הַבּוֹרָא, נִמְצָא יוֹצֵא מִן הָעוֹלָם לְהִלָּחֵם בְּקִטְרוּגָיו בְּעִזְרַת שׁוֹנְאָיו הַיּוֹצֵאִים עִמּוֹ, הֵם הַעֲבָרוֹת שְׁעָשָׂה, וְנִמְצָא אֵין מְרַחֵם עַל עֲצָמוֹ, וְשׁוֹחֵט בְּנָיו בְּיָדָיו עַל שְׂמֵתִים בְּעוֹנוֹ, וְגוֹרֵם שׁוֹרְפָה לְעֲצָמוֹ בְּאֵשׁ גִּיהַנּוֹם, וְנִדוֹן בְּצַנִּים וּפְחִים, בְּגִיהַנּוֹם אֵשׁ וְשֶׁלֶג, וּמִתְכַּפֶּה שָׁם בְּכִסּוֹת חֲשָׁף, וְגוֹרֵם לְעֲצָמוֹ קִצְרוֹת יָמִים, וְנִמְצָא מִחֲנֹק עֲצָמוֹ בְּיָדָיו עַל־יְדֵי חֲרָבוֹ שֶׁל מְלֶאֶךְ הַמּוֹת הַמְּנַוֵּל, וּמְכִין מִשְׁפָּטִי גִיהַנּוֹם בְּנַפְשׁוֹ, וְיֹשֵׁב בֵּין עֲקָרָבִים בְּקִבְרָה, וְשֵׁם מֵאֲכָלוֹ בְּנַחֵשׁ עֹפֵר לְחָמוֹ, שׁוֹתֵה כּוֹס הַתְּרַעְלָה מִהִלְחוֹת הַיּוֹרְדִים מִמַּחוֹ וְנִכְנָסִים בְּפִיו, וְשׁוֹכֵב עַל הַקּוֹצִים מְנַשֵּׁכַת הַתּוֹלְעִים, וְגוֹרֵם עַל עֲצָמוֹ מִיתָה עוֹלָמִית וְדִין גִּיהַנּוֹם תְּדִירִי.

(ד) אֲשֶׁר עַל־כֵּן, הַרוֹצֵחַ לְנַצַּח שׁוֹנְאָיו מִן הָעוֹלָם, הֵם הַשְּׂטָנִים וְהַמְּקַטְרָגִים הָעוֹמְדִים לְטָרֵף נִפְשׁוֹ — יֵצֵא מִזֵּינָן בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת. הַרוֹצֵחַ לְרַחֵם עַל עֲצָמוֹ — יִתְאַבְּזֵר לְהַתִּישׁ כַּחוֹ עַל עֲבוּדַת בּוֹרָאוֹ. הַרוֹצֵחַ לְרַחֵם עַל בְּנָיו — יִשְׁעֲבֹדֵם בְּעַל הַיְרָאָה וְעַסְק הַתּוֹרָה. הַרוֹצֵחַ בְּעֲדוּנִין וּבְמְנוּחֹת — יִבְרַח מֵהֶם. הַרוֹצֵחַ כְּסוּת בְּקִרְיָה — יִקּוּם

בעוד לילה פלילות הארכות לעסק בתורה. הרוצה באריכות ימים — יקצורם בעיניו, באמרו: היום הנני כאן ומחר לקבר! הרוצה לישוב בטח — יכתת רגליו מעיר לעיר לבקש ממי ללמד. הרוצה לשכב בלי פחד — יקיים בעצמו: "אשרי אדם מפחד תמיד" (משלי כח, יד). הרוצה מאכלים ערבים — פת במלח יאכל. הרוצה במשקים מתוקים — מים במשורה ישפה. הרוצה בשנה מתוקה — יעור כל הלילה לחדש חדושי-תורה. הרוצה בחיים — ימית עצמו על התורה, לקיים: "אדם פי ימות באהל" (במדבר יט, ה. וע' ברכות מג, ב; שבת פג, ב), וימסר עצמו על קדוש השם. המתאנה בגן אלהים — ימנע עצמו מטיולים בגנות ופרדסים. הרוצה להיות מכבד בשמים — יבזה עצמו על התורה, על דרך (משלי ל, לב; וע' ברכות סג, ב): "אם נבלת בהתנשא" (מג). הרוצה להיות חביב בעיני המקום — יהיה שונא לכל עושה רשעה. הרוצה מלאכים יצאו לקראתו במותו — אל יצא לקראת חברו לחלק, ישמע חרפתו וישתק. הרוצה לקנות שם טוב — יאבד שמו, לבל יזכר בין מרגיזי אל. הרוצה לרוץ לראות כל מה שיש תחת השמים מנבראים ודברים משנים — ירבה בשיבה עם חברים החכמים, והם יודיעו לו בחכמתם תבנית כל הברואים. הרוצה ללמד חכמות חיצוניות — יאטם אזנו מלשמען. הרוצה להיות שורר על עצמו — יברח מן השררה. הרוצה בכבוד — יברח ממנו (ערוכין יג, ב). הרוצה בעשר — יפזר מעותיו לעניים. הרוצה בגבורה — יגיש פחו בתורה. הרוצה בחכמה — ילמד מפל אדם. הרוצה להרבות בנים בני קיימא — ימעט עצמו מבעילות אסורות. הרוצה לשכב בטח — על הארץ ישכב. הרוצה בית משפית וכתלי מבצר — ירגיל עצמו לישוב באהל, פאורח נוטה ללון' (ע"פ ירמיה יד, ח). הרוצה רבוי יינות — יזיר עצמו מן היין. הרוצה לידע טעם כל מאכל ומשקה — ירגיל עצמו בתעניות. הרוצה בתאות המשגל — יזדוג עם אשתו מליל-שבת לליל-שבת. הרוצה בלפי — ישחיר פניו על התורה. הרוצה בחן — ילפש שחרים.

כה) המתאנה מלבושי רקמה — ילפש שק על מתניו על עונותיו. המתאנה לקול שירים — יקונן על סופו, שעתיד לחזר

[מג] ודרשו ז"ל (ברכות סו): אם נבלת עצמך על דברי תורה, סופך להתנשא.

לְעַפְר וְרָמָה. הַמִּתְאַוֶּה לְשִׁחּוּק — יִבְכֶּה תָּמִיד עַל מַה שֶּׁהַכַּעֲס לְבוֹרְאוֹ.
הַמִּתְאַוֶּה לְמִשְׁתָּאוֹת — יִמְעֵט בְּמֵאֲכָלוֹ. הַמִּתְאַוֶּה לְצַחוֹת לְשׁוֹן — יִחְזִיק
בְּשִׁתְיָקָה, כִּי 'בְּרַב דְּבָרִים לֹא יִחְדַּל פֶּשַׁע' (משלי י, יט). הַמִּתְאַוֶּה עֲצָלוֹת —
לֹא יִנּוּחַ עֲצָמוֹ כֹּל הַיּוֹם מִלְּגַמֵּל חֶסֶד. הַמִּתְאַוֶּה נָשִׁים — לֹא יִסְתַּכֵּל אֶפְלוֹ
בְּפָנָי אִשְׁתּוֹ. הַרוֹצֵה לְשֹׁמֵחַ — יִדָּאֵג תָּמִיד עַל כִּי מִחֲמַר קִרְץ וְהוֹיָתוֹ
נִפְסָדָת. הַחֶפֶץ בְּבִרְכָה — יִתְרַחֵק מִבְּרַכַּת רָשָׁע, שֶׁהָרִי רִבְקָה גִּעְקָרָה, שֶׁלֹּא
יֵאמְרוּ בְּרַכַּת לָבֵן עוֹשֶׂה פְרוֹת (ב"ר ס, ג). הַחֶפֶץ לִרְאוֹת בְּחֶפֶת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו
וּמִשְׁתַּדֵּל עַל זֶה — יִנִּיחַ הַשְּׁתַדְלוֹתוֹ וַיִּכְטַח בְּשֵׁם הַשֵּׁם. הַרוֹצֵה לְקַדֵּשׁ
עֲצָמוֹ — יִתְעַסֵּק בְּמִתְמַצְוֶה שָׂאִין לוֹ קוֹבְרִים. הַרוֹצֵה לְשָׁמֵר שֶׁבֶת —
יִחְלָלְהוּ עַל פְּקוּחַ נֶפֶשׁ. הַרוֹצֵה לְקַיֵּם נְפִשׁוֹת בְּיִשְׂרָאֵל — יִבְעַר מִן הָעוֹלָם
כָּל הַמְּחֻזָּק לְמָסוֹר. הַרוֹצֵה לְכַתֵּב סֵפֶר־תּוֹרָה — יִמְחַק וַיִּשְׁרֹף סִפְרֵי מִיָּנִין.
הַרוֹצֵה לְקַיֵּם כָּל הַתּוֹרָה — יִבְעַר עֲבוֹדַת אֱלִילִים. הַרוֹצֵה לְהַקְבִּיל פָּנָי
שְׂכִינָה — אֵל יִסְתַּכֵּל בְּפָנָי רָשָׁע. הַרוֹצֵה לְהַחֲיוֹת נְפִשׁוֹת רַבּוֹת — אֵל
יִרְחַם עַל מִיָּנִין וְאֶפִיקוֹרְסִים, דִּרְחָמֵי רָשָׁעִים אֲכֹזְרֵי (משלי יב, י). הַרוֹצֵה
לְהַעֲמִיד תַּלְמִידִים — יִמְנַעַם מִלְּלַמֵּד בְּסִפְרִים חִיצוֹנִים. הַרוֹצֵה לְקַרֵּב
הַגְּאֻלָּה — יִרְחִיקָנָה מִדַּעְתּוֹ, שָׂאִין בָּאָה כִּי אִם בְּהֶסֶח הַדַּעַת (סנהדרין צז, א).
הַחֶפֶץ בְּמִתְנֻחַת — יִשְׁנָא אוֹתָם (משלי טו, כז; מגילה כח, א). הַמִּתְאַוֶּה לְהִיּוֹת
כַּמְּלָאכִים — יָשִׁים עֲצָמוֹ כְּבַהֲמָה, לְכַל יִתְגַּאֵה. הַחֶפֶץ בְּשִׁכְר עוֹלָם הַבָּא
— יִתְרַחֵק מִשִּׁכְר עוֹלָם הַזֶּה. הַחֶפֶץ בְּתַחֲתֵת הַמַּתִּים — יָמִית עֲצָמוֹ עַל
הַתּוֹרָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְאֵל יַחֲיֶה מִרְבִּית וַיַּחֲיֶה בְּתַחֲתֵת הַמַּתִּים (ע' תנחומא משפטים
ב. וע' בכנה"ג בהגהות הטור יו"ד סי' קס, אות ב).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי מִדְּבַר הַחֲסִידוֹת

יבאר בו תפלה להשב ועוד כמה דברים שיתן האדם אל לבו לתקן דרכיו:

(א) יתְּוֹדֶה הָאָדָם וַיַּעֲזֹב הַחֲטָאִים וְהָעוֹנוֹת וְהַפְּשָׁעִים שְׁעָשָׂה, וְאֵל יִפְסִיק מִלְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵהַשֵּׁם, וְהוּא יִתְּבַרֵךְ בְּוֹדָאֵי יְרַחֵם, כִּי חֲנוּן הוּא. וְכֵה יֹאמֶר: אָנָּה ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, אֲשֶׁר בְּרָאתַנִּי, אֵל יֵצֵא פֶּעֱלָתְךָ לְרִיק לְהַחְזִירַנִּי כִּלְאֵי הַיִּתִּי בַעֲבוּר שְׁהַכְעַסְתִּיךָ, כִּי גְלוֹי לְפָנֶיךָ פִּיּוֹן דְּמַחְמֵר יִצְרַתַּנִּי, שְׁהַחְמֵר מִטַּנְף בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר יִגַּע. וְעַל זֶה בְּרָאתַנִּי, לְעִזְרַנִּי בְּבוֹאֵי לְחֹזֵר מִמַּעֲשֵׂי הָרָעִים כְּדֵי לְהִיטִיב עִמִּי, כִּי עַל זֶה בְּרָאתַנִּי. וּבָאתִי לְפָנֶיךָ, כִּי אֵין מִי שְׁיָכוֹל לְתַקֵּן שְׂכָרִי כְּמוֹךָ, כִּי הָאֲמֵן שְׁעָשִׂנִי יוֹדֵעַ מְקוֹם הַשְּׂבִירָה לְתַקֵּן. וְעוֹד אֲמַרְתִּי וְעַל זֹאת בָּאתִי, כִּי אֵין מִי שְׁמַפִּיר צָרַת נַפְשִׁי אֶלָּא אַתָּה, וְהַמְפִּיר בְּצָרָה מֵהַר מֵרַחֵם. לְכֵן קִבְּלֵנִי בַתְּשׁוּבָה לְפָנֶיךָ, וַעֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעַנִּי, פִּיּוֹן שְׁטַרְחַת בִּי כֹּל-כֶּף עַד שְׂגַדְלַתַּנִּי לְבוֹא לְכָלֵל זֶה, לְבוֹא לְפָנֶיךָ בַתְּשׁוּבָה, לְכֵן רָצָה תְּשׁוּבָתִי, וְנִקְנִי מִכָּל סִיג וְחִלְאָה וְחִלְדָּה שְׁבִנְפָשִׁי, יַעַן שְׁלֹא יִהְיֶה הַלְּבוּשׁ שְׁהַלְבַּשְׁתַּנִּי מִלֹּא כְתָמִים לְפָנֶיךָ. וְאֵהִיָּה מִן הַשְּׂבִיִּים אֵלֶיךָ בְּכָל לַב, אִם תַּעֲזֹרַנִּי לְשׁוּב, כִּי אֵין בִּי כַח לְבַדִּי לְנַצַּח מִלְחָמָה חֲזָקָה כְּזֹאת מִיִּצְרֵי הַלְּוָחִים בְּקִרְבִּי בְּכָל כְּלִי זַעֲמוֹ, אֲבָל מַגְעֵרְתֶךָ יְנוּס וַיִּבְרַח, וּבְעִזְרָתְךָ בְּטַחְתִּי וּבָאתִי עֲדִיךָ.

(ב) יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי, שְׁתַּצִּילֵנִי מִיִּצְרֵי הָרָע אַחַר שׁוּבִי לְפָנֶיךָ, שְׁלֹא יִתְגַּרֶה בִּי עוֹד בְּחֲזָקָה, רַק לֵב לַעֲשׂוֹת הַפֶּשֶׁר בְּלִבְד. שְׁאֵם יִתְגַּרֶה בִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי, הוּא יִתְגַּרֶה בְּכָל כַּחוֹ לְאֲבֹדְנִי בְּאִפְּן שְׁלֹא אֲשׁוּב עוֹד. וּכְיִן שְׁמַגְדִּיל לַעֲשׂוֹת כֹּל-כֶּף מַה שְׁלֹא צוּיָת לוֹ, אַף אַתָּה הִקְהָה אֶת שְׁנֵי לְגִרְשָׁהוּ מֵעָלַי מִכָּל וְכָל. וְאִם אֵי אֲפֶשֶׁר זֶה, תַּעֲמֹד לִימִין אֲבִיוֹן לְעִזְרַנִּי לְכָל יֵצֵא מִחֲשֶׁבְתוֹ שֶׁל רָשָׁע בְּפַעַל, וּמִכָּל צָרָה וְצוּקָה שְׁהַבִּיא עָלַי בְּמוֹעֲצוֹתַי עַל שְׁהַחֲטִיאֲנִי לְפָנֶיךָ הַצִּילֵנִי. וְתַכּוֹנֵן מַעֲשֵׂה יָדַי לַעֲשׂוֹת מְלָאכּוֹת הַשְּׂיָכוֹת לְהֵן בְּמִלְאכַת הַקִּדְשׁ, כְּגוֹן לְכַתֵּב סְפָרִים וְלִקְשׁוֹר תְּפִלִּין וְצִיצֵת, וְתַרְפָּא אֶת מַפּוֹתַי וְאֶת מַכְאוּבֵי אֲשֶׁר הִפָּה בִּי אוֹיְבֵי מַפּוֹת אֲכָזְרִי. וְלֹא יִשְׁמַע בְּכִי וְזַעֲקָה בְּבֵיתִי, וְלֹא שׁוֹד וְשֶׁבֶר בְּגִבּוּלֵי מַקּוֹל בְּכִיָּה וְצַעֲקָה

מאיברי הצועקים עלי לאמר: למה זה רמנו באמרו אלינו כל היום סיעוני לעברה פי טוב לכם! ועתה הם צועקים עלי לאמר: הבא לנו רופא מבהק לרפא אותנו! ובקשתי ולא מצאתי אלא אתה, ובלתך אין רופא מפיר ברפואתם. לכן רפא נא שברם ותפר הקרעים שגרמתי להם, פי אין תופר כמודך לתפר ישן להחזירו חדש ממש. ואהיה מן יראיך ומעושי רצונך באהבה ושלא על-מנת לקבל פרס, כדי שתקבלני לפניך במקום קבול שכר מפל מצות אשר אעשה לפניך מכאן ואילך ומפל אשר עשיתי מקדם. אף תשפילני שכל טוב מלפניך, למען אשפיל לקים מצותיך בכוננתם פאשר עם רצונך, ולמען אעשה כל המטל עלי לעשות, ולמען אפנה בכל דרכיך, עד היום אשר תאספני אליך ותוציאני מן העולם, משלום אל שלום, על-ידי מלאכי שלום, ואמצא חן וחסד בעיניך ובעיני כל רואי, כדי שלא יעכבוני מלעבדך, וכדי שיהיו דברי מקבלים בספרי להם פי מקבל שבים אתה.

ג) ובעוד נשמתי בי בחיים אשר קצבת עלי, כונן מענה לשוני ליסר לאותם אשר נטו מני דרך והלכו חשך ולא אור, כדי להיות מהמזופים את הרבים. וטהר מחשבות לבי, שלא אהיה נאה דורש ואין נאה מקים, פאותם המחמירים על אחרים ומקלים על עצמם. והיה עם פי בעת הטיפי |א|, ועם לבבי בעת מחשבותי, כדי שיהיו פי ולבי שוין לטובה. והיה עם ידי בעת מעבדי, שלא תצא תקלה ממעשי, לא לי ולא לאחרים, ועם רגלי בכל שבילי, שלא לעבר במקום טמאה נעלמת ממני. ואל אמר לפניך דבר שאינו הגון ושלא כרצונך, פי איני יכול להוציא כל דברי במשקל מאזני צדק. ואל יבהלוני חלומות רעים, יען שלא ידאג לבי עלי לבטלני מלעבדך בשמחה. פי אתה יודע, רבון העולמים, שרצוני לעשות רצונך, לכן הרחק ממאתים וארבעים ושמונה איברי דבר המבטלני מדרךך הטובים, והמלך עלי יצר טוב לשמר חקיך ולעשות רצונך בהתמדה, פי נהייתי ונחליתי (ע"פ דניאל ח, כו) להלחם ביצרי הרע מלחמה חזקה ועצומה כמלחמת גוג ומגוג מעודי עד היום הזה, פי לא נפל בו השנה והתדרמה אפלו רגע אחד, פי תמיד נלחם בחזקה, וכל זמן שמזקין כחו מתגבר

עָלִיו, כְּמִדַּת הַנְּחֹשׁ וְהַחֲזִיר. וְאִף־עַל־פִּי שְׁנַתִּישׁן עִמִּי, מְצַאֲתִיהוּ שׁוֹנֵא
 חָדָשׁ. בְּקִשְׁתִּי אֶהֱבָתוּ וְכָרְתִי בְרִית עִמּוֹ שְׁלֵא יִזְיַקְנִי, וּמְצַאֲתִיהוּ חוֹפֵר גְּמוֹת
 מֵאַחֲרַי לְהַפִּילֵנִי נְפִילָה בְּלִי תְקוּמָה. רְאִיתִיהוּ, בַּחֲנֻתִיהוּ, שְׂאִין לְבַטֵּחַ עָלָיו,
 וּבָאתִי בַתְּפִלָּה לְפָנֶיךָ שֶׁתִּרְחִיקֵהוּ מִמֶּנִּי, אוֹ לְהַפְכוֹ לְאוֹהֵב לִי, לַעֲשׂוֹת
 חֶבְרָה עִם יִצְרֵי הַטּוֹב, שְׂיִלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחַד לְבֵית־הַמְּדַרְשׁ. וְקָבַל תְּפִלָּתִי,
 כְּפָתוּב (תהלים לב, ג): "שִׁמְעָה ה' תְּפִלָּתִי וְשׁוּעָתִי הָאֲזִינָה, אֶל דְּמַעְתִּי אֶל
 תִּחַרְשׁ". וְתִשִּׁים חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵית־הַמְּדַרְשׁ, וְתִצְלִיחַ כָּל יָמֵי מַלְחָמָשׁ
 לְפָנֶיךָ בְּעֵצַת רְשָׁעִים וּמְלִישָׁב בְּמוֹשָׁב לְצִים כְּבָלִי דַעַת. וְתֵן לִי לֵב נִשְׁבָּר
 וְנִדְבָה וְשִׁפְל־רוּחַ לְפָנֶיךָ כָּל בְּנֵי־אָדָם, שְׁלֵא תִלְפְּדֵנִי גְאוּתִי וְכַעֲסִי לְאִבְדַּ מַּה
 שֶׁהִרוּחַתִּי בַתְּשׁוּבָתִי. וְלִמְקַלְלֵי נַפְשִׁי תִדָּם, כְּדִי שִׁיְהִיו הַקְּלָלוֹת כְּצָרִי
 לְרַפּוּאָה עַל כָּל מַה שֶׁהָעוֹיֵתִי לְפָנֶיךָ רְבוּן הָעוֹלָם. וְשִׁמְרָה לְפִי מַחֲסוּם,
 שְׁלֵא לְהַשִּׁיב חוֹרְפֵי דְבָר, לְסַבֵּל עוֹנוֹת נְעוּרַי, וְשְׁלֵא יוּכַל שׁוֹם בְּרִיָּה
 לְהַזִּיקְנִי, כְּדִי שְׁלֵא יִבְטְלֵנִי מִלְּעֲבֹדְךָ גִּזְק הַמִּזִּיק. וְיַחַד לְכַבִּי לְאַהֲבָה
 וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ, כִּי חִפְזָן חֲסֵד אָתָּה. וְיִהְיוּ דְרָכֵי מִתְקַנִּים נֶגֶד פְּנֵיךָ, כְּדִי
 שְׁמַמְנִי יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ לְעֲבֹדְךָ. 'גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ' (תהלים
 קיב, יח), כְּדִי לְגַלוֹת לְיִרְאֵי שְׁמֶךָ עִמְּךָ סוּדֵי תּוֹרַתְךָ. וְאַתָּה יוֹצֵרִי וְגוֹאֲלִי,
 עוֹרֵךְ שְׁלַחַן לְכָל בְּרִיּוֹתֶיךָ, וּמְלֵאֵת פָּנֶיךָ תְּבַל תְּנוּבָה לְתַת חַיִּים לְעַם עֲלִיָּה
 וּמְזוּן לְהוֹלְכִים בָּהּ, תִּמְצִיא בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים וּבְחֶסֶדֶיךָ הַגְּדוֹלִים מְזוֹנוֹתִי
 וּפְרֻנְסָתִי שְׁלֵמָה בְּשִׁפְעַ גְּדוֹל וּבְדַרְךָ כְּבוֹד, וּבְהַתֵּר וְלֵא בְּאִסּוּר, בְּנַחַת וְלֵא
 בְּצַעַר, מִיָּדֶךָ וְלֵא מִיַּד בְּשׂוֹר וְדָם, כְּדִי שְׁלֵא יִהְיֶה לִי עֲפוּב הַמְּזוֹנוֹת סִבַּת
 בְּטוֹל מִצּוֹתֶיךָ, וְאֵל יַעֲבֹב עָלַי שׁוֹם קִטְרוּג לְפְרֻנְסָתִי, כִּי בָּךְ בְּטַחַתִּי
 שֶׁתִּרְחִיקֵם מִלְּקִטְרָג עַל מְזוֹנוֹתִי, כִּיּוֹן שֶׁפּוֹנְתִי בָּהֶם לְכָל יְהִיָּה עֲפוּב וּבְטוֹל
 לְעֲבֹדְךָ. וְתֵן לִי בָנִים וּבָנוֹת שִׁיקְדִישׁוּ אֶת שְׁמֶךָ בְּעוֹלָמְךָ, וְתִתְפָּאֵר עִמָּהֶם
 בְּפִמְלִיאָה שֶׁל מַעֲלָה שְׁלֵךְ לְאִמֹר: רְאוּ בְרִיּוֹת אֱלֹהֵי שְׁבָרָתִי בְּעוֹלָמִי! וְכָל
 מְלֵאכֵי רוּם יִתְאוּוּ וְיִבּוֹאוּ לְשִׁמְעַ מִפִּיהֶם חֲדוּשֵׁי־תּוֹרָה. וְיִהְיוּ יָפִים וּמִתְקַנִּים
 בְּכָל אִיבְרִיָּהֶם בְּלִי שׁוֹם מוֹם, רְאוּי לְהִתְקַרֵּב עַל־גַּב הַמְּזַבַּח כְּאַהֲרֹן קְדוֹשׁ
 ה'. וְאֵל יִשְׁלַט בָּהֶם, לֹא עֵין הָרַע וְלֹא בְּחִירַת בְּנֵי־אָדָם וְלֹא שׁוֹם פֶּגַע רָע
 וְנִזְק, אֲמֵן נִצַּח סֵלָה וְעַד. וְאֵל יִתְחַלֵּל שְׁמֶךָ בִּי, וְאֵל תַּעֲשֵׂנִי שִׂיחָה בְּפִי
 הַבְּרִיּוֹת עַל אִיזָה דְבַר דְּפִי, אִף שִׁימְנִי שִׂיחָה בְּפִי הַבְּרִיּוֹת לְדַבֵּר מַעֲשֵׂי
 הַטּוֹבִים, כְּדִי שְׂיִלְמְדוּ לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת כְּמוֹנִי, בְּרִאוֹתֶם כַּח הַתְּשׁוּבָה,

שהרפבתי וקבלתני והגדלתני ברבוי מעשים טובים וזכיות אין מספר, שעור העונות שהרפיתי, שהפכת אותם לזכיות בתשובתי (ע' יומא פ' א). "אדני שמעה בקולי, תהינה אזניך קשבות לקול תחנוני" (תהלים קל, ב). ענני ה' ענני בעת צרה ובעונה הזאת, ורחם עלי ועל נפשי ועל כל נפשות ביתי. ותיחד לבבי לאהבה וליראה את שמך תמיד כל היום בלי פסוק רגע. ותבשרני בשורות טובות ממעונך, ותרפאני רפואה שלמה. רפואת הנפש ורפואת הגוף, וחנוני דעה בינה והשכל לדעת את שמך הגדול. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגאלי. ברוך שומע תפלת השבים.

(ד) ואם חס ושלום, רבוננו של-עולם, הרפיתי לפשע, עד שגדלו עונותי לשמים ועשו פגם רב, עד שרבו הקטרוגים עלי לאין מרפא, פי חיבו כבוד עונותי לנעל לפני דלתי התשובה, ומדת הרחמים נהפכה לדין גמור, וכיון שפן, כל דברי תחנונותי ישא רוח ותעניותי נחשבים לאין, כאיש המסגר במאסר, שאינו אוכל ושותה בעבור שאין לו — עם כל זאת, רבוננו של-עולם, איני זו מחבתך, להיות מהמקוים רחמך, ומלבקש לפניך בחצרותיך. מה גם שמודעת זאת, דחצפא כלפי שמיא מהנאי, וחצפא מלכותא בלא תגא, כאמר רבותינו ו"ל (סנהדרין קה, א). לכן הנני עושה החיוב המטל עלי להתודות כדרך כל השבים, ולבכות ולהתאבל על כל מה שהכעסתיך, פי ההפצרות מועיל; ואם לא יועיל, לא יזיק. ואף אם תשליכני בשתי ידים מלפניך שלא לקבלני, עם כל זאת איני זו מתחת כנפי חסדיך. ואף שעם כל זאת תחזירני לאין פאשר הייתי אין מקדם שיצרתי, די לי במה שנפקחו עיני לידע שיש דין וחשבון, ומנעתי עצמי מלהכעיסך במעשי המקלקלים ובטנופי מחשבותי, פי מעלה יותר גדולה מזו יכול אני להשיג, אחר שידעתי פי אלהי עולם ה' אתה. ומה גם שאבותי ספרו, שדלתי תשובה לעולם פתוחים (דב"ר ב, יב), אין מסגר להם; ועוד למדנו (ו"ח ר"ה פה, ט"א; ע' בפסחים נה, א), פי העולם על התשובה תפנת יסודותיו, וידיך פשוטות לקבל שבים, ומתחת פסא-כבודך פתחת פתח תקנה לקבל משם כל יוצא חיב בכל בתי-דינין של מעלה ומטה.

(ה) ואם יאמר האומר: הנה בכל זאת לא צדקת, פי כל זה נאמר על כל חוטא שבעולם ולא לך, משום שלא קדם חוטא כמוך! אדרבא,

זאת היא נחמתי ולמשיב נפשי ולחזק והבטחה לשוב ושתקבלני בודאי, כדי לפרסם עמי בכל צבא המרום במרום ובכל מלכי האדמה באדמה, עד היכן מגיע פח של תשובה, לקבל חוטא אין כמוני במקדמים ובמאחרים. הכלל העולה, שאדרבא, כל חלקי הסותר המה ינחוני, הורוני, החזיקוני ואל התשובה הביאוני, ובזכות אשר עם חוטא כמוני פח התשובה יתפרסם, עשה עמי אות לטובה לעטרני ולהכתירני בין הצדיקים בגן-עדן, ויעבר פרוז לפני פה יאמר: הביטו וראו מעלת השבים, אשר פרסמו בעולם פי חנון ורחום אני, ארף אפים ורב חסד ואמת!

(ו) נעתה אדון הסליחות, כדי להכניע יצרי הערל, אשים נגד עיני תמיד עמק שבעה מדורי גיהנם, כדי שיהיה מוראך על פני, והנם כתובים בספר רזיאל, דף לה (בסוף הספר, ד"ה זה התפלה צריך לומר): ביום הששי ברא את האדם וכו', וכרא שאל תחתית, ואבדון, ובור-שחת, וטיט הגון, ושערי מות, ושערי צלמות, וגיהנם; ורשעים שבהם, מלאכי חבלה ממנים עליהם. מדור העליון: שאל תחתית, עמקו מהלך שלש-מאות שנים. מדור שני: אבדון, עמקו מהלך שלש-מאות שנה. מדור שלישי: בור-שחת, עמקו מהלך שלש-מאות שנה. מדור רביעי: טיט הגון, עמקו מהלך שלש-מאות שנה. מדור חמישי: שערי מות, עמקו מהלך שלש-מאות שנה. מדור ששי: שערי צלמות, עמקו מהלך שלש-מאות שנה. מדור שביעי: גיהנם, עמקו מהלך שלש-מאות שנים. האש של שאל תחתית היא חזקה ששים-ואחת מן האש של אבדון. האש של אבדון היא חזקה ששים-ואחת מן האש של בור שחת. האש של בור שחת היא חזקה ששים-ואחת מהאש של טיט הגון. האש של טיט הגון היא חזקה ששים-ואחת מן האש של שערי מות. האש של שערי מות היא חזקה ששים-ואחת מהאש של שערי צלמות. האש של שערי צלמות היא חזקה ששים-ואחת מהאש של גיהנם (עד כאן השינוי). ובקדעי שאדם נדון בשבע מדרגות אלו, כפי כבד חטאיו, והם מלאים אש וכבד, רוח-סערה וכו', חמת ה' עזה, אש וגפרית בוערת בנחלי זפת, ונחשים ועקרבים משנים נושכים את הנפש, ושם 'צלמות ולא סדרים, ותפע כמו אפל' [ב] (אייב

[ב] אין שם סדרי עתים קור וחום קיץ וחורף, ותופע היום ההוא כמו אופל.

י (ב), וצוֹאָה רוֹתַחַת מִחֶלֶת סוּגֵי הַפְּשָׁעִים, אִם־כֵּן אֵיךְ יִתְחַזַּק עָלַי יִצְרִי
לְהַחֲטִיאֵנִי?

ז) וְעַם כָּל זֶה אִם לֹא יִכְנַע, וַיּוֹצִיאֵנִי מִדַּעְתִּי לְכַלְכֵּל אֶת שְׂכָלִי לְמַרְד
לְפָנֶיךָ, הִבֵּט מִשָּׁמַיךָ וַרְאָה כִּי אֵין בְּיָדֵי עוֹד כֹּחַ לַעֲשׂוֹת, אִם לֹא
שְׂמִינָךְ תִּסְעַדְנִי לְהַצִּילֵנִי מִיָּדוֹ, וּכְאֹמֶר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (קְדוּשָׁן ל, ב): אֱלוֹלָא
הַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא עוֹזְרוֹ לֹא הָיָה יְכוּל לֹו. וּבְהִיוֹתְךָ בַּעֲזָרְתִּי לַעֲשׂוֹת חֶסֶד
עִמִּי, תְּגוּחַ מִלְחָמַת יִצְרִי הַמִּתְגַּרֶּה בִּי, וְאִזּוּ בְּאוֹתוֹ זְמַן שָׁאַנִּי פְּנּוּי חָיִב אָנִי
לְהוֹדוֹת לְהֵלֵל וּלְפָאֵר וּלְשַׁבַּח וּלְרוֹמֵם וּלְכַבֵּר וּלְגַדֵּל וּלְקַדֵּשׁ וּלְיַחַד
וּלְהַמְלִיךְ שְׁמֶךָ עָלַי בְּקִצַּת תְּאֲרִיךָ הַפְּתוּבִים בְּסִפְרֵי רְזִיאל (בְּסוּף הַסֵּפֶר, ד"ה זֶה
מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית):

ח) מֶלֶךְ אֱמֶת, מֶלֶךְ אֲבִיר, מֶלֶךְ אֶחָד, מֶלֶךְ אַחֲרוֹן וְרֵאשׁוֹן, מֶלֶךְ אֲדוֹן,
מֶלֶךְ אֲמִיץ. מֶלֶךְ בָּרוּךְ, מֶלֶךְ בָּרוּר, מֶלֶךְ בָּחוּר, מֶלֶךְ בּוֹרָא, מֶלֶךְ
בוֹחֵן. מֶלֶךְ גְּדוֹל, מֶלֶךְ גְּבוּר, מֶלֶךְ גָּאֵה, מֶלֶךְ גּוֹאֵל, מֶלֶךְ גְּבוּרָה, מֶלֶךְ גּוֹנֵן.
מֶלֶךְ דָּר בַּמְרוֹמִים, מֶלֶךְ דָּגוּל, מֶלֶךְ דִּין, מֶלֶךְ דּוֹרֵשׁ דְּמִים, מֶלֶךְ דּוֹבֵר
שְׁלוֹם, מֶלֶךְ דּוֹרֵשׁ צְדָקָה. מֶלֶךְ הַדּוֹר בְּלִבוֹשׁוֹ, מֶלֶךְ הַוֹּגֵה הַמְּלָה, מֶלֶךְ
הוֹד, מֶלֶךְ הַדָּר. מֶלֶךְ וְעַד, מֶלֶךְ וְתִיק, מֶלֶךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, מֶלֶךְ זָה, מֶלֶךְ זָן,
מֶלֶךְ זוֹכֵר נְשִׁכָּחוֹת, מֶלֶךְ זוֹקֵף כְּפוּפִים, מֶלֶךְ זוֹכֵר רַחֲמִים. מֶלֶךְ חֲסִין, מֶלֶךְ
חֲסִיד, מֶלֶךְ חַנוּן וְרַחוּם, מֶלֶךְ חַי הָעוֹלָמִים, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם לְנֶצַח, מֶלֶךְ
חֲזָק, מֶלֶךְ חוֹנֵן וְדָלִים, מֶלֶךְ חוֹקֵר כְּלִיּוֹת, מֶלֶךְ חַי הַחַיִּים, מֶלֶךְ חוֹצֵב
לְהַבּוֹת אֵשׁ. מֶלֶךְ טוֹב וּמִיֵּטִיב, מֶלֶךְ טוֹב וַיִּשֶׁר, מֶלֶךְ טָהוֹר, מֶלֶךְ טוֹב
לְטוֹבִים וְלָרָעִים, מֶלֶךְ טוֹב לְקַיָּו. מֶלֶךְ יַחֲדִיד, מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, מֶלֶךְ יָקָר, מֶלֶךְ
יּוֹדֵעַ וְעַד, מֶלֶךְ יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר, מֶלֶךְ יִצִּיב, מֶלֶךְ יִתְרוֹנֵן. מֶלֶךְ כְּבוֹד, מֶלֶךְ
כְּבִיר, מֶלֶךְ כּוֹנֵן כֶּסֶף בְּצַדֵּק, מֶלֶךְ כּוֹבֵשׁ כְּעָסִים. מֶלֶךְ לוֹבֵשׁ צְדָקָה בְּשָׂרְיוֹן,
מֶלֶךְ לְעַד לְעוֹלָם, מֶלֶךְ לוֹהֵט, מֶלֶךְ לוֹבֵשׁ רַחֲמִים. מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלַח, מֶלֶךְ
מַמִּית וּמַחְיֶה, מֶלֶךְ מְכַפֵּר, מֶלֶךְ מַעֲבִיר עַל כָּל פֶּשַׁע, מֶלֶךְ מְכַסֶּה, מֶלֶךְ
מְהַדָּר, מֶלֶךְ מוֹרִיד וּמַעֲלֶה, מֶלֶךְ מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר, מֶלֶךְ מִשְׁפִּיל וּמְרוֹמֵם,
מֶלֶךְ מְטַרֵּף וּמְכַלְכֵּל, מֶלֶךְ מְפָרְנֵם וּמַעוֹדֵד, מֶלֶךְ מְרוֹם וְנִשְׂאָ, מֶלֶךְ מְלֵא
רַחֲמִים, מֶלֶךְ מְלֵא זְכוּת, מֶלֶךְ מְהַלֵּל בְּתִשְׁבָּחוֹת, מֶלֶךְ מְלַכּוֹתוֹ לְנֶצַח, מֶלֶךְ
מוֹשֵׁל עַל כָּל, מֶלֶךְ מַפְלִיא פְּלֵאוֹת, מֶלֶךְ מַצְמִיחַ יְשׁוּעָה, מֶלֶךְ מַבְטָח

ומשען, מלך מתיר אסורים, מלך מוציא אסירים, מלך ממליך מלכים, מלך משבח ומפאר. מלך נורא עלילה, מלך נערץ, מלך נשגב, מלך נשא ונפלא, מלך נאמן, מלך נכבד, מלך נעים ונחמד, מלך נוצר חסד, מלך נאה, מלך נשא עון, מלך נבון, מלך נצח נצחים. מלך סומך נופלים, מלך סובל עולמים, מלך סתר, מלך סתרף להביא אש וענני-כבוד, מלך סולח עונות, מלך סגיא עז וכח. מלך עזוז וגבור, מלך עליון ונורא, מלך עונה בצרה, מלך עובר על פשע, מלך עשה פלא, מלך עשה מעשה בראשית, מלך עתיק, מלך עריץ ואמיץ. מלך פודה ומציל, מלך פועל ישועות, מלך פותח יד לכל. מלך צדיק וישר, מלך צח ואדם, מלך צופה עתים, מלך צור עולמים, מלך צח צבי צבאות. מלך קדוש ונורא, מלך קרוב לקוראיו, מלך קנא ונוקם, מלך קונה שמים וארץ, מלך קדשתו למעלה, מלך קדם למעלה. מלך רם ונשא, מלך רחום וחנון, מלך רם על רמים, מלך רוכב ערכות, מלך רוכב על פסא כבוד ועל הפרוכים ועל בנפי הרוח, מלך רוצה בתשובה. מלך שוכן שחקים, מלך שומע תפלה, מלך שדי, מלך שוכן במעלות. מלך תקיף, מלך תמים דרכו, מלך תולה ארץ על בלימה, מלך תהלתו במעלה ובמטה, מלך ששמו מלך מלכי המלכים, הקדוש-ברוך-הוא, ולו המלוכה הרחמים והסליחות, מלך סלח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי, מלך עושה עמי ועם כל העולם אות לטובה בעבור שמו הגדול, שנאמר (ההלים קמו, י"ט): "מגיד דברו ליעקב". וכיון שבהיותי פנוי מיצרי אני מתעסק פי אם להודות את שמך, אם-כן גרשהו מקרבי הכניעהו, השפילהו ואבדהו.

(ט) ואם תאמר, יוצרי וגואלי, להחזיקו בקרבי, לתת לי שכר מצות בעבורו בהיותי עמו בעל-בחינה — טוב לי להודות לפניך תמיד בלי קבלת שכר, מהיותי רשע לפניך אפלו רגע כמימרה! ונשמתו אשר בקרבי לובשת קדרות בחטאי לפניך, ומיגללת ומקוננת עלי: איך השלכת אתם בלבוש המלך, שהיא מתחת פסא הכבוד חצובה? ומי יוכל לסבל לראות בכל עת נשמתו מתאבלת? טוב לי שיצרי חלל בקרבי, ולא בעי, לא הוא ולא שכרו, שאין טוב לאדם פי אם לעבד לבוראו, לפארו ולרומו כמלאכים שבמרום.

(י) ואל יעלה בלב החוטא לומר: פיון שנשמתי היא מן השמים וגופי מן הארץ — הם יליצו בעדי ביום-הדין! זו אינו: אם על עצמם אינן יכולים, על אחרים לא כל-שפן, דכתיב (שעיה נא, ו): "כי שמים כעשן נמלחו והארץ כפגד תבלה"; אדרבא, הם יתבעו ממנו בדין, אשר טמאתי חלק מהם, ואת רבא, ילמד החוטא מהם לתקן דרכיו, כי ישא עיניו לשמים ורואה את השמש ואת הירח ואת הכוכבים, זפים וברים, עומדים ומשמשים ואין משנים תפקידם, ואין להם שכר (ספרי האזינו, שו); והוא מחמר קרץ, שפל ואפל, מוכן לשקר, למעלות רמות ונשאות — שצריך לטרח בכל מאמצי כחו לעבודת בוראו, ואל יאבד רגע מחייו, פיון שזכה השם לשקר מה שלא זכו השמים והארץ וכל צבאם הזפים. ואפשר שלזה פון המשורר דוד המלך, עליו השלום, בפסוק (תהלים ח, ד-ה): "כי אראה שמיך מעשה אצבעתיך, ירח וכוכבים אשר פוננתה. מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו". ירצה: "כי אראה שמיך וירח וכוכבים אשר פוננתה", זפים ומבריקים באורם, ועם כל זה לא זכו לשקר; אז אני אומר: 'מה אדם', מלשון 'מה רב טובך' (שם לא, כ) — כמה מעלת האדם מכל צבא המרום במרום! וראוי כי תזכר ותפקד אותו תמיד, לתת עיני השגחתך עליו.

(יא) גם ילמד האדם מן האילנות, שטוענים פרות בכל שנה, אף-על-פי שאין להם שכר על זה; וכל-שפן הוא, שצריך שיוסיף כל שנה ושנה חבילות חבילות של מצות, כי בנפשו הוא עושה לקבל שכר טוב.

(יב) ילמד הרשע מן הזבובים, שכשם ששורים על כל דבר נסרח, גם שורים על הדבש. ולפחות ראוי לרשע לנהג כך, שכשם שעושה עברות, שיעשה גם-כן מצות. והוא לא כן עושה, כי אם תמיד הולך מרעה אל רעה, ובורח מכל דבר מצוה פבורח מן הארי. גם תראה פחיתות הרשע, שהלואי יהיה פשמימית (= עכביש), ש'שממית בדיה תתפש' (משלי ל, כח) במקום האשפות, משום ששם מצויין הזבובים לרב, לרית הסרחנות המשלכים שם, וכוננתה לתפשם פנודע; ועם כל זה לפעמים תתפש 'בהיכלי מלך' (משלי שם), אף-על-פי ששם הוא מקום נקי בהעדר הזבובים. והנה הרשע מצוי תמיד במקומות המטנפים, בבית הזונה ובבתי

קרקסאות וגו' ומושב לצים, ואפלו במקרה אינו נכנס בהיכלי המלך, הם בתי-כנסיות ובתי-מדרשות, והטעם הוא: משום שבית-הכנסת ובית-המדרש הוא לצדיקים כגון אלהים, ולרשעים — כבוד שאול.

ג) גם תחת זאת רגזה ארץ, שהרשע יושב בטל לילה ויום בדברי בטלה, ואם יפתח אחד ספר לפניו ללמד, מיד בורח, ונעשה להם דברי-תורה כמו 'ויהי נעם' לשדים להבריחם, והטעם הוא: כי מתחלה בחרו להיות מנדים, לא לעסק בתורה, כאשר שמעתי מהרב הגאון פבוד מורנו רבי יהודה שאראף, משם הרב הגאון אברהם אשפנדראני זכרונו לברכה, על משנה (אבות ג, ב): אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף וכו'; דצריך להבין, מה עלבון התורה איכא הכא? אלא העלבון הוא, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף, כלומר מנדה, ועם כל זה אינו עוסק בה; נמצא שיותר חפץ להיות מנדה ולא לעסק בתורה — יש עלבון לתורה גדול מזה? עד כאן לשונו. והנה כיון שמתחלה רצה להיות כל ימיו בנדוי מלעסק בתורה — עכשו כששומע דברי-תורה הם לו כסם המות, ובורח כאשר בורח השד מ'ויהי נעם'.

יד) נעוד אמשיל לך משל, סבת בריחת הרשע מלשמע דברי-תורה: משל לאדם שמתו לו אשתו ובניו ואבד כל ממונו, והוא בתכלית הדאגה — אם יבוא אדם בפניו בקול שיר ומזמור, בורח משמע, כי ידאג שקול השיר יוסיף דאגה על דאגתו. כך הרשע נקרא אבל, כדכתיב גבי הבעל-תשובה (ישעיה נג, יח): "ואשלם נחמים לו ולאבליו", שהם המלאכים המלוין לאדם (וזה משפטים ק, ב), שמתאבלים עמו ברשעתו. ומה גם שהרשע נפשו עגומה ואבלה תמיד, שהיא רואה ויודעת בענשים המגיעים לה על מעשה הרשע, שאף-על-פי שהוא לא חזי היא חזיא ומתאבלת; ולכן כששומע בקול שירים ושירות יש הוספת דאגה ואבלות לה, ובורח. לכן כשהצדיק פותח בדברי-תורה, המשמחת את הלב, כדכתיב (תהלים יב, ט): "פקודי ה' ישרים משמחי לב", וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (מדרש חופת-אליהו, היבא באיזר מדרשים ע"ב קס"א, אות ע"ד): שלשה קולות משמחים את הלב: קול

ג) בתי שחוק וקלות ראש.

כספים, וקול תורה וכו', מסיר הרשע אִזְנוֹ מִשְׁמַע תּוֹרָה, דְּמוֹסִיף לוֹ קוֹל-
תּוֹרָה דְּאָגָה עַל דְּאָגָתוֹ וּבּוֹרֵחַ, כַּמְדַּבֵּר.

(טו) וְדַע, שֶׁהַיֵּצֵר מִפְתָּה לְרָשָׁע שְׁלֵא יַעֲזֹב אֶת חֶסְרוֹנוֹ, בְּשׂוּמוֹ בְּפִיו טַעֲנָה
לְיוֹם-הַדִּין: "וְיָחִי בָהֶם" כְּתִיב (ויקרא יח, ה), וְאִם-כֵּן, לֹא יָכוֹל
לְהִנִּיחַ לַמּוֹדוֹ מִהַטְּיוּלִים וְהַמְּאָכְלִים עֲרָבִים וְהַמְּשָׁקִים הַמְּתוּקִים וְהַשְּׂנֵה עַד
אַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם, פֶּן יָמוֹת בְּהִנִּיחַ הַרְגָלוֹ אֲשֶׁר נִרְגַל בּוֹ הַרְשָׁע, וְאִינוֹ מִן
הַדִּין לֵאבֹד אֶת עֲצָמוֹ בְּיָדָיו, וְטַעְמוֹ וְנִמְמוֹקוֹ עִמּוֹ לְהַנְצִיל בְּזֶה, דְּיָחִי בָהֶם
כְּתִיב וְלֹא שְׂיָמוֹת בָּהֶם (וימא פה, ב) — זֶה הוּא טַעֲנָה כּוֹזֶבֶת, כִּי יֵשׁ לוֹ לְלַמֵּד
מֵעֲשִׂיר שְׁהַעֲנִי, שְׂאֵף-עַל-פִּי שֶׁהִרְגַל בְּתַעֲנוּגִים וְטְיוּלִים וּמְאָכְלִים עֲרָבִים
וּמְשָׁקִים מְתוּקִים כְּמוֹהוּ; וְעַכְשָׁיו שְׁהַעֲנִי, מְאָכְלוֹ פֶת סִבִּין וְשׂוֹכֵב עַל-גְּבִי
קִרְקַע — וְאִינוֹ מֵת, וְיָחִי בְּעוֹלָם. וְאֶפְשָׁר שְׁלַפְעָמִים עוֹשֶׂה אֱלֹהִים עֲשִׂיר
יִרְא־שָׁמַיִם שְׂיִרַד מִנְּכֶסֶיו, לְהִיּוֹת מוֹסֵר לְרָשָׁע, כַּמְדַּבֵּר, דְּכִיּוֹן דִּירְא־שָׁמַיִם
הוּא, רוֹצֵה לְזַכּוֹתוֹ, שְׂיִשׁוּבוּ רָשָׁעִים בְּעִבּוּרוֹ; וְאִם לֹא — לְדוֹנֵם עִמּוֹ,
לְהַרְפוֹת שְׂכָרוֹ לְעוֹלָם הַבָּא עַל הַצַּעַר שֶׁסָּבַל מֵעֲנִי וּמִדְּלוּת, כְּשֵׁם שֶׁדָּן
לְרָשָׁעִים שֶׁהִלְכוּ אַחַר יֵצֶרם לְזָנוּת, בְּאִמְרָם לוֹ: הֲרֵי יוֹסֵף! (וימא לה, ב).

(טז) וּמִהֲגָם, דְּכַמָּה הִרְפַּתְקִי וְדַן שְׁעוֹבֵר עַל הָעֲנִי וְאִינוֹ מֵת, 'לְאוֹר יְקוֹ'
(ע"פ איוב ג, ט), עֲנִי רוֹאֵה 'עוֹלְלָיו שְׂאָלוֹ לָחֶם, פּוֹרֵשׁ אֵין לָהֶם'
(ע"פ איכה ה, ד); יֵצֵא לְחוּץ לְבַקֵּשׁ — אִינוֹ יוֹדֵעַ אָנָּה יִפְנֶה וְאָנָּה יִלֵּךְ, מִבֵּית
וְרוֹאֵה בְּפָנָיו כָּל עוֹבֵר וְשׂוֹב, אוֹלֵי יִכִּירוּ בְּצַעֲרוֹ לְתַמְכוֹ וּלְסַמְכוֹ, וְאֵין מְשִׁים
עַל לֵב, כִּי אֵין נְבוֹאָה בְּעוֹבֵר; וְהוּא הוֹלֵךְ וְכָא, הוֹלֵךְ וְכָא, סוֹבֵב בְּעִיר, עַד
שְׂבָרְכָיו כּוֹשְׁלוֹת מִצּוּם וְיֵצֵרוֹ צַעֲדֵי אוֹנוֹ' (איוב יח, ז), וְדַעְתוֹ עַל בְּנֵי
הָעֲטוּפִים בְּרָעַב, אֲחוּזִים בְּבִלְמוֹס וְהוּא, וְאֲשֶׁתוֹ הָעֲנִיָּה בְּרֹאוֹתָהּ בְּצַרְתָּ בְּנִיָּה,
נִשְׁקָפָה בְּעַד הַחֲלוֹן לְרֹאוֹת מַדּוּעַ מִתְאַחֵר פְּעָמֵי רַגְלֵי בַעֲלָהּ לְבוֹא; שׁוֹמַעַת
פְּסִיעוֹת — חוֹשֶׁבֶת הִנֵּה בְּטַח בָּא, וְרוֹאֵה אִישׁ נוֹשֵׂא כָר וְלָחֶם וּמְזוֹן עוֹבֵר
הִלְאָה, אוֹמְרַת לֹא הוּא, אֵין רַע מְזֵל כְּמוֹהוּ! חוֹזֶרֶת אֶצֶל בְּנִיָּה בְּיָגוֹן
וְאִנְחָה וּבְאֶפֶס תִּקְוָה, צוֹעֶקֶת: אוֹי בְּנִי! בְּשִׁמְעָה קוֹל צַעֲקָתָם, אָבִי אָבִי!
וְאֵין קוֹל וְאֵין עוֹנָה וְאֵין קֶשֶׁב. וְאֲבִיָּהֶם בְּחוּץ מִתְגוֹלָל בְּרִתִּיחַת דָּמוֹ בְּקִרְבוֹ
מִפְּנֵי זִלְעָפוֹת רָעַב, וְאֶצֶל כָּל פְּנֵה יְאָרֵב, חוֹזֵר מִכָּאן וּלְכָאן.

[ד] מקריות וערות. [ה] הוא חולי מחמת רעבון ורגליו קרים, פניו ירוקים, וחושיו נחלשים

(י) וְדַא עָקָא אָף זֹו עַל צַעְרוֹ: חֲמַת מְצִיק הַפְּרָגָא וְוֵו וְהַחֹבֹוֹת לְאֵלְפִים וְלִרְכָבוֹת, וְלִבּוֹ בַל עֲמוּ מְצַרְתַּ בְּנִיּוֹ וְאִשְׁתּוֹ הַמְּצַפִּים לוֹ, וְאִינוּ יוֹדְעֵ אַם יִמְצְאֻם מִתְעַלְפִים בְּחַיִּים אוֹ מֵתִים, וְכָל הַיּוֹם מוֹצִיא נַפְשׁוֹ בְּשׁוֹקִים וּבְרַחֲוֹבוֹת, אוֹלֵי יִמְצְא דְבָר לְהַחֲיוֹתָם וְלִרְפֵּא מִכְּתָם, וְהִנֵּה לַעֲת־עָרֵב וְהִנֵּה בְּהִלָּה בְּהִיּוֹתוֹ בְּיָדִים רִיקְנִיּוֹת. פְּרָאוֹת פִּי כְּלָתָה אֵלָיו הִרְעָה, מְסִיר מְסוּהָ הַבְּשֵׁת מֵעַל פְּנֵיו וּמַעֲזוֹ פְּנֵיו, וְכִלְמָה פְּסָתָה פְּנֵיו עַד שֶׁהֵם מְשַׁתְּנִים לְגִנּוּיִם כְּכֹרוֹם [ז] (ע' ברכות ג, ב), וּמִתְקָרֵב לְחַד מִן קְאֻמְיָא בְּחִנּוֹת מוֹכֵר אֶכְל־נֶפֶשׁ, וּמִתְחַנֵּן לְפָנָיו בְּרַב חֲמָלָה שִׁיפְתַּח לוֹ בְּצַדִּיקָה עַד כְּפָר־לְחֵם, וְחֹזֵר לְבֵיתוֹ בְּלֵחָם צָר וּבְדֹאגָה רַבָּה. וְכִרְאוֹתָם לוֹ אִשְׁתּוֹ וּבְנֵיו, פּוֹנִים לְיָדָיו שְׁחִייהָם תְּלוּיִים שָׁם, וְחוֹטְפִים וְטוֹרְפִים הַלְּחָם שֶׁבִידוֹ לְהַשִּׁיב נֶפֶשׁ, וּמֵיֵד רְצִים אֶל הַמַּיִם לְמַלֵּא כְּרָסָם מִחֲסָרוֹן הַלְּחָם, וְנוֹפְלִים כְּחוֹלִים בְּלֵי כַח, עַד שֶׁהֵם מְשַׁתְּפָרִים בְּשִׁנָּה בְּחִלּוּמוֹת מְבַלְבְּלִין מֵאֲדֵי הַחֲלָשָׁה הָעוֹלָה עַל רֵאשׁוֹם, וּמְצַטְעָרִים בְּשִׁנָּה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהֶצְטַעְרוּ בַּיּוֹם מִחֲרַפְתַּ הַרְעֵב, וְכֹה דִרְכָם כָּל הַיָּמִים, וְאֲבִיהֶם 'בֵּת טוֹת' [ח] (דניאל ג, יט) וְשִׁנָּה לֹא עָבַר עֵינָיו. בְּבִקֵּר יָקוּם, וּמֵאַחַר פְּעָמֵי יְצִיאָתוֹ לְצֵאת מִדְּלֵתֵי בֵיתוֹ הַחוּצָה בְּאִמְרוֹ: לְמָה אֶעֱמַל לְרִיק? אֶתְמוּל יְצֵאתִי מִבֵּיתִי עָרֵם וְעָרֵם שְׁבֵתִי שָׁמָּה, וְאִם־כֵּן לְמָה אוֹסִיף לְצֵאת לְהִרְבוֹת כְּאֲבִי, לְהוֹסִיף הַכְּלָמוֹת? וְהוּא נִחְבָּא בְּכָלִים בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְכִרְאוֹת אִשְׁתּוֹ וּבְנֵיו פִּי אֲבָדָה תִּקְוֹתָם מִמֶּנּוּ, יוֹצְאִים לְחוּץ לְהֵלֵךְ וּלְחַפֵּשׁ בְּאַשְׁפּוֹתוֹת הָעִיר, אוֹלֵי יִמְצְאוּ מִמּוֹתְרֵי קְלָפוֹת הַפְּרוֹת הַמְּשֻׁלְכִים שָׁם וְהַעֲצָמִים הַיְבֻשִׁים לְגַרֵר לְהַשִּׁיב נֶפֶשׁ. וְאִם אֵין שָׁם מְאוּמָה — מִתְּפָזְרִים עַל פִּתְחֵי הַנְּדִיבִים עַל פִּתְלֵחָם, וְאִמָּם הָעֵנִיָּה נוֹשֵׂאת עַל כַּתְּפָה הָעוֹלֵל וְהַיּוֹנֵק שָׁם עַל שִׁכְמָהּ וְיוֹצְאָה לְבַקֵּשׁ אֶכְל לְנַפְשָׁהּ, פִּי חֲשָׁכוֹ עֵינֶיהָ מִרְאוֹת בְּצַרְתַּ בְּנִיָּה הַקְּטָנִים. וּבַעֲלָה צוֹעֵק אַחֲרֶיהָ בְּצֵאתָהּ: אוֹלֵי יַחֲוֹן הַשֵּׁם וְתִמְצְאֵי מְזוֹן גַּם לִי גַם לְךָ! וְנִמְצְא אָב וְאִם נִפְרָדִים זֶה מִזֶּה כָּל הַיּוֹם בְּחֶסֶר כָּל, וְהַבַּעַל מְצַפֵּה לְאִשְׁתּוֹ מֵתִי תְּבוּא, וְהִנֵּה בָּאָה וְאֵין בְּיָדָהּ מְאוּמָה; וְאִם בְּאוֹלֵי כְּפִיר מְצַאָה יְדָהּ אֵיזָה דְּבַר אֲכִילָה, אוֹכְלֵת בְּצַנְעָה בְּלִבָּדָה לְקַיִם: חֲיִיד קוֹדְמִים לְחַיֵּי חֲבֵרָה (כ"ב סב, א). וְהָאִישׁ פְּרָאוֹת כָּהֵן, יִשָּׁן

עד שכמעט לא נותרה בו נשמה.

זורחת עליו מתהפך לכמה גוונים.

[ז] לן בתענית.

[ח] מס שנותנין למלך.

[ז] עוף אחד יש בכרכי הים ששמו כך, וכשהחמה

בדאגה וייללה במקום אכילה, ובבקר חוזר ומתחזק לצאת לחוץ על המחיה ועל הכלכלה. וכיון שאלו קצת קורות העני, אין להאשים עליו אם הוא במעוט דרך-ארץ ומעשיו מגנים, כי לבו כל עמו.

(ח) ודע, דרכיו של עני נראין מעקלים ומגנין, ועם כל זה הם ישרים. כיצד? בהיות שאין העשיר מכיר בדחק העני, כי לא נסה — אם רואה עני בימי חרף, ביום סגריר (ט), מרחם עליו וקוראו אל ביתו שיאכל וישתה ויחם לבבו. מיד בעלותו באולם, רואה לעשיר יושב כמלך בגדוד בחדרי משפיתו, ומצעות שתחתיו בגדים לבנות — מיד יושב רחוק ממנו, לכל יתקרב אצלו לישיב בצדו, פן יטנף בטיט שעל רגליו המצעות בהרות בהרות. והעשיר שאינו מכיר בזה, קורא וחוזר וקורא שעלה יעלה וישיב אצלו ויסיר גלימתו, והעני מפציר שלא לעלות, כדי שלא יתגלה חרפתו מטנוף רגליו וכסותו; ומיד העשיר חושבו סרבן ומדות מגנות, ד'און ותרפים הפצר' (ע"פ ש"א טו, כג), ומונע דבריו עמו. וכשמקרב על שלחנו, מאחר לשלח ידו בקערה וכוסו, כי יכלם מגדול צפרנו, כי לא היה בביתו מספרים לקצו, ומסמרטוטי הבלאים אשר סביב בזרועו. ובהיות נעלם זה מן העשיר, חושבו לגאה, כי דרך המתגאים לאחר לשלח יד במאכל שלפניהם, ומבזה אותו בלבו. וכששולח יד במאכלו, ממהר לשלחו אל פיו, כי לחם לא בא אל פיו כל היום. ובראות העשיר שטורף ואוכל שלא כמותו, אומר בלבו: אוי למי שמביא עני בביתו! ואינו מבחין כי הוא קצת שבע מסעודת הצהרים, ולכף אוכל בסעודת הלילה בנחת; אך העני הרעב לטרף ולאכל מכריחו כי לא יוכל לסבל רעבו וטרחו.

(ט) אחר שהאכילו בטרח ובמשא, כי נחם על מה שהביאו, רצה להשפיכו על מטה בסדיני פשתן הדקים וכשלג לבנים. פראות העני שהעשיר הופך פניו ממנו, מיד קם ושוכב על-גבי קרקע, יען שהיטיב עמו להכניסו בביתו, ואיך יגמל לו מהרעה למלא מטתו מפנים. וכראות אותו העשיר על-גבי קרקע, חושבו לשוטה או בעל ערמות, כי אין מכיר במשפחות הפנים שעליו, ושרצה לגמל חסד עם בעליו; עד שגוער בו בחרון-אפו שישכב על המטה אשר הכין לו, פן ימות בצנה

[ט] יום גשמים שהכל נסגרים בבתיהם.

בתוך ביתו, ויעלילו עליו שהרג את הנפש לבו את כל אשר לו. עד שמואס העשיר חיו ואומר: יאבד יום שקראתיו ולביתי הבאתיהו! תאלמנה שפתי הקורא עני בביתו! טוב מזה יום מותו! וכראות העני כל הנזק שעשה בלילה אחת בבית העשיר: טנף-מצעותיו בטיט שברגליו, הפציר שלא לשלח יד בקערה, אכל שלא כהגון, מלא המטה פנים — מה עושה? יקום בטרם יפיר איש את רעהו לפתח פתח החצר ולברח, כדי שלא יתגלה חרפתו לעיניו לאור הבקר, ובורח משם בלי תת תשואות חן חן לעשיר ולביתו על החסד שעשה עמו. וכשקם העשיר ורואה פתח חצרו פתוח והעני אינו בביתו, צועק מר על העניים, שהם משללים מדרך-ארץ ומלאים מדות מגנות, ובאים בבתים לגנב ולברח. וכפי האמת אין להאשים על העני, כי הוא מכרח במעשיו, ואף-על-פי שדרכיו נראים מעקלים ומגנים, עם כל זה הם ישרים במדבר, דמה שמכריחו העניות לעשות עושה, אף העשיר שאינו יודע תעלומות עניותו חושבו למגנה.

(כ) גם דע גדל צער העני על קיום מצותיו יתברך. הנה בימי החרף שהימים קצרים, וביום ששי, ביום סגריר וקרח וצנה, ומנעליו קרועים ואין פרוטה בכיסו להוצאת שבת — מה צער יש בנפשו, אין כמוהו בכל צער שבעולם, ועם כל זה אינו בועט, יוצא ומוסר נפשו למיתה לבקש הוצאות לכבוד שבת, וכן עומד על נפשו על קיום שאר מצות. ואתה חלל רשע, בראותך בצער העני, ואף אם יהיה עשיר, וחזר עליו הגלגל ודחפו לחצר-מות בסוג העניות — סובל העניות וחי בחסר כל ואינו מת, ואיך תמות גם אתה בעזובה גם את תענוגי זנותך וטיולי זדוניך? חזר בך ותאריך ימיה, ורבוי עונותיך יהפכו לזכיות, ונמצא את בלי עמל וטרח, כתבה מלאה ספרים, ועליונים ותחתונים שבחוהו פי עזבת הרגלה על אהבת בוראך. וכה יאמרו לך: אשרי האיש אשר הלך חשכה ונגה לו, הדליק נר מתוך החשך וידע שבילו, ויצא לאויר צח ומצחצח, ועליון ממנו לא חשך מהטוב הגנוז לצדיקים, ולהעמידו בקהל קדושים!

(כא) ישים הרשע נגד עיניו להכניעו יצרו הרע: פמה בחורים ובתולות מתים בחפתם, ופעמים ממיתות משנות, פגון שעולים בסלם, ונופל הבית על כלם, או גזרת מלך עליהם להתיז את ראשם. גם ישים נגד

עיניו אנשים מפשיטים עור גופם בחיים חיתם באין חמלה, צועק ואין מושיע. גם ישים נגד עיניו, שיש בני-אדם שוחטים בניהם לעיניהם, ואין לאל ידם לרחם. ישים נגד עיניו, דיש אנשים מנגעים, עד שתולעים יוצאים ממנו ואין רפואה למכתם. ישים נגד עיניו בנים קטנים מתים מחלאים קשים, ומתחננים בתנועות פלי דבור, ואב ואם רואים ומעיהם מתחתקין ואינן יכולין להושיע. ישים נגד עיניו בחורים ובתולות שמגנין השמש ביפנים, ונופל בהם סמיות עינים וחגרות רגלים, ואינן רואים עוד שמחה בעולם, ובדאגה ויגון יוצאים מן העולם. גם ישים נגד עיניו זקנים מכבדים נופלים בגלות והולכים בגלות הראש והזקן, ומשימים תחת משאם אבן ונטל החול. ישים נגד עיניו חרפן העולם במבול והפלגה וסדם. גם ישים נגד עיניו גזרת דור המדבר. ישים נגד עיניו צרות ישראל בימי הזמן. ישים נגד עיניו אנשים אוכלים בשר זרועם. גם ישים נגד עיניו קללות שבמשנה-תורה. ישים נגד עיניו בני-אדם שעושים פלים מעצמותיהם.

(כב) גם ישים נגד עיניו מתים, שמוציאים אותם מקבריהם לקח מהם איזה איבר לאיזה תרופה. ישים נגד עיניו, כמה אנשים ונשים לא ראו בנים מעולם, וכל ימיהם ביגון ואנחה, ולבסוף יוצאים מן העולם בלי חמדה, ואחרים יורשים את יגיעם. ישים נגד עיניו 'עשירים זהב להם' (ע"פ איוב ג, טו), הממלאים בתייהם כסף, ולבסוף חוזרים על הפתחים בבשת ובקלון. ישים נגד עיניו מוטלים עלי משכב כל ימיהם בחלי קשה, צועק בכאב תמיד עד שיוצא נפשו בחבלים. ישים נגד עיניו בני-אדם נטבעים בימים ובנהרות מאכל לדגים, ומהם נטרפים במדברות מחיות רעות, וקבורת חמור נקברים, והם מתים מנשיכת נחש שרף עקרב, ומהם מ'לחמי רשף וקטב מרירי' (דברים לב, כד). גם ישים נגד עיניו אנשים טועים מדרך הישוב, ומשתוממים בחרכות ובמדברות, ומושכם עם החיות, ואין מפירים עוד בישוב, ומשימים פניהם אל הקיר.

(כג) גם ישים נגד עיניו אנשים ונשים יוצאים מדעתם והולכים חשופים שת בשוקים וברחובות, שם מושכם ושם ישנים, וסביכם פלבים. ישים נגד עיניו הריסת מגדלים ונפילת ארמונים וחריבת בתים וחצרים

ושרפת עירות ומדינות וכרפים, ושטיפת מים וחרבן איים ועקירת גנות ופרדסים ונטיעות מפרות משבחות, ואבוד אבנים טובות ומרגליות וכסף וזהב לרב, ובגדים חמודים וכתרי מלכים מתבלים וחוזרים לעפר. וגם ישם נגד עיניו, שגם לעתיד 'שמים פעשן נמלחו והארץ כפגד תבלה' (ישעיה נא, ו). ישם נגד עיניו בני-אדם, שמאריכים בחלים פמה שנים, וביום שמתרפאים וקמים ממטתם, יוצאים לחוץ ונופלים ביד אויב וממיתם במיתות משנות. ישם נגד עיניו ספינות טובעות בים, וסחורות נאבדות. ישם נגד עיניו נשים מתאוות לבנים, ובסוף ימיהן יולדות ומתות בלדתן, והנולדים מחזירין להם על המניקות ואין, ומתים מבלי חלב; או מתים הולדות מיד ביצאם לאויר העולם, ואמותיהם בדאגה כפולה יותר מקדם עבורן. ישם נגד עיניו עקרה שתלד בן בזקנותה, ומיד בצאתו מרחם אמו שוחטים אותו בגזרות מלך לקח דמו לרפואה. ישם נגד עיניו אלמנות ויתומים, סומך ותומך אין להם ומתים בלי חמלה.

גם ישם נגד עיניו אנשים שרבו עליהם החובות, ובוחרים מחנק נפשם, או נופלים על חרבם או מן הגג וממיתים עצמם. ישם נגד עיניו בנים מתים באבן הנופל ביום הגשם בעת הרעש. גם ישם נגד עיניו בן ממית אב ואם בכעסו, ואח ממית אח ואחותו, ואחר-כך ממיתים אותו במיתות משנות. ישם נגד עיניו אב ואם שוחטים בניהם, מבשלים בידיהם לאכלם מפני הרעב, או שוחטים בן אחד להאכילו לשאר בניהם שלא ימותו ברעב. ישם נגד עיניו בני-אדם נרדפים כל ימי חייהם. גם ישם נגד עיניו שרים נופלים ביד עבדיהם, משתעבדים בהם בפרך. ישם נגד עיניו מלכים מורדים בהם העם, ובורחים למרחקים להציל נפשם, ובאים לכלל הדיוטות לגרר ביבין. גם ישם נגד עיניו קול צנחות ויללות על צרות ומיתות.

כה) גם ישם נגד עיניו צרת בני-אדם, שלא הפירו אב ואם ולא אח ואחות, והם יחידים בעולם בלא סמיכה, צועקים בצרתם ואין עונה. ישם נגד עיניו איש ממית לאשתו ואשה לבעלה מספת מחלקת, איכה ושנאה. ישם נגד עיניו בני-אדם נתפסים בעברה, ומתים מרכ הפושה. גם יתן נגד עיניו רבוי עם הנופלים במלחמות לאלפים ולרכבות,

והמתים במגפה לאין מספר. ישים נגד עיניו בן יחיד נפרד מאביו ואמו והלך למדינת הים והיה שם שנים הרבה, ומקוים אותו בכל יום ומכינים לו צרכי חפתו, וכיום בואו נפל מן הסלם ומת. ישים נגד עיניו בני-אדם קוברים כל בניהם ביום אחד. ישים נגד עיניו באנשים החטאים בנפשותם, שסופם לבזה ולהרג. ישים נגד עיניו אוננים ואבלים מאב ואם בכניסתם לחפה. ישים נגד עיניו חתן, בעת שנתיחד עם פלתו מתה מיד מחמת בעילה.

(כו) גם ישים נגד עיניו גרושים ושמודות שהיו בישראל בזמנים שעברו, ונקמות שעשו בחסידי עליון, והבזיונות שעשו האויבים בנשים, להביא עליהן בהמתן ולבקע פרסן, ועוקרין בגדם ולדותיהן, וממלאים בורות מתינוקות חיים ומכסים עפר עליהם, ומיריעות הספרים עשו למנעליהן, וברצועות תפלין קשרו להם, ונקמות אין חקר, פכתוב בספר 'טיט-היון'. גם ישים נגד עיניו גרושי באיי העקרבים, וקדם גרושם חתכו לשונם, כמו שהובא ב'שבט-יהודה'. ישים נגד עיניו המלחמות והצרות הפתובים בדברי-הימים ו'שבט-יהודה'. ישים נגד עיניו המלחמות והצרות שהיו על ירושלים ללכדה. ישים נגד עיניו חרבן שני פתי מקדשות. ישים נגד עיניו הריסת ביתר, והצדיקים שנהרגו באכזריות גדול, כפלי כפלים פיוצאי מצרים, כאשר בא במסכת גטין (דף נו-נו) ובמדרש-איכה (אי"ר ב, ד) ובן-גרון (יוסיפון, פרק פט). גם ישים נגד עיניו משפטי רשעים שבגיהנם. ישים נגד עיניו בונים היכלות ומכינים סעודות ומתקנים מלבושים ומצעות, ואחר תשלומם והכנתם מתים, ונמצא הכינוי לבעלי נשותיהם. ישים נגד עיניו בחבלי משיח ובמלחמות גוג ומגוג ובהריגת משיח בן-יוסף ובצרת ישראל בעת ההיא. ישים נגד עיניו המיתה המהלכת בכל יום בגזרת חטא אדם הראשון.

(כז) והנה בשומו החוטא נגד עיניו המארעות הרעות והמיתות המשנות והנקמות וחרבות השוממות והנפילות וההריסות והאבודים והעקירות וההשפלות והשערוריות והשעבודים והמלחמות והחרבנות והמקריות המשנות אשר תחת כל השמים — אז יפגע לבבו הערל מהרעדה ומן הפחד פן יפגע בו אחת מהנה או קצתם או כלם. ומה גם

שבזכר האדם צרות רבות, מזדעזע ונעשה בשרו חדודים חדודים ולבו מת בקרבו, ומסתלק ממנו כל תאוה חמרית, ומתאוה באור החיים ומתדבק בהקדוש-ברוך-הוא ובתורתו, ומקנה בכל יום מקום כבודו בגן-עדן, פאשר תראה מייעקב אבינו, עליו השלום, שאף-על-פי שהיה בחיר שבאבות (כ"ד ע"א), צורתו חקוקה בכסא הכבוד (פר"א לה), עם כל זה בזכרו צרת יוסף היה נכנע ולא היה נכנס עוד שמחה בלבו, ונהג אכלות ימים רבים ולא היה מקבל נחמה, אף-על-פי שהיה מבטח לעולם הפא דאין שמחה רבה מזו, אף שיהיה על האדם כל צרות שבעולם, עם כל זה זכירת הצרה היה מכניע אותו — קל-וחמר בן-בנו של קל-וחמר חוטא מלא עונות, מעתד לכל משפטי גיהנם, ואף-על-גב שהוא לא חזי מזלה חזי, שבודאי בשומו נגד עיניו זכירת צרות המקריות, שיכנע וישוב לה'.

פרק עשירי

יבאר בו, שהיצר הרע מבקש כמה צדי התר כדי להחטיא

את בני האדם, ושהחוטאים מתחלקים לעשרים כתות:

(א) יודע האמת ומבין המחשבות מכיר ברעת הרשע, שמתחזק לחטא באמרו: הקדוש-ברוך-הוא ותן! וכבר אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי העניית ב"א; וע' ב"ק ג, א): כל האומר הקדוש-ברוך-הוא ותן, ינתרו בני מעוהי [א]. אף הנני מביא ראיה לרשע במופת חתוף, איך מחשבתו הכל ודבריו שקר ודברי-כזב: אם האמת אתו, שהקדוש-ברוך-הוא מותר על העברות שהרשע עושה, מה צריך מבחירה ורצון, דלמה ברא יצר הרע שיכעיסהו הרשע, כדי לותר לו אחר-כך? זה דבר קשה לכל מי שיש לו מח בקדקדו להאמינו. ואם תאמר: עושה הקדוש-ברוך-הוא לותר, כדי לפרסם חסדו עם החוטא שמוותר לו, אם-כן קשה (ברכות ז, א) 'רשע וטוב לו, רשע ורע לו', מכרח לומר דלזה ותר ולכך טוב לו, ולזה לא ותר ולכך רע לו, ועול בחיקו יתברך, דלזה מותר להראות חסדו עמו ולזה אינו מותר, דלמה אינו מותר לו כדי שידע ויפיר בחסדו גם הוא? ואין לומר, [א] פירוש: שאומר שהקדוש ברוך הוא מותר להעובר על החטאים — יופקרו בני מעיו, כלומר גופו, לפי שמורה להבריות לחטוא.

דיש הפרש בין החוטא להכעיס לחוטא מצד תקף יצרו, דקצת אנוס הוא, ולכן לחוטא להכעיס אינו מותר, ולחוטא מצד תקף יצרו מותר — זה אינו, דהא חזינן רשע גמור חוטא להכעיס וטוב לו, אם-כן אין מקום להבדיל בין רשע לרשע, והדרא קשיא לדכתה, למה מותר לזה ולא לזה? אם-כן מכרח שאין הקדוש-ברוך-הוא מותר, ורשע וטוב לו ורשע ורע לו טעם אחר יש להם: רשע וטוב לו — רשע שאינו גמור וכו', כמסקנת הגמרא בבבבכות (שם).

(ב) ועוד, אם אמת שהקדוש-ברוך-הוא מותר, כדברי הרשע, נמצא על מגן [ב] נברא גיהנם, כבר מותר על העברות, ואם-כן רשעים אינן, וגיהנם למה? ועוד, אם אמת כדברי הרשע, הרי התורה ונביאים וכתובים ותלמוד ומדרשים מעידין ומספרים פה אחד המקומות שהכעיסו הרשעים להקדוש-ברוך-הוא, וכעס עליהם והענישם, דמה לו לכעס ולהעניש, דהיה לו לותר? אם-כן מכרח שאינו מותר. עוד ראיה: אם הקדוש-ברוך-הוא ותרן, מה להם לצדיקים לצער עצמם להתגרות עם יצרם שלא לחטא, שהיה להם לעשות מה שלבם חפץ וקדשא-ברוך-הוא מותר להם, לא תהיה כהנת כפונדקית?! (יבמות קכב, א) לרשע שאין לו מצוה מותר, לצדיק לא כל-שכן? ועוד מצאנו אדרבא להפך, שהקדוש-ברוך-הוא מדרקדק עם הצדיק כחוטא-השערה (ב"ק ג, א), ולמה? אם-כן מכרח אתה, חלל רשע, להודות בעל-פירחך שאין הקדוש-ברוך-הוא מותר, אלא מאריך אפו לתת זמן לרשע אולי ישוב, וכיון שרואה שאינו שב, גובים ממנו כל עברות שעשה.

(ג) אף בזה מותר דוקא, שלא לחשב לאדם עד שלש עברות, כדכתיב (עמוס ב, ו): "על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו", וכשחוטא והולך משלש ואילך, חוזר וכולל גם השלשה בכלל עונותיו, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (הל' תשובה פ"ג הל' ה). וטעמו של דבר נראה, דכתב דוד הקטן (תורת אמת פר' נח — רוד הקטן דף כו, א) וגו', דלמה מותר הקדוש-ברוך-הוא עד שלשה וכו', אלא דיש לפני השכינה שלש מחנות של מלאכים,

[ב] לחנם. הזוהר הק' וגם דרושי פסוקים ומוסר נדפס [ג] הוא אשר חיבר ספר תורת משה אמת על בשאלוניקי שנת תס"ד.

וכל מחנה מעכב עון אחד שלא יעבר לפני השכינה; אך כשחוטא עון רביעי, עובר בתוך השלש מחנות ועומד לפני השכינה, ולזה "ואל ארבעה לא אשיבנו", עד כאן. ובוזה ניחא כשחוטא מרביעי ואילך שכולל גם השלשה, כמדבר, דכיון דמעיו הרשע פניו לחטא חטא רביעי אף שיעמוד לפני השכינה, גלה דעתו שגם השלשה שחטא לא היו בעבור שיש מעכבים אותם בחוץ שלא יפנסו בפני השכינה, שהרי חטא רביעי אף על-פי שישכנס, לכן בדין הוא לשלם לו גם על השלשה.

(ד) עוד נראה טעם למה "ועל ארבעה לא אשיבנו" וכו', מעין טעמו שג' דוד הקטן: פי הנה באדם יש שלשה מחצות סביב חלל הגוף, ששם הלב, משפן הנשמה: מחצה אחת עור, שניה — בשר, שלישית — עצמות עם גידים וכו'. ואם-כן, כל חטא מטמא מחצה אחת; אבי כשחוטא חטא רביעי, נכנס ומטמא החלל שנוגע לנשמה, ולכן "ועל ארבעה לא אשיבנו", פי כבר נטמא כל הגוף מבית ומחוץ. ומזה הטעם עצמו, מעון רביעי ואילך כולל עמהם גם השלשה להעניש עליהם, כיון דטמאה מבפנים בעון רביעי, טמאה זו שבפנים בוקעת ועולה בתוך העצמות והבשר והעור ומטמאין עוד, ונמצא הפל צריך לבון ומרוק; מד שאין כן אם לא היה חוטא עון רביעי הנכנס לחלל ומטמאו, שרב הקדשה שבחלל היתה חזקה פל-כה, שהיה יכול לדחות טמאת המחצות לחוץ, לא כן עתה בנטמא החלל כמדבר, ודוק.

(ה) הכ"ל העולה, שהיצר מבקש לרשע כמה צדדי התר כדי להחטיאו, ואחר שמחזיקו לחטא, מביאו לחטא להכעיס, דכיון שהרגילו עד שנשתרש בעברות, אינו יכול לפרש וחוטא אפלו בזדון, דקשה לו פמות להניח הרגלו. ואלה הצדדי התר שמורה לו: מיום שנולד עד שלש-עשרה שנים אומר לו: עשה מה שלבך חפץ, שאינה חייב (במ"ד יח, ד), לא בבית-דין של מעלה ולא בבית-דין של מטה. משלש-עשרה עד עשרים, שמענישים אותו דוקא בבית-דין של מטה (במ"ד שם), אומר לו: כיון דלפי האמת אינה חייב לפני המקום, שהרי אינו מעניש פי אם מעשרים שנה ואילך (שבת פט, ב; ירושלמי בכורים ב, א), אם-כן טעם מפל עברה, ואחר תפרש מלחטא. וכשעובר מעשרים, שמענישים אותו בבית-דין של מעלה, אומר

לו: עשה כל הבא לידיך, ואחר זה חזר בתשובה, כדי שתהיה חביב לפני המקום יותר, כיון שיש מצוה יתרה עליך מהצדיקים גמורים, והיא מצות התשובה, ובמקום שבעלי-תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמד (ברכות לד, ב); ועוד, שתמצא בידך חבילות של מצות מהחטאים שמתהפכים לזכיות, כאמרו רבותינו ז"ל (ע' יומא פו, א). ואם תאמר: אפשר יתפסו לך בבית-דין של מטה בעברה ויהרגו לך — זה אינו, וכיון שפונתך לחטא כדי לקיים מצות התשובה, הקדוש-ברוך-הוא מסייעך להעלימך מבית-דין, שלא תבוא לפל ביד בית-דין, כדי שיצא פונתך הטובה לפעל, פי חפץ הוא בתשובת השבים אליו.

(ו) ואחר שמחטיאו בעברו מעשרים שנה ואילך בטענת התשובה, ורוצה לשוב בתשובה — אומר לו: אם עצתי תקח, טוב שתאריך זמן בעברות כדי שתשתרש בהן, ואז תשוב, דקשה הדבר לשוב, ותקבל שכר הרבה, כי לפס צערא אגרא (אבות ה, כג). ואחר שמשרישו בחטאים ומטביעו בכור טיט העונות והפשעים, אם רוצה לשוב אומר לו: מה לך ולצרה לשוב עכשו, כיון שהקדוש-ברוך-הוא מקבל שבים עד דכדוכה של מות! (ירושלמי חגיגה ב, א) וכיצד עושה לו? בפרוזה לשוב סמוך למיתתו, מקשה את ערפו שלא ישוב, וכיון שהוא בתכלית החלשה, אינו יכול לעמד כנגדו ומת בלי תשובה, וכאמרם ז"ל (עירובין יט, א): רשעים אפלו בשעת מיתה מקשין את ערפם, והספה זו כמדבר. וכיון שמיתתו בלי תשובה, הולך לפניו הוא שטן, הוא יצר הרע (ב"ב טו, א), ועושה לו מיני הכעסות ונקימות, ומראה לו חשך ולא אור, ומראה לו דמיונות מכערים וצורות מגנות, ומרכ הפחד והאימה רוצה להסתיר פניו שלא לראותם ואינו יכול, ומכריז יצרו לפניו ואומר: ככה יעשה לאיש אשר שמע בקול יצרו ולא עשה רצון יוצרו! עד שמוסרו ביד ממנים המשחיתים העומדים על הנקמה, שיעשו לו כמשפטו.

(ז) ודע, שהחוטאים מתחלקים לעשרים כמות לעשות רצון יצרם, ולכלם סתירתו בצדו. יש פת אחת חוטאים באמרם: הקדוש-ברוך-הוא ותן! והסתירה מבארת, כמו שהזכרתי לעיל.

(ח) פת שניה משימים בדעתם לומר: כמה דחק וצער יש לנו, ויתכפרו על מה שאנו חוטאים! ובוטחים על זה ומרבים לחטא. והסתירה לזה, שהקדוש ברוך הוא מרבה בצערם כדי שימנעו מלחטא, ונמצא במה שרוצה למנעם מלחטא חוטאים לפניו, ומכבידים ענשם עם זה.

(ט) פת שלישית אומרים: אין הקדוש ברוך הוא חפץ במות המת (ע"פ יחזקאל לג, יא), וכיין שפן, אף על פי שאנו מרבים לחטא, יזמין לדינו מצוה רבה מאד שקולה לבטל כל עברות שבדינו! והסתירה לזה — דוקא בכא לטהר מסייעין אותו (יומא לח, ב).

(י) פת רביעית מתחזקת לחטא באמרה: כמה רבבות של חוטאים היו בעולם ויש בהן, ומה שהיה מאלו יהיה ממנו! ובזה מתחזקים לחטא. והסתירה לזה — מי שיש לו בקדקדו מח אומר: כיון שפלוגי עשה נקמות בעצמו, גם אני עושה בעצמי?!

(יא) פת חמישית חוטאים באמנם: כיון שרוב העולם חוטאים, היאמן שהקדוש ברוך הוא יאבד כל הברואים אלו אשר פעלו ידיו? אלא מכרח שירחם ברחמיו לכפר, כדי לפרסם כי רחום הוא. והסתירה לזאת הפת — דור המבול יוכיח, שכלם היו רשעים, והחריב העולם בעבורם.

(יב) פת ששית חוטאת באמנם: אחטא ואשוב, כי רוצה בתשובה הוא! והסתירה לזה מבארת מדברי רבותינו זכרונם לברכה (יומא פה, ב): האומר אחטא ואשוב, אין מספיקים בידו לעשות תשובה.

(יג) פת שביעית בוטחים לחטא באמנם: אנו מולידים בנים, ואנו טורחים שיעסקו בתורה ויהיו צדיקים, וברא מזכה אבא (סנהדרין קד, א), ויצילנו מדינה של גיהנם! והסתירה לזה, שאפשר שלא יולידו; ואם יולידו, אפשר יהיו רשעים כמותם; ואם יהיו צדיקים, אי אפשר להנצל מענש, כיון שעל פניה זו חטאו [ד].

לפי שעושה התשובה שורש החטאים, ממילא התשובה הוא קטיגור שלו, אף כאן שחטא על סמך שבניו יהיו צדיקים לפיכך אינו מועיל לו.

[ד] כלומר מפני שסמך על זה לחטוא, ואם כן אינו מועיל לו, כמו שאמרו רבותינו ז"ל: האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כמו שפי' המחבר בפרק ראשון.

(ד) פת שמינית בוטחים לחטא, בראותם עצמם משרש היחס — אבותיהם כלם היו חסידים, כלם קדושים, כלם טהורים, כלם מוסרים עצמם על קדשת שמו יתברך; ואומרים, לכבודם הקדוש-ברוך-הוא מצילנו מגיהנם, כי אין כבודם היותם הם בגן-עדן ובגיהם וקרוביהם בגיהנם. הסתירה לזה מבארת מדברי רבותינו ז"ל (סנהדרין שם): אין אברהם מציל את ישמעאל, ואין יצחק מציל את עשו וכו', אף-על-פי שאין צדיקים פמותם, ואביהם היו, כל-שכן וקל-וחמר קרוב לקרוב; ואדרבא — הבא משרש צדיקים ענשו כפול, כיון שהיה לו ממי ללמד ולא למד.

(ט) פת תשיעית חוטאים, שבוטחים בעצמם שהם צדיקים מלאים מצות, בחשבם שקיום חייהם מצוה, ומה שמתעסקים כל היום בסחורתם — מצוה, ומה שאין מפים ומקללים לשום אדם — מצוה, ומה שבאים לביתם ומתחברים עם השכנים להרבות ספורים באהבה ואחווה — מצוה, ומה שישן וקם לאור הבקר לעבודתו — מצוה. ועל-כך אומרים: אם אנו חוטאים, יתבטלו העברות ברב הזכיות! והסתירה לזה מבארת, שאין מצות אלא תרי"ג, הם האמורים בתורה, ועסק התורה; ואף המקימים, אם חוטאים אין הקדוש-ברוך-הוא מנכה זו בזו, דזהו שאינו לוקח שחד שהזכיר התנא (אבות ה, כב).

(טז) פת עשירית חוטאת באמרה: 'מי ראנו?' (ע"פ ישעיה כב, טו), 'עבים סתר לו ולא יראה, וחוג שמים יתהלך' (איוב כב, יד). והסתירה לזו, כי 'מלא כל הארץ כבודו' (ישעיה נ, ג). וראיה מדור המבול, דסברו סברה זו והרבו לחטא, ש'אמרו לאל סור ממנו' וכו' (איוב כא, יד. וע' סנהדרין קח, א), 'עבים סתר לו', ונאבדו מן העולם, והראה לכל באי עולם כי 'עיניו על דרכי איש' (שם לד, כא).

(יז) פת אחת-עשרה מתחזקת לחטא: אפשר שיבוא משיח בימי, והקדוש-ברוך-הוא מוחל לדורו של משיח בעבורו, כדאיתא בילקוט ישעיה (רמז חכט; אותיות דר"ע אות ז), ויאני נצול מכל ענש. הסתירה — אפשר שלא יבוא בימיו; ואם יבוא, אין לו שכר אף-על-פי שנמחל, כמי שמקים המצות בגלותו, דאין קץ לשכרו ולמעלתו — פמה ביוש יקבל אז בנפשו!

(יח) פת שתיים-עשרה פת רמאית, חוטאת ועושה תשובה על חטא ראשון, ואמרת: כבר נמחל עון זה ואינו, אם-כן אני חוטא חטא אחר ואני חוזר בו, וכיון שמסתלק חוזר אני לחטא ולשוב, באפן שאני עושה כן לטעם מכל חטא, וכיום מותי אין עון בידי! והסתירה לזו, דכיון שפונת תשובת העברה ראשונה כדי לחזר ולחטא, אפשר מיתנו הקדוש-ברוך-הוא מיד כששב מעברה ראשונה כדי שלא יחזר לחטא, ונמצא גורם לו קצרות חיו. ועוד, שעל זה פונו באמרים (יומא פה, ב): האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב, אין מספיקים בידי לעשות תשובה — כיון בכפל 'אחטא ואשוב' לפת הזו, שעושה בערמה לחטא ולשוב ולחזר לחטא ולשוב, כדי לסלק כל עון ראשון ראשון, כדי שלבסוף לא ימצא בידי עון, ועם כל זה אומר: אין מספיקים בידי לעשות תשובה, ואם-כן מה מועיל תקנה זו?

(יט) פת שלש-עשרה מתחזקת לחטא באמרה: לית דין ולית דין! הסתירה לזו, דמצאנו ראינו כמה רשעים נתפשים בענשים מעין חטאם, כמכות המצרים שהכו בעשר מכות, כל מכה מקבלת למה שעשו עם ישראל, כדאיתא במדרש (שמ"ר ט, י). וכן נפל המן בשחת שפרה, וכן רבים לאין חקר. וכל זה מורה באצבע, דיש דין ויש דין. ואם תראה חוטאים שאינם נלקדים מיד ברשת עונותיהם — הקדוש-ברוך-הוא מאריך אף, ולבסוף גובה ממנו (ב"ר סו, ד); ואם מת בשלום — לרע לו, לשלם לו בגיהנם, דקשה מדין עולם הזה, על שחטאו כבדים וקשים.

(כ) פת ארבע-עשרה מתחזקת לחטא בראותם, שאף-על-פי שכשלו בעונות ודרכיהם מקלקלים, נושאים חן בעיני בני-אדם, מצליחים במעשיהם, ובזה אמרים: דרכינו ומעשינו רצויים לפני המקום! ובזה הולכים וחוטאים. והסתירה לזה, שאפשר שהקדוש-ברוך-הוא רוצה לשלם להם בעולם הזה איזה מצוה שבידם, לטרדם מעולם הבא (ע' עירובין כב, א; קדושין כ, ב). או נושאים חן בעיני אדם רשעים כמותם; ואם בעיני הצדיקים — מורין להם כך מפני שמחנפים לרשעים מפני דרכי שלום (פר"א לו; וע' סוטה מא, ב).

כא) פת חמש-עשרה חוטאים באמרום: ידענו דמשפטי גיהנם מוכנים לעוברי עברה, עם כל זה חפצים אנו לטעם מתענוגי עברות פי רב הוא! והסתירה לזו, שאין התענוג נשאר מדבק בהם לעולם, פי הוא פהרף-עין, וכל דבר שאינו בר-קיימא אין ראוי להחזיק בו; ומה גם שאין ראוי לאדם להחליף הרב במועט, שהתענוג דבר מועט ובזמן מועט, ושכר עולם הפא רב אין חקר.

כב) פת שש-עשרה מתחזקים עצמם לחטא באמרום: משפט רשעים בגיהנם שנים-עשר חדש (ר"ה ז', א), וכיון שכן, הנני מתעדין בחטאים כל ימי בחלוף ענש י"ב חדש! הסתירה לזה, שקדם שיכנס בגיהנם מגלגלין נפשו באויר שנים הרבה כדי רשעתו בענשים כפולים מגיהנם, ומכניסים נפשו בבהמות וחיות טהורות וטמאות ובשקצים ורמשים ובכל מקומות המטנפים וכאלה מהענשים, ובסוף נכנס בגיהנם.

כג) פת שבע-עשרה בראותם שפשלו בעונות אומרים: כלנו אבדנו! (ע"פ במדבר ז', כו) וכיון שכן, אין לנו לירש שתי גיהנם! (ע' יומא עב, ב) ועושים כל מה שלבם חפץ ונטבעים בעברות, וזהו בחשבם שפיון שחטאו אבדה תקנותם, לכן עושים אחר-כך כל הפא לידם. והסתירה לזה מבארת, שהקדוש-ברוך-הוא יסד העולם על עמודי תשובה (ו"ח רות פה, א; וע' פסחים נד, א), ואין דבר שיעמד בפני התשובה (ירושלמי פאה א, א), וידו פשוטה לקבל שבים אף פי עונותיו רבו למעלה, ושערי תשובה לעולם פתוחים (דב"ר ב, יב).

כד) פת שמונה-עשרה חוטאים מסבת שלא היה להם מי שילמדם להבחין בין טוב לרע, ולא שמעו ולא הבינו, ולכך בראשונה יתהלכו, וחושבים שעליהם לא יפל ענש הדין. הסתירה לזו, דגוי שאינו חוקר להשיג האמת ודרכי החיים ולהפיר תורת משה ומצותיה, גיהנם כלה והוא אינו כלה. כל-שפן קל-וחמר הנולד מישראל, שאף-על-פי שלא היה מי שילמדהו, כיון שגדל, שראוי לו שיבקש ויחקר וילמד תורה ומצות.

כה) פת תשע-עשרה — פת האנוסים, הם החולים שמאכילים אותם מהדברים האסורים לרפואה, וששים ושומחים באכילתם

באמרים: פיון שבא הדבר לדינו דרך התר, נטעם מן האסור להתענג בו, ואינו מגיע לנו ענש, פיון שהחכמים התירו לנו; ומי יתן והיה להיות חולים פעם אחרת, להרבות באכילה זו! הסתירה לזו, דהן אמת דמתר להם, אבל פיון ששמחים על הדבר, מורים שיותר טוב מה שאסר הקדוש-ברוך הוא ממה שהתיר, וכאלו דבר ההתר כמשא עליו וכדבר מאוס; ובהיות כן, דבר בזוי וקל בעיניו קיום מצות הבדלה בין הבהמה הטהורה לטמאה ומפל המאכלים הטהורים לטמאים, ואין חטא גדול מזה וענשו מרבה.

(כו) פת העשרים — הנשים, אם שמחות לומר: טוב שאנו פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא ומתלמוד-תורה (קרושין כט, א), ומה לנו ולצרה זאת! שהרי מודים ומעידין בעצמן שאין התורה חביבה בעיניהן והמצות בזויות להן, שהרי שמחות על שאין חיוב הקיום עליהן, וראויות לענשים רבים מן הסתירה המבארת, כנזכר (אות כה), ואינן יודעות שחיוב התורה ומצותיה עליהן, באמרים ז"ל (מכילהא יתרו, בחודש, פרשה ב) על הפסוק (שמות יב, ג) "כה תאמר לבית יעקב" — אלו הנשים, "ותגד" וכו' — אלו האנשים. ולא עוד, אלא שמקדים הנשים לאנשים. וחיבות בכל מצות לא-תעשה ובעשה שאין הזמן גרמא, רק באותם שהזמן גרמא דפטורות משום שעל בעליהן עליהן, חוץ מפסח וחנוכה ופורים שחיבות אף-על-פי שהזמן גרמא, משום שנעשה הנס על-ידן. פסח — בשביל נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים; חנוכה — על-ידי היהודית; פורים — על-ידי אסתר, כמו שכתבו התוספות (מגילה ד, א, ד"ה שאף). גם אף-על-פי שפטורות מתורה שבעל-פה, חיבות לעשות במאמצי כחן שילמדו בעליהן ובניהן תורה, ונחשב כאלו הן עוסקות בהיותן מעשין, וגדול המעשה מן העושה (ב"ב ט, א).

(כז) נקט האי כללא בידך: כל המטיל מום באנשים פשרים ומגלגל דברים לפרסם עליהם עונות נעורים, או ששמח על עברות שעושים אחרים — דע באמת שהוא מלא עונות, ולוקח נחמה לנפשו באמרו יש רבים כמוני.

(כח) וכי אדם המשבח לאדם בתוך חבורה שיש שונא לו — אין רשע כמוהו (ע' ערכין טז, א), שאין פונתו לשבחו, רק כדי שישמע השונא

שְׁבַחֲיו וַיְהַפְּכֶם לַגָּנָאֵי, וַיִּרְבֶּה עָלָיו חֲרוּפִים וַיַּעֲלִיל עָלָיו דְּבָרֵי דְפִי, וַיִּתְגַּנֶּה בְּפָנָי כָּל הַחֲבוּרָה, וַיִּרְבֶּה עָלָיו שׁוֹנָאִים; וְנִמְצָא 'עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה זִמְרֵי וּמְצַפֶּה שֶׁכָּר כְּפִינְחָס' (ע' סוּטָה כב, ב) בְּאִמְרוֹ: אֲנִי נִתְפַּנְנְתִּי לְשִׁבְחוֹ! וְלָכֵן אֶפְלוּ מִחֲדוּשֵׁי-תוֹרָה לֹא יֹאמֶר אָדָם מִשֵּׁם אוֹמְרוֹ בְּחֲבוּרָה שֵׁישׁ לוֹ שׁוֹנָא, רַק יִתְּלֶה בְּאֵילָן גָּדוֹל. וְהַעוֹשֶׂה בְּהַפֵּךְ, עוֹשֶׂה כְּאֵלוֹ הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, חֵס וְשָׁלוֹם, אֵינוֹ מְכִיר בְּמַחְשְׁבוֹת הָאָדָם וְתַחֲבוּלוֹתָיו.

(כט) וְכֵל אָדָם שֶׁתְּרָאָה כּוֹעֵס עַל חוּטֵא אֶחָד עַד שֶׁמֵּיֵאֵשׁ אוֹתוֹ מִן הַתְּשׁוּבָה — דַּע שֵׁישׁ עֲבָרָה בְּיָדוֹ וְנוֹהֵג בָּהּ, וְכַדִּי שֵׁיבְטָחוֹ בּוֹ וְלֹא יַחְקְרוּ אַחֲרָיו כּוֹעֵס כָּל-כֶּף עַל הַחוּטֵא, שֵׁיחֲזִיקוּ אוֹתוֹ מִקְנֵא וּבּוֹרַח מִן הָעֲבָרָה.

(ל) אִם תְּרָאָה אָדָם כְּעֶסֶן, דַּע שֶׁהִגְאֹת שֶׁבְּלָבוֹ גּוֹרֵם, וּשְׂכִינָה אֵינָה חֲשׁוּבָה כְּנִגְדּוֹ (נִדְרִים כב, ב), וְאֵל תִּתְעַסֵּק עִמּוֹ אֶפְלוּ בְּדָבָר רוּחַ, פֶּן תִּפְסִיד חַיִּיד. וְאִם תְּרָאָה אָדָם עֹצֵב כָּל יָמָיו, דַּע שֶׁמַּעוֹט הַבְּטָחָה שָׁבוֹ גּוֹרֵם לוֹ הַעֲצָבוֹת — אֵל תִּשְׁכַּח בְּשִׁכּוּנָתוֹ, פֶּן תִּסִּיר אוֹתָהּ מֵאַחֲרֵי הַשֵּׁם.

(לא) אִם תְּרָאָה אָדָם מְלַגֵּל עַל דְּבָרֵי חֲכָמִים — הִרְחַק מִמֶּנּוּ וּבָרַח עַד קְצוֹת הָאָרֶץ, וְצוּה אֶת בְּנֵיךָ אַחֲרֶיךָ שֶׁלֹּא יַעֲבְרוּ בְּמָקוֹם הַהוּא.

(לב) וְאִם תְּרָאָה אָדָם שֶׁמִּתְעַסֵּק בְּלִשׁוֹן הָרַע, דַּע שֶׁהִרְבֵּה דָמִים שָׁפָה, וְכֵן אִם תְּרָאָה אָדָם אֲכֹזְרִי. וְאִם תְּרָאָה אָדָם קִמְצָן וְנִבְלָה עִמּוֹ — אֵל תִּרְבֶּה תַחֲנוּנֶיךָ עִמּוֹ שִׁירְחַם עֲלֶיךָ, פֶּן תּוֹצִיא זְמַנְךָ לְרִיק. וְאִם תְּרָאָה אָדָם לִיָּצָן, דַּע שֶׁמִּטְמֵא בְּחַיָּיו כְּבִמּוֹתוֹ, וְרַבִּים הוֹצִיא מִדַּעְתָּם וּבְחָרוּ מִחֲנֹק נַפְשָׁם, וְעָלָיו אִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (סוּטָה מב, א): אֵינוֹ מְקַבֵּל פָּנָי שְׂכִינָה. וְאִם תְּרָאָה אָדָם דּוֹבֵר-שְׁקָרִים, כָּלֵם [ה] פִּיךָ מִלְּדַבֵּר עִמּוֹ כָּל יְמֵי חַיִּיד, פֶּן תִּדְאָג תָּמִיד מִמְּרָאוֹת רַעוֹת שֶׁתְּרָאָה בְּדַבְּרָיו, כְּמִרְאֵה סְמָאל לְרָשָׁע בְּעֵת מוֹתוֹ.

(לג) וְאִם תְּרָאָה אָדָם בְּעֲזוֹת מִצַּח, סָבַל קָלְלוֹתָיו וְחֲרוּפָיו, פֶּן אִם תִּשְׁיֵב אֶמְרֶיךָ לוֹ, יוֹסִיף עֲלֶיךָ כְּהֵנָה וְכַהֵנָה, עַד שֶׁיַּעֲדִיד עַל אִשְׁתְּךָ שֶׁהִיא זוֹנָה וּבְנֵיךָ מִמְּזָרִים. וְאִם תְּרָאָה אָדָם רַב יָמָיו בְּמִשְׁתָּאוֹת, דַּע שֶׁכָּל

עברה הבאה לידו אינו מניחה, וכל דרכיו נבלות, ואינו מדבר בשבח שום אדם, ומרגל בפיו בזיון של תלמידי-חכמים, ובזקנותו מוטל ברעב וסופו יורש גיהנם.

(לד) ודע בני, שהתורה נקראת מאכל, דכתיב (משלי מ, ה): "לכו לחמו בלחמי", והעברה נקראת מאכל, דכתיב (שם ל, ב): "אכלה ומחתה פיה" ו. וההבדל ממאכל למאכל: מאכל התורה, דהינו למודה, מאכל רוחני הוא, וכל עוד שאוכל מתאוה עוד לאכל ואינו שבע, באפן שמעולם אינו קץ מאכילתה. ומאכל העברה הוא מאכל גופני, וגם אחר שאוכל ושבע קץ באכילתו ומואס כל מאכל שבעולם. והמשל בזה — להנחת השלחן וסלוקו: מאכל התורה, בשעה שאדם עורף שלחנו לאכל, והיא נקיה וטהורה, ונחת שלחנו מלא דשן' (ע"פ איוב לו, טו), ואדם מתאוה לאכל כל מאכל שיביאו לפניו, כי מחמת רעבו לא תשבע עינו. ומאכל הזנות ושאר עברות כשעת סלוק השלחן, שהיא מלאה קלפות ועצמות ומאוסה מהמרק הנשפך בה, ואדם קץ לראותה ומואס בכל מאכל. כף הרשעים אחר שעושים העברה ונשבעין ממנה, מיד מואסין בה. וזהו דאמרו רבותינו ז"ל (נדרים ב, א-ב): רשעים מלאים חרטות, והטעם: שמיד שמלא תאותו, יצרו מסתלק ממנו ועולה למעלה לקטרג עליו (ב"ב טו, א), ובאותה שעה רואה בדפי המעשה שעשה ומתחרט, עד שיחזור יצרו בקרבו לחזור ולהחטיאו. לא כן הצדיקים האוכלים לחמה של תורה, דכל עוד שאוכלים ממנו מתאווים עוד לאכל ואינם שבעים, והטעם, שכל עוד שאוכל אותו לחם, כל פרוסה ופרוסה שאוכל דוחה ומגרש חלק מיצרו לחוץ, כי התורה כסם-המות ליצר הרע (ע' קדושין ל, ב; מד' תהלים קיט, ג, סד, וע' יומא עב, ב), ונשאר הגוף פנוי ממנו בבחינת הרוחניות, ואין שביעה ברוחניות, כי ראשון ראשון מסתלק למעלה להליץ בעדו לפני המקום.

(לה) אוי לאדם המחליף לחמו של תורה בלחם עצבים, או המחליף תענוגים רוחניים בתענוגים גשמיים המתהפכים לזבל. אוי העוקר נטיעות של גן-עדן לנטע פאן גנות ופרדסים! אוי המוכר חלקו

[ו] בזונה משתעי קרא, שאחר שזנתה מחתה פיה — מקנחת פיה לבל יהיה נראה שאכלה, דהיינו שזינתה.

של עולם הפא לקנות פאן חצרות ומקומות! אוי לגוף המתלבש מגז כבשים ועזים וממשי תולעים, ואינו מתלבש בחלוקא דרבנן [ו]. אוי המכבד ביתו מן הזבל ומפל שרץ השורץ על הארץ, ואינו מכבד גופו מן העברות. או הקונה במקונו פלייזין להשחית נפשו! אוי לפיס שמלאה לעולם, ואינה מתרוקנת לעמלי-תורה ולפדיון שבויים ולשאר מצות. אוי המבקש ישוב לגופו ואין מבקש ישוב לנפשו! אוי שוכן במשכנות און ואינו שוכן בבתי-מדרשות!

(לו) אוי לבית שכליו חדשים מבלי הכנסת אורחים בתוכה! אוי לבית שחלונותיו פתוחות לשוק של זונות! אוי לבית שספריו חדשים מבלי לומד בהם! אוי לבית שתבותיה מלאות מבלי תת מהן לנדוניות היתומות! אוי המשתדל בנשואי בניו ובנותיו ואינו משתדל בנשואי גופו בנפשו, כלומר, לעשות החמר צורה. אוי המגרש אויבים מביתו, ואינו מגרש אויבי נפשו מעליו! אוי הבונה היכלות לגוף ואינו בונה היכלות לנפש! אוי המחליף שמיעת קול שירי המלאכים בשמיעת שירי עגבים! אוי לחצר שפל שכניו כלם עמי ארצות! אוי לעיר שראשיה נערים ועמי הארצות ואכזרים, וכל העם זוכרים מהם עונות נעורים. אוי הממית עצמו בקידו על-ידי עונותיו! אוי הממית בניו בחטאיו!

(לז) אוי המכין צידה לדרך — גפרית ומלח וחרון-אף! אוי הלומד אמנות להשביע גופו ולהרעיב נפשו [ח]! אוי לעיר שיושביה מועטים ומחלוקותיה מרבים! אוי לעיר שיושביה מרבים ולומדיה מועטים! אוי המפיר כל דרכי עירו ואינו מפיר דרכי תורתו; מפיר דרך ביתו ואינו מפיר דרך בית תפלתו! אוי מפיר ומכבד מי שהולידו, ואינו מפיר ומכבד למי שבראו! אוי משביע נפשו מלחם ומרעיבה מתורה! אוי למטה ששוכבים עליה כל הלילה! אוי ללילה שאינו עוסק בו בתורה, שאין רנה של תורה נשמעת בו, פי אם קול צווחה על היין. אוי ליום כשמוציא אורו להאיר לכל עושי רשעה ולא לעוסקים במצוה! אוי לחכם שמשתמש בתורתו! אוי לבעל-מלאכה שבוטח בזרועו (ע"פ ירמיה י"ה).

[ז] לבוש הנשמה לאחר המות. [ח] פי' אומנתו לאכול ולשתות ולזנות ובזה תרעיב נפשו מכל טוב לעוה"ב.

לח) אוי לרופא המבקש עשירים ולא עניים, וגוזר רפואות בלי צורך, ליקר הסמנים. אוי לסוחרים יוצאים כל היום בעסק סחורתם ולא בסחורה של תורה, 'פי טוב סחרה מסחר-כסף' (משלי ג, יד). אוי לאב ואם השותקים מרשעת ילדיהם באמנם קטנים הם! אוי לבחורים שימי פחם מוציאים לריק! אוי לזקנים שבאו לכלל זקנה ואין מזכירים מיתה בפניהם! אוי לאדם האומר: שלום עלי נפשי, ואינו מצטרף בשום צרה עם הצבור! אוי לאדם שמשמח בגדלתו! אוי ואבוי למי שהוציא כל ימיו בהבל וריק ומת בלי תשובה! אוי לאותו גוף שיאכלהו תולעה ויתלבש בבושה וכלמה בגלימה, ונפשו עומדת נזופה וזעומה, אוי לאותה בושה אוי לאותה כלמה.

פרק אחד-עשר

יבאר בו מעלת התורה ושהחכמים השיגו הכל על-ידי התורה וסבת השנאה של עם-הארץ לתלמיד-חכם:

א) יום המענן ויום הגשם נפשו של אדם עגומה עליו, בראות היום חשך ומערבב מקול הגשם וקולות וברקים ומרמס בטיט חוצות. ואף-על-פי שיודע דכל זה להביא חיים בעולם, שיורד הגשם להגדיל תבואות ולהפריח אילנות ולעשות ציצין פרחים, ואחר-כך חוזר השמש וזורח על הארץ כמו שהיה, ועם כל זה הוא ומתעצב בשעה שחשכה נפלה על ארעא. מפאן יחשב אדם הצער והדאגה שישגיג לו בבוא ימי הרעה, ימים המתקרבים למיתה, ובפרט שישגיגו היום ממש שבו יפטר מן העולם, שהוא יום חשך ואפלה, 'צלמות ולא סדרים ותפע כמו אפל' (איוב י, כב) — מה דחק וצרה וצוקה ויגון ואנחה ירגיש נפשו מאין הפגות. לכן לצאת מאפלה זו לאור גדול, אין אלא בעסק התורה שנקראת אור (הענין ז, ב), שנאמר (משלי י, כג): "כי נר מצוה ותורה אור". ויאר לאדם בלכתו מן החיים לחצרות מות ובשכבו בקבר פזוהר המאירים (ע' סוטה כא, א; אבות ו, ט). תדע, שהרי אדם ישן על משתו בלילה, וחולם שהשמש זורח על הארץ ורואה אור

גדול, ונפשו שמחה ומתענגת באור זה כאלו הדבר בפעל ממש. הלא תראה בחוש הראות האור הנולד מן התורה, כשאדם מחדש איזה חדוש בתורה נכנס שמחה בלבו, כדכתיב (תהלים יב, ט): "פקודי ה' ישרים משמחי לב", וכתיב (דברים כו, יא): "ושמחת בכל הטוב" — אין טוב אלא תורה, כאמר רבותינו ז"ל במדרש על פסוק זה (תנחומא ראה יא). וטעם שמחת הלב — משום שאור התורה שלמד וחדש נכנס שם ומאיר, באפן שהתורה פנר להאיר לנשמה לשמחה. וסמך לדבר (משלי ב, כז): "נר ה' נשמת אדם", ירצה: נר ה', שהיא התורה, להאיר לנשמת אדם. וכשם שעל-ידי האור יכול האדם לעשות כל צרכי גופו, להקריב התועלת ולהרחיק הנזק ולהציל עצמו מפח יוקשים ומלפל בשוחה עמקה, כף התורה מאיר עיני האדם להציל נפשו מני שחת, לראות באור החיים, ומלמדו להועיל לבקש הדברים הגורמים הבריאות לנפשו ולגופו לעבודת בוראו, שלא יפל בו מקריות החלאים המבטלו מלעבדו. שהרי התורה מזהירו: מזה תאכל ומזה לא תאכל! כי מכל מאכל המזיק הבדילו מלאכלו, כרופא זה העומד על האדם לאמר לו: לא תאכל זה כי מזיק הוא! כף התורה מרחיקו ממאכל המזיקו, ומקרבו למאכל הנותן בריאות לנפש ולגוף. וכן תורה שבעל-פה גם-כן — עין בהרמב"ם הלכות דעות (פרק ד), ובראשית-חקמה, בחפת אליהו (שער ג), שקבץ דברי רבותינו זכרונם לברכה אל מקום אחד, ומזכיר שם הדברים שדברו לתועלת בריאות האדם מה יעשה ואיך יעשה — תראהו ממש, וכזה תדבק נפשך בשתי תורות, בראות חובתם עליך להדריךך בדרך החיים ולהבדילך מדרכי מות. לא כן דתות נימוסיות מלמדך תענוגי הגוף בכל מה שאפשר, ומבדילים מתענוגי הנפש, כי כל דתם לעשות הפך תורת משה שנקראת חיים (ע' עירובין נד, א; תענית ז, א) ונותנת חיים לעושיה (אבות ז, ז).

(ב) נאם תראה עוסקים בתורה מדכים ולבושי סחבות מלבשים, דע טעמו, שלכל דבר נחמד ויקר הערך ותאוה לעינים, מכסים אותו מן העינים וחופים עליו מפה בלוייה ומבזה, כדי שלא תשלט בו עין הרע (וע' תענית ז, סע"א). אבל מי שיש בו דעת ומפיר בחפץ המכסה במפה בלוייה זו, מתאוה להיות פאותו דבר נחמד ויקר הערך, אף-על-פי שיהיה מכסה

בשק ואפר, כי בכואו במקום שאין עין הרע שולט בו, פזרעו של יוסף [א],
 דהינו לעתיד — מסיר המכסה מעליו ומאיר שבעתים כאור החמה. ומשם
 נולד שרשע עם הארץ פוער פיו כגמל ומוציא ריח רע כצואה מפיו
 ומבזה תלמידי-חכמים, כי אין נפשו הבהמית משיגה לראות כי אם
 הלבוש הקרוע שעליו ולא החפץ היקר שמכסה עליו. וכזה רואה הרשע
 עצמו בבגדי שש וארגמן, ולתלמידי-חכם בבגד קרוע — מתחזר לצעק
 עליו ככלב, וטמאת יצרו אשר עשה חלדה בנפשו הגדיל סמיות בעיניו
 מלראות מה שתחת לבושי רקמתו, שהוא גוף נגוף משלל מכל טוב, דומה
 לחמת מלא צואה בתינו, ובמותו — לכלב מסרח מלא תולעים, יוצאים
 מלשונו ונכנסים בטבורו.

(ג) ודע, שכל זמן שמתמרק הגוף על-ידי עסק התורה, מתגדל אורה של
 נשמה, כספין זה, כל זמן שמשחזרו במשחזות מתמרק החלדה
 שעליו ומתגלה צחצחות אור בהירותו. כן תלמיד-חכם, כשממרק
 ומחליש כחו על-ידי עסק התורה שנקראת אש (תענית ז, א), דכתיב (ירמיה כג,
 כט): "הלא כה דברי פאש", וכתיב (דברים לג, ב): "אש-דת למו" — מתגלה
 אור שבנפשו, עד שמכח המרוק מתגדל כל-כף אור שלם, עד שמגיע
 למדרגת נשמה ורוח, וכל מדרגה ומדרגה להשיג צריך מרוק יותר גדול,
 פנודע. ואם יש תלמיד-חכם, מבזים אותו ליצני הדור מטעם שהוא מכער
 או פעל-מום, ומקלים בכבודו עד בוש על שהוא פזוי בלבושו — אל
 ישים לבו לדבר הזה, בשומו נגד עיניו דכל זה בעולם עובר ובזמן קצוב,
 ואחר-כך הולך אל המלוכה למלך על י"ש עולמות, דכתיב: "להנחיל
 אהבי יש" (משלי ח, כא; עוקצין ג, יב), ורבי רבבות של מלאכים עומדים לשרתו,
 וכתר תורה ומעשים טובים בראשו, כאמרם ז"ל (ברכות ז, א): צדיקים
 עומדים ועטרוניהם בראשם, ושכינה שורה עליו ופניו מבהיקין ומאירים
 מסוף העולם ועד סופו, והליצנים יראו ויבושו וילכו לחרפות.

(ד) וזהו משל לאדם שאמרו לו: אם תסבל כמה ימים בבזיון, לצאת
 לשוק בלבושי הברסקי [ב] ופניך מפקמות, גם אוילים יצחקו בך;

[א] כמו שאמרו ז"ל (ברכות כ, א) שאין עין הרע שולטת בהם.

[ב] מי שאומנתו לעבד עורות.

ובמלאות הימים האלה תמלך על עם רב בעשר רב ובכבוד גדול! שאין ראוי לאיש זה לחוש על הבזיון שסובל לימים קצובים, נגד המעלה הנמשכת אחר-כך, מעלה שאין למעלה ממנה ותמידית; ואדרבא, ראוי שישמח מאותו הבזיון, כיון שגורם לו המעלה. גם התלמיד-חכם שמבזים אותו, אין ראוי שיצטער על זה הבזיון שסובל, בערך השקר והמעלה שעתיד לקבל בעבור שסבל הבזיון ולא פרש מן התורה.

(ה) ואם יראה התלמיד-חכם עמי ארצות מתחרטים על שעבר שלא עסקו בתורה, ועגמה נפשם עליהם על זה, ומתאווים להדבק עם תלמידי-חכמים לשמע תורה מפיהם, ומחזיקים בידם שילמדו בעבורם לחלק עמם כזבולון עם יששכר (ע"ב"ר עב, ה) — אז התלמיד-חכם חייב לכבדם ולהתבייש מהם, כדי להראות שמורים להם כבוד. אמנם אם העמי ארצות אין נוהגין כבוד בתלמידי-חכמים כראוי, ואין מהם שום תועלת, ואדרבא מבזים בעיניהם התלמידי-חכמים ומתאכזרים עמם — אז התלמיד-חכם אל יחניף להם לתת להם שום כבוד בעולם, משום שמחזיק ידי עוברי עברה ומרגיזי אל; אדרבא, יחשבם כבהמות, וכאלו יושב בתוך ארוות סוסים, שאין האדם מתבייש מן הסוסים כלל להלך יחף או בלי גלימא או לדבר בקול רם, או פיוצא מהדברים אלו שצריך האדם לנהג מפני כבוד הבריות. וכשיראו העמי ארצות שבעיני התלמיד-חכמים חשובים הם כבהמה, יחזרו בהם וישתדלו על בניהם שילמדו תורה; והנשים הארורות בראותם בשפלות בעליהם, שבעיני תלמידי-חכמים הם נחשבים כבהמות ונמועים מכל כבוד שבעולם, גם המה יעזרו ביד בעליהם על בניהם שישתדלו ללמד להם תורה, מפני הכבוד שיש ללומדי-תורה. גם בראותן בשפלות עם-הארץ ובכבוד התורה, יחשבו בעת הזווג בתלמיד-חכם, שיהיה הולד הנוצר פמוהו, כרפי יוחנן שהיה יושב בשערי טבילה (ברכות כ, א), כדי שתחשבנה בו הנשים העולות מן הטבילה, כדי שיהיו להן בנים חכמים ויפים פמוהו. וכל המחניף את עם-הארץ, שאין ממנו שום תועלת בעולם, ואדרבא מבהה תלמידי-חכמים — מביא רעה לעולם, ומשפיל בתרה של תורה ומכבה את אורה, ואין לו חלק לעולם הבא. והעון הזה מביאו בעולם הזה, שיצטרף לעם-הארץ ויצפה ממנו תמיד, ויצא מאצלו בידים ריקניות.

(ו) וְהִנְנִי מוֹדִיעַךְ בְּפַעַם הַזֹּאת טַעַם שְׁשֻׁמְעָתִי מֵעַם-הָאָרֶץ אֶחָד, לְמַה הַעֲמִי-אֲרָצוֹת שׁוֹנְאִים תְּלַמִּידֵי-חֲכָמִים — מִשּׁוֹם שֶׁתְּלַמִּידֵי-חֲכָמִים מוֹנִים לָנוּ בְּבִהְמוֹת, לְכֵן אָנוּ שׁוֹנְאִים לְתַלְמִידֵי-חֲכָמִים; וְרָאִיהָ לְדַבֵּר, (ע' פסחים כ"ט, ב) שְׁאִין מִתְעַרְבִים עִמָּנוּ לֶאֱכֹל וּלְשַׁתּוֹת וּלְדַבֵּר, וְאִין מְגַלִּים לָנוּ סוּד מִסּוּדוֹתֵיהֶם, וְאִין מִתְעַצִּים עִמָּנוּ לְשִׁמְעַ עֲצָה מִמָּנוּ, וְכֹאֵלָה מְדַבְּרִים אֵלָיו. וְאֲנִי הַשְּׁבֵתִי לוֹ: תִּדַע לְמַה תְּלַמִּידֵי-חֲכָמִים שׁוֹנְאִים לְעַמִּי-אֲרָצוֹת וְחֹשׁוֹבִים בְּעֵינֵיהֶם בְּבִהְמוֹת — מִשּׁוֹם שְׁאִינָן מִתְעַרְבִים בְּתַלְמִידֵי-חֲכָמִים לְלַמַּד מֵהֶם, וְאִין מְרַבִּים עִמָּהֶם בְּטוֹבַת הַנְּאִיָּה כְּדִי שִׁידְבְּרוּ עִמָּהֶם, וְאִין מְגַלִּין מִחֻשְׁבוֹת שְׁבִלְכֶם כְּדִי שֶׁהַתְּלַמִּידֵי-חֲכָמִים יִתְקַנְּסוּ, וְאִין מִתְעַצִּים עִם תְּלַמִּידֵי-חֲכָמִים לְשִׁמְעַ עֲצָה מֵהֶם לְמַעַן לֹא יִכְשְׁלוּ בְּשׁוֹם דְּבַר מִדְּרָכֵי הַשֵּׁם, וְאִין בָּאִים לֶאֱכֹל עִמָּהֶם כְּדִי שֶׁיִּלְמְדוּם מִנְהַגֵּי סְעוּדָה וּבְרֻכּוֹתֶיהָ, וּמִטַּעַם זֶה תְּלַמִּידֵי-חֲכָמִים מוֹנִין לָהֶם בְּבִהְמוֹת.

(ז) וְעוֹד אֶמְרָתִי לוֹ: אִין תְּלַמִּידֵי-חֲכָמִים יְכוּל לְהִתְעַרֵב עִם עַם-הָאָרֶץ אֲפִלוּ יִהְיוּ בְּבֵית אֶחָד, מִשּׁוֹם שֶׁטַּבַּע כָּל אֶחָד מִבְּדֵל מִחֻבְרוֹ כֶּהֱבֵדֵל הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ, וּכְשֵׁם שְׁמַיִם מִתּוֹקִים וַיִּמִּים מְלוּוָחִים וְסְרוּוָחִים בְּגוֹף אֶחָד, וְאִינָם מִתְעַרְבִים זֶה עִם זֶה, כְּאֶמְרָם ז"ל בְּמִדְרַשׁ פְּרָשַׁת קִרְחַ (בב"ר י"ח, כ"ב) וְזֶה לְשׁוֹנָם: בְּרָא הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּאָדָם מְלֵא הַסֵּיט [ג] יֵשׁ בּוֹ כְּמָה מַעֲנִינּוֹת, וְאִינָם מִתְעַרְבִים זֶה בְּזֶה. מִי עֵינִים מְלוּוָחִים, מִי אֲזִנִּים שְׁמַנִּים, מִי הַחֹטֵם סְרוּוָחִים, מִי הַפֶּה מִתּוֹקִים. מִפְּנֵי מָה מִי עֵינִים הֵם מְלוּוָחִים? שְׁבִזְמָן שְׁאָדָם בּוֹכָה בְּכָל שְׁעָה, מִיָּד הִיָּה מִסְתַּמָּא, אֶלָּא עַל-יְדֵי שֶׁהֵם מְלוּוָחִים פּוֹסֵק וְאִינוּ בּוֹכָה. מִפְּנֵי מָה מִי אֲזִנִּים שְׁמַנִּים? שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם שׁוֹמֵעַ שְׁמוּעָה קָשָׁה, אֲלֵמָלָא תּוֹפְשָׁה בְּאֲזִנָּיו, מִתְקַשֵּׁר וּמַת, וּמִתּוֹךְ שֶׁהֵם שְׁמַנִּים, מְכַנִּים בְּזֶה וּמוֹצִיא בְּזֶה. מִפְּנֵי מָה מִי הַחֹטֵם סְרוּוָחִים? שְׁבִזְמָן שְׁאָדָם מְרִיחַ רִיחַ רַע, אֲלֵמָלָא מִי הַחֹטֵם סְרוּוָחִים שְׁמַעְמִידִין אוֹתוֹ, מִיָּד מַת. מִפְּנֵי מָה מִי הַפֶּה מִתּוֹקִים? אֶלָּא פְּעַמִּים שְׁאָדָם אוֹכֵל אֲכִילָה וְאִינָה מִתְקַבֶּלֶת בְּלִבּוֹ — אִם אִין הַפֶּה מִתּוֹקִים, אִין נִפְשׁוֹ חוֹזֶרֶת. וְעוֹד, לְפִי שְׁקוֹרָא בְּתוֹרָה, דְּכָתִיב בָּהּ (הַחֲלוּם י"ב, י"א): "וּמִתּוֹקִים מִדְּבַשׁ וּנְפֶת צוֹפִים", לְפִיכֵךְ מִי הַפֶּה מִתּוֹקִים. עַד כֵּן לְשׁוֹנוֹ לְעֵנִינָנוּ. הִרִי שְׁכַשְׁם שִׁישׁ מִימּוֹת מְחֻלְפִים בְּגוֹף הָאָדָם וְאִינָם

[ג] מן האצבע לאמה כשמפרישין זה מזה (שבת ק"ו, א) כלומר שיעור קטן.

מתערבים זה עם זה, משום שכל אחת מבדלת מחברתה בדבר אחד, ואם יתערבו יפסידו את הגוף ולא יהיה לו קיום וימות — כך אי אפשר לתלמידי-חכם שיתערב מדותיו למדותיו של עם-הארץ, אפלו יהיו בבית אחד, שאם יתערבו נמצא שהמה מתערבים מים מתוקים עם מים מלווחים ושמן עם וסרוחים ויפרד העולם.

(ח) עוד אמרתי לו: הנני מודיעך קשט דברי אמת, למה עם-הארץ שונא תלמידי-חכם, כאמר רבותינו ז"ל (פסחים מט, ב): יותר שונאים עמי ארצות לתלמידי-חכמים מאמות העולם לישראל, ונשותיהם יותר מהם וכו' — משום שטבע האדם להיות מקנא בטובת חברו, והקנאה מביא השנאה, ובדעם עמי ארצות שתלמידי חכמים עוסקים בדרכי אל ומבטחים לטובות הגנוזות לעולם הבא; ואף העמי הארצות שאין בהם דעת כדי להבחין בזה — אף-על-גב דהוא לא חזי מזלה חזי; ומשם יוצא הקנאה, ונולד ממנה השנאה. ועוד, ששונאים תלמידי-חכמים, בראותם שתלמידי-חכמים מואסים בדרכיהם ובכל מעשיהם, ובזה אינן חשוכים בעיניהם לכלום, עד שמוציאים אותם מכלל ישראל, שאין מוסרים סוד לעם-הארץ, ואין ממנין אותו אפטרופוס על היתומים, ואין מתלוין עמו בדרכו, שעל חיו אינו חס, על אחרים לא כל-שכן, כאמרם ז"ל (פסחים שם); ובראותם כך, מרבים בשנאה עם תלמידי-חכמים.

(ט) עוד שונאים לתלמידי-חכמים, בדעם שתלמידי-חכמים מכירים ויודעים בעברות שבידם ובהרהורי עברות שבלבם, ובדרכיהם החשוכים שהולכים כל היום, ובתחבולותיהם ומחשבותם הרעים שחושבים תמיד לעשות; ובראותם שיודעים בגנותם, נופל בהם השנאה. ועוד שונאים אותם, בראות עצמם משללים מכל חכמה, לא עצה ולא תבונה ולא דעת פיראת השם; ותלמידי-חכמים משללים בכל חכמה לתורה ולתעודה, ובקיאין אף בחדרי סעודה, ויודעים ומכירים מהדברים שבעולם אשר תחת כל השמים: מסגלות האבנים והאילנות והצמחים, ומבהמות וחיות ועופות ומדגי הים, וכיצד הנית כל אחד ואחד וטבע המטבע בכל דבר, ולמה נברא ולא יזה דבר מועיל, וכיצד הנהגתם,

וחכמות עד אין חקר, עד שמדבר למעלה מהשמים וברואיהם, לכן שונאים אותם לקח חזק לעצמם לכפות על חסרונם.

אורי החכם

(ג) גם שונאים אותם כדי להתרחק מהם, שלא ימחו בידם מלעשות רצון יצרם. וגם נולד השנאה מחמת קנאה, איך מוצאים עצמם מלאים עברות, ותלמיד-חכם תורתו שמרה לו, כאמרם ז"ל (קדושין ל, ב): תבלין ליצר הרע היא התורה, ועל הקנאה הזאת שונאים אותם. תדע, שלעולם העמי הארצות מבקשים תועה על תלמידי-חכמים ומדברים עליהם מהדפי, וכשמעם איזה דבר גנאי על תלמיד-חכם, מחזיקים לקימו עליו, ובכל מה שיכולים לבזות מבזים אותו, כי יצרם מפתה להם על זאת כדי להרבות להחטיאם, בשומו בלבכם: הרי תלמיד-חכם יודע בכבודו של מקום ומורד, כל-שכן אתם, וענשכם מועט או ולא כלום, מה שאין כן תלמיד-חכם, שיודע ומורד. ותראה עמי הארצות מחזיקים לתלמידי-חכמים שאינם מפירים בשום דבר, ולעצמם מחזיקים שהם יודעים ומבינים מעשה אדם ותחבולותיו. וכל זה אינו אלא כי אם מהעדר דעת שבהם, שאין להם דעת להבחין אם יודעים אם לא יודעים, וכיון שכן, כל מה שמדברים וכל מה שהם עושים נחשב בעיניהם חכמה. וזהו טעם אחר ששונאים תלמידי-חכמים, בחשבם שהם משפילים ומבינים, לא כן התלמידי-חכמים, ונקל כבודם לעיניהם ובאים לשנאתם. והודה האיש הזה שדברתי לו כל אלה הדברים, ונשבע באמת, שרוב דברים אלו היו בלבו וכן בודאי בלב חברו, ומסבות אלו שונאים תלמידי-חכמים. ובקש מה תקנתו? ואמרתי לו, שיתדבק כל ימיו בתלמידי-חכמים לשמע מפיהם וללמד דרכיהם, וישמשם כפי יכלתו, דגדולה שמושה (ברכות ז, ב), וישים נפשו בכפו לכבוד תלמידי-חכמים, ואם שומע נוגעים בכבודם — יחלק עד הפאה, ולעולם ידבר בשבחם, וידאג על מה שלא זכה לתורה. ובזה יזכה ללמד מהם דרכי השם לעשות ולקיים, וגם יזכה לבנים ובני-בנים תלמידי חכמים ומביאים אותו לחיי עולם הבא, וכן קבל עליו לעשות.

(א) ויש עמי ארצות חסידים, אשר עליהם אמרו רבותינו ז"ל (אבות ב, ה): ולא עם-הארץ חסיד, והם אוהבים תלמידי-חכמים, רודפים אחר מצות, מבקשים לשמע דברי-תורה, קובעים מדרשים, נותנים מפיסם

וּמְמוֹנִים שְׂיַעֲסְקוּ בַתּוֹרָה בְּעִבּוּרָם, אֶף־עַל־פִּי שׁוֹרֵב מַעֲשִׂיהֶם טְעוּת וְשׁוֹשִׁים, מִשׁוּם שְׂאִינָן יוֹדְעִים פִּי־עַד עֲשִׂית הַמְצוֹת, מִשׁוּם שֶׁלֹּא לָמְדוּ — עִם כָּל זֶה נִחְשָׁבִים שׁוֹגְגִין וְלֹא מְזִידִין. וְדַע, שֶׁכָּל מַעֲשִׂיהֶם הַטּוֹבִים הָאֵלּוּ נִמְשָׁךְ, שֶׁנִּשְׁמָתָם מִשְׁרֵשׁ הָעֲלִיּוֹן, גַּם נִשְׁמָתָם בְּעוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת הָיוּ בְּאֵילָן שְׁכָנִים וְסְמוּכִים אֶצֶל אֵלּוּ הַנְּשָׁמוֹת שֶׁל תְּלַמְדֵי־חֲכָמִים, וְלִכְפֹּךְ אוֹהֲבִים לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁפָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל פְּסוּק (משלי יח, כד): "וַיֵּשׁ אֹהֵב דְּבַק מֵאֵח". וְהַטַּעַם, שֶׁבְּאֵילָן הַנְּשָׁמוֹת הָיוּ נִשְׁמוֹתָם שֶׁל הָאֲחִים רְחוּקִים זֶה מִזֶּה, אֲךָ בְּנִשְׁמַת זֶה הָאוֹהֵב הָיוּ קְרוּבִים, עַד כְּאֵן. וְכֵן תִּרְאֶה עִם־הָאֲרֶז דְּבַק מֵאֵד עִם תְּלַמְדֵי־חֲכָם אֶחָד דּוֹקָא, וּמִהֲנַהּוּ מִנְּכַסְיוֹ כָּל יָמָיו יוֹתֵר מִתְּלַמְדֵי־חֲכָמִים אֲחֵרִים — אֵין זֶה כִּי אִם שֶׁנִּשְׁמוֹתֵיהֶם הָיוּ כְּשֶׁבַת אֲחִים גַּם יַחַד בְּאוֹצַר הַנְּשָׁמוֹת.

יב) גַּם יֵשׁ טַעַם אַחֵר לָאֵלּוּ עַמֵּי אֲרָצוֹת חֲסִידִים, שֶׁהוּא מִסְכָּה שְׂאֵבוֹתֵיהֶם בְּשַׁעַת הַזְּיוּג הַרְהֵרוּ בְּחִסְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְהֵילֵד גּוֹלֵד כְּפִי אוֹתָהּ הַמַּחֲשָׁבָה, כַּנּוֹדַע (ע' ברכות ב, א, ובאגרת הרמב"ן בענין הזיווג, פרק ה). וְאֵלּוּ הָיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה מִצַּד בְּחִירָתָם, הָיוּ יוֹצְאִים אֲנָשִׁים חֲכָמִים חֲסִידִים, אֲלֵא שֶׁלֹּא עָסְקוּ בַתּוֹרָה, אֲךָ נִשְׁאָר בָּהֶם רֶשֶׁם מַחֲשָׁבָה, וְהֵם חֲסִידִים וּמְכַבְּדִים תְּלַמְדֵי־חֲכָמִים. וַיֵּשׁ טַעַם אַחֵר לְעַמֵּי הָאֲרָצוֹת חֲסִידִים — שֶׁהֵם נִשְׁמוֹת מְגַלְגָּלִים, אֲשֶׁר בְּגַלְגּוֹל שֶׁעֵבֵר כָּבֵר עָסְקוּ בַתּוֹרָה, אֲבָל לֹא נִשְׁלְמוּ בְּמִדַּת הַחֲסִידוּת, וּבָאוּ לְהַשְׁלִים כָּל מֵה שֶׁחָסְרוּ, וּמִזְמָנִים לְעוֹלָם הֵבֵא בְּהַשְׁלִים עֲצָמָם בְּמַעֲשֵׂים הַטּוֹבִים הָאֵלּוּ בְּגַלְגּוֹל זֶה, וּבְרוּךְ יוֹדַע הַנִּסְתָּרוֹת. וַיֵּשׁ טַעַם, שֶׁפְּעָמִים יֵשׁ עַמֵּי אֲרָצוֹת מְקַנְאִים בְּמַעֲלוֹת הַתְּלַמְדֵי־חֲכָמִים וְחֲכָמָתָם, וְכִיּוֹן שְׂרוּאִים שְׂאִינָן יְכוּלִים לְעַסֵּק בַתּוֹרָה לְהַגִּיעַ לְמַעְלָתָם, מִתְדַבְּקִים בְּמֵה שֶׁיְכוּלִים לַעֲשׂוֹת לְהַדְמוֹת לָהֶם, לְנַהֵג בְּחֲסִידוּת כְּפִי דַעְתָּם, וּמִבְּקָשִׁים לְשַׁמַּע תּוֹרָה וְלִרְדֹף אַחֵר הַמְצוֹת, וְלִקְבַע מִדְּרָשׁ שִׁילְמָדוֹ בְּמִקּוּמוֹ, וּמִהֲנַהּ תְּלַמְדֵי־חֲכָמִים, כְּמִדְבָּר, וּמִתְחַרְטִים עַל מֵה שֶׁלֹּא לָמְדוּ תּוֹרָה, וּמִתְאָוִים שֶׁיִּהְיוּ לָהֶם בָּנִים עוֹסְקִים בַתּוֹרָה וּמוֹצִיאִים מְמוֹן עֲלֵיהֶם עַל זֶה — גַּם לָאֵלּוּ אֲשֶׁרֵי חֲלָקָם.

יג) וְלִיְהִי בָהֶם מְאִיזָה סְכָה מִהַנְּזַכְרוֹת הֵם חֲסִידִים, אִם מִסְכַּת שֶׁהָיוּ שְׁכָנִים עִם נִשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל תְּלַמְדֵי־חֲכָמִים בְּאוֹצַר הַנְּשָׁמוֹת.

או אם מספּת שאבותיהם הרהרו בחסידי ישראל בשעת הזווג, או אם מספּת שהם נשמות מגלגלות, באו להשלים מה שחסרו, או אם הם מספּת קנאה — דע, שעמי הארצות שמקטנותם אהבו תלמידי־חכמים, הוא מספּת שהיו שכנים בעולם הנשמות. ואותם שבהמשך זמן קנו אהבה עם תלמידי־חכמים והולכים בדרכי השם, הוא מספּה שאבותיהם הרהרו בחסידי ישראל בשעת הזווג, והמחשבה טובה פעלה שחזרו בהם. ואם תראה שקונים חסידות ודרכי השם מיראת הענש, דע שהם חסידים בעבור שנתגלגלו להשלים מה שחסרו בגלגול שעבר; וכיון שכבר קבלו ענש, יראת הענש טמון בנפשם — מתיראים ומבקשים להשלים עצמם כדי שלא יחזרו לענשים. ואם מתפארים בחסידותם ובמעשיהם הטובים שעושים, דע שהם מספּת קנאת הגדלה והמעלה, וכיון שכן, בהגיעם לדמיון מעשיהם של תלמידי־חכמים וחושבים שהגיעו למדרגתם, מתגאים ומתפארים עצמם באמרן: כלנו שוין!

(ד) ונחזור למעלת התורה, ונדבר בחכמת החכמים שנגלה להם תעלומות חכמה, ויודעים ומפירים בכל מה שכרא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו, ובקיאין בכל. ולא מבעיא חכמי התלמוד, שגדלה מעלתם ממלאכי השרת, אלא אפלו החכמים שבכל דור ודור. ואכתב לך קצת רפואות ודברים סגליים, ומענין בריות משנות בטבעם ובהולדם, הפאים מפזרים בספרים, כדי שתראה בעיניך שלא נעלם מהם דבר, חוץ מהדברים הפאים בתלמוד ובמדרש, שאיני כותבם כי ידועים הם, ואיני מביא מהם כי אם קצת שנראים נעלמים ואינן מפרסמים לכל.

(ט) מי שבלע עלוקה — כדי שישליכנה יקחו פשפשים ויתנו אותם על אש, ויפתח פיו ויבלע אותו עשן, ויפל העלוקה.

(טז) במקום שיש נמלים, יניח אגדת אזוב במקום שהם, או יזרק עפר גפרית, ויברחו כלם.

(יז) מי שנשכו עקרב, ימית העקרב ויניחנו על מקום הנשוף, ויקשר עליו ויתרפא. וב'כלי־חמדה' כתב: יעביר על הנשיכה ברית של תינוק שעדין לא פגמו ויתרפא. ונראה לי טעם לזה, למה לנשיכת העקרב מועיל

שבת פרק יא מוסר קעה

המילה לרפואה — אלא שאיכריו של אדם נבראים על-פי המזלות, והמילה היא במזל עקרב — עין ב'שש'שלת הקבלה' (דרוש על הגלגלים). ומזה הטעם היתה מילתו של אברהם על-ידי עקרב, כדאיתא בילמדנו, סוף פרשת לך-לך (הובא בס' הלקוטים אות לב; וע' ב"ר מז, ט): כשאמר הקדוש-ברוך-הוא לאברהם אבינו, עליו השלום, על ענין המילה, אחזתו רעה ונפל על פניו, וכא עקרב, נשכו ונמצא מהול, שנאמר (בראשית י', כו): "בעצם היום הזה נמול אברהם", עד כאן. ופרש כבוד מורנו הרב אברהם היכינו זל"ה (בספרו הוד מלכות ל"מ): "בעצם" — ראשי-תבות: בנשיכת עקרב צדיק מל.

יח) הפתן פיצד מתעברת? הנקבה פותחת פיה, ומכניס הזכר ראשו תוך פיה וחותכה בשניה ואוכלה, ומתעברת משם. וכשמתגדלין וילדיה בבטנה — מנקרים בבטנה ויוצאים. ופתן זה הוא כמין נחש קטן, והאוכל מבשרו מוסיף לו כח. ופתן זה ממית בנשיכתו. ואם צולין אותו באש ומכסים אותו באפר ומשימין אותו על הנשיכה, יתרפא הנשוף.

יט) החלדה עבודה מן האזן — עין בספר 'אמרי-בינה'. ועורב מזריע בפיו, והנקבה יולדת מפיה — עין בספר 'ראשית-חכמה' (חוא"ר ג, יט).

כ) העקב יש בכבד שלו ורידין כמנין ימות החמה. ושמעתי, שבני-מעיים שלו פשהם יבשים, יש בהם ריח מור.

כא) הקלבים כשמרגישים בעצמם שמזיק להם האכילה, אוכלים עשבים שיש עליהם טל ומקיאין אותה אכילה.

כב) יש בריה פים שנקרא גלאוק"ר, אוהב את האדם ומתירא ממנו. ובריה זו כשרואה מי שבא לקח בניה, בולעתם ובורחת, ואחר-כך חוזרת ומקיאתם חיים.

כג) זבובים שנפלו למים ומתו — אם תשימם בשמש ותשליך אפר מקלה עליהם, חוזרים לחיות. ואם תמלא צלוחית מים עד חציה, ותשליך בתוכה זבובים, ותסתם פי הצלוחית עד ארבעים יום — מתהפכים הזבובים לצפרדעים. ובכבא-קמא, פרק א (טו, א), תניא: צבוע

זָכַר, לְאַחַר שִׁבְעַת שָׁנִים נַעֲשֶׂה עֲטֵלְףָּ. עֲטֵלְףָּ לְאַחַר שִׁבְעַת שָׁנִים נַעֲשֶׂה עֲרֵפֶד. עֲרֵפֶד לְאַחַר שִׁבְעַת שָׁנִים נַעֲשֶׂה קְמוֹשׁ. קְמוֹשׁ לְאַחַר שִׁבְעַת שָׁנִים נַעֲשֶׂה חוּחַ. חוּחַ לְאַחַר שִׁבְעַת שָׁנִים נַעֲשֶׂה שֹׁד. שֹׁד לְאַחַר שִׁבְעַת שָׁנִים נַעֲשֶׂה נָחֵשׁ, וְהוּא דֵּלָא כָּרַע בְּמוֹדִים וְרָא, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

(כד) אַם תִּתְּלֶה חֶרֶב בְּאוֹיֵר לְעֵת-עֶרְבֹ, בְּאִים הָעֲטֵלְפִים וְנַחְתְּכִים בַּחֶרֶב וְנוֹפְלִים. וְשָׁמַעְתִּי שְׂדֵמָם מוֹעִיל לְחֲלֵי הָעֵינַן, אַם תִּשְׁחַטֵּם בְּדִינָר זָהָב.

(כה) דְּבוֹרִים אַם תְּבַשְׁלֵם, וְאִיזָה אֵיבָר שְׁתַּרְחֵץ בְּמִים הָהֵם מִתְּעַבָּה הָאֵיבָר, וּבְלֵי כָּאֵב כָּלָל. וּכְדִי שְׁיַחְזֹר הָאֵיבָר כְּמִקְדָּם, יִשִּׁים עָלָיו צָרִי אֶלְטֵרִיאַק"ה בְּלַעֲזוֹ.

(כו) הַפְּוֹם כְּבָדִים הֵם בְּיָמוֹת הַגָּשְׁמִים מִיָּמוֹת הַחֶמָּה.

(כז) מִיָּם חֲמִין, אַם תְּשִׁימֵם בְּשֶׁמֶשׁ, מְצַטְנָנִים מִהֶרָה.

(כח) מִיָּם מָרִים אוֹ מְלוּחִים, אַם תִּשְׁלִיךְ בְּתוֹכָם קֶמַח חֲטִים וְתַעֲרַבְכֶם בְּעֵץ אֶחָד וְתַגִּיחֵם שֶׁלֶשׁ שָׁעוֹת — נִמְתַּקִּים.

(כט) מִכְּתֹשֶׁת אֶפְלוֹ גָּדוֹל מְאֹד, אַם תִּהְפֹּף פִּיּוֹ לְמִטָּה, וְתִשִּׁים בְּשׁוּלְיוֹ כְּמִין עֵגָה שֶׁל עֶסֶה, וְתִתֵּן עַל הָעֶסֶה וַיִּנְטוּז"ה (פְּרוּשׁ: מֵה שְׂאֲנוֹ קוֹרִין "בְּאַנְקַעֵס" בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְּנֹז | כּוֹסוֹת־רוּחַ) אֶחָד בְּאֵשׁ, כְּדֶרֶךְ שְׁמִשִּׁימִין עַל בָּשָׂר הַחֹלֶלָה, תּוּכַל לְהַקִּים הַמְּכַתְּשֶׁת בְּנִקְלָל עַל יָדֵי הַיִּנְטוּז"ה, אֶפְלוֹ יִהְיֶה הַמְּכַתְּשֶׁת גָּדוֹל מְאֹד.

(ל) עֹשֶׁב הַנִּקְרָא אֶלְטָהִיס"ה, וְנוֹתֵן פֶּרֶחַ כְּמִין עֹשֶׁב הַנִּקְרָא מְנַסְנִיא"ה — אַם יִשִּׁים אָדָם עָלָיו זֹאת הָאֶלְטָהִיס"ה, לֹא יִזְיַקְנוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא יִלְאָה בְּהִלְיַכְתּוֹ. וְאִם תִּכְתַּשׁ עֹשֶׁב זֶה וְתִשְׁלִיכֶהוּ בַּיַּיִן, יִתֵּן בּוֹ גִּוֶן טוֹב וְרִיחַ טוֹב, וּמַעֲמִידוֹ שֶׁלֹּא יִחַמֵץ.

(לא) הַשֶּׁמֶן, אַם תִּתֵּן בְּכִלֵי שְׂאֵתָה מְדֻלֵּק אוֹתוֹ גִּרְעִינֵי מֶלַח, יִתְקַים יוֹתֵר.

(לב) בְּהֶמָּה שְׂאִינָה יְכוּלָה לְהִשְׁתִּין, יִשְׁפֹּשֶׁף בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שׁוּמִין כְּתוֹשִׁים וַיִּשְׁתִּין.

[ד] לפי כשכורע במודים צריך לזקוף כחויא, לפיכך נענש שמשידרה שלו נעשה נחש.

שבת פרק יא מוסר קעז

לג) השְׁכָרוֹת יִשְׁקֹט אִם יִשְׁתֶּה חֶמֶץ. גַּם יִשְׁקֹט אִם יֹאכֵל כָּרוֹב אוֹ שְׁקָדִים הַמָּרִים.

לד) הִקָּא יִשְׁקֹט אִם מְרִיחַ פֶּת.

לה) בְּיֶשֶׁר שִׁתְּלוּ אוֹתוֹ בְּמִסְמַר שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֵינָה נִבְּאֶשֶׁת מִיָּד. הַבְּשׂוֹר נִבְּאֶשֶׁת יוֹתֵר מִהֲרָה אִם תְּשִׁימְנָה לְאוֹר הַלְּבָנָה יוֹתֵר מֵאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ.

לו) צוֹאת הָאָזֶן, אִם תְּשִׁים עַל נְשִׁיכַת הַדְּבוּרָה, יִתְרַפָּא.

לז) קוֹרְאֵי"שׁ שֶׁנֶּאֱבָד הַגּוֹן שְׁלֵהֶם, אִם תְּשִׁימֶם בְּחֶרֶדֶל כְּתוּשָׁה יַחְזִירוּ לַגּוֹן אֲדָמִימוֹתָם.

לח) הַשְּׂנִיִּים נִרְקָבִים מֵאֲכִילַת דְּבָרִים מְתוּקִים אוֹ חֲמוּצִים.

לט) צוֹאת הַחֲזִירִים, אִם תְּשְׁלִיכְנָה בְּשֶׁרֶשׁ אֵילָן שְׁקָדִים הַמָּרִים אוֹ בְּשֶׁרֶשׁ אֵילָן שֶׁל רְמוּנִים חֲמוּצִים — נִמְתְּקִים.

מ) אִם יֵרֵד אָדָם בְּבוֹר עֶמֶק אֶפְלוֹ בַּחֲצֵי הַיּוֹם וַיִּשְׂא מִשֶּׁם עֵינָיו לְשָׁמַיִם, יִרְאֶה הַכּוֹכָבִים.

מא) רְמוּנִים, תְּפוּחִים וְשָׂאֵר פְּרוֹת, אִם תְּשִׁימֶם בְּתוֹךְ קֶמַח יִתְקִימוּ לַחִים וְרִטְבִּים.

מב) אִם תְּסוּף שֶׁמֶן בְּרֹאשׁ הַתְּרַנְגוּל אוֹ תְּכַרֵּךְ בְּצוּאָרָה זְמוּרָה, אֵינוֹ קוֹרָא.

מג) הַחֶתוּל, בַּת-עֵינֹו מִתְגַּדֵּל וּמִתְחַסֵּר עִם הַלְּבָנָה.

מד) זַנְגְּפִי"ל תוֹעִיל לְתֵן בְּתוֹךְ הַמֶּאֱכָל לְחֵלִי הַהֲתַעֲלָפוֹת (דִּיזְמִאוּ"שׁ בַּלַּע"ז), וּמוֹעִיל גַּם-כֵּן לְחֵלְשֵׁת הַלֵּב.

מה) צְפוּרֵי דְרוֹר אֵין בּוֹנֶה קֵן בְּבֵית מְסַכָּן לִפְלֵ.

מו) רְמוּנִים מְאִילֵן אֶחָד, מְסַפֵּר הַגְּרַעֲיָנִים שֶׁיֵּשׁ בְּגִדוּלִים יֵשׁ בְּקִטְנִים. וּבְכֶתֶר הַרְמוֹן יֵשׁ פִּיּוֹת — אִם הַפִּיּוֹת זּוּגוֹת, גַּם גְּרַעֲיָנָיו שֶׁבְּתוֹכָם הֵם זּוּגוֹת, וְהַדְּבָר בְּהַפְּכוּ.

מז) קֶמַח שֶׁנִּטְחָן בְּאֶגוּשׁטוּ"שׁ מִתְקַיֵּמַת כָּל הַשָּׁנָה.

(מח) הַזְקָנִים שֵׁשׁ יָבֹלוֹת בְּפָנֵיהֶם, יֹאכְלוּ תְּאֲנִים וַיִּפְלוּ.

(מט) חֲרָלָיִם (איטאנא"ש בלע"ז), אִם תְּבַשְׁלֵם בְּשֶׁרֶשׁם וְתִרְחֵץ. הַפְּנִים בְּאוֹתָם הַמִּים — יִתְלַבְּנוּ.

(נ) בְּיָצִים אִם תְּשִׁימֵם בְּתוֹךְ שֶׁמֶן, יִתְקִימוּ הַרְבֵּה.

(נא) מִיֵּן אֲדָמָה, יִיִס"ו בְּלֶעֶז, אִם תְּשׁוּרְפֵהוּ בְּאֵשׁ וְתִתֵּן בְּיֵינָן, יִשְׁמַר הַיֵּינָן שְׁלֵא יַחְמִיץ.

(נב) חֶלְמוֹן שֶׁל בֵּיצָה הַנוֹלָד בְּמַלּוּי הַלֶּבֶנָה — אִם תְּשִׁים אוֹתוֹ בְּכֶתְמִים שְׁבֻפָּנִים, יִסּוּרוּ.

(נג) הַדְּמָעוֹת שֶׁל שְׂמָחָה הֵם קָרִים, וְשֶׁל בְּכִיָּה הֵם חֲמִין.

(נד) מִיָּם הַנוֹטְפִים מְשׁוּרִיגֵי הַגְּפָנִים, אִם יִשְׁתֶּה אָדָם אוֹתָם, מוֹאֵס הַיֵּינָן.

(נה) עֵץ הַנִּקְרָא אַאוּעִי"ל, אִם תִּקַּח שְׁנֵי עֲצִים מִמֶּנּוּ וְתִשְׁפֹּשֶׁף זֶה עִם זֶה בְּחֹזֶק — אִם תִּזְרַק עֲלֵיהֶם עֶפֶר שֶׁל גְּפָרִית יַעֲלֶה אֵשׁ.

(נו) אִם תִּזְרַק עַל הַמָּכָה עֶפֶר יָבֵשׁ, יִתְרַפֵּא.

(נז) בְּשֶׁאֲדָם מוֹדַד יֵינָן — כְּדֵי שְׁלֵא יַעֲלֶה אִישׁ-כִּימָה בְּלֶעֶז (דְּהֵינּוּ הַקֶּצֶף מֵה שְׁאָנוּ קוֹרִין "שָׂאֵם" בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְּנִיז), יִשְׁפֹּשֶׁף בּוֹרִית אוֹ גְּבִינָה בְּפִי הַפִּילִים מִבְּפָנִים.

(נח) לְכַתֵּב אוֹתֵיזוֹת יִרְקָקוֹת, יִקַּח מִיֵּן עֵשֶׂב רוֹד"א בְּלֶעֶז עִם קַרְדִּינָא"לִיו וְשֶׁפֶר"וֹאָן, הַכֹּל מְעַרְבֵב יַחַד.

(נט) הַדִּיּוֹ כְּדֵי שְׁלֵא תִתְעַכֵּב כְּשֶׁתְּכַתֵּב — הַשֶּׁלֶף בְּתוֹכָהּ טָפָה שֶׁל מָרָה.

(ס) לַעֲשׂוֹת דִּיּוֹ אֲדָמָה, קַח עֵץ הַנִּקְרָא בַּאֲקָא"ס בְּלֶעֶז אָדָם, וַיַּעֲשֶׂהוּ עֶפֶר דֶּק, וַיִּשְׁלִיכֵהוּ בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁמָרֵי יֵינָן, הַנִּקְרָא טוֹרֵט"י בְּלֶעֶז.

(סא) הַחֲמִין מְכַבֵּה הָאֵשׁ יוֹתֵר מִכָּל מִשְׁקִים.

(סב) לַעֲשׂוֹת הַחֲמִין חֹזֶק — יִבְשַׁל קֶצֶת מֵהַחֲמִין, וַיִּשְׁלִיף עַל הַשְּׂאֵר וַיִּתְחַזֵּק.

- (סג) אם תשפֿשֿף סיד על אותיות, נמחקים והולכים.
- (סד) אותיות מטשטשות, אם תסוף עליהם שמן, יוכל לקרותם.
- (סה) לזכירה — יסוף רגתו במרה של קורה פידרי"ש בלעז.
- (סו) אם בקיץ ירחץ אדם אזניו במים, יצטנן כל הגוף.
- (סז) אם תסתם אזניה של רחלה בצמרה, תמשך אחריה.
- (סח) יאכל יונים בשעת מגפה או בחלאים אחרים.
- (סט) החוליה שממשמש כסות המטה הוא סימן שימות.
- (ע) בלב השותה מים שבשלו בהם עשב איספארא"גוש בלעז, מיד מת.
- (עא) רגלים קרים מתחממים אם תרחצם בשכר.
- (עב) יש דג קטן בים, ועוקץ בשדרתו, ותוקע אותו בספינה ומעכבה.
- (עג) אם תסוף פניך בחלבון ביצה, לא יפה בהם השמש לשחרם.
- (עד) לחץ הדם באדם ובבהמה מתרבה ומתחסר עם הלכנה.
- (עה) פרי בינבראי"ש בלעז, אם תכסה אותם בחמר יוצרים, יתקימו ימים רבים.
- (עו) בתמים שנפלו על בגד אדם יסורו, אם תכבס הכתם במי-רגלים ואחר-כך במים.
- (עז) ובמסקת שבת (עו, ב): סממית — לעקרב, זכוב — לצרעה, עין שם.
- (עח) יש צפרים גדולים באילן, הביאו הרב בית-יוסף הלכות טרפות והו', והאוכלם מתחזק תאות המשגל. ויש מקום מיוחד מגדל דגים ידועים מסגלים גם כן לזה.
- (עט) ויש בריה מן האש — הסלמנדרא, כדאמר בחלין (קכו, א, ע"ש ברש"י), ומועיל דמו שלא ישלט האש בגוף הסף ממנה.

[ה] הטור הביאו בהלכות תולעים סימן פד וכן הביא שם המחבר בשו"ע אבל לא בהלכות טריפות. ואיני יודע למה הביא זה כיון שאסור באכילה. ואפשר שנפק"מ לחולה ושיאכל שלא כדרך אכילתו. או אפשר לסמוך על הגהת מרדכי שמתירן.

(פ) וַיֵּשׁ עוֹף גָּדֹל בְּאֹוִיר, וְאִינוּ נָח לְעוֹלָם עַל עֵץ אֹו עַל הָאָרֶץ. וְאִנִּי רָאִיתִי עוֹף זֶה. וְהַנוֹשָׂא נוֹצָה שְׁלוֹ, אֵין עֵין הָרַע שׁוֹלֵט בּוֹ.

(פא) וַיֵּשׁ דְּגִים שְׁיּוֹצְאִים לִיבְשָׁה בְּעֶרְב־שַׁבַּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְנָחִים שָׁם, וְאִינָם חוֹזְרִים לַיָּם עַד מוֹצְאֵי־שַׁבַּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאֲפוּדִי. וְהַעוֹשָׂה לְבוֹשׁ מִן עוֹר דָּג זֶה, אֵין עוֹבֵר בּוֹ חֵץ וְחֲנִית.

(פב) הַגָּה כְּתַבְתִּי אֵלֶיךָ הַדְּבָרִים, מִשׁוּם שְׁנוּגְעִים לְעַבֹּדַת הַשֵּׁם, שֶׁתִּדַע שְׂאִין אֱלֹהִים מִבְּלַעְדּוֹ, וְהוּא מְשַׁנֵּה הַטֶּבַע, כְּעַבּוֹר הַפֶּתֶן וְחֻלְדָּה וְעוֹרֵב וּבְרִיָּה שְׁבִים שְׁבוּלַע יְלָדָיו וּמְקִיאָן חַיִּים, וְדָג קָטָן מְעַכֵּב הַסְּפִינָה בְּעַקְצוֹ, וְהַפֶּל הוּא בְּגִזְרָתוֹ יִתְבַּרֵךְ. וַיֵּשׁ מֵהֶם דְּבָרִים שֶׁל רְפוּאוֹת, כְּדִי שֶׁתְּהִיָּה בְּרִיא לְעַבֵּד הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ם דְּבָרֵי רְפוּאוֹת לְסִבָּה זוֹ, וּמֵהֶם דְּבָרִים מְרַחֲקִים הַנֶּזֶק וּמְסִירִים מוּמֵי הַפְּנִים, שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ בֵּין חֲבֵרָיו, וְהַמְּכַטֵּל הַשְּׂכָרוֹת, וְשִׁנְאָת הַיַּיִן הַגּוֹרֵם לְעַבְרוֹת, וְהַגּוֹרֵם קִיּוֹם הַפְּרוֹת שֶׁלֹּא יִרְקְבוּ וְהַיַּיִן שֶׁלֹּא יִחְמִיץ וְהַקֶּמַח שֶׁלֹּא יִתְלַיֵּעַ, כְּדִי שֶׁלֹּא תִטְרַד מְעַבֹּדַת הַשֵּׁם, וּמְחִיקַת אוֹתִיּוֹת בְּנִקְל לְסִלַּק טְעִיּוֹת, וְתַקּוּן קְרִיאַת אוֹתִיּוֹת מִטְשֻׁטְשׁוֹת, וּמֵהֶם דְּבָרִים מְטַבְּעֵי הַמְּטַבֵּעַ בְּבַעֲלֵי־חַיִּים לְבַקֵּשׁ רְפוּאוֹת, כְּדִי שֶׁיִּדַע הָאָדָם וַיִּתֵּן הוֹדָאָה לְבוֹרְאוֹ שֶׁנִּתֵּן חֲכָמָה לְכָל בְּרוּאָיו. וּמֵהֶם דְּבָרִים סְגֻלָּיִים מוֹעִילִים לְאִיזָה הַקְּדֻמָּה לְהַבִּין דְּבַר מִן הַתּוֹרָה, כִּי כָּל מֵה שֶׁבְּרָא הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא בְּרָאוֹ אֶלָּא לְכַבּוֹדוֹ (אֲבוֹת ו, יא; יוֹמָא לח, א), דְּלִכְּן צָרִיךְ הָאָדָם לִידַע מִכָּל הַדְּבָרִים. וַיִּכּוֹן בִּידִיעָה זוֹ, שֶׁכּוֹנֵנוֹ לְהַבִּין דְּבָרִים בַּתּוֹרָה וְלַהֲלִל וְלִשְׁבַּח וּלְפָאֵר לְמִי שֶׁבְּרָא הַפֶּל כְּרָצוֹנוֹ לְצַרֵּךְ הָאָדָם, כְּדִי שֶׁיַּעֲבֹדוּ אוֹתוֹ, לְהִיטִיב עִמָּהֶם בְּשָׁנֵי עוֹלָמוֹת בְּשִׁכְר עַבֹּדַת הַתּוֹרָה וְהַמְּצוֹת אֲשֶׁר הֵמָּה עוֹשִׂים.

(פג) הַבֵּט וּרְאֵה בְּעַמּוּדֵי עוֹלָם אֲשֶׁר עָלִיהֶם נִתְיַסַּד הָעוֹלָם, הֵם שְׁכָטֵי־יָהּ, דְּכַתִּיב (דְּבָרִים לב, ח): "יֵצֵב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", שֶׁהָיוּ גַם־כֵּן דְּבוּקִים בַּתּוֹרַת מִשָּׁה בְּשִׁכְבָם וּבְקוּמָם וּבְלִבְתָּם בְּלִי פְסוּק רְגַע. תִּדַע, שֶׁהַצָּרִף יוֹסֵף הַצַּדִּיק לְהַזְהִירָם וְלִזְמַר (בְּרַאשִׁית מה, כד): "אֵל תִּרְגְּזוּ בַּדֶּרֶךְ" — אֵל תִּתְעַסְקוּ בְּדַבַּר הַלְכָה, כְּאֲמָרָם ז"ל (תְּעִינִית י, ב); וְהַטַּעַם, שֶׁלֹּא יִטְעֶה עָלֵיהֶם הַדֶּרֶךְ. וּמִדְּאֲצֻטְרִיךְ לְהַזְהִיר לָהֶם עַל זֶה, מִכָּלֵל שֶׁלֹּא הָיוּ

מפסיקים רגע מלמודם אפלו בלכתם בדרך, פי נגד אהבת המקום ואהבת תורתו לא היו חושבים טרדת הדרך ולא טרדת הרעב וכל־שכן טרדות אחרות לבטלם מן התורה, ואף־על־פי שכבר היו חכמים מחכמים, יודעים בנגלה ובנסתר, בסודות עליונות — כל־שכן וקל־וחמר שאר בן־אדם, שאם אפלו יחיה אלה שנים לא יוכל להשיג כטפה מן הים ממה שהשיגו השבטים, שצריך שלא יאכל ולא ישתה ולא יישן כדי שלא לאבד רגע מלמוד התורה ולחשב בה, פי לא נברא אלא לזה.

(פר) ואדם שהוא עם־הארץ ואינו יודע ספר כלל, ילך בשבתות ובמים טובים ובאיזה שעה מהיום בבתי־מדרשות לשמע, ומה שישמע מספורי הגדות ודברי דרך־ארץ יספר בלילה לאשתו ולאנשי־ביתו, ובעת שמתכנסים השכנים בלילי טבת הארכות. גם ידבר ממארעות הנסים שארעו בעולם ובזמנו, ששמיעה זו מביאו לדבקות השם. ואם אינו בר־הכי לזו, יספר ממקריות הרעות שארעו בעולם או בזמנו, שזהו מביא לו ולשומעים לו לידי הכנעה, שלא לחטא ולזכר ביום המיתה. וספורי אלה הדברים עושה פעלה לזכר האויר באותו הכל היוצא מפיו, הפך ספורי דברי הבאים, המעפיש ומזיק לבריות.

(פה) ואם תקשה בעיניך, איך הכל היוצא מפי אדם אחד יש בו כח לעשות שתי פעלות הפכיות, לזכר ולעפש? הבט וראה, אם אדם נופח בהבל פיו בכלי זכוכית — מתעפש ומתחשך כשוכן עליו עננה, וכלי פארפ"ורי אינו מזדכך וקונה בהירות, פי אם על־ידי הבל פה שנופחים בו בשעה שעושים אותו; הרי הכל אחד מזכך ומעפש. גם־כן הכל מדברים טובים נותנים אור, והדבר בהפכו. הלוא תראה בדבור עצמו, דבור ממית ודבור מחיה, כגון מלך שאמר שיסירו ראשו של פלוני מעליו — מסירין. או שגזר ואמר: יסירו מפה הזאת מעליו! — מרפאין אותו. הרי במלת 'יסירו' ממית או מחיה. גם תראה הרק ממית, והרק מחיה: רקק בפני חברו דרך בזיון או דרך מאוס — ממיתו; לחש ורקק על מחוש עינו — מרפאו. גם הכל דברי זנות ודברים בטלים מעפיש האויר וממית הבריות; הכל דברי־תורה או דברי מוסר מזכך האויר ומחיה העולם.

פְּרָק שְׁנַיִם-עָשָׂר

יבאר בו כמה דברים שיתן האדם אל לבו להכניע יצרו
ובגנות הגאווה שהיא שרש לכל העונות:

(א) יחיד המיחד ובורא העולם ברא גבולים לכל לישוב עולמו, פי לכל הדברים יש גבולים: ארי מלך בחיות (שמו"ר כג, יג), שור בבהמה, גשר בעופות, ואדם מלך על כלם. וכלם, מקצתם מנהיגים ומשפיעים ומקצתם מנהיגים ומשפיעים. והוא יתברך אדון הכל והמלך והמנהיג הראשון אין זולתו, וראוי לכל המציאות פלו שיהיו מקצתם משתדרים על קצתם, ובזולת זה אין קיום ועמידה בכל המציאות פלו. וכן באדם עצמו, בגופו יש איברים שהם ראשים על קצתם, קצתם עובדים וקצתם נעבדים, שהרי הידים והרגלים עובדים לשאר האיברים, ואם ירצו הרגלים לעשות פעלת הראש והראש פעלת הרגלים, יאבד הגוף. פן ראוי לכל קבוץ האנשים, צריך שיהיו קצתם שרים וקצתם עבדים, קצתם מנהיגים וקצתם מנהיגים, פי בזולת זה אי אפשר שיתקיים הקבוץ. ובהיות קרח רצה לעשות הפך זה, שיהיו כלם שוין, באמרו (במדבר טו, ג): "פי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה', ומדוע תתנשאו על קהל ה'", ורצה שיהיו כלם שרים — נאבד מן העולם, הוא וממונו וכל אשר לו, ולא נשאר ממנו אפלו מחט (במדבר יח, יג), מדה כנגד מדה, פאשר היה בא העולם בלקיחת עצתו, שלא היה נשאר ממנו פלום, שהיה נחרב. ועין על זה בפרוש התורה לכבוד מורנו הרב משה אלבילדא זצ"ל (דרש משה, פר' קרח, דף סא—סב).

(ב) הנלמד מכל זה לעבודת הבורא — דכיון שהעולם קיומו ועמידתו להיות הבריאה פלה קצתם נעבדים ומנהיגים וקצתם עובדים ומנהיגים, ומכרח הדבר פך — יבחר האדם להיות עובד לנעבד מכלם, שהוא הקדוש-ברוך-הוא, ובזה ינצל מכל פגע ואסון. ועוד מעלה עושה הקדוש-ברוך-הוא עם העובדים אותו, שמבטל את רצונו מפני רצונם (מו"ק טז, ב), דכתיב (ש"ב כג, ג): "צדיק מושל יראת אלהים". ואם לא יחפץ האיש לעבד לבוראו, יהיה עבד לכל העובדים — יחשב בלבו הפדיון שיכול להגיע לו פיום הדין והחשבון, שרצה להיות עובד לעובדים ולא לנעבד

לעולם יתברך שמו, שהרי מלך, שרים ועבדים ועבדי עבדים, כלם עובדים למי שלמעלה מהם, עד שכלם ומלך עובדים להקדוש-ברוך-הוא, והעובד להקדוש-ברוך-הוא ינצל מלעבד אפלו למלך, וכמאמר התנא האלהי (אבות ג, ה): כל שיש עליו על התורה, פורקין ממנו על מלכות ועל דרך-ארץ; וכל הפורק ממנו על תורה, נותנים עליו על מלכות ועל דרך-ארץ. וזה שאינו עובד להקדוש-ברוך-הוא חפץ להיות עבד עבדים, ולא לנעבד מכל העובדים, הקדוש-ברוך-הוא — היש בזיון גדול מזה? ויש ענש מספיק לזה?

ג) לכן ישים אדם זאת בין עיניו, לא יסור ממנו רגע, וישתומם בחשבו: מה אשיב לה', למאס מלהיות עבדו ולבחר להיות עבד לטפה סרוחה, צל עובר ולא ישוב! ומחשבה זו מועלת לקרבו לעבודת בוראו. הלא תראה 'אטומי לבב, סתומי עינין' (וזהר נח סח, א), מתפארים להיותם עובדים למלך או שר, אף-על-פי שיודעים שמבטיח ואינו עושה, גוזר ואינו מקיים, לפי שהיום כאן ומחר בקבר (ברכות כח, א). ולמה לא יתפארו לעבד לחי העולמים, קיים לעולמי עד ולנצח נצחים, מבטיח ועושה, גוזר ומקיים, מעלה ומגדיל ומרומם על ראש פוכבים לעובדים אותו.

ד) ילמד אדם ממנו ומעצמו לעבד לבוראו, ולהפיר גדל עגשו במנע עצמו מלעבדו. יראה ממה שפועם הוא על עבדו בגזרו עליו דבר לעשות ולא עשה, ואפלו הנה בטול גזרתו בשוגג. ואפלו אדם שאינו עבדו ואינו חייב לו — אם שאל ממנו דבר, ובטל רצונו ולא השלים בקשתו, יורד עמו עד לחייו ומבקש להמיתו. וישא קל-וחמר ממדותיו: אם מדתו הוא לבקש המיתה לעוברים רצונו, אף-על-פי שהעוברים רצונו בשר ודם כמותו, שנופל בהם ולו כליון חרוץ, שהיום בהנה ולאחר שעה כצל עובר — קל-וחמר הענש המעתד לו בעברו רצון יוצרו אחר כמה חסדים שעשה עמו, ובמקום להחזיק לו טובה, הרבה להכעיסו במעשיו — היש קץ לענשיו?

ה) וידע האדם, שבבואו ללמד תורה או לעשות מצוה, יזדמן לו מגיעות הרבה, ומעשה שטן הוא — אז יתגבר האדם בכחות לבטל רצון מנגדו, כדי שלא יעשה עצמו שתפו של שטן, כי הוא שתף אכזרי,

גזלן וגנב בסתר ובגלוי, מבקש לגנב הקרן והרוח ולהשים עליו חובות הרבה, עד שבעלי חובות ידעוהו לחרפות, לשום אותו בבור תחתיית עד יום מותו. ואל יעלה על דעת איש לומר: פיון שמזדמנים לי מניעות בבואי לעשות מצוה או ללמד תורה, אין רצונו של מקום בתורתו ובמצותי — זה אינו, ונהפך הוא, אלא אדרבא, פיון שיש לו מניעות, זהו מודעה רבא שמעשיו רצויים לפני המקום, והשטן מעכב בידו פאשר נצטוה. ואדם גם כן יעשה צויו לכטל רצון יצרו מצד בחירתו, כדי שיקבל שכר בעשית המצוה. שאם לכל עושה מצוה לא יבוא עשיתה בצער ובטרח גדול, וכל העם ינשקו ויחבקו אותו — מה שכר ראוי להיות לו, שהרי כלם יבקשו בעשיתה בעבור טובת הנאת הכבוד שמקבל; אך אחר הצער והטרח שעובר עד שיכנס להתחיל לעשות — מיד משם ואילך מסייעין אותו מן השמים, וכדברי רבותינו ז"ל (יומא לח, ב): הבא לטהר מסייעין אותו, ועוד אמרו (קדושין ל, ב): אלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו לא היה יכול לו, ומשלים לעשותה בלי שום מניעה ובשמחה, מחמת מה שמתעדין בעשיתה, ועם כל זה הקדוש ברוך הוא משלם לו שכר גם על מה ששומח וקבל תענוג, ובעבור מה שטרח ונצטער בהתחלתה מקטרוג השטן המנגדו במניעות רבות.

(ו) ועתה איעצך לעשות אפנים חוץ מהנזכר בפרקים הלעיל, להבריח היצר מעליך: בבוא היצר להסיתך לעשות עברה, מיד תציר לפניך צורת אדם גדול שאתה מפיר אותו ומתירא ממנו, וכאלו עומד לפניך ממש יושב על פסא דין בפנים זועמות ומלא חרון אף נגדך. ותשתקע דעתך בדמיון זה, והדמיון פועל להפחידך כאלו הדבר ממש בפעל, כאלו אותו אדם גדול עומד בפניך, וכזה יחלש היצר, פי מי הוא זה שרואה אדם בפניו ומתעורר לעבר עברה בפניו, ובפרט בפני אדם גדול שמוראו עליו? ומזה תמשך לחשב ולדמות נגד עיניך דשכינה פנגדה, פי 'מלא כל הארץ כבודו' (ישעיה ו, ג), ויפל עליך אימה ופחד להכניע לכבד הערל.

(ז) ואם בכל זה לא נכנע היצר — ידמה נגד עיניו בעת בוא עברה לידו כלבים שוטים צועקים וחיית רעות טורפים בני אדם וחזקין

בְּשָׂרָם בְּשֵׁנֵיהֶם; רוֹצְחִים חֲרָבוֹת בִּידֵיהֶם, שׁוֹחֲטִים אָדָם בְּפָנֵיהֶם; צוּרוֹת מְכַעְרוֹת מְלֵאִים עֵינַיִם וְשִׁעְרוֹת; לְהַבּוֹת אֵשׁ בּוֹעֵרוֹת שׁוֹרְפוֹת וּמְכַלּוֹת, כָּל טוֹב מְכַעְרוֹת, וְדַמְיוֹן רַעַשׁ מִפִּיל הַבַּיִת עָלָיו וּמִמִּית וּמִשְׁבֵּר כָּל כְּלָיו, וְכָאֱלוֹ נָחַשׁ כְּרוּף בְּעַקְבוֹ, עַקְרָבִים מִסְבִּיבוֹ — וּמִזֶּה יִזְדַּעַזַע גּוֹפוֹ וַיָּשׁוּב אַחֲרָיו מִלְחָטָא.

(ח) נֶאֱמַר עַד אֵלֶּה לֹא נִכְנַע הַיָּצָר — יִדְמָה נֶגֶד עֵינָיו, שִׁיּוֹשֵׁב בְּטִיּוּלִים וְעֵדוּנִין וּמַעֲדָנִים, וּבְמִנוּחוֹת וְשִׁאֲנָנוּת, וְהַשְׁקֵט וּבְטָחָה וַיָּשׁוּב נִצְחִי, וּמְלָכוֹת וּמְמַשְׁלָה, וְהַלּוּלִים וְשִׁבְחִים, וְקוֹל שִׁיר וְזִמְרָה לְפָנָיו מְשַׁבְּחִים, וְכָאֱלוֹ עוֹמֵד בָּהֶם מִמַּשׁ מִפְּנֵי עֲזִיבַת חָטָא. וַיִּחְשַׁב וַיִּדְמָה נֶגֶד עֵינָיו, שָׂאֵם יַעֲשֶׂה הָעֵבֶרָה מֵאֲבָד כָּל זֶה, וְהוֹלֵךְ עָרִם וַיַּחַף, חָשׁוּף שֶׁת וְאוֹ, עֵנִי וְנִבְזָה, חָלוּשׁ וּמְכַעֵר וּמְאוּס, מִתְעַב וְדַחוּי, יָחִיד וְשׁוֹמֵם, תְּמוּהָ וּמִשְׁתּוּמָם, בְּהוֹל וּמִפְּחָד, שְׁסוּי וְנִרְמָס, שְׁנוּא וּמִשְׁקָץ, מְנוּל וּמִשְׁגָּע, מְחֻרָף, מְגֻדָּף, מְבֻלְבָּל וּמְקַלָּל מִצְעִירִים מִמֶּנּוּ לְיָמִים הַרְדּוּפִים אַחֲרָיו, פּוֹחֲזִים וְרִיקִים, נִבְזִים, אֲפִלִּים, בּוֹרִים, שְׁפָלִים וּמְכַנְעִים, וַיִּדְמָה שָׂאִין לוֹ מִנוּחוֹת יְשִׁיבָה; מִסַּבַּת רְדִיפָה מִתְמַרְק עַל רַגְלָיו בְּהַתְעַלְפוֹת וְחִלְשַׁת־לֵב, רָעַב וְצָמָא, צוֹעֵק וְאִין עוֹנָה, שׁוֹאֵל וְאִין נוֹתֵן, מִתְחַנֵּן וְאִין מְרַחֵם, בּוֹכָה וְאִין מְפִיֵס, מְפָה עֲצָמוֹ וְאִין מְעַפֵּב, מִלֵּל וְאִין מְנַחֵם, נוֹפֵל וְאִין סוֹמֵךְ, כּוֹשֵׁל וְאִין תּוֹמֵךְ, מְמַשֵּׁשׁ וְאִין מְדַרְיָה, יוֹשֵׁב בְּחִשְׁףָה וְאִין מְאִיר, מִתְפַּלֵּשׁ בְּעֶפְרָה וְאִין מְנַעֵר, נִרְדָּם וְאִין מְקִיץ, חוֹלָה וְאִין מְבַקֵּר, כּוֹאֵב וְאִין רוֹפֵא, מְנַגֵּעַ וְאִין רְטִיָה, נָשׁוּף מְנַחֵשׁ וְאִין צָרִי, גּוֹסֵס וְאִין רוֹאָה, מֵת וְאִין קוֹבֵר, כְּלָבִים אוֹכְלִים אוֹתוֹ וְאִין גּוֹעֵר, עֲצָמוֹתָיו נִגְרָרִין בְּאִשְׁפוֹת וְאִין מְקַבֵּץ, אֲשֶׁתוֹ וּבְנָיו אַחֵר מוֹתוֹ שׁוֹאֵלִים לָחֵם וְאִין מְבִיט, מֵתִים בְּרָעַב וְאִין מְצַטְעֵר, נֶאֱבָד הוּא וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וְאִין זוֹכֵר. וּבְהַעֲלוֹת כָּל זֶה בְּדַמְיוֹנּוֹ, שִׁהְעֵבֶרָה מְבִיאוֹ לְכָל זֶה — יִצְטַנֵּן דָּמוֹ וַיִּתְבַּטֵּל יִצְרוֹ בְּעֶזֶר הַשֵּׁם יִתְבַּרְךָ.

(ט) נֶאֱמַר עַד אֵלֶּה לֹא נִכְנַע לְכָבוֹ הָעֶרֶל — יִדְמָה כְּאֱלוֹ רוֹאָה עֲצָמוֹ שְׁחוּט וּמִשְׁלָךְ בְּאִשְׁפָה, וּכְלָבִים אוֹכְלִים בְּשָׂרוֹ וְתוֹלְעִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ; וְגַם יְרִיחַ רִיחוֹת רְעוֹת וַיִּרְאָה מִיָּנִים מְאוּסִים וַיִּפְנֵעַ. וְסוּף סוּף אִם לֹא יוֹעִיל לְהַכְנִיעוֹ עִם כָּל זֹאת וּמְבִיאוֹ לְכָלֵל מַעֲשֶׂה — יִתְחַב מַחֵט בְּבִשְׂרוֹ, אוֹ יִפֶּה

[א] מגולה עגבות — ע"פ ישעיה כ. ד.

ביד על פניו בכל פחו, באפן שיכאב ויוסר יצרו מעליו, שיותר טוב שיכה עצמו מכה שיוכל לרפאתה אחר-כך ולא יחטא, משיחטא ויכו אותו בגיהנם מכה שאין לה רפואה; יותר טוב שיכה הגוף ולא הנפש.

(י) גם מועיל לבטול היצר הרע, שירויץ אל המים, ובכפרט אם הם מים קרים, וישליך עליו בד של מים מראשו ועד רגליו, ויפנע יצרו. ועל הכל — יעסק בתורה בקול רם בדברים הרעים שבירמיה ובאיוב ובקהלת, שמהביל כל הדברים שבעולם, ולא יפסיק מלמודו בקול רם. גם מועיל הרבה להנצל מיצרו בכואו לכלל מעשה — ירים בקולו שיבואו אצלו אנשים, כמו שעשה רב עמרם, שהרים בקול: נורא בי עמרם! כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קדושין פא, א).

(יא) ואם על כל זאת לא הועיל לו דבר וחטא — אל יתיאש מן הרחמים לומר: וכאשר אבדתי אבדתי ואעשה מה שלבי חפץ! דשערי תשובה לא ננעלו (רב"ד ב, יב). וכל ימי חייו, בכל פעם שיתגבר יצרו עליו, יעשה כל הכתוב, שאם לא יועיל לו בפעם ראשונה ושניה, יועילו בשלישית; סוף סוף איזה פעם יועיל. או יסיעו אותו מן השמים להצילו בראותם לו נלחם עמו בדברים סגליים להכניעו. ואפלו לא סיעו מן השמים, על איזה סבה ידועה לפני בורא עולם, ובכל פעם ופעם שגלחם לא יכל להכניע יצרו וחטא, אף-על-פי-כן אל יתיאש, וישוב עד דכדוכה של מות.

(יב) ואדם שאינו יכול להכניע יצרו בשום דבר שבעולם — נראה לי שהסבה היא משרש גאות שבלבו, שהגאווה שרש לכל העברות (ר"ח שער היראה ד, כח), באשר הזכרתי בפרקים דלעיל. ולהסיר גאותו, יטלטל עצמו מעיר לעיר ויפנע וישפיל וישפל, על דרך שאמרו חכמינו ז"ל (מו"ק י, א): מי שיצרו תוקפו עליו, ילך למקום אחר ויעשה מה שלבו חפץ וכו', שהפונה שהדרך מכניע אותו, ואז יעשה מה שלבו חפץ, אם יכול, כלומר שאינו יכול.

(יג) גם ישים נגד עיניו, שהגבהתו הוא השפלתו (ע' ויק"ר א, ה), על דרך: כל המוסיף גורע (סנהדרין כט, א); שתי-עשר — י"ב, עשתי-עשר — י"א; גדול התכה בתוספת אות תקטין מספרו מי"ב לי"א, כדברי רבותינו

ז"ל (שם). וכן "גמל" — "נמל", תוספת מספר אות הנון שהם חמשים מקטין לגמל ועושה אותו נמלה. גם תראה הפוכים, על היותם פרקיע יותר עליון מן הלכנה, נראים דקים קטנים; והלכנה בעבור היותה פרקיע שפל ממנה, נראית גדולה. הרי נלמד, שהמתגאה גורם לו השפלה, שגורם הגאווה להחטיו, ואין השפלה גדולה מזו, שבסופה נעשה מאוס בעולם, ואולי על-ידי שיחשב בגנות הגאווה יקטן וישפל, וכיון שישפל באמת — נתרפא. ובלתי הסרת הגאווה מעליו אין רפואה למפתו ולחלי נפשו, כי הגאווה מסמא עיני הרשע שלא יראה בנראה, פי הרשע אינו רואה בנראה, איך יראה בשאינו נראה? [ב] ואני ראיתי כמה גאים מקטנויותם, ונשתרש בהם הגאווה ומתו עמה, פי לא ידעו ולא שמעו ולא למדו דבר להכניעה; ואחרים בבחירותם היו בתכלית הגאווה, וחזרו בהם עד תכלית השפלות והענוה והחסידות, והפרתי בהם שנתחברו בתלמידי-חכמים ושמעו מפיהם, ולמדו וחזרו.

יד) וטעם הדבר שהגאות מביאה לאדם לעשות כל מה שלבו חפץ — משום שהגאה מצד גאותו מחזיק שאין חכמה בעולם כמו חכמתו, וזהו הרשת שפורש לו השטן לצודו וללקדו, וכיון שמשום בלבו שאין חכמה בחכמתו — כל מה שיעשה ישר בעיניו באמרו, דאיך יתכן חכם כמותו טועה? ואפלו אם מכיר טעותו, לא ישוב אחר, שלא לאבד שם חכמתו שנפל טעות בשכלו. ועוד, בהיותו מחזיק עצמו חכם אין כמותו, מפתהו יצרו שחביב לפני המקום על חכמתו, ואינו מקפיד עמו על מעשיו. ומה גם שהמתגאה מתגאה גם על בוראו כנחש הקדמוני, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ב"ר יט, ד, כ, ב), וכיון שכן הוא, איך יחוש שלא להכעיסו בעבור מצותיו? ואין אני מאריך בגנות הגאים, פי כבר הארכתי בפרקים דלעיל.

טו) ונדע הסבה העקרית שהרשע מתחזק בטמאתו לעשות מה שלבו חפץ ואינו נותן לב לשוב — שהרשע בעברה ראשונה שבא לידו לבו מרתת עליו לעשותה, פן ישיגהו לו מהרעות, והוא באימה ופחד להפגס בה; אך כשיצרו מכריחו לעשותה אומר בלבו: הנני ממלא תאותי ויעבר [ב] פי' אם דבר עבירה, הנראה לעין כל שהוא ענין מגונה, ושסופו של הרשע לא טוב, עם כ"ז

עלי מה, אף שיודע אני שענשי אחורי תרעא קאי! ועושה אותה ביראה גדולה. ואחר שענינו רואות העברה ואינו מגיע לו שום נזק שבעולם, ואדרבא מצליח בכל משלח ידו ונושא חן בעיני כל רואיו, ושאר מיני הצלחות שבעולם מזדמנים לידו; גם רואה רשעים כמותו בגדר ההצלחה, ויצרו מפתהו על-ידי מראות אלו שרואה, שיסכים בדעתו דלית דין ולית דין; וכשמכניסו בכפירה זו, משם ואילך עושה כל מה שלבו חפץ, עד שמטביעו בטיט העונות.

(טז) וזהו טעות גדול נראה לעינים, ופרסום הטעות יובן במשל אחד: לאדם שרגם איקונין של מלך ורקק בפניו, וקלל לשלטון, ושבר פתח בית האסורין והוציא אסיריו, ושמע המלך והעשירו עשר גדול, וישם את פסאו מעל כל השרים אשר אתו והצליחו על כל המעלות. וכי אינו ראוי שיחשב אדם זה בלבו: היאמן שבעבור שהכעסתי למלך ראוי אני לכל זה הכבוד? זהו נמנע מפת הנמנעות! אין זאת פי דבר סתר לו, שעל-ידי גדלות אלו מתנגם ממני בכפלים, ומכרח שפונתו להגדילני, ולהשפילני ולהענישני אחר-כך, וירגש הענש בכפלים, על דרך שאומרים דרך הלצה: עני חשוב — כמת; כלומר, עני שהיה חשוב תחלה וכא לידי עניות — זה דוקא חשוב כמת, שאחר גדלה — שפלות ירגש בכפלים, וכאמרם ז"ל (איכ"ר א, ל) על פסוק (איכה א, ה): "היו צריה לראש", שהקדוש-ברוך-הוא מגדיל לצר כדי להשפילו וכדי לאבדו אחר-כך, וירגיש הענש מר ממנות. והמן הרשע יוכיח, שגדלו כדי שירגיש השפלתו בכפלים. כך הדבר בעצמו החוטא להקדוש-ברוך-הוא ומצליח בידו, שהוא להאבדו, ואדרבא צריך לכפות ולליל על אותה הצלחה, פי בזאת ההצלחה סם-המות מערב בה, והיא פח ללכדו ולהכניסו בים השפטים — האם יתכן שבעבור שהרבה לחטא לפניו מצליח בידו? לכן, חלל רשע, שא בקול קינה, ואל תשפן עוד באהלך רננה, אמר: אוי על הצלחתי, פי ירה פי חצי מות פי בה בטחתי, אויבי עלי המלכתי, פי בדרךכו הלכתי, מועצותיו שמעתי, ואשר אהב יוצרי שנאתי, אוי פי בדי עצמי הרגתי, טבחתי ולא חמלתי, כל זה אעלה על ראש שמחתי, כל ימי חיי עד יום מותי, אוי ירחם עלי בוראי לרחם על גשמתי.

(ז) וְדַע, כִּי הַלּוֹחֵם מְשָׁלִים, וְהַמְשָׁלִים לּוֹחֵם. כִּי הַלּוֹחֵם עִם יִצְרוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, נֹצֵל מִמְּלַחְמוֹת מְלֶאכֶּה הַמּוֹת עִמּוֹ בְּצֵאת נַפְשׁוֹ כִּי מֵת, כִּי הַלּוֹחֵם עִם יִצְרָה הֵרַע עוֹשֶׂה שְׁלוֹם עִם יוֹצְרוֹ, וְהַעוֹשֶׂה שְׁלוֹם עִם יִצְרוֹ לּוֹחֵם עִם יוֹצְרוֹ. נִמְצָא הַמְּלַחֵמָה עִם יִצְרוֹ — שְׁלוֹם לְעוֹלָם לְגוֹפוֹ וּלְנַפְשׁוֹ, שְׁלוֹם בְּעוֹלָם הַזֶּה, שְׁלוֹם לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁלוֹם לְבֵיתוֹ, שְׁלוֹם לְבָנָיו וּלְכָל הַבָּאִים אַחֲרָיו, שְׁמֵתֵעֲטְרִים בְּאַבְיָהֶם הַצַּדִּיק, שְׁנֵצַח מְלַחֶמֶת יִצְרָה הֵרַע וְהַשְׁלִים עִם יִצְרוֹ מְלַחֶמָה לְהַ' מְדוֹר דּוֹר. לְכֵן יַעֲמֵד אָדָם כָּל יָמָיו בְּמְלַחֶמָה, כְּדִי שִׁיְהִיָּה כָּל יָמָיו בְּשְׁלוֹם, וּמְלַחֶמֶת אָדָם עִם יִצְרוֹ מְלַחֶמָה תְּדִירִית הִיא, יוֹם וְלַיְלָה לֹא תִשְׁכַּח.

(ח) וְאִם נִפְלַ בְּכַחְרוֹתָו בְּמְלַחֶמֶת יִצְרוֹ, יִחְזֹר לְהִלָּחֵם עִמּוֹ וּלְהִתְגַּבֵּר עָלָיו לְהַפִּילוֹ אֶרְצָה, כִּי אֵין דֶּרֶךְ הַמְּלַחְמוֹת שְׁבַעֲכוֹר שְׁמֵלֶךְ לָחֵם בְּמֵלֶךְ וְנִפְל אֶחָד בְּיַד חֲבֵרוֹ, שְׂאִינוֹ חוֹזֵר לְהִלָּחֵם, אֶלֶּא חוֹזֵר וְלוֹחֵם, וְחוֹזֵר הַגִּלְגַּל עַל הַנוֹפֵל וּמִפִּיל אֶת חֲבֵרוֹ. גַּם אִם לָחֵם בְּיִצְרוֹ וְנִפְל, אֵל יִתְרִיעַ מִזְלוֹ, אֶלֶּא יִחְזֹר לְהִלָּחֵם עִמּוֹ, וְיִחְזֹר עָלָיו הַגִּלְגַּל לְטוֹב לוֹ, שְׂצָרִיף הָאָדָם לְשָׁנוֹת עֲצָמוֹ מִמְּצָב לְמְצָב, שְׂאִם הָיָה בְּמְצָב רַע יִשְׁנֶה מְצָבוֹ.

(ט) וְדַע, כִּי כָּל אָדָם שֶׁהָיָה בְּמְצָב אֶחָד בְּדַעְתּוֹ וּבְמַדּוֹת וּבְמַעֲשָׂיִם מִיּוֹם שְׁנוֹלֵד עַד זְקֵנָתוֹ — אֵין סֶפֶק דְּזֶה נִתְגַּלְגַּל בְּגִלְגּוֹל רֵאשׁוֹן בְּבִהְמָה אוֹ חֲזִיה, כִּי הַבְּעַל־חַיִּים מִיּוֹם שִׁיוֹצְאִים לְאוֹר הָעוֹלָם עַד שׁוֹכֵם אֶל הָאָדָמָה הֵם בְּטֵבַע אֶחָד וּבְמְצָב אֶחָד, כִּי אֵינָם עוֹלִים מִמְּדֻרְגָה לְמְדֻרְגָה, לֹא בְדַעַת וְלֹא בְשׁוֹם דְּבָר; וְזֶה הַרְגֵּל זְמַן רַב בְּבִהְמָה, וְהַטֵּבַע בְּנַפְשׁוֹ טֵבַע הַבְּהֵמָה. לְכֵן צָרִיף לָזֶה לְהַרְגִּילוֹ תְּמִיד, שִׁישְׁנֶה בְּעַל-כָּרְחוֹ עַד שִׁיתְּפַשֵּׁט נַפְשׁוֹ מִמְּדוֹת הַבְּהֵמִיּוֹת אֲשֶׁר הֵטֵבַע בָּהֶן, כִּי בִּיאָתוֹ שֶׁל אָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּדִי שִׁיעֲלֶה מִמְּדֻרְגָה לְמְדֻרְגָה, כִּי 'עִיר פָּרָא אָדָם יוֹלֵד' (אִיּוֹב י"א, י"ב), וְאִם יַעֲמֵד לְעוֹלָם בְּמְדֻרְגָה אַחַת, בְּהֵמָה יִחְשַׁב, שֶׁהָאָדָם צָרִיף לְעֵלוֹת מִמְּדֻרְגָה לְמְדֻרְגָה לְקִנּוֹת שְׁלָמוֹת, עַד שִׁיִּזְדַּבֵּף וְיַעֲלֶה לְמְדֻרְגַת הַרוּחָנִיּוֹת בְּגוֹף וּבְנַפְשׁוֹ, וְיִמְשִׁיף הַשְּׁפַע עַל-יַדֵּי הַזְּדַבְּכוֹתוֹ בַּתְּחִתּוֹנִים. וְאֵל תִּתְּמָה, שֶׁהָרִי זְכוּכִית לְבָנָה זָכָה, אִם תִּשְׁמָה נֶגֶד הַשְּׁמַשׁ תִּמְשִׁיף אֵשׁ מִלְּמַעְלָה

מעלים עינו מכל זה ועושה חפצו ואינו רואה בעין — הם משפטי גיהנם ושאר צרות המגיעות בנראה, א"כ איך יראה במה שאינו נראה לחוש לנפש כדי למנוע עצמו מלחטוא.

למטה, וזה גורם הזדככות הזכוכית; שאם תשים נגד השמש זכוכית עבה, ואין צריך לומר אם תשים חרס, שלא ימשך שום דבר. כל-שכן אדם, שכל הבריאה בשבילו, שבהזדכך עצמו, ימשיך השפע מלמעלה למטה. וכשם שבזכוכית הזכה היו הממשכת האש מלמעלה למטה, אם נפל בה ^{אומר החכמן} כתם וכהה אותה, מפסיקה מלהוריד האש מלמעלה, אף-על-פי שהיא שלמה בזכותה — כך האדם השלם מעכבו עון אם יש בידו מלהמשיך מלמעלה שפע בעולם, שהוא כמו הכתם שבזכוכית, עד שיטהר עצמו מאותו עון, שהוא ככתם לנפשו המכהה אורה.

(כ) ילמד אדם מהשבטים הקדושים, שלא נמצא בהם שום פגם כלל ועקר, רק על דבר מכירת יוסף. ואף-על-פי שהיה קצת סבה מאת ה' ענין מכירה זו, כדי שירדו מצרימה ויצאו משם כדי לקבל תורה, וכדברי רבותינו ז"ל (סוטה יא, א) על הפסוק (בראשית לו, יד) "וישלחהו מעמק חברון" — להשלים עצה עמקה שבחברון, שאמר לאברהם (שם טו, ג): "כי גר יהיה זרעך" — עם כל זה כמה נצטערו עצמם על מעשה המכירה להסיר ולטהר כתם זה מעליהם, והשפילו עצמם לפני יוסף ובקשו ממנו מחילה; ובמות אביהם שלחו אתריו לאמר (שם ג, יז): "אנא שא נא פשע אחיך וחסאתם", אף-על-פי ש"רעה גמלנוך"; כל-שכן וקל-וחמר שצריך כל אדם לפשפש אם יש בנפשו איזה כתם, לטהר ולהזדכך עצמו, לתת נשמתו להקדוש-ברוך-הוא זכה וברה פאשר נתנה לו.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה-עָשָׂר

הנהגות מרבנו אשר (הרא"ש) זצ"ל

(א) יוֹצֵר הָאָדָם וְכוּרָא הַכֹּל בְּרָא בְּרֵאשׁ בְּלִם תְּשׁוּבַת הַשְּׂבִים (פסחים נד, א),
והוֹרָה דְרַכֵּי נַעַם לַחוּטָא וְחַפְץ לְשׁוּב, שְׁיִתְנַהֵג בְּדַרְכֵים אֱלוֹ
לְמַעַן סוּר מִמוֹקְשֵי מוֹת וּלְהַכְנִיסוֹ בְּדַרְכֵי הַחַיִּים וְחַי לְעוֹלָם, אֲשֶׁר עַל-כֵּן,
מִלְבַד הַדְּבָרִים שֶׁפָּתַכְתִּי בַּפְּרָקִים דְלַעֲלִיל מַדְבָּרִים הַמְכַנְיַעִים אֶת יוֹצֵר הָרַע,
רְאִיתִי לְהוֹסִיף יָדִי לְכַתֵּב עוֹד מִהַדְּבָרִים שְׁיִתְנַהֵג בָּהֶם הָאָדָם, כְּדִי שְׁיִכַנְע
לְכַבו הָעָרֶל וַיִּשְׁתַּרֵשׁ בְּאַהֲבַת הַבוּרָא וְלֹא יִשׁוּב לְכַסְלָהּ. רַב יִשִּׁיבְתוּ שֶׁל
חוּטָא יִהְיֶה בֵּין הָעֲנִיִּים וּבְתֵי-כַנְסִיּוֹת וּבְבֵתֵי-מַדְרָשׁוֹת, יַעַן שֶׁקוֹנָה שְׁפָלוֹת
בְּזֶה, וְהַשְּׁפָלוֹת מְכַנְיַעוּ וְאִינוּ מְעוֹרְרוּ אֶל הַחוּטָא, בְּעַבּוּר שְׁבִית-הַכְּנָסַת
וּבֵית-הַמַּדְרָשׁ נִקְרָאִים 'מְקַדָּשׁ מְעַט' (יחזקאל יא, מז), וְהֵם מְסַגְּלִים אֶל הַיִּרְאָה,
בֵּינָן דְשִׁכְיָנָה שְׂרוּיָה שָׁם (ע' מַגִּילָה כט, א) וּמוֹרָאת הַשְּׂכִינָה עָלָיו. וְנִרְאָה דְעַל-
כֵּן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (קְרוֹשִׁין ל, ב): אִם פָּגַע בָּךְ מְנוּל זֶה, מְשַׁכְּחוּ לְבֵית-
הַמַּדְרָשׁ וְכוּ', וְהַטַּעַם כַּמַּדְבָּר, דְכִיּוֹן דְשָׁם מְקוּם הַשְּׂרָאת הַשְּׂכִינָה, מוֹרָאת
שְׂכִינָה עָלָיו וְנִמְנַע מִלְחַטָּא. וּבַפֶּרֶט בְּרֵאוֹתוֹ שֶׁהַחוּטָא בְּהִיכַל הַמֶּלֶךְ עֲנָשׁוּ
קָשָׁה וּבְכַפְלִים, וְאָדָם מְרַתֵת וּמַזְדַּעְזַע בְּחִשְׁבוֹ מִשְׁפָּטִים הַקָּשִׁים. וְעַל-כֵּן
הִזְהִירוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (שַׁבַּת פג, ב), שֶׁלֹּא יִזּוּ אָדָם מִבֵּית-הַמַּדְרָשׁ, וּבַפֶּרֶט
דְשִׁמִיעַת שָׁם חֲדוּשֵׁי-תוֹרָה מְקַדָּשׁ אֶת גּוֹפּוֹ, וְקוֹנָה כַח קְדָשָׁה לְדַחוֹת
טַמְאָת יִצְרוּ.

(ב) גַּם יִשִּׁיבְתוּ בֵּין הָעֲנִיִּים, עַל-יְדֵי שְׁשׁוּמַע פְּמָה הַרְפַתְקֵי שְׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם,
וּמָה שָׁהֶם גַּם בַּהֲוָה בְּצַעַר גְּדוֹל, נִכְנַע לְכַבו, וּבַפֶּרֶט מִיִּרְאָה שֶׁלֹּא
יִגְרֹם לוֹ הַחוּטָא לְהִבְיֹאוֹ לְכָלְלָם. וְרַמְזוֹ לְדַבָּר, שֶׁמְשִׁיחַ עוֹמֵד בְּפִתְחוֹ שֶׁל
רוּמֵי בֵּין הָעֲנִיִּים (סְנַהֲרִין צח, א), דְכִיּוֹן שֶׁגְּדָלָה מַעֲלָתוֹ אֵין כְּמוֹהָ, כְּאִמְרָם ז"ל
(תַּנְחוּמָא חוֹלְדוֹת יד): "יְרוּם וְנִשְׂאָ וְגָבַהּ מְאֹד" (ישעיה נב, י) — "יְרוּם" מֵאֲכָרְהֶם,
"וְנִשְׂאָ" מִמְשָׁה, "וְגָבַהּ" מִמְלָאכֵי הַשְּׂרַת. לְכֵן מוֹשְׁבוֹ בֵּין הָעֲנִיִּים, כְּאֵלוֹ
יֹשֵׁב שָׁם לְקִנּוֹת שְׁפָלוֹת וְלֹא יִתְגַּאֵה בְּמַעֲלָתוֹ. וְאִף-עַל-פִּי שֶׁדְּבָר זֶה לֹא
שִׁיךְ בּוֹ, אִךְ כְּדִי לְלַמֵּד לְעוֹלָם שְׁיִרְבוּ יִשִּׁיבָה בֵּין הָעֲנִיִּים, כְּדִי שֶׁלֹּא יִבּוֹאוּ
לְכָלֵל גְּאוּהָ וַיִּקְנוּ הַכְּנַעָה לְהַחֲלִישׁ כַּח הַיִּצְרֵי הָרַע.

ג) וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אַתֶּם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם, סִדְרָם רַבְּנוּ אֲשֶׁר
 ז"ל (ארחות חיים להרא"ש), שְׂיִדְבֵק הָאָדָם בָּהֶם לְקִנּוּת שְׁלֵמוֹת לְנַפְשׁוֹ
 וְדִבְקוֹת בְּהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בַּעֲשׂוֹתָם, עַד שְׂיִרְגִיל בָּהֶם הַרְגֵל תְּמִידִי וְלֹא
 יִפֹּל בָּהֶן בְּטוֹל לְעוֹלָם, וְהֵם כ"ג דְּבָרִים וְאֵלּוּ הֵם:

- א. שְׂיִפְרֹשׁ מֵעֵשׂוֹר מִכָּל רוּחַ שְׂיִזְמִין הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּיָדוֹ.
- ב. שְׂיִתֵּן צְדָקָה מִיַּד מִכָּל אֲשֶׁר תִּשְׂיֵג יָדוֹ, וְלִסּוּף כָּל שָׁנָה זֶהוּב וְחֻצִי.
- ג. שְׂיִתְפַּלֵּל עִרְבֵי וּבִקְרָא עִם הָאֲבוֹת וְאִלּוּ.
- ד. שְׂיִנִּיחַ תְּפִלִּין בְּכָל יוֹם.
- ה. שְׂיִקְבַע מְזוּזָה.
- ו. יִקְבַע עֵתִים לְתוֹרָה.
- ז. שְׂיִהְיֶה נְאֻמָּן בְּמִשְׁאֵל וּבְמִתְנֵהוּ וּבְדַבְּרוֹ.
- ח. שְׂיִכַבֵּד לומְדֵי-תוֹרָה בְּכָל יְכָלָתוֹ.
- ט. שְׂיִזְכִּיחַ אֶת עַמִּיתוֹ, וְלֹא יִשָּׂא עָלָיו חֲטָא.
- י. שְׂיִדְיִן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת.
- יא. שְׂיִמְחַל בְּכָל לִילָה קֹדֶם שְׂיִישֵׁן לְמִי שְׂחָטָא לוֹ בְּדְבָרִים.
- יב. שְׂיִשְׁתַּדֵּל לְהַכְנִיס שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֲבֵרוֹ וּבֵין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ.
- יג. שְׂיִזְהִיר לְאֲנָשֵׁי-בֵיתוֹ עַל הַתְּפִלָּה, עַל גְּטִילַת יָדַיִם וְעַל בְּרַפְת הַנְּהַנִּין.
- יד. שְׂיִפְרַע הַתְּמִיד בְּכָל יוֹם שְׂשִׁי.
- טו. שְׂיִלְמַד הַפְּרָשָׁה בְּכָל שָׁבוּעַ שְׁנַיִם מִקְרָא וְאַחַד תְּרַגּוּם וּפְרוּשׁ רִש"י.
- טז. שְׂיִקְרָא אַגְרַת הַתְּשׁוּבָה שְׂחֲבַר רַבְּנוּ יוֹנָה, בְּשָׁבוּעַ שְׂחָל רֵאש־חֹדֶשׁ
 לְהִיּוֹת בְּתוֹכָהּ.
- יז. שְׂיִכַבֵּד יוֹם הַשַּׁבָּת כְּבִרְפַת ה' אֱלֹהָיו אֲשֶׁר נָתַן לוֹ.

[א] נ"ל שכיוון למה דאיתא במס' ב"מ (פה, ב) ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב. משמע שאמר אליהו עד דאוקימנא לאברהם ומשי ידיה מזה שגם האבות מתפללים בעולם הנשמות.

שבת פרק יג מוסר קצג

- יח. שִׁיקְבַע סְעוּדָה שְׁלִישִׁית בְּכָל שַׁבַּת אַחַר הַמִּנְחָה.
- יט. שִׁיעֲרֹךְ שֶׁלֶחֶן בְּכָל מוֹצָאֵי-שַׁבַּת וְיֹאכֵל אֶפְלוֹ דָּבָר מוּעָט.
- כ. שִׁיסִיעַ לְחֻבְרוֹ לְכָל מָה שִׁיִּצְטָרֵךְ בְּגוֹפּוֹ וּבְדַבְּרָיו.
- כא. שְׂתוּדָה קֹדֶם שְׁיִישֶׁן, מְלַבֵּד הַלֵּילוֹת שֶׁהֵן אֲסוּרוֹת בְּהִסְפָּד וּבְתַעֲנִית, וַיִּתְאַבֵּל עַל עֲוֹנוֹתָיו וְעַל אֲרֹךְ גְּלוּתָנוּ וְעַל חֲרַבֵּן בֵּית מִקְדָּשָׁנוּ שִׁיבְנָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.
- כב. שִׁיעֲשֵׂה יוֹם אֶחָד תַּעֲנִית בְּכָל חֹדֶשׁ, בְּיוֹם שְׁקוּרִין בַּתּוֹרָה. וְאִם לֹא יוּכַל לְהַתְעַנּוֹת, יִתֵּן שְׁנֵי פְּשׁוּטִין לְצַדֻּקָה.
- כג. שִׁיקִים בְּהִצָּנַע הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים, כִּי הִיא עֲבוּדַת הַשֵּׁם הַנִּבְחָרַת לְפָנָיו.
- ד) אֲרַח חַיִּים לְמַעַלָּה לְמַשְׁפִּיל לְמַעַן סוּר מִשְׂאוֹל מָטָה — הַנְּהַגוּחַ אַחֲרוֹת (אֲרַחוֹת-חַיִּים לְהַרְא"ש):
- א. לְהִתְרַחֵק מִן הַגָּאוּהַ בְּתַכְלִית הַרְחוּק.
- ב. וְכֵן מַחְנִיפוֹת.
- ג. וְכֵן מִשְׁקֵר וְכֹזֵב.
- ד. וְכֵן מִן הַלִּיצָנוּת.
- ה. וְכֵן מִרְכִּילוֹת.
- ו. מִן הַכַּעַס.
- ז. שִׁיזְהַר מִמְכָּשׁוֹל נְדָרִים.
- ח. שִׁיזְהַר מֵאוֹנָאת הַבְּרִיּוֹת.
- ט. שְׁלֹא יִכְנֶה שֵׁם רַע לְחֻבְרוֹ, וְלֹא יִקְרָאנוּ בְּכַנּוּי שְׁפָנוּהוּ אַחֲרֵים, אִם לֹא יִהְיֶה נִזְכָּר וְנִכְבָּד בְּשֵׁמוֹ.
- י. שְׁלֹא יִסְפֹּר לְשׁוֹן הָרַע וְלֹא יִקְבְּלֵהוּ.
- יא. שְׁלֹא יֵשֵׁב עִם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת וְלֹא בְּתֵי-כְנִסְיוֹת עִם עַמֵּי-הָאָרֶץ.

- יב. שלא יסתפל באשה שהיא אסורה לו.
- יג. שלא יסיח על כוס של ברכה.
- יד. שלא יספר מ'ברוך שאמר' עד שיסיים תפלת לחש, ולא בעוד ששליח-צבור חוזר ומתפלל התפלה, אלא-אם-כן בדברי-תורה או בדבר-מצוה או לתת שלום או להחזיר.
- טו. שלא ידבר בקריאת ההלל, ולא בעוד ששליח-צבור קורא בתורה.
- טז. שלא יאכל פת בעלי-בתים של כותים ולא של פלוטרי, אלא-אם-כן לא יזדמן לו של ישראל.
- יז. שלא יסעד בסעודת רשות.
- יח. שלא ישיח שיחה בטלה. ויזהר ללמד בליקלה, עד שיישן מתוך דברי-תורה ולא מתוך שיחה בטלה.
- יט. שלא יכניס עצמו בספק חשכה ערב-שבת, ויזהיר בני-ביתו שמירת שבת, ויקדים להתפלל תפלת מנחה, כדי שיקבל שבת מבעוד יום.
- כ. כשיגיע עת תפלה משלש תפלות שביום, יניח כל עסקיו ויתפלל. וראש כל הגדרים — שישמר את עיניו מדבר שאינו שלו.
- כא. אל ידבר בין ברפת נטילה להמוציא, ויקדים שלום לכל אדם.
- כב. לברך את בוראו שהשביע נפש שוקקה. ואם קללוהו בני-אדם אל ישיב להם, אלא יהא מן הנעלבים.
- כג. אל יצא לריב מהר (ע"פ משלי כה, ח). ויתרחק מהשבועות ומגדרים, שבעון גדרים בנים מתים (שנה לב, כ).
- כד. יתרחק מן השחוק ומהפעס, פי מבבל דעתו של אדם. ויעבד תמיד יוצרו באהבה [כ], ולא יניח דבר לעשות מענין זאת התקנה.
- כה. לאהב את ה' בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. וגמר בדעתך

[בז כלומר. כל דבריו יעשה מאהבה.

בְּאִמְרָה "אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה; וע' ברכות נד, א) לְמַסֵּר נַפְשְׁךָ וּמְמוֹנְךָ, וּבְזֶה יָקִים עָלֶיךָ דְבַרֵי הַמְּשׁוֹרָר (תהלים מד, כג): "כִּי עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם".

כו. לְבַטַח בַּה' בְּכָל לְבַבְךָ וְהֶאֱמַן בְּהַשְׁגָּחְתּוֹ הַפְּרָטִית, וּבְזֶה תִקְבַּל בְּלִבְךָ הַיְחִוּד הַגָּמוּר וְהַשְּׁלֵם, בְּהֶאֱמִין בּוֹ כִּי עֵינָיו הֵם מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ (ע"פ דה"ב טז, ט; זכריה ד, י), וְעֵינָיו עַל כָּל דְּרָכֵי אִישׁ (איוב לד, כא), וְחוֹקֵר לֵב וּבוֹחֵן פְּלִיּוֹת (ירמיה י, י). כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ מֶאֱמִין בְּ"אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות כ, ב), גַּם בְּ"אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם) אֵינוֹ מֶאֱמִין, וְאֵין זֶה יְחִוּד שְׁלֵם, כִּי זֶהוּ סִגְלַת יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הָעַמִּים וְזֶהוּ יְסוּד כָּל הַתּוֹרָה כְּלָהּ.

כז. לְהִרְחִיק גְּאוּהַ וְכַעַס. וּגְעַר בַּיַּצָּר הַמְּשִׁיאָךְ לְלַכֵּת בְּדַרְכֵי לִבְךָ וְאֵל תִּבְטַח אֶל דְּרָכָיו, אֲשֶׁר הִמָּה מְצוּדִים וְחַרְמִים לְהִרְאוֹתֶךָ כִּי דְרָכֶךָ יֵשֶׁר וְזָךְ.

כח. מְדַבֵּר שֶׁקֶר תִּרְחַק (שמות כג, ז). וְאֵל תּוֹצִיא שֵׁם־שָׁמַיִם לְבַטְלָהּ וְלֹא בְּמָקוֹם מְטֻנָּף.

כט. הִסֵּר מִמֶּךָ מִשְׁעֲנַת הַקִּנְיָה הַרְצוּץ, מִשְׁעֲנַת בְּנֵי־אָדָם, וְהִצַּנֵּעַ לָכֵת עִם אֱלֹהֶיךָ (מיכה ו, ח), וְ"אֵל תִּשִּׂים זֶהב כֶּסֶלְךָ" (ע"פ איוב לא, כד), כִּי זֶה תַחֲלַת עֲבוּדָה זָרָה. וּפִזֹּר מְמוֹנְךָ בְּאֲשֶׁר הוּא רְצוֹנוֹ יִתְבַּרְךָ, וּבְכִדּוֹ לְמִלַּאת חֶסְרוֹנְךָ.

ל. דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ (דה"א כח, ט), וּדְבַרְיֶךָ בְּמֵאזְנֵי צִדֵּק תִּשְׁקַל, וְהֵינְךָ צִדֵּק יִהְיֶה לָּךְ (ויקרא יב, לו), וְתִקַּל בְּעֵינֶיךָ הוֹצֵאת מְמוֹנְךָ מֵהוֹצֵאת דְּבַרְיֶךָ, וּפִיךָ אֵל יִמָּהֵר לְהוֹצִיא דָבָר רָע, עַד שֶׁתִּשְׁקַלְהוּ בְּמֵאזְנֵי שִׁכְלֶךָ.

לא. וְדוּי עַל עֲוֹנוֹתֶיךָ עָרַב וּבָקֵר אֵל יַחֲסֵר, וְזָכְרוֹן צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם בְּשִׁבְרוֹן־לֵב.

לב. זָכַר יוֹם הַמּוֹת תָּמִיד, וְצִידָה לְדַרְךָ הַכּוֹן. וְשִׁים בֵּין עֵינֶיךָ שְׁנֵי דְרָכִים אֵלוֹ תָּמִיד, וְיִהְיוּ מְזַמְּנִים לָּךְ לְיוֹם הַפְּרוּד. וּמִטְּתֶךָ בְּדַמְעָה תִּשְׁחָה (ע"פ תהלים ו, ז), וְיִבְהִלוּ רַעֲיוֹנֶיךָ מִדֵּי זָכְרֶךָ חֲרִדַת רַבִּי יוֹחָנָן, זָכְרוֹנוֹ לְבִרְכָה (ברכות כח, ב).

- לג. חבר טוב היה ליראי ה' והתחבר בחברתם, ומפועלי און הרחק.
- לד. טוב וישר לך להמעיט בעיניך פעלותיך הטובות, ולהרבות בעיניך פשעיה, להרבות חסדי יוצרך מבטן ונותן אכלך. ולא תשמש על-מנת לקבל פרס בעשותך מצותיו.
- לה. יום ולילה זכרו מפיה לא ימוש. בשכבך תשגה באהבתו, ובקומך ובהלוכך תמצאנו, והקיצות בו תשעשע, והוא יישר ארחתיך (משלי ג, 1).
- לו. פון בתפלתך, פי היא עבודת הלב (תענית ב, א). ואם בנה ידבר לך ולא מלבו — הלוא יחר לך! ומה תענה, טפה סרוחה, לפני מלכו של עולם? ואל תהיה כעבד שמסרו לו מלאכה נכבדת לטובתו וחבלה, ואיך יעמד לפני המלך? ומה טוב לבקש סליחה על אמרך 'סלח לנו' בלא כונה. ואם אי אפשר בכל התפלות — ברכה ראשונה של שמונה-עשרה ופסוק ראשון של קריאת-שמע אל יחסר, פי לא יצא ידי חובת התפלה כשלא כון בהם (ק"ש — ברכות ג, א; תפלה — שם לה, ב).
- לז. למד פרשיותיך עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ופרוש רש"י, ותדקדק בו כאשר תוכל, וכן בגמרא, פי כל העוסק בגמרא — אין לך מדה טובה הימנה (ב"מ לג, א), ותלמוד תורה כנגד כלם (פאה א, א).
- לח. מפל מאכל אשר תאכל ומפל משקה אשר תשתה, אל תהנה בלא ברכה תחלה וסוף, ותכוון בה היטב. וכסה ראשך פשתזכיר השם ותעצים עיניך, ואל תהיה כאמור (ישעיה כט, ג): "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני".
- לט. נטילת ידים לתפלה ולאכילה. ובעת צאתך מצרכיך, ברוך 'אשר יצר', ויעל נטילת ידים' אל תברך.
- מ. גדלים תעשה לך על ארבע פנפות כסותך' (דברים כב, יב), למען תזכר. וקדש עצמך בכל דברים (יבמות כ, א). והוי צנוע בבית-הפסא ועם ביתך, פי אפלו על שיחה קלה שבין איש לאשתו עתיד לתן עליה דין (חגיגה ה, ב). ואל תנהג עצמך בקלות-ראש, ויהי מורא שמים עליך

שבת פרק יג מוסר קצו

(אבות א, ג). וְהִשְׁמַר מִהִסְתַּפֵּל בְּאִשָּׁה אֶפְלוּ פְנוּיָהּ, וּמְזוּזוֹת בְּפִתְחֵי בֵיתָךְ אֶל תִּחְסֹר.

מא. 'סוד אחר אל תגל' (משלי כה, ט). גם הדברים שהם לא על דרך סוד, טמנם בלבך. ואם תשמע מאחר — אל תאמר: כָּכֹר שָׁמַעְתִּי זֶה! וּמִשְׁכַּבְתָּ חִיקָךְ שָׁמַר פִּתְחֵי פִיךָ' (מיכה ג, ה).

מב. עָרַב וּבִקֵּר וְצִהְרִים שָׁמַר עֵת הַתְּפִלָּה. וּפִתַח לְבָבְךָ שְׁעָה אַחַת קִדְּם תְּפִלָּה, וְהָיוּ מַעֲשֵׂיךָ רְאוּשׁוּנִים. וְאֵל תִּרְבֶּה שִׂיחָה כְּטִלָּה בְּבֵית-הַפְּנִסָּת. וּתְפַלִּין עַל רֵאשִׁיךָ וְזִרְעֶךָ אֶל יַחְסֹר.

מג. פִּלְס מִעֲגַל רִגְלֶךָ לְיִשְׂרָאֵל עֲצָמֶךָ בְּדֶרֶךְ בֵּינוֹנֵי בְּמֵאֲכָל וּבְמִשְׁתֵּה וּבְכָל מְדוּתֶיךָ, וְאֵל תֵּט יָמִין וּשְׂמָאל, וּרְדֵף אַחֲרֵי הַשָּׁלוֹם.

מד. קִבַּע עֵתִים לְתוֹרָה קִדְּם אֲכִילָה וּשְׂכִיבָה וְעַל שְׁלֹחַנְךָ, וְהִזְהַרְתָּ לְאַנְשֵׁי בֵיתְךָ לְהַדְרִיכֶם עַל-פִּי הַתּוֹרָה לְשָׁמַר פִּיהֶם מִלְּהַתְּחַלֵּל, כִּי תַחֲלַת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם: קִבַּעַת עֵתִים לְתוֹרָה? (קדושין מ, ב)

מה. שָׁמַח בְּשִׂמְעֶךָ תּוֹכַחַת מוֹסֵר כְּמוֹצֵא שֶׁלֵּל רָב. וְיִהְיוּכַח לְחֻכְּם וְיִאֲהַבְּךָ' (משלי ט, ח), כִּי 'טוֹבָה תּוֹכַחַת מִגְּלָה מֵאַהֲבָה מְסַתֶּרֶת' (שם כו, ה), וְלִמּוֹכִיחִים יִנָּעַם' (משלי כד, כה).

מו. תַּחֲלַת מַעֲשֵׂיךָ — הַבֵּט סוּפֶם. וְהָיוּ מְחַשְׁבֵי הַפֶּסֶד מְצוּהַ כְּנֹגֵד שְׂכָרָה, וּשְׂכָר עֲבָרָה כְּנֹגֵד הַפֶּסֶדָה (אבות ב, א), כִּי 'הַחֻכְּם עֵינָיו בְּרֵאשׁוֹ' (קהלת ב, יד).

מז. הִזְהַר שְׁלֵא תִסְמֹךְ בְּלִבְבְּךָ, וּשְׁמַע עֲצָה וְקַבֵּל מוֹסֵר, וְתִהְיֶה זְרִיז לַעֲשׂוֹת כֹּל מַה שְׁמַטֵּל עֲלֶיךָ, וְיִמְכַל מִשְׁמַר נֹצֵר לְבָבְךָ' (משלי ד, כג).

מח. אֵל תִּקּוּם מִמִּטַּתְךָ עֲצֵל, כִּי אִם בְּזִרְיּוֹת לַעֲבֹד יוֹצֵרְךָ.

מט. אֵל תִּאֲחַר מְלָכַת לְבַיִת הַתְּפִלָּה, וּשְׁמַר רִגְלֶיךָ פֶּן תִּהְיִינָה מְטַנְפוֹת (ע"פ קהלת ד, יז). אֵל תִּשִּׂים לְבָבְךָ אַחֲרֵינִית בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, וְהַתְּפִינָן לְבָרְךָ לְיוֹצֵרְךָ.

נ. אֵל תִּדְבֹר בְּלַעֲגֵי שִׁפָּה וּבְלִשׁוֹן אַחֲרַת כֹּל עֵת שֶׁחֲזָן מִתְּפִלָּל, וְתַעֲנֶה אָמֵן.

- נא. אל תנִשֶׂה פְּגִיעַת הַמּוֹת, שְׁיִכּוּא פְּתָאם, וְתִזְכֹּר מַעֲמַד יוֹם־הַדִּין.
- נב. אל תתְעַסֵּק בַּמִּצְוָה כְּדִי לִקְבֹּל פָּרֶס, וְאַל תִּרְחַק מֵעֲבֹרוֹת מִפְּנֵי הָעֲנָשׁ.
- נג. אל תתְרַשֵּׁל בַּמִּצְוָה אִם בָּאָה לְיָדְךָ, וְתַעֲשֶׂנָּה לְשֵׁם שָׁמַיִם בְּלִי אַחֹר.
- נד. אל תתְרַשֵּׁל בְּכַרְפַּת הַלְּבָנָה, שְׂאֵם לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שְׁבַשְׁמַיִם וְכוּ', דַּיִם (סנהדרין מב, א).
- נה. אל תַעֲשֶׂה דָבָר שְׁיִלְעִיגוּ הַבְּרִיּוֹת, שְׁדַרְכָּם לְהַעֲלִים הַטּוֹבוֹת וּלְגַלוֹת הַרְעוֹת.
- נו. אל תִקְלָה אָבִיךָ וְאִמְךָ וְאַל תִּצְעַר אוֹתָם, וְכַבֵּדֵם כְּפִי יְכַלְתְּךָ כָּל יְמֵיהֶם.
- נז. אל יִהְיוּ פְּנֵיךָ זְעוּמוֹת נֶגֶד עוֹבְרִים וְשׁוֹבִים, וְקַבֵּל אוֹתָם בְּפָנִים מְאִירִים.
- נח. אל תִשְׁכַּח לְעֲנִיֶיךָ לְתַת צִדָּה לְדַרְךָ וּלְעֲשׂוֹת לוֹיָהּ לָהֶם, וּתְנַחֲמֵם בְּדַבָּרִים.
- נט. אל תִשִּׂים עֵינֶיךָ לְמִי שֶׁעָלָה יוֹתֵר מִמֶּךָ, אֶלָּא לְמִי שֶׁהוּא תַחְתִּיךָ.
- ס. אל תִּבְהַל לְקַצֵּף מִשׁוּם דָּבָר, וְהֶאֱרַךְ אִפְךָ, פֶּן תֵּאָבֵד אֶת חֻכְמַתְךָ.
- סא. אִם תּוֹצִיא מִמֶּךָ עֲקָשׁוֹת פֶּה (ע"פ משלי ד, כד) וְנִבּוּל פֶּה, דַּע כִּי עַל כָּל אֵלָה יִבְיֵאֶךָ אֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט.
- סב. אל תַחֲזִיק כַּעֲסָךָ עִם חֲבֵרְךָ אֶפְלוּ יוֹם אֶחָד, וְתִכְנִיעַ לְפָנָיו קֶדֶם לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מַחִילָה.
- סג. אל תִדְבֹר בְּצוּאָר עֵתְךָ, וְאַל תִּרִים מִצַּח שְׁלֹא לִקְבֹּל עָלֶיךָ יִרְאֵת שָׁמַיִם.
- סד. אל תִשִּׁיב לְמַחְרָפֶיךָ וּלְמַבְזִיךָ, וְתִשִּׂים יָד לְפֶה וּשְׂתַק, פֶּן יַחֵם לְבָבְךָ.
- סה. אל תַתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לָךְ, כִּי לְסוּף הֵם יִשְׁלִימוּ בִינֵיהֶם וְאַתָּה תִשָּׂאֵר בְּכַעַס.
- סו. אל תַתְנַאֵה עַל הַבְּרִיּוֹת, וְתִהְיֶי שְׁפַל־רוּחַ כְּאַרְץ, שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בָּהּ.

סז. אל תהי כזו לכל אדם ולכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום (אבות ה, ג).

סח. צדק צדק תרדף וכו' (דברים טו, כ). ואל תחסר מחצית השקל בכל שנה פעם אחת, ובכל חודש ובכל שבוע — כפי מסת ידך, ובכל יום לא תחסר מתנה מועטת לכל הפחות קדם תפלה (ב"ב י, א). ואם תגיע למעשר — תתן, ויהי טרף בביתך בכל אשר תמצא ידך לגמל חסד, ^{אברהם} הן לחיים הן למתים, הן לעניים הן לעשירים.

סט. רצה באשר רוצה יוצרך. שמח בחלקך אם מעט ואם הרבה, והתחנן לפניו תמיד להטות לבבך אל עדותיו. ובכל דרכיך "השלף על ה' יהבך" (תהלים נה, כג), ואל יקשה בעיניך מלהוציא לכבוד שבת ויום-טוב ככל הצריך. והשתדל לכבדם ולקבלם מבעוד יום, ולהתעורר בהם באכילה ושתיה, וחציו בבית-המדרש. וכבדהו בכניסתו וביציאתו לערך שלחן במוצאי-שבת.

ע. אל תישן בעצלות שנה רבה. ותרגיל עצמך להקיץ בהנץ החמה, ולקול התרנגול קום ממטתך.

עא. אל תתפלל בלא נקיות פנים ובלא טהרה, כי תפלתך לא תהיה נשמעת.

עב. אל תתפלל כי אם בכונת הלב ובנחת, כדי שישמע האזן.

עג. אל תשפח צור ילדך ומחוללה, ובכל דרכיך דעהו' (משלי ג, ו), ותביאהו לנגדך תמיד.

עד. אל תרבה לשמח. וזכר כי רוח חיה, ואתה נוצר מן העפר ואחריתך רמה.

עה. אל תאמר על שום מצוה: אעשה אותה למחר! שמא לא תפנה לעשותה.

עו. אל תפרד מהגיון חכמה ומוסר, והתאבק בעפר רגלי חכמים (אבות א, ד) ותתחכם.

עז. אל תניח דרך חסידות אף-על-פי שילעיגו עליך, ואל תבוש לדבר מצוה.

עח. אל תקפץ ידך מלתן תמיד לעניים ולאביונים, 'ומבשרך לא תתעלם' (ישעיה נח, ז).

עט. אל תאחר מלרוץ ולמהר ולהכין לפני העניים שלחן ולחם, כי שמא הם רעבים.

פ. אל תאחר מלהביא את המעשר לבית האוצר, כי 'מתן בפטר יכפה אף' (משלי כא, יד).

פא. אל תרים ידך אל חברך, ואף שהוא מקלל את אביך ואמך בפניך.

פב. אל תביט למי שהוא קטן ממך בעבודה וביראת חטא, כי אם לגדול ממך.

פג. אל תוציא דבה או לשון הרע על שום אדם, ולא לזות שפתיים או רכילות.

פד. אל תהי נבהל להשיב בעזות מצח למי שאמר דברים אשר לא טובים.

פה. אל תשמיע בחוץ קולך ואל תהי צונח כבהמה, ודבריך יהיו בנחת.

פו. אל תלבין פני חברך, כי העושה כן, אין לו חלק לעולם הבא (בבא מציעא נב, א).

פז. אל תראה יכלת אצל שום אדם אם ידך גברה, כי תחליש.

פח. אל תרדף אחר הכבוד, ואל תעלה במעלה שאינו ראוי לה.

פט. אל תשתדל שיכבדוך בני-אדם, פן לא ירצו וישפילוך.

צ. אל תרף ידך מלבקש רעים ואהובים, ואל ימעט בעיניך שונא אחד.

צא. אל תגנה מקח חברך ואל תחליש דעתו, כי זה מנהג לחסר דעת.

צב. אל תאמר: בצדקתי היתה זאת! פן תקבל שכרך בעולם הזה.

שבט פרק יג מוסר רא

צג. אל תטה את חברך מדרך טובה אל דרך רעה, כגון מסית ומדיח וכיוצא בזה.

צד. אל תאכל אכילה גסה עד שתמלא פרסך, פי הרבה חלאים באים על רב אכילה.

צה. 'אל תהי בסבאי יין ובזללי בשר' (משלי כג, כ), פן תשפח את בוראך.

צו. אל תטיל אימה יתרה בתוך ביתך, פי הרבה קלקולים באים על רב מורא (ע' גיטין ה, ב).

צז. אל תתיחד עם אשה, חוץ מאשתך ואמך ובתך, ואפלו עם שתי נשים.

צח. אל תחמד אשה ביפיה, פי ברב טוב מעשיה יאשרוה השומעים.

צט. אל תתן תפארת לעצמך ואל תיגור גופך בעיניך, ותקטין את עצמך. ק. אל תבהל את מעשיך.

קא. אל תרבה לדבר בדברים המועילין ובלא נזק, פי אם בקצור לשון (פסחים ג, א; צט, א).

קב. אל תרף ידיך מלקנות לך חבר נאמן, ושמר אותו ואל תאבדהו.

קג. אל תפתה את חברך בדברי חלקות ובחגיפות, ואל תדבר בלא לב.

קד. אל תתחבר לאדם רע וחוטא וכעסן וכסיל, פן תביא פלמות עליך.

קה. אל תכעיס לשום אדם, פי אין אדם שאין לו שעה.

קו. אל תעלה בדעתך לנצח את החכם, פי לא תרבה על חכמתך חכמה.

קז. אל תהי קפדן לדבר מועט נגד שום אדם, פן תלקט שונאים על חנם.

קח. אל תעשה בפסתר מה שתתבייש בגלוי, ואל תאמר: מי רואני?

קט. אל תחשב עון למי שבא להתנצל לפניך, אם אמת ואם שקר.

קי. אל תכעיס לשום אדם, פי אין אדם שאין לו שעה, ועברתם שמורה נצח.

- קיא. אל תסמך לידי מתנות בשר ודם, ותעבד לבקש מזונותיך.
- קיב. אל יהי ממון שלך חביב עליך יותר מגופך, כמו לעבד על המכס וללקח יחידי.
- קיג. אל תתן בלבך קנאה, שהיא חולה רעה שאין לה רפואה.
- קיד. אל תהי רגיל, לא בשבועה ולא בנדורים, שהרבה רעות באות על זה.
- קיטו. אל תרגיל לשבע על גופך או על נפשך, ואפלו על דבר אמת.
- קיטז. אל תאחר לעשות תשובה שלמה ולבקש רפואה על נפשך.
- קיז. אל תעמל לרוח ואל תשמע דברים בטלים.
- קיח. אל תכנה שם רע לחברך, שהמכנה שם רע לחברו אין לו חלק לעולם הבא (ע' ב"מ נח, ב).
- קיט. אל תבטח בעשרך, פי הבוטח בעשרו מלקט שונאים ויפשל תחתיהם.
- קכ. אל תהי סרבן לאנשי עירך, ובטל רצונך מפני רצון אחרים.
- קכא. אל תרגיל עצמך לאכל חוץ מביתך עם קבוץ הרבה, שלא לסעודת מצוה.
- קכב. אל תשכר גופך בשכרות יין, פן תהיה מגנה ותנבל את פיה ותתחרט.
- קכג. אל תכעס באשתך. ואם רחקת אותה בשמאל — קרב ביד ימין בלי אחור.
- קכד. אל תבזה את אשתך וכבוד אותה, ותסירנה מן החטא.
- קכה. אל תהי רגיל לישב עם הליצנים פחותי ערך, פן יחטיאוך.
- קכו. אל תתעצל לבקש חכמה, וליסר את חברך בסתר ובדרך פבוד.
- קכז. אל תדבר בלא עתו ובדבר שאין בו תועלת, ושמר פתחי פיה.

קכח. אל תדבר עם סכל ומשגע, שלא יקבל דבריך ויבזה אותם.
 קכט. אל תהי כפוי טובה, וכבד למי שפתח לך פתח לבקש די ספוקך.
 קל. אל תוציא מפיו דבר שקר וכזב, ותהיה נאמן לכל אדם.
 קלא. שלא תתעצל להקדים שלום לכל אדם.
 קלב. אל תרגיל עצמך לעמוד כי אם אצל חכם, ושמע והאזין את דבריו.
 עד כאן.

[1334567]

הא לך כ"ג הנהגות של רבנו אשר ז"ל, וקל"ב אחרות, שאם ירגיל בהן האדם, מבטח שאין חטא בא על-ידו, והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים (יומא לט, א). עוד אוסיף לכתב כ"ו הנהגות אחרות שחברתי בימי בחרותי וסמכתים על הפסוקים, וכאן אכתב בקצור נמרץ, כי אין פונתי אלא על המוסר. ולפי שבאים על אפן אחר, איחד להן פרק בפני עצמו.

פרק ארבעה-עשר

יבאר בו עשרים וששה סיגים שיעשה אותם האדם:

(א) ימי הבחרות וימי הזקנה צריך אדם לערבם יחד לטובה, רצוני לומר, שמה שכתב אדם בבחרותו, יערכהו עם מה שכותב בזקנותו, שבאים הדברים מתקנים ומטעמים יותר, כיון שעד שבא לכלל זקנה ראה ספרים אין קץ, ויש בידו על כל דבר ודבר חבילות חבילות של ראיות.
 (ב) אחת: יראה אדם ביסורין הבאים עליו או פרצה או תקלה, לחקר ולפשפש ולשקל בדעתו איך הם מדה כנגד מדה על עברות שבקדו. וזה מביאו לענות אמן בעל-פירחו, שהשגחתו יתברך על הכלל ועל הפרט לשלם לאיש כמעשהו. שאם לא יסתפל בדברים, ויפילם על צד הקרי וההזדמן — מעולם לא יכול לחזור מעונות שבקדו, ולהטיח דברים כלפי מעלה שבאו עליו רעות על חנם. וזהו רמז שלמה המלך, עליו השלום, באמרו (משלי ה, כב): "עונותיו ילכדנו את הרשע ובחבלי חטאתו

יתמך"; ירצה כפי האמת: 'עונותיו ילכדנו את הרשע', אבל הרשע, פיון שאינו מפשפש בעונות שבדו — 'ובחבלי חטאתו יתמך' — היסורין הקשים שבאו עליו, ומטיח דברים ואומר: אין משגיח, שהרי לחטא שהוא שוגג באו עלי יסורים שיכים לעון שהוא מזיד, אין זו פי אם שנופלים הדברים דרך מקרה! אף כשמשפשש הרשע במעשיו ומפיר עונות שבדו, מפיר שהענשים הבאים עליו הם במשקל כנגד העון, ואז אין יכול לכפר שאין משגיח.

ג) שגית: יתרחק האדם מן הדברים, שאם יסתפל בהם ימשך עליו מן ההרהורים והמחשבות הרעות. ועל זה היה משתבח איוב באמרו (איוב לא, א): "ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה", דלא קאמר "בבתולה", לומר: לא מבעיא שעשיתי סיג לעיני מלהסתפל בבתולה, אף-על-פי שאין האסור חמור, אלא אפלו על הלבוש שעליה לא נסתכלתי. וזהו: "על בתולה", ירצה, מה שעל הבתולה ואו.

ד) שלישיית: כשאוכל, לא תהיה פונת אכילתו להרבות בשר גופו, להיות שמן ודשן ובעל-קומה; כי אם יכון באכילתו להבריא גופו לעבודת בוראו. וזהו רמז שלמה המלך, עליו השלום, על אמרו (משלי כג, ב): "אל תהי בסבאי יין" וכו', ירצה: מלבד האסור להיות זולל וסובא, הגורם לו רעות רבות, יש פניה אחרת לאוחזים במדה זו, לכון להרבות בשר גופם, ולזה מזהיר: "אל תהי בסבאי יין, בזללי" לעשות "בשר למו", לעצמם ולגופם. וזהו דקאמר "למו", שנראה מיתר, דהיה לו לומר: "אל תהי בסבאי יין, בזללי בשר" ודי, אלא אמר "למו" לרמז מה דפרישית.

ה) רביעית: יחשב אדם תמיד בענש הגדול של עברות, וזהו יהיה לו סיג מלעשותם, וכמו שאמר שלמה המלך, עליו השלום (שם ו, ב): "כי בעד אשה זונה עד כפר לחם" וכו'. חוץ מפשוטו, שהזנות מביאה לאדם לעניות עד הצטרכות כפר-לחם, ואפלו שיהיה עשיר גדול, יש לפרש עוד במעשה שהיה בעשיר מפלג שחשק באשה זונה, ולא היה

[א] עיין כמס' עבודה זרה (כ, ב) דאסור להסתכל כוחל ופשיטא דכשהן עליהן אסור בהסתכלות, בכגדי צבעונין של אשה אפילו שטוחים על גבי וצ"ע.

יכול לבוא אצלה, לפי שהיו מפירים בדבר, ואדם גדול מאי בעי אצל אשה עניה בערכו. מה עשה? שנה את לבושו ולבש בגדי עני, וגלח שער ראשו ויתנפר לכל מפיריו, ועשה עצמו כחוזר על הפתחים, והיה פא לפתחה של זונה זו לזנות. וזהו: "פי בעד אשה זונה עד פפר לחם", ירצה: בעבור להשיג הנואף לזונה, מבזה עצמו להחליף שמלותיו היקרים וללבש בגדי עני, להביא עצמו לחזר על הפתחים לשאל פפר לחם — היש פחיתות גדול מזה שמביא העברה לאדם?

(ו) חמישית: יזהר אדם מלעשות דבר, שמורה הדבר שמתירא מבשר ודם יותר מהקדוש-ברוך-הוא, וזה רעה חולה, והתורה החמירה בגנב מבגזלן [ב], שהגנב מורה שמתירא מבשר ודם יותר מהקדוש-ברוך-הוא (ב"ק ע"ב, ב). ועל זה מתרעם הנביא (יחזקאל לו, יז): "בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם, כטמאת הנדה היתה דרכם לפני" וכו', כלומר, עקר התרעמת, שדרכם היתה לעשות חטאתם בסתר מיראת בשר ודם יותר ממני, והוא כטמאת הנדה, שהיא טמאה נסתרת, ידועה לבעלה בלבד לא לשום אדם, כך היתה דרכה לפני — היו נחבאים מפל אדם והיו עושים בסתר, באפן שלפני בלבד היתה טמאת חטאתם גלויה — היש פעם גדול מזה, שמתיראים מבשר ודם יותר ממני?

(ז) ששית: ישים אדם נגד עיניו תמיד, שאין הקדוש-ברוך-הוא עבד דינא בלא דינא, אלא 'כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול' (דברים לב, ד). וכשיראה איזה ענשים באים על האדם, אף-על-פי שיהיה צדיק בעיניו, ידע באמת שבדין הביאם עליו; שאם לא ישריש בלבו אמונה זו, יבוא לידי חלול, חס ושלום, שהקדוש-ברוך-הוא פועל שלא כדין חלילה, או יתלה הדברים 'מבלתי יכלת ה' (במדבר יד, טז). וזהו פונת פסוק (יחזקאל לו, ב): "ויבוא אל הגוים אשר באו שמה ויחללו את שם קדשי, באמר להם עם ה' אלה". ירצה, ענין החלול הוא באמרם הגוים: עם ה' אלה, כלם צדיקים, כלם חסידים — ומארכו יצאו? ! בתמיה; אין זו כי אם מבלתי

[ב] דהגנב משלם תשלומי ד' וה' בטבח ומכר ולא הגזלן.

יכלת ה', שלא יכול להצילם מיד אויב, אבל אם היו מודים שהקדוש-
ברוך הוא עבד דינא וכל דרכיו משפט, לא היו באים לידי חלול זה.

(ח) שביעית: יזכר תמיד עונותיו ויהיו נגד עיניו, וידמה כל עונותיו
מנגדים אליו, על דרך (תהלים נא, ה): "וחטאתי נגדי תמיד".
פלומר: אמר דוד המלך, עליו השלום: הנה נדמה לי תמיד כאלו חטאתי
הנה מנגד נגדי תמיד וכו'. ובחשבו החוטא כן, ישמר שלא לחטא עוד.
וזהו רמז בפסוק (יחזקאל לו, לא): "וזכרתם את דרכיכם הרעים ומעלליכם
אשר לא טובים" וכו', דקשה: פיון שכבר אמר בפסוקים הקודמים (כה-ל):
"וזרקתי עליכם מים טהורים" וכו', "ואת רוחי אתן בקרבכם" וכו',
"וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם" וכו', "והרביתי את פרי הארץ"
וכו', אם-כן, מאחר שחזרו בתשובה לפניו וטהר אותם, מאי "וזכרתם את
דרכיכם הרעים" דקאמר? אלא הוא אשר דברנו, שצריך החוטא אחר
ששב לתן תמיד נגד עיניו עונות שעשה, אשר עם זה יתביש ויכלם ולא
יוסיף למרד עוד. לכן אחר ששבתם, ואחר הטוב הנשפע מאתו יתברך
לכם — "וזכרתם את דרכיכם הרעים", להיותם נגד עיניכם תמיד, ועל-
ידי-כן: "ונקטתם" תמיד על עונותיכם ומעלליכם, ירצה: תראו בעיניכם
פי חגיבים אתם כליה על העבר, ועל-ידי-כן לא תוסיפו לחטא, ותפירו
החסד שעשה עמכם הקדוש-ברוך-הוא, להיטיב עמכם אף-על-פי
שהרביתם לחטא לפניו.

(ט) שמינית: צריך אדם להרחיק ממנו איזה מדה רעה שנשתרשה בו עד
תכלית הרחוק, וירגיל בזה זמן רב עד שתתרחק ממנו, כמו
חמדת ממון וכדומה; פי בעוד שהמדה משרשת בו, עכוב גדול שיוכל
לחזר בתשובה. הלוא תראה במלכים (מ"ב ג, ח) גבי המצרעים גיחזי ובניו:
"ויבאו המצרעים האלה עד קצה המחנה ויבאו אל אהל אחד ויאכלו
וישתו וישאו משם כסף וזהב ובגדים וילכו ויטמנו", דקשה: מה מועיל
הנה להם לבושי הכבוד והכסף וזהב ובגדים וילכו ויטמנו? אלא שנשתרש בגיחזי ובניו
חמדה שעליה נלקה, פי אלישע קללו (שם ה, כז): "צרעת נעמן תדבק בך
ובזרעך", על שחמד כסף ובגדים מנעמן, כנודע (שם ה, כג), עם כל זה לא
הסיר טמאתו מאתו להפך טבעו מחמדת הממון, אף-על-פי שלא היה לו

עכשו הנאה ממנו פיון שהיה מצרע. ואם הטמין עד לאחר שיתרפאו הוא ובניו, פאמרם ז"ל (סנהדרין קו, ב), שארבעה מצרעים אלו הן גיחזי ושלשת בניו, אם-כן, מי שירפא אותם זמין אז להם כסף. אין זו כי אם רעה חולה, שנשתרשו במדה הרעה של חמדנות ולא יכלו להסירה מהם. לכן הרוצה לשוב בתשובה, אם יש בו מדה מגנה משרשת בו, צריך להרחיקה ממנו, שאם לא כן, מדה זו יגרם לו לחזר לכל מעשיו הרעים.

(י) תשיעית: ירחיק אדם מפל מחשבה פגומה בשער הזווג, שאם חס ושלום פוגם, הפנים היוצאים ממנו הם בלתי הגונים, כנודע (אגרת הרמב"ן בענין הזווג פ"ה, וע' ברכות כ, א), שהולד נוצר כפי המחשבה. והפנים בלתי הגונים מעכבים לאדם לעשות תשובה, כי מתבישים לחזר, פן בראות אדם עושה עברה צריך למחות בידו, ויאמר לו: טל קורה מבין עיניך (ערכין טו, ב)! לכן כל זה מתקן לטהר מחשבתו בשעת היחוד עם אשתו. וזהו פונת פסוק (איכה ה, ז): "אבותינו חטאו ואינם, ואנחנו עונותיהם סבלנו", ירצה: הם חטאו במחשבה בשעת הזווג כמדבר, וזהו גורם שאנו בלתי הגונים, ואף-על-פי שמתו ואינם בעולם — אנחנו עונותיהם סבלנו. וזהו: "אבל חטאנו אנחנו ואבותינו". ירצה, מה שחטאנו, אבותינו גרמו לנו.

(יא) עשירית: יסתכל אדם תמיד במעשה הפסיל ויפיר גנותו, ובזה ירחק עצמו מאותו מעשה שלא לעשותו; שאדם עצמו העושה המעשה אינו יכול להפיר בגנות המעשה, כי כל דרך איש ישר בעיניו (משלי כא, ב); אף בהיות המעשה באחר, יראה הרואה דפי המעשה ומתרחק ממנו. הרי נמצא, שהפסיל הוא מלמד של חכם, שהחכם רואה מעשיו, מפיר בדפי שבהן ומתרחק מהם — מכאן שהחכם לומד מהפסיל לתקן דרכיו. וזהו רמזו שלמה המלך, עליו השלום, בפסוק (משלי טו, כא): "אוֹלַת שֹׁמְחָה לַחֲסֵר לֵב, וְאִישׁ תְּבוּנָה יִישֵׁר לֵבָת", ירצה: למי שהוא חסר לב, האולת שומחה היא לו, אף "ואיש תבונה יישר לבת" — מי שר דרכיו ללכת בדרכי ישר.

(יב) אחת-עשרה: יתן נגד עיניו תמיד החסד שעשה הקדוש-ברוך-הוא במין האדם, שאף-על-פי שמחמר קרץ, המשילו על

כָּל הַבְּרִיאָה, מֵה שְׂאִין כֵּן לְמִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת; וּבִזְכוּת הַחֶסֶד הֵהוּא יִכְבַּשׁ מִלְּהַכְעִיסוֹ, כִּיּוֹן שֶׁהִרְבֵּה לְהִיטִיב עִמּוֹ לְגַדְלוֹ מִמִּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. וְזֶהוּ דְקָאָמַר הַמְשׁוֹרֵר (תהלים ח, ה-ז): "מָה אָנוּשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ" וְכוּ', דְרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (סנהדרין לח, ב): קִטְרָגוּ מִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְאָמְרוּ 'מָה אָנוּשׁ' וְכוּ', הַפּוֹנָה: "מָה", מִלְשׁוֹן "וְנַחֲנוּ מָה", שְׁאָמְרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן (שמות טז, ח; וע' חולין פט, א), שְׁמַעְטוּ עֲצָמָם יוֹתֵר מֵאַבְרָהָם שְׁאָמַר (בראשית יח, כז): "וְאַנְכִי עֶפְרַיִם וְאֶפְרַיִם וְכוּ'. וּמִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַעְטוּ לְאָדָם בְּתַכְלִית הַמַּעוּט וְאָמְרוּ: כִּיּוֹן שֶׁ"מָה אָדָם", שֶׁהוּא דָבָר שְׂאִין בּוֹ מִמֶּשׁ, לְמָה תִזְכְּרֵנוּ וְתִפְקְדֵנוּ? וְאוֹמֵר דָּוִד: הַפְּרִתִי חֶסֶדְךָ ה' שְׁעֲשִׂיתָ עִם הָאָדָם, שְׁאֵף-עַל-פִּי שֶׁתַּחֲסֶרְהוּ לְאָדָם וְהוּא מַעֲט מְזַעֵיר מֵאֱלֹהִים, כִּי הַמִּלְאֲכִים הֵם רוּחַנִיִּים וְנִצְחִיִּים, וְאָדָם עֶפְרַיִם מִן הָאָדָמָה, וְנִמְצָא "וְתַחֲסֶרְהוּ מַעֲט מֵאֱלֹהִים", וְעַל כֵּן זֶה הַחֶסֶד שְׁעֲשִׂיתָ עִמּוֹ: "תִּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׁי יָדֶיךָ, כֹּל שֶׁתָּה תַחַת רַגְלֵי, כְּבוֹד וְהִדָּר תַּעֲטֶרְהוּ", מָה שְׁלֵא עֲשִׂיתָ לְמִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת — הֵיִשׁ חֶסֶד גָּדוֹל מִזֶּה?

יג) שְׁתִּיבֵם-עֲשֶׂרְהָ: אֵל יַחֲשַׁב אָדָם בְּקִבְלַת שׁוּם שְׂכָר בְּעוֹלָם הַזֶּה מֵהַמְצוֹת שְׁעוֹשָׂה, שְׂאֵם יַחֲשַׁב כֵּן, סוֹפּוֹ לִבְעֵט, שְׁבִרְאוֹתוֹ שְׁמֵרְבֵה בְּמַצּוֹת וְאִין מֵהֶם הַמְשַׁכֵּת הַתּוֹעֵלֶת, בָּא לּוֹמֵר: לִית דִּין וְלִית דִּין לְשֵׁלָם! אֵף יַחֲשַׁב, דְּשְׂכָר מַצּוֹה בְּהַאי עֲלָמָא לִיבָא (קדושין לט, ב), וְהַכֹּל מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְאַרְיִכוֹת יָמִים שֶׁל עוֹלָם הַבָּא. וְזֶהוּ רַמְזוֹ שֶׁלְמָה הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, בְּפִסּוּק (קהלת י, ב): "לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב פְּסִיל לְשִׁמְאָלוֹ, דְּקִשָּׁה: דְּהַחֲכָם וְהַפְּסִיל הַלֵּב מַצֵּד שְׁמָאל? וְעוֹד: "לֵב חָכָם בִּימִינוֹ" הוּא לָהּ לְמִימֵר, מֵאִי "לִימִינוֹ"? אֲמַנָּם הַפּוֹנָה, שְׁגַבִּי תוֹרָה, הֵינּוּ הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כְּתִיב (משלי ג, טז): "אַרְךָ יָמִים בִּימִינָה, בְּשִׁמְאָלָה עֶשֶׂר וְכְבוֹד", וְהִנֵּה לֵב חָכָם נוֹטָה לְיָמִין שֶׁל הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, שֵׁישׁ בִּימִינוֹ אֲרָךְ יָמִים, שֶׁהוּא שְׂכָר הַצְּדִיקִים בְּעוֹלָם שְׁפָלוֹ יוֹם, בְּעוֹלָם שְׁפָלוֹ אֲרָךְ; אֲבָל לֵב פְּסִיל נוֹטָה לְשִׁמְאָלוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, דֵּישׁ בְּשִׁמְאָלוֹ עֶשֶׂר וְכְבוֹד, שֶׁהוּא שְׂכָר עוֹלָם הַזֶּה לְאִיזָה אִישׁ שְׁעוֹנוֹתָיו מְרַבִּים עַל זְכוּתָיו. לְשֵׁלָם לוֹ שְׂכָרוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, לְטַרְדּוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא (ע' עירובין כב, א; קדושין כ, ב); וְהַפְּסִיל בְּעֲשׂוֹת מַצּוֹה פּוֹנָה לְמָה שֵׁישׁ בְּשִׁמְאָלוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, דְּהֵינּוּ עֶשֶׂר וְכְבוֹד שִׁיתָן לוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּשְׂכָר הַמַּצּוֹה שְׁעֲשָׂה. וְלִזָּה לֹא אָמַר

"בימינו", "בשמאלו", שאינו חוזר לחכם ולכסיל עצמו, אלא חוזר לימינו ולשמאלו של הקדוש-ברוך-הוא כדפרישית.

(ד) שלש-עשרה: יסתפק אדם בהכרחי ואל יבקש המותרות, פן יסירו אותו מאחרי ה', אלא ידמה לו המועט כהרבה וכאלו יש בידו כל הטוב שבעולם. וזהו פתח לעבד בוראו, פיון שאינו מוציא זמנו לבקש המותרות. ורמז זה בשמואל (ש"ב יב, ג): "ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה", דקשה דהוה לה למימר: "ולרש אין לו", מאי "אין כל"? אלא בא לרמז על חסידות הרש, מסתפק במועט כהרבה, ואין שפידו נדמה לו כאלו כל-טוב בידו. וזהו "אין כל", ירצה: האין נדמה לו כל, וכמו שמבאר אצלי על פסוק (מל"ב ד, ב): "אין לשפחתך כל בבית", כלומר, מה שאין לשפחתך שום דבר בבית, נדמה לי ש"כל בבית", פיון שבעלי הוציא הכל לצדקה, לזון הנביאים שנחבאו (ע' בתרגום שם ד, א). וזהו גם-כן הנאמר במן (במדבר יא, ו): "ועתה נפשנו יבשה אין כל", ירצה: במן היה טועם בהם כל טעם שירצה (שמו"ר כה, ג), אף בעין לא היה רואה כי אם דבר אחד, מן בלבד, ונמצא שאין בה כלום, ויש בה כל. וזהו: "אין כל", משום ש"בלתי אל המן עינינו" (במדבר שם), ודוק.

(ט) ארבע-עשרה: יתן אדם נגד עיניו תמיד, שעונותיו גורמין לו קצרות ימים, ונמצא שאם חוטא, מאבד עצמו בידיו, לפי שכשחוטא, הקדוש-ברוך-הוא מקצר ימיו, ואותם ימים שקצר ממנו מוסיפים לצדיקים שהגיע זמנם לפטר מן העולם, ומאריך ימיהם; ונמצא שטרח הרשע לבוא בעולם להרויח חיים לאחר ולא לו. וזהו פונת הפסוק (משלי יג, ט): "אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך", דקשה, דהוה לה למימר "נר צדיקים", כמו שאמר גבי נר רשעים? אמנם הוא אשר דברנו, שהקדוש-ברוך-הוא מקצר ימיו של רשע ומוסיפן על הצדיק העוסק בתורה, שנקרא אור (תענית ז, ב), 'פי נר מצוה ותורה אור' (משלי יג, כג). וישעור הפסוק: "אור צדיקים", דהינו התורה של צדיקים, "ישמח", כשנר של רשעים ידעך, כלומר, שמתים בקצרות ימים, כמו שמחייב מלת "ידעך" [ג], שהוא קדם זמנו; והטעם, משום שאותם ימים של רשעים

[ג] שפירושו קפיצה, שקופץ ממנו קודם זמנו.

מוסיפים על צדיק, ויש לו עדין זמן לעסק בתורה, ולכן "אור צדיקים", כלומר תורת צדיקים "ישמח", בזמן ש"נר רשעים ידעך" ויוצא מן העולם.

(טו) חמשי-עשרה: שלא יחלק אדם על דבר שמועה מדברי עולם הזה, דאינו יוצא מזה כי אם אבוד זמן. גם בשמעו איזה חדוש מן התורה שאומרים לו, אף-על-פי שלא ערכה לו, אל יבקש אפנים לסתרו ולומר: לא כן האמת! רק יחזיק לו טובה שבא לומר לו חדוש, ויבקש ראיות להחזיקו, פי דרך של הפסיל בשמעו כל חדוש, שיהיה מיד חולק ואומר: לא כן! וזוהי מדה מגנה מאד, מביאתו לאדם להיות כפוי גם בטובתו של מקום, כאמר רבותינו ז"ל. ורמוז זה בפסוק משלי (טו, ו): "שפתי חכמים יזרו דעת, ולב פסילים לא כן" — מי לא ידע דלב פסילים לא כן? אלא הפונה לומר: בעת ששפתי חכמים יזרו דעת מחדושי תורה, ולב פסילים השומעים חולקים על השמועה ואומרים בלבם: לא כן הוא האמת! כמו שאמר, פי מדת הרשע לחלק על כל דבר, וכמו שמבאר אצלי בחבור הדרושים (תהלים א, א-ג): "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו', והיה כעץ שתול וגו', לא כן הרשעים", דקשה: פשיטא דלא כן הרשעים, שאם יהיו כן בצדיקים, מה הפרש יש ביניהם? אלא הפונה: דוד אמר, דכל מי שאינו הולך בעצת רשעים וגו' יהיה כעץ שתול וגו'; אמנם הרשעים אומרים: לא כן שיהיה כעץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעתו וכל אשר יעשה יצליח, אלא יהיה "כפמץ אשר תדפנו רוח"; על-כן פשחלקו על האמת, "לא יקמו רשעים במשפט", לא חיים ולא נדונים (ע' קה"ר ט, ב).

(ז) שש-עשרה: אל יהא אדם מצר מה ילד יום, אלא לעולם יהיו פניו שוחקות ובדחן, שזהו מורה על הבטחתו בהקדוש-ברוך-הוא, ולכך הוא שמח תמיד, כי בוטח ביוצרו שאף אם יבוא רע, הוא יתברך יתקנו. ועל פונה זו אמר אליהו לרבי ברוקא על שני אנשים בדחנין ומשמחין לדאוגים, שמזמנים לעולם הבא, כדאיתא במסכת תענית (כב, א) — וכי בדבר זה קונה אדם עולם הבא? אלא שהיו בעלי בטחון, ומכניסים לאחרים למדה זו, ובעל הבטחון לעולם שמח; רמז לדבר (משל)

טו, טו): "וטוב לב משתה תמיד", ירצה: מי שהוא טוב לב, בטוח פיוצרו, לעולם הוא בשמחה פאלו עומד תמיד במשתה; אך מי שאינו בעל הבטחון, תמיד הוא עצב יומם ולילה. ועל זה אמר איוב (ג, ט): "למה יתן לעמל אור וחיים למרי נפש", ירצה: לעמל שיוצא לעבודתו עדי ערב ובלילה נח מטרחתו, טוב לו שהיה לעולם לילה ולא אור. ולזה אמר: "למה יתן לעמל אור", אבל למי שהוא מר נפש, שמרירותו עמו יומם ולילה, ואין לו נחת-רוח, לא יום ולא לילה, למה לו חיים, טוב לו הפנות! וזהו: "וחיים למרי נפש", ירצה, ראוי שלא תתן לעמל אור ולא חיים למרי נפש.

יח) שבע-עשרה: פשעושה אדם מצוה, יבין וידע שמתקן עמה כל איבריו, שנכנס קדשת המצוה בקרבן ודוחה לחוץ טמאת היצר. ולכן יעשה אותה בשמחה רבה ובכל כחו, שמעורר פונתו, על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (ע' שבת קיט, ב): העונה אמן בכל כחו, קורעין לו גזר דינו וכו', וכתב רש"י ז"ל: בכל כחו — בכל פונתו, דקשה: ולמה לא אמרו רבותינו ז"ל בפרוש "בכל פונתו"? אלא דברי רבותינו ז"ל אין יוצאים מידי פשוטן, וכוננתם לומר דכל כחו ממש, והטעם: משום שהקול רם מעורר פונתו, ועל זה בא רש"י ז"ל לפרש, שטעם אמרם 'בכל כחו', שעל-ידי-כך בא לענות בכל פונתו (ובחבור אחר פרשתי קרוב לזה על אפן אחר). והטעם: בעשית המצוה בכל כחו ובכל פונתו מתנענעים כל איבריו ומתקדשים, שהם כמספר רמ"ח מצות; ואם יש איבר שחטא בו ונגזר יסורין על אותו איבר, בזה יתפטר ותתבטל הגזרה, ונמצא עשות מצוה בכחו ימצא חיים בכל איבריו. וזהו פונת שלמה המלך, עליו השלום, באמרו (משלי ה, כב): "כי חיים הם למוציאיהם ולכל בשרו מרפא", דרשו חז"ל (עירובין נה, א): 'למוציאיהם' — למוציאיהם בפה, ירצה: העושה התורה בכחו להוציאם בפה, גורם 'לכל בשרו מרפא', שהקדשה נכנס בו ומתרפאים כל איבריו אם חטא באיזה מהם.

טז) שמונה-עשרה: ירחק אדם מעצלות בכל דבר וענין, כדי שירגיל אל הזריזות, להיות מוכן וזריז לעבודתו יתברך, כי 'עצלה תפיל תרדמה' (משלי יט, טו) במצות בוראו. ולהפליג גדל הגנות של

עצלות אפלו בדברים הגשמיים אמר שלמה המלך, עליו השלום (משלי י, ה):
 "אגר בקיץ בן משפיל, גרדם בקציר בן מביש", ירצה: ראה דפי העצלות
 עד כמה מביא לאדם להכביד איבריו כמת, פשהבן משפיל אוגר בקיץ,
 דהינו בסוף הקיץ, שמאסף פרות האילן, עדין הבן מביש גרדם בקציר,
 שהוא בתחלת הקיץ, שעדין לא קצר תבואתו.

(כ) תשע-עשרה: יראה האדם במעשים של רשע, כמה מהדפי יש בהן,
 שאפלו הוא בעצמו מודה ומעיד שמעשיו מגנים הם,
 אלא שאין יכול להסירם פיון שהרגל בהם, כאדם שלמד לאכל ססהמות
 מילדותו, עד שהרגל בו מעט מעט ונעשה בו טבע, שיום שלא יאכל אין
 דעתו מישבת עליו, ואף-על-פי שיודע ומודה שהוא ססהמות, אלא
 שהרגלו גורם לו. וכיון שכן, בראות כל אדם שאפלו הרשע מודה בדפי
 מעשיו, איך ישמע לקול יצרו הרוצה להרגילו בהם? וזהו דקאמר שלמה
 המלך, עליו השלום (משלי י, טו): "שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו"
 — ויו שב"ושבע" מושך עצמו ואחר עמו, כלומר: שש הנה שנא ה',
 שהם עינים רמות וכו' וידיים שפכות דם נקי, וכדמפרש ואזל. והשש
 האמורות ושבע, שהוא משלח מדנים בין אחים, תועבת נפשו של רשע,
 אלא פיון שהרגל בהן אינו יכול לעזב הרגלו, אף-על-פי שמפיר ויודע
 בדפי שבהן.

(כא) עשרים: יתן אדם נגד עיניו תמיד חמלתו של הקדוש-ברוך-הוא
 עליו, שמצטער בכיכול בצרתו על משפטי הדינים
 המעתדים לבוא עליו כפי חיוב הדין, וכביכול אומר (סנהדרין מו, א): קלני
 מראשי, קלני מזרועי. ואף-על-פי שאינו מגיע לו כלום מצדקתו של אדם
 או מרשעתו, דכתיב (איוב לה, ז): "אם צדקת מה תתן לו", עם כל זה מצטער
 על צרת הרשע ושמח בטוב הצדיק. וכיון שכן, איך יחטא האדם לפני
 אלהיו, אשר כמה צער מצטער בכיכול בעבורו. וזהו דקאמר שלמה
 המלך, עליו השלום (משלי טו, יא): "שאל ואבדון נגד ה', אף פי לבות בני
 אדם", שלכאורה נראה פסוק זה משלל הבנה, שאין שום שיכות רישא
 לסיפא? אמנם הפונה: "שאל ואבדון", שהוא גיהנם, מוכן למשפטי
 הרשעים, הם "נגד ה'", ירצה, נגד רצונו, פי הוא הו"ה בעל הרחמים

מִצְטַעַר בְּצַרְתֶּם שֶׁל רְשָׁעִים. וּמִזֶּה הֵטַעַם אִף וַחֲמָה יֵשׁ לוֹ כְּבִיכּוֹל כְּשֵׁי־שׁ לֹא שְׁנֵי לַבּוֹת לְבְנֵי אָדָם, שֶׁהֵם יֵצֵר טוֹב וְיֵצֵר רָע, דְּרִצּוֹנוֹ שִׁיהִפֹּךְ הָאָדָם יֵצְרוּ הָרַע לְטוֹב כְּדֵי שֶׁלֹּא תִגִּיעַ לוֹ שׁוֹם נֹזֵק, מִשׁוֹם שֶׁמִצְטַעַר מִנּוֹקוֹ.

(כב) עֲשָׂרִים וְאַחַת: יַחֲשֹׁב אָדָם בְּעַת שֶׁבָא לְחַטָּא, כִּי לֹא לְעֲצָמוֹ בְּלִבְדֹּ גוֹרֵם רָעָה, כִּי גַם לְבְנָיו גוֹרֵם, וְכִרְאוֹת כֵּן, יִתְגַּדֵּל

בְּעֵינָיו צַעַר בְּנָיו וְיֵצֵטַעַר וְיָשׁוּב אַחֲזֹר מִלְּחַטָּא, שֶׁאָדָם מְחַבֵּב לְבְנָיו יוֹתֵר מִגּוֹפּוֹ, כִּנּוּדָע, דְּלִזְזָה כְּתִיב (כראשית כב, א): "וְהֵאֱלֹהִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם", וְלֹא קָאָמַר "לִי־צַחֲקִים", לְפִי שֶׁיּוֹתֵר הָיָה מְרַגֵּישׁ אַבְרָהָם מִצַּעַר יִצְחָק מִמָּה שֶׁהָיָה מְרַגֵּישׁ יִצְחָק בְּעֲצָמוֹ, וְנִמְצָא שֶׁהִנְסִיּוֹן הִגִּיעַ יוֹתֵר לְאַבְרָהָם מִיִּצְחָק, בְּאִפְּן שֶׁבְהִיּוֹת אָדָם מְשִׁים נֶגֶד עֵינָיו שֶׁעוֹנוֹ נּוֹפֵל עַל בְּנָיו, חוֹשֵׁף עֲצָמוֹ מִלְּחַטָּא. וְרָמַז לְדַבָּר (שמות כ, ה): "פִּקֹּד עוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים" וְכוּ' — "פִּקֹּד" מִלְּשׁוֹן "כִּי יִפְקֹד מוֹשֶׁבֶךְ" (ש"א ב, יח), יִרְצָה: חוֹשֵׁף וּמוֹנֵעַ עוֹן הָאָבוֹת שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ, מִסְּפָה "עַל בָּנִים", כְּלוּמַר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּל עוֹנוֹ עַל בְּנָיו, וְלִחְמַלַּת אָדָם עַל בְּנָיו מוֹנֵעַ עֲצָמוֹ מִלְּחַטָּא.

(כג) עֲשָׂרִים וְשָׁתַיִם: יַחֲשֹׁב אָדָם כְּשֶׁמוֹצִיא הוֹצָאוֹת לְדַבָּר מִצּוּהָ, שֶׁמוֹצִיא פְּרוּטָה כְּדֵי לְקַח דִּינָר, שְׂאֵז יַעֲשֶׂה

הַמִּצְוָה בְּאַהֲבָה רַבָּה, כִּי בְּאֵמֶת כֵּן הִיא הַמִּדָּה, כְּאָמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"ב ט, ב): אָדָם נוֹתֵן לְעַנֵּי פְּרוּטָה, הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא נוֹתֵן לוֹ פְּרוּטוֹת. וְזֶהוּ רָמַזוֹ שְׁלֵמָה הַמְּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, בְּפִסּוּק (משלי כא, כא): "רִדְף צְדָקָה וַחֲסֵד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכִבּוֹד", כְּלוּמַר, בְּמָקוֹם שְׁנַיִם יִמְצָא שְׁלֵשָׁה: חַיִּים וְצְדָקָה וְכִבּוֹד — בְּחַיִּים כּוֹלֵל כָּל הַטּוֹבוֹת, וּבְצְדָקָה כּוֹלֵל כָּל הַגְּבוּרוֹת, שֶׁמְחַיֶּה מֵתִים בְּצְדָקָתוֹ וּמְקַרֵּב גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל, דְּכְתִיב (ישעיה נו, א): "שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה, כִּי קְרוּבָה יִשׁוּעָתִי לָבוֹא"; וּבְכִבּוֹד כּוֹלֵל כָּל הַמַּעֲלוֹת, כִּי לְמִי שֶׁמְכַבְּדִים אוֹתוֹ, נוֹתְנִים לוֹ כָּל מִינֵי מַעֲלָה.

(כד) עֲשָׂרִים וְשָׁלֹשׁ: יִיסֵר אָדָם בְּנָיו וּבְנוֹתָיו מִקְטָנוֹתָם, לְהַדְרִיכֵם וּלְלַמְּדֵם דְּרָכֵי הַשֵּׁם, וְאֵל יֹאמֵר: כְּשִׁיתְּגַדְּלוּ יַעֲזֹבוּ

מִדּוֹתֵיהֶם הָרָעִים! כִּי כִּיּוֹן שֶׁמְרַגֵּיל בָּהֶם, נַעֲשֶׂה לוֹ טָבַע שְׁנֵי וְשׁוֹב לֹא יִחֲזֹר מִמִּדּוֹתָיו הָרָעוֹת וּמִדְּרָכָיו הַמְּקַלְקְלִים. וְזֶהוּ שְׂרָמַז שְׁלֵמָה הַמְּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, בְּאָמְרוֹ (משלי כב, ו): "חֲנֹף לְנַעַר עַל-פִּי דְרָכּוֹ, גַּם כִּי יִזְקִין לֹא יִסּוֹר

ממנה". הפונה: אל יעלה על דעתך, בן-אדם, להניח לנער שיעשה מהרעות ממה שלבו חפץ, באמרך: כשיתגדל יראה בגנות המעשים ויניחם! דע באמת: "גם פי זקין לא יסור ממנה", פיון שהרגל. ושעור הפסוק: "חנה לנער על-פי דרכו", ותראה פי אף שיזקין לא יסור ממנה, וכיון שפן, אל תבטח להניחו בנערותו בדרכיו, אלא מיד תניח שבת מוסרך עליו. ועוד, אם הנחת אותו לעשות כל רע, סוף שישנא אותך, והדבר בהפכו. וזה פונת הפסוק (משלי יג, כד): "חושך שבטו שנא בנו", כלומר, לבסוף בנו שונא אותו על שלא יסרו בקטנותו; אמנם "ואהבו" בנו, כש"שחרו מוסר".

(כה) עשרים נארבע: אם ראה אדם שישורים באים עליו ולא נשאר מקום בגופו שלא נלקה — אל יבעט מתוך צערו לומר: אעשה מה שלבי חפץ, כי הנה עתה לא נשאר מקום פנוי בגופי שביא עוד יסורין! כי יכול להכביד יסורין שעליו, או להביא על ממונו ועל ביתו ועל ארצו. וזהו שמתרעם הפסוק (ישעיה א, ה-ו): "על מה תכו עוד תוסיפו סרה, כל ראש לחלי וכל לבב דוי. מפך רגל ועד ראש אין בו מתם וכו'. ארצכם שממה". הפונה — אמר הקדוש-ברוך-הוא: בכל איברים הפיתי אתכם, אולי תשובו, ואדרבה, "על מה תכו עוד", ויותר מפעמים אחרים "תוסיפו סרה"; באמרכם: כבר נלקה כל הגוף ואין לו מקום להביא עליו מכה אחרת, שהרי "כל ראש לחלי וכל לבב דוי, מפך רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה" וכו', ואם-כן על איזה איבר יביאו מכה — על ארצכם ועל עריכם ועל אדמתכם. וזהו: "ארצכם שממה עריכם שרפות אש. אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה" וכו', ועל-ידי-כך אתם מתים בפחי-נפש. לכן בראות אדם רבוי היסורים באים עליו, יפשפש במעשיו ויתחזק בתשובה, ולא יעלה על דעתו מחשבות הרשעים, כי ימות באין משפט וברב אולתו ינחל גיהנם.

(כו) עשרים וחמש: יתרחק בתכלית הרחוק מלהיות מקנא בהצלחת הרשעים בכל משלח ידם, וחביבים בעיני ההמון נשים וטף ורשעים כמותם, שקנאה מביאתו לבעט בכל מה שטרח כל ימיו בתורה ומצות, לבחר הדרך הרע אולי יצליח. גם לא יפתהו יצרו לומר:

הנני יושב עמָהֶם, ואיני עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, רק להשתתף עמָהֶם בְּעִבּוֹר הַצְּלָחָתָם! שָׁפָךְ דַּרְכּוֹ שֶׁל יֵצֵר הָרָע, לְהִתְחִיל בְּדֶרֶךְ הַתֵּר וּלְסַיֵּם בְּאִסּוּר. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַמְּשׁוֹרֵר, דּוּד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תהלים א, א): "אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים", כְּלוֹמַר: וְהֵלֵךְ בְּתוֹרַת הַשֵּׁם, וְאֲשֶׁרִי לֹא שָׁלַח פֶּתַח אוֹתוֹ יֵצְרוּ הָרָע לְעַמּוֹד בְּדֶרֶךְ חַטָּאִים וְלִישָׁב בְּמוֹשָׁב עִם לְצִיִּים, לְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם בְּעִבּוֹר הַצְּלָחָתָם אִף שֶׁלֹּא הָיָה עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ" דּוֹקָא, וְאִפְלוּ בְּדַחַק וּבְצַעַר — סוּפוֹ לְהִצְלִיחַ וּלְקַיֵּמָה מַעֲשֶׂר, שִׁיְהִיָּה "כְּעֵץ שְׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ. לֹא כֵן הַרְשָׁעִים", שֶׁהַצְּלָחָתָם תִּתְהַפֵּף "כַּמֵּץ אֲשֶׁר תִּדְפְּנוּ רוּחַ". וְכֵן הַזְּהִיר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם (משלי כד, א-ד): "אַל תִּקְנֵא בְּאֲנָשֵׁי רָעָה וְאַל תִּתְּאוּ לְהִיּוֹת אִתָּם. כִּי שׂוֹד יִהְיֶה לָכֶם וְעַמְּלֵי שִׁפְתֵיהֶם תִּדְבַּרְנָה. בְּחֻכְמָה יִבְנֶה בַּיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכַוֵּן. וּבִדְעַת חֲדָרִים יִמְלֵאוּ כָּל הַוּוֹן יָקָר וְנָעִים". הַכּוֹנֵה לֹמַר: "אַל תִּקְנֵא בְּאֲנָשֵׁי רָעָה", כִּי לֹא יִפֹּל קִנְיָאָה כִּי אִם בְּרֵאוֹת שֶׁהֵם מְצַלִּיחִים, וְעַם כָּל זֶה אֲנִי מְזַהֵרְךָ, שְׁאַל תִּקְנֵא בְּאֲנָשֵׁי רָעָה, וְגַם אַל יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּם בְּאִמְרָךְ: אִינִי עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם! "וְאַל תִּתְּאוּ לְהִיּוֹת אִתָּם" בְּחֻכְרָה, שְׁאִדְרָבָה יִגִּיעַ לְךָ הַפֶּסֶד וְלֹא רוּחַ, כִּי כָּל מֶה שֶׁמְבַטְיחִים לְךָ — הֵבֵל יִפְצָה פִּיהֶם, "כִּי שׂוֹד יִהְיֶה לָכֶם וְעַמְּלֵי שִׁפְתֵיהֶם תִּדְבַּרְנָה". לְכֵן "הַחֲזֹק בַּמּוֹסֵר אֶל תִּרְף" (שם ה, ג), מִשּׁוּם כִּי בְּחֻכְמַת הַתּוֹרָה יִבְנֶה בַּיִת וּבִתְבוּנָה שֶׁל תּוֹרָה יִתְכַוֵּן, וּבִדְעַת תּוֹרָה וּמִצּוֹת חֲדָרִים יִמְלֵאוּ כָּל הַוּוֹן יָקָר וְנָעִים. לְכֵן אַל יִקְנֵא לָכֶם בְּחַטָּאִים מִסִּבַּת הַצְּלָחָתָם, כִּי הֵבֵל הוּא וּבְזִמְן מוֹעֵט, כִּי אַחֲרֵית רַע לְרָשָׁע, וְצַדִּיק פְּרוּחַ יִפְרַח.

כו) עֲשָׂרִים וְשֵׁשׁ: יָשִׁים נֶגֶד עֵינָיו יוֹמָם וְלַיְלָה מְאֲרָעוֹת הַבָּאוֹת עַל הָאָדָם מֵעֲנִין גְּלוּלָיו, וּבְזֶה יִפִּיר מֵהוֹתוֹ וְיִשְׁפִּיל קוֹמָתוֹ וְיִפִּיר שְׁפָלוֹתוֹ וְדִלוּתוֹ. וְהַנְּנִי מִשִּׁים נֶגֶד עֵינֶיךָ כַּמָּה דְּבָרִים שֶׁמִּתְגַּלְגַּל בָּהֶם נֶפֶשׁ הַרְשָׁע, לְמַעַן זְכוֹר תִּזְכֹּר שֶׁלֹּא לְחַטָּא, לְהִנְצִל מֵהַצְּעָרוֹת הָאֵלוּ. כְּתַב בְּכּוֹנּוֹת הָאֵר "יֵצֵ"ל, דָּף פו, עֲמוּד א (דף נו, א; וע' שער הַגְּלוּלִים הַקְּדָמָה כב): הַמְּשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַיָּר, מִתְגַּלְגַּל בְּשַׁעִיר עֲזִים. הַמִּתְגַּאֵה עַל הַצְּבוּר, מִתְגַּלְגַּל בְּדַבְּרוּרָה. שׁוֹפֵף דְּמִים מִתְגַּלְגַּל בְּמִים; סִימָן

לדבר: "על הארץ תשפכנו במים" (דברים יב, טז). גם מי שענש עונו חנק, מתגלגל במים. הבא על אשת איש, מתגלגל ברחים שטוחנין על-ידי מים, ושם נדונים שניהם, האיש והאשה. מדבר לשון הרע וכיוצא, מתגלגל באבן דומם. מאכיל נבלות לישראל, מתגלגל בעלי אילן, והרוח באה ומגלגלתו והוא צער גדול. מי שלא נטל ידיו, גם-כן מתגלגל במים, וזה הוא סוד "אזי עבר על נפשנו המים הזידונים" (תהלים קכד, ה). מי שאינו מקפיד בברכת הנהנין, מתגלגל במים. משכב זכור מתגלגל בארנבת, שהוא אנדרוגינוס, ובאים זכר על הזכר.

כח) ובספר "נשמת חיים", במאמר ד (פ' יג), כתב משום הרקאנטי, שמביא בפרשת נח (עה"פ וירח, ד"ה ספר הזוהר) ובפרשת שמיני (עה"פ דברו אל וכו', ד"ה ובספר הזוהר), וזה לשונו: ויש מהמקבלים אחרונים המאמינים בגלגול הבהמות, ואמרו שאם עשה אדם עברה יתרה על זכותיו, יתגלגל בבהמה טמאה; וזהו (ויקרא יא, כו): "וגרה איננו מעלה, טמא הוא לכם" — מי שאין לו גרה על זכותיו. ואם מעלה גרה על זכותיו, מתגלגל בטורה. רק אם חטא בעבודת אלילים, בגלוי עריות ושפיכות דמים, באלו השלש אפלו מעלה גרה יתגלגל בטמאה אם לא חזר בתשובה. וזהו סוד: שפן, גמל, חזיר. ובפרשת קדשים (בסופו עה"פ והבדלתם) כתב וזה לשונו: כבד הודעתיה מסוד הבהמות טהורות וטמאות. וקצת חכמי הקבלה האחרונים אומרים, פי העובר על העריות סופו להתגלגל בבהמה טמאה או בשקצים ורמשים. ולזה רומז: "ולא תשקצו את נפשתיכם בכל הרמש" (ויקרא כ, כה), שבודאי יוכל אדם לשקץ נפשו בהם. וזהו: "ואקץ בם" (שם כ, כג). ואמרו בענש הבא על חמותו, פי סופו להתגלגל בחסידה, וחברותיה יהרגנה. הבא על דודתו, סופו להתלבש בכותית ותגיר. וזהו: "דדתך" (ויקרא יח, יד), כלומר, שסופה לשוב לדתנו ולתורתנו. הבא על אשת אחיו, סופו להתגלגל בפרד, שנאמר (איוב יא, יב): "ועיר פרא אדם יולד", על שהפריד הבנין של מעלה. הבא על אשת איש, יתגלגל בחמור. וזהו סוד: "פי תראה חמור שנאף, עזב תעזב עמו" (שמות כג, ה). הבא על אשת דודו, יתלבש באשה אשדודית. הבא על הבהמה יתלבש בעטלה, פי נתעטף בדבר עברה. הבא על הכותית, יתגלגל בקדשה יהודית, שנאמר

(ויקרא י"א, מד): "והייתם קדושים". הפא על הנדה יבוא בכותית, המשמשים מטותיהם נדות — פיון שעבר אדם עברה ושנה בה, התרה לו (יומא פז, א). הפא על פלתו, יתגלגל בפרדה. הפא על שתי אחיות, יתגלגל בקדשה כותית, שיבואו עליה שני אחים. הפא על אשת אביו, יתגלגל בגמל. וזהו שנאמר (משלי י"א, ז'): "גמל נפשו איש חסד, ועכר שארו אכזרי" — "שארו" זו "שאר אביך הוא" (ויקרא י"ח, יב); והנה הוא הנה חצוף בעריות, וסופו להיות צנוע בגמל (ב"ר ע"ז, ז). הפא על אמו, יתגלגל בחמורה. וכלם — דוקא אם לא שב בחייו. עד פאן לשון הרקאנטי.

כט) וכן אמרו, שזהו סוד מה שאמרה תורה (ויקרא י"ז, ג-ד): "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה. ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לפני משכן ה', דם יחשב לאיש ההוא דם שפף". ורמז לדבר: "אדם פי יקריב מכס" (ויקרא א, ב), פי לפעמים המקריב נפש בהמה, עמה מקריב נפש אדם. וזהו סוד: "אדם ובהמה תושיע ה'" (תהלים לו, ז). ולכך נצטוינו בשחיטה ובספיין בלי פגימה, פי מי יודע אם גלגול יש בה, ולכן צריך לברר לו מיתה יפה. והאוכל איבר מן החי, פאוכל מבשר אחר, פשיש שם גלגול נפש. וזהו סוד (דברים יב, כג): "לא תאכל הנפש עם הבשר". ואמרו, שבגלל הדבר הזה אמר דוד המלך, עליו השלום (תהלים כב, כא): "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי". והקדוש-ברוך-הוא רצה להראות לכל אדם דגמת גלגול מאדם אל הבהמה בגדול שבמלכים, אשר מלך בכפה (מגלה י"א, א), הוא נבוכדנצר הרשע, שבעוד בחיים חיתו הורידו מכסאו והשליכו לשדה, והנה הולך על ארבע בבהמה, ונדמה לכל הבהמות בבהמה, יען שלח לשונו ודבר נגד עליון. דאחר כל קצף הזמן אשר קצף בו חזר והודיע שהוא האלהים, פדכתיב (דניאל ה, לא): "ולקצת יומיא" וכי' (עכ"ל נשמת חיים). ובזה נראה לפרש פסוק (משלי י"ח, א): "לתאוה יבקש נפרד, בכל תושיה יתגלע", ירצה: בעבור התאוה שמתאוה האדם בעשית העברות, "יבקש נפרד", שפפריד עצמו מאדם לבהמה, שמתגלגל בבהמה חיה ועוף ושקצים ורמשים. וזה: "בכל תושיה יתגלע", פי בגלגולים נחלש ומתיש כח נפשו החטאה, וכמו שכתבו המקבילים, זכרונם לברכה (ע' בחרדים מל"ת התלוי בראש הגויה, פרק ז), שאף-

על-פי שְׁשֵׁמֶת־גִּלְגַּל הָאָדָם בְּצוּרַת אָדָם, אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּגִלְגּוּל רֵאשׁוֹן; מִכָּל מְקוֹם שֶׁשֵׁמֶת־גִּלְגַּל בְּצוּרַת בְּהֵמָה חַיָּה אוֹ עוֹף, יוֹדֵעַ בְּגִלְגּוּל רֵאשׁוֹן, וּמַצַּר וּמַצְטַעַר אִיךָ יֵרֵד מִשָּׁמַיִם, מְצוּרַת אָדָם לְצוּרַת בְּהֵמָה! הֲרֵי מְבָאָר, כְּשִׁיתְבוֹנֵן הָאָדָם בְּכָל זֶה, יִהְיֶה לוֹ סִיג וְגָדֵר גָּדוֹל מִלְמֵרוֹת עֵינָי כְּבוֹדוֹ.

(ל) וְהִנֵּה הַצַּגְתִּי לְפָנֶיךָ עֲשׂוּרִים-וְשֹׁשֶׁה סִיגִים, שֶׁהִנְזַהֵר בָּהֶם יִסִּיר מֵעַלְיוֹ כָּל סִיגִים, וְהֵם בְּמִסְפָּר שֵׁם הַיּוֹ"ה, כִּי מִצַּד רַחֲמָיו הַמְרַבִּים 'לֹא יִחַפֵּץ בְּמוֹת הַמֵּת, כִּי אִם בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָו הִרְעָה וְחָיָה' (יחזקאל לג, יא). וְאֵל יִהְיֶה אָדָם קָשָׁה עֲרָף לְשׁוּב. יִסְתַּכֵּל בְּפִרְעָה, שֶׁנִּתְקַשָּׁה וְנִלְקָה בְּמִכּוֹת מְשֻׁנוֹת, עַד שֶׁהִצְרִיךְ בְּעַל-כֶּרְחוֹ לְשַׁלַּח לְיִשְׂרָאֵל לְרַע לוֹ, שֶׁרָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם וְנִטְבְּעוּ בֵּינֵם-סוּף. לָכֵן אֵל תְּהִי בְּפִרְעָה וְכָל עֲדָתוֹ, אֲלֵא שׁוּב מִיָּד אֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי מִרְבָּה לְסַלַּח. וְעֵינַי בְּרוֹקַח' (הַלְכוֹת תְּשׁוּבָה) בְּאַרְבָּה, תִּקְוֶן עַל כָּל עֲבָרָה.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה-עָשָׂר

יבאר בו שיחת הנפש עם הגוף והגוף עם היצר הרע, ויכוח האדם עם האדמה:

(א) יתעורר המשפיל ויעמד המבין לעורר את נפשו שידבר אל גופו, וגופו ידבר עם יצרו. וכה יאמר הנפש לגוף: גופי! הלא תדע רפידת מצעך בקבר רמה וכסותך תולעת, כסת שתחת ראשך גוש עפר! וכיון שפן, למה תרבה במאכלים להרבות בשרך להכין מטעמים לתולעים? ולמה תכין בגופך משכנות לנחשים ובתים לשרפים וחדרים לעקרבים ועליות מלאות כל טנוף לזבובים? ולמה אתה בונה מעין מדמך להשקות כל שרץ השורץ על הארץ, ונהרי נחלי התכת חלבך למצץ מהם צפעונים, וחלונות שקופים אטומים מנחירי אפך את פותח לחלדה, פתוחות לחשך ואטומות לאור? ולמה אתה מעמיד עמודים מעצמות ארכבותיך וזרועיך להסתופף תחתיהם עכברים, ומצלעותיך את פורת לוחות לישיבת צפעונים, וגרונך מעבר לפתנים, ואזניך פשפשים ליתושים, ופיך בית-שער לכל זוחלי עפר, ומעורקיך וגידיך את עושה חבלים לגררך לבור שאול ולטיט הין. ולמה את עושה צפרניך קרדמות לחתך בהן עצי

יער להכין לשרפתך בגיהנם, וידיך מאכלות לנקר בהם חלדת עוונותיך, ואצבעותיך יתדות לבקע כרסך, לפלט חוצה צואת פשעיך ולבער משם אשפתות זבלך, אשר הרבית ברבוי מאכל תענוגי זנותך. ולמה אתה מכין לשונך להיות חץ לזרק בך לפלח פליותיך? למה לא תחמל עליך ולמה לא תרחם על צלם דמותך?

(ב) עוד פה יאמר ועד פה ידבר הנפש לגוף הנגוף. והגוף ידבר עם יצרו וכה יאמר לו: מה לך יצרי תרדפני, ולאויב לך תחשבני? דע פי לא תהיה תפארתך מודעת ומפרסמת בדרך אשר תלך להלחם בי, שאתה אש לוהט, ואני מוץ יסער מגרן בכל עת — היתפאר האש באכל מוץ וקש? אתה רוח רעה חזק מאד, ואני עשן מארבה ואין חוזר עוד — היש לשבח לרוח חזק מפזר עשן? אתה ים סוער בזעם ובחמה, ואני קלפת אגוז או לוז וערמון בתוכה, שהוא דבר-מה — היתפאר ים סוער שטבע קלפה קטנה? אתה גלגל כלו ברזל בלא עץ, ואני עפר דק ויבש — היתפאר גלגל וברזל לפרק עפר יבש? אתה גרזן חד, ואני עץ נרקב ענף ושרש יחד — היתפאר הגרזן לחצב עץ אכלו עש? אתה פטיש החזק משבר סלעים, ואני רך ככמהים ופטריות — היש לשבח לפטיש שמשבר כמהין? אתה מזין בכל פלי-זין, ואני חלוש וערם ובדי אין — היתפאר המזין שנצח ערם וחלש? אתה נחש ממית, ואני יונה הומיה — היתפאר נחש שנשף יונה חלושה? אתה ארי נוהם ופוסע, ואני גדי נוסע — היש לשבח ארי טורף גדי? אתה נשר מתעבר ושוסע, ואני צפור קטן וצולע — היתפאר נשר הורג צפור צולע ונשבר? אתה מלך זדוני, ואני אביון ועני — בשת למלך להיות פועס על דל והלך! אתה זקן פועס ומתעבר, ואני ילד הולך ועובר — וכי ראוי שישוה זקן מלא דעת לדבר עם תינוק מחו רך כדלעת? וגם עם אנשים גדולים אין לך לדבר, פיון שסופו תאכלהו תולעת!

(ג) לבן יצרי! אף-על-פי שאתה שנאתני, אני אהבתי לתת לך עצה, לבל יגיע לך בשת וכלמה מפל הצדדים. כאשר יעצו מלכות הנשים לאלפסנדר מקדון (ויק"ר כו, א) פשהלה להלחם עמהן, אמרו: אם אתה נוצחנו — מה גדלה מגיע לך לנצח נשים? ואם אנו נוצחים אותך — עוד כל

ימי הארץ לא יהיה לך שם במלכים! ושמע לעצתם ונתרחק מלהלחם עמהן. גם אתה יצרי, תן דעתך והתרחק מעלי, כי לא תרויח כלום להלחם בי, שאם אתה נוצחני, אין לך שום התפארות לנצח מוץ ועשן, וקלפה דקה ועץ נרקב ועפר דק, וערם וחלוש, ודל והלך! ואם אני נוצח לך — תכסף בושח ותלבישך כלמה! ואל תבטח שאין החלש ממית את הגבור! — דע מאמר רבותינו ז"ל במסכת שבת, פרק המוציא (עו, ב), דחמש אימות הן: אימת חלש על גבור, אימת מפגיע על ארי ואו, אימת יתוש על הפיל, אימת סממית על עקרב, אימת סנונית על הנשר, אימת כלבית על לוייתן וכו'; מאי קרא (עמוס ה, ט): "המבליג שד על עז" וכו'. הרי לך דברים קטנים וחלושים ממיתים גבורים גדולים וחזקים, וגם אתה כאחד מהם, וכמו שאמר רב עמרם ליצרו פשנצחו: אתה אש ואני כשן, ויכול הכשן לדחף את האש, פנודע מרבותינו ז"ל (קרושין פא, א). ואם תרצה עוד, איעצה לטוב לך, שתתחבר ביצרי הטוב להיותכם שתפים בשבת אחים גם יחד, לעבד לבוראנו יוצרנו וגואלנו, שאף שלפתות צוה — גם בשתפות זה ירצה! ושומע זו ישכן בטח ושאנן מפחד פתאם.

(ד) ומצאתי בספר 'באר מים חיים' (להחכם השלם ר' חיים עובדיה, בהקדמת הספר) מענין הפטירה, וראיתי לכתבו פאן, לחבר את האהל מהדברים המכניעים לבו של אדם לקנות יראה ואהבת המקום, וזה לשונו: הקבצו ושמעו בני יעקב הנקראים בשם ישראל! שמעו והאזינו ואל תגבהו, והתמהמהו ותמהו! השבעתי אתכם לטוב לכם — האספו ואגידה לכם אשר יקרא אתכם. מי האיש הירא ורף הלכב, אל יהיה שוכב. ילך באור ה' בעודנו עמו, בטרם בוא יומו, וישב לבית עולמו. פן ימות בימי עדנה, ולא ישיג ימי זקנה, ואיש אחר יקח את כל אשר לו, וישלח בעמל-ידו, ולא ירד אחריו כבודו, ולא יועיל בבנינו, ולא יצליח בקנינו. יעזבוהו רעיו ונאמניו, ולא יעזרוהו בניו. בצאת נשמתו, הם הם ישנאוהו, ולאויב יחשבוהו, ומתוכם יגדוהו, ומביתו יוציאוהו, ועל לוח יסבלוהו, ועל פתח ישאוהו, ולמקום ציה יוליכוהו, ולמטה לארץ יורידוהו, ובאבנים יסבבוהו, ושם יחיד יניחוהו, וישפחוהו ולא יזכרוהו.

[א] חיה קטנה שהולכת בין רגלי הארי וצועקת בקול גדול, וממנה מתפחד הארי.

[ב] כלבית — שרץ קטן.

והוא שוכב לבדו, לא יתפף מצדו אל צדו, ולא יריח באפיו באשו, ולא תראינה עיניו בהשתנות פניו, ואזניו תחרשנה, וטוב להם שלא תשמענה, קולות התולעים בקרבן, עולים ויורדים בו, שותים דמו ואוכלים חלבו, ויכרתו עורו וימלאו גרונו, ישתקשקו בלשונו. על פיו יצאו ועל פיו יבואו, וכלו פרקב יבלה, נמשל לאבן דומה, ולא ידע מאומה. זה חלק ילוד אשה, מכה אנושה, ישנה ולא חדשה. ככה משפט הראשונים, וכן יקרה לאחרונים, פנערים פישישים, פאנשים פנשים, פאביון כמלך, פעשיר כהלך, פנכבד פנבזה, פשמן פרזה, פמות זה פן מות זה. איפה חכמי הנבונים, אשר היו לימים ראשונים, בבוא פקדתם, נבערה תבונתם. איפה הגבורים, אנשי השם הגבורים, על מרכבות הולכים, יצא דבר מלכות מלפניהם, ויעשו רצונם בכל מחניהם — יחד אל עפר ישכבו, ואל עפר שבו. זאת אחרית בשר ודם, וזה סוף כל האדם, 'מרעה אל רעה יצאו' (ירמיה ט, ב), ערומים ילכו כאשר באו, מהבל לאבל, משבר לקבר, מנגע לפגע, מחלי למות, מלילה לגיא צלמות, מעצבון לרקבון, ואין תחת השמש יתרון, פי אם חסרון, מלבד לירא את השם הנכבד והנורא, שהוא משגב לעתות בצרה, אשר בידו נפש כל חי. אשרי השם את לבו, בעוד רוח אלהיו בקרבן, לבררה וללבנה, ולהשיבה אליו כאשר נתנה, והוא ברב חסדיו, יחזיק יד עבדיו, לשמר מצותיו. אשרי שאל יעקב בעזרו, שברו על ה' אלהיו (תהלים קמו, ה). עד כאן לשונו.

ירגיל אדם את עצמו בתפלה זו בכל יום:

(ה) יי אלהים, הפושט יד בתשובה לקבל השבים, ומסיע לבא לטהר — פתח ירך וקבלני בתשובה לפניך, וסיעני להתחזק בתורתך, ועזרני נגד השטן הנלחם בי בתחבולות ומתנקם בנפשי להמיתני, אל ימשל בי, ורחקהו ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבי, ותשקיעהו בתוך מעמקי מים רפים, וגער בו לבל יעמד על ימיני לשטני, ועשה אשר אלך בחקיקה, והסר לב האבן מקרבי ותן לי לב בשר. אנא ה' אלהי, שמע אל תפלת עבדך ואל תחנוניו, וקבל את תשובתי ותחנתי ובקשתי, ויהיו לפני כסא כבודך מליצי ישר להליץ בעדי ולהכניס את תפלתי באזניך.

ואם בעונותי הרבים אין מליץ בעדי ואין מלמד עלי זכות — חתר נא לי מתחת פסא כבודך, ורחמיך וחסדיך יהיו מליצים לפניך, ושמע תפילתי, כי אתה שומע תפלת כל המבקש רחמים ממך, כי מקור הרחמים אתה ואין זולתך מרחם ומושיע. ברוך החונן ומרחם ומושיע חנם.

(ו) ופוח האדם עם האדמה אשר ממנה לקח, ברב אונים ואמיץ כח, יהפך בשובו אליה ויעלה חוח: ארץ ארץ! פניך שחרות, דמותך מכערת בגונה, אין פניך כמעשיה, ואין דמותך כגבורותיה. הנה ממך יוצא וגדל כל מיני אילן בקומתם ובצביונם, כל אחד במצב ועל פנה בגזרת אל עליון, יושב ברום חביון. יוצאים ומבצבצים ממך פרחים וציצים ומיני בשמים, נרד וכרכם קנה וקנמון לפני מלכים לעלות, כל עצי בשמים מר ואהלות, ומיני עשב מריח ומסגל לרפואה, גדל בכל פאה. גנות ופרדסים, ויער מגדל עצים, במיני פרות מחלפים במראיהם ובשעורם, ובריחם ובגונם, ובטעמם ובציונם. ומיני שושנים, מינים ממינים שונים, ופרות משבחים, זו מזו משנים, בטעם לשבח ובריח להלל בלו, ולברך ברוך שברא כל אלו. וברדת הטל על רפידת מצעך לילה ויום, תצמיחי חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם, ומאכל לאיש נרדם, שוכב על מטתו, בטל מעבודתו. ומתרבים ונובעים ממך נהרי נחלי מים יפים, מים צוננים, ומעין גנים, באר מים חיים לגפש עיפה, להשיב ולהחיות בהם גפש כל חי. וממך יוצא המשי וכל הכנת המלבושים, מלכים ושרים עליהם להשים, לכסות בשר ערוה לכבוד ולתפארת. וממך כל אבן יקרה, זפה וברה, נפך ויהלם וספיר, וכסף וזהב אופיר.

(ז) כלל הכל: ממך כל חמדה יוצא, וכך כל איש חפצו עושה, ובראותי כי כן האמת, ובתוכך נקבר כל מת — אשאל ממך שאלות: מדוע תתהפכי מרחמן לאכזר, במות אדם גדול ושר וטפסר, חתן וכלה, ועדה פלה, בהכניסם אכסניא בצל קורתך, למה לא תחמלי עליהם, וצלמות תכניסי בהם, והפנים המאירים כאורים, את מהפכת בעורב שחרים, וחתנים וכלות המסתופפים בקרבך בקשוטי פארים, נכמר פתגור עורם, ובמקום רחיצת ידיהם במי ירדים, לחלוחית סרחון בהם יורדים, ולבושי פארים בשבתך עמם משתחררים, ומיד מתחבלים, הולכים וכלים.

מִצְנַפֶּת שְׁעַל רֵאשִׁים נַעֲשִׂית קַרְעִים, מְלֵאִים כְּתָמִים מִטַּפַּת הַדָּמִים. תִּפְאָרֶת הַעֲכָסִים וְהַשְּׁבִיטִים, מִתְהַפְּכִים רִגְבִים גָּסִים, וּבִמְקוֹם נְטָפוֹת, מִיָּנִי טְנוּפוֹת, וְתַחַת הַרְעָלוֹת, כּוֹס הַתְּרַעְלוֹת, וְהַפְּאָרִים וְהַצְּעָדוֹת וְהַקְּשָׁרִים, מְלַכְלָכוֹת בְּרַפֶּשׁ וְטִיט דָּרִים, וּבְתִי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְחָשִׁים, הַפְּכֶת אוֹתָם לַנְּחָשִׁים, הַטְּבָעוֹת וְגִזְמֵי הָאֶף, הַפְּכֶת לַחֲמָה וְאֶף, וְלָמָּה סְדִינִים צְנִיפוֹת וְרִדִידִים, שְׁמַת תַּחְתָּם קוֹצִים וְדַרְדָּרִים, וּבִמְקוֹם מַחְלָצוֹת וּמַעֲטָפוֹת וּמְטַפְּחוֹת וְחִרִיטִים וְגִלְיָנִים (קִישוּטֵי הַנְּשִׁים ע"פ יִשְׁעִיה ג, יט-כג), רַמָּה וְתוֹלְעָה פּוֹנִים, עוֹלִים וְיוֹרְדִים בָּהֶם, בְּמִקוֹם פְּסוּי מְרָקָם זֶהב-שֶׁהִיָּה עֲלֵיהֶם, בְּיוֹם חַתְנָתָם וּבְיוֹם שְׂמִיחַת לָבָם. פְּכָה אֶת עוֹשֶׂה לְכָלוֹת וְחַתְנִים, וְלִכְנוֹת וּבָנִים, הַחֲבִיבִים וְהַיְחִידִים, נַעֲמִים וְנַחֲמָדִים. וְיִוָּנְקֵי שְׂדִים, בְּךָ רַפִּי יָדַיִם, וּבִמְקוֹם יְנִיקַת חֶלֶב וּמִיָּנִי מִתִּיקָה, נִפְלָה עֲלֵיהֶם הַשְּׁתִיקָה. וְעַל זֶקֶן וְנִכְבֵּד אַכְפָּף תִּכְבִּידִי, אֲנָשִׁי הַמְּנוּחָה, קָנוּ בְּךָ פָּאֵב וְחַלְחָלָה, בְּרַתָּת צְרוּרָה, וְשִׁבְרָה רַבָּה בַּעֲצָם הַשְּׁדָרָה, כָּל רִיחוֹת וְגִנְיָם, מִתְהַפְּכִים בְּךָ סְרַחוּנִים.

(ח) כִּלְלֵי הָעוֹלָה: בְּחַיֵּי הָאָדָם אֶת טוֹבָה וּמִשְׁפָּלָת, וּבְמוֹת הָאָדָם אֶת מִתְהַפְּכַת אֶרֶץ מִשְׁפָּלָת! הַשִּׁיבִינִי נָא עַל אֱלוֹ שְׂאֵלוֹת שְׁמַמְךָ שְׂאֵלְתִי, וְהַדְּבָרִים אֲשֶׁר חִקְרָתִי, בִּינוֹן שְׁמִדְתָּךְ לְהִיטִיב לְשִׁמּוֹר חַיֵּי הָאָדָם, וְלִגְדָלוֹ בְּכָל מִיָּנִי מְאֻכְלִים וּמְלַבּוֹשִׁים וְתַעֲנוּגִים בְּגִזְרַת בּוֹרָא עוֹלָם, דְּקָאֵמַר (בְּרַאשִׁית א, יב): "תּוֹצֵא הָאֶרֶץ דְּשֵׂא" וְגו' — אִיךָ וְלָמָּה תִתְהַפְּכִי לְאֲכֹזֵר, לְהַאֲבִידוֹ בְּמוֹתוֹ, וְלְהַסְרִיחַ רִיחוֹ, וְלְהַסִּיר יָפְיוֹ וְתִפְאָרְתוֹ, וּבְגִדֵי חִמְדָּתוֹ? כִּי לְבִי בּוֹעֵר בְּקִרְבִּי לְדַעַת זֹאת, בִּינוֹן דְּגַמִּירִי לָן (בְּרַכּוֹת כט, א) דְּטַבָּא לָא הוּי בִישָׂא!

(ט) וְהַאֲדַמָּה תִשִּׁיב אֲמַרְיָהּ, בְּנַעֲם דְּכַרְיָהּ: בֶּן-אָדָם, שָׁמַע בְּגִדְלָתִי וְגִדְלֵי קַדְשָׁתִי! אֲנִי אִם כָּל חַי הָיִיתִי, מִמֶּנִּי יֵצְאוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם, כְּעוֹלָם בְּסֻלָּם, וְאֵלֵי יָשׁוּבוּ כָּלֵם, כָּל יָמֵי עוֹלָם. אֲנִי טְהוֹרָה, וּמִכְלָה כָּל טְמֵאָה בְּיַד רַמָּה. אֵין כְּתָם בִּי, קַדְשָׁה בְּקִרְבִּי. בִּי נִגְנָזִים כְּתָבֵי הַקְּדוֹשׁ שְׁבָלִים (ע' מְגִלָּה כו, ב), וּבִי הַרְבֵּה שְׁבִילִים, גְּנִיזוֹת כָּל הַמְּקַדֵּשׁ וְהָאָרוֹן, בְּיוֹם אֶף וְחִרוֹן (יִצְחָא ג, ב). וּבּוֹרָאֵי שְׁמִנֵי פְקִיד נְאֻמָּן, לְהַחֲזִיר הַגּוֹפּוֹת בְּכָל זְמַן, שִׁיחַפֵּץ לְהַחֲיוֹתָם, וּמִשְׂאוֹל לְעֵלוֹתָם. וְאֲנִי שׁוֹמְרַת מִצְוֹתָיו, תִּדְשֵׂא הָאֶרֶץ דְּשֵׂא' (בְּרַאשִׁית א, יא) לְהוֹצִיא כָּל מִין עַל-פִּי מְאֻמְרוֹ, וְלִכְרַךְ 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה

בְּדַבְרוֹ. בִּי נִגְנְזִים הַגּוֹפִים הַקְּדוּשִׁים, בְּצַבְיוֹנָם וּבַתְּאֵר יָפִים, יוֹשְׁבֵי כְּתִיבִים כְּתִיבִים מִמֶּשׁ, שׁוֹכְבֵי בְּמִשְׁפָּנִים, וְאִינָם מִשְׁתַּנִּים, וּבְשִׁפְתוֹתֵיהֶם שׁוֹנִים, כְּמַעֲשֵׂיהֶם כְּתִיבִים חִיָּתִם, בְּהִיוֹתָם בְּמוֹשְׁבוֹתָם. יַעֲיֵד עָלַי תִּנְא גְדוֹל, מְעוֹז וּמִגְדוֹל (ב"ב נח, א), רַבִּי בִּנְיָא הַצַּדִּיק, שְׁלֵא הוֹצִיא זְמַנּוֹ לְרִיק, וּבָא לְמַדְד מְעַרְת שׁוֹכְנֵי חֲבֵרוֹן, בְּזַרְיזוֹת וְלֹא בְּשִׁבְרוֹן, וְרָאָה לְאֲבוֹת בְּמַעְרָה, בְּרַב אֹרְחָה, וְגִלְגַּל עַקְבוֹ שֶׁל אָדָם הִרְאִישׁוֹן מִכָּהָה גִּלְגַּל חֲמָה, וּפְנִיּוֹ כְּשׁוֹשְׁנָה אֲדָמָה. עוֹד תּוֹסֶפֶת תִּמְצָא בִּי, מִמְּנֵי לֹקְחִים עֶפֶר לְכִסּוֹת דָּם עוֹף וְחִיָּה, וְלֹהֲשָׁקוֹת לְסוּטָה, לְבַעַר יוֹנָה פּוֹתָה. וְאִם הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא קָלְלָנִי (בראשית ג, יז) 'אֲרוּרָה הָאֲדָמָה', לֹא בִּי מִצָּא דְבַר-מָה, כִּי הִנָּחַשׁ הַרְשָׁע גָּרַם, עַל אֲשֶׁר עָם חַוָּה נָתַן וְנָשָׂא, וְהוּא עֹנּוֹ יִשָּׂא, כִּי שָׁם מוֹת בְּקִרְבָּהּ, וּבְהַדִּי הוֹצָא לְקִי בְּרַבָּא (ב"ק צב, א).

י) וּבְהִיּוֹת כָּל זֶה שִׁשְׁמַעְתָּ, לָמָּה בִּי עוֹן שָׁמַת, שְׂאֵנִי מְכַלָּה כָּל הַגּוֹיּוֹת, בְּעֵדוֹת כָּל פְּיֹת? שֶׁקָּר מְעִידִים, כְּמִנְהַג כָּל זָרִים, כִּי הֵם הַמְּלָחִים |ג| עֲצָמָם, כִּי הָעוֹלָם אֲשֶׁר הִלְכְתָּ עָלָיו בְּחַיִּים חִיָּתָךְ, דּוֹמָה לְסַפִּינָה בְּלֵב יָם, בְּגַלִּים וְדָכִים, וְהִדְרָךְ אֲשֶׁר הִלְכְתָּ בּוֹ, אֲבִדוֹן נְתִיבוֹ, וּמִלֵּאת אֶת הַסַּפִּינָה מִשְׂאוֹת גְּדוֹלוֹת מִטְּמֵאת רִשְׁעֵתָךְ, וּמִשְׁקִים מְלֵאִים מִחֵלֶאת זְדוּנָךְ, נִכְנַעַת עִם כָּל זֶה עַל פְּנֵי, וְטִמְאַתְתָּ אֶת מִשְׁפָּנִי, וְהִסְחַרְרָה שֶׁהִבֵּאת עִמָּךְ מִלֵּאָה הַסַּפִּינָה גְּפִרִית וְמִלַּח, וְתִצָּא אִשׁ מִשָּׁם וְאֵילָךְ, עַד שֶׁהִגִּיעַ אֶצְלָךְ, וְעָלָה עִשָּׁנוֹ וְנִשְׁתַּחֲרוּ פְּנֵיךְ, וְהָאִשׁ הִתִּיף חֲלִבָּךְ וְדָמָךְ, וְנִקְרַשׁ הַטֵּיט וַיִּרַם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֵשׁ וַיִּנְפֹּסד בְּגַדֵי חֲמִדְתָּךְ — נִמְצָא אֶתְּהָה הַגּוֹרָם בְּנִזְקָךְ וּבְחֲרַבְּךָ גּוֹפָךְ, וּמָה עָלַי תִּרְעַמְתָּךְ? הַיִּשָּׁר דְּרַבָּךְ, וּבְבוֹאָךְ בְּקִרְבִּי תָּשׁוּב לִימֵי עָלוּמֵיךְ, כְּחֵתָן שׁוֹכֵב עַל מִטָּה חֲמוּדָה, יִשָּׁן וְחוֹלֵם כְּיוֹשֵׁב בְּתוֹף קָהֵל וְעֵדָה, בְּמִינֵי עֵדוּנִים, וְקוֹל נְגוּנִים.

יא) לָכֵן בְּזֵן-אָדָם עֲצָתִי קַח, טַהַר מַעֲשֵׂיךְ, וּכְשִׂיאֲמָרוֹ לְךָ קָרַב הָלֵם, תִּשְׁכַּן בְּקִרְבֵי בְּשָׁלוֹם. הַבֵּט וּרְאֵה יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם כֹּלָא תוֹרָה וּמִצְוֹת, הָיוּ טְבוּעִים בְּכַבֵּד הַשְּׁעֵבוּד, בְּחִמְרָה וּלְבָנִים דְּחוּפִים וְסָחוּפִים. וַיְהִי בְּשִׁלַּח פְּרַעְיָה אֶת הָעָם (שְׁמוֹת ג, יז), וְנִקְרַע לְפָנֵיהֶם הַיָּם, וַיֵּאֱמִינוּ בֵּה' וּבְמִשְׁהָ עַבְדּוֹ (שְׁמֹת יד, לא) וְנִתְקַדְּשׁוּ בְּתַכְלִית הַקְּדוּשָׁה, זָכוּ לְבוֹא לְהַר סִינַי וּקְבְּלוּ אֶש-

[ג] נוהגי הספינות.

דת, והיו אוכלי הפן, לחם הנבלע באיברים (יומא עה, ב), וקנו מדרגת הרוחניות, וכשמתו לא שלט בהם רמה ותולעה, ולא כהתה עינם ולא נס לחם, והיו פניהם אדמים, כי לא נשתנה תאר צלם דמות תבניתם, דומים כשוכבים על מטתם, כדאמרינן בבבא-בתרא, פרק המוכר את הספינה (עג, ב): אמר רבה בר-רחנה: אמר לי ההוא טיעא: תא ואחוי לך מתי מדבר! אזלי וחיזינהו, ודמו כמאן דמבסמי וגנו אפרקיד, עד פאן. הרי בן-אדם, שאין האדמה מבלה ומכלה גופות הקדושות, רק ברשעים שולט הרקבון והבליה, מספת טמאת חלאת עונותיהם שמכניסים עמהם, וזהו הגורם להם פליון חרוץ, נמצא הם מכלים ומבאישים את עצמם ולא אני, כי האדמה ברא הבורא, לא להמשיך ממנה רעה. כלל העולה, שאדם בידי גורם מיתה או חיים לעצמו. עד פאן תשובת האדמה, לאדם אשר להבל דמה, ומיעצת ומדרכת לתת חיים להולכים בה.

(ב) ואני המחבר, הנני מציג לפניך צוואה של רבי אליעזר הגדול, זכרו לברכה לחיי העולם הבא, להורקנוס בנו, להדריכו בדרך הטוב והישר הנקרא 'ארחות חיים'. ובעבור היותם דברים מזקקים ומתוקים מנפת צופים, יקרים ונחמדים מפנינים ומכל חפצים, איחד להם פרק בפני עצמו.

פרק ששה-עשר

צואת רבי אליעזר הגדול להורקנוס בנו:

(א) ישמחו הצדיקים ויגילו החסידים, אשר מניחים אחריהם דברים, שבהם ידע ויכיר האדם לעבד לבוראו. הביטו וראו רבי אליעזר הגדול, זכרונו לברכה, שצוה להורקנוס בנו (פרקי ר"א בסופו), להאירו בדרכי קונו. וכון לזה סמוך למיתתו, פי הדברים אז מתפעלים לשומעיהם; עוד, פיון דשכינה למעלה ממטתו של חולה, פאמרם ז"ל (שבת יב, ב). ולמד פן מיעקב, בחיר שבאבות (כ"ד עו, א), שצוה לבניו סמוך למיתה מהטעם הנזכר, והקדושים שבכל דור ודור אחזו ורפו (ספרי דברים, ב).

אָמְרוּ (סנהדרין סח, א): פִּשְׁתְּלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל ז"ל, נִכְנְסוּ חֲכָמִים אֶצְלוֹ. פִּיּוֹן שְׂרָאָה אוֹתָם אָמַר לָהֶם: תָּמָה אָנִי עַל חֲכָמֵי הַדּוֹר אִם יָמוּתוּ מִיַּתַּת עֵצָמָם! אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּנוּ, לָמָּה? אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁמַשְׁתֶּם אוֹתִי. אַחֲר־כֵּן נִכְנְס רַבִּי עֲקִיבָא בֵּר יוֹסֵף, אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי מָה לֹא בָאתָ לְשִׁמְשָׁנִי? אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה לִי פְּנָאִי! אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא, תָּמָה אָנִי אִם תָּמוּת מִיַּתַּת עֵצָמָךְ! בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְחַלְחְלוּ אֵיבָרָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא וְנָמַס דָּמוֹ בְּקִרְבוֹ. אָמַר לוֹ: רַבִּי, מִיַּתְתִּי בְּמָאִי? אָמַר לוֹ: שְׁלָךְ קֶשֶׁה מִכֶּלֶם! |א| אָמַר לוֹ: רַבִּי, לְמַדְנִי! בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁנָה לוֹ שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הִלְכוֹת פְּסוּקוֹת עַל בְּהֵרַת עֵזָה פִּשְׁלָג |ב|.

(ב) קָרָא לְהוֹרְקָנוֹס בְּנוֹ וַיְשִׁימָהוּ עַל צַד יָמִינוֹ. בָּכָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְאָמַר: בְּנִי, עַד הַיּוֹם הַיִּיְתִי מִתְנַהֵג עִמָּךְ בְּרָגֹז וְלֹא הִסְבַּרְתִּי לָךְ פְּנִים, כְּדִי לִכְפֹּף אוֹתָךְ בִּירְאֵת קוֹנֶךָ. וְעַתָּה בְּנִי, הַנְּנִי הוֹלֵךְ בְּנַעַם ה' וְהַדְּרוּ, בּוֹא וְאַלְמַדְךָ אֲרָחוֹת חַיִּים. פֶּתַח רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְאָמַר: "ה' שָׁמַעְתִּי שְׁמַעְךָ יִרְאֵתִי" וְגו' (חבוקוק ג, ב).

(ג) בְּנִי, שִׁים נָא כְבוֹד לַה' וְתֵן לוֹ תוֹדָה (עפ"י יְהוֹשֻׁעַ ג, יט), וְזָכַר כִּי מִחֲמַר עֲשָׂאָךְ, וְהוּא הוֹצִיאָךְ לְאוֹר הָעוֹלָם וְכוֹנְנָךְ בְּעֲצָמוֹת עֵצָם אֶל עֲצָמוֹ, וְהִכְנִיסְךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְאַתָּה לֹא הִכְנַסְתָּ בּוֹ, כִּי הוּא אֵינּוּ צָרִיךְ לָךְ וְאַתָּה צָרִיךְ לוֹ.

(ד) בְּנִי, אַל תֵּאֱמַן בְּעֵצָמָךְ עַד יוֹם מוֹתְךָ (אבות ב, ד) — הִלְכְתָא פְּרַבְנָן הִלְכְתָא |ג|. אֲבָל אַל תֵּאֱמַן בְּעֵצָמָךְ, בְּשִׁלּוֹת גּוֹפֶךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה. כַּמָּה שָׁכְבוּ עַל מִשְׁתֶּם וְלֹא קָמוּ! כַּמָּה שָׁכְבוּ עַל מִשְׁתֶּם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי־לֵב, וְקָמוּ בְּחִלָּאִים רָעִים! כַּמָּה שָׁכְבוּ עַל מִשְׁתֶּם בְּרִיאִים, וְקָמוּ בְּמִכְאוּבִים רַבִּים!

(ה) בְּנִי, הָיוּ זְהִיר לְהִתְאַבֵּק תָּמִיד בְּעֵפֶר רַגְלֵי הַחֲכָמִים (אבות א, ד), וְאַל תִּסְמַךְ עַל דַּעְתְּךָ, וְאַיִנְךָ רִשְׁאֵי לוֹמַר: קָבְלוּ דַעְתִּי!

[א] מפני שלבך פתוח כאולם, ואילו שימשתני היית לומד תורה הרבה.
[ב] הלכות מראות נגעים.
[ג] פי' הלכתא כרבנן הלכתא בהפירוש אל תאמן בעצמך, דהיינו בצדקתך. אבל יש לפרש עוד פי' שפירושו הוא: אל תאמן בעצמך בשלות גופך.

(ו) בְּנֵי, יֵרָא אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְעַבְדָּהוּ. וְהוּי זְהִיר בְּקִרְיַאת שְׁמַע שֶׁל עֲרֵבִית וּבִתְפִלָּה שֶׁל שְׁחֲרִית, כְּמוֹ שְׁאָמַר דּוֹד הַמְּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תהלים גה, יח): "עֲרֵב וּבִקֵּר וְצָהָרִים אֲשִׁיחָה וְאַהֲמָה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי", כְּמוֹ שֶׁתִּקְנֶנּוּ אָבוֹת הָרֵאשׁוֹנִים (ברכות כו, ב). וּתְפִלַּת עֲרֵבִית שִׁים תְּחִלָּה לְכָל הַתְּפִלוֹת, כִּי יַעֲקֹב אָבִינוּ תִּקְנֶנָּה (ברכות שם), וְהַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא עֲשָׂאוֹ רֵאשׁ לְכָל הָאָבוֹת, שְׁנֹאֲמַר (בראשית כח, יג): "וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאֱלֹהֵי יִצְחָק" — בְּתַחֲלָה הַזְכִּיר שְׁמוֹ הַקְדוּשׁ עָלָיו, וְאַחֲר־כֵּן 'אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי יִצְחָק'.

(ז) בְּנֵי, תְּהִי קַל כַּצְּבִי וְאֵל תְּהִי עֲצֹל לְקִרְא קִרְיַאת־שְׁמַע בְּעוֹנָתָה, וְאֵל תַּעֲכַב אוֹתָהּ לְשַׁעוֹר דְּרַבְּנָן (ע' ברכות ט, ב), כִּי הַזְרִיזוֹן וְהַזְהִירוֹן מִקְדִּימִים לְמִצּוֹת (פסחים ד, א); וְכָל הַקּוֹרֵא קִרְיַאת־שְׁמַע בְּעוֹנָתָה, נוֹתֵן כְּבוֹד לְבוֹרְאוֹ.

(ח) בְּנֵי, הוּי זְהִיר בְּקִרְיַאת־שְׁמַע עַל מִשְׁתָּךְ, וּלְקַדֵּשׁ עֲצֻמָּךְ וּלְכַרְךָ לְבוֹרְאֶךָ, 'וּשְׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנֵתְךָ' (משלי ג, כד). וְלֵאחֲרֵי שֶׁתִּקְדֵּשׁ עֲצֻמָּךְ בְּזֶה, אֵל תִּסְפֹּר בְּדַבְרִים בְּטָלִים, וְאֵל תִּסְפֹּר עִם אֲשֶׁתְךָ בְּדַבָּר אַחֵר, הוֹאִיל וּכְבֹר קִדְשָׁתְךָ עֲצֻמָּךְ בְּקִדְשַׁת קוֹנֶךָ, כִּי נִשְׁמַתְךָ תַּעֲלֶה, וְאִינְךָ יוֹדַע הַיֵּאֵף יִקְבְּלָהּ לַעֲמֹד לְפָנָיו, 'וְהַקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחָךְ' (משלי ו, כב).

(ט) בְּנֵי, הַפְּהַנִּים נִכְנָסִים לְאָכַל בְּתְרוּמָתָם (ברכות ב, א), וְנִשְׁמַתְךָ עוֹלָה בְּאוֹתָהּ שְׁעָה (זוהר לד, צב, א). אִם תִּזְכָּה — תִּכָּנַס בֵּינֵיהֶם, וְאִם לֹא — יִדְיָחוּ אוֹתְךָ לְחוּץ.

(י) בְּנֵי, כְּשֶׁתַּעֲוֹר מִשְׁנֵתְךָ בְּחִצּוֹת הַלֵּילָה, אַז תִּסְפֹּר עִם אֲשֶׁתְךָ בְּקִדְשָׁהּ, וְאֵל תִּנְבֵּל אֶת פִּיךָ, וְאִפְלוּ דֶרֶךְ שְׁחֹק, כִּי אַתָּה עֲתִיד לְתַת דִּין וְחֶשְׁבוֹן עַל שִׁיחָה שְׁבִינְךָ וּבֵין אֲשֶׁתְךָ (חגיגה ה, ב). וּכְשֶׁתִּקְיֵץ מִשְׁנֵתְךָ, אֵל תִּפְנֶה לְבָךְ בְּהִרְהוּרִים רְעִים, כִּי הִרְהוּר מְבִיא לִיָּדִי מַעֲשֵׂה (כלה פ"ב). הִנֵּה מָה טוֹב וּמָה נָעִים, כְּשֶׁהַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא נִכָּנַס עִם הַצְּדִיקִים שֶׁתְּהִיָּה מְצוּי בְּתוֹכָם, לְמִשְׁךָ חוּט שֶׁל חֶסֶד עָלֶיךָ (ע' חגיגה יב, ב), לְהִיּוֹת גּוֹרְלֶךָ עִם הַצְּדִיקִים בְּגוֹן־עַדָּן. וְאִם תִּזְכָּה וְתְהִיָּה עִמָּהֶם, אֲשֶׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ.

(יא) הוּי זְהִיר בְּכָלִי שֶׁל מַיִם סְמוּךְ לְמִשְׁתָּךְ, וּכְשֶׁתִּקְוֶם בְּבִקֵּר, אֵל תִּקַּח

חלוק ללבש קדם נטילת ידים, לא מידך ולא מיד אחר שלא נטל ידיו, פי רוח הטמאה שורה על הידים (ע' ברכות נא, א). ואל תעביר אותה על עיניך, פן יבקשו רבים במראית עיניך, פי אין ברכה שורה במראית עין שקבל טמאה. ואי עבד להסתפל בשונאו — שונאו נמלט ואוהבו נכשל.

(יב) הוי זהיר לנקות גופך ולפנות דירת נפשך, שלא תשקצה, ואל תגרם ^{אזהרה החממה} להיות נמאס.

(יג) בני, הוי זהיר בנטילת ידים, פי נטילת ידים בכלל הדברים העומדים ברומו של עולם. וכל המזלזל בנטילת ידים, הרי זה מנדה לשמים (ברכות יט, א), וכל שפן שאין לו חלק לעולם הבא. וכשתרחץ ידיך, זקף אצבעותיך למעלה וברך ליוצרך. ואל תברך עד שיהיו הידים נרחצות, פי אסור להזכיר קדשת שמים בכללן הידים כשהן מזהמות. ואל תטל ידיך ממי שלא נטל ידיו.

(יד) בני, אל תלבש בגדיך בלא ברכה, פי כשם שנהנה האדם לתת אכל לנפשו וצריך לברך, כן צריך לברך על הנאת המלבוש בכל עת שלובש (ע' ברכות ס, ב). ומי שלא ברך על מלבושיו, ילבש רמה וגוש עפר ^{במקרה} בקבר, וקשה אותה רמה כמחט בפשר החי (שבת יג, ב).

(טו) בני, הוי זהיר להתעטף בעטיפת מצוה — פסוי מצוה על גוף צדיק ינוח. וכל מי שאין לו פסוי מצוה על לבושו בגופו, נקרא לבושו (ישעיה כד, טז): "בגד בוגדים בגדו", פי מעיד עדות שקר בעצמו (עין ברכות יד, ב).

(טז) בני, 'הפון לקראת אלהיך' (עמוס ד, יב), ושם עטרת תפארת בראשך, 'כשמן הטוב על הראש' (תהלים קלג, ב), שהם התפליון, שם יוצרך, ו'לויית חן הם לראשך' (משלי א, ט), ו'ראו כל עמי הארץ פי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך' (דברים כח, י; וע' ברכות ו, א). וקשר על זרועך חותם תבניתו, הוא מראה דמות כבוד ה' — בתקול יוצאת בכל יום ואומרת (ישעיה נב, יא): "הברו נשאי כלי ה'". ושלשה מלאכים הולכים לפני האדם באותה שעה ומכריזין ואומרים: תנו כבוד לדיוקנו של מלך, ששכינת אל על ראשו, ואומר (שם מט, ג): "עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר".

(ז) בְּנֵי, אֵל תִּשְׁפִּים לְבֵית חֲבֵרָךְ לְהִזְכִּיר עָלָיו שֵׁם שָׁמַיִם לְבָרְכֻוּ (ע' ברכות יד, א), דְּכַתִּיב (משלי ל, כא): "תַּחַת שְׁלוֹשׁ רִגְזָה אֲרִץ", וְאַחַד מֵהֶם: "שִׁפְחָה פִּי תִירַשׁ גְּבֻרָתָהּ" (שם פ' כג). וְכָל הַמְּכַרְךָ נִשְׁמַת חֲבֵרוֹ קִדְּם בְּרַפְתֵּי הַשֵּׁם, מוֹרִישׁ לְשִׁפְחָה יִרְשַׁת הַגְּבִירָה.

(ח) בְּנֵי, הוּי זְהִיר שְׁתֵּהִיָּה מַעֲשֶׂרָה רֵאשׁוֹנִים בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת, לְהִיוֹתָךְ נוֹטֵל שְׂכָר פְּגָד פְּלָם (ברכות מז, ב), פְּגָד הַעֲשֶׂרָה אוֹ פְּגָד כָּל הַבָּאִים; הַלְכָתָא פְּרַבְנָן הַלְכָתָא, אֲלֵא נוֹטֵל שְׂכָר פְּגָד כָּל הַעֲשֶׂרָה. וְכָל אֶחָד מַעֲשֶׂרָה הָרֵאשׁוֹנִים שְׂכָרוֹ פְּגָד פְּלָם, וְהֵם בְּכָל־ל — מָאָה. וְזֶהוּ שְׁנָאֵמַר (משלי ח, ז): "וּמְשַׁחְרֵי יִמְצְאוּנִי" בְּשָׁנֵי נוֹנִין. אֲשֶׁרֵי הַנְּמִנָה עִמָּהֶם.

(ט) בְּנֵי, כְּשֶׁתִּפְנֶס לְפָנַי בּוֹרְאָךְ, תִּפְנֶס בְּאִימָה וּבִירְאָה, וּכְשֶׁאֲתָה מִתְּפִלָּל, דַּע לְפָנַי מִי אַתָּה עוֹמֵד (ברכות כח, ב).

(כ) בְּנֵי, כָּל עֲצֻמוֹתֶיךָ תִּרְגִּישׁ לְקַדִּישׁ וּקְדָשָׁה בְּכַח גְּדוּל לְכַף יִצְרָךְ אֲצִלוֹ, מִשׁוּם (תהלים לה, י): "כָּל עֲצַמֹתַי תֹּאמְרֶנָּה ה' מִי כְמוֹךָ, מִצִּיל עֲנִי מִחֶזֶק מְמַנּוֹ", וּמִשׁוּם (שם סח, לה): "תִּנּוּ עֵז לְאֱלֹהִים", לְמַנְצַח בְּנִגְיֵנוֹתַי.

(כא) בְּנֵי, אֵל תִּשְׁיַח שׁוּם שִׁיחָה בְּבֵית-הַמִּדְרָשׁ, וְיֵהֵט אֲזַנְךָ וְשָׁמַע דְּבָרֵי חֲכָמִים' (משלי כב, ז). וְאֵל תְּהִי כּוֹז לְכָל דְּבָר, וְאֵל תְּהִי כּוֹז לְכָל אָדָם (אבות ה, ג), פִּי כְּמָה מְרַגְלִיּוֹת יִמְצְאוּ בְּאִפְקָרְסוֹתָיו שֶׁל עֲנִי (זוהר שלח קנז, ב). אִין אָדָם נִכְנָס בְּתַחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְאִין אָדָם יְכוֹל לְחַדֵּשׁ דְּבָר בְּתוֹרָה שֶׁחֲבֵרוֹ מְזַמֵּן לְחַדֵּשׁ, פִּי הַכָּל מוֹכֵן לְפָנָיו מִיּוֹם שֶׁהַתּוֹרָה נִבְרָאת.

(כב) בְּנֵי, הוּי זְהִיר לְבַקֵּר אֶת הַחוּלָה. וְהַמְּבַקְרוֹ גּוֹרֵם לְהַקְלֵ חֲלָיו (ע' נדרים לט, ב; מ, א). וְרֵאָה לְהַשְׁתַּדֵּל עִמּוֹ לְשׁוּב לְקוֹנוֹ, וְהַתְּפִלָּל עָלָיו וְצֹא (שבת יב, ב). אֵל תִּכְפִּיד עָלָיו יְשִׁיבְתָךְ, פִּי דִי לוֹ מִכְּבֹד חֲלָיו. כְּשֶׁתִּפְנֶס לְחוּלָה — תִּפְנֶס אֲצִלוֹ בְּשִׁמְחָה וְדַבֵּר עִמּוֹ בְּשִׁמְחָה, פִּי לְבוֹ וְעֵינָיו עַל הַנְּכַנְסִים אֲלָיו.

(כג) בְּנֵי, הוּי זְהִיר בְּהוֹצָאת הַמַּת לְקַבְרוֹ וּלְהַכְנִיסוֹ בְּיַד קוֹנָה, פִּי מְצוּהָ רַבָּה הִיא עָלֶיךָ. וְכָל הָעוֹשֶׂה חֶסֶד חֲנָם, הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא עוֹשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד חֲנָם.

(כד) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר לְנַחֵם אֲבֵלִים וּלְדַבֵּר עַל לִבָּם, כִּי לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְהַעֲנִשׁ חֲבֵרָיו שֶׁל אִיּוֹב, אֲלֵא עַל שְׂאֵמְרוֹ דְבַרֵי קִנְטוּרִין וְלֹא דְבַרֵי נַחוּמִים, דְּכַתִּיב (איוב מב, ז): "כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדֵי אִיּוֹב".

(כה) בְּנֵי, טוֹב לְלַכֵּת אֶל בֵּית אָבִל מִלְּלַכֵּת אֶל בֵּית מִשְׁתָּה (קהלת ז, ב), לְקַחַת מוֹסֵר לְנַפְשָׁךְ וְלִשְׁפָךְ דְּמַעוֹת מֵעֵינֶיךָ, כִּי הַמּוֹרִיד דְּמַעוֹת עַל אָדָם כְּשֶׁר (ע' שבת קה, ב), לֹא יִשְׁפָךְ דְּמַעוֹת עַל בְּנָיו כְּשֶׁהֵם קִטְנִים.

(כו) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר בְּהַכְּנֵסֶת כְּלֵה לְחַפָּה וּלְשִׁמַּח חֲתָן, שֶׁכָּל הַמְּשֻׁמָּחוֹ (ע"ן ברכות ו, ב), כְּאֵלּוֹ קִבֵּל תּוֹרָה מִהַרְ-סִינֵי, שְׂנֵאָמַר (שמות לא, יח): "וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכֹלְתּוֹ" — 'כֹּלְתּוֹ' כְּתִיב, וְדָא יוֹם שְׁנַתְנָה תּוֹרָה, כִּיּוֹם שְׁנַכְנֵסָה כְּלֵה לְחַפָּה.

(כז) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר לְכַבֵּד לְעַנֵי וּלְהַפִּיק לוֹ נַפְשָׁךְ, וְלִתַּת לוֹ מַתְנָה בַּסֵּתֵר וְלֹא בַּפְּרִהָסְיָא, וְתֹאכִילְהוּ וְתִשְׁקֶהוּ בְּבֵיתְךָ, וְתַעֲלִים עֵינֶיךָ מִלְּהַסְתַּפֵּל בּוֹ כְּשֶׁהוּא אוֹכֵל, כִּי נַפְשׁוֹ רַעֲבָה וְחַט אֵלָיו אֲכָל.

(כח) בְּנֵי, אֵל תְּדַבֵּר לְעַנֵי בְּדַבְרֶיךָ, כִּי ה' יָרִיב רִיבָם, וְעוֹן זֶה גּוֹרֵם לְכַמָּה קִנְטוּרִין לְמַעְלָה, לְגַלוֹת חֲטָאֵיו לְרַעָה, וּמְלִיץ לֹא נִמְצָא עָלָיו. וְכָל הָעוֹשֶׂה כְּרִצּוֹנוֹ וּדְבָרִים טוֹבִים — מוֹנֶה לוֹ כַּמָּה פְּרַקְלִיטִין לְמַעְלָה, וְכֻלָּם מְלִיצִים עָלָיו לְטוֹבָה.

(כט) בְּנֵי, הַתְּקַן צִידָה לְנַפְשָׁךְ, וְהִדְלַק נֵר לְהַאִיר לְפָנֶיךָ, וְאֵל תִּנְיַחְהוּ לְהַאִיר לְאַחֲרֶיךָ, שְׂמָא לֹא יוֹכְלוּ אַחֲרֶיךָ לְהַאִירוֹ; וְאֵפְלוֹ שֶׁהוּא לְאַחֹר, הָעוֹלָם לֹא יִדְלִיקוּהוּ, וְתִשְׁאַר אֶתְּהָ בְּנִשְׁפָךְ בְּעָרְבַיּוֹם, בְּאִישׁוֹן לִיגָה [ד] וְאֵפְלָה.

(ל) בְּנֵי, אֵל תִּתְּנֵם אֲזַנְךָ מִצַּעֲקַת דָּל, לְמַעַן יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלְךָ בְּצַעֲקֹתְךָ; כִּי כָל הָאוֹטֵם אֶת אֲזָנוֹ מִצַּעֲקַת דָּל, גַּם הוּא יִצַּעַק וְלֹא יַעֲנֶה (משלי כא, ג).

(לא) בְּנֵי, בְּכָל תְּפִלָּתְךָ שִׁים עֲצֻמָּךְ עָנִי וְאֲבִיוֹן לְפָנֶי בּוֹרְאָךְ, כִּי כַּמָּה הֵם מְקַטְרָגִים עָלֶיךָ, כְּאִשְׁרֵי יָדַע יַעֲקֹב הָעַנְיָן וְרָאָה שֶׁעָשׂוֹ דְגָמְתוֹ

[ד] נ"ל שרמזו בזה שיעשה צדקה בממונו בחייו שיהיה מאיר לו לעוה"ב, וכמ"ש (ישעיה נח, ח): "והלך לפניך צדקך" ולא יניח המעות אחריו לומר לאחר מותו בניו יתנו מממוני צדקה כי שמא לא יתנו. או שפירושו שידפיס ספריו בחייו ולא שנייחיהו לבניו אחריו שמא לא יזכו להדפיסם.

למעלה, מיד אמר (בראשית לב, ו): "ויהי לי שור וחרמור", פעני ואביון; ודוד אמר (תהלים פו, א): "הטה ה' אזנך ענני פי עני ואביון אני"; פיון שעבר היום, במקום העניות הכניס עצמו בחדס בוראו, שנאמר לאחריו (פסוק ב): "שמרה נפשי פי חסיד אני". וקים בעצמך (משלי כה, ו): "אל תתהדר לפני מלך".

(לב) בני, הוי זהיר בענג שפת לפי כחך, ולענגו במאכל ובמשתה. ובסעודת הלילה אל תשים עצמך פעני, (פי אם) יותר מיכלתך. והזהר בסעודה השלישית. והוי זהיר בדבורך ביום השבת, פי על כל אלה אתה עתיד לתן דין וחשבון.

(לג) בני, אל תפנס לביתך פתאם, וכל-שפן לבית חברך. ואל תטיל אימה יתרה בתוך ביתך, פי כמה רעות גורמת האימה (ע' גיטין ו, ב).

(לד) בני, "הסר פעס מלפך, פי הפעס בחיק פסילים ינוח" (קהלת ז, ט), ואל זר שורה על ראשם (ע' שבת קה, ב).

(לה) בני, אהב את החכמים ורדף אחריהם. והשתדל לדעת בוראך, פי גם בלא דעת נפש לא טוב' (משלי יט, ב). והוי זהיר לתת שלום לכל אדם, ודבר אמת.

(לו) בני, הוי זהיר להיות צנוע בבית-הפסא, ואל תפרע עצמך במקום מגלה, והוי צנוע בדבר אחר (ע' ברכות ח, א).

(לו*) בני, כשתשב על שלחנה לאכל, דע שאתה יושב לפני המלך — אל תהי חצוף ובלען.

(לז) בני, הוי זהיר במים ראשונים ובמים אחרונים, פי שניהם לצרך. כשאוכלים בני הסעודה ואתה שותה — אל תרים קולך בכרפת היין, ואל תשיח בתוך הסעודה (ע' תענית ה, ב) ואפלו בדברי-תורה. והוי זהיר בדברי-תורה לומר על השלחן, וכל שלחן שאין עליו דברי-תורה, נקרא 'קיא צואה בלי מקום' (ישעיה כח, ח; אבות ג, ג).

(לח) בני, הוי זהיר כשתפנס לחולה ואין לו, אל תפנס בידיים ריקניות. כשתיקום, הוי מקדים לו המאכל, ויחשב עליך פאלו אתה מקימו ומשיב נפשו, וגמולך ישלם לך נורא.

לח*) בְּנֵי, אֵל תִּגְלָה סוּדָךְ לְאַשְׁתְּךָ. הוּי נֶאֱמַן-רוּחַ אֶצֶל כָּל אָדָם, וְאֵל תִּגְלָה סוּד בְּרִיבָךְ עִמּוֹ, כָּל-שֹׁכֵן בְּהִיּוּתוֹ בְּהִשְׁקֵט עִמָּךְ.

לט) בְּנֵי, הוּי זְהִיר לְאָכֹל עֲשׂוּבִים — וְאֵל תִּשְׁאַל מִבְּנֵי-אָדָם; וּכְשֶׁתִּשְׁאַל, שֶׁאֵל לְיוֹצְרָךְ, כִּי בִידּוֹ הַכֹּל.

מ) בְּנֵי, תִבְחַר מִחֲנֹק לְנִפְשֶׁךְ וְאֵל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וְהוּי זְהִיר לִהְיוֹת לָךְ בְּנִים וּלְגִדְלָם לְתִלְמוּד תּוֹרָה, כִּי בְשִׁבִילָם תִּזְכֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. וְהוּי זְהִיר מֵאַשְׁתְּךָ מִחֲתָנָה הָרֵאשׁוֹן [ה] (פסחים ק"ג, א), וְאֵל תִּמְנָהוּ אֶפּוֹטְרוֹפּוֹס בְּבֵיתְךָ. וְאֵל תִּקְרַב לְאַשְׁתְּךָ סָמוּךְ לוֹסְתָהּ, וְהִרְחַק מִן הַפְּעוּר וּמִן הַדּוֹמָה לוֹ (חולין מד, ב). וְאֵל תִּלָּךְ אַחֲרֵי אִשָּׁה בְּשׁוֹק (עירובין יח, ב), וְאֵל תִּעֲבֹר בֵּין שְׁתֵּי נָשִׁים (הוריות יג, ב). וְהוּי זְהִיר שֶׁלֹּא תִקְפִּיד לְחַכֵּם, שֶׁחֲמַתוֹ חֲמַת עֶכְשׁוֹב וְחֲמַת צַפְעוֹנֵי שְׂאִין לוֹ לַחֵשׁ; חֲמַתוֹ מוֹת וּרְצוֹנוֹ חַיִּים.

מ*) בְּנֵי, אֵל תִּלָּךְ יְחִידִי, וְאֵל תִּדִּין יְחִידִי, וְאֵל תִּעִיד יְחִידִי, וְאֵל תְּהִי עַד וְדִין כְּאַחַד, כִּי אֵין יְחִיד דִּין זוּלָתִי אַחַד.

מא) בְּנֵי, הוּי זְהִיר מִזְעַקַת יְתוּם וְאַלְמָנָה, כִּי הוּא 'אָבִי יְתוּמִים וְדִין אֲלֻמָּנוֹת' (תהלים סח, ו). אֵל תְּהִי לָהֶם קוֹבֵעַ, הוּאִיל וְהוּא קֹבֵעַ כָּל טוֹב שְׁלָהֶם, עַל-כֵּן הוּא 'קוֹבֵעַ אֶת קוֹבְעֵיהֶם נִפְשׁ' (משלי כב, כג).

מא*) בְּנֵי, כָּל חֲטָאֲתֶיךָ שִׁים בְּמִשְׁקַל, וְתִשׁוּבָתְךָ בְּמֵאזְנִים יִשְׂאוּ יְחַד, וְאַחֲרֵי-כֵן תֵּן וְדוּי וְתִפְלָה לְהַכְרִיעַ הַמִּשְׁקָל.

מב) בְּנֵי, הִתְרַחַק מִשְׁכַּן רָע וּמֵאָדָם שֶׁשְׂמוּעָתוֹ רָעָה; כְּשֶׁם שְׂאוֹמְרִים עָלָיו מִלְמָטָה, כִּי אֹמְרִים עָלָיו מִלְמָעָלָה (ע' ב"ב י, ב).

מג) בְּנֵי, בְּנִפְל אֵיבָךְ אֵל תִּשְׁמַח, פֶּן יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו וְהִשִּׁיב מֵעָלָיו אֶפּוֹ (משלי כז, יז-יח). אֲכַל 'אִם רָעַב שִׁנְאָךְ, הֵאֲכִילָהוּ לְחֶם' (שם כה, כא).

מד) בְּנֵי, אֵל תִּרְדֹּף אַחֲרֵי הַשְּׂרָרָה, כִּי הַכֹּל גָּזוּר מִלְמָעָלָה, וְלִכְל אֲשֶׁר יִחְפֹּץ יִתְנַנֶּה. בְּכֹל יוֹם קוֹרָא הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּעֶצְמוֹ: רְאוּ קִרְאֲתִי בְּשֵׁם! שְׁנֵאֲמַר (שמות לא, ב): "רְאֵה קִרְאֲתִי בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל".

[ה] בפסחים שם אמרו: אמרי לה משום חשד ואמרי לה משום ממון.

(מה) בְּנֵי, אֵל תְּהִי כְּזָכוֹב לְחֻבְרָךְ עַל נִגְעוֹ, שְׁמַנִּיחַ מְקוֹם בְּרִיא וְשׁוֹרָה עַל הַנֶּגַע. כִּסֵּה לְחֻבְרָךְ עַל נִגְעוֹ וְאֵל תִּגְלֶה קִלְקוּלוֹ לְעוֹלָם.

(מו) בְּנֵי, הָיָה רֵץ לְדַבֵּר-מִצְוָה, וְאֵל תְּהִי הַמִּצְוָה קְלָה בְּעֵינֶיךָ. וְאֵל תֹּאמֶר: זֶה קְלָה וְזוֹ חֲמוּרָה, שְׂאִינָה יוֹדֵעַ מִתֵּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת (אבות ב, א), וְכָל מַעֲשֵׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם (שם ב, יב).

(מז) בְּנֵי, אֵל תְּהִי צְדִיק הַרְבֵּה (קהלת ז, טז) וְאֵל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה (שם ז, יז), וְאֵל תִּחְמַל עַל הָרָשָׁע, הַמְקַלְקֵל שׁוֹרֵת חֻכְמִים. אֵל תְּהִי בִישָׁן הַרְבֵּה, אֲפָלוּ לְשִׁתּוֹת מַיִם הַנִּשְׁאָרִים מִפִּי שֶׁל חֻבְרָךְ, כִּי הֵהָבֵל יוֹצֵא מִבֵּית חִלְלוֹ, וְאִינָה יוֹדֵעַ אֵיזָה חָלִי בְּגוּפוֹ. בְּכָל דְּבַר הָיָה בִישָׁן, וּבְמִקּוֹם דִּהְיָזַק שְׂכִיחַ אֵל תְּהִי בִישָׁן.

(מח) בְּנֵי, לְעוֹלָם הָיָה מְנַבֵּל עֲצָמָךְ בְּבֵית-הַמְדָּרֶשׁ, וְאֲפָלוּ שְׁשֻׁחֲקוֹ עֲלֶיךָ חֻבְרֶיךָ.

(מט) בְּנֵי, אֵל תִּשָּׁב בְּחִבּוּרֵת הָאוֹמְרִים גְּנָאֵי עַל חֻבְרֵיהֶם וּבְעֵלֵי לְשׁוֹן הָרָע, כִּי כָּל הַדְּבָרִים עוֹלִים וּבִסְפָר נִכְתָּבִים, וְכָל הָעוֹמְדִים שָׁם נִכְתָּבִים בְּחִבּוּרֵת הָרָשָׁע, חִבּוּרֵת לְשׁוֹן הָרָע.

(נ) בְּנֵי, אֵל תִּשְׁתֶּה מַיִם שְׂאוּלִים, וְאֵל תֹּאכַל מֵאֲכָל מִיַּד כָּל אָדָם. הָיָה מִשְׁתִּין בְּפָנֶי מֵאָה, וְאֵל תִּשְׁתֶּה מַיִם בְּפָנֶי אֶחָד.

(נא) בְּנֵי, אֵל תִּבְשַׁל בְּקִדְרָה שְׁבִשַׁל בָּהּ חֻבְרָךְ (ו); וְכָל-שֶׁכֶן אִם בִּשְׁלוּ בָּהּ שְׁנַיִם וְנִסְתַּלְקוּ מִן הָעוֹלָם, כִּי כָּבֵד מִלְּאָף הַמִּשְׁחִית מִפִּיר בָּהּ.

(נב) בְּנֵי, הָיָה זְהִיר בְּאִשָּׁה שְׂאִינָה הַגּוֹנָה לָךְ. אוֹי לּוֹ לְפוֹסֵל אֶת זֶרְעוֹ. אֲבִשְׁלוֹם גָּרָם כַּמָּה רָעוֹת לְיִשְׂרָאֵל — רָדַף אַחַר אָבִיו לְהַרְגוֹ וְשָׁכַב עִם נָשִׁיו. אֲדַנְיָהוּ אָחִיו הַפְּלִיג עַל הַמְּלוּכָה, וּבִקֵּשׁ לְאִשְׁת׃ אָבִיו.

(נג) בְּנֵי, הָיָה זְהִיר שֶׁלֹּא תִשְׁמַשׁ מִטְתְּךָ בְּשָׁעָה שֶׁהִיא מִיַּנִּיקָה אֶת בְּנָהּ, וְאֵל תִּגִּיחַ בְּנָךְ בְּעִרְיָסָתוֹ יְחִידִי בְּבֵית, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה.

[ו] כלומר לא תיקח אשה אלמנה.

(נד) בְּנֵי, אֵל תְּהִי יָשׁוּן בְּלִילָה יְחִידִי בְּשׁוּם בַּיִת, פִּי בְּדְבָרִים אֱלוֹ לִילִית
מְזַמְנֶת לְהַזִּיק, וְכִיּוֹן שְׂאוּחָזֶת לְאָדָם אוֹ תִינוּק, הִיא מוֹצִיאָתוֹ מִן
הָעוֹלָם.

(נה) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר לְגַדֵּל בְּנֵיהֶם לְתַלְמוּד-תּוֹרָה, וְלֹא תִסְלְקֵם מִמֶּנָּה, שְׁפָל
הַמְּסַלֵּק בָּנוּ מִן הַתּוֹרָה, יִסְתַּלְקוּ יָמֵינוּ מִן הָעוֹלָם, מִפְּנֵי
שֶׁהַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בּוֹכָה עָלֵינוּ בְּכָל יוֹם וַיּוֹם.

(נה*) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר שֶׁלֹּא תִשְׁתַּה מִים מְגָלִים בְּלִילָה, פִּי מְקַטְרָגִים
מִשְׁתַּכְּחִים בְּעוֹלָם, וּבָהֶם נוֹקְשִׁים בְּנֵי-אָדָם בְּצַפְרִים בְּפֶחַח.

(נו) בְּנֵי, אֵל תִּשָּׁב בְּצֶל הַחֲמָה בִּימֵי תַמּוּז וְאָב, וְכָל-שָׁפָן שֶׁלֹּא תִישָׁן. וְאֵל
תִּישָׁן לְאוֹר הַלְּבָנָה. וְעַל זֶה נֹאמַר (תהלים קכא, ו): "יּוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא
יִכְפֹּה וַיִּרְחַח בְּלִילָה". בַּיּוֹם — מִפְּנֵי קֶטֶב מְרִירֵי, וּבְלִילָה — מִפְּנֵי אֲגָרַת
בַּת מַחֲלַת. וְכָל-שָׁפָן כִּשְׁהַלְּבָנָה בְּחַדוּשָׁה. "ה' יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת
נַפְשֶׁךָ. ה' יִשְׁמֹר צִאתְךָ וּבּוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם" (שם פסוקים ז-ח).

(נז) בְּנֵי, אֵל תֹּאכַל בְּשׂוֹר בְּעוֹד שֶׁמִּסְתַּלְקֶת הַהֶבֶל — בֵּין צְלִי בֵּין מִבְּשָׁל.
וְאֵל תֹּאכַל תִּבְשִׁיל מִקְדָּרָה שֶׁלֹּא בִשְׁלוּ בָּהּ שְׁלֵשִׁים יוֹם.

(נח) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר בְּכָל מֵאֲכָלָךְ לְתַת חֶלֶק לְבוֹרְאֶךָ, וְהַחֲלֵק שְׁלוֹ הוּא שֶׁל
עֲנִיִּים, לְפִיכָךְ טַל מִן הַיָּפֶה שֵׁישׁ בְּשִׁלְחָנְךָ לְתַת לְקוֹנֶךָ. וְאֵל
תִּקְלַל חֲרָשׁ, וַיִּרְאֶת מֵאֲלֹהֶיךָ (ויקרא יט, יד).

(נט) בְּנֵי, דַע פִּי בְּטַחֲוֹן-הַצְּדִיקִים הוּא הַטּוֹב הַגָּנוּז, מִבְּחַר תִּבַּל אֲרָצוֹ,
וְהוּא מְקוֹם גָּנוּז וְסֻתוֹם, וְאִין כָּל בְּרִיָּה יְכוּלָה לְעַמֵּד בְּאוֹתוֹ
מְקוֹם, זוֹלָתִי הָרוּחוֹת הַקְּדוּשׁוֹת, הַטְּהוֹרוֹת, הַמְּזַמְנֹת לְפָנֶיךָ לְאוֹתוֹ מְקוֹם.
וְהַמְּקוֹם הוּא מִטַע שְׁעִשׂוּעֵינוּ שֶׁל הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, וְנִבְרָא קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא
הָעוֹלָם, וְאִינוּ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה.

תָּם וְנִשְׁלָם. שְׂבַח לְאֵל בּוֹרֵא עוֹלָם.

(ס) וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים שֶׁהֵייתִי נֹזֶהר בָּהֶם, אֲנִי הַמְּחַבֵּר, וְרִאִיתִי לְכַתְּבָם,
וּמוֹעִילִים הִרְבֵּה לְכָל אָדָם, וּבִפְרָט לְתַלְמֵיד-חֶכֶם, שֶׁלֹּא יְבוֹא
חֲלוּל הַשֵּׁם עַל-יְדוֹ: בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר כִּשְׁתַּבּוּא בְּבֵית חֲבֵרָךְ אֵל תָּרִים עֵינֶיךָ

לראות בכלי-ביתו ולא בשום דבר שבפית. וכל-שכן שלא תסתפל בפני אשתו ובנותיו. גם לא תשפיל עיניך כל-כף יותר מהראוי, שגם זו רעה חולה, שנראה פערמה שיחזיקוהו חסיד. וכשתאכל על שלחן חברך, אל תשבח מאכל שאכלת בבית אחר, שנראה שאתה פוסל מאכלו; וכל-שכן אל תאמר: מאכל זה מטעם וזה לא. אל תבוא בבית חברך יחידי, שאם יחסר איזה דבר, אף-על-פי שיתבישו לחשד בפניך, יחשדוך בלבם שאתה גנבתו.

(סא) בְּנִי, אל תשבח אשתך בפני חברך, וכל-שכן בחברת אנשים, פן יבואו לשנאת נשותיהם או לחשק באשתך ולהרהר בה.

(סב) בְּנִי, הוי זהיר בבית שאתה רגיל לכנס, ותראה נוהגים בתוכה דבר מגנה — תהא מוחה בידם ואל תחניף, שהקולר תלוי בצוארך, שאפשר שאינן יודעים בגנות הדבר ולכך עושים; ואם יודעים ועושים — אל תהיה ממחזיקים.

(סב*) בְּנִי, כשתפנס לבית חברך ואתה רואה בו דבר מגנה, אל תיסרהו בפני אשתו, ואל תשבח עצמך בפני אשתו במדות טובות שיש בה, שמא תבוא למאס בעלה ולחשק בה. והוי זהיר בבית שתרגיל לכנס, אל תרבה בשאלות, ואל תשבח להם בפניהם, ואל תרבה שיחה עם אשתו ובנותיו, וכל-שכן אחורי בעלה. ואם היא מתחלת לדבר עמך אחורי בעלה — תהיה תשובתך לה בקול רם ולא כמלחש עמה, פן יחשד בעלה שדבר סתר בינה לבינה. וכשתשב לאכל בשלחן אחד עם הבעל-הבית ואשתו, אל תשאל דבר ברמיות, כי אם בפרוש, שקרוץ עינים יתן עצבת לבעלה (עפ"י משלי י, ט), שיחשד שהרמיזה לדבר אחר עם אשתו.

(סג) בְּנִי, הוי זהיר כשתלך באכסניא, אל תרבה ישיבתך בפית כל היום, כי אם בעת האכל, ואפלו בעל-הבית בביתו כל היום כלו, שאפשר שרוצה לעשות דבר שלא תדע. וכשמדבר עם אשתו, אל תפנס בתוך דבריהם. ואם תראה בעל-הבית מדבר עם אשתו בלחישה לפניך, ובפרט על השלחן, חקר עצמך אם יש בה דבר מגנה במאכלך, ומלחש שתבין ותפרש ממנה.

סג*) בְּנִי, בְּלִכְתָּךְ בְּאַכְסֵנְיָא עִם חֲבֵרִים, הִזְהַר לָהֶם: אִם תִּרְאוּ בִי דָבָר שְׂאִינוּ הַגּוֹן בְּמֵאֲכָלִי אוֹ בְּדִבְרֵים אַחֲרַיִם, אִמְרוּ לִי, לְהִזְהִיר עֲצָמֵי מִמֶּנּוּ! שְׂאִין אָדָם רוֹאֶה חוֹב לְעֲצָמוֹ. הֵוִי זְהִיר בְּאַכְלָךְ עַל שְׁלַחַן חֲבֵרָךְ, אֵל תִּסְפֹּר דְּפִי מִשׁוּם אָדָם, פֶּן יֹאמֵר: לְמַחֵר גַּם יִסְפֹּר מִמֶּנִּי עַל שְׁלַחַן אַחֵר! הִזְהַר כְּשֶׁבַע-לַחֲבֵית קוֹנָה כָּלִים לְבֵיתוֹ, בְּרֵאוּתְךָ אוֹתָם עֲשֵׂה עֲצָמְךָ שְׂאִינְךָ יוֹדֵעַ שְׁקֵנָאָם מִחֲדָשׁ. הֵוִי זְהִיר בְּרֵאוּתְךָ לְבוֹשׁ חֲדָשׁ עַל חֲבֵרָךְ, שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת תְּמִיהוֹת וּלְשַׁבְּחוֹ, פֶּן יִפְּלַע לְעִיּוֹ כֶּתֶם אוֹ יִקְרַע, וַיִּחְזִיקְךָ לְעֵין הָרַע וַיִּתְּרַחֵק מִמֶּךָ לְעוֹלָם.

0234567

סד) בְּנִי, הִזְהַר עִם אָדָם שֶׁנִּשְׂאֵת חֵן בְּעֵינָיו, אֵל תִּרְבֶּה יְשִׁיבְתָךְ עִמוֹ, וְכָל-שָׂפָן שֶׁלֹּא תִרְבֶּה עִמוֹ בְּשִׂאלוֹת, פֶּן יִשְׁבַּעְךָ וַיִּשְׁנֹאֲךָ; וְכָל-שָׂפָן עִם אָדָם שֶׁלֹּא נִשְׂאֵת חֵן בְּעֵינָיו. הִזְהַר עִם אָדָם שֶׁהוּא קִפְדָּן, אֵל תִּדְבֹּר עִמוֹ אֶלָּא שְׁלוֹם בְּלִבְךָ, פֶּן תִּבְחַר מִחֲנֵק נִפְשָׁךְ לְהַנְצִיל מִמֶּנּוּ.

סד*) בְּנִי, הִזְהַר וְהִשְׁמַר מִלְּשֹׁאֵל חֶסֶד שֶׁל מָמוֹן מִנְּכָל וְכִלְיִי, פֶּן יִכְלֶה כְּחָף וּתְאֵבֵד יְמֶיךָ, וּלְבַסּוֹף יַעֲלֶה חָרָם בְּיָדְךָ.

סה) בְּנִי, אֵל תִּתְרַאֶה עֲצָמְךָ שְׁבַע בְּפָנֵי רַעֲבִים. הֵוִי זְהִיר מִלְּדַבֵּר בְּדְפִי שׁוּם אָדָם בְּחִכְרַת אֲנָשִׁים, אוֹ אֶפְלוֹ בְּפָנֵי אֶחָד, פֶּן יִהְיֶה אָבִיו אוֹ אַחִיו אוֹ קְרוֹבוֹ וְאִינְךָ יוֹדֵעַ, וּבְיַדְעָךָ תִּכְסֶּף בּוֹשָׁה וְתִשְׁיַגֶּךָ כְּלָמָה וְאִינְךָ יָכוֹל לְתַקֵּן, דְּכִיּוֹן שֶׁהִגִּיד, שׁוֹב אֵינוֹ יָכוֹל לְהִגִּיד.

סו) בְּנִי, הֵוִי זְהִיר כְּשֶׁמְשַׁבְּחִים אוֹתְךָ וּמְגַדִּילִים אוֹתְךָ, הִשְׁפֵּל עֲצָמְךָ יוֹתֵר, וְאֵל תִּכְנִיס בְּאַזְנוֹיְךָ דְּבָרֵי שְׂבָחָם, כִּי אָדָם יִרְאֶה לְלִבְּךָ וּמְפִיר אָדָם בְּעֲצָמוֹ, וּבְכִרְט שְׂאִין צְדִיק בְּאַרְץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחְטָא' (קהלת ז, כ).

סז) בְּנִי, אֵל תִּזְכֹּר אֶהְבֵּת בְּנִים בְּפָנֵי מִי שֶׁהוּא חֲשׂוֹף בְּנִים; וְכָל-שָׂפָן שֶׁלֹּא תִשְׁחַק עִם הַתִּינוֹק בְּפָנָיו. וְאִם תִּבִּין בּוֹ שֶׁמְקַפֵּיד שְׂאֵתָה חוֹשְׁדוֹ לְעֵין הָרַע, עֲשֵׂה אֶפְנִים, שְׂאֵף שֶׁתִּשְׁחַק עִמָּהֶם יִהְיֶה עַל אַפְּן הַיּוֹתֵר קְרוֹב שֶׁלֹּא יִצְטַעֵר.

סח) בְּנִי, הֵוִי זְהִיר כְּשֶׁתִּדְבֹּר עִם אָדָם מְכַעֵר, אוֹ שִׁישׁ לוֹ מוֹם בְּאִיזָה אֵיכָר שְׁבָגוּפוֹ, אֵל תִּסְתַּפֵּל בְּפָנָיו וְלֹא בְּאֵיכָר שֶׁהַמוֹם בּוֹ. הֵוִי

זהיר פִּשְׁתַּפְּנֵס בְּמָקוֹם אֲנָשִׁים, אֶל תֵּשֶׁב בְּמָקוֹם יוֹתֵר גְּבוּהָ, וְגַם לֹא עַל מָקוֹם שֶׁהוּא יוֹתֵר שָׁפֵל, דְּשֵׁנֵי הַקְּצוּוֹת מוֹרִין גְּאוֹת.

(ט) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר אִם קָלְלָהּ חֲבֵרָה וּבִזָּה אוֹתָהּ, אֶל תִּשְׁנֵא אוֹתוֹ בְּלִבְכָּךְ — אֲדַרְבָּא, עֲשֵׂה עִמּוֹ חֶסֶד בְּכָל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת, לְשֵׁלֶם לוֹ הַטּוֹבָה שֶׁבָּא לָךְ עַל-יָדוֹ, שֶׁעַל-יָדֶי שֶׁקִּבַּלְתָּ בְּזִיווּנוֹ וְקָלַלְתּוֹ נִמְחַל עֲוֹנוֹתֶיךָ.

(ע) בְּנֵי, פִּשְׁתַּלְבֵּשׁ בְּגַד חָדָשׁ — בַּעֲמֻדָּךְ לִפְנֵי אֲנָשִׁים פְּסָהוּ, וְכַל-שֶׁפָּן בְּפָנֵי נָשִׁים, כִּי דָבָר זֶה מֵהַדְּבָרִים הַמְּגַנְיִים הַבָּאִים מִפְּחִיתוֹת הַנֶּפֶשׁ שָׁבוּ, לְהִרְאוֹת לְאַחֵרִים שֶׁהוּא לְבוּשׁ שָׁנִי.

(עא) בְּנֵי, הַזְהִיר שֶׁלֹּא לִפְנֵס בְּבֵית חֲבֵרָה בְּשַׁעַת הַסְּעוּדָה, פֶּן תִּכְבַּד עָלָיו. (עב) בְּנֵי, פִּשְׁמַבְיָאִים אֵיזָה דְּבַר אֲכִילָה בְּפָנֵי אָדָם, עֲשֵׂה אִפְּנִים שְׂיָכִין מֵהֶם, שִׁמְעוּלָם אֵין רְצוּנָךְ בְּמֵאֲכָל זֶה; אוֹ עֲשֵׂה אִפֶּן, שְׂיִפִּיר בְּךָ שֶׁכָּבֵר אֲכַלְתָּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִכְבַּד עָלָיו יְשִׁיבְתָךְ שָׁם; וּבְכַרְט אִם הִיא סְעוּדָה שְׂאִינָה מִסְּפִקָת לִבְעָלֶיךָ.

(עג) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר אִם נָתַתְּ מִתְּנָה לְאָדָם, לֹא תַעֲבֹר לְפָנָיו. גַּם הַמְּקַבֵּל לֹא יַעֲבֹר לְפָנֵי הַנוֹתֵן עַד יַעֲבֹר זְמַן, שֶׁלֹּא יַחֲשֹׁב שֶׁעֲבַרְתָּ כְּדֵי שְׂיַחֲזֹר וַיִּתֵּן, וַיָּבֹא לִבְעֵט בְּמִתְנָה רֵאשׁוֹנָה.

(עד) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר, פִּשְׁתַּתֵּן מִתְּנָה לְאָדָם, אֶל תִּבְיֵט בְּפָנָיו פֶּן יִתְבַּיֵּשׁ, וְנִמְצָא בְּמָקוֹם מִצְוָה נָתַתְּ מִמּוֹן לְקִנּוֹת עֲנָשִׁים לַעֲצֻמָּךְ.

(עה) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר, שֶׁכָּל מִצְוָה שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה תִהְיֶה רֵאשׁוֹנָה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁעַל-יָדֶי-כֶּךָ תִּבּוֹא לְהִרְבוֹת בְּמִצְוֹת. וְאִפְּשֶׁר שֶׁעַל רִמּוֹז זֶה הַתְּחִילָה הַתּוֹרָה "בְּרֵאשִׁית" |ו|.

(עו) בְּנֵי, הַזְהִיר אִם נִכְשַׁלְתָּ בְּאֵיזָה חֲטָא, אֶל יִמְעַט בְּעֵינֶיךָ.

(עז) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר בְּרֵאוֹת עֲצֻמָּךְ עֲשִׂיר וּמְלַבֵּשׁ בְּגָדִים יְקָרִים וַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר בַּת רַבִּים, אֶל יִמְעַט אָדָם בְּעֵינֶיךָ, כִּי הַמְּמוֹן וְהַמְּלַבּוֹשׁ וְהַכְּבוֹד

[ז] כלומר שבכל יום יהיה בעיניך כאילו היום על פסו "היום הזה ה' אלהיך מצורך", כך פי' הוא פעם ראשונה שלמדת תורה כמו שדרשו ז"ל החכם השלם ר' יהודא אובלעפיא.

אינן בכלל איבריך הדבוקים בגופך, אלא נרדפים ממך, היום עמך ולמחר באחר, שגלגל הוא שחוזר בעולם (שבת קנא, ב), וכאמרם ז"ל (במ"ד כב, ח):
למה נקראו זוזים? שזזים מזה לזה.

עח) בני, כשאתה במושב אנשים, כלם פיך מלדבר, שאין שום כבוד נמשך מרבויו הדבור, כי כל המרבה דברים מביא חטא (אבות א, י), ויברכ דברים לא יחדל פשע' (משלי י, יט), והתנא אומר (אבות א, ז): ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. ואף-על-פי שהדברים ערכים לשומעיהם — דע שלא תקום משם בלי מצה ומריבה. אף תרבה בישיבתך דברי-תורה ומוסר, או בספורים המביאים לשומעיהם לידי יראת שמים.

עט) בני, הוי זהיר, שכל מעשיך יהיו לשם שמים (אבות ב, יב), והוא יישר ארחתך' (משלי ג, ו).

פ) בני, הוי זהיר בכל דבר שאתה עושה לומר: "לשם יחוד קדשא-בריה-הוא ושכינתה", ותשרה ברכה בכל מעשה ידיך.

פא) בני, אל תבטח בחכמתך. וכל דבר שאתה עושה ומצליח — דע שחכמתך לא עשה כלום, כי אם שרצונו יתברך כף; שהרי כמה חכמים יותר ממך אין מועיל להם חכמתם להצליח, וכמאמר שלמה המלך, עליו השלום (קהלת ט, יא): "וגם לא לחכמים לחם".

פב) בני, הוי זהיר בכל עת ורגע לזכר יום המיתה ויום-הדין — מגיעה גדולה לאדם שלא לחטא.

פג) בני, ביום שאתה מתענה, אל תתראה עצמך בפני שום אדם שאתה בתענית ואל תתגאה בתעניתך, פן תמעית דמך וחלבך חנם.

פר) בני, הוי זהיר בתועלת אחרים יותר מתועלתך, שאינו דומה עושה צדקה לעצמו מהעושה לזולתו, שהעושה לזולתו מורה על חבוב המצוה, וגם אחרים רואים ולמדים לעשות.

פה) בני, הוי זהיר בעשותך מצוה ותמצא בה מונעים הרבה — כל-כף שתראה מונעים בה, תתחזק לעשותה, שתועלת רב מגיע לנפשך ממנה, והשטן מבקש למנע טוב מבעליו, ובכל אותם המונעים נתלבש בהם השטן למנעך והם שלוחיו.

(פו) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר לַתֵּן מוֹתֵר מֵאֲכָלָהּ לְשִׁכְנֵיהָ הָעֲנִיִּים, וְאֵל תֹּאמֶר בְּלִבְכֶּךָ:
 אֵיךְ אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם שִׁיּוּרִים, דִּמְאֵי דִסְנֵי לָךְ, לְחִבְרָךְ לֹא תַעֲבִיד
 (שבת לא, א) ! דְּזוֹה פִּתּוּי הַיֵּצֵר לְמַנְעֵךְ מִמְצוּהַ וּלְהַמִּית עֲנִיִּים בְּרָעַב, שֶׁהַדָּבָר
 שֶׁלָּךְ הוּא מוֹתֵר — לְעֵנִי תַחֲלַת אֲכִילָהּ.

(פז) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר אִם נִכְנָס וַיּוֹצֵא אָדָם בְּבֵיתָךְ, אֵל תִּמְנַע מִמֶּנּוּ אֲכִילָהּ
 וּשְׂתִיָּה בְּכֹל יוֹם כָּפִי יִכְלָתָךְ.

(פח) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ, וְאִפְלוּ בְּסַחֲוֵי בְּלָאוֹת
 שֶׁבְּבֵיתָךְ; שָׂאֵם לְפָנֶיךָ דָּבָר קָל וּבְזוּי — לְעֵנִי נִדְמָה לוֹ דָּבָר
 גָּדוֹל וְנִחְמָד, דִּיּוֹתֵר טוֹב לְהִיּוֹת מְכֻסָּה בְּזָה וְלֹא עָרֹם.

(פט) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר בְּשִׁתְּשֻׁמֶע בְּשִׁבְחַת חֲבֵרָךְ, אֶף־עַל־פִּי שָׂאִין אֶתָּה מִפִּיר
 בּוֹ, הָיוּ מְסִיעַ עִם הַמְּשֻׁבַּח אוֹתוֹ.

(צ) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר כְּשֶׁתִּרְאֶה חֶתֵן נִכְנָס לְחִפָּה, לְהַקֵּל בְּעֵינָיו הוֹצֵאוֹת הַבַּיִת,
 שָׂאִין בַּיַּד הָאָדָם כְּלוּם, וְהַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא הוּא הַזֵּן וּמְזַמֵּן
 פְּרִנְסָה לְכָל אֶחָד בְּעֵתוֹ, וְזֶה מַעֲשֵׂה בְּכֹל יוֹם עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד; וּבְזָה יִלֵּךְ
 לְחִפָּה בְּשִׁמְחָה, וַיִּקְנֶה בְּשִׁחוּן בְּלִבּוֹ וַיִּשְׁעַן בְּאֵלֶיהֶו. וְהָיוּ זְהִיר בְּחֶתֵן הַנִּכְנָס
 לְחִפָּה לְסַעְדוֹ כָּפִי יִכְלָתָךְ, וּלְשִׁמְחוֹ וּלְכַבְדּוֹ בִּימֵי חַפְתּוֹ וּלְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ,
 בְּאִפְן שִׁתְּשֻׁמֶע הַפִּלָּה וְכָל קְרוֹבֵיהָ.

(צא) וְהָיוּ זְהִיר לְנַחֵם לְמִי שִׁמְתוֹ בְּנִיּוֹ, וּבְכִפְרֵט לְמִי שִׁמְתָה לוֹ בֶּן יָחִיד,
 דְּבָרִים הַנוֹגְעִים לְלֵב, כְּדֵי שִׁיִּכְנָסוּ דְבָרֶיךָ בְּאָזְנוֹ וַיִּקְבַּל נְחָמָה.
 כְּגוֹן לֹאמֹר לוֹ: אָדָם אֵינוֹ חַיֵּב כִּי אִם לַעֲשׂוֹת צוּרִיו, שֶׁהוּא לְעַסְקָה בְּפָרִיָּה
 וּרְבִיָּה לְהוֹלִיד בְּנִים — בֵּין חַיִּים בֵּין מֵתִים מְקַבֵּל שְׂכָרוֹ, וְהַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־
 הוּא עוֹשֶׂה מָה שֶׁהוּא חָפֵץ לְטוֹב לְאָדָם; וְאִם מֵתוֹ — לֹא נֶאֱבָדוּ, דְּמָה לוֹ
 שֶׁהֵם אֲצִלוֹ אוֹ שֶׁהֵם בְּעִיר אַחֶרֶת, שֶׁלְעוֹלָם בְּנֵיו נִקְרָאִים, וְסוֹפוֹ לְהִתְקַרֵּב
 אֲצִלָּם וְלְהִיּוֹת עִמָּם שָׁנִים אֵין מְסֻפָּר. וְעוֹד, אִם הָיוּ בְּעוֹלָם עִמּוֹ, הִיָּה
 מְקַבֵּל צַעַר מִחֻלָּאִים, אוֹ שֶׁמָּא יִקְדִּיחוּ תַבְּשִׁילִם בְּרַבִּים, וְאֵז הִיָּה מִתְאַוָּה
 הַעֲדָרָם יוֹתֵר מִמְּצִיאוֹתָם, וְעַכְשָׁו בְּטוֹחַ הוּא בָּהֶם מִכָּל נֶזֶק; וּבְכַמּוֹתוֹ יֵצְאוּ
 לְקַרְאָתוֹ לְהַגְנוֹ מִכָּל צָר וּמִסְטִין וּלְהַכְנִיסוֹ לְגֵן־עֵדֶן. וּכְיוֹן שֶׁכֵּן, מָה לוֹ
 לְהִרְבּוֹת בְּכִכְיָה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁנִּתְּנוּ חַז"ל (מו"ק ב, ב): שְׁלֹשָׁה לְבָכִי, שְׁבַעֲהָ

לְהַסְפֵּד, שְׁלֹשִׁים לְתַסְפֵּרְתָּ, וְלַעֲבֹר עַל דְּבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, לְקַבֵּל עֲנָשׁ בְּנַפְשׁוֹ; וְעוֹלָה חָרָס בְּיָדוֹ, שְׂאִין רַב בְּכִיתוֹ יֹשִׁיב מֵתוֹ לְבֵיתוֹ, כִּי אֵין עַל אָדָם כִּי אִם לַעֲשׂוֹת צְוּוּיוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי עַל זֶה בְּלִבְדָּ בָּא לְעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לַעֲשׂוֹת מָה שֶׁהוּא חָפֵץ בְּעוֹלָמוֹ. וְכַדּוּמָה לְזֶה יִרְבֶּה עִמּוֹ לְנַחְמוֹ.

(צב) וְהוּי זְהִיר בְּעֲשִׂיר שְׁיָרַד מִנְּכֶסֶיךָ — 'וְהַחֲזַקְתָּ בּוֹ' (ויקרא כה, לה) אִם תּוּכַל, וְכַבְּדֵהוּ בְּמַקְדָּם, וְסֵפֶר לוֹ מָה שֶׁאַרְעֵ לְכַמָּה שְׁיָרְדוּ מִנְּכֶסֶיהֶם וְהָיוּ בְּאִפְסֵ תַקְנָה, וְעַם כָּל זֶה חֲזְרוּ לַעֲשֶׂרֶם. וְאִם תִּרְאֶה שְׂאִין תַקְנָה שֶׁיִּחְזֹר לַעֲשֶׂרוֹ לְפִי הַטָּבַע וְכִפִּי הַשְּׁעָה — הַדְרִיכֵהוּ בַדְּרָכִים שֶׁיִּמְשֹׁךְ מֵהֶם הַנָּאֵה מְאַחֲרִים, וּבְכָל אִפֶּן הַיּוֹתֵר קָרוֹב שְׂלָא יִתְבַּיֵּשׁ.

(צג) וְהוּי זְהִיר שְׂלָא לְהִרְאוֹת עֲנִיּוֹת לְבְנֵי-בֵיתְךָ. וְכָל דְּבָר שֶׁשׂוֹאֵלֶת אֶשְׁתֶּךָ, הָיוּ מִבְּטִיחַ לָהּ לַעֲשׂוֹת, וְהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא יִזְמִין לָךְ, כִּי עֵינֶיךָ תְלוּיּוֹת בָּךְ, וְעֵינֶיךָ תְלוּיּוֹת בְּהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא. וְאִם לֹא בָּא לְיָדְךָ לְמִלְאוֹת שְׂאֵלְתָהּ, תִּתְּלֶה הַדְּבָר שְׂלָא נִזְדַּמֵּן עֲדִין דְּבָר טוֹב, וְתִמְתִּין עַד שֶׁבָּא לְיָדְךָ. וְתִדְחִינָהּ בַדְּבָרִים עַד שֶׁתְּבִין שְׂאִין יָדְךָ מִשְׁגָּת. כָּלֵל הָעוֹלָה: מִפִּיךָ אַל יֵצֵא: אֵין בִּי יִכְלֹת! שֶׁתִּתְּבַזֶּה בְּעֵינֶיךָ וְיִרְבּוּ הַקְטָטוֹת. אֲךָ כָּל זְמַן שֶׁתְּבִטִּיחַ אוֹתָהּ, תִּהְיֶה בְּשִׂמְחָה כָּל אוֹתוֹ זְמַן. וְאִם בְּכָךְ לֹא תִשְׁמַחְנָה — מְתִי תִשְׂמַח, כִּינּוֹן שְׂאִין יִכְלֹת בְּיָדְךָ. וּבִיּוֹם שֶׁתְּרוּיֶת, תֵּן לָהּ מְאוֹתָן הַמְּעוֹת, שְׁעַם זֶה תִּאֲמִין לָךְ כְּשֶׁתְּבִטִּיחַ אוֹתָהּ, וְתִמְשֹׁךְ עִם זֶה זְמַן בְּשָׁלוֹם בְּבֵית, עַד שֶׁיִּרְחַמוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וְאַל תִּסְפֵּר מִדְּחַקְךָ עִם בְּנֵי-בֵיתְךָ, כִּי אֵין יְכוּלִים לְהַחֲזִיק בְּיָדְךָ, רַק יִהְיוּ עֲצָבִים וְחִיּוּתָם בְּצַעַר. אֲלֵא אָמַר לָהֶם: הַתְּפַלְלוּ עֲלֵי שִׁיתָן לִי הַשֵּׁם כְּדִי לְהָבִיא לָכֶם! שְׁבַדְבְּרִים אֵלוֹ אֵין נִכְרַח סְרוּנוֹ, שְׂאֵפְלוֹ עַל עֲשִׂיר מִטָּל לֹמֵר כֵּן. וְהוּי זְהִיר, כְּשֶׁהָאֲכִילָה שֶׁלְּפָנֶיךָ מוּעָט, מִשֶּׁךְ יָדְךָ כְּאֵלוֹ אֶתָּה שְׁבַע, כְּדִי שֶׁתִּסְפִּיק לְבְנֵי-בֵיתְךָ. וְהוּי זְהִיר אִם זָקְנָה אֶשְׁתְּךָ, שִׁים נֶגֶד עֵינֶיךָ צָלֵם דְמוֹת נְעוּרֶיךָ, וּבְזֶה לֹא תִתְּנֶנָּה בְּעֵינֶיךָ, וְלֹא תְבוּא לְתַת עֵינֶיךָ בְּאֶשֶׁה אַחֲרֶת. וְשִׁים נֶגֶד עֵינֶיךָ בְּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ שֶׁיֵּשׁ לָךְ אוֹ שֶׁהָיוּ לָךְ מִמְּנָה. וְהוּי זְהִיר אֲךָ בְּיָמִים שֶׁאֶתָּה עֲצָב עַל אֵיזָה סִפָּה, אַל תִּמְנַע מִלְּהִרְאוֹת פָּנִים שׁוֹחֲקוֹת לְאֶשְׁתְּךָ, כְּדִי שְׂלָא יִרְאֶה לָהּ שֶׁנִּכְנַס לָךְ שְׂנָאָה עִמָּךְ, שֶׁהִיא אֵינָה יוֹדַעַת בְּעֲצָבוֹנְךָ, וְאִם תִּסְפֵּר לָהּ, לֹא תִאֲמִין.

צד) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר מְלֵהֲרָאוֹת פְּנִיָּה שׁוֹחֲקוֹת לְבָנֶיךָ עַד שִׁישָׂאוֹ אִשָּׁה. וְלַעֲוֹלָם יִהְיוּ תַחַת עַל הַמוֹסֵר, וְלֹא תִנְיָחַם רַגַע בְּטָלִים מִתְלַמְּוֹד-תּוֹרָה. וְלַמָּדָם כְּתִיבָה, וְשִׁיְהִיוּ בְקִיָּאִין בְּכַרְכַּת נְשׂוֹאִין וּבְרַכַּת אַבְלִים וּמְזוֹן וּכְאֵלֶּה הַדְּבָרִים; שִׁיְהִיוּ גָבֵר בְּגַבְרִין בְּכָל דְּבָר שֶׁבִקְדָּשָׁה (ע' בְּרֻכּוֹת ל"א, ב.). וְלַמָּדָם אֲמֵנוֹת, כְּאֵמֶר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (קְדוּשִׁין כ"ט, א.), וְלִהְיוֹתֵיהֶם שְׁפָל חַיִּיָּהֶם יַעֲסֻקוּ בַתּוֹרָה, וְלִהְרַגִּיל אוֹתָם בְּקִטְנוּתָם בְּמִלֵּי דְחִסְדֵי דִּתְּוָתָא, שִׁיעֲשֶׂה בְּהֶם טַבַּע, וּכְשִׁיגְדֻלוֹ לֹא יִכְבַּד עֲלֵיהֶם הַדְּבָר. וְלֹא תִנָּשֶׁק לְאִשְׁתְּךָ וְלֹא תִצְחַק עִמָּה בְּפָנֵי בְנֶיךָ, אֲפֹלוּ הֵם קִטְנִים מוֹטָלִים בְּעָרִיסָה, וְאִין צְרִיךְ לוֹמַר דְּבָרִים אַחֲרִים, כִּי הָרְאִיָּה נִרְשָׁם בְּדַעְתָּם וְזוֹכְרִים עַד יוֹם מוֹתָם. וְהָיוּ זְהִיר מִמְבַּחַר הַמֶּאֱכָל תָּן בְּפִי אִשְׁתְּךָ, כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה כָּל דַּעְתָּה עָלֶיךָ, וְתִגְדֹּל בְּנֶיךָ בְּחֶבֶה וְתִדְרִיכֶם לְתוֹרָה לְמֵלֵא רְצוֹנָה, כִּי רְצוֹנָךְ בְּכַנִּי-תּוֹרָה.

צה) בְּנֵי, הָיוּ רַגִּיל בְּוִתְרָנוֹת, אֲפֹלוּ בְּדָבָר מוֹעֵט שִׁישׁ לָךְ.
צו) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר אֵף בְּעַת שִׁישׁ עֲצָבוֹת בְּלִבְךָ, לְדָבָר עִם כָּל אָדָם בְּפָנִים שׁוֹחֲקוֹת.

צז) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר כְּשֶׁאִתָּה בְּסַעֲוֵדָה שֶׁל שְׂמֵחָה, שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר אֲפֹלוּ דְבָרֵי-תּוֹרָה שֶׁנִּזְכָּר בְּהֶם דְּבָרֵי מִיתָה וְאַבְלוֹת וְכִדּוּמָה, אֶלֶּא-אִם-כֵּן אִתָּה רוֹאָה בְּאוֹתָהּ סַעֲוֵדָה אֲנָשִׁים מְשֻׁחָקִים עִם נָשִׁים, חַס וְשְׁלוֹם, וְכִיּוֹצֵא מִדְּבָרִים אֵלוֹ, שֶׁאֵז תִּגְלַגֵּל לְהַבִּיא דְּבָרִים הַמְּכַנִּיעִים אֶת הַלֵּב כְּדִי שִׁיפְרֹשׁוּ.

צח) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר מְלֵהֲרָבוֹת דְּבָרִים עִם שְׂכֵנוֹתֶיךָ, דְּכִיּוֹן שֶׁמְצוּיִין אֶצְלָךְ, בְּנִקְל יִפְתָּךְ הַשְּׁטָן לְחַטָּא בְּהֵן.

צט) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם כָּל אָדָם שֶׁבְּעוֹלָם, בֵּין יִשְׂרָאֵל בֵּין נְכָרִי.

ק) בְּנֵי, הָיוּ זְהִיר מְלֵהֲרַג שׁוֹם בְּרִיָּה שֶׁבְּעוֹלָם, לְכַד הַמְּזִיקִים שֶׁהִתִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל לְהַרְגֵם, כְּכֹלֵב שׁוֹטֵה וְכִדּוּמָה. וְאֵל תַּעֲקֹר שׁוֹם עֹשֶׁב חֲנָם, שֶׁלֹּא לְצַרְךָ רְפוּאָה וְכִדּוּמָה, כִּי לְכָל עֹשֶׁב יֵשׁ מִלֶּאֶךְ מְמַנֶּה עָלָיו, כְּאֵמֶר ז"ל (ע' ב"ר י, ו), וְנִמְצָא אֵז מְסִירוֹ מִמְּשַׁלְתּוֹ, כִּי זְמַן נוֹתֵן לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם עַל עֹשֶׁב זֶה, עַד עַת שֶׁתִּצְטָרֵךְ לַעֲקֹרוֹ לְצַרְךָ הָאָדָם.

קא) בְּנֵי, הוּי זְהִיר שְׁלֵא לְצַחַק מְשׁוּטָה אוּ מְאָדָּם שְׁיִישׁ בּוּ מוּם, כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ מָה יֵלֵד יוֹם (ע' פאה ח, ט).

קב) בְּנֵי, הוּי זְהִיר לְהִיּוֹת קָצָת עָצֵב כְּשֶׁעוֹבֵר שַׁבַּת וּמוֹעֵד, כְּדֵי שְׁלֵא יֵרְאֶה שְׁהִיָּה עָלֶיךָ לְמִשָּׂא.

קג) בְּנֵי, הוּי זְהִיר כְּשֶׁאַתָּה מוֹצִיא הוֹצָאוֹת לְסֵעוּדַת שַׁבַּת וּמוֹעֵד, הוֹצֵא אוֹתָם בְּעוֹד שְׁאַתָּה רָעֵב, שְׁעַל-יְדֵי-כֶךָ תִּרְבֶּה בְּהוֹצָאָה, לְפִי שְׁהָרַעֵב יֵרְאֶה לוֹ שְׁלֵא יִשְׁבַּע וּמִרְבֶּה לְקִנּוּת. וּבִימֵי הַשָּׁבוּעַ — לְהַפְךָ: אַחַר שְׁאַתָּה שֹׁבַע צֵא לְקִנּוּת.

קד) בְּנֵי, הוּי זְהִיר, כֹּל הוֹצָאָה שְׁאַתָּה מוֹצִיא לְדָבָר מְצוּהָ יִהְיֶה בְּשִׁמְחָה רַבָּה, וְתוֹפֶה לְעֶשֶׂר וּלְחֻכְמָה.

קה) בְּנֵי, הוּי זְהִיר אֶפְלוּ בְּשַׁעָה שְׁאַתָּה הוֹלֵךְ בְּשׁוּק לְחֻשֵׁב בְּדַבְרֵי-תוֹרָה אוּ בְּדַבְרֵי מְצוּהָ לְבִקְשָׁה.

קו) בְּנֵי, הוּי זְהִיר, כְּשֶׁתִּרְאֶה אָדָם עָצֵב אֶל תִּעֲבֹר עָלָיו, אֲלֵא שְׂאֵל מִמֶּנּוּ סִבַּת עֲצֻבוּתוֹ; וּלְפָחוֹת אִם לֹא תוּכַל לְתַקֵּן צִעְרוֹ — עִם מָה שְׁמַדְבֵּר עִמָּךְ מְפִיג צִעְרוֹ, כְּדַבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (יומא עה, ב): יִשְׁחַנְנָה לְאַחֲרֵימָם.

קז) בְּנֵי, הוּי זְהִיר שְׁלֵא לְצַאת לְשׁוּק בְּלִי פְרוּטָה בְּכִיסֶּךָ! רְצוּנִי לֹא מֵר: אִם יֵשׁ לְךָ, אֶל תִּנְיַחֵם בְּבֵית, כִּי פְרוּטָה אַחַת מְצִיל לְנַפְשׁוֹ מִמָּוֶת, אוּ נְצוּל עִמָּה מִיַּד רוּצָח, אוּ רוּאָה עֲנִי מוּטָל לְמוֹת, וּבְאוֹתָהּ פְרוּטָה קוֹנָה לוֹ פֶּת וּמְחִיָּהוּ.

קח) בְּנֵי, הוּי זְהִיר, כְּשֶׁתִּבְקֹר אֵיזָה קְרוֹב אוּ אֶהוּב בְּחַגִּים וּבְמוֹעֲדִים, בְּקֹר גַּם לְשֹׁכֵן שְׁכֵנְגָדוֹ וְלַעֲנִיִּים שְׁכַחְצֹר.

קט) בְּנֵי, הוּי זְהִיר לְבָרֵךְ עַל הַפְּרוֹת בְּחֻמְשָׁה-עֶשֶׂר בְּשִׁבְט, שְׁמִנְהֵג וְחִיקִין הוּא (ע' שו"ע או"ח סי' קלא, כמע"א סקט"ז).

קי) בְּנֵי, הוּי זְהִיר לְקָרֵב קְרוֹבֶיךָ הָעֲנִיִּים, לְהַשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם בְּגִילָם וּבְאֶבְלָם, וְיִהְיוּ מְרֵאשֵׁי הַקְּרוֹוָאִים בְּכֹל שְׁמִחָה וְגִיל שְׁיִישׁ לְךָ.

קי"א) בְּנֵי, הוּי זְהִיר אִם חֲנֻנְךָ הַשֵּׁם בְּקוֹל עָרֵב, אֶל תְּהִי מְשׁוֹרֵר שִׁירֵי עֲגָבִים אוּ שִׁירֵי הַתּוֹלִים, כִּי אִם שִׁירֵי שְׁבַח וְהַלֵּל לֵה, וְתוֹכַחַת

מוסר המכניעים לב האדם ליראתו יתברך. ויהיו ביראה ולא בקלות-ראש ולא בפני נשים, כדי שלא יהיה ערבות קולך לפח ומוקש ללכודך ביד יצרך.

קיב) בני, הוי זהיר שלא ימצא פתם על בגדך (ע' שבת קיד, א), ויבכל עת יהיו בגדיך לבנים' (קהלת ט, ח) משום 'הפוך' (עמוס ד, יב; וע' שו"ע או"ח סי' צח, סעיף ד).

קיג) בני, הוי זהיר לחצות היום, חציו לתורה וחציו לגמילות חסדים. קיד) בני, הוי זהיר בכל מקום שתכנס, לקבע ישיבתך בין העניים שנמצאו שם, ובאמצעותך יכבדו אותם, פי באמצעות המוכן מקבל הבלתי מוכן. ואם מקום סעודה הוא בסבתך — יאכלו גם הם ממבחר המאכלים.

קטו) בני, הוי זהיר פשתכנס במקום סעודה, אל תרבה ישיבתך שם, ואין צריך לומר שלא תשתפר ואל תתעסק בדברי צחוק והתולים.

קטז) בני, הוי זהיר בהיותך במושב אנשים, בשמעה מדברים בדפי שום אדם, קום ברח לך!

קיז) בני, הוי זהיר מטיוולים ומשתאות, שהם חבלים לגררך לגיהנום. קיח) בני, אל תקנא לכה בהצלחת הרשעים ובמעלתם ובכבודם, פי 'המה יאבדו ואתה תעמד' (ע"פ תהלים קב, כז).

קיט) בני, הוי זהיר באשתך, שלא תהא יצאנית לבית המשתאות, ואין צריך לומר בטיוולי פרדסים ובחברת נשים המנבלות פיהם. ולא יהיה המניעה דרך מחלקת, פי אם בדברי פיוסים ודברי מוסר, כדי שתזכה לבנים מהגנים. ואל תמנענה מלהלך לבית אביה ואמה או בבית קרובותיה, דמניעה זו שרש לקטטות ומריבות בביתו של אדם. ואם מהליכתה שם נמשך עצות רעות ורפוי השאלות — אזרנא פגבר חלציה למנע הליכתה שם, פי סופה לבוא לידי גרושין.

קכ) בני, דע, שפל קלון ובזיון המגיע לך, יותר הם מקרוביך ומפיריך מאנשים מחוץ.

קכא) בְּנֵי, הָיוּ זֶהִיר מִלְּהִתְחַבֵּר עִם כַּעֲסָן וּבַעַל מַדוּת רָעוֹת לַעֲשׂוֹת שְׁתַּפּוֹת עִמּוֹ, וְשָׁלָא לְשַׁכֵּן בְּשִׁכְנוֹתוֹ, פֶּן יִהְיוּ כָּל יָמֶיךָ מִכְּאוֹבִים, וְתִהְיֶה עֲבֹד לוֹ, וְגַם לֹא תִשְׁלַט בְּמִמוֹנְךָ.

קכב) בְּנֵי, הָיוּ זֶהִיר שְׁלָא לְהַפְצִיר עַל שׁוֹם דְּבָר, וְשָׁלָא תְּכַפֵּל הַדְּבֹר שְׁנֵי פְעָמִים בְּדַבְּרֶךָ עִם שׁוֹם אָדָם.

קכג) בְּנֵי, הָיוּ זֶהִיר מִלְּדַבֵּר עִם אִישׁ חָכָם בְּעֵינָיו, כִּי תִשְׁחִית עִמּוֹ דְּבָרֶיךָ הַנְּעִימִים, וְתִצָּא מִלְּפָנָיו מִחֶרֶף וּמִגְדָּף. הֲרַחֵק מִמֶּנּוּ כְּהִתְרַחֵק אָדָם מִן הַנֶּחֱשׁ.

קכד) בְּנֵי, אַל תִּבְקֶשׁ גְּדֻלָּה וְאֵל תִּחְשַׁק כְּבוֹד, פֶּן תִּאֲבֹד הַגְּדֻלָּה וְהַכְּבוֹד שְׁבִידֶיךָ.

קכה) בְּנֵי, הָיוּ זֶהִיר מִלַּעֲשׂוֹת שְׁתַּפּוֹת עִם רַמָּאֵי, בְּחֻשְׁבְּךָ שְׁעַל-יָדוֹ תִרְוִיחַ דַּע שְׁלָא תִרְוִיחַ כְּלוֹם, אֶלָּא יִרְוִיחַ מִמוֹנְךָ לוֹ, וְאַתָּה תִּצָּא נָקִי מִנְּכַסֶּיךָ.

קכו) בְּנֵי, הָיוּ זֶהִיר לְבַקֵּשׁ חֲתָנִים לְבָנוֹתֶיךָ, תִּלְמִידֵי-חֲכָמִים וּבַעֲלֵי מַדוּת טוֹבוֹת וְשְׂאִינָן מִשְׁתַּפְּרִים. וְאִם לֹא תִמָּצָא — קַח יִשְׂרָיִם וְנַאֲמָנִים, בַּעֲלֵי מַדוּת טוֹבוֹת וּמִן מִשְׁפַּחוֹת מִיחֻסוֹת. וְעַל-כָּל-פָּנִים עִם-הָאָרֶץ לֹא תִקַּח, שְׁנַמְצָא אֶתָּה מוֹכֵר בְּתֶךָ לְשִׁפְחָה בֵּיד אַכְזָרִי, שְׂאִין לָהּ פְּדִיוֹן לְעוֹלָם, וְכָל יָמֶיהָ יִגוֹן וְאֲנָחָה וְקִלּוֹן וְחִרְפָּה וּבּוֹשָׁה וּכְלָמָה.

קכז) בְּנֵי, הָיוּ זֶהִיר, מִלְּבַד הַחַיּוֹב הַמְּשַׁל עֲלֶיךָ לְבַקֵּר חוֹלִים, הַזֶּהֱרֵר יוֹתֵר לְבַקֵּר חוֹלִים מִיִּסּוּרִין קָשִׁים וְרָעִים, יַעַן תִּרְאֶה בְּעֵינֶיךָ וְתִכְנִיעַ אֶת לְבַבְךָ הָעָרֵל; שְׂאֵף-עַל-פִּי שֶׁהַדְּבָרִים הַקָּשִׁים וְהַיִּסּוּרִין הָרָעִים נִשְׁמָעִים, אִין פּוֹעֵל הַשְּׂמִיעָה כְּרֵאִיָּה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁתִּהְיֶה שְׂמִיעָה מִפִּי מַגִּידֵי אָמֶת. מִי לָנוּ גְּדוֹל מִמֶּשָׁה רַבָּנוּ, עָלִיו הַשְּׁלוֹם — הַלּוֹא תִרְאֶה שֶׁהַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אָמַר לוֹ (שְׁמוֹת ל"ב, ז): "לֶךְ רֵד כִּי שָׁחַת עַמְּךָ", וְלֹא הָיָה הַדְּבָר הַהוּא בְּסַפֵּק כָּלֵל אֶצְלוֹ, אַחַר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה, עִם כָּל זֶה הַסְּפִים לְהוֹרִיד הַלּוֹחוֹת וְלֹא הִגִּיתָם בְּהָר. וְכִשְׁקָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וְרָאָה הָעֶגְל וּמַחֲלוֹת, חָרָה אָפּוֹ וְשָׁבַר אֶת הַלּוֹחוֹת. הָרִי שֶׁנִּתְפַּעֵל מִחוּשׁ הָעֵינַן יוֹתֵר מִמָּה שֶׁנִּתְפַּעֵל מִחוּשׁ הַשְּׂמִיעָה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁכָּבַר הָיָה יוֹדֵעַ הַדְּבָר בְּאָמֶת בְּלִי סַפֵּק כָּלֵל.

וְכֵן תִּרְאֶה: "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ" וְגו' (שמות יח, א; זבחים קטז, א), וְשָׁמַע קְרִיעַת יַם-סוּף וּמִלְחַמַּת עַמְלֵק — עִם כָּל זֶה לֹא נִתְפַּעַל מִן הַשְּׁמִיעָה כָּל-כָּף, עַד שֶׁבָּא בַעֲצֻמוֹ אֶצֶל יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לִרְאוֹת בְּעֵינָיו נְסִי מִתַּן-תּוֹרָה וְהַמָּן וְהַבָּאָר וְהַעֲנָנִים הַמְּסַבְּבִים.

קכח) בְּנֵי, הָיוּ זֶהִיר שֶׁלֹּא תוֹצִיא דָבָר מִפִּיה, אֶלֶּא-אִם-כֵּן תִּבְלַע אוֹתָהּ שְׁבַע פְּעָמִים, וְאַחֲר־כֵּן עֵינַי בָּהּ הִרְבָּה קֹדֶם שֶׁתּוֹצִיאָנָה.

קכט) בְּנֵי, אֵל תִּצְטַעַר מִדַּחַק הַשְּׁעָה, פֶּן יבוא עליך איזה מקרה מִמְקָרִיּוֹת דְּפִי הַזְּמַן, וְתִצְטַרֵּף לְהִתְפַּלֵּל לְחֹזֵר לְמַצֵּב שֶׁהֵייתָ בְּרֵאשׁוֹנָה.

קל) בְּנֵי, הָיוּ זֶהִיר לִמְנַע רַגְלֵיהֶם מִבֵּית הָעֵשִׂיר כְּשֶׁאֵין לָהֶם תּוֹעֵלַת מִמְנוֹ, פֶּן תִּהְיֶה הַכְּנָסָה זֹו לָהֶם לְפוֹקָה וּלְמִכְשׁוֹל בְּעַת חֲסְרוֹנָה; וּבִפְרָט בְּעַת חֲלִיף, שֶׁפָּלַם מְסִירִים דַּעְתָּם מִמָּה לְהַחֲזִיק בְּיָדָהּ בְּאִמְרָם: פְּלוּנֵי הָעֵשִׂיר כָּבֵר עֵינַי הַשְּׁגַחְתּוּ עָלָיו לְהַסְפִּיק צָרְכּוֹ! וְתַמּוֹת בְּלֹא עֵתָהּ. וּבִכְבָּא-קָמָא אִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (צג, א): בְּתַר מְרִי נְכֹסֵי צִיבֵי מִשְׁךָ וְכוּ' [ח], שֶׁהַפְּוִנָה: לָהֶם אַחֲרָיו מִשׁוֹם דְּמִשְׁךָ צִיבָה, אֲבָל כְּשֶׁאֵין נִמְשָׁךְ דָּבָר, קוּם בְּרַח לָהֶם, וּבְמִקּוֹם שֶׁתִּרְאֶהוּ הִטָּה אֶת הַדֶּרֶךְ.

קלא) בְּנֵי, אֵל יִמְעַט בְּעֵינֶיהָ אוֹיֵב אֶחָד, אֶף-עַל-פִּי שֶׁיְהִיוּ לָהּ אֵלֶּף אוֹהֲבִים, לְפִי שֶׁהָאוֹיֵב הָאֶחָד יָכוֹל לְהַפִּיךְ אֵלֶּף אֹהֲבִים לְאוֹיֵבִים, וְהָאֵלֶּף אֵינֶן יְכוֹלִים לְהַפִּיךְ הָאוֹיֵב אֶחָד לְאוֹהֵב.

קלב) בְּנֵי, הִזְהֵר כְּשֶׁתִּכְנַס בְּבֵית חֲבֵרָה, אֵל תֹּאכַל מִבֵּיתוֹ דָּבָר בְּלֹא רְשׁוּתוֹ, שְׁמָא דָּבָר אֲסוּר הוּא שֶׁעָשׂוּ מִשׁוֹם רְפוּאָה. וְכֵן אֲזַהְרָה לְבַעַל-הַבַּיִת, שֶׁלֹּא יִנִּיחַ בְּבֵיתוֹ דָּבָר אֲסוּר בְּמִקּוֹם שֶׁהֵיךְ שׁוֹלְטֵת בּוֹ, פֶּן יִכְנַס חֲבֵרוֹ בְּבֵיתוֹ וַיֹּאכַל בְּבִלִי דַעַת.

קלג) בְּנֵי! בְּמִקּוֹם שֶׁתִּנִּיחַ מִמוֹנֶה כְּדֵי שֶׁתִּתְקַשֵּׁר נַפְשָׁהּ שֶׁל אִשְׁתָּךְ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל אִישׁ הַלּוֹקָחָה אַחַר מוֹתָךְ — בְּתֵיבָה פִּזֵּר אוֹתוֹ לְצַדִּיקָה, כְּדֵי שֶׁתִּתְקַשֵּׁר נַפְשָׁהּ עִם הַשְּׂכִינָה.

[ח] פי': לך אחר בעל נכסים וציבי משוך ממנו, כלומר שייטב לך ג"כ, וציבי פירושו שמן.

קלד) בְּנֵי, הַזֶּהר הַרְבֵּה בְּעֵנִין הַצְדָּקָה – בֵּין כְּשֵׁשׁ בְּיָדָךְ לַעֲשׂוֹת, בֵּין כְּשֵׁאִין בְּיָדָךְ – תָּן כְּפִי יִכְלָתֶךָ. וְאִם אֵין בְּיָדָךְ כְּלוּם, עֲשֵׂה בְּגוֹפְךָ. וְאִם חוֹלָה אַתָּה בְּגוֹפְךָ, בְּמָקוֹם שְׂאֵתָה שָׁם הָיִי מְצֻטָּעַר בְּיָדָךְ לְבִין עֲצֻמָּה מְצֻרַת הָעֵנִיִּים. וְאִם בָּאִים לְפָנֶיךָ, פִּיִּס אוֹתָם בְּדַבְרִים וְהַחֲזִק לְבַבְכֶם עִם הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כִּי הוּא בַעַל הַיְכָלָת לְהַשְׁפִּיל וּלְהָרִים.

פֶּרֶק שְׁבַע־עָשָׂר

יבארו בו: עניני חנוך בניס, מעלת הענוה וגנות הגאווה, מאורעות האדם טרם צאתו מן העולם:

(א) יוֹכִיחַ הַמֶּבִּין וַיְדַרְיָךְ הַמְשָׁפִיל לְבָנָיו בְּדַרְכֵי הַשָּׁם מִיַּד כְּשֵׁהֶם קְטַנִּים, שְׂמַתְחִילִים לְדַבֵּר, וַיְרַגְּלִים לְכָל דָּבָר שִׁיאֲכָלוּ, שִׁיאֲמָרוּ אָמֵן. וְכִשְׂיִגְדְּלוּ יוֹתֵר, יְרַגְּלִים בְּפִסּוּק, כְּגוֹן (דברים לג, ד) "תּוֹרָה צוּה לָנוּ" וְכִדּוּמָה (סוכה מב, א), כְּמוֹ שֶׁכְּתַב הַרְמַב"ם ז"ל (הל' ת"ת פ"א, הל' ו). וּמְצֻאֵתִי סֶפֶר, נִקְרָא "אַרְבֵּי יָמִים" (בסוף ספר "זכרון טוב"), קִטָּן הַכַּמּוֹת וְרַב הָאֵיכוֹת, וְכָל הַסֶּפֶר שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים: הַפְּרָק הָרִאשׁוֹן מְדַבֵּר בְּחֲנוּךְ וּמוֹסֵר הַקְטַנִּים, הַפְּרָק הַשֵּׁנִי יְדַבֵּר בְּעֵנִין הַגְּאוּוה, הַפְּרָק הַשְּׁלִישִׁי יְדַבֵּר בְּמַדַּת הָעֵנּוּה. וְרֵאִיתִי לְכָלֵל הַשְּׁלֹשָׁה פְּרָקִים בְּפְרָק אֶחָד, רַק בְּהַפְסֵק בֵּין הַפְּרָקִים, לְחַבֵּר אֶת הָאֵהֵל לְהִיּוֹת אֶחָד בְּעֵנִין הַמוֹסֵר. וְזֶה לְשׁוֹן הַסֶּפֶר:

(ב) רְאִיתִי בַּדּוֹר הַזֶּה הַרְבֵּה בְּנִים הוֹלְכִים אַחַר שְׂרִירוֹת לְבָם, 'בְּנִים לֹא אָמֵן בָּם' (דברים לב, כ), נִתְגַּדְּלוּ בְּלִי תְרַבּוֹת וּבְלִי דָרֶךְ-אַרְצֵי. אָמֵן אֵין לְהֵאֲשִׁים הַבְּנִים עַל כֶּה, כִּי הַפְּשִׁיעָה הִיא מְצִד הָאֵב וְאֵם, שְׂאִינָן חוֹשְׁשִׁין לְרֵאוֹת אֶת הַנוֹלָד, וּמוֹנְעִים מוֹסֵר וּמוֹרָא מִן הַקְטַנִּים, וְגַם כְּשִׂיגְדְּלוּ אֵינָן מְקַבְּלִין עוֹד מוֹסֵר. לְכֵן כְּדִי לְהַסִּיר אֶת הַמְכַשׁוֹל מִדְּרָךְ עַמָּנוּ, שְׂמַתִּי אֶת לְבִי לְסִדֵּר סֶפֶר קִטָּן בְּעֵנִין חֲנוּךְ וּמוֹסֵר הַנְּעָרִים. וְלֹא כְּאֵתִי כְּמִזְהִיר, רַק כְּמִזְכִּיר הַדְּבָרִים אֵיךְ יִתְנַהֲגוּ, וּבְכָלֵל זֶה אֲזַכִּיר הַנְּשִׁים וְהַזְּכָרִים שִׁיִּלְכוּ מִיִּשְׂרָאֵל. 'כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ, לְמַעַן יֵאָרִיכוֹן יָמֶיךָ'

(שמות כ, יב) — יש אב ואם חושבים שהם אוהבים את בניהם אהבה שאין למעלה ממנה, ובאמת הם שונאים אותם שנאה גדולה, ועל זה העיד שלמה המלך, עליו השלום (משלי יג, כד): "חושף שבטו שונא בנו, ואהבו שחרו מוסר". הקטן, משעה שיש לו שכל להבין גערת אביו ואמו, חייבים לגער בו אם הוא עושה דבר שלא כהגון. ועתה בזמן הזה, לא די שאינן גוערין בו, אלא הם שמחים ומתפארים על חכמת הילד, שיודע להרע, ומלמדים אותו לקלל ולדבר דברים רעים, וגם-פן ממלאים תמיד כל רצון הקטן, הן באכילה הן בשאר דברים. יש נותנין לילד ספר לשחק בו, והוא קורע הספר, והוא עון פלילי לעשות שחוק באותיות הקדש. ויש זקנים שאינן נוהגים כבוד בספרים; מניחים המחזור או התפלין במקום שהם יושבים, וזהו זלזול גדול (ע' ביו"ד סי' רפב סעיף ז ברמ"א ובש"ך ס"ק ט). הקטן יושב לאכל עם אביו ואמו, ופושט ידו לאכל קדם המסבין, ובזה מתגדל הנער בזדון לבו בלי מורא ובלי תרבות ובלי דרך-ארץ, עד שיגיע לבן שמונה או תשע שנים, אז אביו ואמו רוצים לתקן את אשר עותו כבר, ולא בא לידם, כי הנער מבקש למודו, ואם לא יתנו לו אז, הוא בא לקלל אביו ואמו. ומי חייב בכל זה? אלא אהבת אב ואם, ורחמנות שלא לשם שמים.

ג) והנה מאהבה זו והרחמנות נתהפכו לשונאים ולאכזרים, לפי שמנעו מורא ומוסר מן הקטן; ועתה בגדלו הוא מטיל מורא עליהם, ואין להם עוד רשות ליסר אותו, לפי שיפחדו עליו שלא יצא מן הכלל. ואם ישאל אדם: למה אתם מונעים מוסר מן הקטן? אז משיבים: המגפה מצויה, ואנו מפחדים ליסר הקטן! והנה ראה והבן שקר התשובה הזאת: התורה אמרה: "כבוד את אביך ואת אמך, למען יאריכון ימיה". ואב ואם מונעים המורא מן הקטן, וזו סבה שלא יקבל מצות כבוד אב ואם. ולא זו בלבד, אלא שגורמים להם שיבואו לידי חיוב מיתה, כי המקלל והמכה אביו ואמו — מות יומת (שמות כא, טו ז'). ואיך יעלה על הדעת שיעגש הקטן, בעבור שהדריכו אותו ללכת בדרך התורה? חלילה וחס לחשב מחשבת און על משפטי השם יתברך! ועוד ראה שטות וסכלות התשובה הזאת: הילדים האמונים עלי תולע' (איכה ה, ה), ו'אשר לא נסו כף רגלם הציג על הארץ' (עפ"י דברים כח, נו), ותמיד ממלאים כל רצונם — מהם מתים

ממגפה או משאר מיני חלאים; אם-כן אין המוסר גורם המיתה, רק החטא ממית, ואדרבא, בזכות המוסר הטוב ינצל מן המיתה.

(ד) יש אומרים, שטבע הרע הזה הוא שולט, ואינו מועיל המוסר! — גם זה הכל ושקר, ועל זה אמר שלמה המלך, עליו השלום (משלי כב, טו): "אולת קשורה בלב-נער, שבט מוסר ירחיקנה ממנו", רוצה לומר: אף-על-פי שהטבע הרע הזה הוא קשור בלב הנער, עם כל זה במעט שבט מוסר ירחיק ממנו האולת. ואמר עוד (שם כב, ו): "חנף לנער על פי דרכו, גם פי יזקין לא יסור ממנה", וכן בהרבה מקומות הוא מזהיר על מוסר הבנים; אם-כן, ההרגל הוא שולט ולא הטבע. ואם אינו מרגל במורא ובמוסר בקטנותו — גם לאחר שיגדל לא יחלק מורא וכבוד לאביו שבשמים, ולא לאביו ולאמו, ואיך יזכה לארך ימים?

(ה) אמנם המורא והמוסר הזה צריך שכל וישוב הדעת, ולא חרון-אף וכעס. אמרו רבותינו ז"ל (גיטין ג, ב): אל יטיל אדם אימה יתרה על בני-ביתו. ודע, שכל מקום שאתה מוצא פעם ורגז, שם המזיקים מוכנים להזיק, השם יתברך יצילנו, ובפרט בזמן המגפה, שאז מצויין הרבה מזיקים, והמכה הבאה בכעס, מפת המגפה מתדבקת עם המכה ההיא. ועיני ראו ולא זר! ולכן יהיה כל אדם מושל בויחיו, ויהיה נזהר מאד מן הכעס. ואם צריך להטיל מורא על בני-ביתו בשביל תקון הבית, יעשה תנועות כמי שכוועס, אבל תהא דעתו מישבת עליו, ויהיה נזהר מאד שלא יקלל אשתו ובני-ביתו.

(ו) וכן אסור לאדם להכות אשתו, פי די לאשה שהיא סובלת צער הריון ולדה וצער גדול בנים, ועליה מטל כל צרכי הבית, ואין ראוי לצער אותה על מה שיש לה כבר. ואם היא עושה דבר שאינו ישר בעיני בעלה — יתקן הדבר בדברים רפים המושכים את הלב, ולא יפה אותה ולא יקלל אותה. חייב כל אדם לכבד את אשתו יותר מגופו (יבמות סב, ב; חולין פד, ב), פי אין בית אלא אשה.

(ז) הנשים מקללין בני הבית במגפה ושאר קללות — צריך להזהיר אשתו ובני-ביתו, שלא תעלה קללה על פיהם, לפי שהשטן הוא מקטרג, ועל הזכרת עון תחול הקללה, השם יתברך יצילנו.

(ח) רבים נוהגים ללמד הקטן לקלל, והוא שטות. ראוי ללמדו דברים טובים וברכות, ומי יתן ויועילו הברכות! דברים רעים וקללות אינן צריכים למוד, 'פי יצר לב האדם רע מנעריו' (בראשית ח, כא).

(ט) עוד יש מנהג רע — בעת שמוליקים הקטן לבית-המדרש, שמצוים למלמד בפני הקטן שלא יכו אותו, והקטן שומע שאין רשות לרבו להכותו, אז הוא מוסיף זדון על זדונו. אמנם המלמד אינו יוצא ידי חובתו אם אינו מטיל מורא על הנערים להדריכם בדרך הישר, וכאמרם ז"ל (אבות א, יז): לא המדרש הוא העקר אלא המעשה.

(י) ראוי הוא למלמד לחקר אם הנער שומע בקול אביו ואמו, ואם נזהר בגטילת-ידיים ובכרפת המוציא ובכרפת-המזון, ואם הוא מרצה במה ששימו לפניו לאכל. ויצוה לו שילך לבית-הכנסת להתפלל ולענות אמן, ושלא ידבר בבית-הכנסת בשעת התפלה, וכיוצא בזה ידקדק על הנערים לחנכם במצות ולהנהיגם בתרבות ובדרך-ארץ. ומצד התר זה מתר למלמד לקבל שכר מהנערים, ולא שכר הלמוד. כל הנזכר לעיל הוא קל עשות, אבל אם אב ואם מכסים פשע הנער וזדונו — הנזק הוא שלהם, וסוף שיקבלו חרטה. בקצור, עצה היעוצה — שינגילו אב ואם את הקטן במורא ובמוסר הטוב, וישימו לו לאכל על שלחן קטן לבדו, ובזה יתגדל בתרבות ודרך-ארץ, וגם אחר שיזקין ינהג אימה וכבוד לאביו שבשמים וגם-בן באביו ואמו, ובזה יזכה לארץ ימים, וימצא חן בעיני אלהים ואדם, והפל יאמרו: ברוך שזה ילד, ברוך שזה גדל!

(יא) אחר שפתבתי ענין חנוף הנערים, ובלי ספק מי שממלא רצון הקטן, סופו יעלה למדת הגאונה, על-בן אזכיר הנזק המגיע לאדם ממתת הגאונה. ודע, כי הגאונה היא פתח והתחלה לכל המדות הרעות: בעל גאונה אינו עושה שום מצוה לשם שמים, רק פונתו ליוהרא, ותמיד הוא חס על כבודו ולא על כבוד הבורא, וכל-שכן שאינו חס על כבוד שום בריה, והוא מתכבד בקלון חברו, ומוציא דפה על כל אדם, ומדבר בגאונה, ומסתיר פניו מהביט אל עני ונכה-רוח, כי נראה לו שהעני מסריח. וכן הוא מלביש את עצמו בגאונה, ואם אין לו — רואה לגזל ולגנב.

(יב) בעל-גאונה רודף תמיד אחר השוֹרְרָה, וְרוֹצֵה שְׁתֵּהִיָּה יָדוֹ עַל הַעֲלִיוֹנָה, וּמְתוֹךְ זֶה הוּא בָּא לְיַדֵּי שְׁנֵאָה וּמְרִיבָה. צֹא וּלְמַד מִקִּנְיָן, בְּעִבּוֹר שְׁהִתְגַּאֵה בְּעֲשָׂרוֹ רֹדֵף אַחֲרֵי הַשְׁוֹרְרָה, וְיִרְדַּ חַיִּים שְׂאוֹלָה, הוּא וְכָל אֲשֶׁר עִמּוֹ (ע"פ במדבר טו, לג). בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קֶשֶׁה כַּח הַגְּאֹנָה וְהַמְחַלְקֵת, שְׂאֵפְלוּ יוֹנְקֵי שְׂדִים שְׁלֵא חֲטָאוּ נֶאֱבְדוּ עִמּוֹ (במ"ד יח, ג). אֲמַר הַחֲכָם: הַזּוֹרֵעַ גְּאֹנָה וְקִטְטָה — יִקְצֹר חֲרֻטָּה וּדְאָגָה. וְאָמַר: אִם תִּקַּם — תִּדְאָג, וְאִם תִּסְלַח — תִּשְׁמַח. הַרֹדֵף אַחֲרֵי הַכְּבוֹד, הַכְּבוֹד בּוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ (ע' עירונין יג, ב).

(יג) בעל-גאונה לעולם אינו מודה על האמת; ולא די, אלא שגם-כן מבקש לאמת השקר שלו ועובר על "לא תשא" (שמות כ, ז). הרב רפי אברהם בן-עזרא ז"ל האריך מאוד בענין השבועה (שמות שם) וכתב, שֶׁלֹּא זֶה הוּא קֶשֶׁה מִכָּל הַלְּאוּיִן שֶׁבַע־שָׁרֵת הַדְּבָרוֹת, כִּי הַרוֹצֵחַ אוֹ הַגּוֹנֵב אוֹ הַנּוֹאֵף לְמִלְאֵת תְּאוֹתוֹ, הוּא עוֹשֶׂה עֲבֵרָה בְּסֵתֵר, וְאִינוּ יְכוּלִּים לַעֲבֹר בְּכָל עֵת שִׁירְצָה, כִּי יִפְחַד עַל נַפְשׁוֹ; וְזֶה עוֹבֵר עַל 'לֹא תִשָּׂא', שְׁפָתוֹב (שמות שם): "כִּי לֹא יִנְקָה", כִּלֵּי שׁוֹם הַנֶּאֱהָ שִׁיִּגִיעַ לוֹ מִזֶּה, וְהוּא מְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּפִרְהֶסְיָא בְּכָל עֵת וּבְכָל רֵגַע, וְאֵפְלוּ לְפָנָי דְּבוֹר קַל הוּא מְקַדִּים הַשְּׁבוּעָה, אִין פְּחַד אֱלֹהִים לְגַד עֵינָיו. וְאִם לֹא הִיָּה בְּיִשְׂרָאֵל רַק עוֹן זֶה — מִסְפִּיק לְהַאֲרִיךְ הַגְּלוּת! וְאֵפְלוּ הַשֶּׁפֶל מִכָּל אָדָם יִחַרְד עַל הַרְגֵל הָרַע הַזֶּה. וְכָל הַרְגִיל בְּעֲבֵרָה זֹאת, רְאוּי וְטוֹב הִיָּה לוֹ לְקַבֵּל עָלָיו לְתַת פְּרוּטָה אַחַת לְתַלְמוּד תּוֹרָה בְּכָל פֶּעַם שֶׁמוֹצִיא שֵׁם-שָׁמַיִם לְבִטְלָה. וְהַשּׁוֹמֵעַ שֵׁם-שָׁמַיִם מִחֲבָרוֹ לְבִטְלָה, וְהַשּׁוֹמֵעַ שְׁבוּעָה מִחֲבָרוֹ, רְאוּי לְהַזְכִּירוֹ שִׁיתֵן הַפְּרוּטָה לְתַלְמוּד תּוֹרָה. וּבְדֶרֶךְ זֶה, מְעַט מְעַט כָּל אֶחָד יִרְחִיק עֵצְמוֹ מִהַרְגֵל הָרַע הַזֶּה וּמִן הָעֲנֵשׁ הַגָּדוֹל, וְהַעוֹשֶׂה, גַּם הַמְעַשֶׂה, תְּבוֹא עֲלֵיהֶם בְּרַפְת טוֹב. (ד) הַנְּשִׂיִם רְגִילִים לְשַׁבַּע בְּחַיֵּי בַעֲלֵיהֶן וּבְנֵיהֶן. אֵפְלוּ עַל דְּבַר הַכֵּל — גַּם זֶה מִנְהַג רַע הוּא מְאֹד, כִּי אִי אֶפְשָׁר שְׁלֵא יִשְׁבְּעוּ לְפַעְמִים לְשִׁקְרָה. לְכֵן כָּל אִשָּׁה הַאוֹהֶבֶת בַּעֲלָהּ וּבְנֵיהָ, תִּסְלַק עֵצְמָה מִן הַהַרְגֵל הָרַע הַזֶּה.

(טו) הַנְּשִׂיִם יֵשׁ לָהֶן גְּאֹנָה, וְאִינֵן יוֹדְעוֹת הָעֲנֵשׁ וְהַנֶּזֶק הַבָּא מִגְּאֹנָה זֹה. לְכֵן רְאִיתִי לְהוֹדִיעַ לָהֶן בְּמָה יִפְשְׁלוּ, כִּדֵּי שִׁירְחִיקוּ עֵצְמָן מִן

העון. יש אשה בביתה היא לובשת בגדי שפחה, ויוצאת בחוץ בבגדי תפארת, כדי להראות לכל את יפיה, ולא נכון לעשות כן. אשה צנועה, אשר יראת אלהים בלבבה, ראוי שתתקשט עצמה בביתה, כדי שלא יתן בעלה דעתו באשה אחרת. אשה שהיא יוצאת בחוץ מקשטת, היא חוטאה ומחטיאה אחרים, כי אפשר שיפגענה בור עם הארץ ויעבר על לא תחמד אשת רעה' (שמות ב, יד). ולא זו בלבד, אלא בעת שיתחבר הכור עם אשתו, יתן דעתו ביפי האשה שראה ביום, והבנים במחשבה זו נקראים בני תמורה (נדרים כ, ב), ואלו הבנים אי אפשר שיהיו טובים, לפי שבאים במחשבת עון. והנה האשה היוצאת מקשטת גורמת מכשול עון ותקלה לאיש ההוא. והנזק הבא מגאווה זו, שאנחנו בגלות בעונותינו, והקמים נגדנו רואים תכשיטי האשה מפסוף וזהב ומבקשים עלינו עלילות שקר, השם יתברך יצילנו מידם ומכל רע, אמן. שום תועלת אינו יוצא מהגאווה. ועתה בזמן הזה, אפלו שאין יד בעלה משגת, היא רוצה להראות גאותה, ואינה חוששת אם יבוא בעלה לידי ספנה בגזלה או בגנבה. אמן האיש שיש לו שכל, ראוי לו לראות את הנולד.

(טז) גם ישים לבו על כל העבר, כי כמה גזרות רעות וקשות ושמדות עברו עלינו בעבור הגאווה, כמו שגזר בספר 'שבת-יהודה'. יש אשה יושבת בפתח ביתה להניק את הילד, והעובר דרך שם רואה אותה מגלה; ויש אשה שמגלה שער ראשה — אין אלו דרכי צניעות. כל בת שכל תשים אל לבה, איך היא צריכה רחמים בעת לדתה, השם יתברך ירחם. על-כן כל בת ישראל תבחר ללכת בדרך הישר בעיני אלהים ואדם, כדי שתזכה לארץ ימים, ותזכה לראות בנים ובני-בנים עוסקים בתורה ובמצות.

(יז) בעל-גאווה בועט ביסורין, ואינו שם לבו להתפלל ולשוב אל השם. זה המכה בסנורים, איך לא ישים אל לבו לשוב להתפלל אל השם בעת צרתו, והוא יודע שהועילה התפלה לחזקיה המלך לאחר שגזרה עליו המיתה (ברכות י, א), ועל-ידי תפלתו ועל הדמעות שהוריד, הוסיף לו השם יתברך ט"ו שנים. רבים מישראל אינם חוששין להתפלל עם הצבור כל ימי השבוע, ובשבת הם באים רגע אחד, וגם ברגע ההוא

אינם מכוונים לשמע תפלת החזן ולא על עניית אמן, אבל הם פונים לדבר זה עם דברים בטלים. ובאמת כל המדבר בשעת התפלה, גדול עונו מנשוא (ע' שו"ע או"ח סי' קכד, סעיף ז). ולמה לא יקח קל-יחמר בעצמו: אם הוא בא לדבר עם הדיוט, הוא מכון לשמע את דברי חברו כדי להשיב לו על דבריו; ולגבי הקדוש-ברוך-הוא, 'אשר בידו נפש כל חי' (איוב יב, י), הוא פונה ערף לדבר עם חברו — יש לה עון גדול מזה?! לכן ראוי ונכון לעמד בכל בית-הכנסת איש אחד, להזהיר את העם ולגער במי שמדבר בשעת התפלה. כל מי שאינו מכון להתפלל — אינו מאמין בהשגחה ולא בשכר וענש.

(יח) בעל-גאונה הוא מכפויי טובה, ואינו נותן הודאה למקום, שנאמר (דברים ח, יד): "ורם לבבך, ושכחת את ה' אלהיך" וגו'. הכלל העולה: כל מי שיש לו גאונה, הקדוש-ברוך-הוא והבריות, אפלו בני-ביתו, שונאים אותו על שהוא אכזרי וכעסן. אמר החכם: מן התמה, איך יתגאה האדם, והוא עובר תמיד על גשר רעוע ושביר, ואין ראוי שישען ויבטח עליו לב אדם, כי אינו יודע בשכבו ובקומו מה ילד יום, ולא יועילו להציל אותו, לא גאות החכמה ולא העשר ולא הגבורה.

איזה החכמה

(יט) הגאונה היא חלי קשה וכבד מאד, מביאה את האדם לאבוד עולם הזה ועולם הבא. לכן כל בעל-שכל יבקש לו רפואה לחלי זה, קדם שיגבר עליו החלי וקדם שתקפץ עליו הזקנה — פי יבחר במדת הענוה, 'פי ארך ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד' (משלי ג, טז).

(כ) מדת הענוה היא סלם לעלות בה לכל המדות הטובות (ע' ע"ז כ, ב), והיא ראש והתחלה לכל מצות התורה, ראשית דבר יראת ה'. יסוד הענוה היא אדם, המכניע ומשפיל עצמו לפני הבורא יתברך בימי בחרותו בעודו בכחו, והוא שמח בחלקו, ואם הוא עשיר — נותן שבח והודאה לאל הנותן לו כח לעשות חיל, ומפיר החסד והטובות שעושה עמו הקדוש-ברוך-הוא בכל עת ובכל שעה. אם עושה מצות הרבה — מעטים בעיניו ואינו מחזיק טובה לעצמו; ואם משבחין אותו על מעשיו הטובים — הוא מצטער על זה, לפי שיודע ומפיר, שאין מספיק לו כל

המצות שיעשה בערף על אחת מאלף הטובות שהקדוש-ברוך-הוא עושה עמו בכל יום.

(כא) בעל-עננה אינו רודף אחר הכבוד ולא אחר הנאת הגוף, ולא באכילה ולא בשתייה ולא בשאר כל צרכי הגוף; רק תמיד הוא מכוון לעבודת הבורא יתברך. אוכל ושותה, כדי שיהיה לו כח לעבד את השם; נושא אשה, לקיים מצות השם, ומלביש עצמו לכבוד השם, וכל מעשיו הם לשם-שמים.

(כב) יש אדם בוחר במדת ענוה, ומלביש עצמו בלויי סחכות, ופורש מכל הנאות העולם; מסגף עצמו בתעניות יותר ממה שיש לו כח לסבל. על אדם הזה אמר שלמה המלך, עליו השלום (משלי כו, יב): "ראית איש חכם בעיניו, תקוה לכסיל ממנו". התורה אמרה (ויקרא יח, ה; וע' יומא פה, ב): "יחי בהם", ולא שימות בהם.

(כג) יש אדם מראה עצמו כענו וחסיד, ושבע תועבות בלבו; וסופו תגלה רעתו לכל, ויהיה ללעג וקלס וחרפתו לא תמחה בעולם הזה ובעולם הבא.

(כד) בשששה אותות נפרת הענוה האמתית: האות הראשון — מי שמבישין אותו, ויש בידו לנקם, והוא מוחל על עלבונו, זה אות נאמן שהוא ענו. האות השני — מי שבא לו גזק או צער וצרה, והוא מקבל עליו מאהבה, גם זה עד נאמן על הענוה. האות השלישי הוא, מי שמשבחין אותו על מעשיו הטובים, והוא מצטער על זה ואומר: כל מה שאני עושה הוא בטפה מן היים כנגד מה שאני חייב לעשות! ואם אין בו מה שמשבחים אותו, הוא גוער בזה המשבח אותו ואומר: אינו אמת מה שדברת! גם זה עד נאמן לענוה. האות הרביעי הוא — זה שנותן לו הקדוש-ברוך-הוא עשר ובנים, וכל אשר יעשה יצליח, והוא משפיל את עצמו כנגד השם וכנגד עניינים ומרודים — גם זה סימן מבהק לענוה. האות החמישי הוא, הרואה חובה לעצמו אם עשה לחברו דבר שלא כהגון, הוא מכניע עצמו לפניו ומפייסו, הן כממון הן בדברים — ענוה זו היא טובה מאד. האות הששי הוא — המלביש עצמו בענוה, ומדבר

בַּנְחַת עִם בְּנֵי־בֵיתוֹ וְעַם כָּל אָדָם, וְהוּא נֶאֱמָן בְּמִשָּׁא וּבְמִתָּן וּבְכָל עֲסָקָיו.
כָּל אֱלוֹ הַדְּרָכִים מוֹרִים עַל אֲמַתַּת הָעֲנֹה.

(כה) בְּכָל הַמַּדּוֹת יִלֶּךְ הָאָדָם בְּדֶרֶךְ בִּינוּנִי, וּבְעֲנֹה יִבְחַר לוֹ הַקְּצֵה הָאֲחֵרוֹן
(ע' סוטה ה, א, וע' רמב"ם הל' דעות א, ר). אֲבָרְהָם אָבִינוּ, עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם,
הָיָה אֲב הַמוֹן גּוֹיִם, וְאָמַר (בראשית יח, כז): "וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר". מֹשֶׁה אֲדוֹנֵנוּ
הָיָה מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמַר: "וְנַחֲנוּ מֵה" (שמות טז, ז), וּכְתִיב (במדבר יב, ג):
"וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנּוּ מְאֹד".

(כו) כָּל עָנּוּ הוּא רַחֲמָן וְסַבְּלָן, וְלוֹמַד מִן כָּל אָדָם, וְדָן אֶת כָּל אָדָם לְכַף־
זְכוּת, וְהוּא אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם, וּבְכָל עֲסָקָיו הוּא רוֹאֵה
לְקַיִם 'וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעְיָה כְּמוֹךָ' (ויקרא יט, יח). הַקְּדוֹשׁ־בְּרוּךְ־הוּא אוֹהֵב הָעֲנֹה
יּוֹתֵר מִקְּרִבְנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נא, יט): "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נְשַׁבְּרָה, לֵב נְשַׁבֵּר
וְנִדְבָה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה" (סוטה ה, ב). הַרְבֵּה עֲנָפִים טוֹבִים מְסַתְּעָפִים מֵאֵילָן
הָעֲנֹה, וְאוֹכֵל מִפְּרוֹתֵיהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקָּרָן קִיָּמַת לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא. זֶה
הַכֶּלֶל: הָעֲנֹה הֵיא יְתֵד שֶׁהַכֵּל תְּלוּי בָהּ; 'עֵץ חַיִּים הֵיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ
וְתַמְכִּיהָ מְאֹשֶׁר' (משלי ג, יח); 'יִקְרָה הֵיא מִפְּנִינִים וְכָל חִפְצִים לֹא יִשׁוּוּ בָהּ'
(שם ג, טו). בּוֹאוּ אַחֵי וְרַעֲי, שִׁמְעוּ נָא לְעַצְתִּי וְאֶכְלוּ מִפְּרֵי עֵץ הַחַיִּים, פְּרֵי
הָעֲנֹה, וְתִזְכּוּ בָהּ לְאַרְךְ יָמִים, וְתִמְצְאוּ חֵן וְשִׁכָּל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם.

(כז) דְּבַר יְדוּעַ הוּא, שֶׁהָעֲנִי מִתְרַשֵּׁל בְּמוֹסֵר הַנַּעַר יּוֹתֵר מִהָעֲשִׂיר, וְאִשָּׁה
תַּחְנִיף לִילָד יּוֹתֵר מִהָאִישׁ. לָכֵן כִּדִּי לְהַצִּיל זֶרַע קֹדֶשׁ מִדִּינָה שֶׁל
גִּיהֶנָם, רְאִיתִי לְהַזְכִּיר עוֹד וּלְעוֹרֵר אֲב וְאָם, שֶׁלֹּא יִתְרַשְׁלוּ בְּמוֹסֵר הַפְּנִים,
וּבְזֶה יִזְכּוּ הֵם וְגַם בְּנֵיהֶם לְאַרְךְ יָמִים. ה' יִזְכְּנוּ לְבִיאַת מְשִׁיחֵנוּ בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ אָמֵן, וְיִקְיֵם בְּנוֹ מִקְרָא שְׁפָתוֹב (תהלים צא, טז): "אֲרַךְ יָמִים אֲשַׁבִּיעֶהוּ
וְאַרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי", אָמֵן וְאָמֵן. [עַד פֶּאן דִּבְרֵי סֵפֶר "אֲרַךְ־יָמִים"].

(כח) וּבְפִרְקִים דְּלַעִיל כָּבֵד הָאֲרֻכְתִּי הַרְבֵּה בְּמַעֲלַת הָעֲנֹה וּבְגִנוֹת הַגְּאוּה,
אֶף בִּינוֹן שֶׁהַזְכִּיר בְּעַל סֵפֶר 'אֲרַךְ־יָמִים' מַעֲנִין הָעֲנֹה,
שֶׁהַרְבֵּה עֲנָפִים טוֹבִים מְסַתְּעָפִים מִמֶּנָּה, הַנְּנִי אֲרַאךְ שְׁחַיִּים נִמְשָׁךְ לְאָדָם
עַל־יַדִּי הַשְּׁפִלוֹת וְהָעֲנֹה, וּמְזַקְנִים אֲתַבּוֹנֵן, דְּפִרְשׁוּ (ליקוטי תורה איכה; שער
הַפְּסוּקִים שם) עַל פְּסוּק (איכה ג, ל): "יִתֵּן לְמַפְהוֹ לְחֵי יִשְׁבַּע בְּחֶרֶפָה", שֶׁהַפּוֹנֵה:

הבא להכות לחברו, ומשפיל עצמו בפניו ונוטה לו לחיו שיפהו — מתביש המכה איך השפל זה לפניו ונמסר בידו, ומניח אותו. ושעור הפסוק: כשיתן האדם למכהו לחי, ישבע המכה בחרפה ואינו מכה אותו — הרי שפלותו נתן לו חיים. הלוא תראה, דבר קשה נופל ממקום גבוה ונשבר, וניר או נוצה נופלים ואינן נשברים — קלות שבהם היא מצילתם משבירה.

(ט) עוד דע: יש מקום בעולם, שבא עליו רוח חזק מאד משבעים שנה לשבעים שנה, ועוקר הרים ומשבר סלעים ועוקר האילנות וכל הבתים, ובני-אדם הנמצאים עומדים על רגליהם נושא אותם למרחקים, מקום שלא נודע. אך בראות אנשי אותו מקום שמתחיל הרוח הזה — נופלים שטוחים על הארץ ואוחזים עצמם בעשב אחד רך מאד, ובהיותם נאחזים באותו עשב, אין יכול הרוח להשיאם ונצולים, כי הרוח הזה אינו עומד כי אם כשעור רבע שעה, אך כל דבר קשה וכל דבר גבוה מפיל ומשבר ונושא אותם; ואין צריך לומר לאדם שנמצא עומד על רגליו, ואפלו נופל, אם אינו אחוז באותו עשב הרך דוקא. וזהו בודאי שעשה אלהים להראות לאדם מעלת השפלות, שאין דבר קשה יכול לעמד בפני הרך.

(ל) תדע רמז נכון למעלת השפלות, שהרי העבד, בעבור ירידתו שירד למדרגת עבד, קנה שתי מעלות: מעלה ראשונה מתורה שבכתב, שקוראהו "עברי", שנאמר (שמות כא, ב): "כי תקנה עבד עברי", כשם גדול בענקים — אברהם אבינו, עליו השלום, דכתיב (בראשית יד, ג): "ויגד לאברהם העברי". מעלה שניה מתורה שבכל-פה, שקראו "אדון", שהרי אמרו (קדושין ב, א): הקונה עבד עברי, פקונה אדון לעצמו.

(לא) וקדי שתשפיל ותכניע לבבך הערל, אכתב לך דברי המקבלים, זכרונם לברכה, ממארעות האדם בגופו ובנפשו, וזה לשונם (עין כ"ז בזהר נשא קכו, א, הובא בראשית-חכמה, שער היראה פ"ב, טו—כב): צריך כל אדם להיות זהיר וזריז בעבודת אלהים, בשביל שבכל יום ויום מכריזים ואומרים: "עד מתי פתים תאהבו פתי" (משלי א, כב), "שובו בנים שוכבים, ארפה משובתיכם" (ירמיה ג, כב); וכן התורה מכרזת בן, ואין מי שישגיח ביה.

והרי אדם הוא פֹּאֲרֵחַ בְּעוֹלָם הַזֶּה, והוא סוֹכֵר שְׁלֵעוֹלָם יַחִיהָ עָלַי אֶרֶץ וַיַּעֲמֵד בָּהּ לְדוֹרֵי דוֹרוֹת, וּכְאִלוּ כֹּל הָעוֹלָם הוּא שְׁלוֹ, וְאִין זוֹכֵר, לֹא יוֹם הַמִּיתָה וְלֹא יוֹם־הַדִּין, עַד שֶׁהוּא פִּתְאֹם נִמְסָר לְהַאֲסֵר בְּקוֹלָר, לְהַפְטֹר לְבֵית עוֹלָמוֹ, וְנִתֵּן בְּיַסּוּרֵין קָשִׁים בְּקָרֵב שְׁאֵר נְדוּנֵין. אִם יִשְׁלֹ מְלִיץ אֶחָד, הוּא נֶצֶל מֵאוֹתוֹ דִּין הַקָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לג, כג): "אִם יֵשׁ עָלָיו מְלֶאֱךָ מְלִיץ אֶחָד מִנִּי אֶלֶף" וְכוּ'; וְמִי הוּא הַמְּלִיץ? מַעֲשִׂים טוֹבִים הָעוֹמְדִים לוֹ לְאָדָם בְּעַת צָרָה. וְאִם לֹא נִמְצָא לוֹ מְלִיץ יִשְׂרָאֵל, הוּא יוֹצֵא חַיִּב מִן הַדִּין, שְׂיָמוֹת בְּאוֹתוֹ חֲלִי, בְּאוֹתָהּ שְׁעָה שֶׁנִּתְּנוּהוּ בְּקוֹלָר שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים.

לכ) בְּעוֹד שְׁפוֹתַח אֶת עֵינָיו רוֹאֶה, שְׁבָאִים אֶצְלוֹ שְׁנַיִם שְׁפוֹתָבִים לְפָנָיו כֹּל מַה שֶׁעָשָׂה בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְכֹל דְּבוּר־יִתְרָ שְׁדַבֵּר בְּעוֹלָם הַזֶּה לְבִטְלָה פּוֹתָבִים לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ד, יג): "וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שִּׁחוּ", וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ (חגיגה ה, ב): אֶפְלוֹ שִׁיחָה קָלָה שְׁבִין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ הוּא נִדוֹן עָלָיו. וְהָאָדָם בְּעַצְמוֹ מוֹדֶה עַל כֹּל מַה שֶׁעָשָׂה בְּזֶה הָעוֹלָם, וְגַם מַעֲשֵׂה הָעֵבֶרָה שֶׁעָשָׂה מְעִידָה עָלָיו וְאוֹמְרָת: בְּיוֹם פְּלוּנִי וּבְמָקוֹם פְּלוּנִי, בְּזוֹ הַשְּׁעָה עָשִׂיתִי אוֹתָהּ עֵבֶרָה פְּלוּנִית! וְנִכְתָּב וְנִרְשָׁם הַכֹּל בַּסֵּפֶר.

לג) וְקִדְּם פְּטִירָתוֹ, כִּאֲשֶׁר נִתֵּן בְּקוֹלָר שֶׁל מַלְכוּ שֶׁל עוֹלָם, כְּשֶׁלֹא נִמְצָא לוֹ מְלִיץ יִשְׂרָאֵל — מִיָּד מְלֶאֱךָ הַמָּוֹת יוֹרֵד וְעוֹמֵד בְּפָנָיו מֵצַד רַגְלָיו וְחָרֵב חֲדָה בְּיָדוֹ, וּכְשֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ הַחוֹלָה, וְרוֹאֶה שְׁכָל הַבֵּית מִתְּלַהֵט מִזֵּיו מְלֶאֱךָ הַמָּוֹת, שֶׁהוּא אֵשׁ וְגַם מְלֹא עֵינַיִם, וְשְׁאֵר הַבְּרִיּוֹת אֵין רוֹאִים אוֹתוֹ, כִּי אִם הוּא לְבָדוֹ. וְאֵל תִּתְּמָה עַל זֶה, שֶׁהָרִי לְפַעֲמִים פְּמָה בְּנֵי־אָדָם רוֹאִים מְרָאָה אֶחָד, וְשְׁאֵר בְּנֵי־אָדָם שֶׁהֵם אֶצְלָם אֵינָן רוֹאִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדִנְיָאֵל (דניאל י, 1), שֶׁהוּא לְבָדוֹ רָאָה הַמְּרָאָה. וְהֵי־אֶךְ יָכוֹל לְרַאוֹתוֹ, וְהִכְתִּיב (תהלים קד, ד): "עָשָׂה מְלֶאֱכָיו רִוְחוֹת, מִשְׁרָתָיו אֵשׁ לַהֵט" אֶלָּא כִּיּוֹן שְׁיָרֵד לְמִטָּה לְאֶרֶץ, מִתְּלַבֵּשׁ בְּמַלְבוּשׁ גּוֹפְנִי, כְּמוֹ הַמְּלֶאֱכָים שְׁבָאוּ אֶצְלֵ אַבְרָהָם אֲבִינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, וּבְאוֹתוֹ מְלַבּוּשׁ רוֹאֶהוּ. וְשֶׁלְשָׁה טַפִּיִן תְּלוּיִין בְּחֶרְבּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ע"ז ב, ב), מִמְּנוֹ מֵת, מִמְּנוֹ מְסָרִיחַ, מִמְּנוֹ פָּנָיו מוֹרִיקוֹת. וְכִאֲשֶׁר רוֹאֶה אוֹתוֹ הָאָדָם, מִיָּד אוֹחֵז בְּשָׂרוֹ פְּלָצוֹת, וְכֹל אֵיבְרֵי הַגּוֹף לֹא יִשְׁקֹטוּ מֵאִמְתּוֹ, וּבְכַפְרֵט הַלֵּב שֶׁנוֹקֵשׁ בְּקָרְבּוֹ כְּפַעֲמוֹן, בְּשִׁבִיל שֶׁהוּא מוֹשֵׁל בְּכֹל הַגּוֹף. וְנִשְׁמָתוֹ הוֹלְכֵת בְּכֹל אֵיבְרָיו וְנוֹטְלֵת רְשׁוֹת מִכֹּל

איבר ואיבר, כמו אדם הנפטר מחברו, שנוטל רשות ממנו, ואז נופלת זעה על כל האיברים. ומכל איבר שהיא נוטלת רשות ומסתלקת ממנו, מיד מת אותו איבר. וכן כל האיברים לאחר שנוטלת רשות מהם, מיד מתים. באותה שעה אומרת הנשמה: אוי לי על עולם עובר, שלא מצאתי שום עוזר לפדותי מן המות, אלא רפואתי הם התשובה ומעשים טובים.

(ד) וקדם שיגיע אותו שעה, מתירא האדם ורוצה להפטר, ואינו יכול להחבא ממנו; ואז פותח את עיניו ורואהו, ומוסר עצמו ונשמתו ביד מלאך המות. באותה שעה נדון האדם בעולם הזה. ובצאת נשמתו מן הגוף, השכינה עומדת עליו — אם נמצא בו תורה ומעשים טובים. ואשרי לאדם שמדבק בשכינה ונשמתו זוכה לעלות למקום קדוש! ואוי למי שמרחיקין ממנו השכינה ולא מתדבקין בה!

(ה) ובשעה שמוציאין לאדם לקבר — כל המעשים שעשה בעולם הזה, כלם מוכנים ומזמנים ועומדים לפניו. ושלשה פרוזים מכריזים: אחד בפניו ואחד מימינו ואחד משמאלו, ואומרים: זה הפלוני מורד בקונו, המושל למעלה ולמטה ולא רבע רוחות העולם! מרד בתורה ובמצוות, ראו מעשיו וראו דבריו — טוב היה לו שלא נברא! וקדם שיגיע לקברו, כל המתים חרדים ורוגשים ממקומם בשבילו ואומרים: אוי לזה שנקבר עם המעשים הרעים שעשה, שעומדים עליו בשעת פטירתו ומקדימין והולכים לפניו עד הקבר, ושם עומדים על גופו. וגם הנשמה הולכת ושוטטת עליו ומתאבלת על הגוף שנפרדה ממנו. וכאשר קברו אותו — המלאך דומה עומד, וגם יוצאים מתחת ידו שלשה ממנים על חבוט הקבר, ושלשה שרביטין של אש בידם, ודנין הנשמה והגוף יחד. אוי לו על אותו דין, ואוי לו על מעשיו הרעים!

(ו) וכמה וכמה דינין שדנין לאדם כשיוצא מזה העולם: הראשון, כשנשמתו יוצאת מן הגוף. השני, כאשר מעשיו הולכים לפניו ומכריזים עליו. השלישי, כשמכניסים הגוף בקבר. הרביעי, דין של חבוט הקבר. החמישי, דין של תולעים. ואחר השלשה ימים ששוכב הגוף בקבר כרסו נבקעת ומעיו יוצאים מבטנו, ונוטלים המעים עם הטנוף שבהם וטורפים אותם על פניו ואומרים לו: טל מה שנתת במעים שלך, ממה

שְׁאֲכַלְתָּ וְשָׁתִיתָ וְלֹא נָתַתָּ מֵהֶם לְעַנִּי מִכָּל חַגִּים וּמוֹעֲדִים שְׁעָשִׂיתָ בְּכָל יוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מלאכי ב, ג): "וְזִרְתִּי פָרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם פָּרֶשׁ חַגֵּיכֶם" וְכוּ'. וְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים דְּנִין לְאָדָם מֵעֵינִים שְׁלוֹ וּמִיָּדָיו וּמִרְגְּלָיו שְׁעָשׂוּ הָעֲבֻרוֹת, עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבְכָל הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם דְּנִין הַנְּשָׁמָה וְהַגּוֹף יַחַד; וּבְשָׁבִיל כָּף נִמְצָאת הַנְּשָׁמָה בְּאַרְץ כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם, שְׁאִינָה הוֹלֶכֶת לְמִקוּמָהּ, כְּאִשָּׁה נֹדֵדָה שְׂיוֹשֶׁבֶת בַּחוּץ כָּל יְמֵי נְדָתָהּ. הַשָּׂשִׁי — דִּין גִּיהֲנָם. הַשְּׂבִיעִי — שְׁנֵשְׁמָתוֹ הוֹלֶכֶת וּמְטַרְפֶּת לְשׁוֹט בְּעוֹלָם, וְאִינָה מוֹצֵאת מְקוֹם מְנוּחַ עַד שִׁישְׁלָמוֹ יְמֵי עֲנֻשָׁה.

(לו) אֵלֹהֵי הַשְּׁבָעָה דִּינִין פּוֹרְחִים וּבָאִים עַל הָאָדָם. סִימָן לְדַבָּר (ויקרא כו, כח): "וַיִּסְרְתִי אֶתְכֶם שְׁבַע עַל חַטָּאתֵיכֶם". וַיַּעַן כִּי הָחִי יִתֵּן אֶל לְבוֹ לְזַכֵּר יוֹם הַמִּיתָה וְשְׁבָעָה דִּינִין הַלְלוּ, וַיֵּשֶׁב אֶל ה' וַיִּרְחַמְהוּ וְאֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסַלַּח' (ישעיה נה, ז), לְהַצִּילוֹ מִרְדַּת שַׁחַת. עַד כָּאן.

(לח) וְכִינּוֹן דְּשְׁבָעָה עַד־נִין אֵלֹהֵי יַחֲלֹפוֹן עַל הָאָדָם, צָרִיף הַשְּׁתַדְלוֹת נִמְרָץ כְּעוֹד שָׂשׂ בְּיָדוֹ לְתַקֵּן מַעֲשָׂיו, וְלִצְאָת מִן הָעוֹלָם הַזֶּה טְהוֹר כְּדָרָף שְׂבָא טְהוֹר, מִשׁוּם דְּכִינּוֹן שְׁמַת נַעֲשֶׂה חֲפָשִׁי מִן הַמְצוֹת, כְּאִמְרָם ז"ל (שבת ל, א). וְכִינּוֹן כָּל זֶה בְּפִרְשַׁת מִשְׁפָּטִים (שמות כא, א-ו): "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לְפָנֵיהֶם", כְּלוֹמֵר: אֵלֶּיךָ מִשְׁפָּטִים דְּגִלְגְּלִיא תִּשִׂים לְפָנֵי כָּל אָדָם, כְּדֹאמְרוּ בְּזֹהַר הַקְּדוֹשׁ וְכוּ' (משפטים צד, א): "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי", יִרְצֶה: כִּי תִקְנֶה אֶת הַגּוֹף, שֶׁהוּא עֶבֶד עוֹבֵר מִזֶּה הָעוֹלָם. וְזֶה אָמְרוּ "עֲבָרִי". "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד" בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, מִשׁוּם דִּהְיוּם לַעֲשׂוֹתָם וְאִין מְחַר לַעֲשׂוֹתָם (ע' עירובין כב, א), מִשׁוּם שֶׁ"בְּשָׂבִיעִית" — יְמֵי שְׁנוּתֵינוּ כְּהֶם שְׂבָעִים שָׁנָה' (תהלים צ, י), "יִצְא" מִן הָעוֹלָם "לְחֲפָשִׁי חֲנָם", דְּכִינּוֹן שְׁאָדָם מֵת, נַעֲשֶׂה חֲפָשִׁי מִן הַמְצוֹת. לְכֵן "אִם בְּגַפּוֹ יָבֵא בְּגַפּוֹ יִצְא", כְּאִמְרָם ז"ל (ב"מ קו, א) עַל הַפְּסוּק (דברים כח, ו): "כְּרוּף אֶתְּךָ בְּכַאֲף וּכְרוּף אֶתְּךָ בְּצִיאָתְךָ", שְׁתֵּהא יִצִּיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם כְּבִיאָתְךָ: מַה בִּיאָתְךָ בְּלֹא חֲטָא, כָּף יִצִּיאָתְךָ בְּלֹא חֲטָא, בְּאִפֵּן כְּשֵׁם שְׂבָא בְּגַפּוֹ בְּלֹא חֲטָא, כֵּן בְּגַפּוֹ יִצְא מִן הָעוֹלָם בְּלֹא חֲטָא. "אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא", כְּלוֹמֵר: אִם תִּלְמִיד־חֶכֶם הוּא, שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשְׁלָה לְאִשָּׁה, כְּנוֹדַע מְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (יבמות סג, ב) עַל פְּסוּק (משלי יח, כב): "מִצָּא אִשָּׁה וְגו'" — "וַיִּצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ", שֶׁהַתּוֹרָה יוֹצֵאת עִם הָאָדָם

לליותו עד יום-הדין (ע' סוטה כא, א), מה שאין בן הפנים והממון; ובלבד שתהא תורה לשמה.

לט) ״אם אֲדַנְיו״, שהוא הקדוש-ברוך-הוא, ״יתן לו אֲשֶׁה״, ירצה: שְׁגֹר עָלָיו לְהִיּוֹת חָכֵם, כְּאִמְרָם ז״ל (נדה טו, ב) שְׁגוֹזְרִין עָלָיו חָכֵם או טֹפֵשׁ. וְכֵן נִגְזַר עָלָיו לְהִיּוֹת חָכֵם גְּרַם שְׁלֵמַד וְהַצְלִיחַ, ״וְיִלְדוּ לוֹ בָּנִים או בָנוֹת״, כְּלוֹמֵר, קִיָּם מִצּוֹת עֲשֵׂה וּמִצּוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה — ״הָאֲשֶׁה״, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה שֶׁעֶסֶק בָּהּ, וְגַם ״יְלֻדֶיהָ״, שֶׁהֵן הַמִּצְוֹת שֶׁעֲשָׂה, ״תְּהִיָּה לְאֲדֻנֶיהָ״, יִרְצָה: תְּהִיָּה לְשִׁמְהָ, שֶׁמְקִימָהּ בְּעִבּוֹר לְקִיָּם מִצּוֹת בּוֹרְאָהּ, לֹא לְקַבֵּל שָׂכָר, וְיֹאמֵר שֶׁ״הוּא יֵצֵא בְּגִפּוֹ״ בְּלִי שָׂכָר, כְּרַבִּי אֲבָהוּ [א] דְקָאָמַר (ב״ר סב, ב) עַל הַפְּסוּק (שְׁעִיָּה מו, ד): ״אֲנִי אִמְרָתִי לְרִיק יִגְעָתִי״ וְכוּ׳.

מ) ״וְאִם אָמַר יֹאמֵר הָעֶבֶד״, שֶׁהוּא הַגּוֹף: הַנְּשָׂמָה חוֹזֶרֶת לְמִקּוּמָהּ תַּחַת פֶּסַע הַכְּבוֹד, וְאֲנִי ״אֶהְבֵּתִי״ כְּמוֹהָ ״אֵת אֲדֻנִּי״, שֶׁהוּא הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, ״אֵת אֲשֶׁתִּי״, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, ״וְאֵת בְּנֵי״, שֶׁהֵם הַמִּצְוֹת — ״לֹא אֵצֵא חִפְּשִׁי״ מִקְּבֻלַּת שָׂכָר כְּמוֹתָהּ — ״וְהִגִּישׁוּ אֲדֻנִּי אֶל הָאֱלֹהִים״, לְפָנֵי בֵּית-דִין שֶׁל מַעְלָה, וְיִרְשֵׁם בּוֹ סִימָן לְהַקִּימוֹ בַּתְּחִיַּת הַמַּתִּים לְשֵׁלֶם לוֹ שָׂכָר, וְכַמְבָּאָר אֲצִלִּי עֲנִין זֶה בְּאַרְךָ בְּחִבּוֹר פְּרוּשֵׁי עַל הַתּוֹרָה.

מא) ״יַעַן שְׂאֵדָם מַעֲתֵד לְחֵטָא, כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו״ (בראשית ח, כא), וְאִין צְדִיק בְּאַרְץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יַחֲטָא (קהלת ז, ב), הַנְּנִי מְסֻדֵר דְרָךְ לְפָנֵי הַשֵּׁב בַּתְּשׁוּבָה לְכַנֵּס בּוֹ לְבוֹא לְפָנֵי בּוֹרְאוֹ שִׁירְחָמְהוּ וְיִקְבְּלֵהוּ, כִּי רְצוּי גְדוֹל הוּא, וְאִיחָד לוֹ פָּרָק בְּפָנֵי עֲצֻמוֹ.

[א] שהראו לו מן השמים י"ג נהרות אפרסמון. וכו' כלומר שאין לי שכר. ועי' מ"ש בידי משה שאל להם: אלו למי? אמרו לו: שלך הם. אמר להם: אלו שלי? והלוא אני אמרתי לריק יגעתי מקפח שכר כל בריה, עיי"ש.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֵה-עָשָׂר

יבאר בו תפלה להשב, דיני האדם ותולדותיו ועניני הרוחות:

(א) יבוא המבקש והחפץ הפתח לפניו בזה לשוב אל ה', וכה יאמר:
 רבונו-של-עולם, אדון הסליחות והרחמים, יוצרי מושיעי מגני
 וקרן ישעי, משגבי לעד. פשפשתי וחקרתי ודרשתי ודקדקתי, ולא מצאתי
 דבר לבוא לפניך בתפלה ותחנונה, שתמחל ותסלח ותכפר לעבדך בן אמתך,
 כי אם בהגיד לפניך, שהפרתי שפלותי ודלותי, ריקותי ואפלותי וחסרוני,
 והפרתי מעט מזעיר מרוממותיך ורחמיך וחסדיך הרבים. ידעתי שאתה
 אלהי האלהים ואדוני האדונים, מלך מלכי המלכים, מכתר בכתרי-כתרים,
 חי יחיד ומיוחד על כל המיחדים, בורא יוצר ועושה, אין אלוה מבלעדיך,
 אין מלך זולתך. אתה בעבר ובהווה ובעתיד, ואין מי שיאמר לך מה תעשה
 ומה תפעל, כי מלכותך בכל משלה. כל דרכיך ישר צדק ומשפט, אל
 אמונה ואין עול, צדיק וישר (דברים לב, ד). אתה חפץ חסד תמיד, מצדיק
 בריותיך, מורה חטאים הדרך ילכו בזה למצא חיים, מרחם חנם על כל
 מעשי ידיך. אתה מענינו של עולם, משגיח בעליונים ובתחתונים, השגחתך
 על הכלל ועל הפרט. זן ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כנים, אבי
 יתומים ודין אלמנות (תהלים סח, ו), 'האל הגדל הגבר והנורא' (דברים י, יז),
 'שמר הברית והחסד לאהביך ולשמרי מצותיך' (ע"פ דברים י, ט). 'אל רחום
 וחנון, ארך אפים ורב חסד ואמת' (שמות לד, ו). אינה מקפח שכר שום בריה
 (ע' ב"ק לח, א), אפלו מהמכעיסים לפניך. מקבל שבים ומשלם לכל צדיק י"ש
 עולמות (עוקצין ג, יב) וש"ם עולמות מתנה, שנאמר (ישעיה נג, ה): "שם עולם
 אתן לו", כדאיתא באותיות רבי עקיבא (גו"א אות י), במתנה שלך תוספת על
 העקר, 'אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך' (דברים
 ג, כד). ואני בשור ודם, (סוטה ה, א) אפר, דם, מרה; בושח סרוחה, רמה; גוש
 עפר, נוד מלא צואה, פלי מלא בושח וכלמה, גוף נגוף, מלא אספסוף,
 קצר ימים ושבע רגז. רוח קמעא מפילגני, צל פחד ואימה ממיתני, יסודי
 עפר, אחריתי רמה, דרכי ליסורין, נתיבתי לפשעים, מעגלי למיתה, לשוב
 לאין פאלו לא הייתי.

(ב) אתה מלך מכתר בכתרי-כתרים, ואני דל ורזה, אביון ונבזה, בזוי ופסוי, שפל, אפל ונופל ונעדר וחסר. אתה מקור החכמות, ואני טפש, איל, סכל, פסיל ומשגע. אתה מקור הבינות, ואני מקור ההבלים והחסרונות והשבושים והטעויות והמכשולות. אתה מקור החסדים, ואני מקור הנבלות והפילות והקמצנות וההקפדות. אתה מקור הגבורות, ואני מקור הפעור והשחרות והדפי והמומים והשנויים. אתה מקור הנצח לנצח נצחים, אין לך לא ראשית ולא תכלית, ואני מקור ההבל, קיר נטוי, צל עובר, שנותי אין וחי אפס ותהו. אתה מקור האור, היו וההוד וההדר, ואני מקור האפל והחשך והצלמות. אתה מקור היסודות, ואני מקור העקירות וההריסות והנפילות והמכשולות. אתה מקור המלכות, ואני מקור העבדות והשעבוד והסבלות והמשאות הכבדות.

(ג) וביון שכן, כל מה שאתה מוציא מאצרותיך להשפיע על האדם, אינו אלא כי אם על היותך מקור החסד והרחמים. כי מה אדם, מקור החסרונות, שישגיח עליו מקור השלמות והמעלות. לכן אל תבוא במשפט את עבדך, כי לא יצדק לפניך כל חי' (תהלים קמג, ב). וכשם שנתגדלת ונתרוממת על הכל, כן יתרוממו חסדיך ורחמיך על יתוש נתוץ כמוני, למחל לי על מה שחטאתי והעויתי ופשעתי לפניך מיום שהוצאתני מרחם אמי עד יום מותי. 'ה' שמעתי שמעך יראתי' (חבקוק ג, ב) ואימת מות נפלה עלי, וכל עצמותי התפרדו ונתפקקו כל חליות שבשדרתי, והייתי כלא היה וכדבר שלא בא לעולם. ואיך אבוא לפניך לדין, כי לא נשאר ממני מאומה. ואם בכחך הגדול תחזר לברא אותי ותעמידני בעל-כרחי למשפט לפניך — מה אוכל להשיב, כי אם להגיד האמת, שאני רשע ואתה צדיק, ועל כל החסד שגמלתני בצדקתך רעה גמלתיה. הנה מה שאני עתיד לומר לפניך ביום-הדין — מעתה בחיים חיתי אני מודה בזה, ואם-כן למה לך להביא ולהכניס ולהעמיד לפני בית דין הצדק [אותי], רב הטמאה והמהמה, גדול השקוץ והתלאה, מעטף מפית ומחוץ בחלאת צואת עונותיו? יתגלגלו רחמיך וחסדיך אלי לקבלני בתשובה ולטהר טמאת עונותי.

(ד) ואף-על-פי שהקשיתי לשאל, ביון שכל הדעות מסכימים שהחוטא

לפני מלך כמוך אין לו כפרה עולמית, אך בטחתי ועל זאת סמכתי, שפני גדל שפלותי כן גדל רחמיך, שאין מחשבותיך ודעתך כמחשבות בני-אדם, שפל-כף שהם מחיבים — אתה מזפה, שהם מקור האכזריות, ואתה מקור הרחמים, ואיך ישוו ויספימו קצוות אלו יחד? ובהבטחה זאת השלכתי מסוה הבשת מעל פני, ושמתי פני כחלמיש לאחז בכנפי רחמיך, שתרחמני ותקבלני בתשובה לפניך, ואל תשיבני ריקם, ולך החסד ולי בשת הפנים. והמסך המבדיל שעשיתי עם חטאתי, מחה כענן ברב צדקותיך; וחומת ברזל שבניתי עם עונותי, הרס ברב ענותנותך; ומבצר נחשת שהחזקתי עם פשעי, פלה ברב חסידותך. ותטבלני במקור רחמיך, וטהרני בים חסדיך, וכבסני במימי צדקתך, ורחצני בטל ענותנותך, להחיות אותי ולהחזירני בריה חדשה. ואם רבו עלי קטרוגים לעכב על רע מעללי — קבלני בחתירה שתחת פסא-כבודך, והסתר אותי בצל כנפי רחמנותך, ואל תמסר יגיע כפיך ביד המשחית צלם דמות תבניתו וצורתו בעורב וכשולי קדרה.

(ה) עשה לכבוד שכינתך, שנתנה עצה לברא אותי, שנאמר (בראשית א, כו): "ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". חמל ורחם על עבד דופק בדלתי חסדיך ורחמיך בדמעות כמעונות, ואנחות בשכרון מתנים ומרירות נאנח, שאין כח במי שעפר יסודו לבנות מה שהרס בחטאיו ומה שקלקל בעונותיו ומה שהחריב בפשעיו, אלא ברב החרטות והודיות ועזיבת דרכי טנופיו. ואתה המתקן והבונה, יחשב לפניך הרצון למעשה והמחשבה לפעל והדברים לבנין, ויחשב לפני כסא-כבודך פאלו בגיתי בידי ממש מה שהרסתי והחרבות שהחרבתי, כי בידך הפח והגבורה והמלכות והממשלה לעשות רצוני ומחשבותי ודבורי מעשה ממש. ואם, חס ושלום, עם כל זה לא תקבלני בתשובה, כפי חיוב הדין על רב פשעי, ותעזבני — אני איני עוזבה ואיני מתנאש מרחמיך, כי ידעתי כי אל חפץ חסד אתה ועמך הסליחה, ובראת התשובה רטיה מועלת לכל מין מפה וחלי.

(ו) רבוננו-של-עולמנו! אין עוד מענה כפי לדבר לפניך, ומה נאמר ומה נדבר ומה נצטדק, דאף לזאת יחרד לבי ויתר

ממקומו, שאין לי (על) מי להתרעם עליו שגרים בחטאי, כדי להשליך עליו חובתי ולהקל ממני המשא. שאם אני מתרעם על אמי, שנתקשטה בפני אבי שיתן דעתו עליה, ומאותה שעה נתעברה ממנו, ונמצא גרמה יציאתי בעולם — אין לי מקום להתרעם עליה, פי היא עשתה המטל עליה במאמר פיה, ולי קדם צוה: "כפד את אביך ואת אמך" (שמות כ, יב). ואם מתרעם אני על המזלות שסיעו ליצירת איברי — איני יכול, דמכרחים במעשיהם היו, שלא לשנות את תפקידם. ואם מתרעם אני על מלאך הממנה על ההריון — איני יכול, שעל זה שמת אותו, וקיים צוויך. ואם על היום שנולדתי בו אני מתרעם — איני יכול, פי בו פתחת דלתי בטן אמי והוצאתני בו ביום בעל-כרחי. אם מתרעם אני על המילדת שקבלתני ותקנה איברי — איני יכול, שדעתה היתה להחיות נפש לעבדך. והוא עצמו מה שפנונו אבי ואמי והמלאך הממנה על ההריון והמזלות והיום שנולדתי בו, להעמיד בריה מוכנת ומזמנת לעשות תורה ומצוות לקיים רצון יוצרו. גם אין לי מקום להתרעם על שום אדם, פי לא נתעצתי עם שום בריה לחטא לפניך, פי נכנסתי חדר בחדר שלא יראני אדם, שאפשר אם נתעצתי עמהם היו מוחים בידי.

ז) כִּלְיָ הַעוֹלָה — שאיני מוצא על מי להתרעם שגרים בחטאי, פי אם על עצמי בעצמי, פי פתאם ראיתי חיה כמו-ארכ, ומיד במעונותיה שכנתי (עפ"י איוב לו, ח); רעם עלי בקול גאונו (שם פסוק ד), ולדברו לבי נטיתי; ראיתהו צוררי ואויבי, מבקש רעתי, ועם כל זה לא עזבתיהו, עד שהמשלתיהו עלי והכריחני בכל דרכיו הרעים והמקלקלין, עד שנטבעתי בטיט היזון עד צוארי; וכשהגיע הטיט לפי לפני בגרוני, נתעוררתי לבקש הצלה לנפשי, פי ראיתי בצרה אשר מצא לי ואמרתי: אולי אוכל נפה בו, ובקשתי אפן הצלתי פיצד, ונטה לבי לכל אפני הצלה שיש תחת האפשר ולא מצאתי, זולת לקרא אליך תמיד, שאין מי שיוכל לסלח ולרחם, אלא אתה יוצרי וגואלי, פי אתה אדון כל הנשמות — נאה לאדון לכפר לעבד המתחנן לפניו, אף-על-פי שהרבה העבד לחטא לפניו; שהעבד עשה כעבד בזוי, והאדון צריך לעשות פאדון רב הפעלות, ובפרט לעבד אשר בשם ישראל יכנה, דשם 'אל' נתן בשמו כשם שרי המרפכה,

מיכאל גבריאל. וגם איברי כל אחד מישראל הם פלי-קדש להשראת השכינה, כדכתיב (שמות כה, ח): "ושכנתי בתוכם" — בתוך כל אחד ואחד שכינה שרוא, כאמר רבותינו ז"ל (ע' ראשית-חכמה שער הענוה פ"ג, כח). ואף-על-פי שיצאו לחלין בטמאת החטאים — על-ידי טבילת התשובה הם חוזרים לטהרתם. לכן נמסרתי בידך, רבון העולמים, במה שדינך הצדק מחייב. אך מפיל אני תחנה לפני כסא-כבודך, שפשם שאתה עושה חסד עמי לקבלני בתשובה לטהרני, שיגדל חסדך עלי, שלא תהיה טהרתי במים המרים, היסורין והחלאים הקשים, כי אם מרוק מעט מעט, באפן שאפרע חובתי בלי הרגש; שאם חס ושלום תהיה טבילת טהרתי במים אדירים והיסורין הקשים — יפנסו המים בגרוני ויחנקו אותי, ונמצא חרס בידי. ואף-על-פי שהדין מחייב מרוק עונותי רב יסורין קשים — חלותי היא, שיכופו רחמיה על מדותיה ותתנהג עמי כמדת החסד, שעל החסד נתגסד עולמך, שנאמר (תהלים פט, ג): "אמרתי עולם חסד יבנה". ובהיותך, רבוננו-של-עולם, עושה חסד עם חוטא כמוני, שלא נשאר בי איבר שלא הכעסתיך בו — ממני יראו וכן יעשו כל החוטאים לשוב אליך, בנשואם קל-וחמר ממני שקבלתני; וכל-שפן כל מי שלא חטא כמוני. ובזכות שממני הם ילמדו לשוב החוטאים אצלך, מחל והעבר פשעי מנגד עיניך, כמדתך הטובה שאין אתה מקפח שכר שום בריה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לפי לפניך ה' צורי וגאלי.

ח) והגני מעמיד לפניך דיני האדם ותולדותיו, למען דעת הצרות הצוררות העוברים עליו, שעם זה יפנע לב השומע וימנע את עצמו מלחטא. הנה בעת יצירת האדם, הוא יתברך נותן פח אל פוכבי מעלה ומזלות ההולכים בעגולי השמים, שיפעלו כחותם, כל אחד כפי תכונתו ומעלת מלאכתו על הבריה שנבראת, כפי השעות והרגעים שהולך יוצא לאויר העולם ושנברא בבטן אמו. ובפרט נפסק הדין מהמזלות והפוכבים ההם ברשותו יתברך, כמה יהיו ימי חיי זה הולך הנברא אז בעולם הגשמי, כפי שעור השנים שגזר הוא יתברך אל הנשמה לעמד בגוף ההוא נגד רצונה, בהיותה מתענגת מאז כשנבראה בששת ימי בראשית במראות צבאי מרום — וזה נקרא אפיסת הכחות.

(ט) וְהִגָּה, אִם לְאִיזוֹ סִפָּה זֶה הַיֶּלֶד יָמוּת בְּלֹא עֵתוֹ בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה, אִם בְּרָצוֹנוֹ אוֹ עַל־יְדֵי אוֹיְבָיו אוֹ דְיָנִים — לֹא תוּכַל הַנְּשֻׁמָּה לְעֹלוֹת תַּכְּף אֶל דְיָנֵי מְרוֹם לְתַת חֲשֻׁבוֹן מִפְּעֻלוֹתֶיהָ בְּעוֹלָם הַזֶּה, אִם טוֹבִים אוֹ רָעִים, עַד אִם כָּלוּ הַיָּמִים שִׁיגְזְרוּ עָלֶיהָ מִמְרוֹם לְהִיּוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה. אָבֵל בְּאוֹלֵי הַיָּא תַעֲמֹד בְּגִן־עֵדֶן שֶׁל מֹשֶׁה אוֹ מְקוֹם אַחֵר בִּינּוֹנִי, אֲשֶׁר אֵינָה מִתְעַנְּגַת מְאוּמָה, וּבְאוֹלֵי אֵינָה מִקְבֵּלַת צַעַר עַד שִׁישְׁלִימוּ כָּל הַיָּמִים הָהֵם. (וְעֵינַי בְּמַסְכַּת חֲגִיגָה (ה, ב), מַעֲשֵׂה מִלְּאֵף הַמּוֹת, עַל פְּסוּק (משלי יג, כג) 'יֵשׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט' וְכוּ', יָפָה עַל זֶה הַדְּרוֹשׁ).

(י) אוֹלָם יֵשׁ לְהֶאֱמִין, כִּי לֹא נִמְנַע מִמֶּנָּה צַעַר בְּהַמְצָאָה שֶׁהִיא מְשַׁלֶּלַת מִהַתְעַנּוּג הַקֶּדְמוֹן אֲשֶׁר זוֹכְרַת הִיּוֹת לָהּ מִנִּי אֶז וּמִנִּי קָדָם, מִשֵּׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית שֶׁנִּבְרְאָת, אוֹ לְפָחוֹת מִהַתְעַנּוּג שֶׁהִיָּה לָהּ בַּגּוֹף בְּעוֹלָם הַזֶּה, אִם הִיָּתָה שׁוֹכְנַת בַּגּוֹף זָךְ וּבַעַל מַדוּת טוֹבוֹת וְאִישׁ חֲמוּדוֹת וִירָא אֱלֹהִים, וְתוֹף זֶה לֹא תַחֲזוֹר מִלְּתַת זֵיו כַּחַה הַנְּהוּג אֶל הַרוּחַ כְּאֵלוֹ הִיָּתָה בַּגּוֹפָה מִמֶּשׁ, כֵּן אֶל הַנֶּפֶשׁ כְּפִי פְחוֹתֶיהָ הַנְּהוּגוֹת. וְהִנֵּה הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר פְּעֻלוֹתֶיהָ גְּסוֹת הוֹלְכַת אֶל הַגּוֹף בַּקָּבֵר וּמִשְׁתַּדֶּלֶת לְפַעַל וְאֵינָה יְכוּלָה, כִּי נַעֲדָר מִשֵּׁם כַּח הַנְּשֻׁמָּה וְהַרוּחַ, וְעַם כָּל זֶה פּוֹעֵלַת כְּפִי כַּחַה אֶף שֵׁם: מְגַדֶּלֶת שְׁעֵרוֹת הַגּוֹף וְצַפְרָנִים וְכִיּוֹצָא בְּאֵלָהּ, וְשֵׁם עוֹמְדַת וּבוֹכָה אֶל הַגּוֹף, וְכַכְלוֹת הַגּוֹף תַּכְּלָה גַם הִיא, וְנַעֲדָר זֵיו שֶׁל הַנְּשֻׁמָּה מִעָלֶיהָ מִכָּל וְכָל. אוֹלָם כַּח הַרוּחַ מִקְבֵּל גַם הוּא מִהַנְּשֻׁמָּה כָּל מִשְׁף הַיָּמִים הָאֵלָה פְּחוֹה הַנְּהוּג כְּאֵלוֹ יְהִיָּה הַגּוֹף חַי וְקַיָּם, וְהוֹלֵךְ אֶל הַגּוֹף לְפַעַל בּוֹ, וְכִרְאוֹתָהּ שְׁאִינוֹ קָם וְלֹא זַע, חוֹשֵׁב שְׁאִין זֶה גּוֹפָה הַקָּדוּם, וּבְכַח זְכוּתוֹ וְחֲסִידוֹתוֹ הוֹלֵךְ וּמְשׁוֹטֵט בְּעוֹלָם לְבַקְשׁוֹ בְּמִשְׁף גְּלוֹתוֹ וְשׁוֹטְטוֹתוֹ לְרַב עוֹנוֹתָיו; לְפַעֲמִים יִפְגַּע בְּחַבּוּרוֹת שֶׁל מִלְּאָכֵי חֲבָלָה, אֲשֶׁר גַם הֵם מְשׁוֹטְטִים בְּעוֹלָם, כְּנִרְאָה בְּאִיּוֹב, וּבְרֵאוֹתֶם הַרוּחַ הַזֶּה, לוֹקְחִים אוֹתוֹ וּמְצַחֲקִים בּוֹ וּמְשַׁלִּיכִים אוֹתוֹ בְּכַף־הַקַּלַּע מִחַבּוּרָה לְחַבּוּרָה, וּלְכַסּוֹף מְשִׁימִים אוֹתוֹ בְּאִיָּה גּוֹף שֶׁל בְּנֵי־אָדָם אָסוּר בְּבֵית־הָאָסוּרִים, שֵׁם לֹא יָדַע בְּשִׁכְבוֹ וּבְקוּמוֹ זוֹלַת אַחֵר הַכָּנְסוֹ.

(יא) וְהִנֵּה בְּהִיּוֹתָה עֲלוּלָה מִמִּלְּאָכֵי חֲבָלָה, וְגַם אַחֵר שֶׁנֶּאֱסָרָה בַּגּוֹף הָאָדָם לֹא תִמְנַע הַנְּשֻׁמָּה מִלְּהַשְׁרוֹת זֵיוָה כְּנִהוּג, בְּכָל הָאֶפְשָׁר אֶל

הרוח לקבל, וזה למען תוכל לעמד ולחיות כל ימי הצער ההוא; ובזה האפן יש לרוח ההוא פח לעמד בהיכל האסורים ההם ולפעל פעלותיה הרוחניות, כמנהגם ממש אל הגוף הראשון שלה, אם לרע, אם לטוב, כאשר נמצא בזהר פרשת תצא (רפא, א), כי המת בלא בנים, רוחו הולך נע ונד עד שימצא פרוק ומנוחה. תכלית הדברים: על הדבר הזה תוכל לקחת ההלוך שהרחבתי עד עתה.

(יב) או הלוך אחר שאומר הזהר פרשת ויחי (רכה, א-ב) ותרומה (קנו, ב, ע"ט), האומר בקצור רב, שהימים אשר הצדיק פועל איזה מצוה הולכים ומעידין עליו, ואז עושים לו מן השמים מלבוש טהור והולכין לעמד לגן-עדן כפי מדרגתו. וכן ימי הרשעים הולכים להעיד נגדו על חטאיו, ואז עושים לו מלבוש של טמאה, והם נטרדים, הולכים נעים ונדים ואין להם מנוחה.

(יג) או שתוכל לקחת אליך הלוך אחר, הנרמז ברמב"ן פרשת בראשית (רי"ט הפרטה עה"פ בראשית ברא), ואערכנו לפניך בקצרה: השם יתברך ברא מן האפס המחלט יסוד דק מאד, אין בו ממש, אבל הוא פח מוכן לקבל צורה, הנקרא אצל היונים "היולי". ואחר ההיולי לא ברא דבר אחר, אבל יצר ממנו הצורות, ובפרט צורת האדם, באפן שכל חלק קטן או גדול שבגוף האדם ותמונתו ועד שער ראשו יהיה בו מן היסוד הדק ההוא. ואפלו שימות ויכלו החמרים העבים, עם כל זה ישאר תמונת הגוף וכל איבריו מן היסוד הדק ההוא הפשוט, אשר לא יפגשוהו הראות וכל-שכן המשוש, והוא מעטף בנפש החיונית, ואותה התמונה הוא חלק בגוף אשר יקבל שכר וענש הנצחי, וזהו שנקרא 'רוח', להיותו יסוד דק ופשוט. וכפי דרכנו יכול להיות זה הנכנס בגופות זרות ועושה מה שעושה, עד כאן לשונו. עין ב'שלשלת הקבלה' (דרוש על הרוחות, כדוני בנ"א, דף פז ע"ב ודף פח ע"א). וכמה ענינים של רוחות ראיתי אני המחבר, שנכנסו בגופות בני-אדם, ומגידים בענשם שעברו מיום מותם עד שנכנסו בגוף זה — תסמר שערת בשר אדם משמע, והכל מהענשים הנזכרים בתלמוד ובזהר ובמדרשים, ממשפט הענשים המוכנים לנפש החוטאים, ומבקשים מן החיים שיבקשו להם אפני מנוחה על-ידי תפלה, אולי יועיל להם.

(ד) וְאֵף-עַל-פִּי שְׂדֵכְרֵי רְבוּתֵינוּ ז"ל אֵינָן צְרִיכִין חֲזוּק, פִּי הֵם אֲמֵתִים מְעַצָּמִם, מְכַל מְקוּם כְּדֵי שְׂיִתְפַּעַל הַשׁוֹמֵעַ אֶכְתָּב מֵה שֶׁכָּתַב הָרַב בְּעַל "יֵין הַמְשָׁמֵר" (כסוף הספר דף לה ע"א) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פֶּאת זְקֵנְךָ" (ויקרא י"ט, כז), אָפְלוּ בְּמִסְפָּרִים. כָּתַב הָרַב זְלַמֵּן בֶּן הָרַב רַבִּי יְהוּדָה הַחֲסִיד ז"ל: כְּשֶׁלְּמַדְתִּי בְּשִׁפְיָאָר לִפְנֵי הָרַב רַבִּי יְדִידְיָה זְלַה"ה, מִצָּאתִי בְּבֵית-הַמְדָּרֶשׁ שְׁלוֹ כְּתִיבַת יְדוֹ שֶׁל הָרַב רַבִּי זְלַמֵּן, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אָמַר לִי אָבִא מוֹרֵי הַחֲסִיד זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָה, שְׁבִימִיו הִיָּה מַעֲשֶׂה בְּעָשִׂיר בְּשִׁפְיָאָר שֶׁהָיָה מְגַלַּח זְקֵנוֹ בְּמִסְפָּרִים, וְהָיָה אָבִא מוֹרֵי מוֹחָה בּוֹ וְלֹא הִשְׁגִּיחַ עַל דְּבָרָיו, פִּי אָמַר הָעָשִׂיר: אֲסֻטְנִים אָנִי וְאֵינִי יָכוֹל לְסַבֵּל הַזְּקֵן! אָמַר לוֹ אָבִא מוֹרֵי: יְדוּעַ תְּדַע פִּי מָרָה תִּהְיֶה אַחֲרֵיךָ, פִּי לְאַחַר מוֹתְךָ יָבוֹאוּ הַשָּׂדִים הַדּוֹמִים לְפָרוֹת וְיִהְיוּ דוֹרְסִים עַל פֶּאת זְקֵנְךָ, פִּי זֶה עָנַשׁ שֶׁל הַמְשָׁחִיתִים זְקֵנָם. וְתַדַּע, שֶׁכֵּן הוּא רְמוּז בַּתּוֹרָה: "לֹא תְקִיפוּ פֶּאת רֵאשֶׁכֶם וְלֹא תִשְׁחִית" — רֵאשֵׁי-תַבּוֹת "פָּרוֹת". וְכִשְׁנִפְטַר אוֹתוֹ עָשִׂיר, הָיָה לִפְנֵינוּ כָּל הַגְּדוֹלִים שֶׁבְּשִׁפְיָאָר, וְאָבִא מוֹרֵי הָיָה שֵׁם, וְהָיָה כּוֹתֵב שֵׁם אֶחָד וְזָרַק עַל אוֹתוֹ עָשִׂיר, וְתִכְּף קָם עַל רַגְלָיו, וְכָל הַיּוֹשְׁבִים שֵׁם בְּרַחוּ מִפְּנֵינוּ מִפְּנֵי הַפֶּחַד. וְהִתְחִיל אוֹתוֹ הַמֵּת לְמַרֵּט אֶת רֵאשׁוֹ וְתוֹלֵשׁ בְּשַׁעְרוֹתָיו. אָמַר לוֹ אָבִא מוֹרֵי: מַה לָּךְ? אָמַר לוֹ: אוֹי לִי שֶׁלֹּא שָׁמַעְתִּי לָּךְ! אָמַר לוֹ אָבִא מוֹרֵי: הַגִּידָה נָא מַה נַּעֲשֶׂה בְּנִשְׁמָתְךָ? אָמַר לוֹ: כְּשִׁיִּצְאָת נִשְׁמָתִי, כָּאֵשׁ אֶחָד, דּוֹמָה לְפָרָה גְּדוֹלָה, וְהִבִּיא כָּלִי אֶחָד מְלֵא זֶפֶת וְגִפְרִית וְמֶלַח, וְקָבַל נִשְׁמָתִי וְהִנִּיחַ בְּתוֹכוֹ, וְלֹא הִיָּתָה יְכוּלָה לְצַאת מִשָּׁם. וְכָא מְלֵאךְ אֶחָד מִבֵּית-דִּין שֶׁל מַעֲלָה, וְנָטַל מֵאוֹתוֹ שֶׁד אוֹתוֹ הַכָּלִי עִם נִשְׁמָתִי בְּתוֹכוֹ וְהֶעֱלָה אוֹתוֹ לִפְנֵי בֵּית-דִּין הַגְּדוֹל שֶׁל יוֹצֵר נִשְׁמוֹת. וְאִזּוֹ יִצְאָת בַּת-קוֹל מִפִּי הַבֵּית-דִּין וְאָמַר לִי: קְרִית וְשִׁנִּית? אָמַרְתִּי: קְרִיתִי וְשִׁנִּיתִי! מִיָּד צִוָּה לְהִבִּיא חֲמֵשׁ וְאָמַר לִי: קְרָא בּוֹ! מִיָּד כְּשֶׁפְתַחְתִּי הַסֶּפֶר מִצָּאתִי כְּתוּב: "לֹא תִשְׁחִית אֶת פֶּאת זְקֵנְךָ", וְלֹא יָדַעְתִּי מַה לְהַשִּׁיב. מִיָּד שָׁמַעְתִּי קוֹל אֶחָד שֶׁהָיָה מְכַרִּיז: תָּנוּ נִשְׁמָתוֹ שֶׁל זֶה בְּמַדְרָגָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁבִגְיָהנָם! וּבְעוֹד שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים נִשְׁמָתִי לְהִבִּיאָהּ בְּמַדְרָגָה הַתַּחְתּוֹנָה, יִצְאָת בַּת-קוֹל וְאָמַר: הַמְתִּינוּ לָזֶה — יְהוּדָה בְּנֵי צְרִיךְ מִמֶּנּוּ שְׂאֵלָה אַחַת לְשֵׁאל, וְעַתָּה הוּא מְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל נִשְׁמָתוֹ שֶׁיִּדְבַר עִמוֹ, לְכֵן לֹא תִרְדַּ נִפְשׁוֹ שְׂאוּלָה, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. הַבֵּיטוּ אַחֵי וּרְאוּ רְעֵי כְּמָה עוֹבֵר נִשְׁמַת הַרְשָׁע.

(טו) וּבְסֶפֶר הַחֲרָדִים (פרק ז, מצוות ל"ח מה"ת התלויות בראש הגויה): מַעֲשֵׂה הָיָה בְּקִשְׁטֵי לִיאָה, שֶׁהָיָה מְזַמֵּן לְאַנְשֵׁי הָעִיר שׁוֹר לְצַחֲוֹק, כְּמוֹ שֶׁהֵם רְגִילִים לְהַפּוֹת בּוֹ וּלְעַנּוֹתוֹ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. בְּלִילָה הַהוּא בָּא לְאָדָם אֶחָד יְהוּדִי בְּחֵלוֹם, וְרָאָה אָבִיו וְאָמַר לוֹ: דַּע בְּנִי, שְׁבַע עֲוֹנוֹתַי הָרַבִּים גָּלְגְלוּ אוֹתִי אַחֲרֵי מוֹתִי בְּשׁוֹר, וְהוּא הַשׁוֹר הַמְזַמֵּן לְמַחֵר לְעַנּוּיִים וּלְיִסּוּרִים קָשִׁים בְּצַחֲוֹק הָעַם, לְכֵן בְּנִי פִדְנִי וְהִצִּילָנִי, שְׂאֲנִי אֲבָרַח דֶּרֶךְ מְקוֹם פְּלוּנֵי טָרָם יִהְרָגוּנִי וְטָרָם יִטְרַפּוּנִי, וְאַתָּה תִּפְדֶּנִּי וְלֹא תַחּוֹס עַל מְמוֹנָה, וְתִשְׁחַט הַשׁוֹר הַהוּא כְּשֶׁר וְתִאֲכִילְנוּ לְעַנּוּיִים בְּנֵי-תוֹרָה! כִּי הוֹדִיעוּנִי מִן הַשָּׁמַיִם וְהִרְשׁוּנִי לְהִגִּיד אֵלֶיךָ, וּבָזָה תַחֲזוֹר נַפְשִׁי מִגְּלָגוּל בְּהִמָּה לְגְלָגוּל אָדָם וְאִזְכָּה לְעַבֵּד אֶת ה' בְּעֶזֶר הַשָּׁם. וּמַעֲשֵׂים רַבִּים כָּאֵלֶּה אֲרַעוּ בְּיִשְׂרָאֵל — שְׂאֵל אָבִיךָ וַיִּגְדֶּךָ, זְקַנְיָךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ' (דברים לב, ז).

(טז) לָכֵן כָּל אִישׁ יַחֲרֹד וַיְהִיָּה יָרָא וְרָף הַלֵּבב בְּעוֹד בְּחַיִּים חֵיתוֹ שֶׁהֲרִשׁוֹת בִּידוֹ, וַיֵּדַע אֶת אֱלֹהָיו, יִכְפַּר עוֹנוֹתָיו וַיֵּשֶׁב חֲרוֹן אַפּוֹ מִמֶּנּוּ, וּכְצֵאת נִשְׁמָתוֹ יָנוּחַ וַיִּשְׁקֹט, יִסְתַּוְּפֶף בְּצֵלוֹ בְּגֵן-עֵדֶן, כִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא וּמְרַבָּה לְהִיטִיב, וּבְמְקוֹם שְׁבַע-לֵי-תְשׁוּבָה עוֹמְדִים, אֵין צְדִיקִים גְּמוּרִים יְכוּלִים לְעַמֵּד (ברכות לד, ב). עַל-כֵּן הִנְנִי כּוֹתֵב פֶּרֶק בְּפָנֶי עֲצָמוֹ בְּעַנְיָנִים מוֹעִילִים לְתַקּוּנֵי נַפְשׁ הָאָדָם, לְחִזּוֹת בְּנַעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ (תהלים כו, ד).

פְּרָק תְּשֻׁעָה-עֶשֶׂר

בארו בו סגלות ורפואות לרפאת חלי הנפש וכמה תקוני תשובה:

(א) יִרְאֶה הַמְשָׁכִיל וְיִבִּין הַמֵּבִין מַה שֶּׁכָּתַב בְּעַל סֵפֶר הַחֲרָדִים בְּסוֹף סֵפֶרוֹ (חתימת הספר) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: יֵשׁ לָנוּ לְבַקֵּשׁ רְפוּאוֹת בְּדַמִּים קְלִים, אַחַר שֶׁנִּמְשָׁלוּ חוֹלֵי הַנֶּפֶשׁ לְחוֹלֵי הַגּוּף (רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"א; שמונה פרקים פ"ג). וּלְפַעֲמִים שִׁיעֶשֶׂה הָרוּפָא חֶכֶם רְפוּאָה בְּמֵאָה פְּרָחִים, הוֹצֵאָה מִכֶּמֶה מִיַּי רְפוּאוֹת יְקָרוֹת הָעֶרֶךְ, וּפְעָמִים יִמָּצְאוּ מִיַּי רְפוּאוֹת בְּכֶסֶף אֶחָד אוֹ בְּחֻצֵי-כֶסֶף שֶׁל מִיַּי עֹשִׂים מְרַפְּאִים בְּדֶרֶךְ סִגְלָה.

(ב) וְשִׁמְעֵתִי מִפִּי מַגִּידֵי אֱמֶת, שְׂאֲרַע בְּקִשְׁטִילִיאָה, שְׂאֶחָד מִשְׂרֵי הַמֶּלֶךְ הַפְּרָתִמִּים בְּלִכְתָּם לְצוּד צִיד לְהַבִּיא, בָּא לְרִדְף אַחַר שׁוֹעֵל אֶחָד לְלַכְדוֹ, וְעַקֵּץ הַשׁוֹעֵל אֶת רֵגְלֵי הַשֵּׁר עַקִּיצָה קִטְנָה לֹא הִרְגִישׁ בָּהּ. בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִתְחִיל רֵגְלוֹ לְצַבּוֹת. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי צָבְתָה מְאֹד עַד סוֹף הַיָּרֵךְ, וְרוּפְאֵי הַמֶּלֶךְ גָּלוּ לְבַקֵּשׁ מִיַּי רְפוּאוֹת מְשֻׁנוֹת בְּדַמִּים יְקָרִים מְאֹד וְלֹא יָכְלוּ, וְנִתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ. וְהָיָה מְצוּה מַחֲמַת מִיתָה, וְכָל בְּנֵי-בֵיתוֹ בּוֹכִים. וְהָיָה נִכְנָס עַרְבֵי אֶחָד מִמְשָׁרְתָיו, שֶׁהָיָה מְבִיא לוֹ דוֹרוֹן כְּמִנְהַגוֹ, וַיֵּרָא אֶת הַצָּרָה הַגְּדוֹלָה וְאֶת הַחֲלִי שְׂאֲרַע לְאֲדוֹנָיו. וַיִּשְׂאֵל מֵהֶם: מַה הַחֲלִי הִרְעָה זֶה פְּתָאם בָּא לְאֲדוֹנִי, וְהַיּוֹם שְׁלֹשָׁה יָמִים רְאִיתִיו שְׂאֲנָן וְשָׁלוֹ? וַיֹּאמְרוּ: עַקִּיצָה קִטְנָה שֶׁל שׁוֹעֵל הַבִּיאָה לוֹ אֶת הַמָּוֶת הַזֶּה! וַיֹּאמֶר לָהֶם: אַל תִּירְאוּ, כִּי בְּעֶזֶר הָאֵל אֲנִי מְרַפָּא אוֹתוֹ! וַיִּלָּךְ הוּא בְּמַהִירוֹת אֶל הַשָּׂדֶה וַיִּלְקֹט מִיַּי עֹשִׂים יְדוּעוֹת לוֹ, וַיִּרֶץ וַיָּבֹא אֶל בֵּית אֲדוֹנָיו, וַיִּכְתֹּשׂ אֶת הָעֹשִׂים בְּמַכְתֵּשׁ וַיִּשֶׂם עַל רֵגְלֵי אֲדוֹנָיו פְּעָמִים וְשָׁלַשׁ — מִיַּד הַתְּחִיל לְהִרְפָּא. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נִתְרַפָּא וְהָלַךְ בְּרֵגְלָיו. וַיִּשְׁתַּוְּמָמוּ הָרוּפְאִים, וַיִּהְלְלוּ אֶת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּרָא מִיַּי סִגְלוֹת בְּעֹשִׂים. וּבְזֶה אֲנִי מְבַיְנִים מַה שְׂאֲמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּפִרְקֵי-אֲבוֹת (ב, י): שֶׁנִּשְׁכַּחְתָּן גְּשִׁיכַת שׁוֹעֵל. וְכֵן שָׁמַעְנוּ כֶּמֶה מִיַּי חֲלָאִים, שֶׁנִּמְצָא לָהֶם רְפוּאוֹת בְּעוֹלָם בְּדַמִּים קְלִים בְּדֶרֶךְ סִגְלָה. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יֵשׁ לָנוּ לְבַקֵּשׁ בְּשָׂדֶה אֲשֶׁר בְּרָכּוֹ ה', הוּא הַגְּמָרָא, מִיַּי סִגְלוֹת וּרְפוּאוֹת קְלוֹת לְרַפְּאֵת חוֹלֵי הַנֶּפֶשׁ הַחֲלוּשִׁים, שְׂאִין בָּהֶם כַּח לְסַבֵּל

הַרְפוּאוֹת הַקְּשׁוֹת. וְהִנֵּה מְצֹאנֵנו לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (שבת קיט, ב): כָּל הָעוֹנָה אָמֵן
 יְהֵא שְׁמָה רַבָּא' בְּכָל כַּחוּ, אֶפְלוּ הָיָה בּוֹ שְׁמֵץ מִיְנוֹת, מוֹחֲלִין לוֹ. וְהַחֲמִירוּ
 בָּזָה בַּזְהַר וְאָמְרוּ (פִּינַחֵס רַב, א), שְׁצַרְיָךְ שִׁיזְעֹזַע כָּל אֵיכָרְיוֹ וְלַעֲנוֹת בְּקוֹל רָם.
 וּמִי שִׁירְגִיל לַעֲשׂוֹת כֵּן, הִנֵּה הוּא מִבָּשָׂר שֶׁנִּמְחָלוּ לוֹ עוֹנוֹתָיו, אִם לֹא יָשׁוּב
 לְכַסְּלָהּ — הָרִי סָגְלָהּ אַחַת.

ג) סָגְלָהּ שְׁנֵיָהּ אָמְרוּ (שבת קיח, ב), שְׁכָל הַזְּהִיר וְזָרִיז בְּשִׁמְרֵת שֶׁבֶת בְּכָל
 תְּנָאִיו וּבְכָל דְּקְדוּקָיו — אֶפְלוּ עָבַד עֲבוּדָה זָרָה כְּדוֹר אָנוּשׁ,
 מוֹחֲלִין לוֹ, שְׁנֵאֲמַר (ישעיה נג, ו): "שֹׁמֵר שֶׁבֶת מִחֲלָלוֹ" — אֵל תִּקְרֵי
 "מִחֲלָלוֹ" אֶלָּא "מִחֹל לוֹ". וְאֵל תִּקְשִׁי לָךְ: מָה הוֹסִיף בְּעֲשׂוֹתוֹ מִצְנוֹת
 שֶׁבֶת כְּדִי לְכַפֵּר עוֹנוֹתָיו, הָרִי זֶה אַחַת מִן הַמִּצְוֹת שֶׁהוּא חַיֵּב בָּהֶן? דִּישׁ
 לוֹמַר, דִּהְזָרִיזוֹת הִיתְרָה הוּא מְכַפֵּר, וְכֵן בְּעֲנִית אָמֵן.

ד) סָגְלָהּ שְׁלִישִׁית: יְכוּן בְּשִׁירַת הַיָּם שְׁאוּמְרִים בְּכָל יוֹם, לְאֶמְרָה בְּקוֹל
 רָם וּבְשִׁמְחָה רַבָּה, כְּאֵלוּ אוֹתָהּ שְׁעָה יֵצֵא מִמִּצְרַיִם. שֶׁהָרִי אָמְרוּ
 בְּמִדְרָשׁ (מדר' תהלים יח, ו) עַל הַפְּסוּק (שמות טו, כב): "וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם־
 סוּף", שֶׁהִסִּיעַם מִעוֹנוֹתֵיהֶם, שֶׁנִּמְחָלוּ עַל־יַדֵּי הַשִּׁירָה שְׁאָמְרוּ; שְׁכָל מִי
 שֶׁנַּעֲשֶׂה לוֹ נֶס וְאוֹמֵר שִׁירָה, מוֹחֲלִים לוֹ עַל כָּל עוֹנוֹתָיו. הִנֵּה אַחַר שֶׁצִּוְנוּ
 לוֹמַר שִׁירָה זֶה בְּכָל יוֹם, כְּדַכְתִּיב (שמות טו, א): "וַיֹּאמְרוּ לְאֹמֵר", וְכַדְכַתֵּב
 רַשְׁבִּי עָלָיו הַשְּׁלוֹם (זוהר בשלח נד, ב), שְׁרוּצָה לוֹמַר, שְׁנֵאֲמַר אוֹתָהּ בְּכָל יוֹם
 בְּשִׁמְחָה רַבָּה, כְּשֶׁעָה רֵאשׁוֹנָה שְׁאָמְרָנוּ אוֹתָהּ — וְדַאי כַח סָגְלָתָהּ כָּל יוֹם
 כְּשֶׁעָה רֵאשׁוֹנָה לְמַהְדָּרִין.

ה) סָגְלָהּ רְבִיעִית: אָמְרוּ חַז"ל (ר"ה ת, א): כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מַדּוּתָיו, מַעֲבִירִין
 לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו, שְׁנֵאֲמַר (מִיכָה ג, יח): "נִשְׂאָ עוֹן וְעֹבֵר עַל פְּשָׁע"
 — לְמִי נוֹשֵׂא עוֹן? לְמִי שְׁעוֹבֵר עַל פְּשָׁע וְכוּ'. לָכֵן יוֹכִיחַ הָאָדָם אֶת נַפְשׁוֹ
 וַיֹּאמֶר לָהּ: לָמָּה תִּסְבְּלִי יִסּוּרִין בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְגִיהֶנָם עַל עוֹנוֹתֶיךָ? הֲלוֹא
 טוֹב לָךְ לְסַבֵּל חֶרֶפַת אָנוּשׁ וְגִדּוּפִיּוֹ, וְלֹא תַעֲנִי וְתִשְׁמַחִי בְּיִסּוּרֵין אֵלוּ, כִּי
 תוֹעֵלַת רְפוּאָה הֵם לְנַפְשְׁךָ, וְזָרַח בַּחֲשֶׁךְ אוֹרְךָ, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל
 (שבת פח, ב): הַנֶּעֱלָבִים וְאֵינָם עוֹלָבִים, שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִים,
 עוֹשִׂים מֵאֲהָבָה וְשִׁמְחִים בְּיִסּוּרֵין — עֲלֵיהֶם הַפְּתוּב אוֹמֵר (שופטים ה, לא):
 "וְאֲהָבִיו כְּצֹאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ". פִּרְשׁ הַחֲסִיד, שְׁשֵׁלֶשׁ מַדְרָגוֹת פִּרְשׁ

התנא, זו למעלה מזו: ראשונה — מי ששומע חרפתו ומשיב, אבל אינו מכלים את חברו בתשובתו; שנית — שאינו משיב כלל, אף לבו מר לו בקרבו; שלישית — ששמח בפוריזן, הם הדברים של חרפה אשר שמע; אולי גם השם יכפר עונותיו.

(ו) סגולה חמישית היא ההתבודדות, שיפרש עצמו במקום מיוחד שלא יראהו בני-אדם, וישא עיניו למרום אל מלך יחיד, עלת כל העלות וסבת כל הסבות, 'פמטרא לחץ' (איכה ג, יב), 'כמים הפנים לפנים פן לב האדם לאדם' (משלי כו, יט); ועל דרך זה, פאשר הוא יבוא לשים פנים אל אלהיו, פן הוא יתברך ישים אליו ויחדו ידבקו. כך שמעתי מפי מורי ורבי החסיד הקדוש רבי יוסף סאגיס, זכרונו לברכה, וכך הוא היה עושה. וכן מצאתי לרבנו יצחק דמן עכו, שפמה חסידים היו עושים פן בימיו (ע' בר"ח שער האהבה פ"ד, לא, מה שהביא משמו), ודוק ותשפח פן בדברי רמב"ם והרמב"ן ו'חובות-הלכות' (שער חשבון הנפש, פ"ג, חשבון יח) והרב רבנו יונה, זכרונו לחיי העולם הבא.

(ז) סגולה ששית: ישמע בחשק דברי חכם כשדורש יראת-שמים ודברי אגדה, שמושכין לבו של אדם (שבת פו, א), כמו שאמרו חז"ל (מדרש-משלי י'), שפזה ימחלו עונותיו. וחיבים אנחנו לשמע קול מוכיח, דהכי קבלנו בסיני, במסורה ג' "ונשמע" (הובא בבב"ב ט' שמות כח, לה): אהד (שמות כד, ז): "נעשה ונשמע"; שני (שם כח, לה): "ונשמע קולו בבאו אל הקדש"; שלישית (אסתר א, כ): "ונשמע פתגם המלך". קבלנו "נעשה ונשמע" עד עולם כל אשר יצונו, וגם קבלנו כל עת וזמן יבוא מאן דהוי מרבנן וידרש תוכחה, ש"נשמע קולו בבאו אל הקדש", הוא בית-הפנסת, שנקרא (ע' מגילה כג, א) "מקדש מעט", לדרש ברבים; למה? כי לא להורש הכבוד, כי אם למלך, הוא מלכו של עולם. וזהו אמרו "ונשמע פתגם המלך", על דרך שאמרו (ע' מגילה כו, ב; אס"ר ג, י): כל מקום שנאמר במגלת אסתר 'מלך' סתם ולא אמר בהדיא 'אחשורוש', הוא רומז למלכו של עולם, אף-על-פי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו. וכן אמר משה רבנו, עליו השלום כשאמר ברבים תוכחת "האזינו השמים" (דברים לב, א) — הם העשירים הגדולים, על דרך (דברים יא, ו): "היקום אשר ברגליהם", שפרשו (סנהדרין קי, א), שהממון מקים

הָאָדָם עַל רַגְלָיו. "וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ" — הֵם עֲנִיִּים שְׁפָלִים כְּאָרֶץ. וְלָמָּה? פִּי לֹא תִתְּנוּ לִי הַכְּבוֹד, כִּי אִם לֵה'. זֶהוּ שְׂאֵמֶר הַכְּתוּב (דברים לב, ג): "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גִדְל לְאֱלֹהֵינוּ".

(ח) דְּבַר אַחֵר: "וְנִשְׁמַע פִּתְגָם" — כְּבֹר יִדְעֶתֶם מֵה שְׂאֵמֶר בְּזִהְרָן (שמות ה, א; וע' אבות ו, ב): בַּת־קוֹל יוֹצֵאת בְּכָל יוֹם וּמְכַרְזֵת: 'שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹכְבִים! (ירמיה ג, יד) וּבַת־קוֹל יוֹצֵאת מֵהֶרֶחֱרוֹב וּמְכַרְזֵת: אוֹי לָהֶם לְפָרִיֹת מִעֲלֻבוֹנָה שֶׁל תוֹרָה! דְּקָשָׁה, לְמִי מְכַרְזִים, וְהֲלוֹא אֵין אָנוּ שׁוֹמְעִים כְּלוּם? אֲלֹא וְדַאי אֶף־עַל־גַּב דְּאִיהוּ לֹא חֲזִי, מְזִלָּה חֲזִי, כְּמוֹ שְׂאֵמֶר בְּמִסְכַּת מְגִלָּה (ג, א). וְכֵן הֵכָא נְמִי, אֶף־עַל־גַּב דְּאִיהוּ לֹא שְׁמַע, מְזִלָּה שְׁמַע, כְּדַכְתִּיב (תהלים קלט, יד): "נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךָ" — לְשׁוֹן כְּסוּי, כְּמוֹ (דברים י, ח): "כִּי יִפְלֵא מִמֶּךָ דְּבַר"; אֲפִלּוּ הֵכִי, 'וְנִפְשֵׁי יִדְעַת מְאֹד' (תהלים קלט, יד). וְזֶהוּ שְׁלִפְעָמִים מִתְעוֹרֵר בְּאָדָם רוּחַ טְהוֹרָה מִקוֹל הַקּוֹרָא לְאֶזֶן נִשְׁמָתוֹ, וּמִכָּל מְקוֹם לֹא יוֹזֵה לָזֶה רַק הַשׁוֹמֵעַ בְּקוֹל הַחֲכָם הַמוֹכִיחַ. וְהֵינּוּ דְכַתִּיב (שם יא, יא): "וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמַע", כְּלוּמֵר: אִם תִּשְׁמַע לְמוֹכִיחַ בְּאֶזֶן בְּשׂוֹר, תִּזְכֶּה לְשָׁמַע בְּאֶזֶן הַלֵּב כְּרוֹז מִלְּפֹי שֶׁל עוֹלָם. וְהֵינּוּ: "נִשְׁמַע פִּתְגָם הַמְּלִךְ" — שְׁעַל־יַדֵּי רוּח־הַקֹּדֶשׁ יִדְעוּ בְּסִינֵי זֶה הָעֲנָנָן, וְאָמְרוּ: וְדַאי שְׁנִשְׁמַע קוֹל מוֹכִיחַ, לְפִי שְׂאֵז נִזְכֶּה לְשָׁמַע פִּתְגָם הַמְּלִךְ.

(ט) אָמֵר הַנְּבִיא יִרְמְיָה (איכה ג, מ): "נִחַפְּשָׁה דְרָכֵינוּ וְנַחֲקָרָה" — זֶה שְׂאֵמֶר בְּמְקוֹם אַחֵר (דברים ו, יב): "וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמַעוּן", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (תנחומא עקב א): אִם תִּשְׁמְרוּ וְתַעֲשׂוּ אֲפִלּוּ הַמִּצְוֹת הַקְּלוֹת שְׂאָדָם דָּשׁ בְּעַקְבֵּי; וְאָמֵר הַכְּתוּב (תהלים מט, ו): "עוֹן עַקְבֵי יִסְבְּנִי". הֵכָא נְמִי, "דְּרָכֵינוּ" הֵינּוּ הָעוֹנוֹת שְׂאָנוּ דוֹרְכִים בְּרַגְלֵינוּ וְדָשִׁים בְּעַקְבֵינוּ. "וְנִשְׁוֹכָה עַד ה'" (איכה שם) — שְׂאִם לֹא יִדַע הַחוֹלָה מַחֲלָיו, אֵיךְ יִבְקֵשׁ רְפוּאָה? וְהֵנָּה חֲפוּשׁ דְרָכֵינוּ, כְּמֵאֵמֶר חֲז"ל (ב"ב קסד, ב): רַבָּם בְּגִזְל, וּמַעוּטָם בְּעַרְיֹת, וְכָלֶם בְּאֲבָק לְשׁוֹן הָרַע. לְכֵן יֵשׁ לְדַקְדָּק מְאֹד בַּחֲמֵרַת הַגִּזְל, דְּאֲפִלּוּ שְׁוֵה־פְרוּטָה נִחָשֵׁב לְשִׁפְיֹת דְּמִים, וְהָעוֹשֶׂה מְלָאכַת חֲבָרוּ בְּלִי אֲמוּנָה נִקְרָא גִזְלָן, וְהַסְתַּפְּלוֹת בְּעַרְיֹת עוֹן פְּלִילִי הוּא, וְנִקְרָא נוֹאֵף, דְכַתִּיב (איוב כד, טו): "וְעֵין נֹאֵף שְׁמֵרָה נִשְׁפָּה", וְ"יָד לִיד לֹא יִנְקָה רַע" (משלי יא, כא; וע' עירובין יח, ב) מַגִּיהָנָם, וְאֲפִלּוּ הִרְהוּר בְּעַבְרָה פּוֹגֵם הַנִּשְׁמָה. וְעוֹן לְשׁוֹן הָרַע גְּדוֹל

מנשוא, שהוא שקול כעבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים (ערכין טו, ב). וכדי שלא לבוא לידי לשון הרע, צריך אדם להרגיל עצמו להיות פאלם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (חולין פט, א) על פסוק (תהלים נח, ב): "האמנם אלם צדק תדברון" — מה אמנות יקח האדם כדי להנצל עצמו מלשון הרע? יעשה תמיד עצמו פאלם, ולא ידבר רק צדק, שהיא התורה, כדכתיב (שם קיט, יז): "מה אהבתי תורתך, כל היום היא שיחתי". וזה לשון רבנו האי גאון בספר 'מוסר השכל' (שירי מוסר השכל, אות קא): לשונה שים בפיה נאסרה, וכאלם היה בין החבורה. ואל תרפה ארי אסור בחבלך וא, ואם אותו תשלך ואכלך.

(י) ועל שלש תועבות אלה הזהיר הקדוש ברוך הוא בקריאת שמע שצונו לקרא בכל יום פעמים, כדי שנשמר נפשנו מהם מאד: על עון הזנות הזהיר בהדיא בפרשה שלישית של קריאת שמע: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים" (במדבר טו, לט). ועל עון הגזל הזהיר בפרשה שניה (דברים יא, יד): "ואספת דגנה", ולא של אחרים. וכפל הדבר שלשה פעמים, לחזק הענין, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (מנחות סה, א): מגל זו, מגל זו, מגל זו, שלשה פעמים, שהיו אומרים במצות העמר כדי לחזק — הלא נמי כפל "דגנה ותירשה ויצהרה" לחזק. ועל לשון הרע הזהיר בפרשה ראשונה, שכתב תקונה (דברים ו, ז): "ודברת בם", ופרשו חז"ל (יומא יב, ב): "בם" מעוטה היא — בם תדבר ולא בדברים בטלים; ולא הבא מפלל עשה — עשה, וכל המרבה דברים מביא חטא (אבות א, יז) לשון הרע.

(יא) ובן נחפשה דרכינו ונחלקה בשלש תועבות אחרות, דתנן (אבות ד, כא): הקנאה והתאוה והפבוד מוציאין את האדם מן העולם, ופרשו זכרונם לברכה (ע' בתפא" שם): סתם מן העולם הזה ומן העולם הבא. וגם אלו נרמזו בקריאת שמע, ויש לתת עליהם לב בכל יום בעת קריאת שמע, כדי להשמר מהם תמיד.

(יב) הפבוד — מי שהוא עבד לא יתגאה לפני המלך, כדכתיב (משלי כה, ו): "אל תתהדר לפני מלך", וכתיב (ש"א יב, יב): "ה' אלהיכם

[א] דימה את הלשון לארי טורף שהוא קשור בחבל, שאל תרפה אותו.

מִלְכָכֶם", וְאַנְחֵנוּ לְפָנָיו תָּמִיד, ד'מֵלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ' (שע"י ג, ג). וּכְתִיב (ירמיה ה, כב): "הַאֲוֹתַי לֹא תִירָאוּ, אִם מִפְּנֵי לֹא תַחֲלִילוּ", וּכְתִיב (ישעיה סה, ג): "הַמְּכַעֲסִים אוֹתִי עַל פְּנֵי תָמִיד". וְדַרְךְ בְּנֵי-אָדָם לְהִתְכַפֵּד בְּמַלְבוּשִׁים, דְּרַבֵּי יוֹחָנָן קָרָא לְמֵאנָה מְכַבְּדוֹתֶיהָ (שבת ק"ג, ב), וְאִין נָאָה הַהֲדוּר וְהַכְּבוֹד אֶלָּא לְמַלְכוּת שֶׁל עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג, א): "זֶה הַדּוֹר בְּלִבוֹשׁוֹ", וּכְתִיב (תהלים צג, א): "ה' מֶלֶךְ גָּאוֹת לְבָשׁ". וְלִרְמֹז זֶה — מִצְוֹת צִיצֵת בְּכַבְּדֵנוּ: "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצֵת" (במדבר טו, לח) — "וְהָיָה הוּא הַשֵּׁם, פִּי י"ב צְרוּפִין יֵשׁ לוֹ" (ע' הקדמת ת"ז ט, ב), וְזֶה אֶחָד מֵהֶם; "לָכֶם" — בְּהַפּוּף אוֹתִיוֹת "מֶלֶךְ"; "וִירְאִיתֶם" בְּהַפּוּף אוֹתִיוֹת — "וִירְאִיתֶם", פִּי הָעֶבֶד לֹא יִלְבַּשׁ גָּאוֹת, אֶלָּא יִכּוֹן בְּלִבוֹשׁוֹ לְהַדִּיר אֶת הַמֶּלֶךְ, 'פִּי אִין לְבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בְּלִבוֹשׁ שֶׁק' (אסתר ד, ב). וְרַבֵּי פְלוּנֵי מְצִיין נִפְשָׁה וּמְצִלֵי, דְּכְתִיב (תהלים כג, ב): "הַשְׁתַּחֲוֹו לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ", וְאַפְלוּ הֵכִי קָרִי גָּמִי "בְּחֻדְדֵת", פְּדֵאִיתָא בְּמִסְכַּת בְּרִכּוֹת (ל, ב), מִשׁוּם "אֵל תַּתְּהַדֵּר לְפָנָי מֶלֶךְ" לְכַבּוֹדָךְ אֶלָּא לְכַבּוֹדוֹ. וְאַנּוּ אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם: "בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאֵנוּ לְכַבּוֹדוֹ" וְלֹא לְכַבּוֹדֵנוּ — הֲרֵי הִרְחַקְתָּ הַכְּבוֹד. וְלֵב שֶׁפֵּל — בְּפִרְשָׁה שְׁלִישִׁית שֶׁל צִיצֵת, וְהֵינּוּ דְכְתִיב (ישעיה כד, טז): "מִכְנֶנֶף הָאָרֶץ זְמַרְתָּ שְׁמַעֲנוּ" — פִּרְשׁוּ בְּמִדְרָשׁ (זוהר שלח קעה, א) דְּעַל כֵּן הַצִּיצֵת קָאֵמַר. וְלִפִּי זֶה, "הָאָרֶץ" רְמֹז לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מְשִׁפִּילִין עֲצָמָן בְּאָרֶץ, וְעַלֵּיהֶם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (קה"ר א [ד], א), שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (קהלת א, ד): "דוֹר הַלֶּךְ וְדוֹר בָּא" — אֵלוּ עוֹבְדֵי גְלוּלִים, "וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת" — אֵלוּ יִשְׂרָאֵל, דְּכְתִיב בְּהוֹ (מלאכי ג, יב): "פִּי תִהְיֶה אַתֶּם אָרֶץ חֲפָץ". וּכְנֶנֶף הַצִּיצֵת רְמֹז לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל וְסִימָן לְהַשְׁפִּיל עֲצָמָם.

ג) וְהַתְּאַוָּה רְמוּזָה בְּפִרְשָׁה שְׁנֵי, דְּכְתִיב (דברים יא, טו-טז): "וְאֶכְלֵת וְשִׁבַּעְתִּי", וּכְתִיב בְּתֵרָה: "הַשְּׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם", פְּרוּשׁ: פֶּן תִּמְשְׁכוּ אַחַר תְּאוֹוֹת הָעוֹלָם, אֶלָּא מִיַּד שִׁבַּעְתָּ מִשֶּׁךְ יָדְךָ. תְּרַגּוּם "וְכִי יִרְחִיב" (דברים יב, כ): "וְאֵרִי יִפְתִּי" — שָׂאֵם תִּמְשְׁכוּ, הִיא גְרָמָה לְ"וְסִרְתֶּם" מִדְרָךְ הַשֵּׁם מְעַט מְעַט, עַד שֶׁתַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים, כְּעַנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, ו): "וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק", וּפְרוּשׁ צָחוּק (תנחומא תשא, ב) כּוֹלֵל עֲבוֹדָה זָרָה, גְלוּי עֲרִיוֹת וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים, כְּמוֹ שֶׁלְּמַדּוּ מִן הַפְּסוּקִים. וּפֶן עוֹלָה עִם הַמֶּלֶךְ 'סְמָאֵל', פִּי מִיַּד בְּרָאוֹת הַשֵּׁטָן פִּי הָאָדָם מוֹסִיף אֶכִּילָה וּשְׁתִּיָה, מְרַקֵּד לְפָנָיו לְהַכְשִׁילוֹ בְּכָל הָעֲבֵרוֹת.

(יד) וְהִקְנָאָה רְמוּזָה בְּפִרְשָׁהּ רֵאשׁוּנָה, בְּפִסּוּק רֵאשׁוֹן דְּקִרְיַאת־שְׁמַע, מִקְבֵּלַת בְּיַדֵּינוּ מֵיַעֲקֹב אָבִינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם. בַּעַת שְׁנִסְתַּלַּק מִן הָעוֹלָם צָוָנוּ וְזִרְזָנוּ עַל יַחֲוֹד הַשָּׁם, כְּדֹאִיתָא בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת (פסחים נו, א), וְכִדְכָתַב הַרְמְב"ם ז"ל (הל' ק"ש פ"א הל' ד). וְנִרְמַז בְּפִתּוּב, כְּדִכְתִּיב (בראשית מט, ב): "הַקְּבָצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב" וְכוּ', דְּקָשָׁה: מֵאֵי "הַקְּבָצוּ", הֲרִי אָמַר לָהֶם "הֶאֱסָפוּ וְאֵגִידָה לָכֶם", וְהֲרִי הֵם לְפָנָיו? אֶלָּא פְרוּשׁ "הֶאֱסָפוּ" — עַל הַגּוֹפּוֹת, וְאַחַר שֶׁהָיוּ לְפָנָיו צָוָה אוֹתָם שִׁסְרוּ מִלְּבָם קִנְאָה וְתַחְרוּת, כְּאֵלוּ הֵם אִישׁ אֶחָד, נֶפֶשׁ אַחַת; שָׂאֵם לֹא יַעֲשׂוּ כֵן, אִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם יַחֲוֹד שְׁיִרְצָה וְיִשְׁרָה עֲלֵיהֶם, כְּדִכְתַּב רִשְׁב"י (זוהר קדושים פא, א), דְּהֵינּוּ (איוב כג, יג): "וְהוּא כְּאֶחָד וּמִי יִשִּׁיבֵנוּ", דְּהַפְּסוּק קָשָׁה לְהַבִּין, דְּהָוָה לֵה לְמִימַר "וְהוּא אֶחָד", וּמֵאֵי "כְּאֶחָד"? אֶלָּא רוּצָה לֹמַר: הוּא יִתְבַּרַךְ אֵינּוּ שׁוֹרָה כִּי אִם בְּיִשְׂרָאֵל בְּיַחֲוֹד לֵב אֶחָד בְּלִי קִנְאָה, דְּגַמְתָּ מִלְּאֲכִי הַשָּׂרַת דְּכִתִּיב בְּהוּ (בתפלה שחרית — את שם): "כֻּלָּם אֱהוּבִים, וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם". וְאָמְרוּ בְּאֲבוֹת דְּרַבִּי נִתָּן (יב, ו), דְּהַמְּלָאכִים מְכַבְּדִים זֶה לְזֶה, וְכָל אֶחָד אוֹמַר: פִּתַּח אֶתָּה, שְׂאֵתָּה גְדוֹל מִמֶּנִּי! וְזֶהוּ לְשׁוֹן "שְׁמַע", שְׂאָמְרוּ הַמְּקַבְּלִים שֶׁהוּא לְשׁוֹן קְבוּץ, כְּמוֹ (שמ"א טו, ד): "וַיִּשְׁמַע שְׂאוּל אֶת הָעָם". וְכָל אֶחָד בַּעַת קִרְיַאת־שְׁמַע מִיַּחַד לְבוֹ עִם כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמְדַבֵּר אֲלֵיהֶם: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, כְּלָנוּ בְּאַהֲבָה וְקִשְׁר לֵב אֶחָד, בְּלִי קִנְאָה וְשִׁנְאָה, וְעַתָּה אָנוּ מְקַבְּלִים יַחֲוֹד אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וְאוֹמְרִים: "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד".

עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוּ (של בעל ס' חרדים).

(טו) וְהֵינּוּן שְׂבַמְעָשָׁה הָעֶגְלָה אֶבְדּוֹ הַיַּחֲוֹד, דְּשִׁתְּפוּ וְאָמְרוּ (שמות לב, ד; וע' סנהדרין סג, א): "אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעֵלּוּף", וְאֵין דוֹר וְדוֹר שְׂאֵין לְוָקָחִים אוֹקִיָּא אַחַת שֶׁל עֶגְלָה (שמ"ד מג, ב); לְכֵן צָרִיךְ כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּשֶׁמִּיַּחַד הַשָּׁם בְּאָמְרוּ "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", לְכַוֵּן לְתַקֵּן עוֹן הָעֶגְלָה, שְׂשִׁתְּפוּ דְבַר אַחַר. וַיַּעֲקֹב אָבִינוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, כְּשֶׁרָאָה לַעֲשׂוֹ קְרָא קִרְיַאת־שְׁמַע, כְּדֹאִיתָא בְּמִגְלָה עֲמֻקּוֹת' (אופן קצב, והובא בלקוטר אובני וישלח, דף קמ, א), וְעַל־כֵּן נִרְאָה לִי דְרַמְזוּ לְשׁוֹר שֶׁל עֲשׂוֹ שֶׁהוּא סְמָא"ל, שְׂאֵף־עַל־פִּי שְׂעֵתִיד לְהַחֲטִיא לְיִשְׂרָאֵל בְּעוֹן הָעֶגְלָה וְלֹאֲבַד מֵהֶם הַיַּחֲוֹד בְּאִמְרָם "הָעֵלּוּף" לְשׁוֹן רַבִּים, עִם כָּל זֶה אֵינּוּ יָכוֹל עֲמוֹ, שֶׁהֲרִי הֵם עֲתִידִין לְתַקֵּן עוֹן זֶה בְּיַחֲוֹד שֶׁל

קריאת־שמע, ולרמז לזה קרא קריאת־שמע. וגם ישראל לא היו נוצחין במלחמה, פי אם בזכות יחוד השם שמיחדים בקריאת־שמע, כאמרם ז"ל (סוטה מב, א) על הפסוק (דברים כ, ג): "והיה פקדונכם אל המלחמה, ונגש הפהן ודבר אל העם... שמע ישראל" — אמר רבי שמעון בן־יוחאי: אמר להם: אפלו אין ביניכם זכות פי אם קריאת־שמע שחרית וערבית וכו'.

(טז) וקדם בואי לכתב תקוני פמה עברות חמורות, נקדים לכתב עשרים דברים שצריך שיתחזק בהם הבעל־תשובה, וירגיל בהם עד שיעשו בו טבע שני, כדי שיקבל אחר־כך בשמחה סגופי העברות ויוכל לסבלם ולא יבוא לבעט. כתב הקדוש רבנו יונה ז"ל בספר 'שערי־תשובה' (שער א, אותיות י—נא): עקרי תשובה עשרים:

(ז) האחד: החרטה על מעשיו הרעים שעשה, ולומר: מה עשיתי? איך לא היה פחד אלהים נגד עיני ולא גרתי מפני האף והחמה?

(ח) השני: עזיבת החטא — 'יעזב רשע דרכו' (ישעי' נה, ז) ויגמר בכל לבו, שלא ישוב בדרך ההוא עוד עד יום מותו.

(ט) השלישי: היגון הגדול — יתחולל ברעיוניו ויאנח במרירות לב ונפשו תהיה מרה לו, כי הכעיס למי שבראו, וברא השמש והירח והשמים והארץ והכל מעשי ידיו.

(כ) הרביעי: הצער במעשה, כמו שנאמר (יואל ב, יב): "שבו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד".

(כא) החמישי: הדאגה והפחד מהענש מהעונות שעשה, וכמה רעה עתידה לבוא עליו, ואיך ינצל.

(כב) השישי: הבושה הגדולה שיבוש מהמלך ולא ישא פניו, שנאמר (ירמיה לא, יח): "בשתי וגם נכלמתי", "בושו והכלמו" (שם יד, ג).

(כג) השביעי: הכנעת הלב, שידע שהמרה על דבר המלך, המלך הגדול, שודאי נגרע מערכו, והוא נתעב ונאלח, והיה נבזה בעיניו נמאס' (תהלים טו, ד) כמכה שחין, ולא ישיב למגדף לו.

(כד) הַשְׁמִינִי: הַכְנֵעַה בְּמַעֲשֶׂה — שִׁיְהִיו עֵינָיו תָּמִיד שְׂחוּחַ לְמַטָּה לְאַרְץ וְדַבּוּרוֹ בְּקוֹל נְמוּהָ, וַיִּדְבֹר רַפּוֹת וְלֹא קִשּׁוֹת.

(כה) הַתְּשִׁיעֵנִי: שְׁבִירַת הַתְּאוּהָ הַגְּשָׁמִית — יִפְרֹשׁ מִן הַתְּעַנּוּגִים, וְלֹא יֵאָכֵל רַק לְשׁוּבַע נִפְשׁוֹ וְקִיּוּם גּוּפוֹ, וְלֹא יִגַּשׁ לְאַשְׁתּוֹ, רַק לְקִיּוּם מִצּוֹת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה.

(כו) הַעֲשִׂירִי: יִיטִיב פְּעָלוֹ בְּדַבָּר אֲשֶׁר זָדָה: אִם הִסְתַּכֵּל בְּעַרְיוֹת, יִתְנַהֵג בְּשַׁחוֹת עֵינָיִם תָּמִיד (ויק"ר כא, ה), וַיִּכְוֶן לְעֶסֶק בַּתּוֹרָה, וַיִּאִיר עֵינָיו בַּתּוֹרָה שְׁבַכְתָּב. רָצוּ רַגְלָיו אֶל עֲבָרָה — יְרוּץ תָּמִיד לְדַבֵּר מִצְוָה. 'לְשׁוֹן שְׁקָר' (משלי ו, יז) — מִכָּאן וְאֵילָף יִדְבֹר אֱמֶת, וּפְיוֹ יִפְתַּח בְּחֻכְמָה. 'יָדַיִם שְׁפָכוֹת דָּם' (שם), אוֹ גָזֵל, שֶׁהוּא שְׁפִיכוֹת דָּמִים — יִפְתַּח יָדָיו לְעַנֵּי לִיתוּם וְלֹא לְמָנָה, וַיִּצִּיל עֲשׂוֹק מִיַּד עוֹשֶׁקוֹ. 'לֵב חָרַשׁ מַחְשָׁבוֹת אָוֶן' (שם פסוק יח) — יִטְהַר וַיִּתְבּוֹנֵן בְּגִדְלַת יוֹצְרוֹ. שֵׁם מַחְלֶקֶת בֵּין אִישׁ לְחֵבְרוֹ — יִבְקֹשׁ שְׁלוֹם וַיִּרְדְּפֶהוּ תָּמִיד.

(כז) הָאֶחָד־עָשָׂר: חֲפוּשׁ דְּרָכָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג, מ): "נִחַפְּשָׁה דְרָכֵינוּ וַנִּחְקְרָה", כְּדֵי שִׁיזְכֹּר כָּל הַדְּבָרִים שֶׁחָטָא, כְּדֵי שִׁיִּתְנַדֵּה וַיִּכְנַע וְלֹא יוֹסִיף לְחַטֵּא בָהֶם.

(כח) הַשְּׁגִימ־עֲשָׂר: לְחַקֵּר גִּדְל כָּל אֶחָד מֵעֲוֹנוֹתָיו אֵיזָה חַיּוֹב: מְלַקוֹת אוֹ פְּרַת אוֹ מִיתַת בֵּית־דִּין, לְמַעַן יִכְנַע וַיִּמָּרַר בְּבִכּוֹ. וְכֹתִיב (יִרְמִיָּה ב, כג): "רְאֵי דְרָכֶךָ בְּגִיָּא דְעֵי מָה עָשִׂיתָ".

(כט) הַשְּׁלֹשָׁה־עָשָׂר: שִׁיְהִיו הָעֲבֵרוֹת הַקְּלוֹת חֲמוּרוֹת בְּעֵינָיו, שְׂאִין לוֹ לְהִסְתַּכֵּל בְּקִטְנוֹת הָעֲבֵרוֹת, אֲלֵא בְּגִדְלַת הַמְּלָךְ שְׂצוּהָ עֲלֵיהֶן.

(ל) הָאֶרְבָּעָה־עָשָׂר: הוֹדוּי בְּפִרְטוֹת, דְּכֹתִיב (ויקרא ה, ה): "וְהִתְנַדֵּה אֲשֶׁר חָטָא עֲלֵיךָ". וַיֵּשׁ לוֹ לְהַזְכִּיר גַּם עֲוֹנוֹת אָבוֹתָיו, דְּכֹתִיב (שם כו, מ): "וְהִתְנַדֵּוּ אֶת עֲוֹנֵם וְאֶת עֲוֹן אֲבֹתֵם".

(לא) הַחֲמִשָּׁה־עָשָׂר: הַתְּפִלָּה — שִׁיִּתְפַּלֵּל לְהַשֵּׁם וַיִּבְקֹשׁ רַחֲמִים שִׁיִּמְחַל לוֹ וַיִּמְחַק עֲוֹנוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נא, ד): "הֲרֹב כְּפִסְגֵי מַעֲוֵנֵי וּמַחְשַׁאֲתֵי טְהַרְנִי".

לב) הַשְּׂשֵׁה-עֵשֶׂר: תקון המענות — ישיב הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק. ופרוש 'עשק', שהיה חיב ממון לחברו ומעבב מלפרע לו. וכן אם צער את חברו בדברים או הלפין פניו או ספר לשון הרע — אין לו בפרה עד שיבקש ממנו מחילה (ב"ק צב, א; יומא פ, א).

לג) הַשְּׁבֻעָה-עֵשֶׂר: לרדף תמיד פעלת החסד והאמת, שנאמר (משלי טו, ו) : "בְּחֶסֶד וְאֱמֶת יִכְפַּר עוֹן". החסד — צדקה וגמילות חסדים, והאמת — שיחזיק ידי אנשי האמת וינשא ראשם, ואנשי השקר ישפיל, ויקרא תמיד את השם בכל עזו.

לד) הַשְּׂמוֹנֶה-עֵשֶׂר: שיהיה חטאתו נגדו תמיד, שנאמר (תהלים נא, ה) : "וְחַטָּאתִי נִגְדֵי תָמִיד".

לה) הַתְּשַׁע־עֵשֶׂר: עזיבת חטאו — אם נזדמן לו אותו החטא, יכבש את יצרו ויברח כמפני חרב מפני יראת אלהיו. ואף אם לא יזדמן — בעת אמרו "בְּכָל נַפְשֶׁךָ" (דברים ו, ה) יכוון (כרבות נד, א) : אפלו הוא נוטל את נפשו בשלש עברות, בעבודה זרה ובגלוי עריות ושפיכות דמים, שאם יבואו לידו, ימסר נפשו ולא יחטא בעבור אהבת השם יתברך.

לו) הָעֵשְׂרִים: להשיב רבים מעון כאשר תשיג ידו, שנאמר (יחזקאל יח, ל) : "וְהָשִׁיבוּ מִכָּל פְּשָׁעֵיכֶם" — למדנו פי זה מעקרי התשובה, עד כאן.

לז) אלו תקוני קצת העברות היותר חמורות בקצור נמרץ, דשאר תקוני כל העברות, הלוא הם פתובים בספרי המקבלים (ע' שער רוח"ק באורך מב"ז דף יח, א), ומיראת האריכות לא יכלתי לכתב כלם פה. החוטא בזרע לבטלה, עון גדול הוא, עון של דור המבול (זוהר נח סו, ב) — תשובתו: שמונים וארבע תעניות, כמנין שנותיו של יעקב אבינו, עליו השלום, שהיה בן פ"ד שנים ולא ראה קרי (ב"ר עט, א). וקדם התעניות יטבל ויאמר פסוק (בראשית א, י) : "וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיִּבְשָׁה אֶרֶץ וּלְמַקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים" בדמעה, ויכוון שהקדוש-ברוך-הוא יטהר נפשו על דרך (יחזקאל לו, כה) : "וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטַהַרְתֶּם".

לח) חָטָא בְּמִשְׁכַּב־זְכוּר — יִטְבַּל וַיִּתְעַנֶּה רַל"ג תְּעֵנִיּוֹת, כְּמִנְיַן "זְכוּר",
 וּבְכָל בִּקְרָ וְעָרַב שָׁל תְּעֵנִיּוֹת יֹאמֵר פְּסוּקִים אֱלוֹ (איכה ג, כ):
 "זְכוּר תִּזְכּוֹר וְתִשׁוּחַ עָלַי נַפְשִׁי", וְאָמַר (תהלים לא, כג): "וְאֲנִי אָמַרְתִּי
 בְּחַפְזִי".

לט) הָבֵא עַל כּוֹתֵית אוֹ עַל בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף, בֵּין טְמֵאִים בֵּין טְהוֹרִים —
 פָּגְמוֹ גָּדוֹל — יִתְעַנֶּה רִי"ו תְּעֵנִיּוֹת וְתִשׁוּבָה.

מ) הָבֵא עַל אֲשֶׁת־אִישׁ, בֵּר מִנְּן — יִתְעַנֶּה שִׁכ"ה תְּעֵנִיּוֹת; וְסִגּוּפִים
 וְטְבִילוֹת וּמְלָקִיּוֹת כָּל מָה שְׂיֻכַּל, הַמְרַבָּה, הָרִי תִשׁוּבָה מְשַׁבַּחַת.

מא) הָבֵא עַל הַנְּדָה — יִתְעַנֶּה נ"ט תְּעֵנִיּוֹת, כְּמִנְיַן "נְדָה". וְעַל כָּל אֶחָד
 מֵאלוֹ הָעֵבְרוֹת יִלְקָה וְיִלְבַּשׁ שֵׁק וְיִתְפַּלֵּשׁ בְּאָפֶר, וַיַּעֲשֶׂה מִסְפַּד
 מִר יוֹתֵר מֵאלוֹ מֵת לוֹ בְּנוֹ יַחֲידוֹ בְּכוֹרוֹ מוּטָל לְפָנָיו, שְׁהָרִי אֵין לְאִישׁ נִכְבֵּד
 מִנְּפִשׁוֹ; וְעוֹד, הָרִי הַמְּלֵאכִים שְׁהָיוּ סְבִיבָיו רְחוּקִים מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, יַעַן
 כִּי מְנַדָּה לְרַב — מְנַדָּה לְתַלְמִיד' (מו"ק טז, א; וע' זוהר משפטים קו, ב), וְכָלֵם מְנַדִּין
 לְרַשָּׁע הַזֶּה, אֲשֶׁר פָּגַם בְּסִפְרוֹתָיו וְעֵצַב אֶת רוּחַ קִדְשׁוֹ, וּבְכָל יוֹם מְכַרְיִזִין
 עָלָיו בְּשָׂמִים.

מב) הַנִּשְׁבָּע לְשׁוֹא וְלִשְׁקָר — יִתְעַנֶּה שְׁלֹשִׁים־וְשֶׁבַע תְּעֵנִיּוֹת, כְּמִנְיַן
 "הֶבֶל" שִׁיָּצָא מִפִּיו.

מג) הַמְּבַלֵּל אֶת אָבִיו וְאִמּוֹ אוֹ מְבַזָּה אוֹתָם בְּדִבְרִים אוֹ בְּלִתֵּי מְכַבֵּד אוֹתָם
 — עוֹן גָּדוֹל הוּא — יִתְעַנֶּה שְׁשִׁים תְּעֵנִיּוֹת, וְשֵׁק וְאָפֶר
 יַצִּיעַ. אָמְרוּ הָרֵאשׁוּנִים (האר"ז"ל בשער רוח"ק דף יט, א; ר"ח תשובה ה, כד): "תִּשׁוּבָה"
 בְּרֵאשִׁי־תְבוֹת: תְּעֵנִית, שֵׁק וְאָפֶר, בְּכִי, הַסְפֵּד. וְהַתְּעֵנִית צָרִיף צְדָקָה —
 מָה שְׁהָיָה צָרִיף לְאָכַל בַּיּוֹם הַהוּא, יִתֵּן לְעֵנִיִּים (ע' סנהדרין לה, א). וְכֵן אָמַר
 רַבֵּנוּ שְׁלֵמָה מוֹלְכוֹ ז"ל: תְּעֵנִית — נוֹטְרִיקוֹן: "תֵּת עֵנִי", כְּאִמְרָם ז"ל
 (ברכות ג, ב): אֲגִרָא דְתְּעֵנִיתָא — צְדָקָה.

מד) הַמְּדַבֵּר בְּבֵית־הַקְּנֶסֶת — יִתְעַנֶּה אַרְבָּעִים יוֹם, בֵּין רְצוּפִים, בֵּין
 מְפֻלְגִים, כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לְאַרְבָּעִים יוֹם (מנחות צט, ב),
 וְזִלְזַל בָּהּ בְּדִבְרוֹ בְּבֵית־הַקְּנֶסֶת דְּבָרִים בְּטָלִים, וְלֹא חָשַׁשׁ לְסִפְר־תּוֹרָה
 הָעוֹמֶדֶת בְּבֵית־הַקְּנֶסֶת.

(מה) הגורם אבוד ממון — כאלו המית אותו ואת אשתו ואת בניו — צריך לפרע כל מה שהפסיד לו בגרמתו, ויעשה שורה של בני-אדם לבקש ממנו מחילה, וילקה ויתענה יותר משתי שנים ויתודה כל ימיו, שנחשב כאלו הרג לו ולאשתו ולבניו.

(מו) הולך רכיל אין לו תקנה, כמו הנחש (ע' ערכין טו, ב: ספר, אין לו תקנה). לכן תשובתו — לעזוב מעשיו הרעים עזיבה עולמית, וישוב בתשובה שלמה ויתודה כל ימיו, ויהיו כל עסקיו בתורה ומצות, ולשים שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, ולעסק בעסק מחיתו.

(מז) הפולין פני חברו פרבים — אין לו חלק לעולם הבא (כ"מ נט, א), וצריך להתענות כמה תעניות, וילקה ויתודה כל ימיו. המכנה שם רע לחברו, שהוא בוש ממנו — יבקש ממנו מחילה בפני רבים, וגם ילקה ויתודה לכל הפחות שלשים יום, ויצטער כל ימיו על עון גדול כזה ולא יוסיף עוד. החונף ובעל-גאוןה — יתענה ארבעים יום, וילקה בכל יום.

(מח) המגבל פיו — עון פלילי הוא (ע' שבת לג, א), ויתחרט ויתודה כל ימיו על רע מעלליו, ויתענה לפחות חצי שנה שני וחמישי, ויחשב תמיד בלבו, שלא נברא פה לאדם, כי אם לעסק בתורה ולדבר בחפצי שמים (סנהדרין צט, ב).

(מט) הגוזל או גונב ממון חברו — יפרע לו ויבקש ממנו מחילה. ויש לו ללקות על לאו זה ולהתענות כמה תעניות, כי על כל עברה צריך להתענות ארבעים יום, ועל פרות ומיתות בית-דין — כפלים, ולצער ולסגף גופו; על "לא תשא" (שמות כ, ז) — יותר מכל. ויתודה בכל יום. וכשמשיב הגזלה, יזהר שלא לקבל פקדונות, ויתן צדקה יותר מכל אדם, ויעשה גמילות-חסדים בגופו ובממונו, ויותר משלו לעמלי-תורה, ואז ימצא כפרה.

(נ) הלוקח רבית מישראל — צריך להשיב הרבית, לו או ליורשיו, וילקה ויתודה ויתענה לכל הפחות שנה תמימה. ולא ילוה אפלו לנכרי שנה תמימה, בין ברבית קצוצה, בין באבק רבית, ואפלו רבית

דברים אסור (ב"מ עה, ב). וְכָל הַנוֹטֵל רֵבִית מִיִּשְׂרָאֵל, אֵינוֹ קֵם בְּתַחֲתֵי הַמַּתִּים, כְּדֹאֵיתָא בְּתַנְחוּמָא (משפטים טו. וע' בכנה"ג בהגהות הטור ו"ד סי' קס, אות ב), לְכֵן יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה גְמוּרָה.

נא) הַמֵּאֲנֶה אֶת הַגֵּר — צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מַחִילָה, וְגַם יִלְקַח וַיְתוּדֶה וַיִּתְעַנֶּה אַרְבָּעִים יוֹם.

נב) חָטָא בְּרֵאִית עֵין — יִבְכֶּה עַד שְׂיִזְלוּ עֵינָיו פְּלִגֵּי-מַיִם.

נג) חָטָא בְּמֵאֲכָל וּבְמִשְׁתֵּה מִדְּבָרִים אֲסוּרִים, אוּ בְּרַבּוּי תַעֲנוּגִים, לְבֹא תָמִיד בְּמִשְׁתָּאוֹת וְטִיּוּלִים — יִרְבֶּה בְּצוּמוֹת עַד שְׂיַחַלֵּשׁ גּוּפוֹ, עַד שְׂיִמְרַק חֲלָבוֹ וְדָמוֹ; וְגַם יִתְבוּדַד בְּבֵיתוֹ וַיִּתְחַבֵּר תָּמִיד עִם הָעֲנִיִּים.

נד) חָטָא בְּחִלּוּל הַשֵּׁם — יוּדָה עַל פְּשָׁעָיו נֶגְדַּ הַרְבִּים וַיֹּאמֶר: אֵל תִּלְמְדוּ מִמֶּנִּי, שְׂאֲנִי חָטָאתִי עֲוִיתִי וּפְשַׁעְתִּי, רְשַׁעְתִּי, חִלְלֵתִי הַשֵּׁם בְּאוֹלָתִי! וַיִּתְעַנֶּה כַּמָּה וְכַמָּה תַעֲנִיּוֹת, וַיִּלְקַח וַיְתוּדֶה עַל עֲוֹנוֹתָיו בְּכָל יוֹם עַד יוֹם מוֹתוֹ (וְעֵין בְּתַחֲלַת הַסֵּפֶר, בְּקִנְטָרִס הַחֲדוּשִׁים).

נה) כְּלָלוֹ שֶׁל דְּבַר: הַתְּשׁוּבָה אֵין לָהּ קֶץ וְתַכְלִית. כָּל אוֹתָם שְׂשֻׁנֵינוּ שְׂאֵין לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, מִיָּרִי כְּשֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה; אֲבָל עָשׂוּ תְּשׁוּבָה כַּהֲגֵן — אֵין לָהּ דְּבַר שְׂיַעֲמַד בְּפָנֵי הַתְּשׁוּבָה (ירושלמי פאה א, א). וְאִם בְּקִשְׁתָּ לִידַע כִּחָה שֶׁל תְּשׁוּבָה, צֹא וּלְמַד מִקִּיָּן וּמֵאֲחָאָב וּמֵאֲנָשֵׁי עֲנַתוֹת (ויק"ר י, ה) וּמֵאֲנָשֵׁי נִינְוָה וּמִדָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּמִמְנַשֶּׁה (פרקי ר"א, מג) וּמִיִּכְנִיָּה הַמֶּלֶךְ (ויק"ר שם), שְׁכָל אֱלוֹ עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְנִתְבַטְּלָה הַגְּזֵרָה וְהַשְּׁבוּעָה; וְכֵן מִפְּרָעָה, שְׁמֵרַד בְּהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, וּלְכַסּוֹף עָשָׂה תְּשׁוּבָה וּמֶלֶךְ בְּנִינּוֹת (פרר"א שם). צֹא וּלְמַד (פרר"א שם) מִרִּישׁ-לְקִישׁ וּשְׁנֵי רַעֲיוֹ, שֶׁהָיוּ גּוֹזְלִים בְּהָרִים; רִישׁ-לְקִישׁ עָשָׂה תְּשׁוּבָה וְרַשׁ גֵּן-עֵדֶן, וְחֲבָרְיוֹ שָׁלַא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה יָרְשׁוּ גֵיהֶנֶם.

נו) צָרִיךְ כָּל אָדָם לְהִתְפַּלֵּל, שְׁלֹא יֵאָסֵף מִן הָעוֹלָם בְּלֹא תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל דָּוִד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תהלים כו, ט): "אֵל תִּאָסֵף עִם חַטָּאִים נַפְשִׁי", שְׁפָרוּשׁוֹ, שְׁלֹא יֵאָסְפוּ מֵעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא תְּשׁוּבָה, אֲלֹא יִנְיַחוּנוּ בְּעוֹלָם עַד שְׂיַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְהַכִּין לְעֲצֻמוֹ צִידָה לְדַרְכּוֹ, כִּי אֵין מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת בְּשָׂאוֹל אֲשֶׁר הוּא הוֹלֵךְ שָׁם (ע"פ קהלת ט, י).

(נז) צָרִיף בַּעַל-תְּשׁוּבָה שֵׁשִׁיב רַבִּים מְעוֹן, וַיִּלְמַד וַיְדַרֶּיף בְּנֵי-אָדָם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּזְהִירָם בַּתְּשׁוּבָה, וַיּוֹכִיחֵם וַיּוֹדִיעֵם עֲנָשׁוֹן וּמִתָּן שְׂכָרָן אִיף הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְקַבֵּל תְּשׁוּבָה; כְּמוֹ שֶׁאָמַר דּוֹד הַמֶּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, בַּתְּפִלָּתוֹ (תהלים קיט, יח): "גַּל עֵינַי וְכוּ"; "אֲלַמְּדָה פְּשָׁעִים דְּרַכֶּיךָ וַחֲטָאִים אֵלֶיךָ יִשׁוּבוּ" (שם נא, טו).

מְלִיצַת מְטָטְרוֹן

(נח) מְלִיצָה זוֹ אָמַר מְטָטְרוֹן, שֶׁר הַפְּנִים: בְּנֵי, אֵל תְּחַטָּא בְּעֵינַיִם, פֶּן תִּפְשַׁל בְּזָה וּבְבָא, וַיִּשְׁקְלוּ בְּמֵאזְנַיִם, כְּעֵדִים שָׁנִים. וְאֵל תְּחַטָּא בְּאֲזְנֶיךָ, בְּשִׁמְעַ שְׂוֹא לִפְנֶיךָ, שְׁלֵא יִשְׁמַע בְּפָנֶי אֲדוֹנֶיךָ, בְּעַת שְׁתַּעֲמֹד בַּתְּחַנּוּנֶיךָ. וְאֵל תְּחַטָּא בְּאֵף וּבְרִיחַ, פֶּן תִּהְיֶה מִכָּל-טוֹב קָרַח, כִּי מִפְּנֵי לֹא תוּכַל לְבָרַח. וְאֵל תְּחַטָּא בְּפִיךָ וּבִלְשׁוֹנְךָ, כִּי בַעַל כְּנַפְיִם יַגִּיד עֲוֹנְךָ, וְלֹא תוּעִיל כָּל הוֹנָה, לְבוֹא וּלְהַתְּחַנֵּן לִפְנֵי קוֹנֶה. וְאֵל תְּחַטָּא בְּמֵאכְלֶךָ, וְלֹא תִקְלַקֵּל מֵעַלְלֶיךָ, כִּי גוֹפֶךָ וְשִׁכְלֶךָ לֹא תַעֲמֹד בְּגוֹרְלֶךָ. וְאֵל תְּחַטָּא בְּיָדֶךָ, כִּי אִיף תַּעֲמֹד לִפְנֵי שׁוֹדְדֶךָ, כְּכֹלֹת כַּתֵּף וְסוּדֶךָ, וּמַעֲשִׂיךָ יַעֲיֶדוּ כְּנֶגְדֶךָ. וְלֹא תְחַטָּא בְּלִבְבֶךָ, וּבְעוֹוֹת מַחֲשַׁבְתֶּךָ, וּבְכִלְיוֹת קֶרֶבֶךָ. הַמֶּלֶךְ [ב] בְּקוֹנֶךָ, יוֹדַע כָּל עֲנִינֶיךָ, וְאֵל תְּחַטָּא בְּשָׂאֵר אֵיבְרֶיךָ, וַיַּעֲיֶדוּ עַל כָּל דְּבָרֶיךָ, הִנֵּה כְּכֹלֹת בְּשָׂרֶךָ, יַגִּידוּ אֲמָרֶיךָ. וְאֵל תְּחַטָּא בְּמִשְׁגַּל, וְלֹא בְּרֵאִית יְפֵי שְׁגַל, כִּי הָאֲבִיוֹנָה [ג] סוֹפָה לְרַגְלֶךָ. וְאֵל תְּחַטָּא בְּרַגְלֶיךָ, וְרוּץ לְמַצּוֹה מַעֲגָלֶיךָ, לְהַרְגִיל עִם צַדִּיק רַגְלֶיךָ. וְאֵל תְּחַטָּא בְּרוּחֶךָ וּבְנִשְׁמַתֶּךָ, רַק עֶסֶק בַּתּוֹרָה כְּפִי כַחֶךָ. וְאֵל תְּחַטָּא לִפְנֵי בּוֹרְאֶךָ, זְכוֹר כִּי הוּא בְּרֵאֶךָ, הַלּוֹא הוּא אָבִיךָ הוּא מוֹרְאֶךָ, וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ, עַד זְקֵנָה וְשִׁיבָה לֹא יַעֲזָבֶךָ. עַד קָאן.

(נט) כְּתַב בְּסִפְר הַחֲרָדִים (מצות תשובה ב"ג): וְזֶה מְצֵאתִי בְּתוֹךְ סִפְר הַמְּקַבֵּל אִישׁ הָאֱלֹהִי, חֲסִידָא קְדִישָׁא, הָרַב רַבִּי יִצְחָק לּוֹרְיָא אֲשֶׁכְּנִזִּי זְצוּקִלְלָה"ה, בְּסִפְר אֶחָד פְּתִיבַת-יָד נִקְרָא 'בֵּית-מִדּוֹת' [ד]. מְצֵאתִי כְּתוּב: כָּל מַה שֶׁתִּמְצָא בְּדַבְרֵי רֵאשׁוֹנִים תּוֹכְחוֹת עַל עוֹן, סְגוּפִים וַיִּסּוּרִים קָשִׁים, שְׁלַג וְחֲרָלִים וְהַפְּסָקוֹת עֲנוּיִים — לֹא נִזְכְּרוּ אֶלָּא לְמִי שֶׁאִינוּ בְּן-תּוֹרָה; אֲבָל מִי

[ב] התייעץ. [ג] כנוי לאבר המשגל.

[ד] ואינו אותו בית מדרת שהוא בדפוס, ע' בחרדים שם.

שתורתו אמנותו ויודע דעת ויראת השם, זאת היא תקנתו: לא יחלש ולא יבטל מלמודו, אף יום אחד מן השבוע יתרחק מבני-אדם ויתבודד בינו לבין קונו, ויתקשר מחשבתו בו כאלו כבר עומד לפניו ביום-הדין, וידבר לאל יתברך רבות, כאשר ידבר העבד לרבו והבן לאביו, עד כאן.

ס) עוד שם דף עא, עמוד א (פרק ד): העולם — ים סוער עגל, הגוף — תל-עפר בתוכו; הנשמה — איש עומד על התל, ועץ החיים נטוע עליו: אם הוא חכם-לב — יתחזק ויתקשר באילן, פי היום או מחר יכו בחרקה גלי הים בתל ויהרס; ואם לא יהיה הוא נקשר באילן, ישטפוהו בתל. הינו דכתיב (משלי ג, יח): "עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר", וכתיב (תהלים לב, ו): "על זאת תפלל כל חסיד אליך לעת מצא", דהינו מיתה, שנאמר (שם סח, כא): "למות תוצאות", כדפרשו במסכת ברכות (ח, א). "רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו" (תהלים לב, ו) — "אליו" הינו נשמה, "אתה סתר לי" (שם פסוק ז), עד כאן.

סא) צריך לכל הבא לשאל תשובה, שלא להכביד עליו, פן יתקשה בעיניו הדברים, ובסברו שלא יוכל — יבעט ויאמר: כאשר אבדתי אבדתי! לכן צריך להקל בפניו דרכי התשובה ולומר: אין לך אלא עזיבת המעללים הרעים בלבד! עד שירגיל זמן בזה, ואחר-כך להרגילו בתעניות מעט מעט וכן בסגופים השיכים לאותו עון שבדו, דכיון שבכר קבל עליו לשוב — מן השמים מסייעים אותו, ואחר-כך כל מה שמכבידים עליו הוא מקבל. רמז לדבר: על עון החמור של העגל הקל הקדוש-ברוך-הוא בכפרתם, וגזר לתת העשיר והעני מחצית השקל לכפר על נפשותם, ואחר-כך סגפנו בטלטולים וגליות וגזרות למרק עון העגל, פנודע (ע' תחומא ב' חשא ו). ואם מיד בשוקם היה מודיעם על כל זה, היו בועטים, אף הקל הדבר בעיניהם במחצית השקל בלבד, ואחר שקבלו עליהם, נטהרו ומסייעים מן השמים לסבל על הגליות וגזרות הרעות על העגל, וכאמרם ז"ל (שמ"ר מג, ב): אין דור שאין לוקחים אוקיאי מעון העגל. הקדוש-ברוך-הוא יעזרנו ויסיענו לשוב אליו כל ימי חיינו, אמן נצח סלה ועד.

(סב) וְכִמּוֹ שֶׁכָּתַב רַבְנוֹתָם בְּסֵפֶר הַיָּשָׁר (שַׁעַר ו' בְּסוּפּוֹ) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְדַע, שְׁלֹא יִקּוּץ הָאָדָם בְּשׁוֹם מַעֲשֵׂה רַק בְּהִתְחַלְתּוֹ, וְכִשְׂיֶאֱרִיף בּוֹ יָמִים וְשָׁנִים, יִהְיֶה לוֹ הַכֹּל מִנְהֶג וְתִדְבֵּק בּוֹ נַפְשׁוֹ, וְאֶף-עַל-פִּי שֵׁישׁ בּוֹ טָרַח גְּדוּל; כִּי כֵן נִרְאָה, כָּל הַמְרַגִּיל עֲצָמוֹ לְאֹכַל דְּבַר שְׁלֹא אֲכַל מִיָּמָיו, אוֹ דְבַר אֲשֶׁר יִמְאָסְנוּ, אוֹ דְבַר מָר — אִם יִתְנַהֵג בּוֹ יָמִים, אִזּוֹ לֹא יִכְבֵּד עָלָיו וְיִהְיֶה לוֹ כְּמִנְהֶג וְיִדְבֵּק נַפְשׁוֹ. עַל-כֵּן אָמַר: כָּל הַמְרַגִּיל נַפְשׁוֹ בְּעִבּוּדָה, אֵל יִתְחִיל בְּעִנְיָנִים קָשִׁים, כִּי אִם בְּעִנְיָנִים קְלִים. וְאִם לֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹתָם אֶף-עַל-פִּי שֶׁהֵם קְלִים, יַעֲשֵׂה קִצְתָּם, וְכֹל אֲשֶׁר יִלֵּךְ יוֹסִיף עֲלֵיהֶם; וּבִרְאוֹתוֹ כִּי תִקּוּץ נַפְשׁוֹ מֵהֶם, יִמַּעַט וְיַעֲשֵׂה קִצְתָּם וְאֵל יִנִּיחַ הַכֹּל. וְהַעֲנִינִים הַקְּלִים הֵם כְּמוֹ הַתְּפִלָּה, וְהַצְּלָה שְׁלוֹ — לַעְזוֹר לַעֲנִיִּים כְּפִי יִכְלֹתוּ, וְלִבְקַר חוֹלִים וְלִלְוִיּוֹת מֵתִים. אִךְ הַעֲנִינִים הַכְּבִדִים, כְּגוֹן לְהִתְעַנּוֹת בְּצוּמוֹת וְלִהְמַנֵּעַ מִכָּל תְּאוּהָה כְּשֶׁנִּזְדַּמְּן לוֹ, וְלִהְשָׁמֵר מִן הָאוֹנָאָה וְהַגְּזוּל וְהַשְּׁבוּעָה וְהַפְּעַס וְהַקְּנָאָה, יֵשׁ לְאָדָם לְחַנְּף אֶת נַפְשׁוֹ וְלִהְרַגִּילָהּ כְּאֲשֶׁר יִרְגִיל הָאָב לְבָנוֹ לְלַמֵּד אוֹתוֹ דֶּרֶךְ-אֶרֶץ, כִּי הוּא צָרִיף כְּרֵאשׁוֹנָה לְלַמֵּד לוֹ הַעֲסָקִים שֶׁהֵן קְלִים, אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם טָרַח וְלֹא יִגִּיעָה; וְכֹל אֲשֶׁר יִלֵּךְ יוֹסִיף עֲלֵיהֶם, וְאִזּוֹ לֹא יִקּוּץ בָּהֶם הַבֵּן. אִךְ אִם בְּתַחֲלָה יִלְמְדֵהוּ הַעֲסָקִים הַכְּבִדִים, יִקּוּץ בָּהֶם, וְיִהְיֶה לוֹ סָבָה לְמָאֵס כֹּל וְלֹא יָשׁוּב אֵלָיו. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ לַעֲנִינֵנוּ. כֵּן הֵבֵא לְשֵׁאל תְּשׁוּבָה, צָרִיף לְהַקֵּל מֵעָלָיו, עַד שִׁירְגִיל בְּמוֹעֵט וְיִלֵּךְ וְיוֹסִיף, כְּדַפְרֵישִׁית, שְׂאֵז לֹא יָבֹא לְקוּץ וְלִבְעֵט.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים

יבארו בו שלשים וששה דברים שיתנהג בהם האדם לסור ממוקשי מות:

(א) יסוד היסודות ועקר הכל להשגת שלמות הנפש — שלא יזיז האדם מפין עיניו אחרית דבר, פי אחרית כל דבר העולם הזה הכל המה, פי הכל הזה מן העפר והכל חוזר אל העפר (קהלת ג, כ). ובעזיבת התמדות העוברות ובטלות, לא יוציא זמנו לריק ולא יתם פחו להכל, ויוציא זמנו באהבת הבורא ולדבקה בו ולעשות תורתו ומצותיו ככל פחו. פי בהתחיל כף מקטנותו, הזמן יעזרהו, וכחו יסיעהו, וההרגל יבטיחהו שלא יסור עוד לעולם אהבת הקדשה מלבו. וכמו שכתב רבנו-תם ז"ל בספר הישר (שער טו) וזה לשונו: פשיחוקר המשפיל על טובת עולם הזה, יפיר פי כל טובה אשר נחלקה לו לא יוליה עמו כמותו ולא ירד אחריו כבודו (תהלים מט, יח), אף יניח הכל וילך כבודו נעור וריק. לבד מטובה אחת אם נחלקה לו — היא אהבת הבורא, זו לבדה תלך לפניו, והלך לפניך צדקך (ישעיה נח, ח). ועל-כן אמר דוד המלך, עליו השלום (דהי"א כח, ט): "אם תדרשנו ימצא לך", ואמר (הושע י, יב): "ועת לדרוש את ה'", ואמר הנביא (ישעיה נה, ו): "דרשו ה' בהמצאו, קראהו בהיותו קרוב". ואנו צריכים לחקור ולשאל: למה אמר "בהמצאו" — היש עת שימצא ועת אשר לא ימצא? וכשנתבונן בדבר הזה נפיר, פי יש עתים אשר ימצא האל לדרשו ועתים לא ימצא, ועל-כן אמר: "דרשו ה' בהמצאו".

(ב) העת הראשונה — פשיקנה האדם שכל, כמו שנאמר (משלי ג, ד): "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם". פי טרם שיקנה האדם שכל, לא יפיר את בוראו, ועל-כן לא ימצא לו. והשנית — טרם שיעשה עונות ויכעיס אלהיו, אז לבו ישר ונקי, וכלב זך ונקי ימצא האל. וכשיחטא לו ויעבר על מצותיו, לא ימצא לו (ע' זוהר תחומה קכת, א), פי אם אחר יגיעה רבה מאד, עד אשר יפגע וינקה לכבו מטמאתו בתשובה שלמה. והשלישית — בפשה שהצבור מתענים, פי תפלת הקהל היא יותר מקבלת מתפלת היחיד (ברכות ח, א). והרביעית — טרם שיתחבר לאנשים

רעים ולאפיקורסים, ותאבד אמונתו ולא תוכל להרפא לעולם. והחמישית — בעוד שהוא במרחב, כי בעת צרה ישוב אדם בעל-כרחו, ולא ימצא לו אלא אם יעשה למען שמו. ועתות הצרה הם: בעת חליו, ובעת היותו ביד אויביו או במצר, ובעת היותו עני ואביון, ובעת בואו בימים, ובעת לכתו בדרכים מסכנים, ובעת עברו בימים, ובעת שיחלש פהו ותאבד עצתו. אלה החמש עתים אשר הקדמנו — פשיבקש אדם בהם אז בוראו, ימצא לו, גם בטרים שיקראנו יעננו, כמו שאמר (ישעיה סה, כד): "והיה טרם יקראו ואני אענה". ועל-כן יש למשפיל להזהר באלה העתים בטרים יאבדו מרשותו, ואז ינחם ולא יועיל לו. וראוי למשפיל לדעת ולראות, כמה עתים נאבדו לו וכמה עתים נשארו לו, וימהר באלה הנשארים לו לבקש מהם רצון אלהיו, בטרים יאבדו כאשר נאבדו האחרים. והשם יחזירנו לעשות הטוב בעיניו, וימצא לנו בכל קראנו אליו. עד כאן לשונו.

(ג) הרי בהתחיל האדם לעבד לבוראו מקטנותו, נמצא עובדו זמן רב עד זקנותו; וזה אינו מביאו, כי אם פשמיד התחיל להשפיל בכל חמדות העולם כי הכל המה, ומאס בהם מלהוציא זמן לרדף אחריהם, והרגיל רדיפתו אחר אהבת הבורא. ועוד, שכל מואס רדיפת השגת חמדות הגשמיות, שחיוו הם חיים, שאוכל ושותה וישן וילבש במעוט שיש לו; מה שאין בן החומד בהשגת הדברים הגשמיים, שלבו כל עמו תמיד, ואינו אוכל ושותה וישן, שהנשמה היא טורדתו; ומה לו לאדם בחיים אלו, שאין למדת החמדה קצבה לומר: פשיגיע למצא חפץ פלוני ינוח, כי כל עוד שפכיר מצאה ידו, עוד נתוסף לו התאוה, פהשותה מים מלוחים — כל עוד ששותה מתרבה צמאו, וכדרשת רבותינו ז"ל (קה"ר א, ג): אין אדם מת וחצי תאוותו בידו.

(ד) וכיון שפך, איך לא יתן המשפיל נגד עיניו, שמוציא זמנו לריק לטרח להזמין לאחרים, כיון שאין יכול להוציא עמו מכל טרחו כי אם התכריכין החוזרין לעפר כמותו. ומה לו לאדם מכל אשר מאסף תחת ידו בעולם העובר, אחר שבעת שמוציאים אותו לקברו תלוי שבחו, אם נזדמן מקום עפר תחוח או קשה במקום קבורתו, אם יתעפל בשרו מהר אם לא, אם במקום לח או יבש כדי שימהר לרום רמה כי טוב לו, כי

אף בְּשֵׁרוֹ עָלְיוֹ יִכָּאב' (איוב יד, כב), פִּי בְּעוֹד הַפֶּשֶׁר עָלְיוֹ יִכָּאב מֵעֲקִיצַת הַרְפָּה (שבת יג, ב). וְלֹאִישׁ אֲשֶׁר הִכְנֹת אֵלָיו לְמִנוּחוֹת וְשִׁאֲנֹנוֹת לוֹ, מֵה יִרְדֹּף אַחַר חֲמֻדוֹת הַגְּשָׁמִיּוֹת? הָאֵם מוֹעִיל לוֹ בְּמוֹתוֹ לֹאמֹר: בֵּית בָּנוּ לְפָלוֹנִי בְּמוֹתוֹ בְּחֻמּוֹדוֹת שְׁטָרַח, לְהַצִּילוֹ מִן הַרְפָּה! מִטָּה מִפְּסָף וּמִזֶּהב שְׁמוֹ תַּחֲתָיו לְהַצִּילוֹ מִתּוֹלְעַת! הֲלִבְיֹשׁוֹהוּ רִקְמָה לְהַצִּילוֹ מִהַרְקָבוֹן! אֲדַרְבָּא — אִם כֹּה יַעֲשֶׂה לוֹ, צָעֵק יִצְעֵק, יִתְאַחַר בְּשֵׁרוֹ עָלְיוֹ וְיִכָּאב לְאִין מִרְפָּא. וְכִיּוֹן שָׁפֹן, מֵה לְאָדָם לְהוֹצִיא יָמֵי חַיָּיו בְּטָרַח הַשְּׂגַת הַדְּבָרִים הַגְּשָׁמִיִּים לְהַכִּין לְאַחֵרִים? וְאִפְשָׁר מְכִין לְאָדָם שְׂאִינוֹ כָּשֶׁר, שְׂיִכְעִיס עִם טָרְחוֹ וְעַמְלוֹ לְהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כְּמוֹ שְׂעִינֵינוּ הַרְוֹאוֹת כְּמֵה נִחְלוֹ מִמּוֹן אַחֵרִים, וְעָשׂוּ עִם אוֹתוֹ מִמּוֹן כָּל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר שָׁנֵא ה', וְנִמְצָא זֶה הַכִּין לְהַזְמִין לְמַכְעִיסֵי הַשָּׁם; וְכֵמֵה מִן הַעֲנָשִׁים וְהַמְשַׁפְּטִים יִגִּיעוּ לְנַפְשׁוֹ כָּל-זְמַן שָׂזָה מְכַעִיס לְכוֹרָאוֹ בְּמִמוֹנוֹ, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר הָיָה רְאוּי לְפָאֵר מִמֶּנּוּ לְעֲנִיִּים וְעַמְלֵי-תוֹרָה, שְׁכָל-זְמַן שְׂמוֹצִיאִים תּוֹרָה מִפִּיהֶם — מְנוּחוֹת וְשִׁאֲנֹנוֹת מְגִיעִים לְנַפְשָׁם, וְנִמְצָא שְׁהוֹלֵךְ עִמּוֹ יִגִּיעוּ וְעַמְלוֹ.

(ה) מִהֲצַעֲרֵךְ מְגִיעַ לְנַפְשׁ הָאָדָם שְׁלֵא עָסַק עִם מִמוֹנוֹ כְּרְאוּי לוֹ לַעֲשׂוֹת, בְּסִפְרָם בֵּין הַחַיִּים צְדָקוֹת וְחֻסְדִּים מִן הַמַּתִּים שְׂעָשׂוּ בְּחַיֵּיהֶם, וְאִין מְזַכְרִים אוֹתוֹ בִּינֵיהֶם; וְאִם זוֹכְרִים מִמֶּנּוּ — מְזַכְרִים וּמְשַׁחֲקִים וְאוֹמְרִים: אֵל יְנוּחַ נַפְשׁוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, כְּשֵׁם שְׁלֵא מִצָּא אָדָם מִמֶּנּוּ מְנוּחָה בְּעוֹדוֹ בְּחַיִּים — טוֹב מוֹתוֹ מִחַיָּו! וְנַפְשׁוֹ שׁוֹמַעַת וּמִתְאַבְּלָת; רוּצָה לְחֹזֵר בְּזֶה הָעוֹלָם וְאִינָהּ יְכוּלָה; דּוֹאֶבֶת בְּרְאוּתָהּ מִמוֹנוֹ וְהוֹנוֹ בְּיַד אַחֵרִים וְעַל זָרִים מְלַבּוֹשִׁיו, וְנַפְשׁוֹ עֲרָמָה מְבַלִּי לְבוֹשׁ בְּבוֹשָׁה וְאִין מוֹשִׁיעַ לָהּ, וְזָכְרָה הַטָּרַח שְׁטָרַח וְכֵמֵה נִסְתַּפֵּן לְהַשִּׁיג כָּל דְּבָר וְכֵמֵה חֲטָא לְהַשִּׁיגוֹ, וְעַכְשָׁו זָרִים נִהְנִים מִמֶּנּוּ בְּלִי עֵמָל וְטָרַח; חוֹרֵק בְּשִׁנּוֹ וּמְכָה עַל פָּנָיו וְאִין מְנַחֵם לוֹ, פִּי כָּל מִי שְׂעוֹשֶׂה הַרְעָה בְּיָדוֹ אִין מִי שְׂיַרְחֵם עָלָיו.

(ו) וְאַתָּה בֶן-אָדָם! שִׁים כָּל זֶה נֶגֶד עֵינֶיךָ וּרְאֵה בְּשִׁכְלֶךָ פִּי הַדְּבָרִים אֲמִתִּיִּים, מִמְשַׁמְשִׁים וּבָאִים, וְתַנּוּחַ נַפְשָׁךָ מִטָּרַח יִגִּיעַת הַשְּׂגַת הַהֶבֶל, וְשִׁים כָּל מְגַמַת נַפְשָׁךָ לְהַכִּין מְנוּחוֹת לְנַפְשָׁךָ בְּעוֹלָם שְׂאִין קָץ וְתַכְלִית בּוֹ וּבְחֻדוֹשֵׁי תְעַנוּגָיו, דְּבָרִים שְׂאִין אָדָם קָץ בָּהֶם, פִּי מְרַגַע לְרַגַע מִתְחַדְדִּים לְאִין מִסְפָּר.

(ז) וְלַמַּעַן תִּלְךָ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים, אֲכַתֵּב לְךָ שְׁלֹשִׁים-וְשָׁשָׁה דְבָרִים שֶׁכָּתַב בְּעַל סֵפֶר 'אֲזָהָרוֹת-הַקֶּדֶשׁ', וְהוּא סֵפֶר מַעֲט הַפְּמוֹת וְרַב הָאֵיכוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּקְנֶה עִמָּהֶם מַעֲדָנִים לְנַפְשְׁךָ בְּעִלּוֹתֶיהָ לְמַעַלָּה, בְּיִצְאָהּ מִן הַגּוֹף, וְתִתְלַבֵּשׁ בְּלִבוֹשׁ זֵיו וְאוֹרָה הַנֶּעֱשֶׂה מִקִּיּוֹם לִ"ו דְּבָרִים אֱלוֹ, וְגַם תִּצְיֵל אֶת עֲצָמְךָ מִלִּ"ו כְּרַתוֹת שֶׁכָּתוּרָה.

(ח) הָאָחָד: יְהֵא אָדָם זֶהִיר לַעֲשׂוֹת כָּל מִצְוָה בְּשִׂמְחָה גְדוֹלָה. כָּתַב הָאָר"י ז"ה"ה (שער רוח"ק דף י, ב): הָאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה מִצְוָה בְּלֹא שִׂמְחָה, נִעְנָשׁ, שְׁנֵאמַר (דברים כח, מז): "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה". וְהַעִיד עָלָיו בְּעֲצָמוֹ הָאָר"י ז"ה"ה (חרדים בהקדמה), שֶׁעַל-יְדֵי זֶה זָכָה לְרוּחַ-הַקֶּדֶשׁ. וְזֶה לְשׁוֹן הַרְבֵּי מַהֲר"ם אֶלְשִׁיךְ ז"ה"ה: לְעוֹשִׂים לְשִׂמְחָה יֵשׁ הַפְּרָשׁ לְפִי כַחֲסִינּוֹתֵיהֶם: זֶה עוֹבֵד בְּשִׂמְחָה וְזֶה שְׁלֹא בְּשִׂמְחָה; וְגַם לְעוֹשִׂים בְּשִׂמְחָה — זֶה עוֹשֶׂה בְּשִׂמְחָה מוֹעֲטָת וְזֶה עוֹשֶׂה בְּשִׂמְחָה יִתְרָה מִמֶּנּוּ; וְכָל הַמוֹסִיף, יוֹסִיפוּ לוֹ שְׂכָרוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה כַחֲסִינּוֹת לְאֵל דַּעוֹת ה' אֵין מִסְפָּר. וְעַבְדֵי הַיּוֹדֵעַ בְּרַבּוֹ, שְׁאֵפְלוּ הַרְעוֹת שֶׁלוֹ הֵן טוֹבִים לְכַפֵּר עוֹן — וְדַאי יַעֲבֹד בְּשִׂמְחָה.

(ט) הַשְּׁנֵי: יְהֵא אָדָם זֶהִיר בְּתַפְלָתוֹ בְּכוֹנֶה שְׁלֵמָה, שְׁבֻזְמָן שְׁבִית-הַמִּקְדָּשׁ הִיָּה קַיָּם אָדָם חוֹטֵא וּמִבִּיא קָרְבָּן, וְעִכְשָׁו תַּפְלָה בְּמָקוֹם קָרְבָּן (במ"ד יח, כא; וע' הענינה כו, ב). עַל-כֵּן יֵשִׁים אָדָם אֶל לְבוֹ בְּשַׁעַה שְׁעוֹמֵד בְּתַפְלָתוֹ, לְבַטֵּל כָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת זְרוֹת; שֶׁכֶּשֶׁם שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה פּוֹסְלָת בְּקָרְבָּן, פּוֹסְלָת גַּם-כֵּן בְּתַפְלָה. וְכָתַב בְּסֵפֶר 'חֶסֶד לְאַבְרָהָם' (מעין ב, נהר מר): עִכְשָׁו חִיוֹנֵי שֶׁל הַשְּׂכִינָה מִסְפִּיחֵי תַפְלָה, לְכֵן כָּל מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל אָדָם לֹא יִהְיֶה עָלָיו וְעַל צָרְכָיו, רַק עַל הַשְּׂכִינָה. וְזֶהוּ לְשׁוֹן 'רֵאשִׁית-חֶקְמָה' (אהבה ב, לח-מג): כָּל הַעוֹשֶׂה מִצְוָה אוֹ מִתְפַּלֵּל אוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, יֵשִׁים מְגַמַּת נַפְשׁוֹ אֶל הַשְּׂכִינָה וַיֹּאמֶר תַּחֲלָה: "לֵשֶׁם יַחֲוֹד קִדְשָׁא-בְרִיךְ-הוּא וְשְׂכִינְתָּה", וְהוּא וְצָרְכָיו מִמִּילָא בְּכֻלָּל הַבְּרָכָה.

(י) הַשְּׁלִישִׁי: יְהֵא אָדָם זֶהִיר בְּתַפְלָתוֹ וַיֵּדַע כְּאִיזָה לְשׁוֹן יִתְפַּלֵּל. כָּתַב מוֹהַר"ם אֶלְשִׁיךְ ז"ה"ה בְּפִרְשֵׁת בְּהַעֲלֵתְךָ (עה"פ ויחר אף בד"ה או ע"ד ז"ל דף כב ע"ד): אוֹתָם בְּנֵי-אָדָם הָעוֹמְדִים לְהַתְפַּלֵּל עַל עֲצָמָם וְאוֹמְרִים: רַבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם, אֵל רַחוּם וְחַנוּן אַתָּה, אַרְךָ אַפִּים וְרַב-חֶסֶד, רַחֵם עָלֵינוּ!

ומרבים בתפלה ובתחנונים — אותם בני־אדם מעוררים מדת הדין עליהם לקטרג לעין עליהם, ונבדקים במעשיהם אם ראויים הם או לאו. אלא כל אדם שרוצה להתפלל על איזה דבר, יקדים ודוי תכף בתחלתו בכלל ובפרט ויאמר: חטאתי וכו', ואחר זה ירבה בתפלה ותחנונים על צרכיו, ואז יקרא וה' יענה.

(יא) הַרְבִּיעִי: יֵהָא אָדָם זְהִיר פְּשָׁמְרִים קוּלוּ בְּתַפְלָתוֹ אוּ בְּתוֹרָתוֹ, יִתְפוֹן מַה שְּׂאָמַר 'רֵאשִׁית־חֲכָמָה' בְּשַׁעַר הַקְּדוּשָׁה (פ"ו, טו): לְחַטָּא קָרִי אֵין תְּשׁוּבָה; וּמְכַל מְקוּם תְּשׁוּבָתוֹ הוּא עַל־יְדֵי צַעֲקָה בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה, כְּמוֹ שְׂנַאֲמַר (תהלים לד, ז): "צַעֲקוּ וְה' שָׁמַע".

(יב) הַחֲמִישִׁי: יֵהָא אָדָם זְהִיר לְהַתְּפַלֵּל תָּמִיד עַל זְרַעוּ וְעַל זְרַע־זְרַעוּ מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם, שְׁלֵא יֵצֵא מִמְּנוּ פְּסוּל, כְּמוֹ שְׂאָמַר בְּסֵפֶר 'שְׁנֵי לִוְחֹת הַבְּרִית' (ע' שַׁעַר הָאוֹתוּיּוֹת אוֹת ד' — דרך ארץ, כשם תדכא"ד יח), זֶה לְשׁוֹנוֹ: מַעֲשֶׂה בְּחֶסֶד אֶחָד, שֶׁהַתְּפִלָּל תָּמִיד בְּחֻצוֹת הַלֵּילָה בְּכִכָּהּ, שְׁלֵא יֵצֵא מִמְּנוּ שׁוּם פְּסוּל, וְזָכָה שֶׁשְּׁבַעַת בְּנָיו הָיוּ תְּלִמְדֵי־חֲכָמִים גְּדוֹלִים. וּבְכָל מְקוּם שְׂמִזְכִּיר בְּתַפְלָתוֹ יֵרְאֵת הַשֵּׁם, יְהִי כּוֹנֵנְתוֹ בְּלִבּוֹ עַל זְרַעוּ וְעַל זְרַע־זְרַעוּ, כְּגוֹן "וַיַּחַד לְבַבְנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ" וְכֵהָא גּוֹנָא.

(יג) הַשְּׁשִׁי: יֵהָא אָדָם זְהִיר בְּיוֹמָא דְדִינָא בְּעֵלְמָא, לֹא יְדַבֵּר בְּרִגְשׁ בְּפָנֵי עַצְמוֹ. וְלִכֵּן בְּרֵאש־הַשָּׁנָה לֹא יִתְפַּלֵּל אָדָם בְּיַחֲד. וְכֵן כְּתַב בְּזֵהָר פְּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (מד, ב): אֶף־עַל־פִּי דְצַדִּיקִים אַנּוּן, אַנּוּן רְשִׁימָן תְּחַלָּה וּמִתְפָּרְעִין מַגִּיהוּ, לִכֵּן שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם.

(יד) הַשְּׁבִיעִי: יֵהָא אָדָם זְהִיר לְהַקְדִּים לְכָל דְּבַר תְּפִלָּתוֹ, פִּי מִקְדָּם בְּקַל יוֹתֵר לְבִטֵּל הַרְעָה, כְּמוֹ שְׂאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (סנהדרין מד, ב): לְעוֹלָם יִקְדִּים אָדָם תְּפִלָּה לְצַדָּה. עַל־כֵּן נִהְגוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, קָדָם שְׁעוֹשִׂים אֵיזָה שְׂמִחַת גְּשׁוּאִין בְּנוֹ אוּ בְּתוֹ, לְהַתְּפַלֵּל שְׁלֵא יִשְׁלַט בְּהֶם מִדַּת־הַדִּין וְעֵין הַרַע, וּמִנְהַג נְכוּן הוּא.

(טו) הַשְּׁמִינִי: יֵהָא אָדָם זְהִיר בְּכּוֹנֵנְתוֹ בְּתַפְלָתוֹ, לְכוּן נִגַּד קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים (ע' ברכות ל, א), כְּמוֹ שְׂאָמַר בְּשַׁלְמָה הַמְּלֶךְ, עַלִּיו הַשְּׁלוּם (מ"א ת, מח), שְׁבַקֵּשׁ מֵהַשֵּׁם עַל זֶה, שְׂאוֹתוֹ מְקוּם יִצְלִיחַ וַיַּעֲשֶׂה פְּרִי לְמֵי שִׁיכּוּן

להתפלל שם, וכן מפרש. והיא סגלה גם־כן לכטל הרהורים רעים, שיחשב בלבו פאלו עומד שם היום. עוד סגלה אחרת כתב ספר 'ראשית־חכמה' (קדושה ד, כג) לכטל הרהורים רעים — שיחשב בלבו פאלו עומד בגן־עדן, ויעלה בזכרונו אותם הצדיקים שהיה מפירן בחייהם יושבים שם, והוא עומד נגדם מרחוק.

(ז) התשיעי: יהא אדם זהיר פשנותן פרוטה לעני, ליחד שם הגדול. פי פרוטה היא יוד של שם הוי"ה פרוף הוא; ובעל־הבית הנותן פרוטה בחמש אצבעות הוא ה' ראשונה; וכשפושט ידו לתן לעני, פשיטות ידו פדמות ואו; והעני המקבל ממנו בחמש אצבעות הוא ה' אחרונה שבשם, וכזה נשלם השם, פן כתב האר"י זלה"ה (ספר הליקוטים פר' ראה). ואם פתאם נודמן לאדם עני, ופרנסתו היא מצמצמת בידו — ידע שהקדוש־ברוך־הוא רוצה להצילו מאיזה פרענות [כמעשה שהובא בספר הזהר פרשת בהר (ק, ב), עין שם ושם תמצא מעשה נפלא].

(ז) העשירי: יהא אדם זהיר לחפש דרכיו ולתקן מעשיו מדי יום ביומו, ואלו נקראין בספר הזהר (קרח קעת, א) "מארי דחשבנא", דהינו בכל לילה קדם שנה יחשב אדם בלבו מה שקלקל באותו יום, ויעשה תשובה עליו מיד בחרטה גמורה.

(ח) הבטינא וראה מה שאמר בעל 'עשרה מאמרות' (מאמר חיקור דין ח"ב פי"ב) [הביאו ספר 'זרע ברך' חדש, פרשת וילך (ראשון — ד"ה ושוב)], דאפלו כל פרטי תנועות האדם, ואפלו נודד עפעף עין או פוצה פה ומצפצף, יחקקו למעלה, ואפלו הרהור הלב. על־פן אל יאמר האדם, שאין לחפש אלא על כל אחת מעברות שיש בהן מעשה, כגון גזל וכהאי גונא, אלא שצריך לפרש ולשוב גם מדעות הרעות: מן הפעם, מן הערוה, מן הקנאה, מן התאוה, מרדיפת המאכלות וכהאי גונא, מהכל צריך לשוב. ואלו קשים יותר מן העונות שיש בהם מעשה, שבזמן שאדם רגיל בהן קשה לפרש, ועל זה נאמר (ישעיה נה, ז): "יעזב רשע דרכו". וכשיבוא איזה הרהור פתאם — יגער בזריזות ויאמר (ויקרא ו, ז): "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה"; "סעפים שנאתי ותורתך אהבתי" (תהלים קיב, קיג).

(ט) האחד-עשר: יהא אדם זהיר בדבורו היוצא מפיו, לעשות משמרת למשמרתו. הבט וראה דוד המלך, עליו השלום, אמר (ש"א כו, יט): "אם אלהים הסיתך בי" — אמר הקדוש-ברוך-הוא: מסית קראתני? חייך שאתה נכשל וכי, שמפח זה נפלו אחר-כך כמה אלפים מישראל בדבר, פמבאר בפתובים (ברכות סב, ב).

(כ) השנים-עשר: יהא אדם זהיר בדבור היוצא מפיו יהא בדחילו ורחימו [א]. הבט-נא וראה מה שכתב 'ראשית-חכמה' (יראה יג, פה) בשם התקונים (ת"ע קלב, א), שכל איבר שלא נתקן פראוי חוזר לבוא בגלגול; אפלו קול ודבור שלא הוציא בדחילו ורחימו להיות השם שלם, חוזר בגלגול; וענש הגלגול הוא מר לנשמה יותר מגיהנום. קל-וחמר בן-בנו של קל-וחמר שומר פיו ולשונו, שלא יטמא בלשון הרע, וכל-שכן בנבול-פה, חס ושלום, דאז 'טמא טמא יקרא' (ויקרא יג, מה. וע' שבת לג, א). ולכן יחרד כל אדם חרדה גדולה מיום-הדין הגדול והנורא, וישמר פיו ולשונו, שמר מצרות נפשו' (משלי כא, כג) ונשמתו פראוי, ולעשות משמרת ומסגרת לשקל את הדבור קדם שיצא מפיו, ואז טוב לו.

(כא) השלשה-עשר: יהא אדם זהיר במדת השתיקה לשם שמים, פי היא רפואה לכלם. ראה תראה מה שכתב בספר החסידים (ס' חתשמו) וזה לשונו: לולא שבני-אדם מגידים מה שרואים, היו רואים דברים הרבה, כמו שרואים הבהמות שאין מגידות. וכתב שם: אדם שינזק [ב], אם יגיד מה שראה תוך עשרה ימים — ספנה לו. וכן כל אדם ישקל דבורו קדם שיצא מפיו.

(כב) הארבעה-עשר: יהא אדם זהיר שלא לאכל בכל מקום (חולץ ג, ב). וכן איתא בזהר שמות (ג, א): בשביל שאכלו לחם רע-עין הנה הגלות ארבע-מאות שנה. וכתב שם: אדם הלהוט אחר מעיו והנאת הגוף, ישחט עצמו ולא יאכל אצל רע-עין.

(כג) החמשה-עשר: יהא אדם זהיר מאד מאד שלא יגדר אף בעת צרה. וכתב בספר החסידים (ע' ס' תג ורחכ): אף-על-פי

התוספות כתבו (חולין ב, ב, ד"ה אבל) שנודרים בעת צרה — הני מלי דורות הראשונים, שהיו בטוחים בעצמם שלא ישנו את דבריהם מפל מניעות שבְּעוֹלָם, מה שאין פן דורות אחרונים. ואמרו בירושלמי (נדרים א, א. וע' נדרים כב, א): הנודר, פנקסו פתוח עליו, שמשים עצמו חסיד, שבטוח לקימו. על-פן שומר נפשו ירחק מהם, פן חס ושלום יפשל בעון נדרים, פי כמה חלוקים בעניני נדרים; קל-וחמר באם הוא רוצה להפר — כמה וכמה חלוקי דינים בהפרת נדרים, שהעולם עתה אינן בקיאים בהם, וצריך ללמד אותם בשלחן-ערוך, להיות בקי בהם אם ראויים להתיירם אם לא, וכי לא דבר קטן הוא. על-פן טוב להרחיק ממנו כמטחוי קשת שלא יפשל. הבט וראה מהתפארת ישראל, יעקב אבינו, עליו השלום, נכשל בזה (קה"ר ה, ד; ילקוט קהלת תתקעא. וע' זוהר וישלח קעה, א), ואם בארזים נפלה שלהבת וכי. ואם רוצה לקבל עליו, יאמר: בלי נדר! ואפלו הכי מצוה לקימו, כמו שכתב בספר 'שני לוחות הברית' (תורה שבכתב פר' מטות — תוכחת מוסר), זה לשונו: מפל מקום הוא בכלל (דברים כג, כד): "מוצא שפתיך תשמר", ושכ ורפא לו.

כד) הששה-עשר: יהא אדם זהיר כשבא למדת חסידות ופרישות, שלא לנטות ימין או שמאל ממילי דחסידות, שמתוך כך יכול להוסיף קדשה יום-יום, ורוח-הקדש מסייעתו להתגבר ממדרגה למדרגה, אף כשהוא אדם חלש, הוא הנתן ליֵעָף פח; מה שאין פן כשפותר דבר אחד מהחסידות ופרישות, אז רוח-הקדש מסתלקת ממנו, ושוב לא יכול לעמד בקדשתו מחמת חלשת הפח (ועין מזה זהר פְּרִשְׁת תְּרוּמָה (קבת, א-ב), בפסוק (שמות כה, ב) "תקחו את תְּרוּמַתִּי").

כה) השבעה-עשר: יהא אדם זהיר, כשמוכיח איזה אדם על מעשיו הרעים, שלא להזכירו העברה בפרוש, פי אם דרך רמז, כמו שכתב הזהר פְּרִשְׁת קדשים (פו, א) ובתוספתא (ע' תו"כ קדושים פר' ב פ"ד), וכן הוא בדברי רבותינו ז"ל (ב"מ לא, א) על הפסוק (ויקרא יב, ז): "הוכח תוכיח" — אפלו מאה פעמים; (ערכין טז, ב) יכול אפלו מתבייש על-ידו, תלמוד לומר: "ולא תשא עליו חטא". ומשמעות הזהר שם — דוקא בפעם ראשון יזכר רק דרך רמז.

כו) הַשְּׂמוּנָה-עֶשֶׂר: יְהֵא אָדָם זְהִיר לְדַבֵּר דְּלִטּוּרִין עַל יִשְׂרָאֵל; אִפְלוּ יִשְׂרָאֵל אֵינָן עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ, רְצָה הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְזָכוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם דְּבַר טוֹב. וּרְאִיָּה מִפְּרֻשֵׁת מֵאֲלֵהוּ הַנְּבִיא, כִּדְאִיתָא בְּדַבְרֵי רַבּוּתֵינוּ ז"ל (ש"ה"ר א, ו), וּמִגְדָּעוֹן (ילקוט שופטים סב בשם ילמדנו) [ג]. וְכָל-שֶׁכֶן שִׁירְגִיל אָדָם עֲצָמוּ בְּמִדָּה זוֹ, לְדוֹן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף-זִכּוּת לְעוֹלָם. וְאִפְלוּ בְּתוֹכָהּ יִהְיֶה גִזְהָר מִלְּדַבֵּר שֶׁמִּץ רַע עַל יִשְׂרָאֵל, שְׁעַל-יָדֵי שְׂאֵמֵר מִשֶּׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם לְיִשְׂרָאֵל (במדבר לב, יד. וע' ילקוט ראובני כאן): "תְּרַבּוֹת אֲנָשִׁים חֲטָאִים", יֵצֵא מִמֶּנּוּ בֶן-בְּנוֹ שֶׁנַּעֲשֶׂה עֶבֶד לְעִבּוּדֵת אֱלִילִים. וְכֵן גַּם-כֵּן הוּבָא בְּסֵפֶר הַחֲסִידִים (ס' קלו) בְּאִזְהָרָה גְּדוּלָּה עַל זֶה.

כו) הַתְּשַׁעֲהָ-עֶשֶׂר: יְהֵא אָדָם זְהִיר לְהִיּוֹת מִן הַנְּעֻלְבִים וְאֵינָם עוֹלְבִים. רֵאָה דוֹד הַמְּלֶךְ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, שֶׁשִּׁמְעֵי בֶן-גְּרָא קָלַל אוֹתוֹ בְּקָלְלָהּ נִמְרָצָה (ע"פ מ"א ב, יח. וע' שבת קה, א; מדרש-תהלים ג, ג), וּרְצָה אַבְיָשִׁי לְפָגַע בּוֹ, וְאָמַר לוֹ דוֹד (ש"ב טז, י): "הִנֵּחַ לוֹ פִּי אֱלֹהִים אָמַר וְכוּ', אוֹלֵי יִרְאֵה בְּעֵינָי וְכוּ'"; וְאֵף שֶׁסָּקַל עָלָיו בְּאֲבָנִים וּבְעֶפֶר, אִפְלוּ הָכִי לֹא הִנִּיחַ לַעֲשׂוֹת לוֹ דְּבַר. וְאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ: בְּאוֹתוֹ פַּעַם נִמְנוּ בְּבֵית-דִין שֶׁל מַעֲלָה לְהִיּוֹת דוֹד אֶחָד מֵאַרְבָּעָה בְּמִרְכָּבָה.

כח) הָעֶשְׂרִים: יְהֵא אָדָם זְהִיר בְּמִדַּת הָעֲנוּהָ מְאֹד, וַיִּתְרַחַק מֵהַגָּאוֹה בְּדַבּוּר וּבְמַעֲשֵׂה וּבְמַחֲשָׁבָה, וְאִפְלוּ בְּמַחֲשָׁבָה נִקְרָא תוֹעֵבָה (ע' סוטה ה, א), שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז, ה): "תוֹעֵבֵת ה' כָּל גִּבַּה לֵב", וְכָל-שֶׁכֶן בְּדַבּוּר, וְכָל-שֶׁכֶן בְּמַעֲשֵׂה. הַבַּט וּרְאֵה מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ ז"ל (ב"ר ג, ט): בְּשִׁבִיל שֶׁאָמְרוּ הַמְּלָאכִים (בראשית יב, יג): "מִשְׁחַתִּים אֲנַחְנוּ", נִדְּחוּ מִמַּחֲצָתוֹ, אֶף-עַל-גַּב שֶׁתוֹךְ כְּדֵי דַבּוּר חֲזָרוּ וְאָמְרוּ שֶׁהַשֵּׁם שֶׁלָּחַם. גַּם מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוּתֵינוּ ז"ל (במ"ד ב, ו) בְּחִזְקָהּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם: עַל-יָדֵי שֶׁאָמַר לִישַׁעְיָה (ישעיה לט, ג): "מֵאַרְץ רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי", נַעֲנֵשׁ — רֵאָה תְּרָאָה כִּמָּה תִּכְבַּד הָעֵבֶרָה, וְהַשׁוֹמֵר נִפְשׁוֹ יִרְחַק מִמֶּנּוּ. וְכֵתֵב בְּסֵפֶר 'שְׁנֵי לוחות הַבְּרִית' (שער האותיות אות ע, ענוה): הָאָדָם הַמְּקַבֵּל בְּלִבּוֹ לְהִיּוֹת עֲלוּב וְאֵינּוּ עוֹלָב, שׁוֹמֵעַ חֲרַפְתּוֹ וְאֵינּוּ מְשִׁיב — אֵין צָרִיךְ רַב לְלַמְדוֹ, שֶׁהַשְּׂכִינָה מְלַמְּדָתוֹ.

[ג] שאמר הקב"ה לגדעון: יש בך כח ללמד סניגוריא על ישראל, בזכותך הם נגאלים..

(כט) הַעֲשָׂרִים וְאַחַד: יְהֵא אָדָם זְהִיר כְּשִׁדּוֹרֵשׁ בְּרַבִּים וְקוֹנֶה שֵׁם טוֹב, לֹא יִהְיֶה לְבוֹ, חֶסֶד וְשְׁלוֹם, מְזֵה, כְּמוֹ שֶׁמְצִינּוּ בְּרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (אדר"ג לח, ג), בְּאַחַד מֵעֲשָׂרָה הַרוּגֵי מַלְכוּת, שֶׁשָּׂאוֹ מִמֶּנּוּ חֲבֵרָיו, מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ בְּמִיתָה חֲמוּרָה כְּזוֹ? וְאָמְרוּ לוֹ: שֶׁמָּא כְּשִׁדְרֶשֶׁת בְּרַבִּים נִהְיֶה לְבָךְ? וְהִסְפִּים עִמָּהֶם. עַל-כֵּן מְאֹד מְאֹד יְהֵא נִזְהָר בּוֹ. וְאִם יָבוֹא אֵיזָה הַנְּאָה בְּלָבוֹ מִחֲמַת מִסְפָּר שְׁבָחָיו וְעָרַב לוֹ — יָשִׁים אֶל לְבוֹ תַּכְף בְּתוֹךְ הַדְּרָשׁ וַיֹּאמֶר: לְבִי לְבִי, הִרְחַק מִן הַכְּבוֹד! כְּמָה וְכְמָה אֲנָשִׁים שֶׁהָיָה לָהֶם כְּבוֹד וּגְדֻלָּה, וְעָבְרוּ וּמְתוּ וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ! וְכֵן בְּכָל מִצְוָה אוֹ תוֹרָה לֹא יִהְיֶה חֶסֶד וְשְׁלוֹם מִן הַבְּרִיּוֹת, עַל אֲשֶׁר עָשָׂה אוֹתוֹ; רַק יִשְׁמַח שְׂמִחַת מִצְוָה עַל אֲשֶׁר זָכָה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה זוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם. וַיֹּאמֶר בְּפֶה מְלֹא בְּתוֹךְ הַדְּרָשׁ, וְכָל-שֶׁכֶן מִקִּדְּם: "לְשֵׁם יְחִוּד קִדְּשָׁא-בְּרִיךְ-הוּא וְשְׁכִינְתָהּ", וְעַל-יְדֵי זֶה יִנְצַל מִהַמְּכַשׁוֹל וּמִדִּין הַקֶּשֶׁה. וְגַם יִרְאֶה לְהִשְׁמַר מֵעֵין הַרְע בְּדְרָשׁ, כִּי שְׂכִיחַ הַזֶּק רֹאֵיהָ בְּזֵה.

(ל) הַעֲשָׂרִים וּשְׁנַיִם: יְהֵא אָדָם זְהִיר בְּכְבוֹד הַסְּפָרִים. וּבְזִיוֹן שְׂבָא עַל אָדָם הוּא בְּשָׁבִיל בְּזוּי הַסְּפָרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (אבות ה, ו): הַמְּכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה וְכוּ'. וְכָתַב בְּסֵפֶר הַחֲסִידִים (ס"ח תתק"ח): אָדָם שֶׁיּוֹדֵעַ שִׁיפִיחַ בְּשָׁנָה, אֵל יִשְׁכַּב תוֹךְ חֲדָר שֶׁל סְפָרִים, אִם לֹא שֶׁמְכַסֶּה אוֹתָם.

(לא) הַעֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: יְהֵא אָדָם זְהִיר כְּשֶׁבָא לוֹ בְּשׁוֹרָה טוֹבָה, יֹאמֶר בְּזִרְיוֹת: "הוֹדוּ לָהּ" כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ" (תהלים קו, א). כְּתַב בְּעַל 'שְׁנֵי לוחות הַבְּרִית': אֶף-עַל-גַּב דְּהֵיא הַנְּאָה מוּעָטָת, תִּהְיֶה עָלָיו כְּמַרְבָּה וַיִּשְׁבַּח הַשֵּׁם עָלֶיהָ.

(לב) הַעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה: יְהֵא אָדָם זְהִיר לְשִׁמּוֹר נַפְשׁוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא גְרָמָא בְּנִזְיָקִין בְּהַלּוּיַת הַמַּת, שֶׁלֹּא יִפְגַּע בְּנָשִׁים (ע" ברכות נא, א). וּבְזִהָר פְּרִשְׁת וַיִּקְהַל (קצ"א, א) נִשְׁבַּע הוּא בְּשְׁבוּעָה גְמוּרָה וַאֲמַר, דְּרַבָּא דְּעֵלְמָא מְתוּ בְּלֹא עֵתָם, בְּשָׁבִיל שֶׁלֹּא שֶׁמְרוּ נַפְשָׁם מְזֵה, עֵין שֵׁם בְּאַרְיִכוֹת, וַשׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם.

(לג) הַעֲשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה: יְהֵא אָדָם זְהִיר כְּשִׁיוֹצֵא לְדֶרֶךְ לְפָרַע גְּדֵרָיו, וְאֵל

יְשֵׁה נִדְרוֹ (כְּמוֹ מַעֲשֵׂה דֵההוּא טִיעָא בְּמִדְרַשׁ יִלְקוּט קַהֲלַת (קה"ר ה, ד)).
 'צֶדֶק לְפָנָיו יִהְיֶה, וְיִשֵּׁם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו' (תהלים פה, יד).

לד) הַעֲשִׂרִים וְשֵׁשָׁה: יֵהא אָדָם זְהִיר לְחִדָּשׁ חֲדוּשֵׁי תוֹרָה וְיִרְאֶה,
 לְהַשִּׁיג יוֹתֵר מִהַשְׁגָּתוֹ, וְיִתְפַּלֵּל לְמִי שֶׁהַחֲכָמָה
 שְׁלוֹ. דְכָשֵׁם שְׁחִיב בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה, כִּף חֲזִיב אָדָם בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה בְּתוֹרָה,
 שְׁנֵאמַר (בראשית א, ב, וע' וזהר בראשית יב, ב, ובר"ח שער הקדושה פ"ד, כח-כט): "וְיִשְׂרָצוּ
 הַמִּים", וְאִין מִים אֶלָּא תוֹרָה. וְיֵהא זְהִיר לְחִדָּשׁ חֲדוּשֵׁים לְהִיוֹתָם חֲקוּק עַל
 לְבוֹ, וְהוּא עֲטָרָה לְרֵאשׁוֹ כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְעוֹלָמוֹ. וְחֲרָפָה וּבּוֹשָׁה גְדוּלָה לְנִשְׁמָתוֹ,
 כְּשֶׁשׂוֹאֵלִין אוֹתוֹ מַה חִדָּשׁ בְּלִמּוּדוֹ וְאִינוּ יוֹדְעִי. וְזֶה רְמָזוֹ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (אבות
 ג, ח): כֹּל הַשּׁוֹכֵחַ דְּבַר אֶחָד מִמִּשְׁנֵתוֹ וְכוּ', וְכֵן שְׁמַעְתִּי אוֹמְרִים עַל הָרֵב רַבִּי
 שְׁמוּאֵל קַאֲיִדְנוּבֵר ז"ל, שְׁמַצָּאוֹ אוֹתוֹ חוֹזֵר חֲדוּשֵׁיו בְּעַת קְבוּעָה.

לה) הַעֲשִׂרִים וְשִׁבְעָה: יֵהא אָדָם זְהִיר לְרֵאוֹת תָּמִיד לְרִדְף אַחַר חֲבֵרוֹ
 לְהַחֲזִירוֹ לְמוֹטָב, כְּמוֹ שֶׁפֶתַח בְּזִהַר (תרומה קכח, ב -
 קכט, א), דְּאֶלְמְלִי הוּוֹ יְדַעִי עֲלֵמָא כְּמָה שְׁכָרוֹ גְדוּל, הִיוּ רוֹדְפִים אַחֲרָיו תָּמִיד
 כְּמִי שְׁרוּדְף אַחַר כֶּסֶף וְזָהָב. וּבְכַרְט בְּעֵבְרָה הַמְּפָרְסָמַת בֵּין הַמּוֹן הָעַם,
 בְּעוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים, בְּעֵבְרוֹת הַמְּפָרְסָמוֹת בְּתוֹרָה, הִירָא וְהִתְרַד לְדַבַּר ה'
 לְקִנְאוֹת קִנְאוֹת ה' צְבָאוֹת, לְפַקֵּחַ עַל אוֹתָם אֲנָשִׁים לְהַדְרִיכָם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל,
 וְגַם לְהוֹדִיעֵם עֲנֵשׁ הָעֵבְרָה כְּמָה עֲנֵשׁוּ גְדוּל מְאֹד - אוֹלִי וְאוֹלִי יִתְנוּ
 מְקוֹם לְדַבַּר לְהַרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּלִבָּם וְלִסּוּר מִדְּרָכָם הָרָעָה. וְהַחִי יִתֵּן אֶל
 לְבוֹ' (קהלת ג, ב): הֲלוֹא סוֹף הָאָדָם לְמוֹת (ברכות ז, א), וּמִי יוֹדֵעַ מַה יֵּלֵד יוֹם
 (ע"פ משלי כו, א), וְהַכֹּל לְפִי הַחֲשָׁבוֹן (אבות ה, כב). גַּם רַב הַמוֹנֵי הָעַם מְנִיחִים
 תְּפִלִּין עַל הַמַּצַּח וְלֹא עַל הַמַּח, וְצָרִיף אֲזַהֲרָה גְדוּלָה עַל זֶה, וְלֹא יִזְיָדוֹן
 עוֹד.

לו) הַעֲשִׂרִים וְשִׁמוֹנָה: יֵהא אָדָם זְהִיר, כְּשֶׁהוּא חָלוּשׁ וְאוֹכֵל בְּזִמָּן
 שְׂרָאוּי לְהַתְעַנּוֹת, יִכּוֹן לְכַרְיָאוֹת הַגּוֹף לְעִבּוּדַת
 בּוֹרָאוֹ, דְּזֶה כָּלֵל גְּדוּל בְּתוֹרָה (משלי ג, ו): "כֹּכֵל דְּרִכִּיף דְּעָהוּ וְהוּא יִישֵׁר
 אֲרַחֲתִיף", דְּצָרִיף הָאָדָם לְשִׁמּוֹר גּוּפוֹ וְחֵי בָהֶם, וְהִיא הִיא עִבּוּדַת הַבוֹרָא,
 שְׁלֹא יֵהא חַס וְשְׁלוֹם כְּמֵאבְד עֲצָמוֹ לְדַעַת, דְּאִין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא (ע' מס'
 שְׁמַחוֹת פ"ב). וְכֵן יֵאמַר בְּפֶה מְלֵא כְּשִׁיוֹשֵׁם לְפָנָיו לְאָכֵל: אִין אֲנִי אוֹכֵל לְהִנְאֵת

גופי, רק לבריאת גופי לעבודת בוראי! אף-על-פי שהקדוש-ברוך-הוא יודע מחשבות, מפל מקום בזה הדבור בורא מלאך חדש, גם מסלק מעליו מידת-הדין, וזהו (דברים כג, י): "ונשמרת מפל דבר רע". והפלל (אבות ב, יב): 'כל מעשיך יהיו לשם שמים' וטוב לך.

לז) העשרים ותשעה: יהא אדם זהיר שלא לשמח עצמו בעולם הזה. ועקר חבוט הקבר בא על זה. הבט וראה מה

שאמרו רבותינו ז"ל במדרש (תרא"ג): "הצור תמים פעלו" (דברים לב, ד) — מעיד אני עלי שמים וארץ: אין כל בריה יורד לידי צער, אלא מתוך שאוכל ושותה ושמח הוא ואשתו ובניו. גם אמרו במדרש (תנחומא שמיני ב): אברהם לא שמח בעולמו, יצחק לא שמח בעולמו. על-כן כל אדם יזהר, שלא יתענג עצמו ביותר, ולסגף עצמו כל מה דאפשר לתקן פגם העברות, והחי יתן אל לבו כמה וכמה מעשים רעים עשה כל ימיו בעולם מיום הולדו, והפגם הגדול שקלקל האדם בעולם הזה בחטאו מנעוריו עד היום הזה, ושב ורפא לו.

לח) השלשים: יהא אדם זהיר לדבר דברי-תורה אחר אכילתו, אחד המרבה ואחד הממעיט. ואם אין ספר מצוי לו, יהא ור

חקוק על לבו בעל-פה איזה משנה או דין משלחן-ערוף. וראוי לומר דין זה משלחן-ערוף (ס" קצח, סעיף א): אדם השומע ברפת המזון ולא אכל — כשאומר המברך "נברך שאכלנו משלו" וכו', יאמר הוא: "ברוך ומברך שמו תמיד לעולם ועד"; ובעשרה יאמר: "ברוך אלהינו ומברך שמו תמיד לעולם ועד". ועל זה המחשבה טובה מצרף פאלו ברוך במזמן. ואם אוכל עם אחרים ואומר דברי-תורה על השלחן לשם שמים לזכות הרבים, מה טוב. ויזהר שלא ישהה אחר אכילתו הרבה בישיבה אחת בלי הפסק רק ארבע אמות, דקשה לגוף מאד.

לט) השלשים ואחד: יהא אדם זהיר, שאינו יכול לסגף עצמו בתענית, ובמה יתרצה עבד אל אדוניו? כתב בשני-לוחות-

הברית (מס' יומא, הלכות תשובה, על תיבת "ולעשותו"): יבחר יום אחד על-כל-פנים בחדש, ויתבודד בחדר וישפך לבו לפני השם בתפלה ותחנונים וודוים, כבן המתרצה לפני אביו — ושב ורפא לו.

(מ) הַשְּׁלֵשִׁים וּשְׁנַיִם: יְהִי אָדָם זֹהִיר לְקֹדֶשׁ אֲכִילָתוֹ, וַיִּחַשֵּׁב לוֹ פְּקָרָבָן, וְלִכְוֹן לְהוֹצִיא נִיצוּצֵי קֹדֶשׁהּ מֵהַמֶּאֱכָל. וּמֵאֵד מֵאֵד צָרִיף לְזֹהַר בְּבִרְפַת הַנְּהַנִּין. הַבֵּט וּרְאֵה מֶה שֶׁכָּתַב הָאֲר"י ז"ל (ע' בלקו"ת פר' עקב עה"פ כי לא על הלחם וגו'): כִּמָּה יֵשׁ לְזֹהַר בְּבִרְפַת הַנְּהַנִּין, שְׂמָא אָבִיךָ מְגַלְגֵּל בּוֹ, וְנִמְצָא אֶתְּהּ הוֹרְגוֹ, דְּכַמָּה וְכַמָּה נְשָׁמוֹת מְגַלְגָּלִים בְּדוּמָם, צוּמַח, חֵי בִלְתֵי מַדְבָּר; וְלִכְוֹן פְּשֵׁמְבֶרֶךְ בְּכוֹנָה, מַעֲלָה הַנְּשָׁמָה מִמְדְּרָגָה לְמְדְרָגָה. וְלֹא כַהֲמוֹן-עַם הַחוּטְפִים הַבְּרָכָה בְּשִׁנְיָהֶם וּמְבַלְעֵים בְּלִשׁוֹנֵיהֶם, וְהַבְּרָכָה לֹא כֶדֶת וְכִהְלָכָה, אוֹי לָהֶם מִיּוֹם תּוֹכְחָהּ.

(מא) הַשְּׁלֵשִׁים וּשְׁלֹשָׁה: יְהִי אָדָם זֹהִיר לְהִתְרַחֵק מִסִּפְּק אֶסּוּר אֲכִילָה וּשְׂתֵיָהּ, כִּי 'כָּל עֵמֶל הָאָדָם לְפִיָּהּ' (קהלת ו, ז) — בְּשִׁבִיל פִּיָּהּ (ע' סנהדרין צט, ב). בְּרֵאשִׁית-חֲכָמָה' (שער הקדושה טו, ג בשם חוה"ל שער התשובה פ"ה): חֲסִידִים הֵרֵאשׁוּנִים מְרַחֲקִין שְׁבָעִים דְּרָכִים מִסִּפְּק אֶסּוּר אֲכִילָה וּשְׂתֵיָהּ. וְאוֹתָם אֲנָשִׁים הַמְזִידִים, אוֹי לָהֶם וְאוֹי לְנַפְשָׁם מִיּוֹם-הַדִּין. וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד.

(מב) הַשְּׁלֵשִׁים נְאֻךְ-בְּעָה: יְהִי אָדָם זֹהִיר לומר פְּרִשְׁת קָרְבָּנוֹת בְּכָל יוֹם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבְרָכָה (מנחות קי, א): כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה וְכוּ'. וּבְמִדְרַשׁ הַנֶּעֱלָם אָמְרוּ (וירא ק, א): הַאי מָאן דְּמִדְּפֵר בְּבִתֵּי-כְנִסְיֹת וּבְבִתֵּי-מִדְרָשׁוֹת עֲנִינָא דְקָרְבָּנָא וַיְכוּן בָּהּ — בְּרִית פְּרוּתָהּ, דְּאֲנוּן מְלֹאכִין דְּמִדְּפֵרִין חוּבְיָא דְּבִרְנָשׁ לֹא יוּכְלוּ לְמַעְבֵּד לָהּ בִּישָׂא אֱלָא טְבָא, עַד כָּאֵן לְשׁוּנוֹ. גַּם בְּפִרְשַׁת הַקְּטָרֶת, שְׁמַעוֹן: אִי בְּנֵי-נֶשֶׁא יְדַעֵי כְּמָה מַעֲלִיָּא עֲבָדָא דְקְטָרֶת קָמֵי קֹדֶשׁ-אֲ-בְרִיךְ-הוּא, הָיִי נְטִילֵי כָּל מְלָה וְהָיִי סְלָקֵי עֲטָרָה עַל רִישֵׁיהּ כְּכִתְרָא דְדַהֲבָא.

כָּל מִי שֶׁמְזַפֵּיר (בְּפִיּוֹ) בְּבִתֵּי-כְנִסְיֹת וּבְבִתֵּי מִדְרָשׁוֹת עֲנִין הַקְּרָבָנוֹת וּמְכוּן בָּהֶם — בְּרִית פְּרוּתָהּ, שְׂאֵלוֹ הַמְּלֹאכִים הַמְזַפִּירִים עוֹנוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם לֹא יוּכְלוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ רְעָה אֱלָא טוֹבָה.

זֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר (ויקהל ריח, ב): אָמַר רַבִּי אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן: אֵלּוֹ הָיִי בְנֵי-הָאָדָם יוֹדְעִים מֶה חָשׁוּב מַעֲשֵׂה הַקְּטָרֶת לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, הָיִי לוֹקְחִים כָּל מְלָה וְהָיִי מַעֲלִים אוֹתָהּ עֲטָרָה עַל רִאשֵׁיהֶם כְּכִתְרָה זָהָב.

(מג) הַשְּׁלֵשִׁים וַחֲמִשָּׁה: יְהֵא אָדָם זֶהִיר בְּהִסְתַּפְּלוֹת נָשִׁים. וְכָתַב
 בְּרֵאשִׁית־חֻקְמָה' (ספר חסידים קעז): הַרְוֹאָה אָף
 שְׁלֵא בְכוּנָה בְּאֶשְׁת־אִישׁ וְנִהְנֶה בְּרֵאשִׁיתָה, נֶעֱנַשׁ בְּאוֹתוֹ הָעוֹלָם; קַל־וְחֹמֶר
 בֶּן־בְּנוֹ שֶׁל קַל־וְחֹמֶר שְׁלֵא יְכוּן לְהִסְתַּפֵּל וְלַהֲנוֹת, חֵס וְשְׁלוֹם. אֵךְ פִּי לֹא
 נִתְּנָה תוֹרָה לְמִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְלֹא פֶל אָדָם זוֹכֶה לְהִתְבּוֹדַד תָּמִיד בְּחִדְרוֹ
 שְׁלֵא לְהִסְתַּפֵּל בִּילוּד־אִשָּׁה; עַל־כֵּן אוֹתָם אֲנָשִׁים הַמְּבַלְעִים בֵּין הַנָּשִׁים
 כְּבָנֵי־בֵיתוֹ, יֵשִׁים אֶל לְבוֹ תַחֲלָה לְבַטֵּל כָּל הַרְהוּרִים וְכָל מַחֲשָׁבוֹת זְרוּת,
 שְׁלֵא יִהְנֶה חֵס וְשְׁלוֹם, שְׁלֵא יֵעֲנַשׁ לְעֵתִיד עֵין תַּחַת עֵין, כְּמוֹ שֶׁפָּתַח בַּזֶּהר
 (פְּקוּדֵי רַסֵּג, א): מְמַנֶּה אֶחָד קָאָם עַל קִבְרוֹ וְתִכְרַר לֵה עֵינָיו שֶׁל זֶה, וְכִמְהָ
 נִחְשִׁים וְעַקְרָבִים דְּכֻלְהוֹ עֶקְצֵי לֵה. עַל־כֵּן שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם.

(מד) הַשְּׁלֵשִׁים וְשִׁשָּׁה: יְהֵא אָדָם זֶהִיר מִפְּעַס, פִּי עֲנָשׁוֹ מִר מְאֹד. הָאֵר־י
 זְלָה"ה (נגיד ומצוה בתיקונים על העבירות - תיקון הכעס)

הַקִּפִּיד בְּעֲנִין הַפְּעַס יוֹתֵר מִכָּל הָעֵבְרוֹת, וְאוּלַי אֵין לוֹ תִקְנָה, פִּי הוּא תָּמִיד

כְּכֹלֵב שָׁב עַל קָאוֹ. בַּזֶּהר (תצוה קכב, א):
 דָּא אִיהוּ בְּרֵנֶשׁ דְּמֵרַד בְּמֵרָה, וְאָסוּר
 לְאַתְקַרְבָּא בְּהֵרָה, 'פִּי כְּמָה נִחְשָׁב
 הוּא' (יטע"ב, כב) — עֲבוּדַת גְּלוּלִים
 אֶתְחַשֵּׁב הָאִי בְּרֵנֶשׁ, וּמָאן דְּאַתְחַבֵּר
 עִמָּה, פְּמָה דְּמִתְחַבֵּר בְּעֲבוּדַת גְּלוּלִים
 מִמָּשׁ, בְּגִין דְּעֲבוּדַת גְּלוּלִים מִמָּשׁ
 שְׂרִיא בְּגוּהָ, דְּעַקֵּר קַדְשָׁה עֲלָאָה
 וְשָׂרִי בְּאַתְרָהּ אֵל זֶר. עוֹד שָׁם (פְּקוּדֵי

זֶה הוּא אָדָם שְׁמֵרַד בְּאֲדוֹנוֹ, וְאָסוּר
 לְהִתְקַרֵּב אֵלָיו (וּלְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ), 'פִּי
 כְּמָה נִחְשָׁב הוּא' — בֶּן־הָאָדָם הַזֶּה
 נִחְשָׁב כְּעֲבוּדָה זְרָה (אֵל תִּקְרָא 'כְּמָה'
 אֵלָא 'כְּמָה'). וּמִי שְׁמִתְחַבֵּר עִמּוֹ, כְּמִי
 שְׁמִתְחַבֵּר עִם עֲבוּדָה זְרָה מִמָּשׁ, מִפְּנֵי
 שְׁעֲבוּדָה זְרָה מִמָּשׁ שׁוֹרָה בְּתוֹכוֹ,
 שְׁעַקֵּר מִמֶּנּוּ אֶת הַקְּדֻשָּׁה הָעֲלִיּוֹנָה
 וְהַשָּׂרָה בְּמִקוּמָהּ אֵל זֶר.

מְמַנִּים נוֹטְלִים אֶת הַדְּבוּרִים הָרַעִים
 הָאֵלוֹ (שְׁהוּצִיא מִפִּיו, וְגַם לוֹקְחִים) כָּל
 אֵלוֹ (הַדְּבוּרִים) שְׁזוֹרֵק הָאָדָם (מִפִּיו)
 בְּכַעְסוֹ, וְעוֹלָה וְאוֹמֵר: זֶה הוּא הַקְּרָבָן
 שֶׁל פְּלוֹנִי שֶׁהַקְּרִיב לְצַד שְׁלֹנוֹ!
 וְהַפְּרוּזוֹת קוֹרְאִים בְּכָל הַרְקִיעִים הַלְלוּ:
 אוֹי לְפְלוֹנִי שְׁנוּטָה אַחַר אֵל זֶר וְעוֹבֵד
 לְאֵל אַחַר! וְהַפְּרוּז קוֹרָא פְּעַם שְׁנִית:

רַסֵּג, ב): מְמַנִּין נְטֻלִין אֵלִין מִלִּין
 בִּישִׁין, כָּל אֵלִין דְּזִרְק בְּרֵנֶשׁ בְּרַגְזָא,
 וְסִלַּק וְאָמַר: דָּא הוּא קְרַבָּנָא דְּפִלְגִינָא
 דְּקָרִיב לְסִטְרָא דִּילָן! וְכְרוּזָא קְרֵאִין
 בְּכָל אֵלִין רְקִיעִיא: וִי לְפִלְגִינָא דְּאֵזֵל
 בְּתַר אֵל זֶר וּפְלַח לְאֵל אַחַר! וְכְרוּזֵי
 קְרִי זְמַנָּא תְּנִינָא (הויטע ז, יג): "אוֹי לְהֶם

פי נדדו ממני! "זכאה איהו בר-נש" "אוי להם פי נדדו ממני!" אשרי הוא דאסתמר מאורחיהו, עד פאן לשונו. האדם שנשמר מדרכיהם.

(מה) הַבְּט־נָא וּרְאֵה עַד כַּמָּה תִּכְבֵּד הָעֲבוּדָה, הַפָּגַם הַגָּדוֹל שֶׁל מִדָּה רָעָה כַּעַס. עַל-פֶּן הַיָּרָא וְהַחֲרַד לְדַבֵּר ה' יָשִׁים אֶל לְבֹו תָּמִיד דְּבָרֵי הַזֵּהר הַנִּזְכָּר, לַעֲשׂוֹת גְּדָרִים וּמִשְׁמָרֵת לְמִשְׁמָרֵת שְׁלֵא יִפְשֵׁל עוֹד בַּפָּגַם הַגָּדוֹל, וְנִפְשׁוּ כַּעֲפָר לְכָל תְּהִיָּה, וְשָׁב וּרְפָא לוֹ.

(מו) הָרִי לָךְ שְׁלֵשִׁים וְשָׁשָׁה דְּבָרִים שֶׁתִּתְנַהֵג בָּהֶם לְסוּר מִמוֹקְשֵׁי מוֹת. וְאֶף-עַל-פִּי שֵׁשׁ מֵהֶם קָשִׁים לְכַאוֹרָה לְקִיָּמָם — הַהֲרַגְל בָּהֶם נַעֲשֶׂה טַבַּע שְׁנִי. הַבֵּט וּרְאֵה רִמּוֹז נִכּוֹן עַל פְּסוּק (שמות כו, ב. וע' תנחומא תבא ג; שהש"ר א, כא): "שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לְמֵאוֹר, לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד" — מָה הַשֶּׁמֶן הַזֶּה אֵינּוּ יוֹצֵא כִּי אִם עַל-יַדֵּי כְּתִישָׁה, וְזֶהוּ 'שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית', יִרְצָה: נַעֲשֶׂה זָךְ עַל-יַדֵּי הַכְּתִישָׁה; וְזֶהוּ לְדַעַת וּלְלַמֵּד בְּנֵי-אָדָם, שְׁיִלְמַד לְכַתֵּת וּלְהַרְגִיל אֶת עַצְמוֹ בְּמִצּוֹת, כְּדֵי שְׁיֵאִיר נִשְׁמָתוֹ לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא. וְזֶה: "לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד" — הַנִּשְׁמָה שֶׁנִּקְרָאת נֵר (שבת ל, ב), דְּכָתִיב (משלי ב, כו): "נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם", יַעֲלֶה וְיֵאִיר לְפָנֵי הַשֵּׁם. וּבִפְרָט שְׁגוּף הָאָדָם רוֹמֵז אֶל הַמְּנוּרָה: שְׁתֵּי אֲזָנַיִם וְשְׁתֵּי זְרוּעוֹת וְשְׁתֵּי אַרְכְּבוֹת הֵם כְּנֶגֶד שְׁשֵׁה קָנִים הַבּוֹלְטִים מִן הַגּוּף, שְׁלֵשָׁה מִכָּל צֵד, וְהַגּוּף עַצְמוֹ — קָנֵה הָאֲמִצְעִי, וְהַדַּעַת שְׁפָרָאשׁ מֵאִיר לְכָל (עֵינַן בְּאַרְבַּע בְּסִפְר 'שְׁנֵי לִוְחוֹת הַבְּרִית' (תורה שככתב פר' כהעלותך), וְאֶכְלֹת כְּנִפְשֶׁךָ שְׁבַעֲךָ בְּעֵינַיִן דְּגַמְתַּת הַמְּנוּרָה לְגוּף אָדָם, קָרָא הוּא מִשָּׁם). הָרִי דַעַת הָאָדָם מֵאִיר לְאָדָם לְהַדְרִיכּוֹ בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם, וְלַעֲשׂוֹת אֲפָנִים לְגַרֵשׁ מִקְרָבוֹ הַיֵּצֵר הַמוֹנְעוֹ, עַל-יַדֵּי הַהֲרַגְל, כְּמַדְבָּר, דְּכָל הַרְגֵל נַעֲשֶׂה טַבַּע שְׁנִי.

פֶּרֶק עֲשׂוּרִים וְאַחַד

יבאר בו סדר יום המיתה והקבורה; תחנה דרך ידוי שתהיה שגורה בפי האדם;
בגנות הכעס:

(א) יום המיתה ויום הקבורה שים בן-אדם נגד עיניו, וחשב כאלו בא עת פקדתו, ואתה מת מוטל על-גבי קרקע באמצע הבית, וכאלו אשתך ובניך ובני-ביתך וכל אוהביך ורעיך יושבים אצלך ומסבבים לך בקינות ערוכות ובקול בכיה ממרר את שומעיהם. ונשמתך מרחפת על-גבי גופך, הולכת מראש לרגלים ומן הרגלים לראש, לראות מקום לחזור לכנס בגוף, ואינה יכולה; מתאבלת ושותקת ודוממת כאשה עטופה שחרים על אלוף נעוריה, הולכת מבית לעליה ומן העליה לבית, לראות מקומות המרגלות לישיבתה בנשבה עם הגוף. משם נוסעת אל מקום אוצר חמדוטיה ומלבושי תפארתה, ומצטערת ודואגת היאך תניחם והיא ערמה, ונרתק גופו מבלי לבוש, מוטל ערם באבן שאין לה הופכים. וידמה גם נגד עיניו, כאלו באים לרחצו במים קרים, ואין חוששים עוד עליו על הצנה, ומלבישים אותו בתכריכין בלבד מפל עמלו אשר עמל ומפל הטרח אשר טרח כל ימי חייו, ושאר מלבושיו הנחמדים וממונו מוכן ומזמן לבעל אשתו. וידמה לו כאלו מניחין אותו בארון, ועל פתח יסבלוהו, מוציאים אותו מביתו על-מנת שלא להחזיר, ואשתו ובניו צועקים אחריו בקול יללה — אינו חוזר פניו אליהם ואין משיב להם, כמו שהיה רגיל בחייו בצאתו מביתו, שאשתו ובניו היו שואלים ממנו: בתורתך תביא כל חמדה וכל מין מאכל! ועל כל דבר הנה משיב להם: הן הן! ועתה יוצא ושותק. יורדים עמו עד הקבר, מכסים אותו בעפר על פניו, ואינן יכולים להושיעו; צועקים אבי אבי! ומשיב אין להם, עד שמתנאשים ממנו וחוזרים לביתם בידים ריקניות ממנו. הוא נשאר בקבר בדרך מושבו, לחרב ביום ולקרח בלילה (ירמיה לז, ל), 'לשמיר ושית יהיה' (ישעיה ג, כג), ובנשף בערב-יום עליו יצעקו כפירים [א], אין מקום לנוס ואין חור להנצל שם. והנפש העלובה מטפסת ויורדת מטפסת ועולה על הגוף תוף קברו, אולי

[א] הם מלאכי חבלה.

תוכל לפנס בו — טורחת בזה עד שלשה ימים. בראותה פָּרְסוּ מתבקעת, מתיאשת ממנו, הולכת לבית ומבית לקבר עד שבעה ימים. וכראותה פי אין תקנה, פורחת באויר העולם לבקש מקום מנוח למצא מרגוע לה. מפצרת לעלות למעלה — מוצאת מסך מבדיל וחומת נחשת שעשה עם עונותיו, שאינה יכולה לעבר. פוגעים אותה מלאכי חבלה, דוחים ודוחפים אותה מיד ליד באימות ופחדים ובשפטים גדולים כפי רשעותה. ובתשלום השבעה הולכים בננו ואשתו לבקר את קברו, והנה עלה כלו קמשנים, פסו פניו חרלים וגדר אבניו של קברו נהרסה. אשתו נותנת עליו בקולה, אולי יעננה, ובניו בבכיה ממשמשים על קברו אולי ירגיש — ואין קול ואין עונה. גומרים בדעתם: אם יוכל היה לדבר היה משיב: שוכו בנים (שוכבים), שאיני חוזר עוד אליכם עד עולם! עוד לא תראוני, פני נהפכו לעפר ויתפרדו כל עצמותי, לא נשאר בי צורה ולא גוף ולא דמות הגוף! מיד חוזרים לביתם ומניחים לו שם. הוא מתעסק בדינו וחשבונו ומשפט נפשו, והם מתעסקים בדרכי חיים, במשתאות ומעדנים וטיוילים ובנינים ונשואי בנים, בנגונים, בשמחות וגיל.

(ב) הגה כל זה ידמה אדם תמיד נגד עיניו ויכניע יצרו; אם אבן הוא — נמות, ואם ברזל הוא — מתפוצץ (קדושין ל, ב). וכל זה פללו רבותינו ז"ל (ברכות ה, א) בדבור אחד: "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע" וכי, עד "יזכר לו יום המיתה" — רמזו בזה, שיזכר וישים נגד עיניו כל מה שיגיע לו ביום המיתה עד קברו, פנזכר. לכן לא אמר: "יזכר לו המיתה", דמשמע שיזכר שימות בלבד, דמזה בלבד אינו מתפעל כל-כך להכניע יצרו, כי אם שיזכר וישים נגד עיניו כל הנעשה לו ביום המיתה, שבדמיון זה אולי יתפעל להכניע היצר הקשה כברזל והצר הצורר תמיד בלי השקט כלל.

(*) והגני מסדר לפניך, בין-אדם, סדר נפלא ונורא, והוא דרך ודוי ותחנה ובקשה לבוא עמה לפני יוצר הכל, ומה טוב ומה נעים שתהיה שגורה בפי כל אדם לאמרה תמיד, שמועלת לכמה מעלות הנשמה ולסליחה ולכפרה, וגם לשבח והלול לאל נורא עלילה, פאשר עיני הרואה יראו מישרים, ושפת אמת תכון לעד:

(ג) יי אלהי, אשר יצרתני ובראתני ועשיתני והוצאתני מאין ליש. צור
 כל העולמים, המתלבש בעשור ספירות בלימה, מכתר
 בכתרי כתרים, מקור החכמה והבינה, בעל החסד והגבורה תפארת ישראל,
 תפארתך לנצח נצחים, הוד והדר לבשת. יסוד כל היסודות, מלכותך בכל
 משלה. בראת שמים וכל צבאם, הארץ וכל אשר בה על ידי שכינת עזך,
 ומכל הבריות עולה תמיד הלול וקלוס פתרים על ראשך. מודה אני
 לפניך, צורי וגואלי, מושיעי ומגני, הודאה גמורה שלמה בכל רעיוני וכל
 מחשבותי ובחכמתי ובבינתי ובדעתתי ובשכלי ובהשכלתי ובנפשי וברוחי
 ובנשמתתי ובכחי ובגבורתי ובבריאותי ובאמצעי ובחזקי ובגופי ובעורי
 ובבשרי ובדמי ובעצמותי ובגידתי ובעורקי ובכל איברי ובדבורי ובמאמרי
 ובקולי ובהבל פי ובראיתי ובהסתכלותי ובעיוני ובריחי ובטעמי ובמשושי
 ובעריכותי וכל תנועתתי, בעמידתי ובקומי ובהלוכי ובמצבי ובשכבי
 ובהקיצתי ובהתעוררי, ובשארי כל הפרטים הנמצאים בגופי, בכלם מודה
 ומעיד אני, שאם (יהיו) כל העולמות שבראת ויש בכתך לברא, וכן
 המספר הזה יהיה חוזר חלילה לעד לעולמי עולמים — יהיו מלאים
 חרדל, כל חרדל מתחלק לשעור מספר מלא כל העולמות פיות, וכל פה
 ידבר תהלות בשיר ושכחות, פלם בבת אחת תמיד לא יחשו לעד ולנצח
 נצחים במרוצת הדבור; בשעור שאדם דובר דבור אחד, הם אומרים אלה
 דברי שירה — עדין אינן יכולים להגיע לספר התחלת שבח אחת
 ממדותיה; כל שפן וקל וחמר, בן בנו של קל וחמר, שבח כל המדה. ואין
 להעלות על לב וברעיון ובמשכה שבח מדותיה, דאין חקר וקץ ותכלית
 ולף לבד גלויות, פי נעלית על כל השבחים ועל כל התהלות והגדלות,
 ונתקדשת על כל הקדשות, ונתרוממת על כל התרוממות, והתנשאת על כל
 התנשאות, ונעלית על כל הברכות והטהרות, ונתגברת על כל החסדים
 והצדקות והמשפטים והמוסרים, פי ממך הכל, שאתה מקור לכלם, וממך
 נובעים ויוצאים ומתפזרים ומתפרדים למקומות אשר אתה חפץ, פי
 מלכותך בכל משלה, ואין אלה מבלעדיך ואין צור זולתך אשר יעשה
 כמעשיך וכגבורתך' (דברים ג, כד).

(ד) וכל הנאצלים והברואים והיצורים והנעשים, מהמדרגה היותר גדולה

שְׁבַשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם עַד-שֶׁלְשׁוּל קָטָן שְׁבָאָרֶץ, כָּלֵם מְפִירִים וַיּוֹדְעִים וּמְבִינִים
וּמְגִידִים וּמְעִידִים עַל אֱלֹהוֹתָהּ, יַחֲוֹד שְׁכִינָתָהּ, כִּי אֵין זִוְלָתָהּ אֱלֹהִים בּוֹרָא
וַיּוֹצֵר וְעוֹשֶׂה כְּרָצוֹנוֹ. וְאֵין מִי שְׁיֵאמֶר לָהּ מָה תַעֲשֶׂה וּמָה תַפְעֵל, וּמִמָּה
מְקוּיִם וּמְיַחֲלִים כָּלֵם חַיּוֹת וּמְזוּזָן, בְּיַדְעָם שְׂאֵתָהּ כְּרֵאתָם, וְחַיּוֹתָם
וּמִיתָתָם בְּיַדָּהּ, וַיּוֹדְעִים וּמְעִידִין בְּאֵמַת דְּסִמְא"ל וּבִתְ-זוּגוֹ 'הֶבֶל הַמָּה
מַעֲשֶׂה תַעֲתָעִים' (ירמיה' י, טו), וּכְאֶפֶס וְאֵין נֶחֱשָׁבוּ, הֶבֶל וְאֵין בֵּם מוֹעִיל, עֶבֶד
רָשָׁע מוֹרֵד בְּרֵבוֹ, דִּרְכוֹ חֶשֶׁךְ וְחִלְקִלְקוֹת, 'הֵמָּה יֵאָבְדוּ וְאַתָּה תַעֲמִד וְכָלֵם
כְּבָגָד יִבְלוּ' (תהלים קב, כו), הוּא וּבִתְ-זוּגוֹ הַמְרַשְׁעֵת וְכָל חִילוֹתָיו, וְהַאֲלִילִים
כָּלִיל יַחֲלָהּ, וְעוֹבְדֵיהֶם יִכְסּוּ פְנֵיהֶם קְלוּן בּוֹשָׁה וּכְלָמָה תִכְסֶּה עֲלֵיהֶם.
וְאַתָּה ה' לְעוֹלָם תֵּשֵׁב, כְּסֵאֶךָ לְדוֹר וָדוֹר' (איכה ה, ט), כִּי אַתָּה הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל
וְהַקְּדוֹשׁ, אֲדוֹן הַכּוֹל, דֵּן כָּל נִבְרָא, 'לְתַת לְאִישׁ כְּדַרְכָּיו וּכְפָרִי מַעֲלָלָיו' (ירמיה
לב, ט), כִּי מֶלֶךְ אֱהָב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט אַתָּה. מֶלֶךְ אֲפִיר, מֶלֶךְ בְּרוּךְ, מֶלֶךְ
גָּדוֹל, מֶלֶךְ דָּגוּל, מֶלֶךְ הַדּוֹר, מֶלֶךְ וְתִיק, מֶלֶךְ זָה, מֶלֶךְ חַנּוּן, מֶלֶךְ טָהוֹר,
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, מֶלֶךְ כְּפִיר, מֶלֶךְ לְעַד, מֶלֶךְ מְלָכִים, מֶלֶךְ נוֹרָא, מֶלֶךְ סוֹעֵד, מֶלֶךְ
עוֹזֵר, מֶלֶךְ פּוֹדֵה, מֶלֶךְ צְדִיק, מֶלֶךְ קְדוֹשׁ, מֶלֶךְ רָם, מֶלֶךְ שׁוֹמֵר, מֶלֶךְ
תְּמִים, מֶלֶךְ תּוֹמֵה, מֶלֶךְ שׁוֹכֵן עַד־יַעַד, מֶלֶךְ רַחוּם, מֶלֶךְ קַדְמוֹן, מֶלֶךְ צִיר,
מֶלֶךְ פּוֹקֵד, מֶלֶךְ עֲשִׂיר, מֶלֶךְ סוֹמֵךְ, מֶלֶךְ נוֹצֵר חֶסֶד, מֶלֶךְ מַמִּית וּמַחְיֶה,
מֶלֶךְ לוֹמֵד זְכוֹת יִשְׂרָאֵל, מֶלֶךְ כְּבוֹד, מֶלֶךְ יוֹצֵר, מֶלֶךְ טָהוֹר, מֶלֶךְ חוֹמֵל,
מֶלֶךְ זוֹכֵה, מֶלֶךְ מְזַכֶּה, מֶלֶךְ הַמוֹשִׁיעַ, מֶלֶךְ הַדּוֹבֵר צְדָקוֹת, מֶלֶךְ גּוֹאֵל, מֶלֶךְ
בוֹרָא, מֶלֶךְ אֲדִיר, מֶלֶךְ אֲמִיץ, מֶלֶךְ תָּם, מֶלֶךְ בּוֹנֵה עוֹלָמוֹת וּמַחְרִיבָן, מֶלֶךְ
שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, מֶלֶךְ גְּבוֹר, מֶלֶךְ רָם וְנִשְׂא, מֶלֶךְ דְּבַר שְׁלוֹם, מֶלֶךְ קִנְיָה שְׁמַיִם
וְאָרֶץ, מֶלֶךְ הַמַּתְגַּאֵה עַל כָּל גְּאִים, מֶלֶךְ צַח, מֶלֶךְ וּמוֹלֵךְ לְעַד, מֶלֶךְ פּוֹצֵה,
מֶלֶךְ זוֹכֵר זְכוֹת יִשְׂרָאֵל, מֶלֶךְ עֲלִיּוֹן, מֶלֶךְ חֲסִיד, מֶלֶךְ סוֹבֵל וּמַאֲרִיךְ אַפּוֹ,
מֶלֶךְ טוֹב, מֶלֶךְ נִשְׁגָּב, מֶלֶךְ יְרֵאוּי, מֶלֶךְ מְפַחֵד, מֶלֶךְ כּוֹבֵשׁ כְּעֶסוֹ, מֶלֶךְ
לוֹבֵשׁ רַחֲמִים, מֶלֶךְ אֶחָד יַחֲדֵי וּמִיַּחַד עַל כָּל הַמֵּיחַדִּים, מֶלֶךְ בּוֹחֵר
בְּטוֹבִים, מֶלֶךְ גּוֹמֵל חֲסָדִים, מֶלֶךְ דּוֹרֵשׁ עֲמוֹ יִשְׂרָאֵל, מֶלֶךְ הַמְשַׁפֵּט הַמְּאִיר
לְכָל הָעוֹלָמוֹת, מֶלֶךְ וְתָרַן זֶן וּמְפָרְגֵם בְּשַׁפְעַע, מֶלֶךְ זִכְרָן זוֹכֵר עֲנִיִּים
וּשְׁפָלִים, מֶלֶךְ חוֹשֵׁק לְהִיטִיב, מֶלֶךְ טוֹבֵל וּמְטַהֵר טְמֵאִים, מֶלֶךְ יוֹעֵץ, מֶלֶךְ
כֹּהֵן, מֶלֶךְ לוֹחֵם מְלַחְמוֹת יִשְׂרָאֵל, מֶלֶךְ מְנַצֵּחַ וּמְנַצָּח, מֶלֶךְ נְעִים, מֶלֶךְ

סוגר ופוחת, מִלֶּךְ עוֹנֶה בְּעַת צָרָה, מִלֶּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל, מִלֶּךְ צוֹפֶה וּמַבִּיט
הַכֹּל, מִלֶּךְ קָרוֹב לְכֹל קִרְאָיו, מִלֶּךְ רוֹצֵה בְּתַשׁוּבַת הַשָּׁבִים, מִלֶּךְ שׁוֹבֵר
אַרְזִים, מִלֶּךְ תָּמִים דְּעוֹת.

(ה) וַיֹּאמֶר: זֶהוּ הַשִּׁיר שְׂאוּמְרִים בְּכֹל יוֹם בְּכֹסֵא הַכְּבוֹד לְאֲדוֹן אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל! גַּם בְּשֶׁהִנְשָׁמָה עוֹלָה לְמַעַלָּה, פּוֹתַחַת פִּיהָ וְאוֹמְרַת
תְּהִלָּה וְשִׁירָה וּבִרְכָּה וְשִׁבַּח וְנִצּוֹחַ וְהִלָּל וְהוֹדָאָה לְמִי שֶׁאָמַר וְהִיָּה הָעוֹלָם:
אֲזַכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהְמָיָה, כִּי בָּךְ נִפְשֵׁי חֲסִידָי! וְעֵלוֹס וְנִגּוֹן וְגִילָה וְרִנָּה,
וְדִיצָה וְחִדּוּה וְשִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה וְאַהֲבָה וְאַחֲוָה וְרַעוּת וְנוֹי וְנַעַם וְעֲנֻנָּה וְאַמֶּת
וְצַדִּיק וְיִשָּׁר וְסִגְלָה וְפֶאֶר וְעוֹז וְעֵלוֹז וְעֵלוֹץ וְנַחַת וּמְנוּחָה וְנַחֲמָה, שְׁלוֹם
וְשִׁלּוּה וּבִטְחָה וְהַשְׁקָט וְשִׁאֲנָן וְטוֹבָה וְחֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים וְיָפִי וְתֹאֵר וְהִדָּר
וְחִמְלָה וְחִנּוּנָה וְזִיו וְזֹהַר וְעֵטוֹר וְנִגְהָ וְאוֹר וְנִפְלְאוֹת וְיִשַׁע וְרַקַּח, מִמְּלַח
וּמְאוּר וְאֲדִירוֹת וְעֲרִיצוֹת וְעֶזֶר, כַּחַ וּגְבוּרָה וְיִקָּר וְחִזְקָה וְתִקְוָה וּמְשָׁלָה
וְאִמְץ וְרוֹעוּתוֹ וְזִיו וְזֹהַר וּמְחֻזָּה וְלִקְחָה טוֹב וְלִכְבוֹת וּפְדוּת וְנִבּוּאָה וְקִרְיָאָה
וְגְבוּרָה וְחִיל וְגִדְלָה וְקִדְשָׁה וְטְהָרָה וְנִקְיוֹת וּמְלָכוֹת וְהוֹד וְהִדָּר וְכְבוֹד
וְתַפְאֲרַת לְאֲדוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּכֻנּוֹ. אֵל מְעֵטֵר בְּרַק אֹרֶךְ אֲמַתַּת הַנִּמְצָאוֹת,
אֲדוֹן הָעֲנִינִים הַנִּצְחִיִּים, נְתִיב הַיְדִיעוֹת וְהַמְשָׁפְלוֹת, מְבוּעַ הַחֲסָדִים, סִגְלַת
הַצְּדִיקוֹת הַבְּלִתֵי מְשַׁעְרוֹת, נְעִימַת הַקּוֹלוֹת, פֶּעַל הָאוֹרוֹת וְהָאֲפְלוֹת — בְּיַדְךָ
אֲפָקִיד רוּחִי, וּפִי תִהְיֶה מְאֹשֶׁר וּמִיִּשָּׁר מְרוּחְךָ הַנִּצְחָה. לֹא אֵינִי מְחַרֵּב
לְשׁוֹנוֹת רַמְיָה. לְמַעַן חֲסִדְךָ עָשֵׂה לְשׁוֹנֵי כַּחַץ שְׁחוּט, וְכַח זְכָרוֹנֵי יִהְיֶה
כְּפַעַל תְּמִיד, וְנִפְשֵׁי תִהְיֶה מְזַמְנֵת בְּהַגְדוֹת הָאֲמַתוֹת, וְיִמְיֶנְךָ הַנִּנְאָדָרַת
תְּסַעְדֵנִי בְּקוֹלוֹת וּבְלִמִּידָה תְּרַנְנֵנִי, בְּזִרְיֹנוֹת, בְּפִתְיָה וּמְבוּאָה וּמְחַשְׁבָּה תוֹעִיל
לִי בְּאַגְדָּה וּבְשִׁמְיעַת רוּחָנִיּוֹת וּנְבוּאוֹת בְּעֵצוֹת נִפְלְאוֹת, בְּהַשְׁפָּלוֹת מְגִיעוֹת
הַדְּבָרִים הַנִּכְבָּדִים, אָמֵן.

(ו) וּבְהִיּוֹת שְׂאֵתָה ה' אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים, מִלֶּךְ מְלָכֵי
הַמְּלָכִים, וְאֲנִי בְּשֵׁר וְדָם, בּוֹשָׁה סְרוּחָה, רַמְיָה (סוּטָה ה', א), גּוּף
עֶפֶר, גּוּף נְגוּף, תְּכִלִּית הַמְּאוּס וְהַרְחוּק, וְעַם כָּל זֶה חֲטָאתִי לְפָנֶיךָ — אֵיךְ
יִהְיֶה לִי פָנִים לְבִקְשׁ מְחִילָה וְסְלִיחָה לְפָנֶי כֹּסֵא-כְבוֹדְךָ? אֵף-עַל-פִּי שֶׁכָּל
יְמֵי הַיּוֹתֵי חַי עַל הָאָדָמָה יִתְהַפְּכוּ דְמַעוֹת עֵינַי לְיָמִים וּנְהָרוֹת, לְטַבֵּל בְּהֵם
תְּמִיד לְטְהַר חִלָּאת עוֹנוֹתֵי, וְיַעֲשׂוּ עֲצָמוֹתַי כְּעֵצִים לְמַעַרְכָּה לְשׁוֹף תְּמִיד

כָּל אִיבְרִי, וְאֶשְׁפֹּף דָּמִי כַּדָּם הַקְּרִבְנוֹת וְהַקָּטָר חֲלָפִי בְּקִרְפִּי, וַיַּעֲלֶה עֵשֶׂן מִמִּזְבֵּחַ לִבְבִּי, מִרְתִּיחוֹת אֵשׁ הַקּוֹדֶשׁתָּה שֶׁנִּבְעָרָה בִּי מִהַתְעַנְיּוֹת וְהַסְּגוּפִים; וְאִם אֲנִי בְּעֵצְמִי אֲשִׁים תְּכוּנַת תְּבִנְיַת צִוְרֹתִי כַּמִּזְבֵּחַ, כִּדִּי שְׁאֵשׁ תִּמִּיד תּוֹקֵד עָלָיו לֹא תִכְבֶּה — לֹא יִסְפִּיק כָּל זֶה לְתַת לִי מְקוֹם וּפָנִים לְבּוֹא לְפָנֶיךָ שֶׁתִּמְחַל לִי עַל כָּל מַה שֶׁהִכְעַסְתִּיךָ. אֲךָ לְקַחְתִּי חֲזֵק בְּעֵצְמִי וְעָצָה בְּלִבִּי לְמַצֵּא מְקוֹם וּפָנִים לְשׁוּב אֵלֶיךָ, בְּשׁוּמִי בִדְעָתִי שְׁאִדְרָבָה, כִּפִּי גִדְלָךְ וּמַעֲלָתְךָ וְרוּמְמוֹתְךָ, כִּי גִדַּל עֲנוּתְנוֹתְךָ וְרַחֲמָנוּתְךָ; וְכִפִּי מֵעוֹט דִּלּוֹתִי, דְּקוֹתִי, שְׁפָלוּתִי וְאֶפְלָתִי וְהִיִּיתִי כְּלֹא הִיִּיתִי, וְכֹאֲלוֹ לֹא הִיְתָה הַיְוִיִת מְצִיאוֹתִי — כִּי הִזָּה שְׁעוֹר דְּעָתִי וְשִׁכְלִי בְּעַת שֶׁחֲטָאתִי לְפָנֶיךָ, שֶׁנִּמְצָא שְׁהִיִּיתִי כְּלֹא הִיִּיתִי. גַּם יִדְעָתִי כִּי אֲשַׁמְתִּי לֹא תִזִּיק לְךָ וּמְחִילְתִּי לֹא תַחֲסֹר מִמֶּךָ. אֲנִי אֱלֹהִי! מְחַל לִי, מַה שֶּׁלֹּא יִזִּיק לְךָ, וְתֵן לִי מַה שֶּׁלֹּא יַחֲסֹר מִמֶּךָ.

(ז) וְעוֹד נִתְחַזְקֵתִי לְבּוֹא אֶצְלֶךָ וּבִטְחָתִי שֶׁתִּרְחַמְנִי לְסַלַּח לִי, בְּעֵצַת כְּלִיּוֹתִי, שְׁיַעֲצוּנִי, עֲזֹרוּנִי בְּאִמְרוֹתֶם, אֲמַצּוּנִי בְּעֵצַתְּם וּבְדַבְרֵיהֶם הַעֲמִידוּנִי, וַיַּעֲנוּ וַיֹּאמְרוּ לִי: בֶן־אָדָם, מַה לְּךָ נִרְדָּם בְּכַבֵּד עֲוֹנוֹתֶיךָ? קוֹם קְרֵא אֶל אֱלֹהֶיךָ בְּתִשׁוּבָה וּבְהִוָּיִים, שְׁוֹדָאֵי יִקְבְּלֶךָ, שְׁעַל הַתְּשׁוּבָה נִתְיַסַּד עוֹלָמוֹ (ז"ח ח"ת פה, א), וְעַל אִישׁ כְּמוֹךָ נִקְרָא רַחוּם וְחַנוּן, 'נִשְׂא עוֹן וְעָבַר עַל פְּשָׁע' (מִיכָה ז, יח), לֹא עַל שׁוּמְרֵי תוֹרָתוֹ מֵאֲלֶיךָ וְעַד תּוֹ. וּבְשִׁמְעֵי דַבְרֵיהֶם כִּי נִעְמּוּ, הַשְּׁלַכְתִּי מִסּוּהַ הַבוֹשָׁה מֵעַל פָּנָי וְנִתְעוֹרַרְתִּי וְנִתְחַזְקֵתִי לְבּוֹא לְפָנֶיךָ לְבַקֵּשׁ מְחִילָה וְסְלִיחָה וּכְפָרָה, אֶף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִנַּחְתִּי עֲבָרָה שֶׁלֹּא עָשִׂיתִי, אֲשַׁמְתִּי, בְּגִדְתִּי... (עַד סוֹף הַיְדוּוֹי). וַיְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ מִלְּפִי וְאֱלֹהִי, שֶׁהִכְנַעַת אֲמִירַת הַיְדוּוֹי הַזֶּה לְפָנֶיךָ יַחֲשֹב כְּאִלוֹ דְּנִתְנִי בְּשִׁבְעָה מְדוּרֵי גִיהֶנֶם, עַד שֶׁעוֹר מְרוּק כָּל מַה שֶׁחֲטָאתִי לְפָנֶיךָ. וְאִם חָס וְשָׁלוֹם הִרְבִּיתִי לְפָשַׁע, עַד שֶׁהִדִּין מְחִיב לְנַעַל דְּלִתִּי הַתְּשׁוּבָה לְפָנָי — קִבְּלֵנִי בְּחַתִּירָה שֶׁתַּחַת כְּפֹאֶ־כְּבוֹדְךָ, כְּאֲשֶׁר קִבַּלְתָּ לְמִנְשָׁה וְלִשְׂאֵר הַפּוֹשְׁעִים כְּמוֹהוּ בְּשׁוּבְכֶם אֵלַיךָ. מְחַל לִי מַה שֶׁחֲטָאתִי וְהִעוּיִתִי וּפְשָׁעֵתִי לְפָנֶיךָ, בֵּין בְּאִנְס בֵּין בְּרְצוֹן בֵּין בְּמִזִּיד, עַל דַּבְרֵי תוֹרָה וְעַל דַּבְרֵי סוֹפְרִים, וְעַל כָּל גֵּדֵר וְסִיג, בֵּין חֲמוּר וּבֵין קָל, שֶׁמְפִיר אֲנִי בְּסִכְלוֹתִי וְאוֹלָתִי וּשְׁטוּתִי כִּי הִסְפַּלְתִּי עָשׂוֹ, וּשְׁטוּתִי גִרְמָה לִי, וְעֵצוֹת יִצְרִי בְּלָבָל וְדַעְתִּי וְכֹהוּ עֵינַי, וְהִיִּיתִי מִמַּשׁ כְּמִשְׁתַּגַּע וּכְאִלוֹ לֹא הִיִּיתִי בֵּין הַחַיִּים, וְכִמְעַט אָנוּס בְּיִצְרֵי הִיִּיתִי. וְעַל זֶה סָמְכְתִי שֶׁתִּקְבְּלֵנִי

בְּתוֹכָהּ, כְּמִדְתָּהּ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד תָּמִיד, כִּי עַל זֶה בְּרָאתָ עוֹלָמְךָ, דְּכָתִיב (תהלים
 ינוצר החכמה 172 24547 פט, ג): "אִמְרָתִי עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה".

ח) וּבְהִיּוֹת שֶׁהָאָדָם אֲשֶׁר מֵחֶמֶר קְרוּץ, מְעַתָּד לַחֲטָא מִתְגַּבֵּר יִצְרוּ בְּקִרְבוֹ
 תָּמִיד, יוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּת, לְכֵן מִפִּיל אֲנִי תַחֲנַנְתִּי לִפְנֵי כֶּסֶף-
 כְּבוֹדְךָ, ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי אֲבָרְהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, שֶׁתַּעֲשֶׂה עִמִּי אוֹת
 לְטוֹבָה כְּמִדְתָּהּ לְהִיטִיב תָּמִיד וְאֵינְךָ חֶפֶץ בְּמוֹת הַמֵּת. יוֹדַע אֲנִי נְאֻמָּה,
 שְׂאֵף-עַל-פִּי שֶׁמִּסְרַת הַבְּחִירָה בְּיַד הָאָדָם לְלַבֵּת בְּדֶרֶךְ שֶׁלְבוּ חֶפֶץ מִטוֹב
 וְעַד רָע, עִם כָּל זֶה גְלוּי לִפְנֵי כֶּסֶף-כְּבוֹדְךָ אַחֲרִית כָּל אָדָם אִם יִהְיֶה טוֹב
 אוֹ רָע, וְאִם יֵצֵא מִן הָעוֹלָם צָדִיק אוֹ רָשָׁע (ע' נדה טו, ב), וְאִין יִדְעֶתָּה מִכְּרַחַת
 לְשׁוֹם אֶחָד מִשְׁנֵי הַדְּרָכִים. לְכֵן אִם גְלוּי וַיְדוּעַ לְפָנֶיךָ, שְׁחַס וְחִלְיָה סוֹפֵי
 לְמוֹת חַיִּב — מִרְצוֹנִי הַטוֹב, בְּלֵב שָׁלֵם וּבְנַפְשׁ חֲפֵצָה רוֹצֶה אֲנִי שֶׁתִּכְרִית
 יָמֵי וּשְׁנוֹתַי וְתֵן אוֹתָם תּוֹסְפוֹת עַל יָמֵי עוֹשִׂים רְצוֹנְךָ, וּכְרִיתוֹת יָמֵי וּשְׁנוֹתַי
 יִהְיֶה מְחִילָה וְסְלִיחָה וְכִפְּרָה עַל כָּל מַה שֶׁהִכְעַסְתִּיךָ בְּמַעֲשֵׂי מִיּוֹם הַיּוֹתִי
 עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וְאַזְכֶּה לְרֵאוֹת בְּאוֹר הַחַיִּים, וְנַפְשִׁי תִהְיֶה צְרוּרָה תַּחַת כֶּסֶף-
 כְּבוֹדְךָ אָמֵן. וְאִם עֲתִיד אֲנִי לְמוֹת זַכָּאִי, זָךְ בְּלֵי שְׁמָרִים, חָף אֲנִי וְלֹא עוֹן
 בִּי — מַעֲתָה וּמַעֲכָשׁוֹ הוֹסֵף יָמִים עַל יָמֵי וְשָׁנִים עַל שְׁנֵי בְּכֵנֵי חַיִּי וּמְזוֹנֵי,
 עוֹסְקִים בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת לְשִׁמְהָ, וְשֹׁפֵעַ רַב כְּדֵי לְעַבְדְּךָ תָּמִיד בְּשִׂמְחָה רַבָּה,
 בְּלֵי עֲצָבוֹת כָּלֵל, וְלִהְיוֹת זוֹכֶה וּמְזוֹכֶה אַחֲרֵים עִמִּי, וְלִפְרָסֵם וְלִרְוֹמֵם וְלִגְדֵל
 אֱלֹהוֹתָּהּ בְּכַח אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי. וְאַזְכֶּה לְרֵאוֹת בְּבִיאַת מְשִׁיחַ בְּנֵי-יוֹסֵף וּמְשִׁיחַ
 בְּנֵי-דָוִד וּבְכִנּוּן בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ אָמֵן. יִהְיוּ לְרְצוֹן אִמְרֵי פִי וְהַגִּיזוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ,
 ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי.

ט) וּבְהִיּוֹת שֶׁעֲנִין הַפַּעַם הוּא רָע עַד מְאֹד, כִּי אֲשֶׁר הַזְּכָרְתִּי בְּפֶרֶק דְלַעֲלִיל,
 מִזֶּה גִרְמָא לְמַנַּע לְאָדָם לְהַכְנִיעַ אֶת לְבָבוֹ הָעֶרְלִי, אֶכְתֹּב לְךָ
 מַעֲנִינֵי בְטוֹל הַפַּעַם שֶׁכָּתֹב בְּסֵפֶר 'תּוֹצְאוֹת-חַיִּים' (כ"ז בְּרֹבּוֹ לְשׁוֹן ר"ח שְׁעַר הַעֲנוּהָ, ה,
 כב-ל, וּבְתוֹצ'ח לִיתָא), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הַרוֹצֶה שְׁלֹא יִהְיֶה כְּעֶסֶן, יִלְךְ אַחֵר עַקֵּר
 הַדְּבָרִים הַנְּאָמְרִים אוֹ הַנֶּעֱשִׂים לוֹ לְהַכְעִיסוֹ, וְלֹא יִשִּׂים לְבוֹ וְדַעְתּוֹ אַחֵר
 מִרְאֵה עֵינָיו אוֹ מִשְׁמַע אָזְנוֹ, אֶלָּא אַחֵר פְּעֻלַּת הָאוֹמְרִים אוֹ הַעוֹשֶׂה אוֹתָם.
 אִם הוּא כְּסִיל וְכַעַר — תִּתְקַרֵּר דַּעְתּוֹ וְרִתִּיחַת כְּעֶסוֹ כִּי יֹאמֵר: שׁוֹטָה הוּא
 זֶה, דְּבָרָיו לֹא כְּהַשְׁפֵּל וְדַעַת, רַק כְּצַפְצוֹף הָעוֹפוֹת אוֹ נְבִיחַת הַכֶּלֶב וְכִיּוֹצֵא.

ואם הוא חכם ומשפיל — יחשב ויפיר פי לטובתו אומר לו, ויקבל דבריו וישמח בהם. ואם הדברים או המעשים בלתי ראויים והגונים, או באו מצד עצמו שאמרם או עשאם, ויבוא משפיל או כסיל, חכם או סכל, ויזכירם — לא יסתכל אל המזכירים, רק אל המעשים, הואיל והוא מפיר פי אמת הוא שאמרם או עשאם, ותבוא לו תועלת גדולה בזה, פי יתקן את מדותיו.

(י) עוד עצה טובה להקל את הפעם ולעצור אותו — שפאשר יהיה לאדם משא-ומתן עם אחד לא טוב, יהיה מסכם בלבו הסכמה שלמה לסבל ממנו כל מיני עלבון בדבור ובמעשה, פי פאשר ימתין האדם מחברו שיעליבהו בדבור ובמעשה, לא יבוא לו פתאם ולא יכעס. כן יעשה, עד שינצל ממנו כמצל משור המועד בימי ניסן (ע' ברכות לג, א), ובזה יהיו חיינו חיים טובים.

(יא) גם דברים המביאים את האדם לידי הכנעה ובטול הפעם (שם בשם חוה"ל שער הכניעה פ"ה): פאשר יחשב בחליפתו, ובוא אליו המות במהרה, והפסק תאוותיו ותקנותו, וצורת עמדו בקברות. וגם פאשר יעבר על לב האדם מה שהוא חייב לו מהעבודה האלהית, רב חסדיו עליו וגדל טובו, והתעלמותו אליו מהמצות השמעיות והשכליות וקצורו בהם, והפסק טובותיו ואמתלאותיו [ב], יום החשבון וחרטתו במעמד הגדול — יכניע וישבר רוחו, וכמו שכתוב (מלאכי ג, ב): "ומי מכללל את יום בואו". והכי איתא בזהר (מקץ רא, ב).

(יב) וכאשר יתן האדם אל לבו, שבוראו פועס עליו על מה שחטא בגאותו וכעסו, וכל מעשיו בספר נכתבים (אבות ב, א), ואין עונו נמחק מהרה — כמה יבוש ויכלם לעתיד פראות מעשיו חקוקים לפניו! ואיך לא יבוש שיכריזו עליו מלמעלה: פלוני עבד עבודת-גלולים! וכיוצא (זוהר פקודי רסג, ב). ואין לה דבר שיבטל הדבקות יותר מהפעס, ועל-ידי הפעס תסתלק ממנו הנשמה (זוהר תצוה קפב, א).

(יג) עוד מהדברים המבטלים את הפעס (שם בשם חוה"ל שער הכניעה פ"ז): פי

[ב] פי' שלא יהיה לו טענה לפטור.

כְּאִשֶּׁר יִסְפְּרוּ בְּגִנוּתוֹ, אִם יִזְכִּירוּ לוֹ מֵה שֶׁעָשָׂה, יוֹדֶה עַל נַפְשׁוֹ בְּקִצּוֹרוֹ, וְאֵל יַחֲזֹר אַחֲרֵי אֲמִתְּלוֹת לְהַנְקוֹת מִמֶּנּוּ וּלְזַכּוֹת עִצְמוֹ. וְאֵל יִשְׁתַּדֵּל לְהַכְלִים הַמִּסְפָּר וְאֵל יֹאשִׁימֵנו עַל אֲשֶׁר גָּלָה אוֹתוֹ. אָבֵל יֹאמֶר לוֹ, שְׂאִין זֶה אֵלָּא שְׁעוֹר קִטָּן מֵרַע מְעַשְׂיוֹ נֶגֶד מֵה שֶׁלֹּא יָדַע מִמֶּנּוּ, וְשָׂאֵלוֹ הֲיֵה נֶגְלָה לוֹ רַע מֵעֲלָיו וְעוֹנוֹתָיו הֲיֵה בּוֹרַח מִמֶּנּוּ, וְיוֹדֶה לוֹ עַל אֲשֶׁר גָּלָה עָלָיו מֵעֵט מֵהִרְבֵּה לִיִּסְרוֹ כְּדֵי שִׁישׁוּב. וְאִם מֵה שֶׁסִּפְרוּ עָלָיו שָׂקָר — הָאוֹמְרוֹ עָלָיו מֵאֲבָד זְכוּתוֹ. עוֹד מֵהִדְבָּרִים הַמְּבֹטְלִים אֶת הַפֶּעַס הֵם: כְּאִשֶּׁר יִסְתַּכֵּל הָאָדָם כִּמֵּה קִלְקוּלִים נִמְשָׁכִים מֵהַפֶּעַס, כִּי מִי שֶׁהוּא כּוֹעֵס פְּתָאֵם וְלֹא יֶאֱרִיךְ אָפוֹ, יָבוֹא לִיְדֵי שְׂפִיכוֹת דָּמִים (וּמְעַשֶּׂה גְדוֹל בְּסִפְרֵי הַחֲסִידִים, סִימָן תְּרֵנָה, עֵינֵן שָׁם, וּבְפֶרֶק קָמָא דְגִטִּין (י, ב) וּבְפֶרֶק שְׁנֵי דְשַׁבַּת (ה, א) דְּבָרִים רַבִּים כְּהֵמָּה עַל הַכּוֹעֵס וּמְטִיל אֵימָה יִתְרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ).

(יד) גַּם נִרְאֶה לִי לְבַטֵּל הַפֶּעַס: מִיָּד בְּעֵת כְּעֵסוֹ יִשִּׁים נֶגֶד עֵינָיו צוֹרֵת בְּנֵי שְׂמֵתוֹ לוֹ וְהַשְׁתַּנּוּת פְּנִיָּהּ שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ בְּחֻלָּים. וְאִם לֹא מָתוּ לוֹ בָּנִים, יִשִּׁים נֶגֶד עֵינָיו כְּאִלּוֹ רוֹאֶה בְּנֵי מֵתִים מוּטְלִים לְפָנָיו — מִיָּד יִשְׁקֹט מִכְּעֵסוֹ. וְאִם בָּחוּר הוּא, שְׁלֹא נִשְׂא עֲדִין אִשָּׁה — בְּעֵת הַתְּחִלַּת כְּעֵסוֹ יִדְמָה וַיִּצְיֹר נֶגֶד עֵינָיו חֲלָל־חֶרֶב שְׁחוּט לְפָנָיו, וְעֲדִין מִפְּרַפְרֵי וְדָמוֹ שׁוֹתֵת מִמְּקוֹם הַשְּׁחִיטָה, וּמִיָּד יִנּוּחַ כְּעֵסוֹ.

(טו) גַּם נִרְאֶה לִי לְתַקּוֹן כָּל הָעֲבֵרוֹת — אִם תְּלַמִּיד־חֶכֶם הוּא, יִשְׁתַּדֵּל לְהִרְבּוֹת חֲדוּשִׁים בְּלִמּוּדוֹ, וְעַל־יְדֵי הַחֲדוּשִׁים נִבְנִים עוֹלָמוֹת וְשָׂמִים חֲדָשִׁים, כְּדֹאִיתָא בְּזוֹהַר (הַקְּדָמָה הוֹחֵר ה, א), וְנִמְצָא בּוֹנֵה הַחֲרָבוֹת שֶׁהַחֲרִיב בְּעוֹנוֹתָיו, הָרִי מִתְקַן מֵה שֶׁקִּלְקַל, בּוֹנֵה מֵה שֶׁהָרַס. וְאִם אִינוּ בֵּרֵה כְּכִי לְחֲדָשׁ, יַחֲזִיק בְּיְדֵי הַמְּחַדְּשִׁים, שִׁיעֲסֵקוּ וַיִּחְדָּשׁוּ לְשֵׁמוֹ, דְּשִׁלּוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ (קְדוּשִׁין כב, א). וְאִם אִין יָדוֹ מִשְׁגָּת לְהַחֲזִיק בְּמִמוֹן, יִשְׁתַּדֵּל בְּכַחוֹ לְשַׁמֵּשׁ לְתַלְמִידֵי־חֶכְמִים הַמְּחַדְּשִׁים חֲדוּשֵׁי־תוֹרָה, וַיִּכְיֵן לְפָנֵיהֶם הַסְּפָרִים וְכָל מִינֵי הַכְּנָה, בְּאִפְּן שֶׁלֹּא יִפְסִיק לָהֶם דְּבַר מִלְּחֲדָשׁ, וּבְזוֹהַ יִהְיֶה גַּם לוֹ חֵלֶק בְּחֲדוּשֵׁי הַתּוֹרָה שֶׁמִּתְחַדְּשִׁים מִסִּבַּת הַכְּנוּתָיו. גַּם יִתְחַרֵּט עַל הָעֵבֶר, שְׁלֹא עָסַק בְּתוֹרָה לְחֲדָשׁ בְּהָ, וַיִּשְׁתַּדֵּל בְּבָנָיו שִׁיעֲסֵקוּ בְּתוֹרָה וַיִּחְדָּשׁוּ בְּהָ חֲדוּשִׁים, וַיִּלְךְ לְשִׁמְעַע לְדַרְשָׁנִים הָאוֹמְרִים חֲדוּשֵׁי הַתּוֹרָה, וַיַּעֲצֵב אֶל לְבוֹ אֵיךְ הוּא לֹא זָכָה לְזוֹהַ, וַיֹּאמֶר בֵּינוֹ לְבִין עִצְמוֹ: הֲלוֹאִי יִהְיֶה לוֹ הַשְּׂפָלָה

כדי לחדש פמוהו אפלו חדוש אחד ולמות אחר-כך! ומחשבה טובה הקדוש-ברוך-הוא מצרפה למעשה (קדושין מ, א), ובכפרט שמתאווה לזכות לחדש ואף-על-פי שאחר-כך ימות.

טז) ונראה רמז לדבר: אחר מעשה העגל, שעבודת גלולים פולל כל עברות שבתורה — ויקהל משה את העם (שמות לה, א) — הזכיר להם ענין שבת, לרמז להם שייקהילו קהלות ברבים לדרש בשבתות ובמועד הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ילקוט ויקהל לה בשם מרש אביר). ועשה זה, כדי שעל-ידי חדושי הדרושים יתקנו ויכנוי התרבות שהחריבו בעשיית העגל, שאין דבר שיוכל לתקן ולבנות ההריסות, כי אם החדושים שאדם מחדש בתורה. ולמפרסמות אינן צריכות להרבות בראיות, שהרי כשם שתחלת בנין העולם היה על-ידי התורה, כדברי רבותינו ז"ל (ב"ר א, א): אמרה תורה: בי היה מסתפל הקדוש-ברוך-הוא וברא את העולם וכו', כך תקון ההריסות בו על-ידי העונות אינו אלא כי אם על-ידי התורה. הקדוש-ברוך-הוא יזכנו בה לעולם אמן סלה ועד.

יז) ואם אמר יאמר האדם: מה יכלת יש בהכל היוצא מפני, שאין בו ממש, לתקן ולבנות בנינים? — הבט וראה, שיש כח בהדבור היוצא מפני מלך שלטון להמית ולהחיות, לבנות ולהרס, אף-על-פי שבדבור עצמו אין בו ממש, כי אינו אלא קול הכל שהוציא מפיו. וכן תראה, הראיה אין בה ממש — ומי שרואה בעין הרע, ממית בראיתו. והיענה מבטת בעיניה ראה תדירית בביציה, ומכח הראיה מחממת אותם ומוציאה אפרוחיה. וכן הרוח אין בו ממש, כי אם קול הברה נשמע ממנו, ופועל לשבר הרים ולפרק סלעים ולהפיל ארזים. כל-שכן וקל וחרמר, בן-בנו של קל-וחרמר, הכל היוצא מן התורה, שבה נברא העולם, שנבנים שמים מחדשים.

יח) וכף הדברים הרוחניים אין דעת האדם יכול לציר נגד עיניו בפעלה הגופנית, כי אין לאדם לעסק להשיג דעת הבורא, כי יוציא כל זמנו לריק, וכל-כך שיחשב שהשיג דבר, ימצא עצמו רחוק רחוק, כדגמת

בן בחיי אביו, שירצה להגיע למספר שניו של אביו, יוציא זמנו לריק, שכל שנה ושנה שיעבר עוד עליו נמצא רחוק עוד משני אביו, כך הרוצה לחקר להשיג דעת המקום. אין לו לאדם פי אם לקיים מה שצוה, עסק התורה ומצותיה, ודברי חכמים שפרשה, כי דבריהם אמת פהקדוש-ברוך-הוא ותורתו שהוא אמת, והם אמרו, שעל-ידי הכל היוצא מפי האדם נבנים שמים חדשים — בודאי שכך האמת, ואין לנו עסק פי אם לקיים דבריהם. וכחולה הזה, שאין לו הכרח לידע בסממנים שנותן לו הרופא, כי אם לעשות מה שמצוה עליו לאכל ולשתות מהן — בזה דוקא תלוי רפואתו ובריאותו.

(ט) ומצאתי ראיה לדברי, שהתורה היא תרופה לכל חטא ועון, בזהר פרשת קדשים (פ, ב), וזה לשונו: כל מאן דאשתדל

כל מי שעוסק בתורה, אף-על-פי שנגזר עליו ענש מלמעלה על עונותיו, הוא יפה לו מכל הקרבנות והעולות, והענש שהוא נקרע, ובכדי שיעסק בה לשמה הקדוש-ברוך-הוא מתפייס עמו. בוא וראה! אין האדם נטהר לעולם אלא בדברי-תורה, בגלל כן אין דברי-תורה מקבלים טמאה, בגלל שהיא (התורה) עומדת לטהר לטמאים האלו, והרפואה נמצאת בתורה.

באורייתא, אף-על-גב דאתגזר עליה ענשא מלעלא על עונותיו, ניחא לה מפל קרבנין דעלמא ועלון, וההוא ענשא אתקרע, ובגין דילעי בה לשמה קדשא בריך הוא אתפייס בהדה. תא חזי, לא אתדכי בר-נש לעלמין אלא במלין דאורייתא, בגין כך מלין דאורייתא לא מקבלין טמאה, בגין דההיא קימא לדכאה לאלין מסאבין, ואסותא באורייתא

אשתכח, עד כאן. וכן בתקונים (תכ"ב סח, א). ועי' לקמן פרק ארבעים וארבעה.

פֶּרֶק עֶשְׂרִים-וּשְׁנַיִם

יבאר בו שילמד האדם מן האילנות, מן הצמחים ומבעלי-החיים לעבד את השם:

(א) יִרְאֶה הָאָדָם וְיִסְתַּכֵּל הָאֵילָנוֹת וְצִמְחֵי הָאָדָמָה, עֲשָׂבִים, פְּרָחִים וְצִיְצִים וּמִיָּנֵי שׁוֹשְׁנִים, בְּיָמֵי הַקִּיץ עוֹמְדִים דְּשָׁנִים וְרַעֲנָנִים, וְהָאֵילָנוֹת טְעוּנִים פְּרוּת, וְכָל צֶמַח הָאָדָמָה נוֹתֵנִים רִיחַ, עוֹמְדִים בְּצַבִּיוֹנָם וּבְקוֹמָתָם, כָּל רוֹאֵיהֶן מִתְעַדְנִין בָּהֶם — מִי יֹאמֶר וּמִי יַחֲשַׁב שְׂיָכוֹל לִפְלֹ בָהֶם הָעֲקִירוֹת וְהַיְבֻשׁוֹת וְהַכְּלִיּוֹן? וְעַם כָּל זֶה עֵינֵינוּ הַרוֹאוֹת, שְׂבִהֲגִיעַ זְמַן הַחֶרֶף הַכֹּל כָּלָה וְנִפְסָד; כָּל הָעֲשָׂבִים וְהַפְּרָחִים חוֹזְרִים לְעֶפֶר דֶּק וְכָל אֵילָן עָלָהּ יִבֹל, וְהַלְחָלוּחִית סָר מֵהֶם עַד שְׁחוֹזֵר לְעֵץ יָבֵשׁ. וְהָאָדָם הַנִּמְשָׁל לְעֵץ, דִּכְתִּיב (דברים כ, יט): "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה", וְנִמְשָׁל לְחֲצִיר, דִּכְתִּיב (ישעיה כ, ו): "כָּל הַבָּשָׂר חֲצִיר וְכָל חִסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה" — אֵיךְ יִבְטַח בְּהוֹנוֹ וּבְמִמוֹנוֹ וְרַב בְּנָיו וּבְרִיאוֹת גּוֹפּוֹ? שְׂפָשֵׁם שְׂמַעְתָּד הַכְּלִיּוֹן עַל הָעֵץ וְהַחֲצִיר, כִּי יִפֹּל עָלָיו, שְׂבַעְבְּרוּ מִחֲצִי שָׁנָיו וּלְמַעַלָּה נִכְנָס לְבַחֲיִנַת יָמֵי הַחֶרֶף כְּאֵילָן, וּמִתְחִיל בּוֹ הָעָרֵב וְאֶפִּיסַת הַכַּחוֹת, וְזִיו פָּנָיו מִשְׁתַּנֵּים, וְטַבְעוֹ מִתְהַפֵּךְ, וּמִתְחִיל לְמַאֵס בְּחֻמְדוֹת הָעוֹלָם וּבְטַעְמֵי הַמֵּאֲכָלִים, כְּאָדָם שְׂמַתְחִיל בּוֹ חֲלִי, מִתְחִיל לְמַאֵס בְּכָל מֵאֲכָל אֶף שֶׁהוּא מְטַעֵם. וְכִיּוֹן שֶׁפֶן, לָמָּה לֹא יִתְפַּס הָאָדָם הַהֶפֶךְ כְּדִי לְבֹא אֶל הַמְּנוּחָה? רְצוּנֵי לוֹמֵר, שְׂמִיד כְּבֹאוֹ בְּעוֹלָם יִתְפַּס הַטָּרַח בְּעִבּוּדַת הַבּוֹרָא, וְיַעֲמֵד עָרִם מִבְּלִי לְבוֹשׁ בְּחֻמְדוֹת הַגּוֹפְנִיּוֹת, וְיִוְצִיא כָּל זְמָנוֹ עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעִבּוּדָה, כְּדִי שְׂפָשִׁיבֹאוֹ יָמֵי הַחֶרֶף, הֵם הַיָּמִים שְׂיִוְצֵא מִן הָעוֹלָם, יִתְחִיל לְפָרַח וְלִטְעֵן פְּרוּת מִפְּרֵי מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים שֶׁעָשָׂה, וְלָתֵת רִיחַ כְּפָרָחִים וְצִיְצִים מִחֲדוּשֵׁי הַתּוֹרָה שְׂחַדֵּשׁ בְּעַמְלוֹ, וְלַעֲמֹד בְּצַבִּיוֹנוֹ יָמִים אֵין מִסְפָּר, פְּרִיו יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעָלָהּ לֹא יִבֹּל לְעוֹלָם וָעֶד, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.

(ב) גַּם יַעֲשֶׂה הָאָדָם הַפֶּךְ הָאֵילָן. שְׂבִזְמַן שְׂמַתְלַבֵּשׁ בְּעִנְפִים וְעֵלִין וּפְרוּת, דִּהְיֵנוּ בְּיָמֵי הַקִּיץ, זְמַן הַטִּיּוֹל וְהַתְּעַנּוּג, אֲזִי יִפְשִׁיט עֲצָמוֹ הָאָדָם מִכָּל הַתְּעַנּוּגִים; אֶף שֶׁהַזְּמַן גּוֹרֵם, יִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ וְיִפְשִׁיט עֲצָמוֹ מִכָּל חֻטָּא וְעוֹן. וּבְיָמֵי הַחֶרֶף, שֶׁהָאֵילָנוֹת מִתְּפַשְׁטִים מִכָּל פְּרֵי וְעָלָה, אֲזִי יִשְׁתַּדֵּל לְהַלְבִּישׁ עֲצָמוֹ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכָל כַּחוֹ, כִּי הַלֵּילוֹת אֲרָפִים וְהַיּוֹם מְעַנֵּן

והמטר יורד, ואין לו מקום לצאת ולבוא אנה ואנה — יוציא כל זמנו לעשות לבוש לנפשו מתורה ומצות, כי הזמן נותן לו יד, ואין מקום ליצרו לפתותו בטיולי ובתענוגי הזמן, כי אינן נמצאים אז. ובפרט פראות האדם, שאם יחטא בימי החרף יכפל ענשו, כיון שאין הכנות לחטא וחוטא, שאינו דומה החוטא בזמן הקיץ, שנמצאים התענוגים והטיולים, שנמצא הזמן נותן לו יד סיוע לחטא, שלא יהיה ענשו כל־כף פהחוטא בימי החרף, שלא נמצא בו רב התענוגים והטיולים, שבודאי החוטא בו יכפל ענשו, שהרי הוא עצמו מגרה יצר הרע עליו.

(ג) ונראה, דעל זה היה מתרעם הקדוש־ברוך־הוא על ישראל באמרו (ירמיה ח, יג): "אסף אסיפם נאם ה', אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל ואתן להם יעברום", דקשה אמרו לאספם ולהכריתם בזמן שאין פרות באילנות: אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה, ואפלו עלה נבל; ולא כן, שהרי בחדש אב גלו, בזמן שאילנות נטועים פרות, כדי שימצאו בדרכים לאכל ביצאם בגלות וישבו בצל האילנות, באמרו ז"ל (אכ"ר א, מב), דמזה הטעם הגלם בחדש אב. ועוד נדקדק בכפל "אסף אסיפם". אמנם הפונה היא, שמתרעם הפסוק שחטאו בזמן שלא היה נותן להם הזמן יד לחטא, דהינו בימי החרף, שאין פרי ואין עלה באילן לטייל ולהתעדן, ואין זו אלא שהיו מגרים הם עליהם את היצר הרע, ולכן ראויים לענש כפול. ושעור הפסוק "אסף אסיפם" בכפל, הרומז לענש הכפול — משום שבזמן שאין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה, וגם העלה נבל, דהינו בימי החרף, גם בזה הזמן "ואתן להם", שהיא התורה, "יעברו", לכן "אסף אסיפם" בענש כפול, שאם רב חטאתם היו בימי הקיץ, ימי תענוג, שהזמן מסייעם, החרשתי.

(ד) הגה כדי שיוכל האדם לבוא בנצוח עם יצרו, ידמה אדם עצמו לאחת מן האבנים היקרות הסגליות, דמצד הגוף החמרי שלו הוא כאבן עצמה, דסוף סוף אבן דומם היא, אין בה לא טעם ולא ריח; ומצד נשמה הטהורה שבו הוא כסגלת האבן היקרה; שיש אבן סגלתה להחפים הנושא אותה עליו, ויש אבן שגורמת הצלחה לכל נושא אותה, כנודע מחכמי המחקר בסגלת האבנים היקרות (עין ברבנו בחיי ז"ל באבני

האפוד (פר' תצוה כח, טו). וכזה בבוא יצרו לפתותו שיחטא ויעשה מה שלבו חפץ, ולא יגיע לו מהענש, כיון שנשמתו ממקום קדוש חצבה, מתחת פסא הכבוד (והר וירא קיג, א), והיא סגלה יקרה — איך יתכן שיפיל בה ענש החרפה והפליזין? באמרו לו כן, יתן דעתו אל הגוף, דסוף סוף אכן דומם הוא, וכאכן יפל בו השבירה וההפסד. ואם יבוא לפתותו שלא לקיים שום תורה ומצוה, כיון שהוא גוף עפר, אכן דומם, ומה שכר יכול להגיע לאכן? יתן האדם דעתו לסגלה הגנוזה באכן, כמדבר, שהיא בחינת הנשמה שבו, שהיא חשוכה ויקרה, מעתדת לקבל שכר.

ה) ובזה פרש מורנו הרב שמואל אוזיזה ז"ל (מדרש שמואל על אבות) על משנת "עקביא וכו'" (אבות ג, א): הסתפל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה: דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. מאין באת? מטפה סרוחה וכו'. דלמה תנא והדר מפרש, דהוי לה למימר מיד: מאין באת, מטפה סרוחה? אלא שחלק, לרמוז על צד הגוף ונשמה, שאם יבוא לחטא באמרו שנשמתו ממקום עליון ולא יגיע לו ענש, יחשב שבא מטפה סרוחה וא, מה מעלה יכול להשיג בקיום התורה? יחשב שנשמתו ממקום קדוש. וזהו דקאמר תחלה סתם "מאין באת", לרמוז על הנשמה שבאה מתחת פסא הכבוד. תראנו משם יותר מפרש.

ו) גם כדי שימנע האדם עצמו מלחטא, יחשב בדעתו, שכשם שאם יגיע לו מפת חרב וכדומה מרגיש צער גדול, ולכן משתמר עצמו שנגע לא יקרב באהלו — כך אין ראוי שיעשה הוא עצמו צער זה לחברו, כיון שמפיר בגדל הצער, על דרך (ויקרא יב, יח): "ואהבת לרעך כמוך". והנה כיון שאם ירעב או יבה, מצטער מאד — איך יעשה כך אל חברו? שהנה בחטאו, רעב פי יבוא בעיר, דבר פי יבוא, והן כל חלי וכל מפה, פי בחטאו נתפסים כלם בכל הרעה הבאה, כיון שכל ישראל ערבים זה לזה (שבעות לט, א). ובשומו כך נגד עיניו, שבחטאו מזיק לחברו מה שאינו רוצה לעצמו, יפרש מלחטא; ואם יחטא, יחזר מיד לתקן הנזק שגרם, כדי שלא להזיק לאחרים, כאשר אינו רוצה לעצמו. והוא על דרך שפרשו

[א] נ"ל דחסר וצ"ל: ואם יבא לחטא באומרו כיון שבא מטפה סרוחה מה מעלה וכו'.

המפרשים, זכרונם לברכה, על פסוק (שמות כב, כד): "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך", ירצה: כשבא לתת לעני, יחשב בנפשו שאם הוא עני ויתנו לו מעט, מצטער הרבה, ובזה ירבה במתנות לתת די מחסרו אשר יחסר לו (רברים טו, ח), אפלו סוס לרכב עליו (כתובות סו, ב) אם היה למוד בזה. וזהו: "את העני עמך", כלומר, יקח העניות לעצמו לחשב, אם הוא יהיה עני ירצה שיכבו לו במתנה, במדבר, ובזה ירבה לתת וכו'. ועל זה אמרו חכמים ז"ל (שבת לא, א), דכל התורה תלויה ב'ואהבת לרעך כמוך' — מאי דסני לך, לחברך לא תעביד, דכיון שאין עושה לחברו מה שאינו רוצה לעצמו, מונע עצמו מלחטא, כדי שלא תבוא רעה לעולם על חטאו ונלקים כלם, והוא דבר שאינו רוצה לעצמו. נמצא, שב'ואהבת לרעך כמוך' תלויה כל התורה, שעל-ידי-כך אינו עובר על דבר מן התורה, ומקיימה, כדי שיבוא לעולם טוב ולא רע, דבר הרוצה לעצמו במדבר.

ז) ילמד אדם מחיה אחת שעושה טוב מאד, ובראותה עצמה בעת מיתתה, עומדת על אם-הדרך, מקום שעוברים שם בני-אדם, ומתה שם, כדי שימצאו אותה ויהנו מעושה. ולמה לא יהיה יתרון אל האדם, שהכל נברא בשבילו, שיהנו ממנו בחייו ובמותו? שבהיות האדם עובד האלהים, מגן על דורו בזכותו, שגזונין בעבורו, על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות יז, ב): כל העולם נזון בשביל חנינא בני וכו'. וגם במותו מתפלל על החיים, והקדוש-ברוך-הוא עושה בעבורו, כדאיתא בזהר (שמות טו, ב): אלולי תפלתם של המתים על החיים, לא היו קימים. גם כשהחיים מזכירים הצדיקים המתים בעת צרתם, הקדוש-ברוך-הוא עושה בשבילם; שהרי במעשה העגל אמר משה רבנו, עליו השלום, בתפלתו (שמות לב, יג, וע) ברכות י, ב): "זכור לאברהם ליצחק וליעקב" וכו' ונענה. ואם חס ושלום ימות אדם חיב, מה יענה ליום-הדין, שהחיה טובה ממנו, שהרי החיה יש הנאה ממנה במותה, מה שאין בן ממנו, לא בחייו ולא במותו.

ח) ילמד אדם מן הזמירה (ויגאר"ה בלעז), שלא להפסיק פיו מעסק התורה, ולהלל ולזמר להקדוש-ברוך-הוא בלתי הפסק, ואף-על-פי שימות בעמלו, על דרך (במדבר יט, יד, וע' שבת פג, ב): "אדם פי ימות

באהל". שהרי הזמירה בימי הקיץ משוררת באילן בלתי הפסק, עד שמתבקעת פרסה, ואינה חוששת על מיתתה כדי לומר, ואף-על-פי שאינה מקבלת שום שכר על זה. כל-שכן וקל-וחמר שלא יפסיק אדם פיו מעסק התורה, ואף-על-פי שימות לא ישים לבו על זה בערך דיש לו שכר בעמלו. וכמו שמבאר אצלי בחבור של הדרושים שחברתי, על מאמר (עירובין נד, א): חש בראשו יעסק בתורה וכו', דקשה לכאורה, שענינינו הרואות, שאדם החושש בראשו, אף-על-פי שיעסק בתורה אין כאבו עובר ממנו, ואיך אמר: חש בראשו יעסק בתורה, כאלו בעסקו בתורה כאבו מתרפא, ואינו כן, שענינינו רואות שאין הפאב עובר ממנו? אלא הפונה לומר, שאין עת שיכול האדם לפטר מן התורה, אפלו כשהוא חולה. וזהו: חש בראשו יעסק בתורה, כלומר, אף-על-פי שיהיה לו מחוש ראש, יעסק בתורה, וכן חש בכל גופו. ובעשותו כן, שגם בשעת המחוש והפאב עוסק בתורה ואינו חושש — רואה השם בצערו ומרפא אותו, שנאמר (משלי ג, ח): "רפאות תהי לשרך" וכו'; אף אפלו בשעת החלי אין צריך להפסיק מזמר התורה, קל-וחמר מהזמירה, שאינה חוששת על מיתתה כדי לומר. ופרש החכם השלם כמהר"ר ידידיה אבולעפאי נר"ו בזה, דעל זה פון דוד המלך, עליו השלום, בפסוק (תהלים קיט, נד): "זמירות היו לי חקיך בבית מגורי", כלומר, הייתי בזמירתא, לומר בלמוד חקיך בלי הפסק, ולא חשתי על חיי, כזמירה זו. והנה דורשו לשבח, ונכון. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות ג, יא): כל מה שפרא הקדוש-ברוך-הוא בעולמו, לא בראו אלא לכבודו, כלומר, אפלו הדברים שתראה שהן מותר בעולם, כגון יתושים ופרעושים וכזמירה וכיוצא בה, דע שהרי הם בכלל הפריאה, כאמר רבותינו ז"ל במדרש (ויק"ר כב, ב), ובראם לכבודו, שילמדו מהם לירא את השם הנכבד והנורא ולעבדו ולדבקה בו, על דרך (איוב לה, יא): "מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמונו", שפמה דברים נלמד מהם, כנזכר ברבותינו ז"ל (עירובין ק, ב), וכענין הזמירה, כנזכר.

ט) גם אל ישים אדם לבו על שמשתנים פניו ומשחירים בעסק התורה והמצות, וכאמרם ז"ל (עירובין כב, א): אין אדם עומד על דברי-תורה, אלא-אם-כן משחיר פניו עליה, דכתיב (שה"ש ה, יא): "שחרות פעורב" וכו'.

בְּעֶרְךָ שְׁעַל-יְדֵי צַעַר זֶה קוֹנֶה אַרְיכוֹת יָמִים וְזוֹהַר וְקִרוֹן פָּנִים בְּעוֹלָם שְׁפָלוּ
טוֹב, שְׁפָלוּ אַרְךָ.

(י) יִלְמַד מִחֵיה אַחַת שֵׁישׁ, שְׁבִיּוֹת שְׁלֵה מוֹעִילִים לְרַפּוּאָה, וּכְשֶׁרוֹדְפִים
אֲחֵרֵיהָ לְלַכְדָּה בְּעִבּוֹר הַבִּיּוֹת, יוֹדַעַת שְׁעַל זֶה רוֹדְפִים אֲחֵרֵיהָ.
מָה עוֹשֶׂה? עוֹקֶרֶת אוֹתָם בְּשִׁנְיָה בְּעַת הַרְדִּיפָה וּמִשְׁלַכֶת אוֹתָם, וּבְזֶה
נִמְנָעִים מִלְרַדֵּף אוֹתָהּ, וְנִצְלַת הַחֵיה בְּזֶה. הֵרִי חֵיה זֶה אֵינָה חוֹשֶׁשֶׁת לְצַעַר
הַשְּׁעָה וְסוֹבְלַת אוֹתוֹ כְּדֵי לְקַנּוֹת חַיִּים — כָּל-שֶׁכֶן וְקַל-וַחֲמֹר שְׂאִין לְאָדָם
לְחוּס עַל צַעַר הַשְּׁעָה בְּעַסֵק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, כְּדֵי לְקַנּוֹת חַיִּים אַרְפִּים
וְתַעֲנוּגֵי הַנְּשָׁמוֹת בְּעוֹלָם שְׁפָלוּ-טוֹב וְאַרְךָ.

(יא) יִלְמַד גַּם-כֵּן מִהַשׁוּעַל, שֶׁהוּא מְלֵא עֲרֻמוֹת וְתַחֲבוּלוֹת לְבַקֵּשׁ מְזוֹנוֹתָיו
וּלְשֹׁמֵר חַיָּיו לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ מִיַּד כָּל רוֹדֵף אוֹתוֹ וּמִבַּקֵּשׁ
מִיִּתְתּוֹ, וְהוּא חָכֵם וְעָרוֹם לְעַמֵּד עַל שְׁמִירָתוֹ. גַּם הָאָדָם יִלְמַד מִמֶּנּוּ לְהִיֹּת
עָרוֹם בְּיִרְאָה (בְּרֻכּוֹת י, א), חָכֵם בְּמִשְׁכָּלוֹת אֱלֹהִיּוֹת; יַחֲשֹׁב תַּחֲבוּלוֹת כִּיִּצַּד
יָבוֹא לְיָדוֹ קִיּוֹם כָּל מִצְוָה, לְשֹׁמֵר חַיָּיו שְׁלֵא יִפֹּל בְּיַד מְלֹאֵף הַמּוֹת.

(יב) יִלְמַד הָאָדָם מִן הַדְּבֻרָה, שְׁמֵהֶפֶכֶת הָעֵשֶׁב בְּפִיָּה לְדָבֵשׁ מִתּוֹק,
וּמִשְׁלִיכָה בְּפִיָּה בְּפִתּוֹת לְהַנְּאֹת הָעוֹלָם; שְׂאֵם הֵיִתָּה מוֹצִיאָה
דֶּרֶךְ בֵּית-הָרַעִי, הֵיִתָּה אֲסוּרָה מִשׁוּם (בְּכּוֹרוֹת ה, ב): הַיּוֹצֵא מִן הַטָּמֵא טָמֵא (עֵין
בְּבַלְבּוֹ ס' קא — הל' טרפוה). כָּל-שֶׁכֶן וְקַל-וַחֲמֹר שֵׁישׁ כַּח בְּאָדָם עַל-יְדֵי עֵסֵק
הַתּוֹרָה לְהַפְּךָ בְּהֶבֶל הַיּוֹצֵא מִפִּי הַמֵּר לְמִתּוֹק, לְהַפְּךָ מִדַּת הַדִּין לְמִדַּת
רַחֲמִים לְהַמְתִּיק הַדִּינִין, וְשִׁיָּהֲנוּ כָּל הָעוֹלָם מִמִּתְקוֹ וְדָבֵשׁוּ. וְלִכֵּן הַקְּדוֹשׁ-
בְּרוּךְ-הוּא מְשַׁבֵּחַ לְכִנְסַת-יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵם טוֹבִים (ש"ה"ט ד, יא): "נִפְתַּת תַּטְּפְנָה
שְׁפָתוֹתֶיךָ כִּלְה", שְׁעַל-יְדֵי הַשְּׁפָתִים שְׁשׁוֹנִים בַּתּוֹרָה מִמִּתְקִין הַדִּינִים
כְּדָבֵשׁ וְנִפְתַּת צוּפִים, וּמוֹשֵׁף הַנְּאָה לְכָל הָעוֹלָמוֹת. וּפְרַשׁ הַחֲכָם הַשְּׁלֵם
כְּמַהר"ר יְדִידָה אֲבוּלְעַפְיָא נר"ו, שֶׁנִּלְמַד גַּם מִהַדְּבֻרָה, שְׂאֵינָה מוֹצִיאָה
הַדְּבֵשׁ דֶּרֶךְ בֵּית הָרַעִי, מְקוֹם טָמֵא — שִׁיָּהֲיָה תּוֹרָתוֹ בְּטָהֳרָה, כְּדֵי שִׁילְמְדוֹ
מִמֶּנּוּ תּוֹרָה, כְּאִמְרָם ז"ל (חַגִּיגָה טו, ב) עַל פְּסוּק (מְלָאכִי ב, ז) "כִּי מְלֹאֵף ה'־
צָבָאוֹת הוּא": אִם דּוֹמָה תְּלַמִּיד-חֲכָם לְמְלֹאֵף הַשֵּׁם — "תּוֹרָה יִבְקָשׁוּ
מִפִּי", וְאִם לֹא — לֹא.

(ג) גם יש ללמד אֶפְלוּ מֵהִנָּחַשׁ הַרְשָׁע הַמְקַלֵּל לְעִבּוּדַת הַבּוֹרָא, שֶׁהָרִי הִנָּחַשׁ טוֹרַח לְהִזִּיק אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוּ מִגִּיעַ לוֹ שׁוֹם תּוֹעֵלַת, כְּאִמְרָם ז"ל (ערכין טו, ב): אומרים לנחש: ארי טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך? וכו'. כִּלְ-שִׁפְן וְקַל-וַחֲמֶר, בְּזַבְנוּ שֶׁל קַל-וַחֲמֶר, שְׂרָאוּי לְאָדָם שִׁטְרַח לְהַמְשִׁיף תּוֹעֵלַת לוֹ וּלְכָל הָעוֹלָם, שֶׁהוּא זוֹכֵה לְשִׁכְרֵי הַצָּפוֹן, וּבְשִׁבִילוֹ נִזּוֹן הָעוֹלָם כְּנֹדַע (ברכות ז, ב). וְאִם חָס וְשָׁלוֹם יִקְלַקֵּל מִעֲשִׂיו, מִזִּיק לוֹ וּלְכָל הָעוֹלָם, וְאִזּוֹ הוּא יוֹתֵר רַע וְמֵר מִן הַנָּחַשׁ הָאֲרוּר, לְפִי שֶׁהִנָּחַשׁ כְּשִׁמְזִיק לְאַחֲרִים, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִין לוֹ תּוֹעֵלַת, גַּם נִזָּק אִינוּ מִגִּיעַ לוֹ; לֹא כֵן הָאָדָם הַמְקַלֵּל דְּרַכְיוֹ, שֶׁמִּגִּיעַ נִזְקוֹ לְזוּלָתוֹ וּלְעַצְמוֹ, שֶׁנִּמְצָא מְלַבֵּד שְׂאִין לוֹ תּוֹעֵלַת, גַּם הִגִּיעַ לוֹ נִזָּק רַב וְעֲנֵשׁ קָשָׁה, שֶׁמֵאֲבֵד שִׁכְרֵי עוֹלָם הַבָּא וְנִדּוֹן בְּמִשְׁפָּטֵי גִיהֶנֶם. וְכַמָּה מֵהַבִּיּוֹשׁ מִגִּיעַ לְרַשָּׁע בְּיוֹם-הַדִּין בְּהִיּוֹתוֹ גְּרוּעַ מֵהִנָּחַשׁ, שְׂאִין לוֹ תִקְנָה, כְּאִמְרָם ז"ל (ב"ר כ, ה): כֵּלָם מִתְרַפְּאִים לְעֵתִיד, חוּץ מִן הַנָּחַשׁ.

(ד) גם אל יקל בעיני האדם איזה דבור שיכול ללמד או איזה חידוש שחדש בתורה, אֶפְלוּ שֶׁהוּא קָטָן, אֵל יִקְטֵן לוֹ בְּעֵינָיו, אֲלֵא יִגְדֵּלְהוּ וַיַּחֲשִׁבְהוּ בְּעֵינָיו, דָּזָהוּ מִבִּיאוֹ לְטֹרַח לְחִדּוֹשׁ עוֹד, עַד שִׁיִּרְגִיל וַיַּחֲדֹשׁ חִדּוֹשִׁים גְּדוֹלִים וְסוּדוֹת נִפְלְאִים, וַיִּטַּע בְּכָל הָעוֹלָמוֹת נְטִיעוֹת וְאֵילָנוֹת גְּדוֹלוֹת מִחִדּוֹשֵׁי תוֹרָתוֹ, עַד שִׁיעֲשׂוּ גִנוֹת וּפְרֻדְסִים. יִלְמַד מִן הַזֹּרֵעַ זֶרַע קָטָן כְּחֻרְדָּל — זוֹרְעִים אוֹתוֹ וְנַעֲשֶׂה אֵילָן גְּדוֹל הַשָּׂרְשִׁים וְעֲנָפִים וְעֵלִין וּפְרוֹת, וְנוֹטְעִים מִעֲנָפָיו נְטִיעוֹת, עַד שֶׁנַּעֲשִׂים גִּנוֹת וּפְרֻדְסִים לְרַב. וּמִי גֵרָם לְכָל זֶה? שֶׁלֹּא הַקָּטָן הָאָדָם הַזֶּרַע בְּעֵינָיו לְבִזּוֹתוֹ וּלְפָרְקוֹ לְהַשְׁלִיכוֹ, אֲלֵא נִתְגַּדֵּל בְּעֵינָיו וַיִּזְרְעוּ וְשָׁמְרוּ עַד שֶׁגֵרָם לְכָל זֶה — כִּן הַחִדּוֹשׁ בַּתּוֹרָה אֶפְלוּ קָטָן, הוּא כְּזֵרִיעָה, כְּמִדְבָּר, וְהַדְּבָר מוּבָן.

(ט) ומה טוב ומה נעים כל חידוש שיחדש האדם בתורה, אֶפְלוּ חִדּוֹשׁ קָטָן, לְהַעֲלוֹתוֹ כְּרִגַע עַל הַסֶּפֶר בְּדִיו, לְמַעַן יַעֲמִד יָמִים רַבִּים, שֶׁלֹּא יִשְׁכַּחְהוּ. כְּמוֹ שֶׁרָאִיתִי בְּהַקְדַּמַת סֵפֶר אֶחָד (עין בְּסֵפֶר חֲסִידִים ס"ו תְּקַל), שֶׁאָדָם שְׂאִינוֹ כּוֹתֵב חִדּוֹשֵׁי בַתּוֹרָה בְּעִבּוּר שֶׁהוּא קָטָן בְּעֵינָיו, עֵתִיד לְתַן דִּין וְחִשְׁבוֹן עַל זֶה, מִשׁוֹם שֶׁאֹמְרִים לוֹ: בְּפִנְקָס הַסְּחוֹרוֹת כּוֹתֵב אָדָם מֵהַ שְׁחִיבִים לוֹ וְחִיב לְאַחֲרִים, אֶפְלוּ עַד חֲצֵי פְרוּטָה — אֹמְרִים לוֹ: וְכִי יוֹתֵר

חביב היה בעיניך חצי פרוטה שכתבת אותה, שלא לשפח לאבדה, מחדוש של תורה אפלו שיהיה קטן? ! לכן צריך אדם לכתב כל מה שמחדש בתורה שלא ישפח, ואפלו חדוש קטן. ונראה דזהו שאמרו רבותינו ז"ל (כתובות עו, ב): אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, ירצה — תלמודו דיקא, שמביא בידו כל מה שלמד וחדש, שלא שכחו, וכיצד? שכתבו, שעל-ידי-כך אינו נשפח אותו חדוש מן העולם, ומוליכו בידו במותו. וזהו גם-כן פונת התנא (אבות ג, ח): כל השוכח דבר אחד ממשנתו, כאלו מתחייב בנפשו, שהפונה: כל השוכח דבר אחד ממשנתו דיקא, שהוא משנתו שחדש. וכיצד לא ישפח? יכתב אותו על הספר, שפל-זמן שישפח רואה ויזכר. ויש תועלת גדול מחדוש, אפלו קטן, לקשר עמו איזה ענין, או לבוא להבין עמו ענין גדול. והוא משל לאבנים הקטנים שמשימין בבנין אבנים גדולות בין אבן לאבן להעמיד הבנין, ונמצא שהאבנים הקטנים גורמים בקיום הגדולות שלא יפלו ויעמד כל הבנין הגדול; כך על-ידי חדוש קטן נבנה בנין גדול. וזה מעשה בכל יום בין החכמים, ובפרט בין פת חכמים הדורשים רשומות, שעל-ידי חדוש או הקדמה קטנה בונים מגדל אחד חזק בנוי לתלפיות, נחמד למראה ומתוק לנפש, לכן אין לבזות מלכתב חדוש אפלו קטן, וגם אין לבזות מלשמע אפלו חדוש קטן, שהכל בכלל תורה הוא.

(טו) ילמד אדם מן החתול לעשות אפנים שלא לפל ביד נחש הקדמוני, הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המות (כ"ב טו, א); אלא יעשה אדרבא, שהנחש ימסר בידו. הרי החתול פשוואה נחש, חופר חפירה בארץ שעור ארכו, ואחר-כך מתחיל לעמד נגד הנחש להרגו ומתחיל להכותו בצפרניו, וכראותו שהנחש רץ פנגדו, מיד מתפשט בתוף החפירה, באפן שאין הנחש יכול להתקשר בו ולדחקו להמיתו, ומשם מן החפירה מכה בו בצפרניו עד שמחלישו וממיתו. כך יבקש האדם תחבולות פשמים בצדו להנצל עצמו מיד הנחש, הוא יצר הרע, דכשם שיש תחבולה להמית הנחש הידוע הבא משרשו, כך יש תחבולה לעקר השרש עצמו, הוא נחש, הוא יצר הרע, על-ידי התורה וקיום מצותיה ובהזכרת יום המיתה, כאמרם ז"ל (ברכות ה, א), והקדוש-ברוך-הוא בעבור חסדיו ורחמיו הרבים ירחיקהו ממנו אמן.

(ז) ילמד אדם דרך-ארץ מפרטן של ים, שאינו אוכל פי אם בשתי אצבעות (ע' תוצ"ח עט, וע' דא"ז ה). פי כמה מהדפי לאותם בני-אדם האוכלים בכל האצבעות, כאשר ראו עיני, ונמאסים כל האוכלים עמו, עד שידם מסלקים מן האכילה מרב המאוס. ובפרט אם תלמיד-חכם הוא, מחלל תורתו וגורם לכל רואיו שיאמרו: טוב שלא היינו תלמידי-חכמים! אוי להם ואוי על נפשם, שהתורה נהפך להם לרועץ [ב], מרורות פתגמים בקרבם! טוב להם שלא יצא שם חכם עליהם! טוב להם שלא יצאו לאויר העולם! ובדברי רבותינו ז"ל (עירובין ק, ב) למדנו צניעות מן הגמל, ולברח מן הגזל — מן הגמלה, שבורחת מן הגזל. גם נלמד ממנה בטול הבטלה, שכל היום טורחת למאכלה בזריות (רב"ר ה, ב), ושלשה בתים יש לה, כדי לתת מאכלה באמצעית, שלא ישלט בה הרקבון.

(ח) בליל העולה — שאף-על-פי שהתורה הקדושה דרכיה דרכי נעם, ומודיעה לאדם דרכי החיים והדרך-ארץ השלם והמעלה, עם כל זה נתן הקדוש-ברוך-הוא טבע מטבע בבעלי-חיים מדברים מעלים פנזר, כדי שיתפעל האדם על-ידם לקיים דרכי התורה, בראותו שאם יעשה בהפך הוא פחות מהבעל-חי בלתי מדבר ההולך על ארבע, שהרי נמצא בהם דברים מעלים מדרך-ארץ ומהרחקת הגזל והנזק, כמדבר, מה שאין בו, ועל-ידי-כך ירוץ לתורה ללמד ממנה להישיר בדרךיו לקנות שלמות המדות ודרכי נעם, הנותנים עלוי והתרוממות לנשמתו לעלות בסלם התורה עד פסא הכבוד, מקום שמשם חצבה, להתקשר בקונו. כדאיתא בזהר (אחריות עא, ב): זכאה חולקא דצדיקיא, דמתקשרין נפש ברוח ורוח בנשמה ונשמה בקדשא-ברוך-הוא, עד כאן.

(ט) והאדם מקדש ארבעת חלקיו שבו על-ידי התורה, שהתורה תתחלק לארבעה: אותיות, נקודות, טעמים ותגין, וכל חלק מאלו נותן פח וקדשה לארבעת חלקיו: עור ובשר, עצמות וגידים. דארבעת חלקי התורה מקשרים בארבע אותיות הו"ו"ה, שנכללים בהם עשר ספירות בלימה. וכיון שאדם עוסק בתורה, שהיא מתחלקת לארבעה דברים פנזר, ישפע על ארבעת חלקיו ועל ארבעת יסודותיו, והכל מהשפעת עשר

[בז לחקלה, למכשול.

ספירות, הנכללים בארבע אותיות השם הגדול, כמדבר. (מכאן לשון החרדים רש הספר פרק ז) שהנה עשר ספירותיו יתברך נכללו בארבע אותיות שמו הגדול, פנודע (ע' ת"ז תי"ח לז, א), דקוצו של יוד רמז לפתר, וגוף היוד רמז לחכמה, והא רמז לבונה, והיו רמז לשש ספירות, והא אחרונה רמז למלכות. וכשרצה לברא העולם, בתחלה בעולם הבריאה ברא ארבעה עמודים, רמז כי הם תחת ממשלת עשר ספירות, וכן בעולם היצירה ארבע מחנות שכינה, וכן בעשיה ארבעה יסודות רוחניים גשמיים, בסוד אפי"ע — אצילות, בריאה, יצירה, עשיה; ונתן שכל באדם שיתן אל לבו, דשמא דמרה עלה (גמין סת, א), פי בראו מארבעה יסודות (זוהר ח"י שרה קכב, ב), שרשם ארבע אותיות שמו הגדול. וזהו שאמרו (כ"ד מז, ו): האבות הן הן המרכבה — כל אחד לבדו בפרט, וכלם הרמבה אחת דרך כלל. אברהם בחסד — בו מתגלה היוד; יצחק בגבורה — בו מתגלה ההא; יעקב בנו ובהא אחרונה; יגל יעקב' בהא, 'ישמח ישראל' בנו, כמבאר בזהר. וכשיצאו ישראל ממצרים וקרבו לסיני, וזכו להיות מרכבה דרך פרט כל אחד לבדו, לקח אמר להם בלשון יחיד (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלהיך", פי לכל אחד דבר (ע' רמב"ן שם), ורצה לומר: ה' אלהיך מושל עליך בארבעת יסודותיך, כל אות ביסוד שלו (ע' ת"ז תכ"ב סת, ב): יוד ביסוד המים, הא ביסוד האש, ון ביסוד הרוח, הא ביסוד העפר. וכשהשרה שכינתו ביניהם, עשאם ארבעה דגלים כלם יחד מרכבה, דגמת ארבע מחנות שכינה שפיצירה — חזר לדבר אליהם דרך כלל בפרשת קדשים (ויקרא יט, ב): "אני ה' אלהיכם" נגד "אנכי ה' אלהיך"; "איש אמו ואביו תיראו" (שם יט, ג) נגד "פבד את אביך ואת אמך" (שמות כ, יב), וכן כלם, כמבאר בדברי רבותינו ז"ל (ויק"ר כד, ה) (עין בספר החרדים (שם), דף טו, דברים צודקים לזה).

כ) הרי עיני כל משפיל רואה מעלת האדם ושבעבורו נבראו כל הנבראים, ולכן כלם נותנים עזר וסיוע לאדם, שמהם ילמד להישיר דרכו ולהעמיד ולקיים כל הבריאה, כנזכר לעיל.

כא) כפדה יש ללמד מן החיות ומן הבהמות, כדכתיב (איוב לה, יא): "מלפני מבהמות ארץ", ושלמה המלך, עליו השלום, מוכיח לעצל מן הנמלה (משלי ו, ו-ט). וכמה וכמה יש ללמד מהם — עין בחכמי המחקר,

בדברים הסגליים המטבעים בפריות, אשר ילמד מהם האדם לתקן מדותיו, כדי שלא להיות פחות ונעדר מהם, כי חסרון גדול יש לנפשו ביום-הדין, בנמצאה בהמה או חיה שלם ממנו — אוי לאותה בוישה וכלמה! למה לא ילמד אדם משמים וארץ, ימים ונהרות, מדברות ואילנות ועשבים ובהמות וחיות ועופות ושקצים ורמשים, שכלם יודעים ומפירים לבוראם ואומרים שירה לפניו בכל יום, כל אחד השירה השיבת לו, כמבאר בספר 'פרק שירה'; ולמה יגרע מהם להתרשל בעבודת בוראו, פיון שהיטיב הקדוש-ברוך-הוא עמו להמשילו על כל הבריות להיות אדון עליהם וכל שתה תחת רגליו (ע"פ תהלים ת, ז), דמה יאמר ומה ידבר ומה יענה ביום-הדין הגדול, דאין טענה לומר: 'הנחש השיאני' (בראשית ג, יג) ולא יכלתי, בהיות הוא אש ואני נערת, ואיך הנערת יעמד בפני האש ולא יחזר לעפר דק? שהרי דנין לו פחסידים גמורים (ע' יומא לה, ב), שאף-על-פי שהם בשר ודם כמותו, עמדו נגד יצרם ובטלוהו בטול לגמרי, כי לא חששו לדבריו ולא הטו און נגד אהבתו יתברך, הדכיקה בהם בצפרן לבשר וכעור לגוף ויותר, וכדרשת רבותינו ז"ל: מעשה בחסיד אחד שהיה עומד ומתפלל, וכא הזאב ונטל בנו מאצלו, ולא הפסיק את תפלתו. ואחר שסיים אמרו לו תלמידיו: רבנו, לא חסת בעצמך בשבא הזאב ונטל את בנה מאצלך? אמר להם: תיתי לי, שלא חסתי בו! לא הספיק לגמר את הדבר, עד שבא הזאב והחזיר את התינוק למקומו. אמר לו אביו: מה עשה לך הזאב? אמר לו: הכניסני לתוך חרבה, ושמעתי בת-קול שהיתה אומרת לו: לא על זה שלחתי אותך, אלא על בן פלוני! ולא הספיק הנער לגמר את הדבר, עד ששמעו קול בכי צועקים ואומרים: בן פלוני נשכו הזאב! עד כאן לשונם. וכאלה מעשיות רבות בתלמוד ובמדרשים, מורים ומעידים על הדבקות ואם-כן, איך יוכל האדם לפטר עצמו מן הדין לומר: לא יכלתי לעמד ביצרי, שאי אפשר לנערת שיעמד בפני האש! הרי כמה כמות עמדו, והטעם — שהתחילו לטהר עצמם ולהתחיל במלחמה עם יצרם, והקדוש-ברוך-הוא עזרם, כדברי רבותינו ז"ל (יומא לת, ב): בא לטהר מסייעין אותו; ועוד אמרו (קרושין ל, ב): אלולא הקדוש-ברוך-הוא עוזרו לא היה יכול לו וכו', ולמה גם-כן לא נכנסת אתה להלחם עם יצרך כדי שייסעוך מן השמים? אם כן חייב אתה.

(כב) הַבַּט וּרְאֵה בְּדַבְּקוֹתָיו שֶׁל חוֹר עִם הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, שְׁנֵהֲרַג עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם כְּדֵי שְׂלֵא לַעֲשׂוֹת הַעֲגָל, כְּאָמְרָם ז"ל (תנחומא ויקהל ד), וְזָכָה שִׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ בְּצִלְאֵל, שֶׁעָשָׂה מִשְׁפָּן לְהִשְׂרָאת שְׂכִינָה בְּתַחְתּוֹנִים, כְּדַכְּתִיב בְּפֶרֶשֶׁת פְּקוּדֵי (שְׁמוֹת לח, ב): "וּבְצִלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוֹר לְמִטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" — רֵאָה כִּמָּה הַדְּבָקוֹת גּוֹרָם.

(כג) גַּם יִלְמַד הָאָדָם לְדַבְּקוֹת בְּהַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מִן הַבְּהֻמוֹת, שֶׁהֵיוּ בָּאִים מֵעֲצָמָם שִׁיטּוּי מַעֲלִיָּהֶם צָמַר לְמַעֲשֵׂה הַמִּשְׁפָּן, כְּאֲשֶׁר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ש"ר מת, ג) עַל הַפְּסוּק (שְׁמוֹת לו, א): "חֲכָמָה וְתַבּוּנָה בְּהִמָּה" — "בְּהִמָּה" כְּתִיב. גַּם יִלְמַד מֵהַצְּפִירֵי־דָעִים בְּמִצְרַיִם, שֶׁמָּסְרוּ אֶת עֲצָמָן לְכַבֵּשׁ הָאֵשׁ לְקֹדֶשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (פסחים ג, ב), וְכֵן פָּרִים שֶׁל אֱלֹהֵינוּ. וְכָל-שִׁפְן וְכָל-וְחָמֵר דָּאָדָם בַּעַל חֲכָמָה וּבִינָה, וּמוֹכֵן לְשִׁכְרָה, שִׁמִּית אֶת עֲצָמוֹ עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה לְקֹדֶשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ. וְאָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ פֶּרֶשֶׁת מִסְעֵי (במדב"ר כג, ט): אָמַר הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: לְמַדּוֹ מִפְּרוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ! בְּשַׁעֲרֵי שְׁאֵמֵר אֱלֹהֵינוּ לְעוֹבְדֵי הַבַּעַל (מ"א יח, כה): "בְּחָרוּ לָכֶם הַפֶּר הָאֶחָד כִּי אַתֶּם הַרְבִּים", נִתְקַבְּצוּ אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים נְבִיאֵי הַבַּעַל וְאַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים נְבִיאֵי הָאֱשֵׁרָה וְלֹא יָכְלוּ לְהַזִּיז אֶת רַגְלוֹ מִן הָאָרֶץ. רֵאָה מֵהַ פֶּתַח שֵׁם (ש"ס יח, כג): "וַיִּתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וַיִּבְחָרוּ לָהֶם הַפֶּר הָאֶחָד וַיִּנְתַּחֲהוּ וַיִּשְׁיִמוּ עַל הָעֲצִים וְאֵשׁ לֹא יִשְׁיִמוּ, וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת הַפֶּר וְנִתְתִּי עַל הָעֲצִים וְאִנְתַּחֲהוּ וְאֵשׁ לֹא אֲשִׁים". מָה עָשָׂה אֱלֹהֵינוּ? אָמַר לָהֶם: בְּחָרוּ לָכֶם שְׁנֵי פָרִים תְּאוּמִים מֵאֵם אַחַת, הַגְּדִלִים עַל מַרְעָה אֶחָד, וְהִטִּילוּ לָכֶם גּוֹרְלוֹת, אֶחָד לְשֵׁם וְאֶחָד לְשֵׁם הַבַּעַל, וּבְחָרוּ לָכֶם הַפֶּר הָאֶחָד; וּפְרוּ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ מִיָּד נִמְשַׁךְ אַחֲרָיו, וּפְרָ שֶׁעָלָה לְשֵׁם הַבַּעַל, נִתְקַבְּצוּ כָּל נְבִיאֵי הַבַּעַל וְנְבִיאֵי הָאֱשֵׁרָה וְלֹא יָכְלוּ לְהַזִּיז אֶת רַגְלוֹ, עַד שֶׁפָּתַח אֱלֹהֵינוּ וְאָמַר לוֹ: לָךְ עִמָּהֶם! הִשִּׁיב הַפֶּר וְאָמַר לוֹ לְעֵינַי כָּל הָעָם: אֲנִי וְחֻבְרֵי יִצְחָנוּ מִבְּטָן אֶחָד, מִפְּרָה אַחַת, וְנִתְגַּדְּלָנוּ בְּמַרְעָה אֶחָד, וְהוּא עָלָה בְּחֻלְקוֹ שֶׁל מְקוֹם וּשְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מִתְקַדֵּשׁ עָלָיו, וְאֲנִי עָלִיתִי בְּחֻלְקֵי הַבַּעַל לְהַכְעִיס אֶת בּוֹרְאֵי? ! אָמַר לוֹ אֱלֹהֵינוּ: פֶּר פֶּר, אֵל תִּירָא! לָךְ עִמָּהֶם וְאַל יִמְצְאוּ עָלֶיךָ, שֶׁשֵּׁם שְׁשִׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מִתְקַדֵּשׁ עַל אוֹתוֹ שְׁעָמִי, גַּם מִתְקַדֵּשׁ עָלֶיךָ! אָמַר לוֹ: וְכֹךְ אַתָּה מֵיַעֲצֵנִי? שְׁבוּעָה אֵינִי זֶז מִכָּאן עַד שֶׁתִּמְסְרֵנִי

בְּיָדָם! שְׁנֵאמַר (שם יח, כו): "וַיִּקְחוּ אֶת הַפֶּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם אֱלֹהֵינוּ". וְאַתָּה לָמַד מֵאַלְיָהוּ, שְׁאֵמַר לָהֶם: "וַיִּתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים", וְעוֹד אָמַר לָהֶם: "בַּחֲרוּ לָכֶם הַפֶּר הָאֶחָד וְעֲשׂוּ רֵאשֻׁנָּה", וּבִסּוּף פְּתִיב: "וַיִּקְחוּ אֶת הַפֶּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם".

(כד) לָרֶבֶךָ פְּתִיב: "מִלִּפְנֵי מִבְּהֵמוֹת אֶרֶץ וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יַחֲכַמְנוּ" (איוב לה, יא) — אָמַר הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: לָמְדוּ מִן הָעוֹרְבִים, שֶׁהֵיוּ מְכַלְפָּלִים לְאַלְיָהוּ, שְׁנֵאמַר (מ"א יז, ד): "וְאַתָּה הָעוֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכֵּלָהּ שָׁם". וּמֵהֵיכָן הָיוּ מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּפֶּקֶר וּבַעֲרֹב? מִשְׁלַחְנוּ שֶׁל יְהוֹשֶׁפֶט, וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לִכְנֹס בְּבֵיתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, אַחֲאֵב, לְהוֹצִיא מִשְׁלַחְנוּ כְּלוּם בְּשָׂבִיל אוֹתוֹ צְדִיק, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בְּבֵיתוֹ עֲבוֹדַת אֱלִילִים — הָיוּ: "מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יַחֲכַמְנוּ". אָמַר הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: לָמְדוּ מִפֶּרוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ וּמִן הָעוֹרְבִים, וְאַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים לְהִסְתַּכֵּל בָּם! מִנֵּיִן? מִמָּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעֵנִין (במדבר לג, נב): "וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם", עַד כָּאן לְשׁוֹנָם.

(כה) צֵא וּלְמַד קִדְשָׁה מִן הַחֲסִידָה (ע' בצינוני פר' שמיני), שְׁאַחַר שֶׁמִּזְדוּגָתָה עִם בֶּן-זוּגָה טוֹבֵלֶת בָּיָם; וְעוֹד לָהּ, שֶׁמִּקְנָאתָ עַל הַזְּנוּת. גַּם לָמַד מִן הַתּוֹרִים וּבְנֵי-יוֹנָה, שְׁאֵינָן כִּשְׂאֵר הָעוֹפוֹת שֶׁמִּזְדוּגִים בְּכָל מָה שֶׁמוֹצְאִים, אֲךָ יֵשׁ לָהֶם זְוִיג מִיַּחַד, כִּנְדָע מִרְבוּתֵינוּ ז"ל (שהש"ר א, טו). גַּם יִלְמַד אָדָם מִן הַתְּרַנְגוּל, שֶׁמִּפִּיָּם וְאַחֲר־כֵּן בּוֹעֵל, כְּאִמְרָם ז"ל (עירובין ק, ב). וְכֵן תִּמְצָא לְלַמֵּד דְּבָרִים רַבִּים מִן הַבְּעֲלֵי-חַיִּים לְהִישִׁיר דְּרָכֶיהָ. וּמָה פָּנִים וּנְשִׂיאת רֹאשׁ יְהִיָּה לְאָדָם בְּיוֹם-דִּין אִם יֵהִיוּ מַעֲשָׂיו מְקַלְקָלִים, שֶׁנִּמְצָא פְּחוּת מֵהַבְּעֲלֵי-חַיִּים הַבְּלִתִּי מְדַבְּרִים, כְּמַדְבָּר לְעִיל.

(כו) צֵא וּלְמַד לַעֲשׂוֹת חֶסֶד תָּמִיד, וְאַפְלוּ שִׁיְהִיָּה בְּטָרַח גְּדוֹל, וְאַף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא יִגִּיעַ לָךְ תּוֹעֵלֶת, מִתְּרַנְגוּלָא בְּרָא, דְּאִמְרִינָן בְּמִסְכַּת גִּטִּין, פָּרֶק ז (סח, ב), דְּתְרַנְגוּלָא בְּרָא נֶקֶט שְׁמִירָא מִשְׂרָא דִּימָא, וְנוֹתֵן לוֹ, מִשׁוּם דְּנִיאָמֵן בְּשִׁבּוּעֵתָהּ [ג]. וּמֵאֵי עֶבֶד בְּהָ? מִמְּטֵי לָהּ לְטוֹרֵי דְלִית בְּהוּ יִשׁוּב,

[ג] תְּרַנְגוּל בְּרָא מִקְבַּל אֶת הַשְּׁמִיר מִשֶּׁר שֶׁל יָם. וְהַשֶּׁר שֶׁל יָם נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשְּׁמִיר מִפְּנֵי שֶׁמֵאִמִּינוּ בְּשִׁבּוּעֵתוֹ שִׁיחֲזִירֵנוּ אֵלָיו. וּמָה עוֹשֶׂה הַתְּרַנְגוּל עִם הַשְּׁמִיר? מְבִיאוֹ לְהַר שְׁאִין שֶׁם יִשׁוּב שֶׁל זֵרַעִים וְאֵילָנוֹת לְהַתְּפַרְנֵס שָׁם, וּמְנִיחַ אֶת הַשְּׁמִיר עַל הַהַר וּבֹקֵעַ אֶת הַהַר. אַח"כּ מְבִיא זֵרַעִי אֵילָנוֹת וּזְרָק לְתוֹכּוֹ וְנַעֲשֶׂה שָׁם יִשׁוּב שֶׁל אֵילָנוֹת וְצִמְחִים וְיֵשׁ לוֹ כִּמְהָ לְהַתְּפַרְנֵס. וְלִכֵּן נִקְרָא תְּרַנְגוּל זֶה בְּתַרְגוּם נֶגֶר טוֹרָא מִפְּנֵי שֶׁבֹקֵעַ הָרִים.

ומנח להו אשנא דטורא ופקע טורא, ומנקיט מייתי בזרני מאילני ושרי
התם והוי ישוב. והינו דמתרגמינן: נגר טורא. הרי כמה טורח לעשות
חסד לעולם, אף-על-פי שאין לו צרך ממנו [ועין עוד מענינים אלו בפרק
שלשים].

פרק עשרים-ושלשה

יבאר בו י"ז תנאים לקיום המצות ודברים המעוררים את האדם ליראה (מהרוקח):

(א) יבחר האדם ויבקש הדרכים היותר נאים ומשפחים לקיום המצות,
פי עשייתם בדרך היותר נאות והמשבח מאירים הנשמה ומסירין
ממנה החלדה, שנעשה עליה כמסך מבדיל מעשית העברות, פי העברות
מלכלכין נפשו של אדם, ושנוא לפני השם ולפני כל מלאכיו, עד שירחץ
וינקה הטמאה שדבק בנפשו, והוא על-ידי קיום המצות. ולכן אכתב לך
התנאים שאדם צריך לזהר בכל מצוה ומצוה לעשותה כהלכתה, כדי
שתקבל לרצון לפני מלכנו יוצרנו יתברך, ולא יעול בכסופא לעלמא
דאתי, והם שבעה-עשר תנאים (הביאם הרב בעל ספר חרדים ז"ל (בהקדמה
ספרו) דף ו, עמוד א, בארץ, לפי שמאריך בראיות על כל תנאי ותנאי). ואני
אביאם בקצור נמרץ, כי אין פונתי כי אם שידע האדם התנאי לקימו לזכר
נפשו, ואם ירצה לידע מקור כל תנאי, יראהו בספר הנ"ל.

(ב) התנאי האחד — שיעשה כל מצוה ומצוה בכונה לצאת ידי חובתו,
כדפסקו הרי"ף (ברכות ר"פ היה קורא) והרמב"ם (הל' שופר פ"ב ה"ד):
מצות צריכות פונה.

(ג) התנאי השני והשלישי — לעשות המצוה ביראה ובאהבה רבה,
כדאמר רשב"י ז"ל (ה"ו ת"י כה, ב): כל פקודא דלאו איהו
בדחילו ורחימו, לאו פקודא הוא.

(ד) התנאי הרביעי — השמחה הגדולה במצוה, דכל מצוה ומצוה
שתזדמן לו — דורנא דשדר לה קדשא-בריה-הוא (ע' זוהר

שבת פרק כג מוסר שבה

ויקהל, צח, א, לענין צדקה), ולפי רב השמחה יגדל שָׁכְרוּ. וגלה האר"י זלה"ה לאיש סודו, שזכה לכל אותה חכמה, בעבור השמחה שהיה משמח בעשית כל מצוה.

ה) התנאי החמישי — שיעשה המצוה כלה ולא מקצתה, כאמרם ז"ל (סוטה יג, ב): המתחיל במצוה ואינו גומרה, מורידין אותו מגדלתו, וקובר אשתו ובניו.

ו) התנאי הששי — הדקדוק הגדול במצוה לעשותה כתקנה וכל פרטיה ודקדוקיה כמצותה.

ז) התנאי השביעי — הריצה והרדיפה לקראת מצוה, דכתיב (תהלים קיט, לב): "דרך מצותיך ארוץ פי תרחיב לבי".

ח) התנאי השמיני — כל מצוה שיכול הוא לעשותה בידו, יעשה בידו ולא על-ידי שליח, דמצוה בו יותר מבשלוחו (קדושין מא, א). ובצרכי שבת היו האמוראים בעצמם עוסקים (שבת קיט, א).

ט) התנאי התשיעי — המצוה שתבוא ליְדו תחלה יעשנה, ולא יניחנה עד שיעשה אחרת תחלה, כדאמרו (פסחים סד, ב): אין מעבירין על המצות.

י) התנאי העשירי — לא יעשה שתי מצות כאחת, שמא לא יוכל להזדרז בשתייהן, כדאמרינן (ברכות מט, א): אין עושין מצות חבילות חבילות.

יא) התנאי האחד-עשר — שיזהר בכבוד המצות, דכתיב גבי מצות כסוי הדם (ויקרא יז, ג): "וכסהו בעפר" — במה ששפך יכסה (חולין פג, א), דהינו ביד ולא ברגל. ובתנחומא (ויגשו) אמר רבי שמעון בן יוחאי: אמר הקדוש-ברוך-הוא: הווי מכבדין את המצות, שהן שלוחי, ושלוחו של אדם פמותו. אם כבדת אותם, כאלו לי כבדת, ואם בזית אותם, כאלו לי בזית.

יב) התנאי השנים-עשר: שלא יחמיץ המצוה, אלא בהגיעה ליְדו ימהר לעשותה, ולא יאמר מחר אעשנה. וראיה מאברהם (בראשית כב,

ג. וע' פסחים ד, א): "וַיִּשְׁכַּם בַּבֶּקֶר". ויהושע, על שנתעצל וא, נתקצרו מחייו עֶשֶׂר שָׁנִים (במ"ד כב, ו).

יג) הַתְּנַאי הַשְּׁלֵשָׁה-עָשָׂר — הוא הדור מצוה, שְׁנַאֲמַר (שמות טו, ב): "זֶה אֵלַי וְאֵנֹוּהוּ", וְדַרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (שבת קלג, ב): הַתְּנַאָּה לְפָנָיו בַּמְצוֹת; אֲתָרוּג נְאֻה, סָפָה נְאֻה, טְלִית נְאֻה, וְכֵן בְּכָל הַמְצוֹת. וְאָמְרוּ (ב"ק ט, ב): הַדּוֹר מְצוּהָ — עַד שְׁלִישׁ בַּמְצוּהָ [כ].

יד) הַתְּנַאי הָאַרְבָּעָה-עָשָׂר — שִׁיחָא מְמַתִּין וּמְשַׁתְּוֵקֵק מְתֵי תְבוּא הַמְצוּהָ לְיָדוֹ לְקִימָה, דְּכַתִּיב (דברים ה, א): "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וַיִּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם" — לְשׁוֹן הַמְתָּנָה, כְּמוֹ (בראשית לו, יא) "וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר".

טו) הַתְּנַאי הַחֲמֵשָׁה-עָשָׂר — זְרִיזוֹת גְּדוֹל בַּמְצוּהָ: כָּל דָּבָר שֶׁמְצוּתוֹ בַּיּוֹם, יִקְדִים בַּבֶּקֶר לַעֲשׂוֹתָם, וַיִּלְפִּינָן מֵאַבְרָהָם (פסחים ד, א) [ג]; וְכָל מְצוּהָ שֶׁמְצוּתוֹ בַּלַּיְלָה, יִקְדִים בַּתְּחִלַּת הַלַּיְלָה.

טז) הַתְּנַאי הַשֵּׁשָׁה-עָשָׂר — שִׁישְׁתַּדֵּל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת הַמְצוּהָ בַּחֲבוּרָה וְלֹא בְיַחֲדָה, שְׁעַל מְצוֹת לַמּוֹד תּוֹרָה נֶאֱמַר (ברכות סג, ב): "חֶרֶב אֶל הַבָּדִים וְנֶאֱלוּ" (ירמיה ג, לו) — חֶרֶב עַל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל תְּלַמֵּי-יְדֵי-חֲכָמִים שְׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בְּדַבְּדוֹ; וְכֵן בְּכָל הַמְצוֹת יֵשׁ שָׂכָר יוֹתֵר בַּהֲיֹוֹת הַמְצוּהָ נְעֻשִׁית עַל-יְדֵי רַבִּים, כְּדֹאֲמְרוּ בַּמְסַכֵּת פְּסָחִים (סד, א) בַּמְצוֹת קֶרֶבֶן פְּסַח: שְׁחַט הַשׁוֹחֵט וְקָבַל הַכֹּהֵן, נוֹתֵן לַחֲבֵרוֹ, וְחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ, כְּדֵי שִׁיתַּעֲסְקוּ רַבִּים בַּמְצוּהָ וְכו'.

יז) הַתְּנַאי הַשְּׁבַע-עָשָׂר — שְׁלֹא יַעֲשֶׂה הַמְצוּהָ חֲנָם, אֲלֵא יִקְנֶה אוֹתָהּ בְּשָׂכָר שָׁלֵם וְלֹא יִקְפִיד כָּלֵל, כְּדֵי לְהַעֲבִיר רוּחַ הַטְּמְאָה, כְּדֹאֲיִתָּא בְּזוּהַר פְּרֻשַׁת תְּרוּמָה (קכח, א). עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ בְּקַצּוֹר נִמְרָץ (עין בַּמְקוֹמוֹ יוֹתֵר בְּאַרְךָ כְּמַדְבָּר).

[א] במלחמת ארץ ישראל, שאמר: אם אני הורג את ל"א המלכים מיד אני מת, כשם שמת משה רבינו, עליו השלום, מיד אחר מלחמו מדין, לפיכך נענש וחי עשר שנים פחות ממשה רבינו. [ב] פירש רש"י: שאם מוצא שני ספרי תורה [ג] כדכתיב (בראשית כב, כג): "וישכם אברהם בבוקר".

(יח) וְבִהְקִדְמַת הַרוּקַח (דף א) מְצֵאתִי דְבָרִים שְׂיָכִים לַחֲבוּר הַנִּכְבָּד הַזֶּה, הַמְדַרְיָכִים לְאָדָם אֶל הַיְרָאָה וְאַהֲבַת בּוֹרְאוֹ, וְרֵאִיתִי לְהִבְיָאֵם, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אֵין אַהֲבָה כְּאַהֲבַת הַשֵּׁם. אֵין לְמוּד כְּלְמוּד הַתּוֹרָה. אֵין עֲטָרָה כְּעֲנָנָה. אֵין זִכָּר כְּשֵׁם טוֹב. אֵין רִיחַ כְּעֲשִׂיַת מִצְוָה. אֵין חַן כְּקִיּוּם הַתּוֹרָה. אֵין זְכוּת כְּמִזְכָּה אֶת הַרְבִּיּוּם. אֵין קֶרֶבן כְּשִׁבְרַת הַלֵּב. אֵין חֲכָמָה כְּחֻכְמַת הַתּוֹרָה. אֵין יְרָאָה כְּיְרֵאת הַבוֹרֵא. אֵין שְׂמִיחָה כְּשְׂמִיחַת מִצְוָה. אֵין קִדְשָׁה כְּפְרִישׁוּת. אֵין בְּקִשָּׁה כְּסְלִיחַת הָעוֹן. אֵין מְדָה כְּבִשְׂת הַפְּנִיּוּם. אֵין חֶסֶד כְּהוֹכַחַת חֲבֵרוֹ. אֵין אֲמוּנָה כְּהִצְנַע לְכַת. אֵין דְּרָךְ כְּגְמִילוּת חֲסָדִים. אֵין כֶּשֶׁר כְּאַרְךְ-רוּחַ. אֵין יֶשֶׁר כְּמִישָׁר לְשָׁמַיִם. אֵין חֲסִיד כְּשְׂמִירָה מִן הַחֲנֻפָּה. אֵין תָּם כְּמַכְבֵּד בְּנִי-בֵיתוֹ. אֵין מְדָה כְּעוֹבֵר עַל פְּשַׁע. אֵין אֲמוּנָה כְּאֲמוּנַת הַיַּחֲוּד. אֵין לָקַח כְּשִׁבְרַת (ג"א: כְּסִבְרַת) הַלֵּב. אֵין עֲבוּדָה כְּעֲבוּדַת הָאֵל. אֵין עָרֵב כְּפְרִיבַת הַדַּעַת. אֵין רְצוֹן כְּדְבוּק חֲכָמִים. אֵין לְאַהֲבָה כְּלֵב טוֹב. אֵין לְשָׂנֵא כְּגִאָּוָה. אֵין קָשָׁה כְּמַחְלָקַת. אֵין רָע כְּלְשׁוֹן הָרַע. אֵין לְרַחֵק כְּמַדְבַּר גְּדוּלוֹת. אֵין שִׂיחָה כְּטִלָּה בְּלִי אֲשָׁמָה. אֵין יְשִׁיבַת עַמִּי-הָאָרֶץ בְּלִי לְצוֹן. אֵין מוֹשֵׁב לְצִיּוֹם בְּלִי עוֹן. אֵין עֲמִידַת הַרִיקִים בְּלִי זְדוּן. אֵין פַּת פְּרִיצִים בְּלִי רָשַׁע. אֵין קְלוּת רֵאשׁ בְּלִי נְאוּף. אֵין מַחְלָקַת בְּלֵא פְשַׁע. אֵין הַרְהוּר חֲטָא בְּלֵא חֲלוּל הַשֵּׁם. אֵין אֲשָׁמָה בְּלֵא אֵיבָה. אֵין לַעַג כְּמוֹ לְצִנּוּת. אֵין עֲבָרָה כְּמוֹ עֲזוּת. אֵין זְדוּן כְּמוֹ זְדוּן שְׁבוּעָה. אֵין רָשַׁע כְּמוֹ עֵין רָע. אֵין תַּעֲוִב כְּחֻלְקַת לְשׁוֹן. אֵין שׁוֹנֵא כְּפִיֶצֶר הָרַע. אֵין אוֹיֵב כְּחֻשָׁק תַּאֲוָה. אֵין אוֹהֵב אֲמִתִּי מִן יֶצֶר טוֹב. אֵין לְמַעְלָה מִלֵּב טוֹב. אֵין עֲרָמָה מִן עוֹמֵד בְּנִסְיוֹן. אֵין זְרוּז מִן הַזְכִּירָה. אֵין רֶשֶׁף וְדוּ מִן רֶשֶׁף הַיְרָאָה. אֵין חֲזָק מִן הַחֲסִידוּת בַּתְּחִלָּתוֹ.

(יט) שְׂמַע בְּנֵי מוֹסֵר אָבִיךָ (משלי א, ח). אָהֵב בּוֹרְאֶךָ אֲשֶׁר אֶסְפָּךָ לְהַגּוֹת בַּתּוֹרָה בְּכָל לְבָבְךָ, עֲשֵׂה מִצְוֹתָיו בְּכָל עֵת. זָכֵר יְרֵאתוֹ בְּכָל זְמַן, בְּרַכְהוּ בְּכָל רָגַע. הַכֵּר בּוֹרְאֶךָ, בְּאַרְךָ, בּוֹרְךָ (קה"ר יב, א ויד.). קִדְשׁ עֲצֻמָּךָ בְּמִתָּר לָךְ (יבמות ב, א). טַהַר עֲצַת לֵב רַעִיוֹנְךָ. נִקֵּה עֲצֻמָּךָ מִכָּל חֲטָא. בְּכָל מְדָה וּמְדָה תֵּן תּוֹדָה (ברכות ג, א). נִהַג הָאֲמֵת בְּאַהֲבַת חֶסֶד. רֵאשִׁית חֲכָמָה יְרֵאת ה' (תהלים קיא, י). בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעַה בּוֹרְאֶךָ (עפ"י משלי ג, ג). יְרֵאֵי הַשֵּׁם תִּירָא

[ד] גחלי אש.

ותאהב. נגד עיניך שים אהבת קונך, ותן שכר למרוצת רגליך. יוד פף פף למד והו — המדה הזאת תמיד בלבבך. ודע פי הוא רואה דרפך, וישר ועשה צדק. הצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו, ח). חזק בתורה ובקש שלום, ואמץ במעשים טובים בכחך. אמץ ביחוד השם ובאהבתו.

(כ) ועתה בני שמע בקולי, ואשרי אדם שומע לי: אהב את ה' אלהיך. לבך תשית לדעתו וליחודו. עבד עבודתך עדי ערב. זכר אהבתו בכל עת. ראה הוא נצב לקראתך, השתחוה לו. הוא אביך קנה, הוא עשך ויכננך (דברים לב, ו). טהר עצמך מכל סיג. נהג עצמך במדות תרומיות (ו). אלמדה ואתה תוסיף לקח: אשרי תמיד מפחד לבו בחשק בוראו, עשות מזמותיו ליוצרו, זוכר אהבת צורו, רצון תאות עושו, הומה בשיחת לבו, קורא שונה ולומד, טוען על יראתו, נבזה בעיניו, ומואס בהבלי הנאת העולם, נכה-לבב, מדפא-רוח. הוא משפיל בכחו, כובש יצרו, יוצרו לנגדו תמיד. נאמן רוח מכסה דבר (משלי יא, ג), וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב, ד). ידבר בנחת עם כל, הולך בתמימות לבו, ומנהיג בניו פשוטה, דרך הישר מורה הוא. מקרב קרוביו (יבמות סב, ב), חסד רודף, צדק זוכה, ומזכה כל בלקיחת דברים טובים. עושה בקשת אשתו, מכבדה ודבק בה, ומשיא לבניו ובנותיו סמוך לפרקן (יבמות שם). עינו טובה בשלו. שמח בטובת אחרים, ואוהב שכניו ורעיו, ומלוה לעני בדחקו (יבמות שם), ונותן צדקה בסתר, ומעשיו לשם שמים, ותמיד משכים ומעריב בבתי-כנסיות ובבתי-מדרשות, ולומד שם ומתפלל בכונת הלב — אשרי בניו, נפשו בטוב תלין.

(כ*) בני, לדברי הקשיבה! אל תהרהר אחרי הבורא. אל תאמר מה היה (קהלת ג, י). אל תדרש במפלא ממה, ואל תחקר במכסה ממה (חגיגה ג, א). אל ימהר לבך לחשב (ע"פ קהלת ה, א). אל תדבר על צדיק עתק. אל תפנה אל מדעתך (שבת קמ"א, א), אל תשכח כל גמוליו. אל תשליט בך אל זר

[ה] נ"ל שאמר בדרך מליצת הלשון יו"ד כ"ף פשוטה כ"ף כפופה למד. ורמז בזה יו"ד שהוא היצר הרע כמו שדרשו רבותינו ז"ל (ב"ר יד, ב) על (בראשית ב, ז) "ויצר" בשני יודי"ן שרמז ליצר הטוב וליצר הרע. יאמר: יצרך כפוף כלומר הכניעהו, ותלמוד המדה הזאת לכוף יצרך תמיד בלבבך. [ו] במדות חשובות ורמות.

— יצרה. אל תתבייש במעשיך. אל תפן אל און התאוה, אל תתאו למטעמותיו. אל תאמר: אחטא ואשוב (יומא פו, ב). אל תעמד בדבר רע. אל תמנע טוב מבעליו (משלי ג, כו). אל תוסף על דבריו. אל יצא שבועה מפיה. אל יגבה לבך עליך בגאונה. אל תלך במראה עיניך. אל תחשב תרמית בלבבך. אל תעזו פניך ולבבך. אל תרבה תדבר גבוהה. אל תנשא עצמך. אל תגביה לדבר בצואר [עתק]. אל תרבה לדבר דברים בטלים. אל תתן תפארת לעצמך. אל תחרש על רעה רעה (משלי ג, כט). אל תריב עם אדם (משלי ג, ל). אל תוכח לץ פן ישנאך (משלי ט, ח). אל תאשר בדרך רעים (משלי ד, יד). אל תשב במושב לצים. אל תלך בדרך אתם (משלי א, טו). אל ישיאך יצרה לחטא. אל תהי חכם בעיניך (משלי ג, ז). אל תתחר במרעים (משלי כד, יט). אל תרף משמע מוסר. אל תהנה אם יכבדוך. אל תבקש גדלה וכבוד. אל תט ימין ושמאל (משלי ד, כו). אל תחמד יפי אשה. אל ישט אל דרכיה לבך (משלי ג, כה). אל תקחך במתק דבריה. אל תיגע להעשיר (משלי כג, ד). אל תהיה רע עין. אל תגלה סוד. אל תקנא בעושי עולה (תהלים לו, א). אל תסגר דלתותיך מן הצדקה. אל תונה עני ואביון. אל תתן את פיך לחטיא את בשרך (קהלת ה, ה). אל תטש תורת אמה (משלי א, ח), ואל תט מאמרי פיך (ע"פ משלי ד, ה). אמת למד פיך. לך בדרך טובים. ענו תהא בהלופך. זכר תתחסד בשיבתך. רבה להתנאות בביאתך [ו]. תהא ערום ביראה (ברכות ז, א). סור מרע ועשה טוב (תהלים לד, טו). כבד נא הוריה. בקש שלום בין איש לרעהו.

כא) תזכיר את עמיתך (ויקרא י"ז, יז). תדריכהו בנחת לשמים. תזכה בכל דבריה. הרחק מלצים ופוחזים. תדבק ביראת שמים. תשבר ריחך ותאותך. תקרע סגור לבך. תבכה על רב חטאתיך. תודה ותעזב רשע. תחנן לבורא על רב פשעיה, לסלח לעוניה כרב רחמיו. התפלל אליו לתן יראתו על פניה, לטע אהבתו בלבך לעבדו בשמחה. תבקש רחמים על עצמך ועל אשתך ועל בני ביתך, שלא יבוא אחד מהם לידי עברה ולא לידי דבר מכער וחסא, ולא יהא להוט אחר גרונו, ולא לעסק בהבלי השוא, כי אין חפץ לבורא באכילה ושתיה. מה יתרון שיעמל לרמה ותולעה. אם תחטא מעט, יהא בעיניך הרבה ותשוב. אם תעשה תורה

[ז] רבינו הרוקח מזכיר כאן שמו.

ומעשים טובים, תאמר: לָכֵף נוצרת (אבות ב, ח). הַפֶּר בּוֹרְאֵךְ מִי בְרָאֵךְ. יְרֵא ה' עוֹשֶׂךְ. חֶשֶׁב כִּי מְלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. לָךְ בַּעֲנוּה וְכִבְד רֵאשׁ. אֵל תִּתְחַבֵּר לְלִצִּים. אֵל תֵּשֶׁב עִם מְדַבְּרִים דְּבָרִים בְּטָלִים. יֵהָא מוֹרָא מְלַכְךָ בֵּין עֵינֶיךָ. תֵּן לְכֶךָ כִּי רוֹאֶה כָּל מַעֲשֵׂיךָ, חוֹקֵר לֵב וּבוֹחֵן כְּלִיּוֹת יוֹדֵעַ כָּל מַחֲשֻׁבוֹתֶיךָ. חֶשֶׁב כִּי הוּא בְרָאֵךְ וּמְפַרְנֶסְךָ, הוּא עֹשֶׂךְ לוֹ עֶבֶד עוֹלָם, עַל-כֵּן תֵּהָא יְרֵאתוֹ עַל פְּנֵיךָ. הַשְּׁמֵר לָךְ לְבַלְתִּי תַחֲטֵא. הַתְּהַלֵּךְ לְפָנָיו וְהִיָּה תָמִים ^[1234567] (ע"פ בראשית יז, א), וַיִּמָּצֵא לְכֶכָּךְ נֶאֱמָן לְפָנָיו (ע"פ נחמיה ט, ח), כִּי אֵין לוֹ חֲפִץ בְּכַסִּילִים, אֲנָשֵׁי לְצוֹן וְאֲנָשִׁים רִיקִים, הַהוֹלְכִים אַחַר יִצְרָם וּמְתַפְרֶנְסִים בְּחֶשֶׁק תְּאוֹתָם, הַחוֹשְׁקִים בְּעֵדוֹן הָעוֹלָם שׁוֹא וְהֶבֶל, וּבְאֲנָשֵׁי לְצוֹן אֵין יְרֵאָה. הִנֵּה בָּבוֹא עֲלֵיהֶם רָעָה, אֵיךְ יִצְעֲקוּ לְאֵל וְלֹא יִשְׁמַע, תַּחַת כִּי שָׁנְאוּ דַעַת וַיְרֵאת ה' לֹא בָחָרוּ.

כב) הַדְרָךְ עֲצֻמָּךְ בַּעֲנוּה וּבִירְאָה. הוּי מִתְחַפֵּס בִּירְאָה, "אֲז תִּבִּין יְרֵאת ה' וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמָּצֵא" (משלי ב, ה). אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא (דברים ו, יג; וע' פסחים כב, ב), לְרַבּוֹת תִּלְמִידֵי-חֲכָמִים. עֶבֶד מֶלֶךְ כַּמֶּלֶךְ (שבועות מז, ב), וּמְכַבְּדוֹ — כַּמְקַבֵּל פְּנֵי הַכְּבוֹד (ירושלמי עירובין ה, א). אָדָם יְלוּד-אִשָּׁה! לְכֶךָ תֵּן אֵל הַגְּמוּל וְהַחֲסֵד שֶׁעָשָׂה עִמָּךְ יוֹצֵרְךָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵךְ זֶרַע לְחַה סְרוּחָה לְכַנּוּנִית; רֵאָה אֵל תֵּהָא כְּפוּי טוֹבָה לוֹ. אָבִיךָ וְאִמָּךְ עֲזוּבוּךָ, וְהוּא אֶסְפֶּךָ (ע"פ תהלים כז, י) וּבְרָאֵךְ וּשְׁמָרְךָ עַד אֲשֶׁר יִצְאֶתָ מִבְּטָן. בְּעַת שְׁמַחְתֶּךָ דַּעְהוּ, תַּעֲלֶה מוֹרָא עַל לְכֶכָּךְ וַיִּרְעֵדוּ כָּל אֵיבָרֶיךָ. עֲבָדוּ אֵת ה' בְּשִׂמְחָה וְגִילוּ בְּרַעְדָּה (תהלים ק, ב) — בְּמָקוֹם גִּילָה, שֵׁם תֵּהָא רַעְדָּה (ברכות ל, ב), כִּי בְרַע פְּנִים יֵיטֵב לֵב (קהלת ז, ג). וְחֶשֶׁב כִּי הַבוֹרָא אֶצְלָךְ, שׁוֹיִתִּי ה' לְנִגְדֵי תְּמִיד (תהלים מז, ח). כְּשִׂאתָה מִתְּפִלָּל, עֲמַד בְּאִימָה וְחֶשֶׁב לְפָנָי מִי אַתָּה עוֹמֵד, לְפָנָי מִי אַתָּה מְדַבֵּר (צוואת ר"א הגדול, יח; וע' ברכות כח, ב). אִם דְּאָגָה בְּלֶכְבֶּךָ, תִּשְׁיַחְנֶה מִדַּעְתֶּךָ בְּעַת תְּפִלְתֶּךָ (ע' בבוט"ע או"ח סי' צח), כִּי בְּעִמְדָּךְ לְפָנָי מֶלֶךְ הַגְּדוֹל אֵין לְחֶשֶׁב דַּאֲגָתֶךָ, כִּי אִם מוֹרָאוֹ וְאִהְבָתוֹ. לְפִי שְׂרָבִים חֲטָאוּ נַפְשָׁם — בְּבֵית תְּפִלְתָּם יוֹשְׁבִים כְּאֲבָלִים וּפִיהֶם סְתוּם, בַּל יִשׁוֹרְרוּ לֵה' צְבָאוֹת — יְדוּנוּ בְּאֵשׁ לֹא נִפְחַ עַל זֹאת.

כג) כִּי עַל-כֵּן 'בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּעְהוּ' (משלי ג, ו), אֵל תִּפְנֶה יְרֵאת אֱלֹהִים מְלַכְךָ. אִם מְזוֹנוֹתֶיךָ מְצַמְצָמִים — חֶשֶׁב: דִּי בְנִשְׁימָה שְׁנַתָּן בְּאִפִּי וּבְהֶבֶל כִּי, וְנָתַן לִי עֲנִי לְטוֹבָתִי, לְצָרְךָ אוֹתִי כְּכוֹר עֲנִי (חגיגה ט, ב, ע"פ ישעיה מח, י). אִם

יִחֲוּרוּ פְּנִיָּךְ [ח] עַל עֶסֶק הַמְצוֹת — חָשַׁב דָּמָךְ הַנְזָרֵק כְּדָמִים הַנְזָרָקִים עַל־
 גְּבִי מְזֻבָּח. אִם יִסּוּרִים בָּאִים עָלֶיךָ — קִבְּלֵם בְּאַהֲבָה וּבִשְׂמֻחָה (ע' תענית ח,
 א), וְחַכֵּם בְּיִרְאַתוֹ, כִּי הוּא אֲדוֹנֶיךָ וְאַתָּה עַבְדּוֹ קְנוֹי לוֹ. הַיּוֹי מוֹדָה לוֹ עַל כָּל
 מְדָה וּמְדָה (ברכות נד, א). אִם נָתַן לְךָ עֶשֶׂר וּנְכַסִּים וְכָבוֹד — אַל יָרוּם לְבָבְךָ
 מֵאַחֶיךָ הָאֲבִיּוֹן, כִּי לֹא תִדַּע מַה יֵּלֵד יוֹם, וְשִׁנִּיכֶם יִצְאֲתֶם עֲרָמִים מִן הַבֶּטֶן,
 וּבִצְאֲתֶךָ מִן הָעוֹלָם, עַל עֶפֶר תִּשְׁכַּב כְּמוֹהוּ בְּמָקוֹם רַמָּה וְתוֹלַעָה, עַל פִּיךָ
 יִצְאוּ וְעַל פִּיךָ יָבוֹאוּ; וְגַם בְּחֵיפָה, שְׂמָא אַתָּה תִּצְטָרֵךְ לְבִרְיוֹת כְּמוֹהוּ (ע' שבת
 קנב, ב). אִם תִּתְיַסֵּר בְּבִנְיָה, יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּאֵלוֹ הַרְגָתֶם בַּחֲטָאֵיךָ, וְאַל תִּתְרַעַם
 עַל מְדוּתְיוֹ, 'כִּי כָּל סְאוֹן סְאוֹן' (ישעיה כג, ד) בְּשׁוֹלְחֵי דִינָיו.

(כד) וְיָדַע כִּי 'בְּקִרְבְּךָ קְדוֹשׁ' (הושע יא, ט), לְכָךְ נִהְיָ עֲצָמָךְ בְּקִדְשָׁהּ וּבִפְרִישׁוֹת
 וּבִטְהָרָה. וּכְשֶׁאַתָּה מְזַכֵּיר שֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא, יִרְעְדוּ כָּל אֵיבָרֶיךָ,
 וְכִוֹן לְבָבְךָ אֶל בּוֹרְאֵךְ כְּשֶׁאַתָּה עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, וְקִדְּם שְׂיִצְא הַדְּבִוּר מִפִּיךָ חָשׁב
 פְּרוּשׁ בְּאוּרוֹ. אִם רַעֲיוֹנְךָ בָּא לְךָ בְּאִמְצַע תְּפִלָּתְךָ, הַחֲרֵשׁ עַד שֶׁתִּכְיִן לְבָבְךָ
 בְּיִרְאַת הַבוֹרָא, וְדַקְדַּק כָּל תְּבָה וְתְבָה לְנַעֲנַע שְׂפָתֶיךָ וּלְהַרְגִישׁ הַדְּבִוּר, שְׁלֹא
 תִטְעֶה, כְּאֵלוֹ אַתָּה מוֹנֶה מְעוֹת (שׁו"ע או"ח סי' נא, סעיף ח, וּבְנו"כ שם), שְׂאֲתָה נוֹתֵן
 כְּוִנָּה וְהַבְנָה לְמַנְיָן. כְּשֶׁאַתָּה עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה אָמַר: מַה אֲנִי סְפוּן לְתַת עֲטָרָה
 לְמֶלֶךְ הַכְּבוֹד, לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל? וּלְבַשׁ חַרְדָּה, כְּמוֹ שְׂאֲמַר אַבְרָהָם
 (בראשית יח, לא): "הֲנִינָה נָא הוֹאֲלֵתִי לְדַבֵּר אֶל ה' וְאֲנֹכִי עֶפֶר וְאֶפֶר". הֲלֹא בְּנֵי
 מַעֲלָה יִירָאוּ וַיִּבְהָלוּ מִפְּנֵיו, 'וּסְבִיבּוֹ נִשְׁעָרָה מְאֹד' (תהלים נ, ג) — אִף אֲנִי
 קְרוֹיץ מִחֲמֶר, לֹא בִינַת אָדָם לִי, נִבְזָה בְּחַיֵּי וְנִמְאָס בְּמוֹתֵי. אֲקַרַע סְגוּר לְבִי
 וְאָבוֹא פְתַחְיוֹ, כִּי כָּל מְקוֹם שֶׁמְצִינּוּ גְדֻלָּתוֹ, מְצִינּוּ עֲנוּתָנוֹתוֹ (מגילה לא, א):
 "מְרוּם וְקְדוֹשׁ אֲשַׁכֵּן וְאַתְּ דָּכָא וְשִׁפְלָ רִיחַ" (ישעיה נג, טו). עַל־כֵּן בְּעוֹד רִיחָךָ
 בְּתוֹכְךָ חָשַׁב בְּיִרְאַת בּוֹרְאֵךְ. "גַּל אֶל ה' מַעֲשֵׂיךָ וַיִּכְנֹנוּ מִחֲשַׁבְתֶּיךָ" (משלי טו,
 ג). "יִרְאַת ה' מְקוֹר חַיִּים, לְסוּר מִמִּקְשֵׁי מוֹת" (שם יד, כז). וְתִסִּיר עֲצָמָךְ מִן
 הַמְהִירוֹת וּמִן הָעֵקֶשׁוֹת וּמִן הַגְּאוּהָ וּמִן הָעֲצָלוּת. אַחֲזוּ בְּעֵנְוָה וּבִשְׁלוּם,
 וְאַל תִּקְנֵא בְּעֵשִׂי עוֹלָה' (תהלים לו, א), 'כִּי אִם בְּיִרְאַת ה' כָּל הַיּוֹם' (משלי כג, ז).
 "וְהָיָה אֲמוּנַת עֲתִידָה חֶסֶן יְשׁוּעַת חֲכָמַת וְדַעַת, יִרְאַת ה' הִיא אוֹצְרוֹ" (ישעיה
 לג, ו). וְאִם יִסְתֵּר אִישׁ בְּמִסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ' (ירמיה כג, כד), הֲלֹא "עֵינַי ה'

[ח] אִם בִּישׁוֹ אוֹתוֹ.

המה משוטטים בכל הארץ" (זכריה ה, י). ודע פי מנסה וטו יש בנוי ובגבורה ובכבוד ובקנאה ובחכמה ובעשר ובעני ובתקף יצר העברה. ודע פי המצוה והיראה מכבין אש היצר, והתורה תבלין להסיר המחשבה רעה (אדר"ע ר"פ כ. וע' ב"ב טו, א). עד כאן לשונו.

כה) ואתה בן-אדם, אל יפתך יצרך לומר (איוב ג, יב): "הים אני אם תנין"? "אם פח אבנים פחי, אם בשרי נחוש" (שם ג, יב), פי תשים עלי על הכבד הזה, לשמר כל הפתוב לעיל, פי לא יספיקו לי ימי ולילי, ובלי אכילה ושתייה ובלי שנה, כדי שאוכל לקיים ולשמר כל זה, והלואי ואולי; פי לא מלאך אני, שאין לפניו אכילה ושתייה וגם לא שנה, פי תשים עלי העל הכבד והקשה הזה, פי לא אוכל שאת! דע באמת, פי אלה הדברים בכלל פתוי היצר הרע הם, פי הוא אשר מכביד הדברים בעיניך, כדי שתבעט בכל ולהכניסך ברשתו. תדע — שהרי רב הדברים הנזכרים בפרק זה, שמירתם בשב ואל תעשה; רבם, שתחשב ביחודו יתברך ואהבתו תמיד, ולא תזיק לחברך, ותתרחק מעשק ומרמה ותנועה פדומה, ודבר אחד מאלו כולל כמה דברים מהנזכר עמו, ונמצא שבנקל מתקיימים, בהיות רבם בשב ואל תעשה, כמדבר, ומעט מזעיר מהם באים לכלל מעשה, והוא לפרקים ובזמנים מחלפים, כגון עשות משפט וצדק, להציל עשוק מיד עושקו וכדומה, שאין זה מעשה בכל יום, פי אם פשיזדמן.

כו) והגם שנאמר ויציר שכל הדברים הנזכרים כלם הם בכלל עשה, ששיף טרח בהם — למה יכבד הדבר בעיניך, ואינה משים נגדך מעלת גדל השכר המזמן לה על זה (ע' קדושין לב, ב) בעולם שפלו טוב, בעולם שפלו ארף, אשר עין לא ראתה אלהים זולתך' (ישעיה סד, ג). אם מלך יאמר לה: כל מה שתמנה מדינרים מבקר עד ערב ביום אחד, יהיו לה: — בודאי שלא תאכל ותשתה ולא תישן ולא תנוח ולא תשקט רגע, כדי שלא להפסיד באותו רגע מה שתוכל למנות מהדינרים, ואינה חושש לכבד הטרח, לחמדת הרוח; ואף-על-פי שהוא דבר ספק, שאפשר שאחר שטרחת כל היום, שלא יתקיים בידיך, פי תפסיד אותו, או גנבים יבואו לה, וגם במותך אינה הולכת עמך, עם כל זה אינה חושש לשום אחד מאלו

[ט] שדברים אלו באו לך לנסיון מאת ה'.

הדברים ואת טרח כל היום — כל-שפן וקל-וחמר, בן-בנו של קל-וחמר, שאין לחוש לטרח קיום המצות, כיון דשכרו ודאי ומבטח בידך לעולם, בחייה ובמותה, שהוא דבר שאין יד זולתה יכול לשלט בו, ובאין סוף וקץ ותכלית. ואדרבא, צריך להקל בעיניך הדברים, ולא לעל ולמשא, דבערה רבוי וגדל השכר הוא דבר מועט, אפלו שלא תנוח רגע מפל ימי חייך בטרח עשייתם, ובפרט שאין עליך טרח כל המלאכה לגמר, פי יש הרבה מסייעים לך בקיום כל דבר ודבר שאתה מקיים, שהרי הבא לטהר, מסייעין אותו מן השמים (ימא לת, ב) קדשא-בריה-הוא וכל מלאכיו, וכיון שפן, מה נוגע לך מהטרח? ומה גם שבהיות אדם שפל, מאליהם מתקיימים כל הדברים הנזכרים, משום שנחשב לו כאלו מקריב כל הקרבנות, כדאמרו רבותינו ז"ל (סוטה ה, ב) על פסוק (תהלים נא, יט): "זבחי אלהים רוח נשברה"; ובהיותו נקי מפל חטא ועון על-ידי שפלותו, דומית המקריב כל הקרבנות, קונה בחינת רוחניות בעצמו, ומואס ברע ובוחר בטוב כטבע הרוחני, ובזה מאליהם מתקיימים כל הדברים. ונראה, דזה יהיה פונת הפסוק בפרשת ויקרא (ויקרא א, ב): "אדם פי יקריב מכם קרבן לה" — שההקרבה יהיה מכם ומעצמכם, וכיצד? שתשפילו את עצמכם, וזהו נקרא "קרבן לה". ונחשב לכם בקניית השפלות כאלו הקרבנות כל הקרבנות, ש"מן הבהמה ומן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם", ודוק. ובפרוש הפרשיות פרשתי פנים הרבה על פסוק זה.

כו) הבקל העולה — שהמכפיד בעיניו קיום עבודת הבורא, עצת יצרו הוא למנעו — יתחיל לכנס בעבודה, ויראה איך מסייעים אותו ויכל בפניו. ומה גם, שכל דבר הנעשה בשמחה, אפלו דבר קשה, יקל, ועבודת הבורא צריך שיעשה בשמחה, וכיון שפן, מה כבוד ימצא בקיומו? ועוד — לא בשביל שאם אדם לא יכול לקיים פלו לא יקיים כלל; כל אחד ואחד יקיים מה שיכול, ונמצא בין כל ישראל מתקיים הכל, שכלם נפש אחד, כדאמרו רבותינו ז"ל (ויק"ד ה, ו) על פסוק (שמות א, ה): "ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש", ונוגע תועלת לכל אחד במה שמקיים חברו. דזהו משל לאחד שאינו יכול לאכל מאכל טוב ליקר מציאותו, לא בשביל זה לא יאכל משאר המאכלים שישגיג ידו וימות.

(כח) כָּלֵל הָעוֹלָה — דְּכַשֵּׁם שֶׁמִּבְקֵשׁ אֲפָנִים שְׁלֵא יִגִיעַ נֹזֵק לְגוּפוֹ, כִּי צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אֲפָנִים בְּכֹל יְכַלְתּוֹ שְׁלֵא יִגִיעַ נֹזֵק לְנַפְשׁוֹ, שְׁעַם נֹזֵק הַנֶּפֶשׁ גַּם לְגוּפוֹ מִזִּיק, כִּי כִּיּוֹן שְׁגָרָם חֲלָדָה בְּנַפְשׁוֹ, אֵינָה יְכוּלָה לְהֵאִיר לְגוּף, וְכֵלָה וְנִפְסָד. וְאֵף-עַל-פִּי שֶׁכִּדִּי שְׁלֵא יִגִיעַ נֹזֵק לְנַפְשׁוֹ צָרִיךְ מְרוּק הַגּוּף — אֵל יְחוּשׁ לְזֶה, מִשּׁוּם שֶׁעַל-יְדֵי מְרוּק זֶה עוֹשֶׂה הַנֶּפֶשׁ פָּרִי; וְהוּא פֶּמְשֵׁל כָּל זֶרַע הַנִּזְרָע בְּאֶרֶץ, שְׁאִינוֹ בָּא לְכַלֵּל צְמִיחָה כִּי אִם שְׂתַתְּמֵרֵק וְתִסְרִיחַ, אַחֲרֵי-כֵן צוֹמַח, וְיִוצֵא פֶּרֶחַ וְיִצָּץ צִיץ; וְכִיּוֹן שֶׁכֵּן, אִם יְחוּשׁ עַל בְּרִיאוֹת הַגּוּף, מֵעוֹלָם לֹא יִצְמִיחַ הַנֶּפֶשׁ שׁוּם צְמִיחָה לְעֵלוֹת לְמַדְרַגַת רוּחַ, [ה"ח 1234567]
וּמְרוּחַ לְנִשְׁמָה, כְּנֹדָע (זוהר אחר-ימות ע, ב).

(כט) אֲשֶׁר עַל-כֵּן שָׁמַע בְּקוֹלִי אִיעֶצָה, וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ, לְבַקֵּשׁ אֲפָן לְהַכִּין עַל מָה פְּגַמַת בְּגִלְגוּל שֶׁעָבַר וּבָאתָ לְתַקֵּן — דַּע, שֶׁכָּל מִצְוָה מִכָּל הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר תִּתְּאוּהָ נִפְשֶׁךָ לְשַׁקֵּעַ בָּהּ יוֹתֵר מֵאַחֲרוֹת, תִּדַּע בְּאֵמֶת שֶׁבָּהּ פְּגַמַת תִּחְלָה, וְשִׁלַּחַךְ הַשֵּׁם עוֹד בְּעוֹלָם הַזֶּה לְהַשְׁלִימָהּ, לְכֹן אֵל תִּרְף מִמֶּנָּה וְעֲשֵׂה אוֹתָהּ בְּשִׁלְמוֹתָהּ, בְּכִלְלֶיהָ וּפְרִטֶיהָ וּבְכֹל גְּדֵרֶיהָ וּסְיָגֶיהָ, וְאֵל תִּסִּיר אוֹתָהּ מִנְּגֵד עֵינֶיךָ תָּמִיד. וְדַע שֶׁיִּזְדַּמְּנוּ עֲלֶיךָ הַרְבֵּה מוֹנְעִים בָּהּ, וְהֵם שְׁלוּחֵי סַמְא"ל הַרְשָׁע, לְמַנַּע לָךְ שְׁלֵא תִשְׁלִימָנָה, וְתִקַּבֵּל עֲלֶיךָ עֲנֹשׁ בְּמוֹתָךְ, וְתִחְזֹר פַּעַם אַחֲרַת בְּזֵה הָעוֹלָם, וְתִטְעַם טַעַם הַמִּיתָה פַּעַם אַחֵר פַּעַם עַל יְדוֹ. הֲלוֹא תִרְאֶה בְּחֻכְמֵי הַתְּלִמוּד, דִּשְׁאָלוּ מֵהֶם (ע' שְׁבַח קִיח, ב): בְּמָה הֵייתָ נֹזֶהֶר? חַד אָמַר, בְּמִצְוֹת צִיצֵת, וְחַד אָמַר, בְּהַשְׁכַּמַת בֵּית-הַפְּנִסֵת, וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה. דִּקְשָׁה: וְכִי בְּצִיצֵת הִיָּה נֹזֶהֶר וְלֹא בְּשָׂאֵר מִצְוֹת, חַס וְשָׁלוֹם? אֵלָּא שֶׁהָיוּ מִשִּׁיגִים בְּחֻכְמָתָם הַרְבֵּה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁבָּאִים לְתַקֵּן, וְהָיוּ שׁוֹקְעִים בָּהּ תְּדִיר לְתַת עֵינֵי הַשְּׁגָחָתָם עֲלֶיךָ לְקִימָה בְּשִׁלְמוֹת. וְאֵף-עַל-פִּי דִשְׁאָר הַמִּצְוֹת הָיוּ מְקִימִים בְּשִׁלְמוֹת, אֵךְ הַמִּצְוָה שֶׁעֲלֶיךָ בָּאוּ, הִיָּה כָּל מְגַמְתָּם עֲלֶיךָ, לֹא הָיוּ פּוֹסְקִים מִלְּהַזְכִּירָהּ, לְבַקֵּשׁ אֲפָנִים לְקִימָה בְּכֹל חֲלָקֵי הַיּוֹתֵר נְאוֹת שֶׁאֶפְשָׁר.

(ל) וְכֵּן אִם לְבַד מִתְּאוּהָ לְלַמֵּד מִקְרָא יוֹתֵר מִמִּשְׁנָה אוֹ בְּהַפָּךְ, וְכֵן אִם תְּאוּהָ נִפְשֶׁךָ לְלַמֵּד תְּלִמוּד יוֹתֵר מִקְבָּלָה אוֹ קְבָלָה יוֹתֵר מִתְּלִמוּד — מִמָּה שֶׁתְּאוּהָ נִפְשֶׁךָ דַּע שֶׁעַל זֶה בָּאתָ, וְאַחֲזוּ בָּהּ לְעֲשׂוֹת עִקַר לְמוֹדֵךְ בְּזֶה. וְאֶפְשָׁר דַּעַל זֶה רְמָזוֹ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּאֶמְרָם (ע"ז י"ט, א): אֵין אָדָם לוֹמֵד

תורה, אלא ממקום שלבו חפץ, שנאמר (תהלים א, ב): "כי אם בתורת ה' חפצו", ירצה: באיזה חלקי התורה שתאנה נפשו יותר, שם ילמד, כגון במקרא או במשנה או תלמוד או קבלה או אגדה, משום שבודאי החלק הזה בא לקיים בפעם הזאת. וכמו שראיתי בכתבי האר"י זלה"ה (ע" בשם הגדולים, מערכת גדולים אות קא), שמוהר"ם אלשיך זכר צדיק לברכה רצה ללמד קבלה, ואמר לו, שבגלגול שעבר היה חכם בחכמת הקבלה, ולא בא בגלגול זה כי אם להשלים עצמו בדרוש, פי בקבלה אין לו צורך, פי בכר השלים.

(לא) וכפי זה נמצא, שאף-על-פי שתראה דברים רבים לקיים פנזפרים לעיל וכדומה, אל יפחיד לך הרבוי לומר: איך אני יכול לקיים כל זה? דאפשר שרפם ככלם נשלמת בהן בגלגול שעבר, ועכשו פאת על קיום קצתם או כמה מהם, והם אותם שתאנה נפשך בהם, וגם שתראה הרבה מונעים לך עליהם מלקימם, דכיון שעליהם פאת, מזמין לך סמא"ל הרשע מונעים כדי שלא תשלים עצמך, כמדבר. לכן החזק עצמך במוסרי זה אל תרף, נצרך פי היא חייך (עפ"י משלי ד, ג). וכל אדם שחושק ומתאנה נפשו לקבלה ולא לתלמוד, או לאגדה ולא לקבלה או תלמוד, ויש-לו דחק ומצטער לו על זה — עתיד לתן את הדין, שגורם לנשמה זאת שלא תעשה שליחותה כדי להשלים חלק מן התורה שחסר בפעם הראשונה שבא לעולם. וכן ראיתי בחכמי האמת.

תם ונשלם חלק ראשון